Radu Tudoran

LA NORD DE NOI ÎNȘINE

RADU TUDORAN

LA NORD DE NOI ÎNȘINE

1979

1

La 7 iulie plecasem de la Copenhaga spre vest, traversasem strâmtoarea cu feribotul și după un ceas de drum pe pământul Iutlandei, prin Odense, unde am orbecăit pe străzi înșelat de indicatoare proaste, după Fredericia și Kolding, simple puncte de trecere, coteam spre nord, ca să ajung la Capul Skagen, extremitatea peninsulei, care desparte Marea Kattegat de Skagerrak și ocupă un loc important în geografia Europei, dar mai ales în geografia mea afectivă; l-am inclus în itinerar socotindu-l una din marginile continentului, unde am vrut să ajung ca să fie o rotunjire. Fusesem de curând la cea mai nordică dintre ele, pe care o socoteam greu accesibilă și chiar primejdioasă.

Nordul m-a înfricoșat totdeauna, la fel cum mult timp m-a înfricoșat noaptea. Făceam chiar și o legătură între una și alta, socotind că nu degeaba nordului i se mai spune și miazănoapte.

M-am născut aproape de paralela patruzeci și cincea, care împarte emisfera în două, marcând între ecuator și pol o simetrie perfectă; e un punct de echilibru, locul unde s-ar opri pendula, dacă n-ar mai fi antrenată. Nu mi-am ales locul de naștere; poate mi-ar fi plăcut mai mult altul, dar acum nu pot să-l schimb, sunt legat de el eu rădăcini adânci și trainice.

La un pas de mine începe nordul; ca să-l simt nu-i nevoie să ajung nici măcar la paralela patruzeci și șasea; oriunde m-aș duce, el se află în imediata mea vecinătate.

Acum însă mersesem spre nord trei săptămâni încheiate, cu prea puține opriri și aproape fără ocoluri, un itinerar în linie dreaptă, și eram în acea parte a anului când ziua crește întruna, până ce întâlnește cea mai scurtă noapte. N-aș fi avut nevoie de atâta creștere, de vreme ce am intrat foarte repede în zona unde soarele nu mai apune niciodată și este tot timpul zi luminoasă. Căutasem anume anotimpul, și mi-am respectat cu strictețe planul călătoriei, judecat din vreme, așa fel ca la Capul Nord să ajung odată cu ziua cea mai lungă, privită astronomic, fiindcă altminteri sunt altele și mai lungi, fără nici o legătură cu calendarul. Străbătusem drumul de la Odessa la Leningrad mergând numai spre nord, aproape fără abatere, trecând peste paralele continuu și sistematic, pe o vreme care, când nu ploua, era cel puțin mohorâtă. Am continuat aceeași ascensiune neîntreruptă de-a lungul Finlandei, pe o șosea încadrată de două meridiane, șerpuind numai atât, ca să se poată strecura printre cele șaizeci de mii de lacuri, de

peste zece ori mai multe decât numărul locuitorilor din Laponia. Ajunsesem dincolo de Cercul Polar, într-un ținut rarefiat, unde între o mică localitate și alta încă mai mică sunt zeci de kilometri și nu întâlnești oameni ci numai reni, atât de siguri că pământul le aparține și nimeni nu poate veni peste ei să-i alunge, încât un străin, ca mine, nu le dă nici cea mai mică emoţie. În schimb eram eu emoționat să mă aflu singur numai cu geografia într-o lume aproape dispărută, unde nu știu cine mi-ar fi dat ajutor la nevoie, dacă mi se întâmpla un necaz cu mașina, sau poate cu mine. De un timp începusem să mă uit pe hartă la șoselele care o luau spre soare-apune, cotind la stânga, și care m-ar fi dus repede în Suedia, scurtându-mi drumul și eliberându-mă de oprimarea pe care o simțeam crescându-mi în suflet, pe măsură ce la miezul nopții era mai multă lumină.

Totdeauna în locuri necunoscute pentru mine noaptea cade cu o îngrijorare și o neliniște care se prelungesc până aleg locul unde să pun capul pe pernă. De multe ori am pierdut ore bune de drum, de teamă că dacă se lasă seara e mai greu să găsesc găzduire. Aceste simțăminte nu-mi mai umbreau acum orele zilei, știam că niciodată n-o să mă prindă întunericul între două așezări de oameni și înainte de a-mi fi găsit adăpost pentru noapte. Timpul ajungea astfel la o dilatație care îmi crea o independență pierdută din vedere când îmi făcusem planul călătoriei. Ca urmare, popasurile n-au mai fost determinate de poziția soarelui pe cer, ci de ceasornic și de oboseală. Mă culcam pe lumină, nu mai târziu de ora nouă seara iar uneori mult mai devreme, și dacă mă trezeam pe la patru dimineața, lumina de afară nu era mai mică. Între aceste ore de somn se consuma noaptea, fără să-i fiu martor și fără să mă gândesc că de fapt era eludată. Dar curând, ziua continuă a început să mă obosească, să-mi dea o stare de neliniște, într-o continuă creștere, până ce am ajuns la descurajare. După ce m-am mai luptat un timp cu mine însumi, am înțeles că n-am să suport drumul până la capăt, și m-am hotărât să renunț la ultima și cea mai grea dintre etape, care urma să mă ducă în punctul cel mai nordic al Europei. Cu o mare strângere de inimă, trebuia să o iau spre sud, către casă.

În ziua aceea mersesem numai câteva ceasuri, trecusem din Finlanda în Norvegia, traversând frontiera dar nu și meridianul, care continua să rămână paralel cu șoseaua, și mă apropiam de o bifurcație, unde unul din drumuri, cel important, cotea spre sud-vest iar mai târziu spre sud de-a binelea, și însemna pentru mine scăparea imediată. Se nimerise pe deasupra să fie o zi posomorâtă, așa că, la celelalte îndoieli și temeri acumulate de când

mergeam spre nord fără întrerupere, se adăuga lipsa soarelui, care strălucise toată noaptea trecută și se ascunsese tocmai la ziuă. Nu mai aveam nici o îndoială asupra drumului pe care aveam să-l iau la bifurcație, când undeva, ieșind din Kistrand, m-am pomenit cu un indicator galben în față, arătând cu săgeți cele două direcții. În stânga scria Hamerfest, după care știam că urma Narvik, două orașe atât de mult adâncite în nordul Europei încât pot și ele singure să dea satisfacție cuiva care vrea să se apropie de terminația punctelor cardinale, ca să ajungă la o geografie completă. În dreapta scria Nordcap, concret și cu precizie, cum nu mă așteptasem; Capul Nord nu-i o localitate, ci numai un punct în spațiu, o abstracție rece, care nu-mi închipuiam că poate fi indicată printr-o săgeată. Dar săgeata se vedea limpede și dedesubt scria Nordcap cu litere la fel de mari ca Hamerfest, acesta fiind o certitudine, orașul cel mai nordic din Europa.

Am văzut de la cincizeci de metri placarda și nu mi-au trebuit decât zece secunde până să ajung aproape, dar atunci hotărârea era schimbată și fără să ezit, și fără să mai judec, am pus volanul la dreapta.

Astfel am făcut tot drumul, cum îl visasem, continuând să merg spre nord, fără alte sentimente decât satisfacția că îmi învinsesem oboseala și teama de această miazănoapte mult prea luminoasă. Odată ce m-am văzut pe malul oceanului și l-am privit de pe faleza înaltă de trei sute de metri, uimit că putea să semene cu mările noastre albastre, mi-am marcat în conștiință ajungerea mea acolo, după care am făcut calea întoarsă. De altfel, în afară de ocean, nu-i nimic de văzut, decât un mic obelisc de piatră, care confirmă, prin coordonate geografice, poziția celui mai nordic punct al continentului. De-aici înapoi nu mai aveam să merg decât spre sud, până la mine acasă, ceea ce însemna o eliberare tot mai deplină. Dar ajungând în Danemarca, după ce străbătusem nesfârșita peninsulă Scandinavia, unde kilometrii au parcă mai mult de o mie de metri, la fel ca în Spania, și poate ca în toate peninsulele, m-am pomenit deodată, în după-amiaza când mergeam spre Arhus, cuprins de o nemulțumire și de o neliniște care m-au făcut să mă opresc pe neașteptate într-un sat, Gedved, și să trag la primul hotel, descoperit pe stânga șoselei. Era abia ora două și jumătate și mai rămânea mult timp până seara, deși, în lungul drum spre sud ziua se micșorase, devenind aproape normală, și atmosfera începea să semene cu cea de pe latitudinea noastră. Am mers pe jos în afara satului, m-am plimbat kilometri pe câmpia ușor ondulată, frumoasă și calmă, până am ajuns la alte sate, iar între ele am văzut ferme și viței, pe pajiști împrejmuite numai cu o

sârmă electrică. Am chemat vițeii la mine, și unii au venit, cu ochii mari de curiozitate, dar nici unul nu s-a apropiat de acea sârmă. Ea reprezenta un mijloc de pază cu totul necunoscut de mine, ingenios și amuzant totdeodată, astfel că am uitat nemulțumirea și starea de neliniște. Nu mi-a fost greu să înțeleg că prin acele sârme trecea un curent electric, nemortal nici pentru viței, nici pentru alte animale, cu atât mai puțin pentru oameni; am pus mâna și am simțit doar o slabă furnicătură (patruzeci de volți, am aflat pe urmă). Însă pentru un vițel, care atinge firul cu botul lui sensibil și umed, senzația va fi mai brutală, destul ca să nu mai încerce altădată, ci să stea la distanță. Multe știm despre animale, tot ce este posibil să se afle după îndelungate studii savante; uitându-mă în ochii vițeilor, care ar fi dorit să-i mângâi și să comunice cu mine, mă întrebam, ei ce-or ști despre oameni?

Mi-am continuat plimbarea până la ora mesei de seară, mergând, în toate direcțiile, pe drumeaguri încântătoare, bineînțeles asfaltate, pe lângă pajiști de unde vițeii mă urmăreau cu o curiozitate mirată, fiindcă eram singurul om pe toată câmpia. Nemulțumirea veche revenea câteodată, alternând cu starea de mulțumire și liniște; atunci am observat că aceste schimbări lăuntrice se datorau poziției mele față de soare; dacă îl aveam în obrazul drept îmi era bine, și-mi era rău când mă bătea în obrazul celălalt. Așa mi-am dat seama că umoarea mea era determinată de punctele cardinale; nu mai puteam să îndur mersul spre nord fără să mă chinui și fără să mă cuprindă descurajarea, fie și în această plimbare pedestră pe câmp, o deplasare neînsemnată și neangajantă față de distanțele străbătute mai înainte. Așa am înțeles ce se întâmplase cu mine de dimineață, când, după ce mersesem un timp spre apus, de la Copenhaga la Kolding, pe linia mediană dintre polii pământului, am luat-o încă o dată spre miazănoapte. Trebuia să ajung la Capul Skagen și am ajuns, dar când îmi făcusem planul nu mă gândisem ce are să se întâmple cu mine, nici prin minte nu-mi trecuse că nordul avea să devină o povară și o suferință.

Oricâte mi-or fi plăcut în părțile acelea ale lumii, niciodată nu cred că m-aș mai întoarce acolo cu bucurie. Mi-am adus aminte de chinul lui Gonciarov în oceanele sudice. Pornit cu o mândră fregată de pe latitudinea Leningradului, el a participat la o croazieră gigantică, navigând pe la Capul Bunei Speranțe, prin Oceanul Indian și mările Chinei, până în Japonia. Nu spun că n-a înțeles și n-a simțit frumusețea călătoriei, descrisă cu mult duh și cu mare măiestrie, dar tot timpul a oftat după iarna rusească, după mesteacănul nordic și după ceaiul din samovare. Iar undeva, cred că în

insula lava, după ce pune tot meșteșugul și toate culorile spre a înfățișa peisajul tropicelor, ca o explozie vegetală, bolnav sau beat și înnebunit de propria lui frumusețe, după ce se minunează și se extaziază, spune în încheiere: „Dea dumnezeu să nu mă mai întorc niciodată prin aceste locuri”.

Deci, asemenea reacție este posibilă! În lava, Gonciarov era mult prea la sud de el însuși.

Mă voi strădui să spun ce-a fost frumos în partea opusă a lumii, și sper că după aceste rânduri lămuritoare să ascund sau să atenuez oprimarea pe care am simțit-o uneori acolo, dar va fi imposibil să uit că m-am aflat cu mult prea la nord de mine însumi, adică de locul unde am privit prima oară bolta cerească.

Lăsând la o parte visele și meditația, orice călătorie începe cu o hartă. Îmi rămăsese de explorat ultima treime a Europei, care se deschidea ca un evantai la nordul locului meu de plecare, acoperind zona dintre Moscova și Haga și având ca limită a adâncimii Oceanul Înghețat, unde începe lumea arctică. O hartă pentru mine este mai mult decât o carte, este suma cărților citite odată, despre locuri, cum se înfățișează ele în fața noastră și ce reprezintă în viața popoarelor, despre floră și despre faună, despre bogățiile văzute și nevăzute, despre sărăciile care înseamnă ținuturi sterpe și nepopulate, nisipuri sau ghețuri. Și despre oameni, despre rase, despre destine, despre întâmplări reale și închipuite – istorie și literatură. Harta nu le rezumă, ci le sintetizează.

Nu mai e timp să mă întorc la bibliotecă, să caut ce-am uitat cu anii, dar mi-e de ajuns ce țin minte. Cred că în memoria noastră rămâne esențialul. Dacă privesc punctul unde converg toate meridianele nordice, îmi apar în ochi imaginile câtorva oameni. Primul este Fridtjof Nansen, iar alături de el îmi închipui o corabie cu bordajele groase, pe care am avut cinstea și bucuria de a o vedea aievea, la Oslo. Altă imagine este cea a lui Amundsen, cu un tren de sănii trase de câini peste banchize de gheață. Apoi a lui Nobile, cu un dirijabil prăbușit în furtună. Forțându-mi memoria, aș găsi încă trei oameni, și poate în cărți încă o dată pe atâția, numai că n-am nevoie. Dacă îmi vin în minte cei trei, la vremea lor și cu destinele lor paralele dar neegale, îmi dau seama tot ce înseamnă Polul Nord în istoria planetei noastre.

Sigur că temperaturile terifiante sunt primul caracter al acelor locuri, minus optzeci de grade și chiar mai mult, când nici nu înțeleg cum o ființă

vie, oricât de adaptată, mai poate să supraviețuiască. Munții și câmpul de gheață bântuite de geruri continui și uneori de viscole intolerabile mi-au dezvăluit peisajul polar, alcătuit dintr-un singur element, cu o singură densitate și o singură colorație, trezindu-mi o curiozitate înfricoșătoare. Acolo nu putea să crească nici un fir de iarbă, această plantă tenace și curajoasă, care răzbește în deșerturi uscate, în crăpăturile stâncilor bătute de arșiță, în mlaștini și chiar pe fundul mărilor cu apa sărată, și pe care am văzut-o în cea mai victorioasă din lupte, perforând asfaltul fără să aibă vreo armă în structura ei atât de fragilă, decât nevoia de aer și lumină. Mi se părea uimitor că trăiau totuși acolo câteva animale; toate mi-au fost simpatice și mi-au stârnit admirația, ursul alb, morsa și foca. Aceasta din urmă mi-a înfrumusețat unele zile din viață, când am văzut-o la circ, dresată, și mi s-a părut că ascultă de om nu prin silnicie, ca atâtea animale aduse să dea spectacol, ci prin dragoste; m-am mirat de unde atâta căldură la o ființă sortită să trăiască pe gheață, și dacă n-am putut să-mi explic privirea ei devotată și mișcările tandre, nu înseamnă că bucuria mi-a fost mai mică. Animalele acestea puține, plasate nefiresc în natură, prilejuiesc o existență umană la fel de nefirească, forțând limita vieții pe planetă și ajungând să fie o societate, cu legi și cu moravuri bine statornicite, având. Deci o continuitate morală, mai durabilă decât continuitatea ei fizică.

În Laponia finlandeză, care ar putea fi ea singură o țară, trăiesc astăzi numai cinci mii de oameni, după informații neclare și contradictorii. Majoritatea acestora însă nu sunt laponi, ci finlandezi infiltrați dinspre sud, de unde aduc o rezervă de vitalitate și prelungesc puțin limita vieții. La Rovaniemi, capitala ținutului, cât am umblat pe stradă, am întâlnit numai o băștinașă, judecând după fizionomie, dar era îmbrăcată în blugi, ca europenele. În schimb am văzut în vitrine puzderie de păpuși reproducând tipul localnic, cu îmbrăcămintea tradițională. Turiștii le cumpără, deși sunt scumpe, ca să aibă o dovadă despre trecerea lor pe acolo. Mai târziu am descoperit, din loc în loc, pe marginea șoselelor, în corturi care păstrează sau imită culoarea locală, aceleași păpuși, acum însă însuflețite, cu aceeași îmbrăcăminte folclorică, nouă-nouță, o uniformă de postav gros, albastru cu tivuri și găitane roșii, într-un contrast de culori strident, care atrage atenția de departe. Nu m-am oprit și nu m-am apropiat niciodată. Se simulează o viață de familie; prin ușa cortului, dată în lături, iese fum, arde focul pe vatră, dar cred că oamenii nu-și fierb hrana acolo, și nici nu dorm noaptea, ci se trag pe la casele lor, în sate sau în orașe, unde au dispărut orice

caractere locale. Pe un drumeag am întâlnit într-o seară doi laponi, un bărbat și o femeie, în aceeași uniformă de paradă, cu hainele descheiate, venind de la târg cu sacoșe de material plastic, reclama societății de navigație aeriană Finair.

Din ceea ce o dată a definit pentru mine lumea nordului, doar ceva are să rămână neschimbat cât viața pământului, lunga zi și lunga noapte polară; șase luni de lumină continuă, când soarele nu apune niciodată, și șase luni de întuneric, numai cu palida licărire a lunii. Cred că este cel mai apăsător și mai insuportabil din fenomenele naturale. Oamenii nu pot trăi așa multă vreme; nu-i vorba de inadaptabilitate; ei sunt gata adaptați dacă s-au născut acolo, ci de respingerea unei obișnuințe moștenite, dar neconforme cu firea omului și cu funcțiunile lui organice. Este o *dezadaptare*, boală mai grea decât leucemia; ea se extinde până în sudul peninsulei Scandinave, dacă nu și mai departe, unde bântuie nevrozele, cu dereglări psihice tot mai grave, care duc până la sinucidere, după ce s-a trecut prin beția de alcool și de stupefiante.

Am crezut că e greu de îndurat iarna polară, în schimb ziua de șase luni trebuie să fie o sărbătoare neîntreruptă. De aceea mi-am ales data plecării în așa fel ca solstițiul de vară să mă găsească în cel mai nordic punct al călătoriei, ca să n-am nici o îndoială că ziua cea mai lungă va fi mai lungă decât pe oricare din latitudinile Europei. Așa a fost, mă și minunez de mine dar fără admirație, cum de mi-am urmărit planul atât de bine, încât la 22 iunie mă aflam la Capul Nord și priveam oceanul, unde la miezul nopții soarele avea să se plimbe la vreo două sulițe deasupra apei albastre ca Mediterana. Dar eram atât de obosit și de confuz, încât n-am simțit nici o bucurie, ci poate numai puțină satisfacție înghețată. Ziua continuă, cunoscută încă din nordul Finlandei, de pe la Ivalo, care nu-mi îngăduia o odihnă deplină, ci ținea în spiritul meu ceva treaz și tot timpul la pândă, mă istovise și mă dusese până la deprimare, fără ca măcar să bănuiesc cauza; continuam să cred în sărbătoarea luminii și consideram că mă bucur; mă și miram și-mi atribuiam o fire hârbară, când îmi vedeam în oglindă fața nedumerită și amărâtă.

În această stare eram când am văzut panoul pe care scria Nordcap… Și totuși am luat-o la dreapta.

Deși m-am întors fără vreo rană vizibilă, și mă simt sănătos în trup și în suflet, atât cât se poate, cred că am înțeles, prin propria mea neliniște și deprimare, de ce ziua cât o jumătate de an, urmată de noaptea tot atât de

lungă pe care mi-e greu să mi-o închipui, duc la dezadaptarea omului și la dispariția lui treptată. Desigur, acele locuri nu vor rămâne niciodată pustii, atâta timp cât vor avea o urmă de bogăție, un molid și un mesteacăn, un urs alb și o vulpe albastră, sau cât vor mai atrage vizitatori de pe alte latitudini, și va fi nevoie să se facă pentru ei hoteluri, șosele și aerodromuri. Dar oamenii care vor popula ținuturile polare au să vină din altă parte și au să reziste până la sleire, când le vor lua locul alții. Desigur că după un timp la Rovaniemi va dispare și ultima laponă, poate fiica sau nepoata celei pe care am văzut-o în pantaloni albaștri de modă americană. M-am gândit că pentru a exista acolo cu adevărat o viață constantă, cu adevărat adaptată, omul ar trebui să-și schimbe caracterele biologice, spre a putea să muncească și să vegheze șase luni neîntrerupte, iar alte șase luni să doarmă fără să se trezească. Așa da, ar fi o biruință deplină. Altfel, natura, neconformă cu omul, nu poate să fie învinsă.

Alegerea drumului pe hartă e o desfătare, dar și o muncă, una din cele mai dificile, fiindcă nu are norme universale, și dacă îți cere o știință anume, nimeni nu-ți spune cum poate fi însușită. Sub aspectul ei cel mai simplu, acela pur tehnic, e nevoie în primul rând să aduni informații pentru toate schimbările de direcție. Dar imediat după aceea mecanismul se complică și iese din legile recunoscute de toată lumea. E greu ca doi oameni să se pună de acord în alegerea unei direcții, din două posibile. Ce să mai spun când sunt cu sutele și cu miile, și uneori infinite? Ca să desparți pe cele bune de cele rele, trebuie să reînvii în memorie tot ce-ai învățat în viață. Apoi, din câte au rămas bune, să separi încă o dată pe cele necesare de cele care nu mai folosesc nimănuia, să le pui în trepte, după gradul lor de utilitate, raportat la ceea ce vrei să afli și să înțelegi despre o anumită lume. E prea simplu să spun că ideea aceasta s-ar traduce prin scopul călătoriei. O călătorie cu scop, spus astfel, nu merită să fie povestită, ba eu, unul, cred că nici n-ar trebui începută.

În ceea ce mă privește, îmi aleg drumul cum aș scrie o carte, sau cum aș construi un palat, într-un stil cum nu s-a mai făcut altul. Drumul este o compoziție, care trebuie să fie inedită până la capăt, să nu plagieze și nici măcar să nu imite pe altele. La știința compoziției, se adaugă de la sine înțeles, inspirația. Las însă loc și hazardului; oricât de gândit ar fi itinerariul și oricât aș crede că în el se află o inspirație bună, nu-l socotesc niciodată

definitiv, ci de multe ori îl schimb în ultima clipă, în fața unei bifurcații, apucând pe altă direcție decât cea prevăzută.

M-am decis să plec prin partea de răsărit a zonei propuse, prin Uniunea Sovietică și Finlanda, fiindcă așa găseam linia cea mai dreaptă și mai directă spre extremitatea nordică a continentului. Apoi aici erau etapele cele mai lungi, de șase sute, opt sute și chiar o mie de kilometri în unele zile, și mi se părea mai potrivit ca ele să fie la începutul călătoriei, când aveam mai multă vlagă și mai multă răbdare în mine. Am trasat astfel pe hartă drumul pe la Chișinău, Kiev, Moscova, Leningrad și Vâborg. Mă gândisem și la două incursiuni laterale, Riga și Talinn, dar adunând kilometrii cifra mi s-a părut mult prea mare și am renunțat la ele. N-am să pomenesc de două ori itinerariul, de vreme ce am să povestesc tot și pe îndelete. Întreg drumul, care însemna o distanță neliniștitoare încă din prima lui parte, înaintarea spre miazănoapte, se lungea mai mult decât până la dublu pentru întoarcere, datorită ocolurilor prin partea vestică a Europei, unde aveam să fiu mult îndepărtat de casă. Am chibzuit îndelung cu ochii pe hartă, căutând liniile cele mai scurte între locurile care trebuiau abordate. M-am tocmit cu mine însumi, mi-am lăsat liberă lăcomia de spațiu, apoi mi-am înfrânat-o, și am ajuns la o cifră finală de optsprezece mii de kilometri, cu tot cu rezervele prevăzute pentru ocoluri posibile; în Finlanda, bunăoară, unde aveam drumuri numeroase dar îmi lipseau informațiile asupra locurilor, am măsurat o linie aproape dreaptă, și am pus deoparte o mie de kilometri, ca în limita lor largă să mă pot abate în stânga și-n dreapta, unde s-ar fi ivit o tentație. În afară de peninsula Scandinavă, pe care urma s-o parcurg în întregime, prin mai multe zigzaguri, aveam de mers încă destul în Danemarca, Germania vestică și Olanda; e adevărat că aici distanțele fiind mult mai mici decât în țările nordice, făceam economie de kilometri, de mă miram, cu cifrele în față și parcă nu-mi venea a crede. Ajuns în Olanda, ultima țintă a explorării mele, nu puteam să trec în zbor peste Belgia, și odată ce mă aflam acolo, ar fi fost păcat să nu mă abat prin Luxemburg, ambiția mea veche fiind să nu ocolesc niciuna din capitalele Europei. Odată ajuns în Luxemburg, ar fi fost un păcat și mai mare să n-o iau pe la Paris, cu tot ocolul, căci lăsasem acolo o mulțime de locuri necercetate, și-o altă mulțime mă ispitea să le văd încă o dată. Nu pot spune că făcând așa am căzut într-o capcană, aveam măsurat drumul, nu mergeam orbește, ce naiba! dar parcă uitasem înțelesul kilometrilor, așa că am avut de furcă să-i

transpun de pe hartă pe șoselele asfaltate și să traversez lungul est al Franței, apoi Elveția, Austria și Ungaria, de la un cap la altul.

Pentru întregul parcurs, care n-a vrut să fie mai scurt decât socotisem cu multă larghețe, prevedeam un timp de trei luni încheiate, limita rezistenței mele, cunoscută din alte experiențe. Deși m-am întors cu trei zile înainte de termen, limita rezistenței era de mult depășită, fiindcă drumul fusese mult mai greu decât altele, și neliniștea mea în fața necunoscutului mult mai mare. Mașina împlinea pe parcurs o sută de mii de kilometri și n-aveam toate piesele de schimb presupuse ca necesare. Iar eu, cel puțin de aceeași vârstă cu ea, n-aveam niciuna.

2

Nu sunt dezamăgit de medicină, dimpotrivă, mi-a ajutat să-mi păstrez demnitatea fizică peste limita când unii oameni și-o pierd sau și-o abandonează. Nu mi-a fost niciodată teamă nici de accident, nici de boală, știind că va fi cine să mă vindece, sau să mă salveze, îngrijindu-mă cu cea mai mare pricepere și cu dragoste, căci cei mai străluciți din reprezentanții medicinii îmi sunt cei mai buni prieteni. Dar, fără să intru în conflict cu vreunul, s-au făcut zece ani de când am renunțat la medicația curentă, *alopată*, cum se spune, recurgând la ceva care seamănă cu vrăjitoria, și multora nu le inspiră nici o încredere. Nu mi-a inspirat nici mie, ca să spun adevărul, ci am acceptat metoda numai din curiozitate, sau poate din apatie. Nu știu cum le scăpase prietenilor mei un exces de medicamente la care ajunsesem pe negândite, tranchilizante și somnifere. Se înțelege deci că sufeream de nesomn și de neliniște, ca atâți oameni din lume. De ce m-ar mira o asemenea stare, după Nagasaki și Hiroșima, spre a lua exemplele limită, după atâtea războaie neterminate, și-n fața altora gata să înceapă oricând și oriunde? Dacă lumea se frământă, amenințată de lipsuri, la fel cum e amenințată de o bună stare dusă prea departe, în cel mai opulent și mai mizerabil secol cunoscut în istorie, când unora li se urăște cu binele, în vreme ce alții nu mai pot îndura răul, e firesc să avem fiecare neliniștea noastră, să adormim greu și târziu noaptea, iar dimineața să ne trezim plini de temeri.

E mult timp de când un prieten, din cei amintiți adineaori, vizitându-mă pe neașteptate și ușa nefiind încuiată, m-a găsit în pat, ziua în amiaza mare, cu ochii în tavan și cu obloanele lăsate, abandonat în tenebre. „Te paște o

nevroză!” mi-a spus cu compasiune. Și m-a luat cu sila în pădurea Băneasa, unde ne-am plimbat până mi-au înghețat picioarele, fiindcă era iarnă. Sigur că nu putea să-mi facă decât bine, dar seara tot acel prieten mi-a iscălit rețeta pentru ciclobarbitalul și napotonul, sau carbaxinul nostru cel de toate zilele. Mă linișteam cu ele și dormeam bine, din păcate în fiecare dimineață mă trezeam cu spaima că la ușă mă așteaptă plutonul de execuție.

Așa am ajuns să încerc vrăjitoria, tratamentul *homeopatic*, cum se numește această medicină misterioasă, hulită de unii și în care nici eu nu aveam vreo încredere, de vreme ce erau ani de când mi se propunea, și refuzam să fac o încercare. Am încercat fără nici o convingere, știind doar că nu am ce pierde. Păi dacă-i așa, să nu-mi spună nimeni că vrăjitoria ar fi fost de fapt autosugestie! M-am autosugestionat mai de grabă împotriva ei, ceea ce era neloaial, cel puțin față de bunul om care se străduia ca să-mi fie mai bine.

Nu am căderea să dau certificate uneia sau alteia dintre medicine, totuși nimeni nu mă poate împiedeca să observ și să judec. Și spre a nu mă duce mai departe, la alții, fiindcă iarăși nu am căderea să fac asemenea investigație, mi-e de ajuns să mă observ pe mine și să judec ceea ce mi se întâmplă. Dacă odată ajunsesem să înghit un pumn de pastile seara, pentru câteva ore de somn și de liniște, și un alt pumn de pastile dimineața, ca să-mi vin în fire și să pot sta în picioare, sunt zece ani încheiați de când n-am mai luat niciuna. Și se găsesc, slavă domnului, cu sutele, numeroasele medicamente de toată ziua, pe care le cunosc până și copiii, administrându-și-le singuri la prima durere de cap sau la un frison și o fierbințeală. Azi toată lumea se pricepe puțin la medicină, după cum se pricepe la electricitate, din clipa când a învârtit întrerupătorul sau a pus un fier de călcat în priză, la electrotehnică, de când a învățat să deschidă televizorul, și bineînțeles la tehnica automobilului, dacă și-a luat un permis de conducere.

Dar uite că prea puțini știu ce este homeopatia. Negată sau privită cu îndoială, nu prea bine explicată și mai deloc înțeleasă, ea rămâne pentru mulți un mister sau, și mai rău, o șarlatanie. E adevărat că neexistând nicăieri o școală bine organizată, cu o tradiție destul de lungă și cu o consacrare indubitabilă, fiecare practician o învață cum poate; cei cu vocație ajung până departe, și chiar până la capăt, ba izbutesc să deschidă drumuri noi cui vor să-i urmeze. Mulți însă din cei câți există orbecăiesc în întuneric, ca într-o cameră obscură, pipăind pereții în căutarea unei uși sau a unei ferestre pe unde să intre puțină lumină. Domeniul fiind vast și greu de

controlat, așa se nasc impostorii, dacă la ignoranță se adaugă emfaza și reaua credință. Cunosc pe unul, care se pretinde șef de școală și luptă din răsputeri, pe toate drumurile, la toate colțurile de stradă să i se recunoască o asemenea calitate, punând în umbră și băgând bețe în roate unora cu o chemare mai bună. Cum sunt boli care se vindecă și singure, și medicina cunoaște destule, omul meu înregistrează aceste cazuri ca pe izbânzi personale, având grijă să se prevadă cu fișe și cu tot felul de documente, trâmbițându-le apoi fără să ostenească. Ba trece pe partea bună a răbojului său chiar pe acei nenorocoși pacienți care, pierzându-și încrederea și odată cu ea paciența, se întorc la medicina clasică și se vindecă, așa cum se vindecă toată lumea când e posibil. Răbojul lui nu are și un registru de insuccese; pe acestea le ascunde, sau le ignoră, sau le uită, sau poate nici nu ia cunoștință de ele, neexersat cu îndoiala și crezând într-o victorie continuă, ca unii dintre acei fericiți cărora li se cuvine împărăția cerurilor.

Am un prieten, încă unul, medic de asemeni, o mână dibace și o minte strălucită, informat despre tot ce privește meseria lui dar nu mai puțin despre artă și cultură, și nu doar atâta, căruia însă îi găsesc un păcat antipatic, acela de a crede că laicul nu are dreptul să știe și să înțeleagă ceva despre medicină. Dar ce vină avem noi dacă am învățat cu toții puțină anatomie în școală, sau chiar mai multă și știm câte ceva despre trupul omului, câte vertebre are, câte oase și cum se cheamă ele, măcar cele importante, ba îndrăznim să le spunem pe nume atunci când vrem să indicăm un beteșug și să localizăm o durere? Nu-i nimeni atât de prost și de îngâmfat, sper, pentru bunul simț al omului, să-și închipuie că poate discuta despre boală și despre medicină, ba chiar să dea sentințe și să propună rețete, așa cum mulți fac în artă și literatură, fără să-i împiedice vreo lege. Dar iarăși, ce vină au oamenii că știu să-și pună termometrul la subțioară, iar temperaturii înregistrate nu-i mai spun fierbințeală, ca strămoșii noștri, nici căldură, cum pe alocuri se mai spune și astăzi, creînd confuzie între o stare de boală la om, și-o stare de neastâmpăr la animale? Și dacă știm că de la treizeci și șapte de grade în sus e nevoie de o anumită îngrijire, că ne aflăm cel mai adesea în fața unei răceli, până a nu ajunge la gripe și la viroze, sau la alte boli și mai grele, încălcăm oare domeniul medicinei doftoricindu-ne singuri cu ceai fierbinte și cu aspirină? Bolnavii de diabet își fac singuri, bieții de ei, injecția zilnică de insulină și știu, prin forța împrejurărilor și ce este diabetul, și ce efect are insulina. Să uităm cu tot dinadinsul ce-am învățat prin lungile noastre experiențe și prin capacitatea

pe care o avem de a face sinteze și a trage concluzii? Îmi închipui că nimeni, dacă nu-i de meserie, nu-și va îngădui să diagnosticheze o boală de inimă, dar cineva care suferă de anghină pectorală a învățat lecția și știe ce prime măsuri să ia când se apropie o criză, pe care de asemeni știe s-o recunoască. Și mergând tot așa mai departe, iată că fără să ne dăm seama, intrăm pe un teritoriu care, deși nu ne aparține, deși nu vrem să-l anexăm, nu ne este atât de străin încât să ne rătăcim pe drumurile lui importante. Pentru poteci și hățișuri, sigur că e nevoie de o călăuză. Rămâne de văzut dacă o găsim fără întârziere, și cât este ea de bună.

Am spus acestea, și aș mai putea să spun multe, ca să arăt din ce pornire și cu ce drept judec medicina. Nu m-am lepădat de ea niciodată, dar într-o zi mi s-a făcut greață de medicamente, și mi-a fost teamă c-or să mă bage în groapă. Chiar dacă n-aș fi avut alt câștig, rămâne binecuvântată cura de dezintoxicare, prelungită mai mult decât un deceniu.

Nu voi putea eu să elimin neînțelegerea dintre cele două științe și să reconciliez pe una cu alta. Despre impostori am vorbit, există în amândouă părțile, dar sigur că homeopatia, așa misterioasă cum se vestește și atât de ignorată cum este, le oferă acestora mai multă putință de dezvoltare, și, înainte de toate, este o ispită pentru cine n-a avut nici o izbândă în partea cealaltă. Fatal primejduită astfel, ea mai cunoaște o primejdie permanentă, negația dușmănoasă sau ironică a ignoranților din prima tabără, care parcă se tem să nu le ia cineva spuza de pe turtă, ca și cum altfel turta lor n-ar rămâne tot crudă și necrescută. Rezerva, sau chiar ostilitatea arătate homeopatiei mai sunt generate și de dificultatea de-a ajunge la ea, domeniul ei fiind mult mai vast și cerând o învățătură mult mai voluminoasă decât oricare din specialitățile medicinii clasice. S-a dus vremea medicului de familie, din copilăria mea și-a celor mai în vârstă ca mine, cel care venea acasă cu geanta în mână și se apleca peste toate bolile, cu stetoscopul la ureche și neavând alte instrumente, după cum țin minte, decât un termometru, un ceasornic ca să numere pulsul și poate cel mult un aparat primitiv de măsurat tensiunea arterială. Medicamentele erau mai puține, în schimb se scriau rețete specifice, pentru mai toate bolile, adaptate mai fiecărui bolnav în parte. În farmacii nu se găsea puzderia preparatelor de astăzi, ci numai substanțele de bază, ele înșile mai puține; pe atunci nu se știa nici de cortizon, nici de antibiotice. Medicul de familie trebuia să cunoască toate bolile, în grija lui rămânea să tragă la loc o mână scrântită

sau să pună în ghips un picior fracturat, adesea fără alt ajutor decât al cuiva din casă. El îngrijea și tuberculoza, și gălbenarea, și bubele de pe față.

Acest om a dispărut de multă vreme, lăsând locul specialistului, care uneori n-are decât noțiuni despre restul medicinii, iar când își depășește domeniul poate s-o facă boacănă. În schimb se presupune că în specialitatea lui ajunge la o cuprindere mult mai mare decât ar putea s-o aibă cineva priceput la toate, și dacă-i așa, să spunem că-i bine. Dar mi-e teamă că tot specializându-se, vor apărea într-o zi medici pentru urechea stângă și alții pentru urechea dreaptă, și nu se vor amesteca unii în treaba altora.

Homeopatul, pentru care îmi declar simpatia, dacă e un om de bună credință, trebuie să cunoască toată medicina, bine și în profunzime; altminteri va rămâne la periferia științei, iar când pe deasupra îi vor lipsi și scrupulele, va ajunge la șarlatanie. El îmi amintește medicul de familie, pus însă pe o treaptă superioară, fiindcă homeopatia nu se mulțumește să vindece pe rând bolile unui om, după cum e mai ușor, sau după cum se vaită bolnavul mai tare, ci trebuie să le pună în corelație pe una cu alta, până la cea din urmă, și să aplice un anumit tratament pentru toate deodată. Spună oricine orice, pentru aceasta se cere multă putere de cuprindere și de sintetizare, multă gândire și, cred eu, chiar și ceva inspirație. Atunci rezultatele sunt uimitoare, și fiindcă mi-a fost dat să văd, depun mărturie; cine nu crede în această știință, să admită măcar că-i o minune.

Probabil că într-o zi voi fi nevoit să mă întorc la medicina cealaltă, și sper ca slujitorii ei, pentru care n-am încetat să am admirație, să nu mă țină la ușă; nu pretind altceva, nu aștept să taie nimeni vițelul cel gras pentru mine. Sunt împrejurări când homeopatia, timidă și nu destul exersată, fiindcă n-are prea multă vechime, nici destulă încurajare, se dă în lături, cu o prudență legitimă; în cazul ei, eșecul cu urmări grave, admis în cealaltă medicină ca o fatalitate, s-ar socoti crimă. Și se mai poate să mă întorc în locul de unde am plecat, în ziua când nu va mai avea cine să-mi dea sfaturile care mi-au prins atât de bine timp de un deceniu; căci și medicii mor, și uneori n-are cine să le urmeze.

Fiindcă la mine imaginația este un instrument al profesiunii și în consecință am exersat-o încontinuu, ajungând, cred eu, la o anumită specializare, fiindcă îi alătur apoi meditația și visarea, nu mi-a fost greu să urmăresc și să înțeleg medicația homeopatică. Admit că pe o cale directă, rațională și rece, nu poate fi acceptată. Se ia o câtime dintr-o anumită substanță, vegetală sau minerală, leacuri cunoscute și folosite de multă

vreme în medicină. Acea câtime, un gram bunăoară, se dizolvă într-un volum de apă de nouăzeci și nouă de ori mai mare. Oricât ar fi de diluată soluția obținută astfel, ea se subție în continuare, luând iarăși a suta parte și completând-o, și nu o singură dată, de vreo treizeci de ori, dacă sunt informat bine, ceea ce poate să pară incredibil, și chiar ridicol pentru oamenii fără imaginație.

Bineînțeles că de la primele diluții, a treia, a patra, sau chiar și mai înainte, în produsul acesta sărăcit succesiv nu mai poate fi găsită nici urmă din substanța inițială. Oricine, la întâia privire ar fi îndreptățit să se îndoiască de o medicină care folosește asemenea medicamente, nici măcar iluzorii, ci inexistente. Dar a nu admite că totuși urme din ele trebuie să fi rămas, deși pare imposibil să se depisteze, înseamnă să anulezi ideea infinitului. Dacă tai în două un fir de nisip, oricât s-ar crede că este el de indivizibil, și jumătate din el o tai încă o dată, e de la sine înțeles că apelând la imaginație, se poate merge și mai departe, la mii de ori și miliarde, și ceva din acel fir de nisip va exista ca substanță, chiar când nu va mai avea formă și greutate.

Ar mai trebui să ne explicăm cum e posibil și cum se întâmplă ca o substanță care nu poate fi depistată decât cu imaginația, un leac dematerializat, să stârnească reacții vizibile și uneori violente în organismul nostru, o masă anatomică de șaptezeci sau o sută de kilograme. Nu mă încumet să merg la o asemenea explicație, fiindcă n-am în mine chiar atâta credință, încât să înfrunt excomunicarea și rugul. Dar, deoarece efectul l-am cunoscut timp de zece ani în propriul meu organism, și l-am urmărit cu luciditate, ba chiar cu scepticism câteodată, cred că el nu poate fi înțeles și admis decât tot cu imaginația invocată mai înainte.

N-am avut de gând, cu aceste cuvinte laice, să explic altora ce este homeopatia. Am vrut să spun doar de ce, în două călătorii care adună aproape patruzeci de mii de kilometri, străbătuți în câte trei luni fiecare, o jumătate de an cu totul, n-am deschis niciodată ușa unei farmacii, și niciodată n-am avut nevoie de medic. Leacurile mele, pentru beteșuguri și pentru accidente oricând posibile într-o călătorie de atâta durată, nu ocupau, în sticluțe și în granule, mai mult decât volumul unui mic aparat fotografic.

Desigur că m-am supus examenelor de laborator înainte de plecare, ceea ce de la o vârstă înainte sau chiar mai devreme e bine să se facă și când stai acasă; sunt organe care nu prea își anunță scăderea și suferința; inima bunăoară. Mi-am făcut electrocardiograma în aceeași zi când îmi reglam

motorul mașinii. Am fost să mi se examineze vederea, apoi fundul de ochi, care spune multe despre sănătatea noastră. Fiindcă în săptămânile dinaintea plecării simțeam amețeli neliniștitoare când ridicam capul de pe pernă, poate la mișcări prea brusce, ceea ce însă nu mi se întâmplase mai înainte, am socotit înțelept sa mă vadă omul care socoteam că se găsea în specialitate, iar pe deasupra îmi era și prieten. După ce mi-a ascultat plângerea, medicul și prietenul a pus să mi se facă o electroencefalogramă, și cum nu i s-a părut concludentă, a mai pus să mi se facă și o radiografie cervicală. Era ceva nu prea bine, am presupus după privirea lui ferită și după vorbele cam ocolite. Consultația neurologică s-a terminat cam în coadă de pește, ceea ce nu înseamnă o încheiere urâtă, cum cred unii, ci doar una nelămurită.

— Pot să plec la drum? am întrebat, așteptând o concluzie.

— Da, sigur, dar cu prudență. Și când te întorci, vino la mine să vedem ce se mai întâmplă.

Apoi medicul prieten m-a condus până la ieșirea din clinică. Tot drumul, pe coridoarele lungi și pe scara monumentală a mers îngândurat lângă mine, cu o figură atât de prelungă de parcă ne duceam la înmormântare. Afară mi-a strâns mâna și mi-a urat drum bun, parcă fără nici o convingere. Iar după ce făcusem câțiva pași, a strigat după mine, cu glas de adio:

— Îți doresc *să ai noroc* și să te ții bine!

Urarea mi s-a părut cam lugubră, prin accentuare, și nu ascund că m-a urmărit o vreme, stârnindu-mi îngrijorarea. Până ce mi-am dat seama că de mult, încă din ziua plecării, nu mai aveam nici o amețeală. Și nici n-am mai avut până astăzi.

E ciudat însă că avertismentul sumbru pe care l-am simțit în cuvintele de la despărțire mi-a lăsat în suflet numai căldura, fără nici un resentiment și nici o crispare, Și astăzi, când îmi aduc aminte, simt că îngrijorarea prietenului meu era un semn de afecțiune.

Dacă m-am ocupat oarecum de mine înaintea plecării, mult mai mult m-am ocupat de mașină. Nu doar fiindcă își trăise tinerețea, ci, mai ales, de teama că în ținuturile unde mergeam de astădată, greu aș fi găsit cine să ne ajute la o nevoie. M-am gândit la un zbor pe deasupra oceanului, cu un avion neconceput și nepregătit pentru o asemenea încercare; exemplul îl aveam în *Spirit of Saint Louis*, pe care dacă l-ar vedea cineva astăzi, în era suprasonicelor, n-ar crede că l-a purtat pe Lindberg de la New York până la

Paris, cinci mii opt sute de kilometri, într-un zbor de treizeci și trei de ore, fără escală. Am aclamat și eu atunci, în adolescența mea această victorie, cu atât mai multă înflăcărare cu cât nutream gândul să fac din zbor scopul meu în viață. Cum n-aveam altă pasiune mai importantă decât aviația, și o cunoșteam binișor teoretic, dornic tot timpul să mi-o apropii, mă pricepeam întrucâtva să judec performanța lui Lindberg; admirația mea pentru el nu era numai sentimentală. Știam gest cu gest ce trebuia să facă un om spre a se ridica în aer, spre a străbate o distanță și apoi a reveni pe pământ, manevră mai grea decât celelalte, și pe care am socotit-o, într-un fel, dureroasă, mai ales după ce îmi văzusem visul cu ochii și zburasem prima dată. Totdeauna aterizarea m-a umplut de tristețe, m-am simțit ca după o sărbătoare întreruptă când era mai frumoasă. Acele treizeci și trei de ore ale lui Lindberg le-am trăit cu închipuirea, atât de încordat și atât de patetic, încât atunci când am aflat că aterizase la Le Bourget, în lumina farurilor a o mie de automobile venite să-l întâmpine și să-i marcheze aeroportul, mi-am simțit umerii și brațele paralizate de oboseală, iar urechile asurzite de huruitul neîntrerupt al motorului.

Mai târziu am avut aievea această senzație, când am venit cu automobilul de la Veneția la București, fără escală, ci doar cu scurte opriri ici-colo, pe o vreme mizerabilă care a făcut ca drumul să dureze treizeci și șase de ore, mai mult decât zborul lui Lindberg. Sigur că de la fapta lui la a mea era o distanță enormă, dar acel drum semăna într-un fel cu zborul pe deasupra oceanului.

La fel, călătoria de astăzi putea fi asemuită cu un zbor de lungă durată. Întrucâtva chiar și condițiile tehnice duceau la o asemenea comparație. Habitaclul mașinii diferea prea puțin de o carlingă, decât că era mai elegant și mai confortabil, motorul avea aproape același număr de cai ca *Spirit of Saint Louis*, și oricând mă puteam afla, așa cum eram, singur, în fața unei etape de treizeci și trei de ore. Dacă motorul lui Lindberg s-ar fi oprit, nu mai rămânea nici o scăpare; dar ar fi fost o înfrângere glorioasă. Înfrângerea mea, neavând cum să fie dramatică, ci numai ridicolă și meschină, m-ar fi dezonorat făcându-mă să mă întorc din drum, acoperit de rușine.

Puțin timp înaintea plecării, după ce făcusem tot ce credeam că este necesar pentru viața mașinii, și tot ce fusese posibil, ca să evit vreo surpriză, am observat că pompa centrală de frână scăpa lichid, ce-i drept numai cu picătura, dar necazul putea să se agraveze, și nu aveam cum să fac reparația, fiindcă îmi lipseau garniturile. Nu puteam să renunț la drum pentru atâta

lucru, când eram gata cu toate pregătirile, care nu fuseseră ușoare. Așa că am plecat, însă cu o grea îndoială și cu un junghi în inimă, de parcă aș fi fost și eu bolnav, nu doar mașina. Luasem însă cu mine patru bidoane cu lichid de frână, aproape doi litri, singura măsură de prevedere posibilă, exagerată și insuficientă în aceeași măsură. Până după primele mii de kilometri ridicam capota motorului de trei-patru ori pe zi, la toate opririle, și urmăream cum scădea lichidul, față de semnul făcut cu creionul pe micul lui rezervor transparent, de material plastic. La început n-am descoperit nimic să mă sperie, până ce, a treia zi de drum, între Kiev și Moscova, sub o ploaie care mă urmărise aproape tot timpul de la Chișinău înainte, ca să n-am o singură grijă pe suflet, am văzut, cu o neliniște care mi-a înghețat sângele, că de astădată lichidul scăzuse cu un deget în câteva ore. Chiar să nu fi turnat de sus atât de tare și de continuu, era destul să mă simt plouat până în inimă. Am completat lichidul până la vechiul semn, am notat în caiet data, ora și numărul kilometrilor de pe tabloul de bord, și am plecat mai departe, ferindu-mă să apăs pe frână și hotărât să n-o folosesc decât la mare nevoie.

Un necaz nu vine niciodată singur, așa se spune și așa știe toată lumea, dar cred că pentru cei mai mulți oameni e vorba numai de o zicală. Sigur că în viață se pot abate peste noi necazuri multiple și simultane, dar cel mai mare din ele, dacă este cu adevărat un necaz și ne sfârtecă inima, le acoperă pe toate celelalte. În ziua aceea am trăit două necazuri deodată, unul la fel de mare ca altul, și au ținut până seara, când am scăpat de ele, dar istovit ca după o boală. Vrând să controlez din nou nivelul lichidului, după vreo sută de kilometri, am constatat cu o nouă neliniște că zăvorul capotei, care se manevrează de la volan, cu un cablu, rămânea țeapăn, deși smuceam de el cu nădejde; mi-era teamă că mai degrabă l-aș putea rupe, și atunci n-aș mai fi avut altă soluție decât să mă las în voia soartei. Mă întrebam ce-aș face, într-o asemenea împrejurare, dacă s-ar produce un scurt-circuit sub capotă. Aș fi putut, dacă situația devenea într-adevăr disperată, să forțez zăvorul, atât că mi-ar fi trebuit o rangă și pe urmă rămâneam cu mașina mutilată. Și tot n-aș fi avut cum să merg mai departe, fiindcă vântul ar fi umflat capota și-ar fi răsturnat-o peste parbriz, afară doar dacă i-aș fi dat o gaură și-aș fi legat-o de calandru cu o frânghie groasă. Dar cu ce să dau gaură, și de unde să iau frânghia?

În acest timp de zbucium, mă zbuciumam și mai tare, întrebându-mă ce se întâmplase cu lichidul de frână.

În sfârșit, după încă o smucitură, zăvorul s-a deschis cu un scrâșnet, în clipa când mă gândeam că o să rămân cu cablul în mână. De data asta lichidul nu scăzuse atâta cât să mă sperie, numai că tot trebuia să-l controlez din când în când, și așa s-a născut dilema care m-a urmărit până seara. Ca să controlez lichidul, riscam să rup cablul, și nu știam cum să aleg mai bine între două necazuri și cum să mă strecor printre ele.

Seara, în parcajul unui motel de lângă Oriol, când stătuse ploaia pentru câteva ceasuri și îmi venisem puțin în fire, fiindcă găsisem și casă și masă. – m-am încumetat să examinez zăvorul. Eu, sau poate un mecanic, nu mai țin minte, îl reglasem prea strâns, de teamă să nu vibreze capota la viteză mai mare. N-am avut încotro, l-am slăbit puțin, cu gândul să merg mai încet dacă o fi nevoie; dar n-a fost, capota n-a vibrat nici la vitezele de autostradă. Îngrijorarea mea și zbuciumul se datorau astfel numai unui șurub strâns cu un zel prea mare. Am uns pe urmă zăvorul, chiar mai mult decât era nevoie; așa facem totdeauna. În locul meu, Ștefan cel Mare ar fi ridicat o biserică.

Iar lichidul de frână scăzuse insesizabil, după ce mă speriase atât de tare, și n-a scăzut mai repede nici de aici încolo. Ajunsesem să nu mai deschid capota motorului decât poate o dată pe săptămână, ca în zilele cele bune ale mașinii. Garnituri am luat abia în Germania, dar nu le-am înlocuit pe cele uzate decât în iarna care a urmat întoarcerii. În tot acest timp n-am consumat decât un sfert dintr-un bidon cu lichid de frână.

În seara de la Oriol, după ce am văzut că zăvorul capotei mergea bine, l-am deschis și l-am închis de multe ori, bucurându-mă și nevenindu-mi a crede, până ce un mecanic de la un atelier aflat în partea cealaltă a parcajului a venit să vadă ce se întâmplă cu mine. Fiindcă străbătuse ograda plină de băltoace și eram bine dispus, nu fără cauză, i-am dăruit o sticluță cu rom, care, în afară că l-a mirat, pe bună dreptate, cred că i-a făcut multă plăcere.

Aș vrea să văd un om căruia să nu-i facă plăcere o sticluță cu rom, într-o seară ploioasă.

Ultima grijă pe care mi-a dat-o mașina înaintea plecării, era ceva insesizabil pentru orice mecanic: volanul trăgea puțin la stânga, deși îi reglasem geometria roților cu aparatele cele mai sistematice și cu oamenii cei mai pricepuți în meserie. Am mers la probe când cu unul, când cu altul, și toți îmi spuneau că mi se năzare. E drept că viciul, dacă se mai poate

numi așa, era neglijabil, știam că de pe urma lui nu putea veni nici o neplăcere, îl simțeam mai puțin în brațe și mai mult în creier, dar nu răbdam să pornesc la drum cu o imperfecțiune. La insistențele mele oamenii au revenit asupra reglajului, deși fără convingere și atribuindu-mi probabil o idee fixă, ceea ce nu-i totdeauna o boală; căci sigur aveam o idee, și sigur că era fixă, și fixă avea să rămână.

După tatonări repetate, am ajuns la o îmbunătățire sensibilă, ceea ce dovedea că nu mă înșelasem, dar cred că îi scosesem din fire pe bieții mecanici, așa că mi-am călcat pe suflet și m-am mulțumit cu ce obținusem. Aș fi vrut să le spun, cu o exasperare obosită, care seamănă cu liniștea cea mai deplină: „Faceți-l să tragă puțin în partea opusă, la dreapta, și lăsați-mă să merg așa un kilometru, ca să-mi iasă din cap ideea fixă!”

Am plecat și mii de kilometri mi-am controlat impresia; tot timpul brațul drept mi-a fost mai încordat decât stângul. Aș fi putut să uit, dacă n-aș fi fost atent la tot ce se întâmpla cu mașina. Eram dator să fiu cu urechile ciulite și cu ochii în patru, ca să surprind din timp o anomalie, înainte de a deveni gravă; astfel drumul meu nu era o plimbare, mai ales în prima lui parte, cât am mers spre nord, prin ținuturi puțin populate, unde zeci de kilometri nu întâlneam oameni, ci numai pini și mesteceni iar mai târziu reni, care îmi tăiau drumul cu îndrăzneală.

Dar iată ce s-a întâmplat odată, când coboram spre sud, prin Norvegia, după ce lăsasem în urmă Hamerfest și Narvik și ajunsesem la Fauske. Ultimele sute de kilometri, pe o ploaie amară cum nu mai întâlnisem de multă vreme, șoseaua norvegiană mă exasperase, era desfundată și plină de hârtoape, ca un drum de țară lăsat în părăsire. Îmi spuneam că nu poate fi decât ceva trecător, suportam cu răbdare hopurile, deși ar fi fost dăunătoare chiar pentru unele tancuri, și, într-adevăr, după câțiva kilometri de caznă, dintre băltoace răsărea pânza netedă și curată a asfaltului, cu marginile portocalii ca niște raze de soare. Răsuflăm ușurat, mă lăsam moale în scaun, apăsam pe accelerație, și iarăși simțeam cum trage volanul la stânga, ceea ce mi se părea floare la ureche, după atâtea hârtoape. Numai că n-apucam să merg un kilometru, când deodată mă pomeneam cu o curea leproasă în față, plină iar de băltoace sub care știam că se ascund hârtoapele. Pe o astfel de șosea, unde îmi menajam cât puteam mașina, chinuindu-mă pe mine, am nimerit o dată în gropi pline de apă mai adânci decât îmi închipuisem, și a urmat o încercare atât de brutală că nu știu cum am rămas teafăr, cum am mai avut duh să țin volanul cu mâinile. Atunci am auzit sub capota

motorului bușituri năpraznice, de-am crezut că mașina o să se rupă în două. Când am oprit câțiva pași mai încolo și am coborât în zloată să văd ce se întâmplase, am găsit bateria smulsă din ancorajul ei, destul de puternic, atârnând peste flancul motorului, ținută numai de cabluri. Așa ceva nu mi se mai întâmplase, deși umblasem în viața mea pe multe șosele proaste și desfundate.

Aș mai fi avut de mers prin Norvegia, tot timpul printre fiorduri cum voisem anume, până la Trondheim, iar de acolo să mă abat spre răsărit, în Suedia, ca să ajung pe malul golfului Botnic, și să mă opresc la Sundsval, un oraș de coastă unde simțisem că are să-mi placă, așa cum îmi plăcea în primul rând numele. Dar până la Trondheim rămâneau sute de kilometri și zeci de fiorduri. Într-o carte informativă citisem că în Norvegia feriboturile erau gratuite, ceea ce mi se părea firesc, de vreme ce nu reprezentau altceva decât o prelungire a șoselei. Am fost mirat când la prima experiență am văzut apropiindu-se încasatorul, cu geanta lui atârnată pe burtă, cu o baterie de tuburi metalice prinse în față, părând luate de la o trompetă cu claviatura mai lungă. N-am așteptat să aud muzică, le cunoșteam rostul, erau desigur invenția unui încasator ingenios, căci iată: în tuburi se pune moneda metalică, și o clapetă la bază o eliberează una câte una, printr-o simplă apăsare. În zor și la înghesuială, când iei banul cu o mână și dai restul cu alta, e anevoios și-i migălos să numeri moneda măruntă una câte una, riscând s-o scapi printre degete, sau să faci o confuzie, să amesteci valorile. Fiecare tub are diametrul unei anumite monede și încasatorul trebuie să le încarce din vreme; pe urmă nu-i rămâne decât să apese clapeta, în ritm și în țăcănit de mitralieră, de atâtea ori cât are de dat restul.

N-am avut încotro, am plătit taxa neprevăzută, și la fiecare feribot, după ce am întins banul, încasatorul a tras cu mitraliera în mine.

Făcându-mi-se lehamite de toate acestea, m-am hotărât să părăsesc repede zona fiordurilor și drumurile norvegiene, deși poate tocmai de aici înainte începeau cele bune. Pertti Halmari îmi vorbise de o șosea nouă, încă netrecută pe hartă, care mai la sud de Fauske se abătea în Suedia și ajungea pe malul mării, prin locuri, spunea el, deosebit de frumoase. N-am mai stat nici o clipă la îndoială și m-am apucat să caut acea șosea salvatoare. Am intrat în Fauske, să cer informații, dar n-am putut să le aflu, nimeni nu o văzuse, nimeni nu auzise de ea, nici măcar la oficiul turistic. Ploua întruna, toate erau posomorâte, scăldate în apă și nu vedeam altă scăpare decât să trec repede frontiera, convins prin simțuri ascunse că deasupra Suediei

strălucea soarele. Ceea ce s-a și adeverit, după ce anevoie am găsit șoseaua, ascunsă atât de bine că am socotit-o pusă sub farmece. Orbecăiam prin Fauske, căutând ieșirea pe străzi întortocheate, până ce, în sfârșit, am dat cu ochii de o placardă, care îmi arăta drumul spre șoseaua mea, E6, marcată cu aceeași cifră tot lungul Norvegiei. Cifra devenise obsedantă după mai bine de o mie de kilometri; dacă nu-mi sărea în ochi singură, o căutam la toate intersecțiile, și mai ales la ieșirea din orașe, altfel pierdeam orice noțiune de loc, chiar și a locului meu în viață.

După ce-am găsit șoseaua acolo unde mi-o arătase săgeata, am mers vreo zece kilometri fără altă grijă decât a hârtoapelor, până ce am simțit în mine o nedumerire care a crescut repede, și deodată am recunoscut locurile pe unde venisem. Mă aflam într-adevăr pe E6, dar printr-o lacună a indicatorului mergeam nu spre sud, ci înapoi, spre nord, unde nu m-aș mai fi întors nici să fi știut că veneau turcii din urmă. Pe aceste panouri care împânzesc Europa, numerotând fiecare șosea cu aceeași cifră, din țară în țară, nimic nu indică totdeodată și direcția, dus sau întors, pe care ești nevoit s-o afli cu alte mijloace. Să nu fi fost preocupat de hârtoape, sau să fi avut măcar o îndoială cât de mică, mi-aș fi aruncat ochii pe busolă și aș fi, văzut că mergeam cu o eroare de o sută optzeci de grade. Poate o simțisem în mine, nemulțumirea surdă pe care aveam s-o identific mai târziu și care apărea ori de câte ori drumul făcea o buclă spre miazănoapte, unde nu mai vroiam să mă duc nici măcar cu gândul. Dar în ziua aceea aveam destule neliniști și nemulțumiri, învălmășite, așa că nu puteam să știu cauza fiecăreia. Și atunci s-a întâmplat ceea ce vroisem să povestesc mai devreme. Cu toată graba și enervarea, am întors atent și cu prevedere, fără să incomodez pe nimeni, șoseaua fiind goală. Dar pe când volanul era bracat la dreapta, și nu mergeam decât la pas, ca la orice întoarcere, roata stângă din față, dând într-o groapă, s-a bușit atât de puternic încât mi-aș fi tăiat limba în gură, să nu fi avut dinții strânși de îmi vibrau maxilarele. De sub botul mașinii a țâșnit o trombă de zloată, care apoi a căzut peste noi ca o aversă miloasă. N-am avut alt necaz, decât că mașina se murdărise ca dracul. Am spălat numai parbrizul și m-am uitat să văd dacă roțile nu aveau vreo deviație vizibilă, după ce mecanicii se chinuiseră atâta cu ele.

Am găsit greu șoseaua lui Pertti Halmari, când începusem, să cred că nici nu există; n-avea nici un fel de indicatoare și începea cu o ieșire modestă, ca un drum de fermă, sau ca o alee misterioasă și neumblată. După câteva sute de metri, când mă gândeam să mă întorc, cum făcusem nu o

singură dată pe cei câțiva kilometri cât tatonasem, aleea s-a deschis ca un evantai, dezvăluind o șosea largă, netedă ca în palmă. Nu înțelegeam încă nimic, nu știam ce se întâmplase, până ce, deodată, marcajele portocalii au devenit albe, cum sunt în Suedia, și atunci am înțeles că trecusem frontiera. Era și un panou, pe un stâlp răsturnat de vânt, și-abia după câteva clipe, reconstituind desenul literelor culcate pe o parte, așa cum le înregistrase imaginea, am descifrat că scria Sweden. Tot atunci cerul s-a limpezit pe toată întinderea, cum sperasem, și soarele, luminos și puternic, m-a lovit din spate, dându-mi vânt înainte. Se ducea până în zări șoseaua misterioasă, trecând peste coline calme și calde, și cred că într-adevăr rămânea necunoscută oamenilor și interzisă prin farmece, fiindcă nu se vedea nimeni înainte și-n urmă, era goală și goală a rămas până spre seară, când am ajuns la malul mării, în orașul Skellefteå, tinde m-am simțit minunat de bine, deși e atât de greu să pronunți un asemenea nume.

Dar mai înainte, când dădusem în șoseaua bună, după sute de kilometri făcuți prin gropi pline de apă, am apăsat pe accelerație cu o bucurie regăsită pe nesperate, căci o socotisem pierdută pentru totdeauna și poate o și uitasem. Atunci am simțit născându-se în mine o uimire, am urmărit-o cum crește, fără să știu de unde vine, până ce m-a prins râsul, un râs vesel ca viteza mașinii. Sigur că n-am putut să râd tot timpul până la Skellefteå, m-ar fi durut ceafa și umerii, a trebuit să mă înfrânez după o vreme. În sinea mea însă am continuat să râd până seara, și poate că am râs chiar și-n timpul somnului.

După izbitura de la Fauske, direcția ținea linia dreaptă, ca pe calea ferată; luam mâinile de pe volan, nevenindu-mi a crede, apăsam pe accelerație, mașina se supunea voioasă, fără să devieze un milimetru, șoseaua se depăna și se legăna peste coline, și totul părea ca în basme.

Povestind acestea înainte de a începe călătoria, am vrut să stabilesc relația dintre mine și mașină. Încă din Spania, când m-a însoțit și a fost martora unora din cele mai frumoase drumuri ale mele, dominate de sentimente care mi-au torturat sufletul între tristețe și bucurie, urmare a unor întâmplări ca nici unele, socotesc mașina o ființă însuflețită. Bineînțeles, cu o reținere judecată, fără a nutri sentimente ridicole. Dovadă că nu i-am dat nici măcar un nume, fără de care nu poate începe o declarație de dragoste. Dar țin la ea cu o iubire în creștere și cu regretul că într-o zi va trebui să ne despărțim, pe un drum început de mult, la capătul căruia unul

din noi n-are să mai poată ajunge. Mă gândesc adesea ce aș putea face spre a o păstra toată viața.

Suntem cam de aceeași vârstă și am putea să trăim în armonie până la ultimele noastre zile, dacă n-ar fi posibile și unele surprize, pe lângă rugină și oboseală. Mi se pare nedrept și trist ca oamenii să se lege de ființe care au o viață mai scurtă decât a lor, și să le vadă cum își dau sufletul una câte una: un câine, un cal, o mașină. E o înrudire între ele și îmi trezesc o tandrețe egală, după cum gândul că le supraviețuiesc în mai multe rânduri, că viața lor încape de atâtea ori în viața mea îndoliată la fiecare moarte, îmi trezește o durere împrospătată întruna. Dintre mașini m-am despărțit fără părere de rău sau chiar cu satisfacție de cele care mi-au adus mai mult necaz decât bucurie, fie din cauza tehnicii lor neizbutite, fie a viciilor ascunse, fie din împrejurarea nenorocoasă că n-am făcut împreună drumuri emoționante și memorabile.

Mă gândeam în timpul pregătirilor de plecare a câta era în viața mea această mașină, în vreme ce eu rămâneam unul. E o inegalitate căreia până acum nu-i dădusem atenție, și deodată ieșea în lumină, impunându-se ca o obsesie. Poate fiindcă niciodată nu mă atașasem de alta atât de puternic, și nici uneia nu-i atribuisem alte însușiri decât forța ei mecanică. Poate fiindcă era posibil să rămână ultima, și atunci, în sfârșit, se crea între noi o egalitate.

Cel mai vechi obiect al meu este un pled albastru, cumpărat de la Cisnădie acum mai bine de o jumătate de secol. Desigur că istoria lui, atât de lungă, ar putea fi pusă într-o carte, și n-ar fi greu, deoarece mi se pare că-i ca și scrisă. Însă nu cred să-i vină rândul vreodată, deoarece am de scris multe alte istorii. Acest obiect care a decăzut de multă vreme, devenind pătură de călcat rufe, îmi va supraviețui, cu siguranță. Dar longevitatea lui nu va infirma părerea mea de mai înainte, privitoare la lucrurile pe care le abandonăm pe marginea drumului, în lunga noastră trecere prin viață; fiindcă, deși se află încă în casă, acest obiect având acum o utilitate secundară și decăzută, și-a încheiat istoria, pentru mine. Nu la fel va fi cu mașina.

Cu toate îngrijirile pomenite mai înainte, și încă altele, mi-a lăsat o teamă, aceeași pe care mi-o inspiram eu însumi. În ajunul plecării, aflându-mă la atelierul mecanic unde încercam o ultimă oară să îmbunătățesc reglajul direcției, m-am întâlnit cu un coleg de meserie și am stat puțin de vorbă, la soare, în ușile halei. E un om tânăr, care deși are abia jumătate din

anii mei, a călătorit mult mai mult decât mâine. Oricât era el de umblat va să zică, fiindcă fusese până în inima tuturor continentelor, m-a privit îngrijorat și poate cu dezaprobare. Trecerea prin Uniunea Sovietică mai cu seamă, pe care o știa bine fiindcă făcuse școală la Moscova, i se părea grea din cale afară, cu etapele lungi plănuite de mine, pe șosele necunoscute, și unde totul îmi era necunoscut la urma urmelor, în afară de ceea ce știam din istorie și din literatură.

— Cum, n-ai mai fost niciodată?

Nu fusesem nici măcar în timpul războiului.

— Cel puțin cunoști limba?

Nu cunoșteam nici o boabă.

M-a privit consternat, și cred că i-a stat pe limbă să-mi dea sfatul de a renunța în ultima clipă.

Când ne-am despărțit și ne-am strâns mâna, mi-a urat cu aceleași cuvinte și cu aceeași compătimire ca a doctorului care mă examinase:

— Îți doresc *să ai noroc* și să te ții bine!

Sigur că etapele lungi pe șosele necunoscute și într-o lume unde mă duceam prima oară îmi stârneau puțin frig în suflet, dar nici nu le-aș fi băgat în seamă dacă aș fi fost sigur că n-o să am nici un necaz cu mașina. Cât motorul se învârtește iar ea stă bine pe roate, nici un necunoscut nu mă înspăimântă, odată ce sunt sigur că are un capăt și știu că am cu ce îl străbate. Dar ce prăbușire când mașina se oprește în mijlocul drumului, fie și numai pentru o pană de cauciuc, care se înlătură în zece minute, sau pentru o fișă căzută, care se pune la loc în zece secunde! Mai ales pe ploaie și departe de-o casă cu oameni! Și mai ales noaptea!

Nu știu câți automobiliști au trăit neliniștea, dacă nu spaima, care te cuprinde când stingi farurile, într-o noapte neagră și pustie. Șoseaua luminată mai înainte, oricât de puțin ar dezvălui din pământul acoperit de întuneric, îți arată măcar o dimensiune a lumii, și cu atâta intensitate încât din strălucirea ei se nasc și dimensiunile celelalte. Cât timp ard farurile în față, întunericul din spate nu ascunde nici o taină, nici o necunoscută și nici o amenințare, de vreme ce l-am străbătut în clipele dinainte și ni s-a arătat mai bine decât ziua, prin densitatea căpătată de imagine când lumina vine dintr-o singură direcție, concentrată și percutantă.

În schimb, când se sting farurile, nici neantul, dacă este cineva capabil să și-l imagineze, n-ar putea să dea sentimentul de gol și neexistență născut în acel întuneric, unde lumea dispare până și din amintire.

Omul pedestru, mergând printr-o noapte oricât de întunecoasă, nu va primi niciodată o asemenea izbitură, alcătuită în părți egale din brutalitate și dezolare. E prea simplu să iei drept cauză numai contrastul violent dintre lumină și întuneric; un asemenea fenomen durează câteva clipe, până ce ochiul se adaptează. Lumina farurilor are darul simplu să facă șoseaua vizibilă, așa credem cu toții, până ce odată se sting pe neașteptate, și atunci simțim că după ele pierim și noi înșine. Atunci abia, în clipele de neliniște sau de spaimă care urmează, dacă ne mai rămâne puțin sânge rece să ne analizăm starea fizică și starea de spirit, constatăm că sentimentele și senzațiile noastre au dispărut cu totul, iar noi nu mai suntem ce-am fost înainte ci devenim o suspensie.

După urarea colegului de meserie, care mi-o amintea pe a medicului și mă punea de două ori la rând sub același semn de dubiu, mă simțeam ca într-o noapte neagră, cu amândouă farurile stinse. Dar n-am renunțat la drum, ci am plecat fără să țin seama de întuneric.

Puțină lumină am încercat să fac în față, învățând vreo patruzeci de cuvinte în rusește, câte încăpeau pe două foi dintr-un caiet școlăresc de dictando. Sigur că necunoașterea limbii crea dificultatea cea mai mare, și nici o clipă n-am încetat să mă tem de golul care avea să fie între mine și oameni. Am sperat că la Chișinău voi găsi pe cineva de la Uniunea Scriitorilor, care să aibă treabă la Moscova și să mergem împreună. N-am găsit și m-am dus singur, cu vocabularul meu de patruzeci de cuvinte: „Bună-ziua, vă rog, mulțumesc, vreau să mănânc, care-i drumul spre…, vreau ceva de băut, unde-i o stație de benzină” – cam atât, și mereu „vă rog, mulțumesc, bună-ziua!” În a treia zi, înaintea amiezii mă apropiam de Moscova sub o ploaie care mă urmărise tot drumul. Trebuia să nimeresc la Uniunea Scriitorilor, dar la Chișinău, unde puteam să iau informații, insuccesul pomenit mai înainte mă făcuse atât de apatic, încât am scăpat din vedere să le cer adresa, ceea ce era de neiertat și mai mult decât regretabil. Am regretat de altfel tot drumul, dar mai ales în această ultimă etapă, când aveam să trec prin cea mai grea încercare. Așa am mers, nădușit de neliniște, până ce Moscova s-a ivit în față. Atunci m-am calmat ca prin farmec, și încă, fără să-mi dau seama cum, am fost sigur că am să ajung la țintă, repede și fără dificultate.

Veneam de la sud, dinspre Tula, așa că am mers drept spre nord, până într-un loc unde, judecând după kilometrii parcurși și după urbanistică, am presupus că era centrul orașului. Am oprit pe dreapta, într-un fel de piață, și

apropiindu-mă de un agent de circulație, l-am întrebat unde este Inturistul, bineînțeles după ce am spus vă rog și bună-ziua. Socoteam, cu toată îndreptățirea, că Inturistul îl cunoaște oricine, iar la Inturist trebuie să știe măcar cineva unde este Uniunea Scriitorilor. Însă, înainte ca agentul să-mi răspundă, m-am gândit că poate chiar el cunoaște adresa necunoscută de mine, deci mi-am rectificat întrebarea, punând în loc de Inturist, Saiuz Piseatlei, aflat printre cele patruzeci de cuvinte ale vocabularului.

Am povestit de multe ori întâmplarea și nimeni n-a vrut să mă creadă că un sfert de oră mai târziu intram în curtea Uniunii Scriitorilor, cu singurul necaz că ploaia se întețise și devenise torențială.

După o clipă de gândire, și adaptându-se repede la sărăcia mea de cuvinte, agentul a desenat cu brațul trei sferturi de cerc la dreapta, ocolind niște clădiri înalte, apoi a schițat o linie dreaptă, însă înclinată, și cum totdeodată a spus cuvântul *tunel*, pe care l-am înțeles fără să fie pe listă, nu mi-a rămas decât să mulțumesc, cu vorba învățată din vreme. După mișcarea brațului am dedus că dincolo de tunel aveam de străbătut o arteră lungă, până la Maiakovskaia, vorbă cu care omul și-a încheiat îndrumările. Să nu-ți vină a crede, dintr-o limbă cu zeci de mii de cuvinte, folosise numai două. Mie îmi trebuiseră mai multe.

După ce am ocolit clădirile înalte din dreapta, am găsit ușor gura tunelului, apoi am ieșit la lumină și am mers mult pe artera aceea lungă și aerisită, cu puține automobile dar toate gonind ca smintitele. Am mai întrebat în vreo două locuri de Maiakovskaia, și am fost îndrumat când spre dreapta, când spre stânga, de credeam că mă rătăcisem până ce, oprindu-mă lângă doi tineri, aceștia mi-au arătat că aproape ajunsesem. Dar Uniunea Scriitorilor? Nu era nici ea departe. N-ați vrea să mă duceți până acolo? Cu un „vă rog” stăruitor pus înainte. S-au învoit cu dragă inimă, dar cum aveam mașina plină de bagaje, nu puteam să iau decât pe unul. S-au consultat, și-au dat întâlnire, era atât de ușor să le înțeleg dialogul fără să știu cuvintele, și unul din ei, urcându-se lângă mine, m-a condus în două minute, care împreună cu cele dinainte făceau abia un sfert de oră. Nimeni nu vrea să mă creadă. Poate n-o crede nici că ploua foarte tare.

3

Pentru cartea pe care o lăsasem în lucru acasă și s-a numit *Casa Domnului Alcibiade*, aveam nevoie să văd mausoleul de la Mărășești, cred

că mai mult simbolic, fiindcă altminteri îl țineam minte; poate vroiam să legitimez evocarea lui într-o narațiune, povestea unui timp lăsat foarte departe în urmă. Dincolo de Focșani m-am răzgândit, nu ca să evit un ocol de, câțiva kilometri, ci spre a nu-mi începe drumul cu un act de documentare, mai ales formal, cum ar fi fost acesta, și să-mi declar mie însumi profesiunea, pe care e bine s-o ținem secretă. E adevărat că mai târziu, în ultima parte a drumului, m-am dus la Verdun, unde nu mai fusesem. Aveam de făcut o apropiere între cele două tragice câmpuri de luptă, și poate teama de livresc și de convenție m-ar fi îndepărtat încă o dată, dacă șoseaua n-ar fi tăiat în două vechile tranșee, strecurându-se printre forturi. Ajuns acolo am uitat că avusesem o intenție, și m-a cuprins tristețea. Cercetarea acelor locuri a devenit astfel pentru mine o trăire amară, care se mai derulează și astăzi cu aceeași intensitate. A trecut peste noi încă un război, mai greu și mai crud decât primul; a avut și el câmpurile lui de luptă, și toate au fost tragice, dar nu știu de ce, Mărășești și Verdun, legate cu o linie dreaptă de alianță și parcă dizolvate unul în altul, rămân pentru mine mult mai dramatice decât toate.

Înainte de a cădea seara m-am oprit la Vaslui, să dorm noaptea, ca dimineața să fiu aproape de frontieră; când treci o frontieră e bine să ai în față ziua întreagă.

La niciuna din plecările mele nu m-am simțit atât de trist, de singur și departe de casă, după prima zi din cele nouăzeci câte erau până la întoarcere. M-am plimbat pe străzile Vasluiului și-am văzut o nuntă periferică, la un fel de mustărie, rămasă de toamna trecută; totul era atât de pocit și grotesc, încât m-am întristat și mai rău.

Pe fereastra hotelului vedeam statuia lui Ștefan cel Mare; am avut deodată sentimentul inedit și revelant că monumentul acesta de bronz nu glorifica o figură legendară din istoria țării noastre, ci o grandioasă existență contemporană. L-am pus în suflet pe Ștefan cel Mare de când l-am aflat prima oară. I-am cunoscut bătăliile, judecățile și bisericile, și chiar copil fiind și neavând înțelegere, nu l-am ținut de rău că-i plăcea vinul și umbla pe la atâtea ibovnice; de mic mi-a fost teamă de oamenii fără păcate. Nimic nu a umbrit în conștiința mea chipul lui, parcă suflat cu aur; el și-a păstrat strălucirea chiar și în cărțile de istorie scrise prost, și-n piesele de teatru copilăroase. Dar rămânea un personaj din trecutul lăsat departe în urmă, care, fără să-și piardă mărirea de acum patru secole, nu înviase niciodată în conștiința mea, îl știam la Putna, sub lespedea lui de piatră. Și

doar fusesem prin multe locuri umblate de el odată, pe unde se războise cu turcii și cu leșii, pe unde făcuse ospețe și înnoptase la neveste focoase! Nu pregetasem nici să urc la Cetatea Neamțului, unde știam că bătuse în poartă odată, când era în restriște. Am trecut prin toate curțile năpădite de iarbă, am văzut zidurile păstrate, am privit în vale firul Ozanei dragă și mie ca și lui Ion Creangă, și care nu-i un râu mititel, ci o apă frumoasă. Pe el însă n-am izbutit să mi-l închipui sub o înfățișare însuflețită, să pășească spre mine, să îngenunchi în fața lui și să-i aud glasul. Și deodată, privind statuia din piața Vasluiului, s-a săvârșit acea revelație care mi-a îngăduit să-l văd viu, mișcându-se într-o realitate prezentă, fie prin trecerea lui înainte, fie prin ducerea mea în urmă. Piața pe care o vedeam pe fereastră mi s-a părut curtea cetății, cum poate chiar fusese, pavată cu lespezi poate păstrate din acea vreme îndepărtată, având în ele vibrații rămase de secole, pașii voievodului, ai curtenilor și plăieșilor. Imaginile se nășteau una din alta, nu trebuia să-mi forțez amintirea și să evoc întâmplări din istorie. De altfel simțeam că scena era inedită, deși nenăscocită de mine, o scurtă variantă a unei scene adevărate, petrecute în locul acesta. Mă bucuram de un nemaipomenit privilegiu, să fiu un astfel de martor, și se datora probabil forței cu care izbutisem să-l evoc pe voievod, într-o fericită clipă de inspirație. Ar fi ușor să povestesc totul, dar n-aș spune ceva nou pentru nimeni. Nouă era numai participarea mea la acest moment paralel cu istoria, și sentimentul că devenisem pentru o clipă contemporan cu Ștefan cel Mare.

Mă necăjea numai nunta țigănească pe care o văzusem mai înainte, unde știam că se petrecea cu gălăgie vulgară, fiindcă se auzeau chiote și strigături deocheate. Atunci am năvălit cu biciul printre nuntași, i-am pus pe fugă, iar în locul lor am poftit oameni de la curte, și-am măritat-o pe fata Hatmanului cu feciorul Pârcălabului. Ea era o domniță gingașă și sfioasă, el un flăcău subțire ca trestia, dar viteaz și vrednic, încercat încă de pe acum în războaiele voievodului. A venit chiar și acesta, pentru câteva clipe, a ciocnit o cupă de vin cu mirele, iar miresei, sărutând-o pe frunte, i-a spus că este frumoasă.

Deși a doua zi m-am trezit plin de griji, să nu se creadă că întâmplarea de cu seară am uitat-o repede. Amintirea ei m-a urmărit până departe, prin frumoasa țară care începe la Albița, punctul de frontieră. Chiar și numele acesta mi s-a părut că descinde din vremea voievodului, poate chiar prin a

lui hotărâre, în cinstea unei femei din părțile locului, căci ce să fi fost altceva Albița, decât o femeie frumoasă?!

Dacă am pierdut timp cu formalitățile de la frontieră, am fost răsplătit de priveliștea care urmează. Totdeauna m-a contrariat controlul vameșilor, cu atât mai mult cu cât niciodată n-am încercat să trec lucruri nedeclarate. Nu mi-a deschis nimeni geamantanele, în schimb mi-au inspectat mașina palmă cu palmă. Cum treci bariera și ajungi la vamă, intri pe o groapă de vizitare, ca în atelierele mecanice. Doi grăniceri s-au băgat sub mașină, unul prin față, altul prin spate, au înaintat privind de aproape tăblăria, pipăind-o și s-au întâlnit la mijloc. Pe urmă am iscălit felurite hârtii, am plătit o taxă și am fost liber.

Era prima zi din iunie, o luni dimineața însorită, cum fusese și duminică, decât că plutea în aer un fel de pâclă, care însă nu opaciza peisajul, ci doar îi voala puțin umbrele, făcându-l mai blând și ieșit puțin din realitate, între geografie și incertitudine. Fără să fie frământat, pământul în jurul meu avea reliefuri puternice, dar temperate de lungi linii curbe care alcătuiau văi și coline, calme și bune, asupra cărora părea că niciodată nu bătea crivățul, ci numai zefirul. Se vedeau vii frumos săpate și bine îngrijite, care nu puteau fi decât soiuri alese; ceva mă făcea să simt că dealurile acestea bătute de soare din toate părțile nu puteau să dea decât vinuri curate și nobile. Cum toate îngrijirile erau terminate și trebuia să treacă timp până să fie nevoie de altele, nu se vedeau oameni nici pe șosea, nici pe dealuri. Nu-mi aduc aminte să fi întâlnit sate, și dacă o fi fost vreunul mă mir că n-am păstrat despre el nici o imagine. Poate mă captiva priveliștea, frumoasa țară, care mi se înfățișa ca o mare grădină mănoasă.

Mai repede decât aș fi vrut am ajuns deasupra întinsei depresiuni unde se află Chișinăul, anunțat de fumul și aburul șantierelor, înainte de a se vedea casele. Deodată în jurul meu au răsărit, de pe drumuri laterale, de pe câmp sau de sub pământ, șiruri de camioane, ridicând trene de praf galben, parcă imperisabil, după ce țara până mai colea fusese atât de verde, de curată și de inviolabilă. Marșul idilic se termina în neliniște și tristețe, cum am simțit totdeauna în fața marilor orașe. Dar nu putem fără ele, viața modernă implică aglomerații, și-am mers înainte.

Dacă adresa Uniunii Scriitorilor din Moscova avea să-mi lipsească din vina mea, sau mai degrabă printr-o fatalitate, nu era de admis că pentru Chișinău mi se dăduse una neclară, pe undeva, pe lângă strada Grădinilor, și nu fusese numai neclară, ci cu totul greșită. Uniunea Scriitorilor era în altă

parte, numai că milițianul pe care l-am întrebat n-a știut să mă îndrumeze, cum a făcut atât de sigur și iscusit cel de la Moscova. Mă aflam în impas pe o uliță prăfuită, când un camion a oprit alături. După ce mi-a aflat păsul, șoferul mi-a spus: „Vino după mine!”, ca în Spania, și întorcându-se din drum, fără să țină seama că avea camionul plin cu materiale și că undeva îl așteptau cu ele, m-a dus până la destinație, în fața unei clădiri administrative, destul de departe, pe străzi atât de încâlcite că niciodată nu le-aș fi nimerit singur. Și fiindcă așa ceva nu-mi amintesc să mi se fi întâmplat decât în Spania, iarăși m-am gândit ce ciudate asemuiri pot fi găsite între aceste două țări de la extremitățile Europei, neînrudite între ele, și despărțite de toată lungimea continentului.

Pe treptele clădirii am văzut un tânăr, și cum se uita stăruitor la mașină pe când încuiam portierele, m-am gândit că mă aștepta pe mine. Cam prea mult, mi-am spus, dat fiind că nu veneam la o oră știută din vreme. Dar așa era, tânărul mă aștepta și m-a condus la un secretar al Uniunii, care m-a certat aproape cu asprime, ca pe un școlar care a lipsit de la lecție, că sosisem cu trei zile întârziere, că le făcusem încurcături, că reținuseră cameră la hotel, și stătea goală de atâta vreme. Mi-am spus în gând: „Dacă trec peste clipa asta, am să trec peste toate!” și m-am așezat în fotoliu, zâmbind cu bunăvoință și izbutind să ascund cât aveam inima de acră și de crispată. Apoi, aplecându-mă în față, am spus blând și răbdător, cu zâmbetul dinainte:

— Nu-i vina mea, măi frate!

Înainte de a trece în Finlanda, timp de două săptămâni, eram oaspetele scriitorilor de la Moscova, pe bază de reciprocitate, printr-o înțelegere între Uniunile noastre. Dacă veneam cu trenul, sau cu avionul, un interpret, un delegat m-ar fi așteptat la aeroport sau la gară, și totul de atunci încolo îi privea pe alții, mie rămânându-mi să mă bucur de găzduire, chiar și de o mașină ca să mă ducă repede, prin locuri unde aș fi putut să văd mai multe. Dar mașina mea, de care aveam nevoie după aceea, nu puteam s-o trimit la Helsinki cu avionul. Pe de altă parte, calitatea de oaspete nu începea de la frontieră, ci numai când ajungeam în capitală. Până acolo trebuia să mă descurc cu mijloacele mele, destul de precare, singurul ajutor din afară fiind că Uniunile de la Chișinău, și apoi de la Kiev, unde făceam următoarea escală, să-mi rețină cameră la hotel, ceea ce, ca în toate aglomerațiile, nu-i fără dificultate.

Uniunea noastră nu ține legătura directă cu Uniunile din provincie, ci numai prin intermediul celei din Moscova; e o regulă. Deși am plecat din București la 31 mai și am trecut frontiera la 1 iunie, cum hotărâsem și cum s-a anunțat telefonic, ceea ce este sigur fiindcă fusesem de față, în telegrama trimisă de la Moscova la Chișinău scria limpede că sosesc la 29 mai, când eram încă la București, cu mașina la atelierul mecanic, să-i verifice direcția. Dacă am văzut așa, i-am rugat, temându-mă de viitoare complicații, să facă ce-or putea și cum le-o da prin minte, să-i anunțe pe cei de la Kiev despre sosirea mea certă, în ziua de 2, după-amiază. Altfel mă temeam că m-ar fi așteptat cine mai știe la ce dată, trecută sau viitoare. Iar când am ajuns la Moscova, în ziua de 3 la amiază, pe ploaia aceea amarnică, am căzut ca musca în lapte: mă așteptau în ziua de 6, și mi-au arătat chiar adresa prin care se adeverea că era reținută cameră la hotelul Peking, unde n-am mai ajuns niciodată, fiindcă au trebuit să se dea peste cap și să-mi caute alta.

La Chișinău am rămas singur toată după-amiaza. După ce mi-am luat în primire camera oprită de trei zile, întrebându-mă dacă trebuia să plătesc și întârzierea, o slujbașă a Inturistului, care vorbea românește în relațiile cu vizitatorii din România, m-a povățuit ca înainte de toate să duc mașina la un parcaj închis, și bine păzit, în spatele hotelului, unde, în schimbul unei ruble, o pot lăsa în cea mai mare siguranță.

Mașina nu suferise nici o agresiune cât stătuse afară, în fața hotelului, însă am găsit-o înconjurată de lume. Nimeni nu punea mâna, se uitau cuminți, curioși și cu multă nedumerire. Și doar orașul era plin de mașini, nu vedeau prima oară una, și nici n-ar fi avut de ce să se mire. Nu-i o mașină ieșită din comun, nici printre cele scumpe în țara ei de origine, dimpotrivă, decât că are o caroserie frumoasă și o culoare mai neobișnuită, nu galbenul devenit foarte comun de la o vreme încoace, ci o nuanță a lui, aceea a bobului de porumb aurit de soare. Am scos greu mașina dintre curioși, parcă nu le venea să se dea la o parte. Parcajul era bine împrejmuit, porțile se încuiau cu lacăt, deși exista paznic toată noaptea și-avea de ajutor un câine gata să latre.

M-am gândit că în secolul electronicei, cu sisteme de alarmă diabolice, cu uși blindate și cu încuietori inexpugnabile, un câine rămâne la fel de util ca în toată istoria omenirii, și nu-l poate înlocui nici o mașinărie. Și parcajul de la Kiev avea câine de pază, de fapt doi care lucrau în colaborare. Nu mai

țin minte cum a fost la Leningrad, iar la Moscova nu știu, deoarece am avut alt adăpost pentru mașină.

După ce i-am dat o sticluță de rom paznicului, l-am rugat să-mi pună mașina în așa fel ca să nu mai vină alta în față, deoarece a doua zi plec la cinci dimineața.

Slujbașa de la Inturist, pe care am rugat-o să mă ajute, mi-a completat sistemul meu de comunicare, scriindu-mi pe o hârtie literele slavone, învățate în școală, dar uitate cu anii; cu puțină râvnă, până seara le știam pe dinafară. Las' că fără ele nu puteam să citesc numele străzilor; mai rău era că aș fi trecut pe lângă indicatoare de circulație fără să înțeleg ce vor să spună. Am mai primit și o hartă, pe care erau trecute cu roșu șoselele turistice pentru automobile. Văzând cu mirare că drumul meu prin Dubosari, cel mai scurt spre Uman și Kiev, nu se afla printre ele, am cerut lămuriri și mi s-a spus că nu pot merge decât prin Odessa. Dar Odessa era departe, spre sud, în vreme ce eu mergeam spre nord, și aș fi vrut să ajung cât mai degrabă. N-aveam încotro, am înțeles că altfel nu se poate și m-am resemnat, zicându-mi că, în schimbul unui ocol de trei sute de kilometri, ajungeam și la Odessa, unde nici nu visasem. Decât că trebuia să plec negreșit foarte de dimineață, așa că am mai trecut încă o dată pe la parcaj, să-i amintesc paznicului și să nu-mi facă vreo poznă. Am întrebat de restaurant, era chiar în hotel, coborai niște scări, ca la crame, și se deschidea la ora șase seara. Tocmai bine, nici n-aș fi vrut altfel, așa că m-am dus la plimbare.

Am mers pe străzi toată după-amiaza, am fost în gară, m-am uitat la trenuri și la oameni. Pe urmă am intrat într-o prăvălie, să cumpăr pâine. Nu aveam nevoie, dar singurul lucru pe care îl cumpăr cu plăcere, fără să-mi pară corvoadă, este pâinea. Și-apoi, când mergi în țări străine, e bine să știi ce pâine mănâncă oamenii de acolo.

În rafturile prăvăliei era marfă, erau și femei la coadă, și nu lipsea nici vânzătoarea, care stătea rezemată cu coatele de tarabă. În fața mea, două gospodine în rochii de stambă, una cu burta mare și cu fața pătată de sarcină, vorbeau în șoaptă și cu sfială. Am așteptat răbdător câteva minute, uitându-mă la vânzătoare, fără să înțeleg de ce stătea nemișcată. Nimeni nu protesta, nu era să stric tocmai eu liniștea, așa că m-am lăsat păgubaș și mi-am continuat plimbarea, până la capul străzii. Când m-am întors, în prăvălie nu se schimbase nimic, pâinea stătea în rafturi, femeile la coadă iar vânzătoarea rezemată cu coatele de tarabă.

Cu acestea se făcuse ora șase și m-am îndreptat spre hotel, repede; am găsit ușa restaurantului deschisă, dar întârziasem zece minute și toate mesele erau ocupate. Nu-mi plăcea să aștept în picioare până ce se elibera un scaun, poate o oră sau chiar mai mult, fiindcă nimeni nu părea grăbit și nimănui nu i-ar fi priit mâncarea și băutura, văzându-mă că-i stau într-o coastă.

Nu mi-am făcut sânge rău, nu sufăr dacă săr peste o masă, nu devin nervos și insuportabil dacă mâncarea întârzie. Totuși nu mâncasem nimic toată ziua, trebuia să găsesc ceva de-ale gurii, așa că am intrat într-o prăvălie de alimente, numită promițător Gastronom, unde însă n-am găsit nimic să mă ispitească. Nu m-am pierdut nici acum cu firea, am luat o pâinișoară și o sticlă cu vin roșu, care fără să fie scump mi s-a părut de cea mai mare ispravă, cum nu mai băusem în ultima vreme. Nu-mi făceam iluzia că era din viile fermecate pe unde trecusem de dimineață, și amintindu-mi de ele, cât de frumos, se înșirau pe coline, m-a cuprins o duioșie caldă și melancolică.

Nu iau cu mine provizii când plec în călătorie, conserve, să stea trei luni în lada mașinii sau sub scaune; nici nu mă pricep să le administrez, nici n-am încredere în ele. Tot ce luasem acum, erau cincisprezece cutii cu stixuri, care se păstrează vreme îndelungată și nu-ți cer nici un efort ca să ajungi la ele, nu-i nevoie de nici o deschizătoare și, ca să le ronțăi, nu trebuie să-ți întrerupi gândurile, ba chiar am impresia că le incită și le fac mai vioaie. Aveam și un salam de Sibiu, dar nu era pentru mine, ci pentru cineva din Elveția, unde urma să ajung după șaptezeci de zile. Nu credeam că va mai fi bun de mâncare, ci socoteam să-l duc numai ca să-mi arăt buna intenție. Deși pâinea și vinul, hrana lui Michelangelo, ar fi putut să fie și pentru mine o masă, mi s-a părut că după o zi lungă de agitație și când ziua următoare aveam de făcut șapte sau opt sute de kilometri, ar fi nevoie și de altceva, ca să-mi dea energie. Așa că am urcat salamul în cameră, am tăiat din el felii groase și l-am mestecat cu încetineală, când cu pâine, când cu stixuri, uitându-mă gânditor pe fereastră, fără să văd altceva decât acoperișuri și cerul pe cale să amurgească.

În ziua plecării, chiar când mă pregăteam să ies pe ușă, mama unor prieteni, femeie de modă veche, cu obiceiuri patriarhale, mi-a telefonat să trec negreșit prin fața casei, că nici nu va trebui să urc scările, ci mă va aștepta la ușă, căci ține să-mi dea ceva care să-mi prindă bine. M-am dus, doar ca să nu răspund cu impolitețe la o intenție atât de gingașă și mi-a pus

în brațe un pachet cu miros de cofetărie. Era un chec, însă făcut în casă, cu dichis și fără zgârcenie; cum nu-mi plac prăjiturile, am mulțumit cu emoție prefăcută. Mă gândisem cui să-l dau pe drum, dar nu mi-a venit nici o idee, până ce în seara de la Chișinău mi l-am dat mie, și am mâncat din el câteva felii zdravene, socotind că mă vor înzdrăveni și pe mine. Restul l-am pus bine, de unde până atunci îl privisem în silă. Și n-a fost mai târziu decât în seara următoare, când iar a trebuit să tai din el felii groase, gândindu-mă ce inspirată fusese donatoarea, și ce providențială.

M-am culcat devreme, cred că pe la opt și jumătate, după ce făcusem un duș fierbinte și încercam să nu mă mai gândesc la grijile zilei de mâine, ca să-mi priască odihna.

Din cauza ceasornicului dat cu o oră înainte, soarele apune mai târziu decât în obișnuința noastră, în schimb la cinci dimineața e întuneric. Nu mi-a fost deloc greu și nici nu mi s-a părut nefiresc să fiu la poarta parcajului cu zece minute mai devreme decât spusesem, și când dormea încă toată lumea. Am încercat să-l trezesc pe paznic prin intermediul câinelui, care m-a simțit și a venit la poartă gudurându-se, dar n-a vrut să latre, dându-și seama desigur că nu aveam intenții rele și inspirându-i probabil o simpatie spontană. Nu puteam să răspund aruncând în el cu pietre și amenințându-l, așa că am strigat și am bătut în poartă. În loc să mă ajute, câinele dădea din coadă, ceea ce în împrejurarea aceea mi-a stârnit ciudă și mi l-a făcut antipatic. Între timp, uitându-mă printre zăbrele, am văzut că în fața mașinii mele se lățea o Volgă cât toate zilele, un taximetru, ceea ce mi-a stârnit o vie și insuportabilă mâncărime de piele. După ce am mai strigat și am mai bătut în poartă, în sfârșit, în cabina paznicului s-a aprins lumina; văzând așa, câinele s-a pus să mă latre, am înțeles că trebuia să-și merite pâinea, dar până ce stăpână-su n-a ieșit pe ușă, n-a încetat să dea din coadă, în contrazicere cu el însuși.

Paznicul mi-a deschis poarta, puțin supărat și mirându-se că veneam atât de devreme, de parcă nu așa fusese înțelegerea și de parcă nu mi-ar fi băut romul. La reproșurile mele, temperate fiindcă le știam inutile, mi-a spus cu tot calmul că șoferul taximetrului venea la cinci și jumătate. Abia intrând în curte am descoperit că paralel cu Volga mai era o mașină, înfiptă de-a latul în botul mașinii mele. M-am uitat pe cer rugându-mă pe mine însumi să nu-mi ies din fire, și nu mi-am ieșit, dar am petrecut o jumătate de oră istovitoare, gândindu-mă că n-am nici un noroc, și nici nu știu să mă port cu oamenii, și n-am făcut nimic în viață. Nu mă chinuia jumătatea aceea de

oră, ci gândul că șoferul n-avea să vină la vreme, sau poate n-avea să vină toată ziua. Dar a venit vrednicul om, punctual și scuzându-se, deși n-avea absolut nici o vină. După ce și-a tras mașina de-o parte, s-a străduit plin de bunăvoință să mă ajute până la capăt, și-a început prin a încerca să descuie mașina cealaltă, care era cu una din viteze cuplată și cu frâna de mână trasă. Deși a folosit fel de fel de chei, n-a ajuns la nici o izbândă. Să împingem mașina înainte sau înapoi n-ar fi fost cu putință, și-atunci nu ne-a rămas decât să punem umărul toți trei, adică și portarul, ca să-și merite romul, și s-o săltăm când din față, când din spate, împingând-o de-a latul. A fost grea caznă să facem un coridor, prin care am izbutit să-mi scot mașina la centimetru.

Deci necazul s-a sfârșit cu bine, numai că aveam o oră întârziere. Mă miram că nu vroia să se lumineze de ziuă, până ce, ieșind pe bariera de sud a orașului, și căutând în stânga o geană a dimineții, am văzut că nori grei și negri, adunați într-o tăcere perfidă, acopereau tot cerul, nelăsând să se vadă nici stelele, nici răsăritul.

Nu mi-a venit deloc bine, și ca să fie mai rău m-am rătăcit repede, pe o șosea în lucru, cu indicatoarele luate, care m-a dus la aeroportul orașului. O mașină tocmai venea din față; l-am rugat pe șofer să-mi arate drumul. „Vino după mine, mi-a spus el. Și eu merg tot într-acolo.” L-am mai rugat să oprim la o stație de benzină; dacă n-ar fi fost el, nu știu cum m-aș fi descurcat singur, cu obiceiuri și tehnici noi pentru mine.

Nu pornisem bine că a și începu ploaia, care cu o mică întrerupere, în fața Odessei, avea să mă însoțească, uneori furioasă, până la poarta Kievului, poate chiar „poarta cea mare”.

Când am oprit la stația de benzină, abia m-am dat jos din mașină, lângă pompa aflată în ploaie, că am și simțit cum îmi curg pe ceafă șuvițe groase de apă. Cine știe cât aș fi stat acolo, fiindcă în clădirea stației, aflată departe, nu mișca nimeni. Șoferul meu din fericire a venit, a luat furtunul, l-a pus în gura rezervorului, apoi mi-a spus încă o dată: „Vino cu mine!”

Erau vreo treizeci de metri până la clădire, așa e aproape pretutindeni, uneori chiar mai mult, o sută, și nu cred că ar putea să fie o măsură de prevedere împotriva incendiului, ci mai degrabă e reflectarea spiritului slav înclinat să mărească dimensiunile și distanțele, înlăuntrul unei țări uriașe.

— Câtă benzină? m-a întrebat pompagiul.

— Vreau să fac plinul.

Așa ceva nu se poate, pompa de benzină se manipulează electric, de la distanță, și trebuie să spui o cifră, care se așază pe un cadran al mesei de comandă. Cită benzină ai cerut, atâta curge și mecanismul declanșat nu se oprește chiar dacă rezervorul dă pe dinafară și se face băltoacă; pe o ploaie torențială, nici nu se bagă de seamă. Totuși, am spus o cifră prudentă, ca să nu fac risipă, deși benzina e atât de ieftină că nu se simte în pungă. Când să plătesc, pompagiul m-a întrebat dacă nu vreau bonuri. Cum să nu, e mai ușor așa decât să scoți mereu banii. Am cerut benzină de douăzeci de ruble și atunci omul a început să numere bonuri de zece și de cinci litri, de credeam că n-o să mai termine. Am căpătat un teanc atât de gros că nici nu-i înțelegeam rostul, mi-au ajuns tot drumul, ba câteva chiar mi-au rămas, ca amintire.

Sub cerul tot mai jos și mai negru, ghidul meu m-a dus până la Nistru. Înainte de pod s-a oprit și mi-a arătat drumul, fiindcă o lua în altă parte. Apoi m-a întrebat dacă n-am rom, cu parale; aveam, știam că prinde bine, primisem sfaturi și i-am dat bucuros o sticluță de o litră, spunându-i bineînțeles că nu iau banii pe care mi-i întindea în ploaie. Nu am simțul comerțului, orice manevră de cumpărare și mai ales de vânzare îmi este penibilă, de aceea prefer să-mi rezolve alții asemenea nevoi, eu retrăgându-mă cu decență. Dacă aș fi vrut să mă fac negustor, aș fi dat faliment repede. Am încercat de câteva ori, când eram la ananghie, să-mi valorific niște biete bunuri, cum se numesc agoniselile noastre, și totdeauna am fost în pagubă.

Am dat să plec, fiindcă mă înmuia ploaia, dar până să deschid portiera, șoferul mi-a băgat banii în buzunar, cu de-a sila și s-a dus repede, fără a-mi lăsa timp de replică. M-am uitat, era o hârtie de trei ruble; credeam că nu văd bine, fiindcă depășea de trei ori prețul sticluței. Atunci, în loc să mă simt stânjenit, am avut o clipă de satisfacție și de îngâmfare. Era prima mea negustorie reușită.

Aproape de Odessa cerul a început să se însenineze, apoi s-a luminat de-a binelea, soarele a început să strălucească și mi-am dat seama încă o dată că sudul, încotro mergeam, va fi totdeauna pentru mine o fascinație, în suflet, și un balsam în mădularele însetate mereu de căldură. Era însă ultima bucată de drum spre sud, pentru multă vreme. Îmi regăseam, proiectată în față, zona mea vitală și mergeam către ea cu bucurie, uitând că nu făceam decât un ocol care avea să-mi prilejuiască o zi de tortură. Mă străduiam să uit de asemeni ce chinuite au fost aceste pământuri, cu satele cunoscute

până la obsesie din vechile comunicate de pe front, și pe care acum le străbăteam în goana mașinii, într-o liniște incredibilă.

Am încercat să intru în Odessa, deși nu o pusesem la socoteală. Știam că n-ar fi fost cu putință și nu năzuiam să cunosc Uniunea Sovietică în această călătorie pripită, ci mă gândeam ca abia să aflu cum aș putea să-mi organizez pentru viitor o explorare deplină, să străbat țara în zigzaguri, până la Vladivostok și în peninsula Ciukotka, de care mă legau puternice amintiri literare.

Însă, dacă tot ajunsesem la ea, mi se părea stupid să ocolesc Odessa de astăzi, în așteptarea uneia viitoare. Mă mulțumeam să traversez orașul, până la malul mării, și dacă de acolo puteam să mă întorc pe alte artere, ar fi fost cu atât mai bine. Sunt multe orașe pe care n-am putut să le văd decât tot așa, în goană, și totuși cred că le cunosc binișor. Nu doar prin sentimentul că „am fost și acolo”, ci prin multiple imagini reale, înregistrate nu mai puțin în suflet decât pe retină. Din păcate, pe șoseaua mai mult goală la început, au răsărit și au început să se înghesuie camioane și tot felul de vehicole grele, până ce în apropierea orașului s-au contopit într-o masă compactă. Cred că eram singurul cu un autoturism în această învălmășeală, sau daca or mai fi fost și alții, ici-colo, nu puteau să se vadă, se pierdeau ca niște gângănii între balauri. M-am ambiționat să merg înainte, lăsând în stânga prima ramificație spre Kiev, care m-ar fi scos din aglomerație. Imediat după aceea, mișcarea masei de vehicole a devenit greoaie, a început să icnească și apoi s-a poticnit, ca și cum șoseaua era strangulată. Nu puteam să întorc, am așteptat cu o răbdare prefăcută, cu un calm de suprafață, până ce am început să ne mișcăm, cu zece metri pe minut, dacă nu-i o exagerare optimistă. La următoarea ramificație, unde am ajuns anevoie, am ieșit din șir și am țâșnit spre stânga, ca din praștie, fără să fi văzut măcar turnurile orașului.

Nu era timp de regrete, m-am pomenit cu un munte negru în față, bolovănos și rostogolit, de n-am mai știut pe ce lume mă aflu. Impresia s-a păstrat câteva clipe, dându-mi o amețeală care m-a neliniștit, fiindcă semăna cu aceea care mă dusese la doctor înaintea plecării și pe urmă o uitasem. Dacă mi-a fost puțin teamă, ea s-a transformat în frică adevărată când, trecându-mi orice amețeală, am deslușit că venea peste mine un uriaș nor de ploaie, cât toată jumătatea de nord a cerului. Într-o clipă s-a făcut întuneric, și atunci mi-am mai dat seama de altceva, că ieșind din șir și luând-o pe drumul Kievului, mă întorsesem cu fața la miazănoapte.

Nu știu cum șoseaua aceasta atât de învecinată cu cealaltă pe unde venisem, și nu mai puțin importantă, era goală; lumea de o parte și de alta a ei mi s-a părut pustie, așa cum ogoarele întinse până în zări mi s-au părut negre, deși cred că erau înverzite. Un om singuratic de pe marginea drumului mi-a făcut semn și l-am luat în mașină, fără cuvinte; părea să fie un mecanic de la vreo stațiune de tractoare. A mers numai câțiva kilometri, în timp ce norul cât munții plesnise și începuse să se reverse asupra pământului. Când mecanicul s-a dat jos mi s-a părut că plonjează într-o apă ridicată la verticală. Îndată l-au luat valurile, dar cred că știa să înoate.

Rămas singur m-am concentrat asupra poziției mele în lume și am înțeles că începusem, într-o realitate indubitabilă, marșul lung la nord de mine însumi, și că o parte din ființa mea, ruptă în două, rămânea în urmă, de unde avea să mă cheme întruna.

A fost o zi lungă, acoperită de ploaie, pe o șosea dreaptă, plină de mâzgă. N-am să mă plâng de starea asfaltului, toate șoselele pe care le-am umblat mi s-au părut bune, de obicei largi, dar fără benzi marcate, a căror lipsă, când te-ai obișnuit cu ele, îți dă oarecare nesiguranță, teama că nu mergi pe unde trebuie și nu ții linia dreaptă. După ce-am luat prima oară benzină, douăzeci de litri, peste alți vreo douăzeci cât mai erau în rezervor, n-am simțit nici o schimbare în mersul motorului. Când am umplut rezervorul a doua oară și nu mai putea să fi rămas decât urme din benzina cu care venisem, a început să țăcăne avansul, cum se spune cu o vorbă improprie. La celelalte neliniști s-a adăugat încă una. Am mers înainte, cu capul între umeri, socotind că sunt dator să ajung la Moscova, și abia pe urmă să mă gândesc mai departe. Mi-am spus că oricâte griji aș avea, trebuie să le las de-o parte și să mă îngrijesc numai de mine și de mașină, ca să nu ne trădăm unul pe altul. N-am văzut peisajul, ascuns sub perdeaua groasă de ploaie, dar l-am simțit ca o câmpie continuă, tangentată de privire până la un orizont din închipuire, orizontul real, limita vederii pe vremea aceea urâtă fiind la câteva sute de metri în afara șoselei. Și iarăși mi-am spus că va trebui să revin aici cu o pregătire mai bună, fără atâta grabă și într-o zi mai frumoasă.

În grija pentru mașină m-am străduit să frânez cât mai puțin cu putință, ca să nu pierd lichidul din pompa centrală, și să accelerez cu cea mai mare blândețe, ca să nu mai aud țăcănitul motorului, ceea ce este pentru el o

suferință primejdioasă, răsfrântă în sufletul meu cu o suferință nu mai atenuată.

În grija pentru propria-mi ființă, știind cât de lung era drumul, am ieșit din când în când în afara șoselei, în parcaje cât terenurile de fotbal, aflate de obicei la oarecare distanță, ceea ce este un bine, fiindcă șuierul cauciucurilor și huruitul motoarelor lăsate de o parte se aud îmblânzite și nu-ți mai perforează timpanele.

Bagajele, așezate în spatele meu, gândeam că mai chibzuit decât altădată, nu-mi îngăduiau să înclin decât foarte puțin spătarul scaunului, de-aceea nu puteam să ajung la o poziție de odihnă. Închideam ochii și ațipeam puțin, acel somn miraculos de câteva clipe învățat în zile lungi de călătorie, după care te simți odihnit ca în prima oră a dimineții. Însă mă trezeam cu gâtul înțepenit, sau cu capul căzut într-o parte. Atunci mă mulțumeam să stau cu ochii închiși, câteva minute, ronțăind stixuri; am avut destule, mi-au ajuns până în fața Parisului. În acoperișul de tablă bătea ploaia, ca un răpăit slab dar neîntrerupt de mitralieră; nu-mi făcea bine, mă simțeam ca pe un câmp de bătălie, expus ploii de gloanțe venită din toate părțile. Uneori mă cuprindea descurajarea, socoteam că n-o să ajung niciodată, îmi venea să mă întorc, recunoscându-mi slăbiciunea și lașitatea. Sigur că nu m-aș fi întors, e destul însă că un asemenea gând îmi trecea prin minte, ca să am pentru ce să mă rușinez și să simt umilință. Era mai bine când reveneam în șosea și îmi reluam drumul; mă îmbărbătau zgomotul sănătos și credincios al motorului, mișcarea înainte, sentimentul că spațiul din față se micșora încontinuu, mărindu-l pe cel din urmă, sentimentul că eram sănătoși și puternici, și eu și mașina. Dădeam drumul la puțină căldură și ascultam în gând muzică, așa cum se întâmpla să-mi vină în minte, dar era ca și când aș fi cântat cu glas tare. Mă simțeam mulțumit de mine, aveam și câte un moment de mândrie, că nu mă lăsasem doborât la popasul din urmă și mergeam înainte, înfruntând o natură ostilă.

Nu pot să uit totuși că nici în momentele cele mai bune nu eram scutit de dificultatea șoselei, plină de zloată și mâzgă. Erau multe camioane, n-am să spun că se țineau lanț, nici că închideau drumul; șoferii mi s-au părut cuminți și cumsecade, nu-mi amintesc să mă fi șicanat vreunul, astfel că nu mă voi plânge. Dar zloata ridicată în aer de cauciucurile uriașe ale camioanelor, făcând un vârtej murdar deasupra șoselei, îmi împroșca parbrizul încă de departe, cu stropi tot mai denși, până ce, în momentul când începeam depășirea, ajungea să-mi pună în față o pânză groasă de

mâzgă. Cele mai multe erau vehicule grele, care mergeau cu viteză moderată și nu puteam rămâne în urma lor fără să-mi ies din fire; iar dacă aș fi rămas, să zicem, nu eram scutit ca în scurt timp sticla parbrizului să nu devină opacă. Mai tot timpul pompam apă peste ea, să ajut ștergătoarele, mă durea piciorul de atâtea apăsări, care trebuie să fie scurte și viguroase și regretam că nu aveam o pompă automată, pe care până acum o socotisem un „gadget”, încă un obiect cu care vânzătorii de automobile storc banii cumpărătorilor.

Apa pentru spălatul parbrizului se află aproape de motor, într-un rezervor de un litru. Într-un an cred că îl umplusem o singură dată și folosisem atât de puțin din conținutul lui, încât la această plecare abia se golise pe jumătate. Nici prin minte nu-mi trecuse să-l completez, socotind că-mi va ajunge multă vreme, dacă nu chiar până la întoarcere.

L-am umplut de cinci ori pe zi și l-am binecuvântat din nou pe prietenul meu Neculai, care în unele rânduri mi-a ajutat să-mi fac bagajul, dându-mi sfaturi folositoare. Acum nu mai putuse să mă asiste, zăcea în pat de o bucată de vreme și gândul că de atâtea ori făcusem împreună drumuri frumoase, m-a întristat în clipa plecării. Deși socoteam că era o prevedere inutilă, aveam în mașină bidonul de apă, de cinci litri, pe care mă silise să-l iau în altă călătorie. Însă, așa cum regretam lipsa unei pompe automate, regretam că în locul rezervorului de un litru, de sub capotă, nu aveam unul de o vadră, spre a nu fi nevoit să cobor de atâtea ori în zloată și în ploaie, ca să-l umplu. Iar în acest timp, când puneam în raport litrul cu vadra, pe șosea curgeau tone de apă!

În a doua parte a după-amiezei ploaia s-a domolit, dar cerul a rămas tot jos și negru. Și, deodată, pe acest fond sumbru a izbucnit o strălucire, ca o rază de soare răsfrântă într-o fereastră. După o clipă, cât mi s-a întunecat privirea, am descoperit o cupolă de biserică, poleită cu aur, că nu-mi venea să cred și părea o comoară cerească. Curând am văzut și alte cupole, la fel de bogate și am fost sigur că ajunsesem în Kiev, mai ales că între timp șoseaua se aglomerase. Abia mersesem o sută de metri și încă mai simțeam în spate sclipirea cupolelor, când coloana de mașini s-a oprit, poate la un semafor roșu sau într-o înghesuială. În spatele meu era un Moskvici cu o familie, unul din puținele autoturisme pe care le văzusem în ziua aceea; cred că oamenii veneau din vacanță, fiindcă aveau mașina încărcată cu toate bagajele care se iau în asemenea ocazii. Am coborât repede, m-am dus la omul de la volan și după ce i-am spus bună ziua și vă rog, i-am arătat o

hârtiuță cu adresa Uniunii Scriitorilor din Kiev. Altceva n-am putut să-i spun, și nici n-a mai fost nevoie, numai că, după cum m-a făcut omul să înțeleg, până la Kiev mai aveam de mers mulți kilometri. Totuși s-a hotărât să mă piloteze încă din vreme; când coloana s-a urnit, a trecut în fața mea și mi-a făcut semn să-l urmez, ceea ce am înțeles fără să mai fie nevoie de frumoasele cuvinte: „Vino după mine!” Pornind, am mai simțit o dată sclipirea cupolelor.

Acestea rămăseseră de mult în urmă, când în față au apărut altele, deasupra Kievului. Desigur că nu putea să fie decât o impresie exacerbată, dar mie mi se părea că tot orașul era acoperit numai cu cupole aurite. Ploaia contenise.

Deși ghidul meu nu știa nici el unde era strada căutată, nu m-a abandonat până ce nu a găsit-o. A oprit de câteva ori să întrebe, ultima oară pe o stradă pavată cu piatră cubică și atât de povârnită că la pornire roțile au patinat mult, scoțând fum de sub cauciucuri; l-am simțit intrând în mașină, unde mirosul lui persista și a doua zi dimineața.

De pe înălțimea unde mă aflam când ajunsesem la destinație, probabil se vedea panorama orașului, dar n-aveam liniște să privesc, și nici nu s-a găsit cine să mi-o arate.

Deși târziu după amiază, la Uniunea Scriitorilor birourile pe unde am trecut erau pline de oameni în activitate, și nu lipsea nici președintele. N-am avut cum să ne înțelegem, decât că ne-am strâns mâna, după ce am spus bună seara și vă rog, și i-am întins hârtia unde se arătau în rusește rosturile și țelurile mele. De altfel, de data aceasta erau informați cu exactitate despre sosirea mea, așa că aveam camera reținută. Până să vină cineva care să mă conducă, am fost poftit să mă așez într-un fotoliu. În spatele meu era o fereastră panoramică, și cred că de acolo s-ar fi văzut orașul în toată desfășurarea lui grandioasă, dacă aș fi stat cu fața. Mi-a părut rău, dar nu puteam să întorc spatele gazdelor.

A venit și cine trebuia să mă conducă, o fată, care îmi închipuiam că era și interpretă. Am spus președintelui mulțumesc și bună seara, și ieșind cu fata am constatat că nu cunoștea nici o limbă străină. Ce-i drept, ca să-mi arate drumul până la hotel nici nu era nevoie de cuvinte. Am ajuns fără încurcătură, după ce am coborât înălțimile și am mers pe o arteră largă, apoi am cotit la dreapta, pe una nu mai îngustă. Pe când coboram, se vedea orașul, cum bănuisem, numai că, preocupat de mașină, ar fi fost imposibil să-l privesc așa ca să-l țin minte.

Nu-mi plac oamenii care vorbesc mult, socotesc că folosim prea multe cuvinte în relațiile de toată ziua, acum însă aș fi vrut ca fata să-mi spună măcar unul. Am spus eu, la despărțire, mulțumesc și bună seara.

Nici la hotel nu vorbea cineva o limbă străină, totuși m-am descurcat și mi s-a dat camera, după ce am fost sfătuit să nu las mașina în stradă, ci s-o duc într-un parcaj cu pază, la capătul acelei artere mari pe unde venisem și care se numea bulevardul Taraș Șevcenko. Am socotit să merg mai întâi cu piciorul, în recunoaștere, așa cum fac de obicei în orașe necunoscute. Nu doar ca să mă orientez; mersul pe jos continuă să fie pentru mine o voluptate. Și-apoi, din mașină, nu vezi ca lumea nici strada, nici oamenii. Nu poți cunoaște un oraș și nu-i poți învăța drumurile, decât parcurgându-l cu piciorul, și cu un plan în mână.

Planul nu mi-ar fi folosit la nimic de astă dată, fiindcă aveam de mers drept înainte, pe o arteră dreaptă, până într-o piață rotundă, așa că nu m-aș fi rătăcit nici pe întuneric.

Era încă lumină, deși trecuse de ora șase, când credeam că se înserează. Norii s-au subțiat pe când străbăteam bulevardul, și din când în când s-a văzut soarele, aburit și cu marginile estompate. M-am mirat să-l văd la o înălțime atât de mare, mai mult decât două lungimi de suliță, de unde îi trebuia timp până să apună. M-am dumerit că dacă traversasem câteva meridiane spre soare-răsare, ceea ce face să se scurteze ziua, în schimb trecusem peste mult mai multe paralele în drumul spre miazănoapte, ceea ce o lungește. Încă de departe se vesteau nopțile albe.

Cum am ieșit de la hotel, n-am mers mai mult de câteva sute de metri, și am văzut pe dreapta o biserică mare, solemnă, bogată, și bineînțeles cu toate cupolele aurite. Era vremea vecerniei, dinăuntru se auzeau cântări armonioase și am intrat să văd ce oameni veneau la slujbă. Am văzut de toate felurile, chiar și tineri, care ascultau în liniște și bunăcuviință, dar nu puteam să-mi dau seama câtă smerenie aveau în suflet. Mi-au luat ochii odăjdiile preoților, de argint la fel de strălucitor ca aurul de pe cupole, și atât de albe că păreau rochii de mireasă. Unul mi-a atras atenția și pe urmă nici nu i-am mai văzut pe ceilalți; era un om în floarea vârstei, cu o corpolență maiestuoasă, cu o barbă mică, neagră, desenată ferm fără să fie aspră, cu fruntea înaltă, boltită, nobilă, cu o față mare, de o frumusețe demnă, menită s-o ții minte, senină și impozantă; iar glasul lui, cu un timbru puternic, între tenor și bariton, care făcea să vibreze aerul sub cupola nu mai puțin aurită înăuntru decât afară, m-a făcut câteva clipe să mă cred la operă.

Cred că slujitorul vecerniei făcea și puțin teatru, e greu să nu cazi în ispită cu atâta asistență cucernică. Se știa chipeș, își cunoștea glasul, cunoștea și prețul odăjdiilor, și al aurului de pe cupolă; de ce să se ascundă sub o haină smerită? Aș fi stat până la sfârșitul actului, dacă n-aș fi avut grija mașinii. Când am ieșit am mai rămas un timp pe scările de piatră, privind oamenii care continuau să vină. Printre ei, femei bătrâne, cu fruntea în basmale albe, cu șaluri pe umeri, băteau mătănii în drumul de la poartă până la biserică, îngenunchiau pe piatra pavajului și se închinau pravoslavnic.

De-acolo înainte am dat drumul la pas, așa că n-am mai văzut mare lucru; întârziasem pe nebăgate de seamă, aveam de mers mult, iar ziua, oricât de lungă, se apropia de termen. Cred că am făcut mai mult de trei kilometri la ducere și trei la întoarcere, ceea ce n-ar fi fost decât o promenadă plăcută, să nu se fi apropiat seara. După aceea am luat mașina, am dus-o pe unde trecusem cu piciorul, am băgat-o în parcajul păzit de un om și de doi câini, care inspirau toată încrederea. De partea cealaltă a pieței era un hotel modern, o prizmă înaltă cu fațadele drepte, cu multă sticlă. Semăna cu hotelul *Kiev* de la Bratislava, al cărui nume, de altfel, confirma intenția înrudirii. La primul etaj era un restaurant cam de lux, unde am intrat puțin stânjenit cu îmbrăcămintea mea pusă la încercare de ploaie, de zloată și de drumul lung în mașină. O directoare severă, cu taior negru, cu bluza albă și cu o zgardă de catifea neagră în jurul gâtului m-a întâmpinat în capul scărilor și înainte de a-i spune bună seara, și vă rog, vreau de mâncare, mi-a barat drumul, vestindu-mă, ceea ce am înțeles fără ca vorbele să fie prevăzute în sumarul vocabular de călătorie, că nu este nici o masă liberă. Poate să fi fost adevărat, însă după privirea cu care m-a cercetat din cap până-n picioare, mi s-a părut că îi păream inacceptabil. Nu m-am supărat, cred că avea dreptate, la atâtea decenii după revoluție. Dar nici eu nu puteam să-mi pun haine negre. M-am întors pe jos la hotelul meu străbătând a treia oară lungul bulevard Taraș Șevcenko, traversându-l din când în când, ca să-l descopăr pe amândouă părțile. Atâta am văzut din Kiev, și-mi pare rău că n-a fost nici timp, nici cine să-mi arate mai multe. Căzuse și întunericul.

Nici la restaurantul hotelului n-am găsit locuri libere. Exista un restaurant și peste drum, la un subsol unde se vedeau ferestrele luminate, însă așa cum am constatat, aruncând o privire din stradă, toate mesele erau ocupate. M-am hotărât să cobor și să aștept, trecând peste toată neplăcerea, altfel mă temeam că n-am să rezist încă o zi nehrănit și în continuă mișcare.

Niște femei grăbite aduceau la mese fel de fel de bucate, mai multe și mai îmbietoare decât îmi închipuisem. M-am lipit de un perete și am așteptat, cu ochii la lume, să văd cine-i gata să plece. Adulmecam mirosurile de la bucătărie, mă uitam la bufetul frigorific unde se vedeau salate cu maioneză, ciuperci și felurite mizilicuri, îmi lăsa gura apă, aș fi vrut să mă înfrupt din toate, chiar din cele care nu mi-au plăcut niciodată. Oamenii stăteau tihniți cu vinul sau cu votca în față, niciunul n-avea de gând să se ridice, era dreptul lor după o zi de muncă. Femeile continuau să se vânture prin fața mea cu farfurii în mână, grăbite și nădușite; îmi sugeam burta și mă lipeam mai strâns de perete, altfel m-ar fi lovit cu umărul sau m-ar fi călcat pe picioare. Zadarnic așteptam să se uite una la mine, să întoarcă ochii măcar o clipă, ca să-i spun repede, vă rog, bună seara, aș vrea de mâncare. Pierzându-mi orice speranță că va fi una mai milostivă și se va urni cineva de la masă, am ieșit și m-am dus la marele magazin Gastronom de alături. Nu credeam că la o oră atât de târzie voi mai găsi ceva care să-mi placă, mi-am spus însă că trebuie să mă mulțumesc cu orice și să nu fac nazuri. Însă când am văzut salamurile și cârnații mi s-a strâns stomacul, și-am luat o sticlă de vin roșu. Am mâncat iarăși în cameră, numai că am început cu checul, ca să fie o variație. Pe urmă am ronțăit stixuri, condimentându-le cu salamul de Sibiu, care s-a mai scurtat cu câțiva centimetri. Nu poți să mănânci mult din asemenea alimente, făcute nu ca să te saturi; înghițitura se oprește în gât și trebuie să vină altceva ca s-o împingă din spate; am încercat să mă întorc la chec, dar mi-a rămas și el în gât, unde a stat până la cafeaua de dimineață, pe care, ca totdeauna în călătorie, mi-o fac singur în cameră.

M-am trezit de câteva ori peste noapte și mi s-a făcut frică în întregul înțeles al cuvântului, că n-am să rezist până la urmă. Peste ziuă fusesem în picioare de la patru dimineața, și după drumul greu mă mișcasem, într-un fel sau în altul, până la zece seara, când m-am culcat nehrănit, cu foamea doar amăgită. După atâta zbucium și încordare, mă mir că nu-mi pocnește o arteră. De câte ori m-am trezit noaptea mi-am ascultat inima.

Am plecat din Kiev pe o dimineață însorită, atât de nesperată că mi se părea făcută cu închipuirea. Lumina și căldura ei mi s-a răsfrânt repede în suflet, redându-mi pasiunea pentru călătorie. E minunat, e o măreție să mergi înainte, fără să raportezi dimensiunea ta la dimensiunea pământului, atât de disproporționată. Nu trebuie să atribui pământului altă întindere, decât etapa unei zile. Ziua următoare el va mai crește cu lungimea încă unei

etape. Acesta este pământul care ne aparține, cel pe care îl construim singuri, pentru nevoile noastre și cu puterea noastră.

Deși credeam că pornisem în direcția bună, am oprit și am întrebat pe o fată, ca să mă asigur: „Care-i drumul spre Moscova?”

Dintre toate cuvintele învățate, „daroga” suna cel mai bine. Poate că suna mai frumos decât toate cuvintele care înseamnă drum, în limbile cunoscute, dacă nu cumva și-n orice altă limbă de pe fața pământului, încă neauzită. Cuvântul îmi place, mă încântă și prin sonoritate, și prin cuprindere. Fata însă nu m-a înțeles și a ridicat din umeri. Ce naiba, daroga are o pronunție atât de timbrată și de limpede! Atunci am renunțat la cuvântul care suna minunat de frumos în faptul zilei și am spus numai Moscova. Fata mi-a arătat cu mâna înainte. Poate *daroga* trebuia spus în altă tonalitate.

Am mers spre nord vreo nouăzeci de kilometri, când o ramificație bruscă, aproape în unghi drept, m-a întors cu fața la soare, de unde până atunci îl avusesem în dreapta. Până acolo însă, în prima parte a drumului am avut o senzație de istovire; deși abia pornisem și ziua se vestea foarte frumoasă, am simțit că mă clatin și prima oară în viață m-am temut că îmi pierd cunoștința. Mi-am revenit după câteva clipe de panică și am mers mai departe, dar încă un timp am rămas cu frica, până ce am început s-o uit, captivat încă o dată de mișcarea înainte. Pe la ora zece uitasem cu totul și mă simțeam sănătos, mergeam bine dispus, fără să mă supăr că soarele îmi venea în față. Sunt bucuros că nu l-am cârtit, ca în alte rânduri, și bine am făcut, altfel aș fi crezut că primeam pedeapsă, căci curând cerul s-a înnorat de nu-l mai puteam recunoaște. Ploaia care a început repede însă am recunoscut-o, nu se schimbase, era ca ieri, cenușie și rece, și la fel am recunoscut șoseaua, acoperită cu mâzgă în câteva clipe. Și iar am deschis puțin caloriferul și am cântat în gând cu o voioșie neprefăcută, fiindcă iar mă simțeam puternic și iar îmi spuneam că fiecare kilometru mă apropie de țintă. Îmi era însă foame și țăcănea avansul, făcându-mă să mă încrunt la răstimpuri, până ce m-am oprit la un bufet de pe marginea drumului, să caut ceva de mâncare și să văd ce-i cu motorul. Bufetul era plin de șoferi înmuiați de ploaie; m-am întors de la ușă, mirosea prea tare a votcă, și nici nu aveam loc înăuntru. M-am uitat chiorâș la capota motorului, era ziua când zăvorul ei se bloca și mi-era teamă să nu-i rup cablul. Am renunțat să mai umblu sub ea, să reduc puțin avansul; pierdusem obișnuința, și parcă nu mai aveam nici o încredere în ceea ce știusem odată, când îmi reparam și

îmi reglam singur mașina. Mai departe am condus accelerând ușurel, ceea ce nu mi se potrivește. La urcușuri, nu aveam încotro, trebuia să apăs pe pedală și atunci auzeam țăcănitul. Eram bolnavi amândoi, și eu și mașina.

Îmi luasem gândul că până seara aș fi putut ajunge la Moscova, și chiar dacă aș fi ajuns, cum să mă descurc pe întuneric, și cine să mă ia în grijă, când n-ar mai fi fost nimeni la Uniunea Scriitorilor? Trebuia să mă opresc într-un loc pentru noapte, nu știam unde. Mergeam înainte, nu se putea altfel, dar în fiecare minut și cu fiecare kilometru simțeam tot mai multă neliniște. Mi se părea că de data aceasta eram încolțit rău de soartă, că nu mai aveam nici o ieșire. Atunci, prin ploaia care cădea întruna, am văzut venind din față o fată pe bicicletă. Mergea strâns pe marginea drumului, ferindu-se de camioanele care o făceau tot una de zloată. Dar pedala fără să ezite prin ploaia necontenită și nu știu unde putea să se ducă; în zeci de kilometri nu-mi aminteam să fi văzut o casă de oameni. Deși ne-am încrucișat în viteză, mi-a rămas pe retină. Era blondă, subțire și stătea frumos pe bicicletă, fiind ea însăși frumoasă. Avea un trening colant, albastru, cu pantalonii sumeși până deasupra genunchilor, lăsând să se vadă picioare sprintene, cu pielea aurie, dar într-un ton mai arămiu decât al cupolelor. După ce a trecut, șoseaua s-a făcut mai întunecoasă; amintirea ei a rămas ca o pată de lumină pe pânza cenușie a ploii.

Tot atunci, pentru că nici bucuriile nu vin singure, cum nu vin necazurile, pe dreapta șoselei am văzut o placardă mare, albastră, care anunța un motel la zece kilometri. Mi-a venit inima la loc, un motel pe șosea este altceva decât un hotel în mijlocul orașului; aveam multă speranță să găsesc o cameră, chiar fără să fi fost reținută. Am început să număr kilometrii, în timp ce priveam afară cu ochii în patru; motelul putea să fie mai departe de șosea, ca stațiile de benzină și ca parcajele unde încercasem să ațipesc și astăzi, și neizbutind, stătusem cu ochii închiși, ronțăind stixuri, în răpăitul ploii pe tabla acoperișului.

După vreo opt kilometri, inima a început să-mi bată mai tare, la kilometrul următor m-am uitat în față cu nedumerire și neliniște, nu se vedea nimic, pe tot câmpul, și-mi închipuiam că motelul nu putea să fie ascuns într-o subterană. La kilometrul al zecelea mi s-a răcit inima și cred că nu i-a lipsit mult să se oprească. Eram în dreptul orașului Oriol, pe care nu l-aș fi știut fără hartă, fiindcă șoseaua îl ocolea pe departe. Am mers înainte cu fața tot mai lungă și mai crispată, căutând disperat un indicator și o ramificație.

Uneori mi se întâmplă să mă îndoiesc de impresiile mele, dacă le-am înregistrat fără să le dau importanță. Acum însă, un acoperiș pentru noapte era preocuparea mea, neîntreruptă și arzătoare, așa că n-ar fi fost posibil să citesc greșit ceea ce spunea indicatorul. După cei zece kilometri mai făcusem încă unu, descurajat și fără să știu ce-o să fie mai departe, când am ajuns la o răspântie importantă. Un milițian care supraveghea circulația mi-a spus că motelul este înapoi, pe alt drum decât cel pe care venisem. Cu această îndrumare am găsit ușor ținta, dar nu pot înțelege care a fost enigma indicatorului; de altfel l-aș fi uitat repede, ca pe un detaliu penibil, dacă n-aș fi întâlnit tocmai acolo acea fată blondă, pe bicicletă.

4

Ajuns la motel, în marginea Oriolului, care nu se vedea deocamdată, am căpătat o cameră, fără dificultate; deși micuță, era suficientă pentru o noapte și nu-i lipsea baia, binecuvântată. Fereastra dădea spre un crânguleț cu arbori de toate felurile, unii în alții, într-o alianță puternică. Pretutindeni în lume sunt alianțe. Oriunde aș fi întors capul, oriunde m-aș fi dus cu gândul aș fi găsit, într-un fel sau în altul, o alianță, pentru apărare, pentru ofensivă. Numai eu nu găseam cu cine să mă aliez, măcar ca să ajung până la Moscova.

Deocamdată pentru seara aceea nu mai aveam decât grija mâncării; gândul la salamul de Sibiu și la chec făcea să mi se încleșteze beregata. Mașina o dusesem alături, în parcajul păzit, unde firește era și un câine. Desțepenisem și zăvorul de la capota motorului, completasem și lichidul de frână care nu scăzuse decât doi milimetri. Începeam să mă simt bine, dacă nu mă gândeam la ziua de mâine. Până să mă spăl pe mâini și să-mi scot din valiză lucrurile de noapte, se făcuse ora cinci și jumătate. Am coborât plin de îngrijorare și am împins timid ușa restaurantului. Nu era închisă, toate mesele erau goale, frumos pregătite, cu farfurii, cu șervete, cu pahare, cu tot ce se cuvine, curate și lustruite de nu-mi venea a crede. Mi se părea că ușa rămăsese descuiată din greșeală și că va veni cineva să mă dea afară. Cu cine să mă aliez ca să atacăm împreună bucătăria? M-am așezat neîncrezător într-un colț al sălii, cu spatele în unghiul pereților, apărat din două direcții, îndată, dintr-o umbră unde nu văzusem pe nimeni, s-a desprins o fată, în rochie neagră, cu șorțuleț alb în față, curățică, dichisită și plină de bunăvoință. Mi-a spus bună-seara, i-am răspuns asemeni și am

cerut de mâncare, dar fără prea mare speranță, așteptând să mă refuze, ca nefiind încă ora de masă. Când colo, într-un minut, spre marea mea mângâiere, aveam în față o farfurie cu supă, după care tânjeam de trei zile. Nu mă interesa cât putea să fie de bună, aburea și adulmecând-o, cum era fierbinte, îmi simțeam ochii umezi de emoție și inima înmuiată de mulțumire. O supă rămâne o supă, în orice parte a lumii, o fiertură, restul alcătuirii ei nu mai interesează când ești în restriște. Era o supă cu perișoare, și s-ar fi chemat ciorbă, să nu fi fost dulce. Deasupra avea presărată ceapă mărunțită, în loc de altă verdeață. Cred că a fost bună, dar mai ales m-a bucurat s-o simt atât de fierbinte. Îmi mulțumea chiar și sufletul, nu doar viscerele flămânzite.

Până să vină altă mâncare, m-am uitat la o frescă viu colorată, care acoperea tot peretele din față, de vreo zece metri lungime. Reprezenta, într-o tratare modernă, oameni în costume de epocă, de acum un secol. Toate fizionomiile mi s-au părut bine marcate, înfățișau nu simple portrete ci oameni în acțiune, arătându-și sentimentele și intențiile. Când am aflat că erau personaje din cărțile lui Turgheniev nu m-a mai mirat nimic, decât dimensiunile uimitor de generoase ale picturii, un lux inexplicabil pentru restaurantul unui motel unde trag oameni obosiți de drum, grăbiți și preocupați de următoarea etapă, nu de literatură și de pictură. Nu mă laud că am recunoscut personajele, în schimb am simțit atmosfera, ceea ce mi-a prilejuit o clipă frumoasă, la sfârșitul unei zile urâte. Dar pe urmă, cum știu că în zilele noastre este din ce în ce mai puțin timp și mai puțin entuziasm pentru asemenea gesturi, am fost mâhnit să înțeleg că scriitorilor de astăzi nu le va mai face nimeni fresce cât pereții restaurantelor, nici măcar în orașele lor de naștere, nimeni nu le va mai ridica monumente în piețe, nici statui în parcuri, și poate nici busturi în grădinile publice. Lăsând la o parte amărăciunea, mi-am râs în barbă, gândindu-mă cât se păcălesc cei care nesocotesc forța artei și o demonetizează, uitând că așa cum a supraviețuit ea secolelor sau mileniilor din urmă, va supraviețui și celor viitoare, mai mult decât își poate păstra structura materială un monument sau o statuie.

Să mai spun că după supă a venit și o friptură? Nici nu mai știu dacă era bună. Când am cerut și de băut, căci doar învățasem cum se spune, fata mi-a adus o carafă cu limonada, cu bucăți de gheață, de care n-aș fi avut nevoie într-o seară cam friguroasă. Dar am băut-o fără să protestez, și am văzut că poate înlocui vinul mai ușor decât își închipuie înrăiții. Până să termin masa

n-a mai venit nimeni; în tăcerea de mănăstire, fresca avea o emanație biblică, deși personajele erau laice.

Am mers să văd orașul, aflat atât de departe, încât a trebuit să iau troleibuzul, ceea ce socotesc a fi o abdicare, oricât m-ar scuza lipsa timpului. Ieșind de la motel am simțit miros puternic de petrol, ca în preajma rafinăriilor. Dincolo de un pâlc de arbori, am descoperit o stație de benzină, unde zeci de camioane stăteau la rând să se alimenteze. Șoferii așteptau cu răbdare, fără să se enerveze și să sune din claxoane, proverbiala răbdare rusească. Îi știam din alte stații de benzină, începeam să-i cunosc și în drumul spre oraș am reflectat la viața lor, în care deplasarea și șoseaua ocupă mult mai mult loc decât casa. La întoarcere m-am oprit din nou, am trecut de la un camion la altul, privind pe îndelete oamenii și mașinile, în timp ce benzina curgea pe furtunuri. Simțeam că scenele acestea, la care asistam zilnic, îmi vor lăsa o impresie puternică; trebuia să mai aștept, să ajung la o sinteză și apoi, poate, la o narațiune.

În stația troleibuzului un tânăr mi-a vândut două bilete, ca să am și unul pentru întoarcere. Cât o fi de mare orașul, nu știu; am coborât în centru și m-am plimbat puțin pe o stradă, probabil cea principală. Am băut cvas, dintr-o cisternă metalică, pusă pe roate, mare de vreo cinci sute de litri, cu marafeturi mecanice, robinete, sticle de nivel, manometru, poate și supapă de siguranță. Cvasul nu era însă ce știusem, o băutură fermentată pe cale naturală și puțin alcoolică, sau dând această impresie, ci un sifon colorat și dulce.

Am văzut prima femeie la volan și am privit-o cu insistență. Staționa în fața unei prăvălii, mașina era un Moskvici, iar ea o femeie grasă. N-am putut să-i văd fața, ci numai picioarele groase, ieșind de sub rochie. Dar era la volan, băga cheia în contact și se pregătea să plece.

În jurul orașului s-a dus o vestită bătălie de tancuri. Am traversat strada să privesc de aproape monumentul tanchiștilor. Mai potrivit și mai temeinic nu s-ar fi putut face, era un tanc adevărat, care desigur luase parte la luptă. Cu șenilele lui grele, cu blindajul de oțel fără moarte, mi s-a părut că are să dureze mai mult decât casele. Din păcate soclul, nu de piatră, ci din materiale mai slabe, nu putea să reziste până la urmă.

Pe negândite am ajuns la Orlik, râul care traversează orașul. Amurgul se prelungea, de câteva ceasuri se păstra aceeași lumină de seară, de parcă timpul nu mai mergea înainte. Priveliștea care se dezvăluia de pe pod, la deal și la vale, m-a făcut să mă opresc cu o bucurie mirată. După mersul pe

ploaie, în lungul unei câmpii monotone, care dacă era verde mie mi se părea neagră, mă pomeneam deodată într-un decor de poveste, cu sălcii despletite deasupra apei, într-o mișcare lascivă și voluptoasă, cu colțuri umbrite, pline de taină, cu un văl de mister țesut între țărmuri. Râul, sub umbrele adânci ale înserării curgea lin la vale, de-a lungul unei lumi plină de poezie, în vreme ce el rămânea epic, ca o povestire. Am înțeles ce datorează Turgheniev acestei ape și peisajului, care i-au oferit probabil primul prilej de contemplație. Sufletul lui este marcat de Orlik, cu un delicat amestec de suspine și de visare, după cum impetuoasa și carnala natură de la Iasnaia Poliana, unde am fost după câteva zile, îl marchează pe Tolstoi.

Un tânăr neatent, venit din alt peisaj, m-a înghiontit pe scara troleibuzului. Pe drum, un om de lângă mine mi-a oferit, fără să-i fi spus o vorbă, o ramură de liliac, dintr-un buchet la care mă uitam cu emoție, fiindcă eram destrămat și tânjeam după o floare. Și omul și liliacul veneau din peisajul lui Turgheniev.

Am vrut să mai văd o dată fresca, dar restaurantul, gol când plecasem, era acum plin de oameni, și fumul de tutun acoperea peretele.

În apropierea motelului și a stației de benzină am descoperit un microraion, destul de departe de orașul tutore. Pe un micro-bulevard, un șir de sculpturi urmăreau să înfrumusețeze cartierul, cosmonauți, oameni-broască în costume de scafandru. La capătul șirului, un om de bronz, un muncitor, cu o șpangă în mână, răpunea un fel de hidră, și o călca în picioare. Privit mai de aproape, mi s-a părut că nu-i bronz, ci numai metaloplastie, foi de aramă subțire, modelate și apoi unite prin sudură. Un ofițer de miliție, care se tot uita la mine cum inspectam statuia, mi-a adresat cuvântul; am înțeles că mă întreba dacă îmi place sculptura, de care el, în mod evident, era foarte mândru. Toți suntem mândri de orașele noastre! Cât mă mai mândream în copilărie, la Ploiești, cu statuia Vânătorilor, de pe Bulevardul Independenței!

Ramura de liliac am dat-o cameristei de la motel, prelungind cu acest gest atmosfera adusă de pe Orlik. Și eu, și omul din troleibuz am făcut câte o faptă frumoasă, în stilul lui Turgheniev, la care am rămas sensibil din tinerețe.

Seara, înainte de culcare, notasem în caietul de însemnări: „Principiu de respectat în călătorie: nu trece pe lângă un duș cu apă caldă fără să-l folosești, chiar dacă ai făcut baie un ceas mai devreme, fiindcă nu se știe

când ai să găsești altul”. Eram prea obosit și am amânat dușul pe a doua zi dimineața, zicând că era al meu, cu certitudine și în toată siguranța, căci doar nu putea să-mi ia nimeni camera de baie.

Când m-am trezit, în zorii zilei, nu curgea apa. Camerista căreia îi dădusem liliacul, m-a făcut să înțeleg că este ceva stricat la instalație, și nu se va repara repede. Așa că am plecat la drum neîmbăiat, nebărbierit, fără să-mi fi putut face o cafea, ca să mă înzdrăvenească în această ultimă și grea parte a drumului, și așa am intrat în Moscova, nespălat și cu fața țepoasă.

Aveam țepi și în suflet, chiar după ce ajunsesem, și mă chinuiam, tot mai tare pe măsură ce treceau orele. Ploaia bătea pavajul din curte, fără să ostenească, iar eu, într-un birou, așezat pe un scaun lângă fereastră, așteptam ca un tânăr, răspunzător de soarta mea, să-mi găsească o cameră, iar o tânără, răspunzătoare și ea de grijile mele, să-mi găsească o interpretă.

Atunci l-am cunoscut pe Lev, care a apărut în timpul de așteptare. Era poet, vorbea românește și ar fi fost bucuros să-mi stea la dispoziție, mai ales că făcea adesea acest oficiu, când se ivea nevoia. Acum însă suferea de o răgușeală și era inapt să-mi dea explicații. Dar mi-a ținut tovărășie în așteptarea mea prelungită, și cu toate că trebuia să-și menajeze coardele vocale, prima condiție ca să se vindece, a vorbit tot timpul, într-o limbă română pitorească și adesea hazoasă.

În timp ce stăteam așa și făceam conversație, am auzit pe coridor glasul Tatianei și al doctorului, de nu mi-a venit a crede, până ce le-am văzut siluetele pe geamurile ușii, trecând repede; erau aferați nevoie mare și vorbeau volubil. N-aveau de ce să fie sfioși, mai întâi fiindcă știau foarte bine limba, apoi, doctorul traducea poezii în rusește, iar Tatiana preda cursuri de literatură română la Universitatea din Moscova.

Îi văzusem la București puțin înaintea plecării, le cerusem sfaturi și cum aflasem că vor face și ei același drum ca mine, la aceeași dată și tot cu mașina, le-am propus să mă ia sub protecție, să merg după ei, ceea ce m-ar fi scutit de multe griji, mai cu seamă de gânduri negre. Convenisem, și răsuflăm cu ușurare, când colo, în ajunul plecării m-au anunțat că sunt nevoiți să întârzie câteva zile. M-am resemnat, și acum iată-i, sosiți încă din ajun, de parcă ar fi trecut în zbor pe deasupra mea, care mă chinuisem cu ploaia și cu mâzga de pe șosele.

Peste câteva zile, la sfârșitul săptămânii, aflând că a doua zi doctorul mergea la Iasnaia Poliana, l-am rugat să mă ia cu el, ceea ce, fără să-l

incomodeze în vreun fel, cum presupuneam, pe mine m-ar fi scutit de oboseala unui drum care nu-mi făcea nici o plăcere, fiindcă abia îl parcursesem în ziua când ajungeam la Moscova, și nu-mi lăsase o amintire prea luminoasă. Ne-am învoit încă o dată, dar seara, mi-a telefonat la hotel că și-a amânat sau și-a contramandat plecarea. M-am resemnat a doua oară, și m-am dus cu Irina, interpreta mea, care s-a străduit să mă consoleze. Noroc că era o zi cu soare, și drumul mi s-a părut mai frumos ca la venire. Iar la Iasnaia Poliana l-am întâlnit pe doctor, plimbându-se pe aleile domeniului, în tovărășia unei poete moscovite, pe care o cunoscusem de altfel, tăcută și visătoare, cu o fizionomie puțin cam rurală. De data asta am fost nevoit să cred că doctorul avea însușirea de a anula și timpul și distanțele, ca personajele năzdrăvane din basme.

Convocată telefonic, Irina, cu un impermeabil alb și cu umbrela în mână, a apărut în biroul unde stăteam de vorbă cu Lev, așteptând să mi se găsească o cameră. Era o fată micuță, cu ochelari bulbucați, de mioapă, care îi dădeau o fizionomie dezarmată și speriată. Tocmai termina ultimul an al facultății de franceză, și chiar zilele acelea își dădea lucrarea de diplomă. După ce a aflat de ce fusese chemată, a venit la mine, mi-a întins mâna, bărbătește, și mi-a spus privindu-mă cu franchețe: „Mă numesc Irina!” Nu era deloc speriată, cum mi se păruse, iar dezarmarea, dacă o fi avut-o, știa să și-o ascundă, ca să se arate cum am văzut-o de atunci încolo, sigură pe ea și hotărâtă, doar cu ușoare îngândurări melancolice, potrivite cu vârsta.

M-am simțit stânjenit s-o am la dispoziție, să-mi asculte dorințele și să mi le îndeplinească, s-o târăsc toată ziua după mine, prin Moscova. Trebuia să mă port cu o extremă delicatețe, ca să n-o pun într-o situație de subalternă, fără să am dreptul și fără să am priceperea, fiindcă n-am fost niciodată șef, și, mai ales, n-am dat porunci nici unei fete. I-am spus aceste gânduri, din ce în ce mai încurcat și temându-mă ca buna intenție să nu se transforme într-o jignire, dat fiind că optica mea putea să fie diferită de a ei, și rămasă în urmă. Mi-a răspuns că nu face altceva decât o muncă pe care și-a ales-o și care îi place, și dorința ei este ca după ce își ia diploma să rămână interpretă. M-am înclinat, oricum nu puteam face altfel, dar o clipă cât am rămas singur cu Lev, l-am rugat să-și repare gâtul într-o săptămână și la Leningrad să meargă el în locul fetei; într-adevăr, mi se părea prea mult pentru ea, iar pentru mine inacceptabil. Mi-am dat seama pe urmă că abia acum o jigneam, sau măcar îi făceam o nedreptate.

Lev a rămas până seara, m-a condus la hotel împreună cu fata, m-a așteptat împreună cu ea în cameră până ce m-am bărbierit și am făcut o baie fierbinte, a vorbit tot timpul, și printre vorbe a băut câte o înghițitură mică de whisky. Cred că așa i-a trecut și gâtul, mai repede decât sperasem. I-am poftit pe amândoi la masă în restaurantul hotelului, și fiindcă Irina și-a scos impermeabilul, i-am spus că are o rochie frumoasă, cum spun în rare ocazii, mai degrabă când o rochie nu-mi place, socotind ca vorba să fie o consolare pentru cine o poartă, însă rochia fetei era într-adevăr frumoasă, și ea trebuia răsplătită că și-o pusese într-o zi cu ploaie atât de urâtă.

Înainte de a merge la hotel avusesem o convorbire cu șeful biroului care se îngrijește de oaspeți. În primul rând a vrut să afle de la mine, prin intermediul lui Lev și al Irinei, ce doresc să fac la Moscova, și unde aș mai vrea să merg după aceea, în cele două săptămâni ale mele. Doresc, a precizat el, să fac o vizită profesională, sau una turistică?

Întrebarea m-a lăsat cu gura căscată. Nu reflectasem ce-ar fi însemnat o vizită profesională, probabil convorbiri cu scriitorii, conferințe, interviuri, și mai ce apoi? Vroiam altceva decât teorie literară, era prea târziu s-o adaug teoriei mele fundate pe o experiență cât toată viața, pe reflecții și meditații. Vroiam să văd lumea, orașele, străzile și oamenii. Noțiunea de turist nu se potrivește cu această intenție, fiindcă nu merg în lume pentru simpla plăcere, și chiar ideea de a-mi îmbogăți totdeodată și cunoștințele nu mi se pare suficientă. Scopul meu este să comunic unor oameni, cei care îmi citesc cartea, ce-am aflat despre alți oameni, pe care nu oricine are ocazia să-i vadă, și nu oricine are răbdarea să-i înțeleagă. În o astfel de lumină, drumul meu poate fi numit explorare. Iată cum:

Eram la Leningrad, într-o zi mai pe urmă, și cum se întâmplase să nu fie de văzut nici un spectacol, ansamblurile cele mai bune din oraș fiind plecate în turnee, Lev m-a dus la circ, seara, iar eu l-am urmat cu plăcere. Știam la ce virtuozitate ajunge circul acolo, văzusem și la București câteva reprezentații, poate nu cele mai bune, acum însă trupa mi s-a părut mai prejos decât celelalte, și am plecat la pauză, abandonându-l pe Lev și întorcându-mă la hotel singur, fără teamă că am să mă rătăcesc într-o topografie lineară, subliniată de linia metroului. În stație, ca să fiu sigur că nu greșeam direcția, am întrebat de pe care parte a peronului se mergea spre hotelul Europa. Știam cum se spune hotel, iar Europa, cu o ușoară modificare de pronunție, nu era alt cuvânt decât în toate limbile civilizate.

S-a nimerit să mă adresez unei perechi de tineri, soț și soție, atât de tineri încât nu-mi venea să cred că erau părinții copilului pe care îl duceau cu cărucioru1. S-au urcat în același vagon cu mine, s-au așezat alături și m-au iscodit cu o curiozitate aprinsă și nesătulă, de parcă aș fi fost un om venit de pe altă planetă. Ea mai ales, care mi se adresa prin intermediul soțului, cunoscător al limbii franceze, voia să mă disece, să-mi vadă sufletul și creierul, și se bucura la fiecare cuvânt pe care soțul i-l traducea, cu o bucurie nu mai mică. Mi-a rămas în ochi imaginea lor candidă, radioasă și cordială, și-am avut o seară de bucurie, nu prin ceea ce ar fi fost măgulitor în interesul lor pentru mine, ci prin ce îmi dezvăluiau ei, fără să le pun nici o întrebare. Trecuse de mult stația unde ar fi trebuit să mă părăsească, m-au dus până la capăt și după ce-au aflat de unde vin, unde mă duc, ce fac în viață, ce caut în țara lor și în țările celelalte, el a spus între întrebare și afirmație:

— Sunteți turist?!

M-am scuturat, silindu-mă să-mi ascund indispoziția. Dar tânăra femeie a observat probabil o schimbare pe fața mea și atunci s-a adresat soțului, spunându-i ceva în rusește. A urmat o convorbire între ei, câteva replici, erau puțin încruntați, până ce el s-a luminat și mi-a tălmăcit părerea nevestei:

— Soția mea spune că sunteți un călător!

— Exact! i-am răspuns, surprins că o tânără femeie necunoscută, de la Leningrad, mă definise cum eu nu izbutisem niciodată.

Deși foloseam adesea cuvântul, nu fusesem capabil să-i descopăr singur acel sens al lui care era paralel cu aspirațiile mele. Și regretam că nu știusem să-l spun la Moscova.

Pe lângă interpretă, pe lângă alte înlesniri trebuia să mi se dea o mașină, care izbutește să mărească ziua, ceea ce este un câștig demn de luat în seamă, când zilele sunt numărate. Mi s-a propus să mă folosesc de mașina personală, dacă tot o aveam acolo. Nu înfruntasem nici o lege venind cu asemenea vehicul, în schimb încălcasem obiceiul. Am primit hotărârea cu seninătate, fără să spun că grija circulației, conducând singur, mai ales în aglomerații, m-ar fi împiedecat de la celelalte scopuri. Am fost informat în continuare că fata, devușka, acesta era titlul Irinei, va primi suficiente bonuri pentru taximetre; numai că taximetrele nu le găsești totdeauna. Mai departe: vroiam să văd pe cineva din lumea scriitorilor? Da, aș fi vrut să-l

văd pe autorul unei cărți de care mă ocupasem și-mi trezise un viu interes pentru oamenii nordici din peninsula Ciukotka, aflată tocmai la strâmtoarea lui Bering; nu cunoșteam o romanțare mai bună a vieții unui sat eschimos, fiindcă de fapt nu cunoșteam alta. Iar pe autorul ei aș fi vrut să-l văd, fiindcă trăise acolo o experiență reală și prelungită, nu fusese doar în documentare, metodă de cunoaștere insuficientă și falsă. Omul acesta dusese un timp viața băștinașilor, cu cele trei sute șaizeci și cinci de zile ale anului reduse la o singură zi și la o noapte, cu vânătoarea de urși albi, de vulpi albastre, de foci și de morse, cu săniile trase de câini pe câmpuri de zăpadă bătută, cu drumuri marcate numai de stele, cu năvala de feerii ale aurorei boreale. N-aș fi suportat traiul acolo, în iurte de piele îmbrăcate în gheață, încălzite și luminate de opaițe cu grăsime de morsă, în noaptea polară egală cu o iarnă întreagă. Dar experiența mi se părea grandioasă, de aceea aveam o mare admirație pentru omul care o trăise și m-aș fi bucurat să-i strâng mâna.

Numai că Semușkin murise.

Oamenii pe care i-am cunoscut într-o viață lungă, buni și răi, dușmani sau prieteni, mor unul câte unul și nu prind de veste totdeauna. Unei femei modeste și cumsecade, colaboratoare în unele treburi literare, ieșită la pensie din motive de boală, pentru care am avut simpatie și admirație, i-am trimis din când în când cărțile mele, ceea ce în primul rând era o mulțumire pentru mine. La ultima dintre ele, fratele ei mi-a răspuns demn și simplu: „Sora mea a murit toamna trecută”.

Când întâlnesc vechi cunoscuți sau prieteni, mă feresc să-i întreb ce fac părinții, frații sau nevestele, și plec fără să le aflu morții. Din câți oameni au populat aria vieții mele, încetul cu încetul se duc cu toții.

Mai era un scriitor care îmi trezise interesul, un interes tehnic, fiindcă scrisese un roman din viața șoferilor, și se cunoștea că nu pornea de la o experiență trucată. Am întrebat despre el cu îndoială, temându-mă că iar calc în străchini. Nu murise, dar trăia într-o *dacea*, departe de Moscova, și i-ar fi fost greu să vină, și nici nu știa pentru cine ar fi venit, neavând cum să afle cu ce conștiinciozitate, cu ce aplicație și la urma urmelor cu ce încercată pricepere dădusem cărții lui forma finală în limba română.

Văzând insuccesul repetat a doua oară și temându-mă că ar putea să se repete încă o dată, am renunțat la relațiile literare și m-am lăsat pe mâna Irinei, să-mi arate orașul.

La sfârșitul consfătuirii, fără ca eu să fi exprimat vreo nemulțumire, sau poate tocmai de aceea, și-au schimbat hotărârea inițială și mi-au făgăduit că-mi vor da și mașina.

Seara, după ce ațipisem, au venit la hotel Tatiana și doctorul, după o înțelegere pe care o uitasem, sau n-o mai socoteam realizabilă. Pentru mine ziua se sfârșise la nouă seara, când căzusem de oboseală; ei o trăiau în continuare, cum se trăiește la Moscova, unde lumea nu se culcă devreme. Cu toată deosebirea de temperamente și cu atâtea alte deosebiri, că până la urmă n-ar mai trebui să rămână nici o asemuire, am recunoscut în acest obicei moscovit similarul obicei de la Madrid, unde spre miezul nopții copiii încă se mai joacă pe stradă. Oaspeții mei au rămas și ei până spre miezul nopții și am făcut planuri pentru drumurile mele; cum nu s-a realizat niciunul, înseamnă că ne-am jucat și noi copilărește. Nu știu cum de mai țineam ochii deschiși și cum de-mi păstram voia bună.

Am dormit șase ore sănătoase și ar mai fi fost timp pentru încă una; nu m-a lăsat grija bagajelor. În ajun, ajungând la hotel sub ploaia care nu contenise până seara, abia am putut să-mi scot din geamantane câteva lucruri pentru noapte, iar mașina am lăsat-o în stradă. Mă aciuisem provizoriu la un hotel vechi din centrul orașului, aproape de Teatrul Mare; nu mi-a displăcut și am socotit că nu mai avea nici un rost să mă mut în altă parte.

Când m-am trezit nu mai ploua, cerul se limpezise în bună parte, soarele bătea în acoperișuri și aveam în față un oraș gigantic, cu referințe vechi, bogate și tumultuoase. A încerca să-l cunosc, era o ispită cu multe tentacule, care mă intriga, îmi făcea frică și-mi dădea un sentiment rece de neputință.

Până una alta, mi-am urcat bagajul în cameră, mi-am triat, lucrurile și la sfârșitul acestei corvoade, parcă aveam triate și gândurile. Aș fi plecat numaidecât să bat străzile, dar trebuia s-o aștept pe Irina.

Viața aici, prelungită mult seara, începe târziu dimineața, iarăși ca în Spania, care însă se află pe altă latitudine, are altă climă și alt climat în suflete. Asemănarea mi se părea ciudată pentru o țară a muncii, unde lumea nu trândăvește.

I-am telefonat Irinei, încercând s-o zoresc ca să nu merg cu motoarele din mine în gol, consumând oxigen de pomană. Până la ora zece nu era nimeni la Uniunea Scriitorilor și n-avea cine să-i dea mașina. Am înțeles și

am tăiat contactul motoarelor, însă n-am izbutit să mai adorm, cum s-ar înțelege prin această metaforă tehnică.

Irina a venit la unsprezece.

Pentru orele pierdute aș fi fost revoltat împotriva administrației și furios pe mine însumi, dacă seara n-ar fi trebuit să admit că avusesem o zi fructuoasă. E prea puțin spus, pe deasupra mai fusese bogată și colorată.

Am crezut totdeauna că nu poți să cunoști un oraș decât parcurgându-l cu piciorul în toate direcțiile. Așa am făcut la Roma, la Paris, la Londra și în toate locurile pe unde am avut norocul să-mi port pașii.

Am început să iau cunoștință de topografia Moscovei privind pe ferestrele mașinii, în goana ei pe pavaje, pe cheiuri și bulevarde, prin piețe gigantice, pe artere de unde ar putea să decoleze avioanele. La aceste dimensiuni, pasul omului este o neputință. Am socotit până acum că viteza mașinii descompune priveliștea, punând-o în pătrățele de film, imagini sacadate, rupte una de alta și pe care nu le mai poți reface decât într-o sală de cinematograf, cu un aparat de proiecție, în cazul fericit că obiectivul a avut destulă luminozitate pentru expuneri atât de scurte. La Moscova, dimensiunile decorului fac să nu se simtă viteza, așa cum, dacă privești din tren câmpul, departe, el abia defilează, iar în unele clipe lasă chiar impresia de nemișcare, ca și cum totul în lume a devenit static, și nu mai simți că în realitate gonești cu o sută de kilometri pe oră.

La Moscova automobilele circulă repede, cu o nervozitate puțin agresivă, dar nu haotică. Temperamentul șoferilor mi-a dat o satisfacție care s-a transformat în bucurii personale. Îmi plac și-mi trezesc admirație oamenii care își cunosc meseria și nu o arată numai pe jumătate.

În vârtejul stârnit de automobile pe stradă, sesizat de mine pe cale auditivă, prin motorul accelerat și prin freamătul cauciucurilor, niciodată n-am putut să raportez viteza noastră la un reper topografic, care trece repede pe alături și parcă se răstoarnă, cum se întâmplă pe străzile înguste și fără perspectivă. Priveliștea Moscovei, cu desfășurarea ei uriașă, mi s-a părut calmă și statică, expunându-se privirii în liniște, eliminând senzația vitezei de înregistrare, întocmai cum se întâmplă cu un peisaj de câmpie privit de departe, în goana trenului.

După această primă cunoaștere, abia definită, dar promițătoare, am mers pe dealul Universității, unde peisajul capătă amplori geografice, ieșind din topografia orașului. Universitatea este una din cele șapte clădiri înalte, vizibile din toate locurile, construcții semețe și masive, de piatră, cam

apăsătoare, în stilul unei anumite epoci rămasă în urmă. Deși s-ar crede că ele alcătuiesc canevasul orașului și constituie semne sigure de orientare, pe mine m-au pus în încurcătură și mi-au îngreuiat cunoașterea Moscovei. Semănând foarte bine una cu alta și confundându-se între ele, aceste clădiri cu turnuri ambițioase devin repere greșite pentru omul neavizat și zăpăcit puțin de înălțimea lor zdrobitoare.

Într-o săptămână, deși am deprindere, n-am izbutit să identific pe vreuna din ele la întâia privire, ci abia după ce îi recunoșteam vecinătățile cu înălțime mai mică.

Universitatea, plină de forfotă studențească, mi s-a părut o uzină, căci ținând seama de participanți și de proporțiile clădirii, învățătura se fabrică la o scară industrială.

Am ajuns și pe terasa cea mai înaltă, de unde Moscova se vede în toate direcțiile, și cum atmosfera era limpede am văzut-o până la margini. Orașele privite de la înălțime își pierd a treia dimensiune aproape cu totul, devin plate și așa își pierd și caracterele determinante. Ce dezamăgit am fost la Veneția, care mă fermecase, când am văzut-o din vârful campanilei! Nu mai era orașul colorat și aurit de soare, plin de neînțeles și de mistere, ci o împletire plată de acoperișuri și de canale, ca o irigație.

Am fost surprins să constat că de la peste o sută de metri, cât presupuneam că puteau să înglobeze etajele, mai sus decât în orice campanilă, Moscova își păstra relieful, care chiar se accentua pe alocuri, poate datorită celor șapte clădiri foarte înalte, mai puternice decât legile perspectivei, păstrându-și neștirbită a treia dimensiune de piatră.

Mai surprins și mai intrigat am fost peste câteva zile, când priveliștea orașului și-a păstrat forța verticală privit de la înălțimea întreită, trei sute treizeci de metri, a turnului de televiziune. Experiența de la Veneția, și după ea cea de la Sevilla, unde mă urcasem în clopotnița catedralei, erau rămase în urmă. Poate cu timpul ochiul meu căpătase o însușire nouă, sau trecuse peste o insuficiență anterioară și devenise mai stereoscopic. Acest gând mi-a venit mai târziu, la Hamburg, unde m-am urcat, de asemeni în turnul televiziunii, și înălțimea n-a mai anulat relieful orașului. Turnurile de televiziune au un rol tot mai obsedant în viața noastră. Am fost cât pe ce să mă urc și în cel de la Rotterdam, pe care o notiță turistică îl numea metaforic „singurul munte din Olanda”. M-am abținut în ultima clipă, dezmeticindu-mă și înțelegând că un munte în Olanda ar fi o blasfemie, și peisajul ei, nu mai înalt de câțiva metri iar în multe părți sub nivelul mării,

nu trebuie privit de la o înălțime făcută, căci ar însemna să nu mai fie ceea ce este, o obsesie plană. Admit să existe acolo morile de vânt, fiindcă au aripi și nu par construcții terestre, ci zburătoare.

Am privit mult turnul de televiziune de la Rotterdam, îl vedeam din toate punctele orașului, și m-am gândit că prezența lui acolo era regretabilă mai mult decât oriunde în altă parte. Dar nu am îndrăzneala să propun, ceea ce de altfel ar fi de-a surda, ca Olanda să renunțe la televiziune.

Când am coborât de pe terasa Universității, cele două imagini ale Moscovei, de la nivelul străzii și din înălțime, erau contopite, în pofida marelui unghi de incidență dintre ele, și așa, și numai cu atât, orașul nu mi se mai părea necunoscut, ca la venire. Mai rămâneau de găsit numai marile amănunte.

Două din ele le-am văzut în aceeași dimineață, unul după altul, casa lui Tolstoi și a lui Pușkin, și diferența dintre ele mi s-a părut violentă, ca o electrocutare. Prima era așa cum mi-am închipuit-o, potrivită cu viața care s-a dus acolo și cu caracterul stăpânului. Dar nu era numai închipuire și deducție; acestora li se adăuga, fără să contrazică imaginile făcute mai înainte, informația directă, extrasă din jurnalul lui Tolstoi, pe care tocmai îl citisem. Desigur că vor fi fost uneori și zile luminoase și strălucite în acele încăperi acum sumbre, vor fi fost bucurii, serbări și ospețe, și pofte satisfăcute cu multă osârdie; nu știu de ce în închipuirea mea n-a vrut să vină imaginea acelui Tolstoi care și-a trăit viața din plin și cu sete, ci l-am văzut în haine de mujic, așezat pe scăunelul de cizmar și bătând cuie în talpa ciubotelor, de parcă n-ar fi ținut niciodată condeiul în mână. În fiecare odaie unde am intrat, una mai întunecoasă ca alta, mi s-a părut că aud ursul mormăind prin colțuri; era o oră când și afară se cam înnorase.

Dacă m-am gândit că nu așa fusese casa în timpul lui Tolstoi, nici casa lui Pușkin nu cred că fusese așa cum am văzut-o îndată după aceea. Mi-e teamă că i s-a dat prea mult lustru, s-au adăugat culori frapante și lumină feerică. Dar croiala odăilor și a scării de la intrare nu putea să fie schimbată și ele dovedesc fastul sau intenția de fast a vieții trăite acolo; nimic nu-i neconform, de altfel, și nu se depărtează de ceea ce a fost Pușkin, atât de fastuos el însuși.

Mai întâi, ce scară mi-au văzut ochii?! Cum m-a izbit când am deschis ușa de la intrare! O scară desenată cu măreție și adusă apoi la dimensiuni cochete; o scară triumfală și totodată intimă. Urcând treptele am auzit muzică, nu se putea altfel, și muzica m-a însoțit tot timpul, cât am trecut

prin saloane. Era o scară făcută pentru a primi oaspeți, bărbați chipeși și femei frumoase. Iar pe podestul din fața ultimei trepte stătea Pușkin, să-i întâmpine, frivol și tragic, în frac albastru, cu botine înalte, de șevro galben, cu jabouri pe piepții cămășii și cu dantele la mâneci. Cineva din mulțimea care forfotea pe acolo, în haine din vremea noastră, cam ponosite și puțin umede după ploi nesfârșite, ar fi putut să dea peste el, să-l îmbrâncească din neatenție, și să treacă mai departe fără să se scuze, cum se întâmplă cu lumea grăbită. Atunci i-am îmbrăcat pe toți, la iuțeală, în haine și în rochii de epocă, i-am amestecat cu oaspeții care urcau scara întâmpinați de stăpânul casei și am umplut saloanele cu stofe subțiri și cu mătăsuri, în vreme ce orchestra de țigani se auzea tot mai languroasă și tot mai înfocată. Apoi a curs șampanie și a început dansul.

După masa de seară am mers pe jos, condus de Irina, pe străzi vechi și goale, până la stația de metrou Maiakovski, unde am coborât scările spre a patra dimensiune a Moscovei, o a patra dimensiune reală, nu cea concepută filosofic.

Mâncasem la clubul scriitorilor, confortabil, la o oră și ea confortabilă, șase după-amiază, ora mea de multă vreme, dar nu totdeauna posibilă, căci sunt țări și orașe cu alte obiceiuri. Terminând repede cu mâncarea, l-am cunoscut într-o sală vecină cu restaurantul, un fel de bufet, bar, cafenea sau braserie, pe tatăl Irinei, și el scriitor, un om tânăr, vioi și plin de voie bună. Era cu câțiva prieteni, personaje pe care n-am apucat să le cunosc bine și mi s-au părut cam stranii, poate fiindcă lumina filtrată le estompa trăsăturile. Unul din ei fusese în Ciukotka, unde am năzuit și eu să mă duc, chemat ca de o obsesie. Aș fi vrut să-l iscodesc, cu o curiozitate firească, prin intermediul Irinei, dar el se încăpățâna să mă informeze direct, într-o nemțească imposibilă, de șapte cuvinte. Am suferit din greu ascultându-l, trebuia să dau din cap, ca să-l aprob, și să mă uit în ochii lui cu o privire inteligentă, nu știu cum făcută, căci altminteri mă simțeam prostit cu totul. N-aș fi povestit întâmplarea, socotind-o timp pierdut, dacă oamenii aceia pe care-i vedeam prima oară nu m-ar fi înconjurat cu atenții de toate felurile, întrecându-se unul pe altul și revărsând asupra mea un val copleșitor de căldură. Unul se repezea să-mi toarne votcă, altul să-mi aducă vin, de la bufet, dacă refuzam prima băutură, al treilea coniac, apoi lichioruri, că nu mai aveau loc pe masă. M-am pomenit în față cu o farfurie plină de somon afumat; nu puteam să mă ating de el, abia mâncasem. Atunci mi-au adus în

mare grabă și învălmășeală alte soiuri de pește, și ciuperci murate, cârnați, salamuri, brânzeturi, iar la urmă prăjituri, că îmi venea să-mi iau câmpii. Dar am stat, am zâmbit cumsecade și am gustat din toate, fiindcă altminteri ar fi însemnat să nu înțeleg nimic din acea întâmplare. Oamenii nu urmăreau decât să-mi fie bine. De ce m-aș fi mirat, mă vedeau singur, departe de casă, era firesc să mă socotească în nevoie și nu era mai puțin firesc să mă ia sub protecție.

Și Irina m-a luat sub protecție, din prima până în ultima mea zi la Moscova. De aceea, când am ieșit de la club, a rămas cu mine până târziu noaptea, arătându-mi stațiile metroului, când n-o silea nimeni, obligațiile ei erau de mult terminate și de mult ar fi trebuit să fie acasă, unde mai avea de învățat pentru ultimul ei examen.

În dimineața când mă duceam la Iasnaia Poliana, cu mașina mea, cea a Uniunii neputând să se îndepărteze de Moscova fără formalități complicate, mergeam pe un bulevard de centură ca să căutăm ieșirea spre Tula. Într-un loc am virat la dreapta, ghidat de Irina dar acolo această manevră era interzisă, ceea ce ea nu băgase de seamă.

Un agent de circulație m-a oprit și mi-a luat actele, deși ghidul meu încercase să-i dea explicații, atrăgându-i atenția că sunt un străin și căutăm drumul spre Iasnaia Poliana. Ca și când nici n-ar fi auzit-o, agentul s-a dus în mijlocul intersecției, lăsându-mă să aștept cu o enervare în creștere. Degeaba se acuza Irina, că ea este de vină; ponoasele mă priveau pe mine. Între timp, milițianul mai oprise două mașini, apoi le dăduse drumul, și numai după ce oprise încă una și-a amintit de mine. Așa gândeam în minutele acelea de enervare. În realitate, bunul om nu vroia decât să-mi dea o mână de ajutor, adică să mă protejeze. După ce mi-a înapoiat actele, i-a explicat Irinei pe unde să ieșim înspre Iasnaia Poliana. Oprise acele mașini ca să se informeze, fiindcă nici el nu știa bine, și abia al treilea șofer a putut să-i răspundă la întrebare.

De-atunci, ori de câte ori mi se duce gândul la zilele acelea, găsesc mai mulți oameni binevoitori, puși să mă protejeze, decât cei care mi-au arătat indiferență…

5

Remarcasem de peste zi că străzile Moscovei sunt foarte curate, până la perfecțiune, chiar și la periferie. E ceva confortabil în viața orașului, deși mașinile gonesc nebunește; poate datorită vitezei, circulației curajoase, nu se creează aglomerații, teoria mea veche, nu prea luată în seamă. Oricât de mare ar fi încordarea tuturor oamenilor, din mașini și de pe trotuare, mi s-a părut că nimeni nu-și pierde firea și nu se sufocă, de aceea am rămas cu impresia că strada în loc să te istovească, te înzdrăvenește. Sau poate judec printr-o optică personală, ca partizan al vitezei care mă satisface și-mi dă o dispoziție bună. Mi-aduc aminte cu ce precauțiuni chinuitoare traversa Lev străzile, prin locurile marcate, fiindcă altminteri nu cobora de pe trotuar nici să-l gonești cu biciul. De câte ori nu m-a apucat de mână și m-a tras înapoi, atât de speriat că mă speria și pe mine!

— Ce este?

— Vine o mașină.

— Dar e departe, avem timp să trecem. Și de altfel suntem pe zebră.

Uneori m-am smuls din mâna lui, am traversat în liniște și l-am așteptat pe trotuarul de dincolo, urmărindu-i gesturile și mimica. Lev nu are încredere nici în șoferi, nici în zebre. În asemenea condițiuni sigur că orașul te îmbolnăvește, și cine suferă nu poate socoti decât aberantă părerea mea despre confortul străzii care crește proporțional cu viteza de circulație.

Dar poate impresiile mele plăcute să se datoreze și curățeniei amintite mai înainte și care îmi dă o stare bună, după cum murdăria din jur mă indispune, oricât de curat aș izbuti să rămân eu însumi.

Dacă am vorbit la superlativ de curățenia străzilor, nu-mi mai rămâne nici un grad de comparație pentru a spune ce a însemnat metroul în această privință. Eram avizat, știam de multă vreme și chiar din anecdote, ce glorie și ce orgoliu este el pentru Moscova. Ca la toate lucrurile prea lăudate m-am dus cu o anumită îndoială; și-apoi nu voiam să văd cu ochii altora.

În mai mult de o oră cât am mers prin zeci de stații, una mai impozantă ca alta, mai gravă, mai solemnă, mai grea de bronz, piatră și marmoră, nu am văzut o urmă de murdărie, fie și un chibrit scăpat din mână, și un capăt de țigară, care nu știu cum și mai mult decât orice rezid face o impresie mizerabilă. Cred că la perfecțiunea aceasta nu se poate ajunge decât printr-un consimțământ unanim, printr-o colaborare obștească, minuțioasă și

continuă. Curățenia m-a impresionat mai mult decât bronzul și marmora, și prin ea am înțeles mai bine cu ce respect își iubesc oamenii metroul. Faima lui deci poate să continue.

Deși trecuse ora de aglomerație, și încă nu venise alta, vagoanele erau pline, sau aproape, și pretutindeni domnea aceeași curățenie. Și oamenii mi s-au părut curați, îmbrăcați cuviincios, deși veneau sau plecau la treabă, căci nu se plimbă nimeni de plăcere pe dedesubtul pământului. Numai în trei orașe am umblat cu metroul, la Berlin, apoi la Paris și la Madrid, unde stând mai mult timp, am ajuns să duc viața orașului, ca toți orășenii. Acolo, ca și în alte părți, liniile de metrou s-au săpat pe deasupra, scoțând pământul în lungul străzilor și marilor bulevarde, ocolind obstacolele, și când s-a ajuns la adâncimea unde să încapă vagoanele, s-a pus un planșeu deasupra. Probabil în alte locuri din lume se folosesc alte procedee. Acolo liniile se sapă la mare adâncime, nu știu cu ce instrumente, trecând pe sub toate obstacolele și pe sub ape, urmând direcțiile rezonabile, de obicei linia dreaptă, fără să se vadă nimic deasupra, decât unde se străpung stațiile. În unele locuri, și parcă mai mult la Leningrad, adâncimea e atât de mare încât privind în josul scării rulante a trebuit să-mi stăpânesc firea ca să nu-mi vină amețeală. În unele clipe am avut impresia că merg spre miezul pământului și nu știu, zău, dacă nu i-am simțit fierbințeala. Apoi mi-a venit amețeală de-a binelea, când m-am gândit ce s-ar întâmpla cu tot acel popor care coboară ca într-o galerie de mină, gonește pe sub pământ, urcă deasupra, și iar coboară, și iar gonește, de două ori pe zi, cel puțin, și în toate trei sute șaizeci și cinci de zile ale anului, căci omul nu stă acasă nici sărbătorile, ce s-ar întâmpla dacă odată s-ar opri curentul electric, așa cum s-a întâmplat nu de mult la New York, paralizând orașul și umplându-l de groază. Îmi închipui că sunt luate măsuri de prevedere, dar iată, uneori ele nu funcționează. Și fiindcă tocmai eram la picioarele unor scări, cu capul dat pe spate de mă durea ceafa, ca să văd până în capul lor, urmărind cele două șiruri de oameni, cum coborau și urcau fără să miște picioarele, într-o alunecare aeriană, și gândindu-mă ce-ar fi dacă s-ar opri scările, și celelalte scări din tot orașul, și trenurile ar rămâne țepene, cu un sfert sau poate cu jumătate din populație sub fața pământului, am simțit frig pe șira spinării.

Viața modernă a făcut din om o ființă mai curajoasă dar mai chinuită decât era el în vremea patriarhală. Cad avioane, niciodată nu se știe care din ele, și lumea continuă să zboare!

La Oriol, în troleibuz, văzusem un om adâncit într-o carte. Credeam că se ferește să dea locul unei femei care stătea în picioare. În metrou, la Moscova, am văzut nu un singur om cu ochii într-o carte, ci atât de mulți, încât aș putea să spun tot vagonul. Și nu stătea nici o femeie în picioare, cum stau destule în atâtea locuri din lume, unde bărbații, ca să nu le remarce, nici măcar nu simulează lectura. I-am urmărit, oameni de toate felurile și vârstele, printre ei studenți și studente, răsfoind un manual sau un caiet de notițe, fără să-și dea ghionți, fără să chicotească, deși n-ar fi fost reprobabil.

Era liniște ca într-o sală de lectură, nu auzeam decât glasul Irinei, care îmi dădea explicații șoptite și vagonul mi se părea o bibliotecă rulantă.

Am mers în multe direcții, din ce în ce mai uluit de bogăția decorului. Fiecare stație este caracterizată de un anumit material și de un anumit stil, poate nedefinit, dar unitar până la ultimul detaliu și care nu se repetă în altă parte. Toate împodobite cu prisosință, atât de masiv, că de la un timp începi să le simți greutatea în spate.

Nicăieri n-am văzut un semn de degradare, de parcă eram în ziua inaugurării.

— De ce toate acestea? am întrebat-o pe Irina, când basoreliefurile și frizele sculptate, și candelabrele începuseră să mă obosească.

— Pentru a face plăcere omului!

Am privit-o în față, era puțin palidă, poate și ea obosise, de mult trebuia să fie acasă. Dar nu s-a dat bătută, ci m-a dus încă într-o stație, și încă în alta, ca să nu rămână nici o plăcere neconsumată, până ce am simțit că am nevoie de aer și i-am spus, ajunge!

M-am gândit la bietul metrou parizian, vechi de un secol, cu vagoanele care abia acum se modernizează, cu stații meschine, unele hâde și repugnate, din care abia câteva se înfrumusețau când am fost eu acolo. Singurele lor podoabe deocamdată sunt reclamele, atârnate pe zidurile răpănoase, și cea mai răspândită dintre ele, prin interesul unei fabrici de hârtie higienică, un panou mai mare decât toate, vizibil în orice stație, înfățișează un copil întors cu spatele, cu bucișoarele roze și bucălate, așezat pe oliță, în nasul călătorilor care nu pot coborî din vagon fără să-l vadă.

Dar e adevărat că Parisul nu se mândrește cu metroul lui, prescurtarea franțuzească a societății *metropolitane* care l-a construit și l-a exploatat odată. De mult cuvântul a devenit nume comun pentru toate trenurile subterane din lume, în afară de Germania, din câte îmi vin în minte, unde

oamenii îi spun Untergrundbahn, fiind mai conservatori cu limba lor, pentru noi mai complicată, neîmprumutând cuvinte străine decât la mare nevoie, și cred că mai mult expresii frivole, șampanie, parfum, șarmant. Dacă o mai fi și altă excepție, n-o știu; în toate țările care l-au adoptat, metro a devenit o vorbă națională.

Nu vreau să rămână impresia că vorbind de rău trenurile lui subterane, am o admirație mai mică pentru ceea ce reprezintă Parisul în lume. Dacă municipalitatea n-a fost generoasă cu metroul, parizienii trebuie să reducă o dimensiune a vieții, mulțumindu-se cu plăcerile și frumusețile de deasupra pământului.

Pe la ora zece, ieșind dintr-o stație și mergând pe jos până la alta, pe cer se mai vedeau urme ale crepusculului.

Metroul este, indiscutabil, o mare generozitate, față de oraș, față de oameni și față de el însuși. Ce bine ar fi dacă toate pe lume s-ar face la fel de frumoase și de durabile!

Și mai este ceva de spus, care poate nu se remarcă și ar părea că nu merită un comentariu. Din câte metrouri cunosc, toate au un peron pentru una din direcții și un al doilea pentru direcția cealaltă, despărțite de o excavație destul de adâncă și hâdă, unde sunt șinele și peste care bineînțeles nu se poate trece. Dacă n-ai coborât la timp și vrei să te întorci o stație, trebuie să urci scările, să iei alt bilet și să cobori în partea cealaltă. Așa îmi aduc aminte a fi pretutindeni și scopul este, desigur, ca lumea să nu forfotească pe sub pământ, mergând înainte și înapoi fără să mai plătească. E adevărat că unora le place să se plimbe dacă n-au treabă, și mai ales dacă e gratis, îmi aduc aminte de câte ori am făcut ocolul Bucureștiului în copilărie, cu tramvaiul 16, luându-l din strada Viitor și întorcându-mă tot acolo, cu același bilet, valabil tot circuitul. Ajungeam întâi în centru, prin fața Palatului sau pe strada Academiei, pe străzi uitate astăzi, sau dispărute, până la Obor și Lizeanu. Sigur că o asemenea călătorie aș fi repetat-o în continuare, până la istovire, dacă biletul ar fi rămas valabil. În schimb, cu metroul nu merge nimeni numai ca să caște gura, nici măcar în copilărie, căci n-ai de văzut decât ziduri întunecate. Oricine, odată ce și-a făcut drumul, e dornic să iasă la lumină cât mai degrabă.

Municipalitatea de la Moscova și Leningrad s-a ferit de o suspiciune meschină și infantilă, și în loc să pună peroanele de o parte și de alta a celor două linii, le-a pus între ele. Așa, un om poate să coboare dintr-un tren și să se urce în altul, în direcția opusă, fără să mai plătească biletul, dar cine are

nevoie să facă una ca asta? Cred că singura pagubă pe care a suferit-o vreodată administrația metroului a fost când tânăra pereche de la Leningrad a mai mers câteva stații cu mine, ca să mă conducă, și apoi s-au întors gratis, cu trenul celălalt. Dacă stația era altfel organizată, ar fi trebuit să urce scările rulante, cu căruciorul copilului și să coboare în partea cealaltă. Nefiind ușor, poate s-ar fi abținut, s-ar fi dat jos la vreme, și mi-ar fi lăsat o amintire trunchiată.

Tot la Leningrad, și poate chiar în stația unde m-am întâlnit cu cei doi tineri simpatici, mi s-a părut că înregistrez o ciudățenie când am coborât scările și m-am pomenit sub bolta albă, cu ornamente simple, de deasupra peronului. Ceva era altfel, și nefiind prea atent, m-am dumerit doar când a venit trenul, fără să se audă și fără să se vadă. Abia atunci mi-am dat seama că linia era acoperită de un zid alb, ca și bolta, cu aceeași ornamentație simplă, mai odihnitoare decât la Moscova, și cu uși glisante din distanță în distanță. Ușile au alunecat în lături, deschizându-se odată cu ușile vagonului, sincronizate și oprite drept în față. Nu-i mare lucru, dar n-am mai văzut în altă parte; am convenit că așa și ultima primejdie de accident era înlăturată. Nu mă socotesc un om fricos, am trecut prin multe primejdii, cu oarecare bravură, însă linia metroului, venind dintr-un tunel întunecos și ducându-se în altul, am privit-o numai cu coada ochiului, ținându-mă cât mai departe.

A doua zi, sculat târziu, pe la opt și jumătate, a trebuit să înțeleg că suferеam influența oamenilor din Moscova. Câtva timp am mai fost nemulțumit că pierdeam timpul, orele cele mai bune ale dimineții, fiindcă Irina venea să mă ia abia la unsprezece. Pe urmă influența moscovită a mai marcat o treaptă, făcându-mă să privesc situația rezonabil. Dacă pierd niște ore, le câștig altfel, și chiar cu prisosință. E ușor să trăiești când îți poartă altul de grijă, din zori până seara; niciodată n-aș fi putut, în timpul limitat cu rigoare să ajung în atâtea locuri, și să văd atâtea, din unghiurile cele mai bune, dacă aș fi fost singur. Nu-mi plac ghizii, așa cum i-am văzut pretutindeni în lume, pe străzi, prin muzee, prin palate și printre ruine, ducând după ei o gloată de oameni, resemnați sau absenți, ascultând lecția de cele mai multe ori cu gândul aiurea, visând la ziua când au să se elibereze. Irina, care mă conduce, este altceva decât un ghid, iar eu nu sunt un turist, cum am spus, ci un călător, ceea ce ea a simțit fără să-i dau

explicații, fiindcă explicațiile le-am găsit mai târziu, când eram la Leningrad, iar ea rămăsese la Moscova. Un timp am călătorit împreună.

În toate locurile care se cuvine să fie văzute, se ajunge cu greutate. Moscova nu-i doar o capitală uriașă, este un oraș vizitat fără încetare și într-o aglomerație continuă, într-o proporție mai mare decât îi sunt dimensiunile. În afară de străini, vin oameni din toate colțurile țării, muncitori, și colhoznici și tot ce alcătuiește societatea. Ei se numesc turiști, dar aici turismul este altceva decât ceea ce am spus că nu-mi place, este un marș avid spre lumina pe care o emană capitala, cu atât mai vie cu cât se visează la ea mai de departe. Oamenii vin să vadă orașul, clădirile, muzeele, magazinele, dar toți merg mai întâi la Kremlin și la Mausoleul lui Lenin, unde se stă la coadă cu orele.

Hotelul Rusia, pe care l-am vizitat ca pe o uzină, are trei mii de camere. Turismul zumzăie în el ca aburul în cazanele de presiune. Cineva mi-a spus cifra dar n-am notat-o; era exorbitantă, parcă un milion de vizitatori sunt permanent în Moscova, pe lângă locuitorii orașului. Și iată-mă și pe mine, să măresc cifra cu unu!

Irina, micuță, cu ochelari de mioapă, cu impermeabilul ei alb pus peste o rochie mereu alta și totdeauna frumoasă, dintr-o cochetărie discretă care vrea totuși să fie observată, cu o legitimație și cu o adresă oficială, se strecoară printre oamenii de la cozi, intră în birouri, se zbate, pledează și izbutește să mă bage înăuntru, unde altfel ar fi trebuit să aștept cât n-aș fi convenit să aștept pentru nimic și niciodată. Sau doar pentru pâine. Pentru orice altceva, aș lăsa să vină o clipă mai bună.

La Kremlin am simțit oboseala înainte de a ajunge la capăt; mi-am dus pașii înainte, cu ochii în gol. Nu știu dacă mă obosiseră bogățiile, sau oamenii care știam că așteaptă afară. Ce este Kremlinul se cunoaște, și cu mai multe amănunte decât poți descoperi într-o vizită. Obsedante mi s-au părut caretele aurite și evangheliile enorme, cu scoarțe de aur. Nu-i nici o legătură între ele, dar nu pot să mi le amintesc decât împreună.

Am ieșit târziu și nu se mai putea vizita nimic după aceea. Parcă simțind cât eram de istovit, Irina m-a dus într-un cartier, la marginea orașului, spre sud, pe râul Moscova. Am trecut printre case de lemn, patriarhale, ascunse printre arbori, până ce am dat de câmpie. Am pus piciorul pe pământ și pe iarbă și parcă nu-mi venea să cred că Moscova are un capăt. Ne-am întors cu vaporul până în centru și tot ce-am mai putut să înregistrez a fost vegetația de pe malurile apei, nebănuit de bogată și viguroasă, o erupție de

verdeață sub care orașul abia se mai vede, iar în unele locuri se ascunde cu totul; pare o natură virgină, unde nu-ți poți imagina oamenii, cu vestigiile țarilor și celelalte averi de la Kremlin, și cu hotelul de trei mii de camere.

Am făcut-o și pe-asta! Așa spuneam, în tinerețe, la primele mele isprăvi care îmi cereau îndrăzneală și pe urmă îmi dădeau o satisfacție dusă până la mândrie. Nu știu exact cu ce sentimente m-am urcat în turnul televiziunii și care mi-a fost satisfacția, dar am făcut-o! După o prelegere pe care am ascultat-o într-o sală mică de conferințe, unde s-au dat explicații tehnice asupra construcției, aceasta fiind comparată cu cele mai înalte realizări omenești de pe tot pământul, reprezentate prin desene la scară unică, puse pe tablă, ca oricine să vadă cu ușurință diferențele dintre ele, am mers cu ascensorul care, măcar până la un punct urmează accelerația rachetelor cosmice. În câteva zeci de secunde am ajuns la trei sute treizeci de metri, unde este platforma îngăduită publicului. Cu balonul mă urcam odată la o mie de metri, iar cu avionul toți călătorii de astăzi ajung la nouă sau zece kilometri. Prin comparație, trei sute de metri ar putea să pară nimica toată, dar nu-i totuna. Fiindcă nu-i un zbor, o independență aeriană deplină, ci o înălțare construită cărămidă cu cărămidă, pe o temelie băgată în scoarța pământului, o ascensiune anevoioasă, în spirit teluric, cu o permanentă trimitere în urmă, pe verticală. Nici o clipă în timpul mersului și nici la oprire, nu ajungi la sentimentul că ai ieșit din legea terestră, ci pe acela că pământul urcă odată cu tine, rămânând punct de sprijin.

Și-am mai făcut una! Am mâncat deseară la restaurantul circular de pe platformă, care se rotește cu o mișcare milimetrică, oferindu-ți pe ferestrele continui panorama orașului, de două ori trei sute șaizeci de grade, împărțite la șaizeci de minute, cât ține o masă. Fiind ora apusului, soarele fără nori în față întindea peste celelalte case umbrele clădirilor înalte, și poate de aceea am perceput fără pierdere relieful Moscovei, cu un ochi devenit mai stereoscopic.

Masa a fost cu pretenții, dar nu mi-a dat nici o satisfacție, ci mai degrabă un fel de umilință, că eram la trei sute treizeci de metri, și în timp ce priveliștea se rotea cosmic, eu trebuia să mestec. Nefiind vin, ci doar băuturi tari, coniac și votcă, improprii pentru a însoți o masă, am băut limonadă, ceea ce mi-a adus încă o umilință.

Gândul că a doua zi, și încă duminica! trebuia să merg încă o dată spre Tula, de unde abia venisem, m-a nemulțumit tot timpul.

Privit de jos, turnul televiziunii, cenușiu, sumbru, are proporțiile unui creion subțire pus în picioare, pe baza lui mai mică de un centimetru. Ce materiale sunt în el, de nu se răstoarnă și nu se surpă? Multă încredere avem noi oamenii unii în alții, dacă ne urcăm fără frică în vârful unei asemenea construcții! Dar mai înseamnă că dacă vreodată am fost reptile, cu timpul, și de când cu aviația, am căpătat ceva din caracterul păsării.

6

Ce de lume, doamne, la Iasnaia Poliana! N-aș fi crezut; acolo sunt numai amintiri, nu și distracție.

Am întrebat-o pe Ana Vexler:

— Toți acești oameni l-au citit pe Tolstoi?

Nu-mi aduc aminte răspunsul, dar nici nu-i nevoie, pot să-mi răspund și singur. După ce-am pus întrebarea m-am gândit că Tolstoi nu-i doar un scriitor, care se citește, sau nu se citește de toată lumea; este un spirit, o emanație a Rusiei, puternică, profundă și permanentă, și în el fiecare om din această imensă țară se regăsește pe sine, cu năzuințele sale, fie și inconștient, prin instinct, dacă nu prin instrucție.

Era atâta lume la poartă că nici Irina nu știu cum s-ar fi descurcat de astă dată, să nu fi fost Ana Vexler. De obicei nu caut protecție, nu fiindcă n-am nevoie de ea; dar sunt sceptic dacă e vorba să aștept ceva de la oameni care n-au ce aștepta de la mine. Tatiana mă sfătuise s-o caut pe Ana Vexler, custoda muzeului de la Iasnaia Poliana, și va fi fericită să mă primească, fiindcă vorbește românește și are amintiri din România. Nu credeam că în îmbulzeala de-acolo, datoare să satisfacă pe toți vizitatorii, ar mai avea timp și pentru mine. Nici n-aș fi căutat-o, dacă nu intervenea Irina, descurajată și ea, gândind că altfel n-ar scoate-o la capăt. S-a dus pe la niște birouri, a întrebat în stânga și-n dreapta, a rugat, a trimis vorbă, și numai ce m-am pomenit cu Ana Vexler, venind cu brațele deschise, bucuroasă de oaspeți cum se spune cu o vorbă aproape uitată. Ea ne-a dus repede și pretutindeni, chiar și-n odăile mai intime unde de obicei nu intră publicul; înțeleg foarte bine de ce, din partea mea le-aș apăra pe toate, căci sunt un fel de morminte și e nepios să umbli prin ele. M-aș mulțumi să privesc de la ușă, sau chiar de la poartă, iar în rest aș pătrunde numai cu gândul, și n-ar fi fără sentimente. Așa cum am mers atunci, pe jumătate absent și plin de neliniște, era într-adevăr o impietate, și nu mi-aș ierta-o, dacă n-aș plăti cu emoția pe

care am simțit-o mai târziu, și o simt mai ales astăzi, după doi ani și mai bine. Ce repede au trecut, nu-mi vine a crede! Eram obosit de drumul care nu-mi făcuse nici o plăcere, de ieșirea anevoioasă din Moscova, de goana din ce în ce mai neliniștită în căutarea unei stații de benzină, cu teama în creștere că aș putea să rămân pe marginea drumului, căci acul indicatorului de nivel tăia în două pe zero, cea mai stupidă pană, și cea mai nevolnică. Am dispreț pentru oricine ajunge în asemenea situație, și puteam să mă disprețuiesc și pe mine, deși căutasem în mai multe locuri. Dar nu găsisem decât benzină pentru camioane; cum s-o pun în rezervor, dacă și cu cealaltă, mai bună, îmi țăcănea avansul de mi se rupea inima?! Eram îngrijorat că partea cea mai mare din acea mulțime se va întoarce la Moscova, toată deodată, făcând și mai greu drumul, dacă nu era destul de greu prin faptul că îl parcurgeam a treia oară.

Emoția am început s-o simt abia după ce terminasem cu casa și am mers să ne plimbăm pe hotarele parcului. Firește, Ana Vexler nu ne putea însoți atât de departe, și așa făcuse destul, abandonându-și alte treburi și vorbind încontinuu, minuțios și fără să obosească, despre tot ce vedeam în față. La fel cum am recunoscut casa de la Moscova, am recunoscut-o și pe aceasta, prin impresia că o știam dinainte, mi-o aminteam ca pe casa copilăriei mele. Într-un fel am și trăit în ea, dar la maturitate. Știam foarte bine viața care se ducea acolo, nu era nevoie să mi-o imaginez, fiindcă stăpânul casei o dezvăluie fără disimulare, așa cum se dezvăluie pe sine și pe cei din preajmă, făcând personaje de carte de multe ori aidoma cu unele din viață. Oare din oamenii cunoscuți de mine n-a fost nici unul cu o zestre atât de bogată încât să mi-l aleg de model așa cum era, fără modificări și adaosuri? Dar mai degrabă cred că mă feresc să iau de-a gata portretele, de teamă că realitatea e mai puternică decât mine și mă poate duce în alt loc decât unde îmi este dorința. De aceea merg mereu după ficțiune, chiar când întâmplări adevărate cărora le-am fost martor, ar putea foarte bine să umple o carte. Proust, pe care îl citez numai fiindcă îmi confirmă o idee primordială, spunea, cu toată dreptatea, de aceea țin minte, că e mai ușor să creezi, decât să observi o situație. Desigur, se gândea la libertatea pe care o câștigi așa, mișcându-te într-o lume construită de tine, care nu-ți impune nici o servitute, o poți abandona, o poți tăia în două, o poți ucide ca s-o reînvii în alte forme. Trebuie adăugat însă că nimeni n-ar ajunge la asemenea metodă, n-ar fi ajuns nici autorul citatului, fără o lungă observație prealabilă, urmată de un lung timp de gândire.

Îmi trebuie încă timp de gândire spre a înțelege ce înseamnă o fată sovietică, așa cum a spus Ana Vexler, ajunsă la vârsta când poate să rezoneze. Stânjenit că vorbea tot timpul românește și Irina nu putea înțelege, rămânând între noi fără nici o utilitate și mai ales inutilă ei însăși, am rugat-o să-i spună și ei măcar câte o vorbă.

— Ea are cum să mai vină și altădată, mi-a răspuns Ana Vexler. Și nu te teme că ar putea fi supărată. Doar este o fată sovietică!

De-atunci mă gândesc uneori, când îmi aduc aminte, ce înseamnă o fată sovietică, în raport cu o fată din lumea cealaltă. Am încercat să aflu ceva chiar de la Irina, am iscodit-o despre viața ei și mi-a răspuns fără să se ascundă după deget, mergând până la ceea ce în altă lume s-ar numi confidență. Am întrebat-o despre obiceiuri și moravuri, despre felul cum se privesc unii pe alții, băieții și fetele.

— Cam la fel ca pretutindeni, așa cred, mi-a răspuns ea, probabil după o meditație mai veche.

Sigur, nu poate fi altfel în esență; răspunsul mi s-a părut franc și inteligent, când unii mai cred și astăzi în prăpastia dintre o lume și alta, mergând până la a nega datele principale ale firii umane, pe care nici o educație și nici o constrângere nu poate să le schimbe, decât trecător și fără sinceritate. Și totuși ceva este altfel, și nu doar la suprafață, dar nu contrariu cu ceea ce ne place să credem despre oameni. Bunăoară franchețea, având ca exemplu felul cum mi-a vorbit Irina, acea fată sovietică, pe care abia o cunoscusem. Știu ce s-ar mai fi sucit și ce s-ar mai fi învârtit, plecând ochii și înroșindu-se, o fată din lumea cealaltă, o domnișoară, dacă aș fi întrebat-o în ce constă fericirea ei, dacă e într-adevăr fericită. Pot să adaug, deși n-aș vrea să separ tocmai eu lumea în două, că o fată sovietică e altceva decât o domnișoară, cuvânt al cărui cuprins și-a pierdut de mult gingășia. Irina a simțit intervenția mea pe lângă Ana Vexler, a înțeles și răspunsul acesteia, care a bătut-o bărbătește pe umăr. Atunci, oricât i s-ar fi părut de firească împrejurarea, ca unei brave fete sovietice, mi-a aruncat o privire feminină, plină de recunoștință.

Când a scris despre război, Tolstoi știa ce este războiul, nu trebuia să se inspire de la alții. Știa despre tot ce este epic, despre marile mișcări ale vieții, dar și despre epicul din sufletele noastre, căci el există, fără să intre în definiție. Filosofia trebuie lăsată la o parte; forța lui a fost viața trăită – la ce i-ar mai fi trebuit speculațiile?

Vă amintiți calul pe care Vronski îl prăpădește dintr-o greșeală de echitație? Natura, care a făcut calul și omul, n-ar fi putut să-i cunoască mai bine. Scena aceea mă copleșește ori de câte ori o aduc în minte, căci de uitat n-aș putea s-o uit niciodată; nu pentru ce are în ea trist și dramatic, ci pentru *erudiție*. Cel care a scris-o știa anatomia calului în profunzime, chiar dacă n-o învățase la vreo școală, sau poate tocmai de aceea. Fiindcă ajunsese la ea singur, printr-o putere de observație atât de pătrunzătoare, încât o socotesc supranaturală. Sigur că el privise mulți cai în viață, dar n-ar fi fost destul ca să le cunoască și gândurile, și sufletul, după frumusețea lor anatomică. Urmărind din nou momentul săriturii peste obstacol, îmi dau seama că el a trebuit să știe nu doar tehnica mișcărilor care îl aruncă pe cal în aer, ci chiar ce simte acesta, și ce gândește. O clipă, povestitorul a trebuit să se întrupeze în calul lui Vronski.

N-am văzut nici un cal la Iasnaia Poliana, deși m-am uitat în toate părțile.

M-am născut în anul când a murit Tolstoi, am fost contemporani din primăvară până iarna, și poate spiritul lui eliberat m-a atins și pe mine cu un vârf de aripă, altfel nu înțeleg cum a putut să mă fascineze încă din copilărie? Nu prin cărți, nu puteam să ajung la ele atât de devreme, deși *Învierea* am citit-o (dar fără folos), în clasele primare, ci prin fierberea stârnită atunci în lume de moartea lui năstrușnică, dacă mi-e îngăduit să spun așa despre moarte. Cred că da, se poate spune, după o viață care fusese năprasnică. În ceea ce privește gândirea lăsată de el în urmă, pusă în caractere de oameni și-n fapte, era un amestec din amândouă, din năprasnic și din năstrușnic.

Din toate acestea ajungea ceva și la mine, și așa a început inițierea. Iar astăzi, când nu mai am cum merge mai departe, să înțeleg mai multe, nu știu ce al lui s-a prins mai puternic în conștiința mea, cărțile sau viața?

Domeniul de la Iasnaia Poliana mi-a dat într-un fel imaginea imensului spațiu rusesc, așa cum mai înainte mi-l dăduse, în alt fel, șoseaua și ploaia. De multe ori în lumi cu dimensiuni mai reduse, țări continentale, am fugit cu ploaia în spate, ca să scap de ea, și n-a putut să mă ajungă. Sau, dacă am întâlnit-o în față, am apăsat pe accelerație, ca să trec repede dincolo de ea, ceea ce am izbutit, după o goană mai scurtă sau mai lungă. Alteori, când nu vedeam scăparea nici în față, nici în spate, am schimbat drumul, spre o zare

mai luminată, și dincolo de o apă, de un deal, sau de un munte, am găsit vreme senină.

Zadarnic am încercat să scap la fel pe drumul de la Odessa la Moscova. Distanțele aici nu înving ploaia, care e o dezlănțuire continuă; când plouă, plouă pe sute de kilometri și atunci, gonind și tot gonind în speranța că norii au să se destrame, îți dai seama cât este țara de mare.

Iasnaia Poliana nu-i un domeniu, ci o țară. Am parcurs-o puțin înfricoșat, ca pe o lume încă nestrăbătută de alții, ca pe o pată albă de pe hartă. Dacă am mai folosit și altădată cuvântul luxuriant, despre o vegetație dezlănțuită, ar trebui să-l retrag, numai că n-am ce pune în loc, fiindcă sunt prea puține cuvinte. Dar ilustrarea cea mai bună a lui și singura adevărată, rămâne pentru mine natura de la Iasnaia Poliana, în acea călduță zi de la începutul verii, asemănătoare cu primăvara noastră, după ploi bogate, pătrunse până în adâncul mănos al pământului. Era un zumzet în aer, freamătul arborilor și al ierbii, pe alocuri mai înaltă decât statul omului. N-am văzut nicăieri copaci să vorbească, dar aici toți își spuneau balade unii altora, despre viață și despre moarte; dacă unii se jeluiau, nu-i puteam crede, prea tare și luminos strălucea soarele, și prea dospea pământul, ca să nu învie chiar morții și natura să nu explodeze de bucurie.

Am stat puțin la banca pe care venea stăpânul să se odihnească. Banca nu mai putea să fie aceeași, cred că din lemn alb de mesteacăn. Totuși nu m-am așezat pe ea, ci am rămas în picioare, privind poiana din față, și dincolo de ea pădurea; mai departe venea câmpul, vechea moșie nemărginită, cu oameni și sate. Nici o întindere însă, oricât de bine puteam să mi-o închipui, nu mi-ar fi dat impresia de imensitate pe care mi-o dădea parcul, cu vegetația lui beată de apă și de căldură.

Crescut într-un asemenea cadru, stăpân pe toate, oricât te-ai lepăda de ele pe urmă, ajungi să-ți însușești o parte din forța naturii, puternică și liberă. Tolstoi n-ar fi putut să se nască într-o țară mică. Și ce-ar fi fost el fără Iasnaia Poliana?

La ce poate ajunge un om dintr-o țărișoară timidă, care, deși frământat de gânduri fără hotare, trăiește în două camere, sau numai într-una, o chițimie așezată peste multe altele, înconjurat de ziduri și de pavaje, fără să pună piciorul pe pământ adevărat, cu săptămânile și cu lunile? La ce altceva ar putea să ajungă, sunt exemple celebre, decât să scormonească în biata lui conștiință și să scoată monștri făcuți din piese născocite cu ostentație și asamblate straniu, ca să nu semene cu nimic din natură. Nimeni nu se poate

opri la această mare stăpână a noastră, și n-o poate înțelege, dacă n-a avut-o.

Întoarcerea a fost tristă, ca după o serbare, când luminile se sting și te pomenești singur. Pățania de dimineață m-a învățat minte să nu mai trec pe lângă o stație de benzină fără să umplu rezervorul, chiar dacă n-ar încăpea în el mai mult de zece litri, căci nu se știe unde găsești alta. Este același principiu cu dușul, notat în caietul de drum și nerespectat din prima zi când mi-l pusesem în minte. La benzină era coadă, am renunțat și când să ies în șosea, am bușit mașina într-o groapă de-am crezut că n-o să mai meargă. Dar mergea și nici nu m-am uitat să văd dacă nu s-a rupt ceva și atârnă. Fiind multă aglomerație, de data asta nu camioane, ci autoturisme, am fost nevoit să recurg la accelerări forțate, și am auzit avansul țăcănind mai tare ca altădată. Între sute de mașini, mergând cu viteze diferite, putând face manevre neprevăzute, nu ai cum menaja motorul, așa cum nu poți menaja frânele. Șoseaua devenea tot mai dificilă pe măsură ce ne apropiam de Moscova, cădea seara și mașini după mașini veneau de pe drumurile laterale, din sate, din crânguri sau de pe la vilișoarele unde oamenii își petrec duminica. M-am temut că în oraș circulația o să fie demențială și când colo, mașinile s-au topit una după alta, pe arterele laterale, până ce m-am pomenit pe străzi liniștite, aproape pustii, că m-aș fi crezut într-un târg patriarhal din altă epocă.

Nu pot să mă orientez într-un oraș, nu-l pot învăța până ce nu-l străbat cu piciorul. Cum am mers tot timpul numai cu mașina, planul Moscovei mi-a rămas necunoscut, chiar dacă îi știu croiala și arhitectura. Cum nici ghidul meu nu era mai bine orientat, ne-am rătăcit repede, și nu știu cât am fi umblat pe străzile fără circulație, dacă nu venea un taximetru. L-am rugat pe șofer să ne piloteze, ceea ce este o metodă salvatoare și ieftină.

După ce mi-am lăsat mașina la adăpost, același taximetru ne-a dus la Irina acasă, unde tatăl ei mă invitase la masa de duminică seara. Era departe, spre nord-vest, cam pe la ieșirea spre Leningrad, într-un cartier de blocuri, cum sunt mai pretutindeni astăzi, un apartament micuț, ca pe vapoare, unde se face economie de spațiu. Dar funcționa și am încăput cu toții, o familie, și pe deasupra doi din prietenii întâlniți altădată la Clubul Scriitorilor, unul din ei cel care fusese în Ciukotka și care iarăși mi-a vorbit în nemțește. Amândoi erau simpatici și poate aveau în cap gânduri

interesante; necazul este că dacă nu înțelegi ce spun, rămâi cu îndoieli în toate privințele, așa cum și ei pot să se îndoiască de tine.

Aș fi sărit peste această întâmplare dar am vrut să-mi povestesc toată duminica și mai ales, să nu trec cu vederea niște oameni care m-au primit cu atâta căldură, fără să ne fi cunoscut înainte. Nimic nu mai era oficial, cum mi se păruse viața mea în zilele celelalte; câteva ceasuri m-am simțit cetățean al orașului, nu mă mai socoteam între străini, ci la mine acasă. De aceea povestesc și am să țin minte. Ce a fost de mâncare nici nu mi-am dat seama, de toate, cum se obișnuiește, dar ar fi un păcat să nu pomenesc borșul rusesc de la începutul mesei. După ce mi-au pus în farfurie s-au uitat toți la mine, să vadă reacția mea la prima înghițitură; era ca o inițiere, am simțit, de aceea am mâncat cu gravitate. Când am pus lingura jos mi-au părut mulțumiți cu toții, deși nu spusesem cuvinte de laudă. Cine ar fi crezut că o fiertură de zarzavaturi, cu multă varză și cu sfeclă, poate să aibă atâta însemnătate în relațiile dintre oameni?!

Tatăl Irinei mi-a arătat o servietă cu forma rigidă, la modă astăzi, numită „diplomat”, cu răspândire tot mai mare în lumea noastră, pe când în alte locuri a ieșit din modă. M-a întrebat dacă mai văzusem vreuna. Constatând că nu mă uimește, mi-a deschis-o în față și atunci mi-a trezit nu doar uimirea, ci și admirația, fiind plină cu sticle de votcă, de câte jumătate de litru, puse în baterie, șase în picioare și două culcate deasupra. Servieta parcă era făcută pe măsură, sticlele se încadrau întocmai, să fi zis că-s de-acolo. M-am bucurat, îmi plac obiectele cu utilitate deplină.

Știind de la întâlnirea noastră anterioară că nu beau votcă, gazda se îngrijise și de mine, și luase vin roșu, în sticle de trei sferturi de litru care însă nu încăpeau în servietă. Am închinat, eu cu paharul de vin, el și prietenii cu paharele de votcă; nu am numărat nici paharele mele, nici pe-ale lor; nu-i cuviincios să te uiți cât beau gazdele, și gazdele nu se cuvine să vadă cât bea musafirul.

Cu greu am convins-o pe Irina să nu mă conducă la miezul nopții, așa cum se socotea datoare. Cine o să mă mai conducă restul drumului, după ce mă voi despărți și de Lev, la Leningrad? Oare ei nu-și dădeau seama cât am să fiu de singur pe urmă?

M-a condus tatăl Irinei.

Am să spun că am fost și la Zagorsk, dar mai bine aș ascunde, fiindcă socotesc vizita mea acolo nenorocoasă și neizbutită. M-am luat după

sfaturile altora și după faimă. Dar ar trebui să încep prin a spune că în afară de Trei Ierarhi, de la Iași, și de mănăstirile din Bucovina, și poate de încă trei sau patru excepții, nu-mi plac bisericile ortodoxe și nici pictura bisericească. Nu impun nimănui gusturile mele și nu vreau ca alții să mi le impună pe cele recunoscute.

Am plecat abia la unsprezece, după amânări succesive. Aș fi renunțat dacă n-ar fi fost și Lev, care mă rugase să-l iau cu mine, și venise cu fetița, un copil tăcut și cuminte. Pe Lev calea-valea, dar pe fetiță cum puteam s-o dezamăgesc, dacă își făcuse iluzii? I-am înghesuit la spate, printre bagaje și am mers șaptezeci de kilometri sub un cer care s-a înnegrit repede.

La Zagorsk e un fel de centru bisericesc, nu-i găsesc altă definiție. În afară de rezervele spuse mai înainte, venisem fără nici o pornire, și nici nu-mi pare rău că am fost, la urma urmelor. Dar este inexplicabilă, de multe ori, distanța care rămâne între impresiile noastre și ale altora. În ceea ce mă privește, am meditat înainte de a mi le forma pe ale mele, și mai ales am meditat pe urmă, dacă se cuvine să le mărturisesc și nu-i mai nimerit să le păstrez pentru mine.

Da, mi-a plăcut *Victoria de la Samotrache*, mi-a plăcut și *Venus din Milo*, și multe altele, mi-a plăcut *Cena* lui Leonardo, dar cum să spun că îmi place *Mona Lisa*, unde vin mulțimi de oameni să se închine? Dacă aș apuca pe unul din acești pelerini de nasturele hainei și l-aș ruga, sau l-aș soma să-mi explice, sunt sigur că s-ar bâlbâi, dacă n-ar veni cu argumentele altora, învățate pe dinafară. Numai că eu niciodată n-am să apuc pe cineva de nasturele hainei.

Zagorsk m-a dezamăgit, fiindcă n-a fost timp să văd nimic pe îndelete și nici împrejurările nu-mi erau favorabile, începând cu o ploaie demoralizantă, pornită curând după ce ajunsesem acolo. Eu n-am avut noroc, cum i s-a întâmplat unei prietene, care m-a și mustrat de altfel, pentru impresiile mele sărace, de a fi picat pe o clipă sublimă. „Ah, mi-a spus ea, reînviindu-și emoția până aproape de lacrimi, cum aș putea să-l uit pe acel preot tânăr, de o frumusețe transfigurată, care a ieșit în pridvorul bisericii, cu brațele pline de flori, și le-a împărțit ologilor prosternați pe scara de piatră, mergând de la unul la altul, iluminat de credință și bunătate!”… Iată ce înseamnă o circumstanță fericită! N-am avut parte.

Pe drum, la întoarcere, ploaia, circumstanța nefavorabilă, ajunsese torențială, ba mai mult decât atâta, că nu se mai vedea altceva decât apă. Șoseaua părea o gârlă furioasă, și mașina mergea ca o șalupă, săltând pe

valuri, cu prova inundată. Dacă aș fi fost slab de înger, m-aș fi temut de răzbunarea cerului, căci prea îl mâniasem închinând Zagorskului numai două ore din întreaga mea viață.

7

Ar fi fost păcat și nescuzabil să nu văd un spectacol la Moscova. Numai că teatrele erau în turneu, mi se pare, poate la Leningrad, poate în alte orașe. Picând pe acest contratimp, am mers la Teatrul de muzică, nu opera mare, un teatru numit Stanislavski, să văd Lacul Lebedelor. Totul fiind tipic, și genul și muzica, am socotit că va pica bine, completându-mi impresiile.

Irina, care continua să aibă grijă de mine și procurase biletele, și-a pus o rochie nouă, iar eu i-am admirat-o, deși de obicei, cum am mai spus, nu-mi arăt aceste impresii, chiar dacă știu că nu așa se trăiește și că prin reținerea mea, de fapt o discreție, devin antipatic. Dar nici prin minte nu mi-ar fi trecut că făcând altfel creezi sentimente contrarii. Recunoștința pe care am citit-o în ochii însoțitoarei mele era acum evidentă, la a treia sau a patra experiență. Totuși n-am adoptat stilul, socotind că e prea târziu și nu mi se potrivește.

Sala, veche, puțin modernizată, mi s-a părut acceptabilă pentru un spectacol care a devenit o rutină. Dar nu avea nici o măreție, de aceea regret că n-am văzut Teatrul Mare, măcar într-o zi de repaos. Am stat puțin mai în dreapta, în partea alămurilor, de aceea orchestra suna ca fanfara. Prima balerină, Lebăda când Albă, când Neagră, cam scundă, cam grasă, destul de trecută și puțin rece, nu m-a emoționat nici o clipă. Publicul însă o aplauda sârguincios, fiecare artist are suporterii săi, sau dansatoarea era o fostă celebritate. I-au aruncat și flori, la pauze, numai liliac, de pe stradă. Cum am spus mai de mult, e timpul liliacului, înflorește prin grădini și prin parcuri, într-o răspândire care face peisajul mov pe alocurea. Alte flori n-am văzut, e prea târziu sau prea devreme pentru ele. În schimb, în drumul de la Tula, toate mașinile erau încărcate cu liliac, poate îl pregăteau pentru dansatoare. În multe locuri se vindea pe marginea șoselei, cum se vând la noi ghioceii, prima floare după zăpadă.

Montarea spectacolului, cu multă tehnică și cu un meșteșug dus până la vrăjitorie, trecând peste orice ar părea imposibil de redat scenic, o socotesc impresionantă, numai că prin forța ei de sugestie acoperă muzica și uneori

chiar dansul, care se estompează în fața decorului, dacă nu chiar dispare cu totul.

Înainte de teatru mâncasem de seară în restaurantul hotelului. Fiind cam târziu, am rugat-o pe femeia care aducea mâncarea să se grăbească, bineînțeles cu zâmbete și vorbe frumoase. A reacționat cu atâta acreală încât vinul s-ar fi prefăcut în oțet, numai dacă ar fi mirosit sticla. Mă apropii de vârsta când nu mai poți învăța nimic, de la nimeni și nu poți înțelege acum ceea ce n-ai înțeles într-o viață întreagă. Ce-a putut să se întâmple cu acea femeie, căreia nu i-am mai repetat rugămintea și nu i-am mai adresat nici o vorbă, privind-o cu resemnare? Odată cu al doilea fel parcă trecuse printr-o baie de fericire, a venit fuga, luminată la față, numai zâmbet și bunăvoință, întrecându-se în atenții și politețe. N-aveam oglindă, să mă văd, dar știam că pe fața mea nu putuse să survină nici o schimbare, ca să-i inspir o simpatie de ultimă oră. Schimbarea se petrecuse în sufletul ei, de bună seamă, și privind-o din urmă, cum se ducea printre mese, până la ușa batantă dinspre bucătărie, m-am întrebat ce era dincolo, cine apăruse, ce veste bună îi adusese, ce gest făcuse, ce vorbe fermecate îi spusese?

Plouase cât eram la teatru și la ieșire lumea mai umbla cu umbrelele deschise, de parcă umezeala de pe trotuare ar fi fost deasupra capului. Știu, fiindcă am avut de multe ori această senzație, acum însă ieșisem cu umbrela închisă, și până a apuca să-i imit pe ceilalți, am avut timp să văd cerul senin și să înving impresia falsă.

Am umblat mult cu Irina să căutăm un restaurant, o cafenea, un bar, unde să bem ceva, cum simți nevoia după un spectacol. A fost imposibil, la zece și jumătate seara nimeni nu te mai primește; casa se închide, poți să bei ce-ai apucat să plătești înainte.

Am băut sifon, la un automat de pe stradă și ne-am plimbat până târziu, fără direcție, spunându-ne atâtea, cu atâta încredere încât la plecarea din Moscova nu m-am îndoit că lăsam acolo o prietenă. Nu mă împrietenesc niciodată atât de repede; poate, întorcându-mă la un gând din urmă, m-a câștigat franchețea ei, o altfel de franchețe decât știusem, și o descopeream la această fată sovietică, după cum o numea Ana Vexler.

În penultima zi la Moscova, când mai aveam de făcut multe, am pierdut aproape toată dimineața, târând-o și pe Irina după mine, să caut ceva pentru un prieten; acesta are un aparat de radio importat din Uniunea Sovietică, și îi lipsește schema de construcție. Probabil nu-i va trebui niciodată, iar dacă

s-ar întâmpla altfel, sunt la noi destule asemenea aparate, pe care cred că le cunosc toți depanatorii. Prietenul meu însă este unul din acei oameni care vor ca bunurile lor să fie întregi și să nu le lipsească nimica. I-am făgăduit că am să-i îndeplinesc dorința, deși mi se părea nu doar inutilă, ci și caraghioasă. Dar am căutat schema, credeam că e simplu; n-am găsit-o. Am mers din prăvălie în prăvălie, cu o răbdare din ce în ce mai nervoasă și mai revoltată, am ajuns nu mai știu prin ce cartiere, unde exista o speranță. Nimeni n-avea o schemă de prisos, ceea ce nu-i de mirare; aș fi găsit-o probabil la fabrică, dar aceasta era tocmai la Riga.

Nu vreau să-i fac prietenului meu nici reproșuri, nu vreau nici să-mi atrag recunoștința lui, fără obiect de altfel, dar am căutat-o și la Leningrad, împreună cu Lev, care m-a însoțit cu o bunăvoință demnă de o cauză mai puțin comică. Fiind poet, poate nu știa ce este o schemă și la ce folosește, altfel nu înțeleg de ce a pus atâta stăruință pe lângă vânzătorii aparatelor de radio. Și după lungi tribulații, odată, ce să vezi, un vânzător, întrebat, a răspuns da, de nu-mi venea a crede, și aplecându-se sub tejghea, a scos schema: o foaie de hârtie cam proastă, cu desene și simboluri enigmatice pentru cine nu este de meserie. Am spus mulțumesc, am dat s-o pun în buzunar, o schemă nu se plătește, dar atunci vânzătorul a întins mâna repede, și mi-a luat-o. Crezuse că vreau doar s-o privesc, sau să scot o copie. Aș fi scos, ca să-mi respect promisiunea, dacă aș fi avut vreo posibilitate.

Dimineața pierdută la Moscova a făcut să-mi rămână prea puțin timp pentru galeria Tretiakov, singura pinacotecă din câte am văzut, și nu doar acum, ci de-atâtea ori în urmă, unde am regretat că n-aveam libere decât câteva ore; am plecat cu un amestec de tristețe și de furie.

Sunt oameni care știu să ceară, li se pare firesc și nu scapă nici o ocazie. Cineva dintre aceștia îmi spunea odată, cu o admirație invidioasă: „Cum, îl cunoști pe cutare?!” Și dacă îl cunoșteam, nu era nici o scofală. Și n-ar fi fost nici pentru interlocutorul meu, dacă îmi lua locul, căci nu se afla în situația să râvnească la vreun hatâr din partea acelui cutare. Ceea ce însă nu-l împiedeca să se bată cu palma pe genunchi, de necaz și să comenteze cu o mâhnire furioasă: „Ce ghinion! Să cunoști pe cineva care îl cunoaște pe cutare, și să n-ai ce-i cere!”

Nu știu dacă prietenul pentru care am căutat schema ar fi făcut la fel; mai degrabă nu, căci chiar să nu-i fi trebuit nimic, ar fi găsit ce să ceară. Altădată când am plecat, mi-a dat vreo trei misiuni, una mai grea ca alta,

pentru mine care aveam numărate nu doar zilele, ci chiar orele și minutele, și dacă mi-ar fi rămas puțin timp liber, mai bine m-aș fi uitat pe cer decât să umblu pe la depozite și prin magazine. Văzându-mă că ezit, fiindcă perplexitatea inițială izbutisem să mi-o ascund, prietenul a făcut un gest de resemnare, cusut cu ață albă, și a spus cu o modestie destul de acră și de ironică: „Dacă socotești că nu merit!” N-am să socotesc niciodată așa, când e vorba de un prieten, fie măcar pentru că există. Și-atunci mi-am călcat pe suflet și m-am străduit să fac tot ce-mi ceruse. Mi-a mers mai bine decât în cazul cu schema, și două din misiuni le-am îndeplinit cu prisosință. A treia era absolut imposibilă, dar dacă făgăduisem am luat pe seama mea rușinea de a mă duce la casa producătoare, să reclam niște defecte la câteva discuri de gramofon purtate degeaba cu mine, pe care prietenul le primise prin poștă, cu ani în urmă, expediate nici măcar de un magazin, ci de o cunoștință, îți râde în față oricine!

Și fiindcă veni vorba, la Moscova am intrat într-un magazin de discuri, unde numai ca să mă uit în cataloage mi-ar fi trebuit ceasuri. Toate se petreceau în fugă și cu regretul că timpul trecea prea repede. Am luat nu chiar la întâmplare dar nici cu prea multă alegere un vraf de discuri, tot ce-am cumpărat în cele șapte zile. În ultimii ani discurile rusești au ajuns să fie printre cele mai bune, cel puțin ca tehnică a redării. Dacă se nimerește să dai peste o serie bună, le întrece pe vestitele „Deutche Gramaphon”, atât de scumpe și de lăudate; eu, unul, am fost dezamăgit de ele, poate fiindcă am avut nenorocul continuu să dau peste serii proaste. Renumele firmei se menține cred prin câteva monopoluri asupra interpreților, în frunte stând faimosul șef de orchestră Herbert von Karajan, de a cărui emfază m-am săturat ca de mere acre, mai ales după ce, la Salzburg, i-am văzut numele pe afișe sau în geamurile prăvăliilor scris atât de mare, încât abia rămânea puțintel loc pentru bietul Mozart. O fotografie a lui, indiscret de romantică, mărită ca a nici unei vedete și expusă impudic în vitrine, îl înfățișa așezat pe o pajiște plină de poezie, într-o poziție nu mai puțin poetică, îmbrăcat în trening, ca în intimitatea unui studio de repetiții, ținând în mână o floare și mirosind-o cu autoritate, ca și cum ar fi fost o baghetă vegetală. Se găsesc oameni care pot să admire.

Discurile de gramofon sunt în Uniunea Sovietică la fel de ieftine ca benzina; prețul lor, aproape derizoriu, le face să pară mai degrabă daruri pentru iubitorii de muzică. Sper să nu dau cuiva ideea de a le scumpi, dacă

le-am adus atâtea laude. Ar fi păcat, deși sunt sigur că s-ar vinde la fel de repede.

În penultima seară, s-au adunat mai mulți oameni în jurul meu, la o masă de la Clubul Scriitorilor; ceva ca de despărțire, puțin sărbătoresc, dar fără solemnitate. Printre ei era un romancier încă tânăr, cu care m-am înțeles românește. Despre una din cărțile mele a găsit, condescendent, că este bine scrisă, dar că privesc lumea de pe o poziție de superioritate. Era o carte foarte tristă, unde nimeni nu poate fi superior altuia, ci toți sunt egali, prin amărăciune și suferință.

Au venit pe rând, doctorul cu poeta, tăcută, poate interiorizată, visătoare și puțin rustică la figură; apoi Tatiana, veselă și cordială, cu Adina, fiica ei, atunci studentă la Moscova, nu mai puțin cordială și veselă. La un timp a apărut în trecere, din întâmplare un traducător din limba română, Friedman, cu o fire atât de deschisă, încât am regretat că îl cunoșteam în ultima clipă. Fără să fi corespondat vreodată, mi-a spus că începuse să traducă una din cărțile mele, dar pe urmă proiectul a eșuat, nu știu din ce motive. A apărut și Irina, la urmă, emoționată și preocupată de ultimul ei examen, pe care îl dădea a doua zi. În stânga mea era Lev, ea s-a așezat în dreapta, și cum duceam conversație cu toată lumea de la masă, cu atenția solicitată când într-o parte, când în alta, mi s-a întâmplat să-i vorbesc ei în românește iar lui în franceză, pe care nu o cunoaște. Lev ar fi putut să mă creadă în starea lui Agamiță Dandanache, dacă mai ținea minte „Scrisoarea pierdută”.

A doua zi n-au putut să se ocupe de mine nici Lev, nici Irina, aflată la examen, și am rămas singur, într-un oraș nedescifrat, unde în afară de aventuroasa zi a venirii, tot timpul cineva mă dusese de mână. Abia am avut îndrăzneala să mă învârtesc în jurul hotelului, cu teama că am să pierd drumul. Dar nu-i posibil, mi-am spus; nimeni n-are să mă conducă de aici încolo! Și tot n-am avut îndrăzneala să merg prea departe. La prânz însă am găsit ușor Clubul Scriitorilor, unde am întâlnit-o pe Irina, venită să bea o cafea, între două faze ale examenului. Fiindcă avea o oră liberă, și îmi aminteam cu o recunoștință dublată de stânjenire cât timp pierduse să-mi arate orașul, și să-mi țină tovărășie, peste orice obligație, am întrebat-o ce-o atrage înspre ocupația de interpret, pe care vrea să și-o aleagă. Era ușor de înțeles că mai întâi se potrivea cu ceea ce studiase; la ea limba franceză nu era o distracție, ci un instrument de profesiune. Mi-a mai spus apoi că pe

această cale are prilejul să cunoască oameni neobișnuiți, este traducerea corectă a cuvântului, folosit de ea aproape cu evlavie, deși pentru mine rămâne banal și fără rezonanță. Orice om e neobișnuit în felul lui, și astfel cuvântul, fără o completare rămâne imprecis, ca o frază neterminată. Puteam eu să mă socotesc un om neobișnuit pentru Irina, dacă își pierduse atâta timp cu mine? De multe ori o rugasem să meargă acasă, nu știam pentru ce merit îmi acorda atâtea din orele ei, când meritele mele nu-i puteau fi cunoscute.

Dar așa cum venisem acolo, și cum urma să plec mai departe, eram un om mai neobișnuit decât alții, desigur, mulți mă puteau privi cu timiditate, cu invidie sau cu admirație, ca doctorul bunăoară, ca să iau un exemplu din urmă, care mă examinase înaintea plecării, și clătinând din cap îmi urase să am noroc, parcă îndoit și cu compasiune. Era aceeași urare cu a colegului de meserie, întâlnit la atelierul mecanic, care numai că nu-mi plângea de milă știind ce drum greu mă așteaptă. Ei, iată că am făcut tot drumul și m-am întors teafăr acasă! Ce-a fost neobișnuit s-a terminat în ziua sosirii. Atunci ce rămâne? Pentru mulți, care mă și interoghează de altfel, rămâne ideea că am trecut prin întâmplări ieșite din comun, că am descoperit o Europă încă necunoscută de ei, și că m-am întors încărcat de bucurii și de satisfacții.

Deși îi înțeleg pe toți aceștia și nu-i pot dezarma cu brutalitate, după mine voi face într-adevăr ceva neobișnuit, atunci când voi izbuti să arăt o față a lumii nevăzută de alții și să spun un cuvânt încă nespus de nimeni.

Un an mai târziu Irina îmi scria: „Lucrez din când în când pentru Uniunea Scriitorilor. Așa am avut prilejul să cunosc mulți oameni neobișnuiți…” Ia te uită!

În conversația noastră dintre examene, când nu putea să fie destinsă și bea cafele după cafele, Irina mi-a mulțumit pentru atenția pe care i-am arătat-o și pentru felul delicat cum i-am vorbit tot timpul. Am privit-o nedumerit: s-ar putea și altfel? Deci iată că politețea, cu tot ce cuprinde ea în definiția ei veche, în afară de ce-a rămas astăzi, și pe care am socotit-o totdeauna ca singura atitudine admisibilă între oameni, își dădea roadele încă o dată, fără să am vreun motiv de îndoială, fiindcă în curând între mine și mica fată sovietică aveau să fie mii de kilometri. Să nu-i fi spus că are rochii frumoase, când nu puteam să-i dau altă răsplată? Să n-o fi rugat pe Ana Vexler de a-i adresa și ei o vorbă, și-a nu o lăsa în părăsire?

Seara Irina m-a dus la teatru, după un program stabilit dinainte, pe care însă îl socoteam anulat, dat fiind că ea avea preocupări mai importante. Dar

își luase examenul și era destinsă. Am mers la teatrul Taganka, vestit prin inovații și tinerețe. Am văzut un spectacol de poezie, nu era un recital, pur și simplu, ci o redare dramatică a asediului de la Leningrad, prin poeții orașului. N-am înțeles mare lucru, dar am intuit ura încă nestinsă pentru agresor, care a martirizat orașul. Am văzut apoi, la Leningrad, cimitirul asediului și m-a luat groaza. Acolo oamenii au murit cu sutele de mii, soldați și civili, de bombe, de gloanțe, de frig și de foame, bătrâni, femei și copii, și zac în gropi comune imense, alcătuind parcele, ca niște ogoare de suferință și deznădejde. De ce a trebuit să fie acest masacru, cum nu cred să fi fost altul în istoria omenirii, de dinainte de Gingishan și până astăzi?

Evocând cu ură războiul, spectacolul de la Taganka mi s-a părut că îl reactualizează. Mi-a rămas în mine un refren dintr-un cântec de bravură, unde revenea, ritmat, cuvântul *daroga*, atât de evocator pentru mine.

Pe o șosea, în drumul spre Moscova, am văzut un copil mergând la școală cu ghiozdanul în mână și cu o pușcă de lemn în bandulieră.

Am săvârșit în seara aceea, la o oră târzie, ceva care iarăși s-ar fi putut socoti o politețe, dar nu era decât un răspuns la sensibilitatea Irinei, și refuzând să mă lase în fața hotelului, am condus-o cu taximetrul până acasă. O lună plină lumina străzile Moscovei, adormită. La întoarcere, văzându-mă singur cu șoferul, prin locuri necunoscute și fără oameni, mi-am adus aminte ce-mi povestise Lev peste ziuă, despre pățania unui cunoscut comun, tânăr poet din România, pe care la Belgrad, un taximetru, în loc să-l ducă la adresă, l-a scos în marginea orașului și l-a dezbrăcat până la piele. Tocmai când evocam acest moment penibil și simțeam un fior neplăcut pe șira spinării, mașina a cotit la stânga din viteză, pe o stradă îngustă și cu hârtoape, neluminată și cam sinistră. În bătaia lunii am apucat să văd pe dreapta indicatorul bine știut care vestea o arteră fără ieșire. Dispăruseră casele, înaintam săltând peste niște maidane și nu mai aveam nici o îndoială că picasem într-o cursă. Era inutil să protestez, nu puteam nici să-i dau șoferului o lovitură în ceafă, căci n-aveam cu ce înainte de toate, și-apoi, pe maidanele din față desigur că îl așteptau complicii și ajutoarele. M-am gândit repede, cu inima înghețată, cum aș putea să mă apăr și am înțeles pe loc că eram o victimă sigură. Am mers și mai departe, închipuindu-mi că aș putea să pier fără urmă; îmi părea rău că nimeni n-avea să știe ce se întâmplase cu mine, lăsam în urmă un mister impenetrabil și calea deschisă pentru toate presupunerile. Mi-am adus aminte de colegul de meserie care îmi urase noroc la drum, cu atâta îndoială și cu atâta compasiune. Îndoiala

și compasiunea doctorului nu intra la socoteală, accidentul iminent nu se datora primejdiei descoperită de el în radiografie și electroencefalogramă. Chiar îmi era necaz că nu mă durea nimic, nici nu simțeam amețeală și parcă atât de sănătos nu mai fusesem niciodată.

Nimic din ce vedeam nu era din închipuirea mea, după ce indicatorul arătase clar un drum fără ieșire; înaintam într-adevăr pe un maidan luminat cam sinistru de lună; cu oricât curaj aș fi vrut să judec, mă aștepta o brutalitate. Tot ce socotisem că puteam face, era să mă arunc din mașină în clipa când vedeam că șoferul frâna, să oprească. Pe dibuite am găsit clanța portierei; o țineam strâns, așteptând clipa. Și deodată, după o cotitură scurtă la dreapta, după un ultim hop prin hârtoape, m-am pomenit pe un bulevard larg, pe care goneau mașini rare, dar adevărate, iar în față se vedeau luminile Moscovei.

Aventura însă nu era terminată, căci acest taximetrist deprins cu orașul, n-a știut să ajungă la hotelul Budapesta, ci s-a tot rotit pe niște străzi încurcate, până ce într-o piață a oprit ridicând din umeri. Nu puteam să-l lămuresc și nici nu treceau oameni, să întrebe. Pe urmă, drept în față am descoperit Teatrul Mare. De unde până la hotel mai aveam numai câteva sute de metri. Am coborât, ca să nu mai lungesc vorba, am pornit cu piciorul, am mers sutele de metri, apoi încă pe atâta, mirat că nu vedeam hotelul, m-am întors, am luat-o la stânga, apoi la dreapta, și înapoi încă o dată, pe străzi goale și parcă neautentice, decoruri de teatru, până ce mi-am dat seama că nu mai știam unde mă aflu. Am încercat să mă întorc la Teatrul Mare socotind că de-acolo începuse greșeala, nu pornisem în direcția bună. N-am mai găsit nici teatrul și atunci mi-am pierdut firea cu totul, m-a cuprins nu frica, așa cum s-ar crede, ci o ciudă adâncă și ascuțită, de o simțeam intrându-mi în piept, apropiindu-se de inimă pe măsură ce trecea timpul iar eu, grăbind tot mai mult pasul, până la trap și gata să încep galopul, mă învârteam pe străzi goale, fără să recunosc nimic, nici măcar propria mea umbră pe care luna mi-o întindea în toate direcțiile. Și nu mi-era de alta, dar aveam înțelegere cu Lev să vină la cinci dimineața, să plecăm spre Leningrad de cu noapte, iar până atunci, ca să nu-mi dau duhul pe drum, trebuia să dorm măcar câteva ceasuri.

Așa m-am chinuit nu mai știu cât, pierdusem noțiunea timpului, și cred că toate celelalte noțiuni în afară de furia și disprețul pentru mine însumi. Într-un târziu, când nu mai speram să vină cineva și credeam că voi rătăci capiu până la ziuă, a apărut un Moskvici, nu știu de unde și atât de

neprevăzut că l-am socotit o nălucire, până ce a oprit și am văzut că înăuntru erau doi oameni, după chipul și asemănarea mea, și atunci le-am spus, vă rog și bună seara, și unde-i hotelul Budapesta? Mi-au făcut semn să urc la spate, apoi cel din dreapta, cu țigara neaprinsă în mână, m-a întrebat dacă am chibrituri. Poate niciodată nu am simțit atâta umilință pentru ceva ce-mi lipsise în viață; am răspuns că n-am, rușinat și vinovat, temându-mă că au să mă dea jos din mașină, dacă nu eram capabil să am asupra mea nici măcar o cutie de chibrituri. Nu m-au dat jos, însă omul cu țigara a făcut un gest de nemulțumire, cum ar fi spus „nu ești bun de nimic!” și m-au lăsat în fața hotelului cu un fel de silă. Adusesem mașina, s-o am la îndemână în zorii zilei, portarul îmi făgăduise să-i poarte de grijă. Văzând-o acolo, destul de mândră pe lângă mine, m-am consolat că până seara următoare rușinea avea să rămână cu sute de kilometri în urmă.

Era ora două; până să-mi strâng bagajul în fugă, s-a făcut trei fără un sfert, și trei până să mă bag în pat; e drept că am adormit repede.

8

Lev, totdeauna punctual, a venit la cinci și mi-a bătut în ușă; sperasem să întârzie, ca să-mi pot face o cafea repede. Din admirație pentru punctualitatea lui, însușire omenească pe care o admir socotind-o capitală în caracterul nostru, am renunțat, și într-o clipă am fost gata.

— Unde-i copilul? l-am întrebat în ușă.

Îmi spusese că vrea să-l ia cu el pe frățiorul lui, să vadă Leningradul, dar în cazul că mă incomodează, îl trimite cu trenul. Chiar dacă m-ar fi incomodat, cum aș fi admis una ca asta, să trimită un copil cu trenul, șase sute de kilometri?

Pe coridor, în spatele lui Lev, era un tânăr care îl întrecea cu un cap și îndată am aflat că el era frățiorul, om gata făcut, cu Conservatorul de muzică terminat și membru al Uniunii Compozitorilor. Prezența lui mi-a prins bine, la Leningrad mi-a ajutat să iau încă un teanc de discuri. Pe drum a tăcut, nu vorbea românește, abia dacă a schimbat cu frate-său câteva cuvinte. Mult m-am gândit la meseriile lor atât de înrudite și m-am întrebat dacă se vor fi sfătuit și n-or fi fost între ei dispute când și-au împărțit artele în familie, unul poezia, celălalt muzica. L-am întrebat pe muzicant ce face în meserie și mi-a spus că scrie muzică simfonică. Poate într-o zi va aborda

un gen mai puțin spectaculos dar mai gingaș, și va scrie lieduri pe versuri de frate-său.

Ne-am oprit după-amiază la Novgorod, deși n-ar fi fost greu să ajungem la Leningrad, dar voisem să văd orașul și escala era programată. Nu știu cum am parcurs cinci sute de kilometri până acolo, parte din ei pe o ploaie torențială, fără să mă simt deloc obosit, deși dormisem abia două ceasuri. Deocamdată mergeam admirabil, și eu și mașina, și cum plecasem pe soare, toate mi se păreau de asemenea admirabile. Cred că mă înzdrăvenise frumusețea peisajului, câmpie rusească de un verde fără margini, de unde mai înainte n-o văzusem decât neagră sau cenușie. Descopeream sate vechi, pline de flori și de tihnă, cu izbe de lemn care mă duceau cu gândul la alte timpuri. Mă bucuram că vremea modernă, impetuoasă și uneori dură, păstra ceva din poezia trecutului. Și apoi erau mestecenii, cei mai poetici din arbori, care rămân mereu tineri, nedepășind parcă vârsta adolescenței. Deși nu sunt deloc niște nevolnici, ci cresc repede și cu trufie, ei păstrează o gingășie sfioasă, melancolică și ușor maladivă, ca a unei fecioare vindecată de tuberculoză, încă palidă și fragilă, dar bucurându-se de viață și râzând din toată inima.

Toate mergeau bine, va să zică, mă bucuram de priveliște, se bucurau și Lev, și Frățiorul, numai mașina la un timp începuse să-și anunțe o nemulțumire. Auzisem mai de mult un fâșâit aspru, metalic, când puneam frâna, însă era atât de slab că nu mă alarmase, mai ales că nu frânam decât rar și fără brutalitate, șoseaua fiind lesnicioasă, cu sate rare și cu circulație moderată. Încetul cu încetul zgomotul s-a accentuat, era evident că provenea de la frâna din față, însă căutam alte cauze, deoarece schimbasem plăcuțele abia înaintea plecării și nu mi se părea posibil ca ferodoul să se fi uzat până la suportul de fier, fiindcă indiscutabil era un zgomot de metale frecate. În scurt timp a trebuit să pun evidența în locul imposibilului și să admit că se întâmplase o anomalie. Nu eram prea îngrijorat, aveam cu mine încă un rând de plăcuțe și înlocuirea lor e atât de simplă încât la o nevoie puteam s-o fac și singur, pe marginea drumului. Mai mare rămânea nedumerirea, și gândul că puteam să mă aștept la o surpriză mai neplăcută. În Novgorod, după ce ne-am așezat la hotel, am mers la un atelier mecanic unde am găsit oameni plini de bunăvoință. N-a fost nevoie de vreo rugăminte ca să-mi facă loc pe rampă, și după o așteptare scurtă un tânăr roșcovan și vânjos s-a apucat de treabă, fără cuvinte. O plăcuță era într-adevăr uzată până la fier, cu totul inexplicabil, de parcă n-ar fi fost fabricată

în serie. Dacă am văzut așa, am schimbat-o și pe a doua, apoi pe cele de la roată cealaltă; nu mai aveam nici o încredere în ele, și mașina tot era pe rampă, iar mecanicul nu dădea semne de plictiseală. Era îmbrăcat așa cum se obișnuiește, cu o salopetă murdară, căci de-aici îi vine și numele, iar pe mâini avea mănuși groase de lână. Uitându-mă prin atelier, am văzut la fel și pe alții și n-am putut înțelege. Să fi fost o măsură de protecție a muncii? Nu se potrivea, și oricum era exagerată. Așa ceva nu mai văzusem, deși am fost prin multe ateliere mecanice. Treaba mergea bine, omul își cunoștea meseria și era îndemânatec; când a ajuns să pună șplinturile, niște sârmulițe cât un băț de chibrit rupt în două, mi-am râs în barbă zicându-mi: acum să te văd, frățicule, ce faci cu mănușile tale groase? Nu știu cum a făcut, n-am prins mișcarea, deși îl urmăream cu ochii în patru; tot ce pot să spun este că am văzut șplinturile la locul lor, fără ca el să-și scoată mănușile. M-am crucit și i-am spus mulțumesc, cu o mirare admirativă.

Mult mai mult au durat formalitățile contabile. L-am lăsat pe Lev să le îndeplinească, s-a dus la un birou, în alt loc, nu prea departe, era de plătit nimica toată, dar trebuiau făcute fel de fel de acte, nu doar o chitanță. Mecanicului i-am oferit o sticluță de coniac; abia a vrut s-o primească și a băgat-o în buzunarul salopetei, ferindu-se. Asemenea reținere mi s-a părut îngerească, și n-am înțeles-o nici până astăzi. De-atunci am avut de-a face cu mulți mecanici. Pe niciunul nu l-am văzut să lucreze cu mănuși groase de lână, și cu atât mai puțin să pună șplinturile cu ele pe mână.

După șapte zile la Moscova și când plecasem de acolo abia de câteva ceasuri, ce mai puteam să înțeleg despre Novgorod, într-un sfert de după-amiază? E o nedreptate, dar așa se întâmplă când ești încărcat de impresii și peste ele vin altele, în mare viteză. Când mă întorceam din Spania nu mi-a mai plăcut nimic, tot drumul, nici măcar Veneția, unde fusesem fermecat altădată. Ce să fac, să inventez, sau să iau de la alții? Dar eu aici nu fac un îndrumar, ci povestesc o călătorie, cu toate bucuriile ei, și cu toate necazurile.

Am trecut pe lângă un Kremlin, demn de vizitat și de ținut minte, după cum am aflat mai pe urmă; la sfârșitul unei zile obositoare și când gândul îmi era la ziua de mâine, mi s-a părut inabordabil și n-am simțit îndemnul să-l văd și înăuntru; de altfel era închis pentru public. Între Moscova și Leningrad mi-a rămas în minte numai câmpia înverzită, cu mesteceni, sate și izbe.

Se lăsase frig seara; Lev mi-a mai adus două pături.

La Leningrad am ajuns devreme a doua zi dimineața. Peisajul până acolo l-a continuat pe cel din ajun, numai starea mea sufletească era alta. Sub cerul senin și albastru, răsfrângând parcă de pe aici culoarea mării, atmosfera se încălzise, eu în schimb simțeam o emoție atât de solemnă, că îmi îngheța inima. Prin cronica lui strălucită și însângerată, între serbări fastuoase și măceluri de stradă, prin amintiri literare poate mai puternice și mai sugestive decât însăși istoria, Leningradul îmi stârnea o curiozitate avidă și o admirație înfricoșată. Cât am stat undeva, aproape de bulevardul Nevski, vestit de atâtea ori și în atâtea feluri, ca Lev să se intereseze unde-i hotelul, orașul m-a împresurat cu o forță apăsătoare, de parcă îi eram prizonier și trebuia să răspund la un interogatoriu. Într-adevăr, la această întâlnire a noastră, mi se părea că nu orașul ci tocmai eu eram cel pus să dea examen și mă uitam fricos în jur, așteptând întrebările. M-am dus fuga cu gândul la Gogol, de la care știam un bulevard Nevski destinat defilării mondene, cu ofițeri chipeși și doamne frumoase, cu o mică nobilime frivolă, vrând să ia de la viață numai plăcerile.

În locul lor am văzut lume grăbită, îmbrăcată cu modestie, căreia se vedea că nu-i vine nimic de-a gata, dar avea o forță de a trăi aproape triumfală. A trebuit să mă gândesc că mulți dintre ei, oamenii de la patruzeci de ani înainte, sunt supraviețuitorii asediului, iar toți ceilalți au măcar pe cineva în cimitirul care amintește monstruosul carnagiu. Atunci mi-am amintit spectacolul de la Teatrul Taganka și i-am găsit justificarea, cu inima tot mai înghețată. După ce multe suferințe au să se uite, pretutindeni în lume, aici are să rămână o cicatrice dureroasă, așa cum mi s-a mai părut doar la Verdun, pe dealurile de deasupra Meusei, unde asediul a fost la fel de absurd, deși de alte proporții și nu atât de sălbatic, dacă despre un act de război se poate spune că este mai puțin sălbatic decât altul. Și mereu m-am întrebat cui a folosit acest infernal masacru. Mereu am să mă întreb, când am să mă duc cu gândul acolo, căci de uitat n-am să uit niciodată.

Au urmat câteva zile de alergătură, uneori enervantă și sterilă, nu destul de bine plănuită, pentru cunoașterea orașului. Lev m-a purtat cu mașina de la un hotar la altul, atent cu mine, el ca și Frățiorul, și dornici să-mi fie bine. Fără ei n-aș fi văzut atâtea, nici Ermitajul, unde era aceeași înghesuială cu turiști ca la Moscova. Însă mi-a rămas timp să merg și cu piciorul, și așa am parcurs tot perimetrul central al orașului, făcând incursiuni în jurul a două artere importante, bulevardul Nevski și cheiul Nevei, care se întâlnesc puțin pieziș lângă Palatul de iarnă. Nu puteam să mă socotesc un blazat, niciodată

n-am fost plictisit când aveam de văzut o lume necunoscută, atenția îmi rămânea trează chiar când mă dobora oboseala. Aici însă nimic nu însemna o surpriză, recunoșteam totul, adunat în memorie prin vechi informații, din cărți, din fotografii și din filme. Nu aveam decât să fac rectificări topografice, să mut pe planul orașului edificiile cunoscute, dacă în mintea mea erau greșit amplasate.

În afară de podul peste unul din canale, cu cei patru cai de bronz, frumoși cum sunt doar caii vii în turnire și în războaie, bulevardul Nevski n-a trezit în mine un răsunet egal cu renumele lui, făcut de literatură; pe-alocuri semăna cu o parte din Mariahilferstrasse de la Viena, dintr-o vreme mai veche, când nu se modernizase.

Bulevardul Nevski capătă grandoare în apropiere de Neva, când pe stânga încep să se ridice edificiile solemne ale fostei capitale, cu înaltele lor destinații administrative, iar în dreapta se deschide piața monumentală din fața Palatului de iarnă. Cu o arhitectură întru totul diferită de a Palatului, piața mi-a amintit mai degrabă Viena decât Berlinul pe care l-a admirat Petru cel Mare.

Și fiindcă veni vorba, am văzut, în apropiere, și vestita statuie ecvestră a celui din a cărui cutezanță s-a construit această metropolă pe jumătate lacustră. Cred a fi înțeles bine că nimic altceva nu a determinat alegerea locului, altminteri neîmbietor și plin de dificultăți pentru constructor, decât poziția lui geografică. Făcând aici o cetate, Petru cel Mare se gândea să fie și o poartă în partea Apusului.

Știam statuia din fotografii și din decoruri de teatru, unde domina scena că părea zdrobitoare. N-am putut s-o văd bine fiindcă era îmbrăcată în schele. În fața pieței cu lespezi de piatră care se unește cu cheiul Nevei dând o perspectivă imensă, până pe țărmul celălalt, statuia mi s-a părut atât de mică pe lângă ce aveam în minte, încât am simțit o dezamăgire prelungită până astăzi, ca și când ar fi fost propria mea statuie, ridicată de o posteritate zgârcită. Ca să-i regăsesc dimensiunile imaginate, după ce s-ar fi dat jos schelele, ar fi trebuit s-o privesc de la doi metri, așezat pe brânci sub burta calului, dar să fie și muzică.

De la Palatul de iarnă și până sus, pe Neva, sute de metri, cheiul este mărginit de palate, zid în zid, vechiul front al marilor duci, ai prinților și nobilimei înalte, care trăia în umbra oblăduitoare a țarilor. Fiecare vroia probabil să fie mai aproape, de aceea cred că n-au lăsat distanțe între palate, de par unul prelungirea celuilalt. În fiecare din ele, cu zecile și poate sutele

lor de camere, presupun că n-a trăit decât o familie, în strălucirea princiară a vremii. După cum stau lipite, aș crede că au o comunicație interioară și alcătuiesc o uzină în care se fabrica splendoarea.

Deși puse la încercare de vreme, că ar putea să pară decrepite ca propria lor istorie, unele își mai păstrează vechea lor prestanță, și impresionează mai ales dacă te duci cu gândul la viața care a fost acolo. După un timp mi s-au părut mai banale, fiindcă le-am cercetat unul câte unul și fără voia mea le-am adus la propria lor scară. La început le privisem în amfiladă, pe toate deodată, într-un ansamblu unic și inseparabil, ceea ce dădea cu adevărat impresia de grandoare. De-aceea am și numit Leningradul Orașul Palatelor. Era acolo, în socluri, în portaluri, în fațade, ca și pe cheiul Nevei, multă piatră, masivă, grea, întreagă deși tocită; dar piatra tocită e mai caldă și mai sugestivă decât atunci când se taie din stâncă. Pe urmă, când mi s-a mai deprins ochiul, am văzut și tencuială vopsită, material mai ieftin, cu durata mai mică. Iată că totuși rezistă!

Privind peste fluviu, ceva îmi amintea de Londra, fără să știu de unde venea impresia, fiindcă altminteri nu se poate face nici o comparație; sunt două grandori cu totul diferite. Lăsând la o parte bombardamentele suferite în ultimul război, aproape uitate astăzi deși au ținut sub teroare întreaga ei populație, Londra are o istorie mai degrabă pașnică, desfășurată sub semnul puterii, expansiunii și prosperității.

Oraș al lui Petru, apoi al revoluției și pe urmă al asediului căruia i-a rezistat peste puterea mea de înțelegere, Leningradul e mare prin istorie.

N-am să reproduc catalogul spre a spune ce pictură cuprinde Ermitajul. N-am trecut pe lângă ea fără să o privesc, deși e multă și ar trebui văzută pe îndelete, în zile, ca să nu te obosească. Îmi cunosc din alte muzee momentele de declin, când privesc dar nu mai am puterea de cuprindere, când rămân inert și descumpănit în fața unei picturi, pe care altădată și în multe rânduri am examinat-o intrigat și cu satisfacție prelungită, într-o reproducere abia bunișoară, pe care însă o aveam acasă, de mă uitam la ea când îmi venea mai bine, și nu mă înghesuia nimeni.

În muzeele celebre, unde se ajunge cu greutate și unde sunt puține speranțe să mai ajung încă o dată, am simțit multă ciudă și umilință că de la un timp înainte nu mai înțelegeam nimic și nu mai aveam nici o emoție. Cunoașterea muzeelor se face sub o presiune istovitoare, acumularea impresiilor este forțată, împinsă cu pompa într-un aparat de recepție care tremură și pârâie, până ce clachează; de-acolo înainte începe sentimentul

dezastruos al zădărniciei, falimentul bietului nostru spirit. Așa am simțit la Luvru, la Prado și pretutindeni, în afară poate de la Muzeul Național de la Palermo, unde m-am mulțumit să văd doar două pânze, ocolindu-le pe celelalte, puține de altfel. Când nu mai sunt în stare să înțeleg nimic, mă salvez puțin privind publicul.

La două luni după Leningrad am ajuns la Paris, și am mers încă o dată la Luvru. Acum îmi cunoșteam bine limitele, nu urmăream să văd totul, ca altădată, și m-am mărginit la două sculpturi și la cinci pânze; una din ele fiind scoasă, pentru îngrijiri periodice, am inclus în locul ei Mona Lisa, dar nu pentru pictură, ci pentru lume.

Duminica, intrarea fiind gratuită, îmi închipui că la Luvru vine populația modestă a Parisului; cred că am văzut într-un film, familii ieșite la plimbare, cu bunici, cu mătuși, cu nepoți, cu toții, lipsind doar cățelul, fiindcă nu-i voie. Toți dau buzna s-o vadă pe Mona Lisa, după care pleacă privindu-se mirați unul pe altul, iar mai departe se plictisesc de moarte.

În restul săptămânii vin turiștii, în primul rând străinii, pentru care Luvrul este o obligație, ca Maxim’s și Moulin Rouge. Am început cu această lume, fiindcă ea alcătuiește masa vizitatorilor; iar spațiul pe care îl ocupă depășește proporția numerică, îți sar în ochi prin mers, prin gesturi, prin vorbă. În mod ciudat, ei nu au timiditatea noului venit într-o societate, cum o au probabil la ei acasă; anonimatul le dă o anumită independență, nu se simt sub controlul unei lumi care îi cunoaște și îi judecă. Pământul și tot ce-au creat oamenii pe acest pământ li se cuvine și ei sunt porniți să ia în primire, cu o dezinvoltură suverană. Cu bedekerul într-o mână, cu aparatul fotografic în alta, ei dețin sceptrul și constituția. Această mărire vremelnică rămâne prima lor amintire, subconștientă. Ea renaște când, întorși acasă, se apucă să povestească; atunci sentimentul măririi depășite se întoarce asupra lor, făcându-i să se simtă din nou stăpânii pământului, și așa impresiile turistice pe care le comunică familiilor sau prietenilor se transformă în proclamații.

Despre categoria onestă, profesioniștii, profesorii, gânditorii, visătorii, nu-i nevoie să spun altceva, decât ce greu și cu ce timiditate se strecoară ei prin spațiul uzurpat, reduși prin comprimare sub dimensiunea proporțională cu numărul lor, și așa destul de redus, dar încă suficient, slavă domnului, să salveze spiritul omului de la pieire.

În timp ce Lev îi căuta pe Rembranzi ca să-i arate Frățiorului, mă uitam la mulțimea vizitatorilor. Aici nu-i mișcarea continuă și ordonată de la

funeraliile naționale, când se intră pe o ușă și se iese pe alta opusă, după ce s-a trecut în linie dreaptă prin fața catafalcului. Oricât de sumară, vizitarea unei pinacoteci ca Ermitajul cere cel puțin câteva ore. În acest timp, după cel care a fost primul la deschidere, intră mii de oameni, și numărul lor crește întruna, până în târziul când cei veniți mai devreme încep, în sfârșit, să iasă. La Ermitaj, fiindcă se nimerise să fie într-o duminică, am avut impresia că planșeele și scările n-au să mai poată ține atâția oameni, au să se prăbușească împreună cu zidurile. Ciudat însă, afluența nu mi se părea că este o aglomerație, o umplere excesivă a spațiului, care îmi displace și mă incomodează. Poate fiindcă oamenii nu se îmbulzeau, nu se lățeau în stânga și-n dreapta, ci parcă își dădeau silința să-și reducă dimensiunile. N-am văzut gesturi brusce și n-am auzit exclamații sau comentarii gălăgioase. Mulțimea era tăcută, timidă și uimită. Fiecare părea că se minunează în adâncul său, fără a îndrăzni să se exteriorizeze. Asemenea lume n-am mai văzut în alte muzee; parcă era o zi de reculegere.

Nu știu cum, cu toată bogăția și strălucirea interioarelor, nici o clipă nu mi-am amintit că mă aflam în fostul palat al Țarilor. Cred că odată cu mine toată omenirea aflată acolo uitase.

Dintre împrejurimile pe unde m-a dus Lev, izbitor mi s-a părut Palatul de vară Petrodvoreț, aflat pe malul mării, la vest de Leningrad, care fusese destinat de Petru odihnei și desfătărilor. După fotografii istorice, după colțuri unde reconstituirea nu-i încă terminată, se văd distrugerile războiului. Ele poate n-au fost mai sălbatice decât pe alte câmpuri de luptă, dar alături de lambriurile noi-nouțe, date cu lac alb, lucios și fără o pată, lângă panourile îmbrăcate în mătase, cu ciubucăria aurită, cu picturile refăcute, atât de proaspete că par a nu se patina niciodată, urmele lor seamănă cu niște ulcere canceroase. Nu spun că ruinele trebuiau păstrate, cum s-au păstrat la Berlin, pe alocurea, cu intenția vădită de a fi un memento. E mai bine ca oamenii să-și vindece rănile și să uite războiul, deși ceea ce s-a întâmplat la Leningrad nu se va uita niciodată. Cu aurul și cu mătasea de la Petrodvoreț s-a urmărit, cred, nu doar să se reconstituie un monument al trecutului, ci să se facă o sărbătoare pentru cine vine să vadă. Aveam în ochi amintirea ruinelor și n-am simțit sărbătoarea. Iar statuile din parc, aurite proaspăt de te orbesc în lumina soarelui, și jocurile de apă, parcă și ele de aur, nu mi-au adus nici o veselie.

9

Deoarece crezusem că în Finlanda voi putea trece cu feribotul, de la Tallinn direct la Helsinki, o anunțasem pe traducătoarea mea în limba estoniană că îi voi face o vizită, și din curtoazie, și ca să-i văd orașul, că prea văzusem puține. Cum ea îmi răspunsese că mă așteaptă, nu puteam să-mi schimb vorba; dar între timp aflasem că ar fi greu să trec cu feribotul în Finlanda, deci trebuia să mă întorc la Leningrad, de unde să iau calea uscatului. Nu-mi venea deloc bine să fac șase sute de kilometri până la Tallinn, și alte șase sute înapoi, în mai puțin de douăzeci și patru de ore. Nu-mi place să trec de două ori prin aceleași locuri, mai ales fără să fie o pauză. Astfel mă hotărâsem să merg cu trenul, care deși nu mă mai ispitește de multă vreme, cel puțin mă scutea de oboseală, și nici nu putea să mă plictisească dat fiind că mergeam noaptea; ar fi fost ca la hotel, numai că se adăugau roțile.

Era frig seara, la Leningrad, nu doar pentru mine; abia unsprezece grade. Vedeam oameni pe stradă zgribuliți, îmbrăcați gros de parcă n-ar fi fost vară. Dar era o vară ratată, cum am auzit spunându-se și la Moscova, prea rece și prea ploioasă. Plouase și noaptea trecută. În afară de castraveți verzi, de seră, n-am văzut nicăieri legume proaspete. Într-o zi, Lev mi-a adus o portocală. În altă zi, am descoperit căpșuni, la o tonetă, pe stradă. M-am mirat ce puțină lume stătea la coadă, deși căpșunile erau frumoase, în cutii de material plastic, de câte jumătate de kilogram, cum le cunoaștem. Veneau unii, se uitau, apoi se duceau mai departe. Am vrut să stau și eu, nu pierdeam decât cinci minute, dar Lev m-a tras de mână. Abia pe urmă m-am dumerit că la coadă se așezau atâți oameni câte cutii cu căpșuni erau pe tarabă. Mi s-a părut ceva ingenios față de ce se întâmplă în alte părți, unde după ce ai așteptat de ți s-au lungit urechile afli că s-a terminat marfa. Așa ceva nu se învață decât după experiențe lungi și spinoase. Am socotit că era un rafinament, mai mult decât o simplă știință.

Până să se facă ora de tren, am stat la hotel și am început să-mi rememorez primele fraze englezești din cele uzuale în călătorie, pe care cineva mi le-a sistematizat cu multă pricepere. Mă folosesc de metoda aflată de la domnul Scheibler, cândva profesorul meu de engleză. Pe bucăți de hârtie cât o carte de vizită se scriu unul câte unul cuvintele străine, necunoscute, iar pe partea cealaltă, traducerea. Pe urmă, oriunde te-ai afla, în tramvai, pe stradă, la plimbare, în pauză la teatru, la masă, între două

feluri de mâncare, oriunde ai de așteptat, fie și un singur minut, foiletezi hârtiuțele, privind pe o parte și străduindu-te să-ți aduci aminte traducerea de pe partea cealaltă. Nu izbutești de la început cu toate, dar nici nu rămâne ceva neînvățat după câteva repetări. Și nici nu se uită. Poate fiindcă seamănă cu un joc, care în loc să te plictisească, este tot mai îmbietor pe măsură ce trece timpul și succesul devine vizibil. Cu asemenea metodă, spunea domnul Scheibler, un om cu aptitudini mijlocii poate să memoreze două sute de cuvinte pe zi, printre picături, fără să renunțe la altă învățătură sau la altă ocupație.

Până acum m-am uitat chiorâș la caietul cu dialoguri și cuvinte; nu-mi venea să-mi pierd timpul cu el, și apoi mă feresc pe cât cu putință să-mi încarc memoria cu formule noi, când și așa este destul de încărcată și de muncită. Dar n-aveam încotro, peste două zile ajungeam în Finlanda, unde mi s-a spus că nu este cunoscută nici o altă limbă străină decât engleza.

Începută în silă, învățătura s-a dovedit repede captivantă, și în loc de cazna prevăzută m-am ales cu câteva ceasuri plăcute. De altfel, știam aproape totul, de mult, din vremea domnului Seheibler, numai că părea uitat; era prăfuit în realitate, cum se prăfuiesc obiectele nefolosite.

Nu mi-am dat seama cum trecea timpul, trenul pleca la unsprezece, și Lev, distrat sau ocupat cu Frățiorul a venit cu întârziere. Am ajuns la gară gâfâind, în ultima clipă, cât pe ce să pierdem trenul.

— Am fi luat un taxi până la Tallinn! a spus Lev, cu seninătate, după ce pusesem piciorul pe scara vagonului.

Sunt sigur că nu vorbea în glumă, dar oare ce șofer s-ar fi încumetat să plece în puterea nopții la un drum de șase sute de kilometri, pentru șaizeci de ruble?

Din partea mea, puteam să renunț, acum aveam o scuză față de mine însumi. Apoi simțeam că nu prea mai era loc pentru câte rămâneau de văzut de aici înainte. Mi-am propus să nu caut cu orice chip impresiile, să stau într-o espectativă calmă, cu atenția domolită, să iau numai ce vine de la sine și se impune puternic.

Drumul cu trenul mi s-a părut istoric; am regăsit în câteva ceasuri ceea ce îmi rămăsese obsesiv în memorie, din lecturi prelungi și uneori repetate; mersul cu trenul în Uniunea Sovietică nu-i călătorie, ci navigație, o mare traversadă, peste un pământ care nu-i mai mic decât cel mai întins dintre oceane. O fi lungă calea ferată de la New York la San Francisco, dar nu se poate asemui cu transsiberianul care, legat cu Moscova și cu Leningradul,

traversează nu unul, ci două continente, ceea ce înseamnă două lumi, chiar dacă ele sunt o singură țară. Oricât ar semăna unii cu alții, oamenii de la Oceanul Pacific și de la Marea Baltică, trebuie să existe un resort diferit în structura lor sufletească, deși poate nimeni n-a stat să-l descopere. El s-ar putea datora distanței bicontinentale dintre o extremitate și alta și ritmului diurn, decalat cu lungimea unei zile, căci într-unul din locuri soarele răsare când în partea cealaltă apune. Dacă Italia s-ar întinde de la Marea Mediterană până la Cercul Polar, și pe întinsul ei ar trăi italieni, așa cum îi știm astăzi, cine își închipuie pe cei de la Palermo aidoma cu cei din Laponia?

Nimic nu m-a împiedecat să cred, în drumul spre Leningrad, că navighez peste Siberia, spre îndepărtatul port al Vladivostokului, unde am visat să ajung ca la o himeră. În compartimentul cu patru paturi, suprapuse două câte două, față în față, am văzut pe cei doi oameni cu care eu și Lev împărțeam micul spațiu, mâncând de seară, bându-și ceaiul, dezbrăcându-se, împăturindu-și hainele și băgându-se sub pătură cu un suspin de mulțumire. Mergeam abia până la Baltică, dar ei puteau să viseze, ceea ce eu construiam cu imaginația, că vom ajunge la Oceanul Pacific.

Lev a adus ceai din cazanul aflat la capătul vagonului și totdeauna sub presiune. Sigur că era un moment istoric pentru mine!

Și vagonul cu care pleca Anna Karenina de la Moscova, tulburată de Vronski, avea un cazan cu apă fiartă pentru preparat ceaiul. La fel și trenul cu care Tolstoi fugea de acasă. Și trenurile cu soldați, în timpul războiului. Trenuri cu mulțimi în bejenie. Apoi trenurile revoluției, cu vagoane blindate. Toate aveau cazane cu apă fiartă, așa cum se găseau și pe peroanele gărilor. Și trenurile armatelor albe, la fel ca ale armatelor roșii.

Am băut ceaiul cu atenție, să-i simt secretul. N-am izbutit, am ajuns doar la o presupunere nedefinită, altceva decât ceea ce se crede, că obișnuința aceasta națională s-ar datora climei, iernilor aspre; de-aceea s-ar bea și ceai și votcă, spre a încălzi sângele oamenilor. Dar ceai și votcă se beau chiar în toiul verii, când te doboară năduful. Nu, e altceva, poate legat de izbă și de casele de lemn care au acoperit țara. Și de cupolele aurite ale bisericilor. De cântecele fetelor cu părul sub o podoabă care imită cupolele. De cântecele flăcăilor cu meșe blonde pe frunte. Și poate de sunetul abacului, ciudata și nepieritoarea mașină de calculat, al cărei țăcănit mă urmărește, în ritmul roților de tren, al respirației celor doi oameni care dorm în fața mea, la un metru.

Am scos capul pe ușa compartimentului; pe coridor câțiva călători își beau ceaiul din cană. Patima pentru votcă este cunoscută. Când ar fi mai nimerită o asemenea băutură de nădejde, dacă nu în călătorie? Dacă ai lăsat în urmă o suferință, o despărțire, cine te poate lecui mai repede? Dacă în față te așteaptă o grijă, cine te poate îmbărbăta mai bine?… În tot vagonul, n-am simțit pe nimeni să bea votcă. Toată lumea bea ceai, și nu știu secretul.

Am ajuns la Tallinn dimineața, în zorii unei zile reci, posomorâte și umede. Nici să fi fost vreme frumoasă nu m-aș fi simțit mai bine, nu-mi place să ajung undeva dimineața, fie chiar la mine acasă; mă simt împiedecat toată ziua, nu sunt capabil să încep nici o treabă, nu-mi rămâne decât să aștept seara.

Deși hotărâsem să nu rămânem decât până după-amiază, am tras la hotel, unde aveam camere reținute. Hotelul, numit ca orașul, e o construcție nouă, modernă, de mâna întâi, făcut în colaborare cu finlandezii, și așa mi-am explicat în primul rând tâmplăria, de lemn fumuriu, lucrată cu aceeași îngrijire ca o mobilă fină, cum astăzi nu prea se mai vede. De asemeni, se deosebesc de standingul obișnuit al vremei noastre sălile de baie și obiectele sanitare, de o calitate necunoscută în zonele lumii cu populație în creștere, unde locuințele trebuiesc comprimate și ieftinite. În sfârșit, toate dimensiunile și tot stilul hotelului reprezintă o larghețe uitată de multă vreme.

Nu vreau să-mi iau un păcat pe suflet și nici să-mi atrag oprobriul unei nații demne de stimă și pentru care am o admirație pornită tocmai de la Kalevala, dar mi se pare că interesul finlandezilor pentru turismul în Uniunea Sovietică îl constituie votca, într-o mare măsură. Eram la Leningrad și am văzut, sâmbătă după-amiază, autocarele cu turiștii de sfârșit de săptămână, cei mai mulți tineri, care au debarcat în goană la hotel și-apoi au umplut barul. Sigur că nu pot să bea încontinuu, toate localurile se închid la o anumită oră, dar nimeni nu-i împiedeca să-și facă provizii și să le ducă în cameră. Lăcomia se datorește prețurilor mai mult decât prohibitive pe care le au băuturile alcoolice, chiar și vinurile cele mai slabe în Finlanda, ca în toate țările nordice. Nu doar aici, ci pretutindeni în lume mărirea prețurilor, până la un punct, nu are ca efect limitarea consumului, cum s-ar crede, ci duce la un trai mai greu al familiei; pătimașul nu renunță la partea sa, ci sacrifică pentru ea o parte din hrana nevestei și a copiilor. În țările nordice însă nimeni n-ar putea merge atât de departe ca să-și asigure

băutura, nici dacă și-ar lăsa familia să umble în zdrențe înainte să moară de foame. Acolo prețul unei sticle cu alcool este inimaginabil pentru noi, și dacă totuși am văzut bețivi mai mulți și mai beți decât oriunde, nu-mi rămâne să cred decât că se îmbată cu rândul, fiecare în ziua când își ia leafa, iar restul timpului suferă. Am spus cui a vrut să mă asculte, că lumea aceasta din nordul Europei, pe care o credeam fericită, sănătoasă și pură, e roasă de o suferință ascunsă, care duce la boală și sinucidere. În vreme ce criza de locuințe este o hibă a timpurilor moderne, la Stockholm, când am fost eu acolo, erau treizeci și cinci de mii de apartamente libere. Ele au fost destinate unor oameni care nu s-au mai născut, sau au murit înainte de vreme.

În Suedia, un om găsit în stare de beție e scos la pensie, după nu mai știu câte recidive. Îmi plesnește capul de când mă gândesc, fără să pot înțelege. Unde vrea să țintească statul care își ia o asemenea povară pe umeri, ce speră să îndrepte, scutind pe un om de muncă? Există la Stockholm un restaurant al bețivilor pensionați, unde aceștia vin să se îmbete în ziua când primesc pensia. După care nu le rămâne decât să strângă pumnii și să se gândească la sinucidere. Sau să aștepte ca pe o speranță îndepărtată, pensia următoare.

Aflându-mă în ascensor la hotelul din Leningrad, a dat buzna peste mine, la unul din etaje, o finlandeză, o fată frumușică, subțire și bine făcută, cu părul blond, despletit, cu bluza jumulită, scoasă din betelia blugilor, cu pântecele gol, cum umblă unele fete astăzi, căci am văzut destule, fără să fie bete. Dar aceasta era, duminică pe la amiază, când în țara ei se sfârșește liturghia, beată în faza încă euforică, de-ai fi putut-o crede stăpână pe lume și fericită. Știam răul care urmează, greața, boala, dezgustul, iar mai pe urmă disperarea și prăbușirea… Nu se așteptase să dea peste cineva; după o clipă de surpriză, și-a lăsat privirea în jos, rușinată. Mi-a părut rău, fiindcă avea în ochi o frumoasă lumină albastră.

Așa cum am văzut autocarele cu turiști venind sâmbăta, le-am văzut și duminică seara, plecând din fața hotelului. Nu știu câtă votcă ascundeau călătorii prin buzunare și prin sacoșe, dar e sigur că aveau burta plină. Conducătorul grupului îi număra și-i împingea din greu pe scara autocarului. Ca să nu fiu nedrept, era printre ei și lume cumpătată, oameni maturi și unii chiar în vârstă, veniți probabil să vadă orașul, Ermitajul, vestigiile lui Petru cel Mare, cimitirul asediului și casa lui Dostoievski. Cine a văzut măcar atât, n-a venit degeaba la Leningrad.

Așa cum am convenit, în două săptămâni nu puteam să cuprind toată Uniunea Sovietică. Oricât de puțin ar fi ce-am cunoscut acolo, m-am întors mulțumit că văzusem Iasnaia Poliana și casa lui Tolstoi la Moscova, dar și mai mulțumit am fost, deși cu o urmă de întristare, că ajunsesem și-n casa lui Dostoievski, la Leningrad. O casă modestă, la un colț de stradă, un apartament între altele, nu mizer, dar fără strălucirea casei lui Pușkin, și fără întinderea celei a lui Tolstoi, cu odăile ei nenumărate, potrivită, ce-i drept, cu o familie numeroasă. Uimitor de bine îi definesc pe locatarii de altădată, fiecare din aceste case. Era să spun locatarii ei iluștri, și m-a împiedecat imaginea lui Dostoievski, fiindcă ea îmi evocă o suferință adâncă, pe un fond sumbru, nepotrivit cu o vorbă care înseamnă strălucire. Voi fi poate în dezacord cu unii biografi, care vorbesc despre viața lui cumpătată și liniștită, ca bun soț și bun cap de familie, dar moralitatea aceasta este incompatibilă cu lumea pusă de el în carte. De unde veneau acei demoni și monștri, dacă nu dintr-o dedublare torturantă, ascunsă probabil lui însuși? Incapabil să se dezlănțuie, ca Tolstoi, în care nu mai rămânea nimic refulat post festum, și apoi îi dădea mâna să facă sfinți ca Levin și Nehliudov, Dostoievski a fost victima propriei lui morale. E adevărat însă că nu i-au lipsit modelele, cum nu i-au lipsit nici lui Tolstoi, decât că fiecare a ales altele. Lumea, nici a unuia, nici a altuia, nu-i născocită; pe marele pământ al Rusiei, se găsea și-un Levin, și un Mâșkin. Așa cum s-a găsit un Raskolnikov și un Rogojin.

Știu că Tolstoi a avut rezerve manifeste față de Dostoievski; pentru un moralist încărcat de păcate, nu mă miră. Nu sunt gata să spun care din acești doi oameni mari e mai mare. Ceea ce cred fără îndoială, gloria lor nu se confundă, după cum nu s-ar putea să le confundăm casele.

Am în față patru portrete ale lui Dostoievski, de la vârste diferite. În toate, pe fața acestui om bun se citește o tristețe gânditoare, nuanțată de timp – cumplită în tinerețe, apoi pe rând, amară, calmă, și adâncă.

Dacă ar exista o lume de dincolo, un infern și un paradis, cum s-ar împărți personajele lui Tolstoi și Dostoievski? Ar merita să facem o listă cu toate, să le judecăm, și să le stabilim locul, și odată cu ele să stabilim și locul autorilor, în împărăția lui Dumnezeu sau în cealaltă.

A apărut la Tallinn alt tip blond decât cel de la Leningrad și Moscova, și într-o proporție dominantă. Lev, cu fizionomia lui meridională, și cu

gesturile pripite atrăgea priviri mirate; cred că dacă ar fi vrut să rămână acolo, i-ar fi fost greu să se adapteze.

Natalia Alver a venit gâfâind de la o sută de kilometri, unde locuiește; să fi știut, nici n-aș mai fi anunțat-o. Mi se părea o osteneală prea mare, iar eu, pentru acest drum și pentru ziua pierdută nu-i puteam oferi decât posomoreala din suflet, repetarea celei din atmosferă. Pe urmă, cerul înseninându-se puțin, m-am străduit să văd orașul, pe care ea mi l-a arătat cu răbdare; zadarnic, nu mă puteam opri la nimic între două trenuri, și făcând mărturisirea aceasta, îmi condamn nechibzuința. Mult timp după aceea am simțit o mare mustrare de cuget, o mai simt și astăzi că m-am dus la Tallinn atât de inapt să recoltez o imagine și s-o țin minte. Țin minte doar un golf, unde am fost pe urmă și i-am dat roată, fără să înțeleg ce impresie ar fi trebuit să-mi facă; era cenușiu și plin de stânci țepoase.

O limbă vorbită de numai un milion de oameni, nu poate să aibă răspândire printre limbile celelalte. Astfel nimeni, în afară de specialiști nu știe ce sonoră și cursivă este estoniana, cu surprinzător și inexplicabil de multele ei vocale, lipsită de diftongări împiedecate, de sunete guturale și de atâtea sunete urâte, cum au mai toate limbile pământului. Astfel, vizita mea la Tallinn se justifică măcar că i-am putut spune un cuvânt de mulțumire celei care a tradus în această limbă, fără să dezamăgească pe nimeni, una din cărțile mele, răspândită acolo în treizeci de mii de exemplare, cam una la treizeci și trei de oameni, punând la socoteală și copiii neștiutori de carte, și bătrânii care nu mai văd bine și pe cei care n-au timp să citească. Din treizeci și trei de oameni întâlniți pe stradă, unul avea o carte. Ar fi trebuit să mă bucur, și să mă socotesc puțin la mine acasă, dar cifrele acestea mi-au venit în minte târziu, abia astăzi.

Răsplata cea mai mare însă mi-a dat-o soarele, la înapoiere. L-am văzut coborând pe orizont spre seară, curând după ce plecasem cu trenul și n-a apus decât la ora zece și jumătate, când de fapt s-a ascuns după o pădure, îmbrăcând-o în flăcări.

Lev a adus iarăși ceai, cană după cană și l-am băut privind pe fereastră. Soarele călătorea odată cu trenul, rostogolindu-se pe linia orizontului, săltând peste coline și coborând prin văioage, ascunzându-se câte o clipă după tufișuri și pâlcuri de arbori și aruncând în sus scântei aurite. Mi-au plăcut totdeauna focurile bengale, le-am urmărit cu sentimentul că sunt o biruință a omului asupra unei lumi de dincolo, aflată în beznă. Aproape de sfârșitul călătoriei am văzut, la Budapesta, o asemenea sărbătoare, a focului

și luminii, explozii de stele multicolore, aruncând asupra Dunării și a orașului o ploaie incandescentă, ca într-un apocalips cu înțelesurile inversate, fiindcă imaginile înfricoșătoare, în loc să înspăimânte lumea, o făceau să se bucure.

Din păcate, artificiile, limitate de primari care nu și-ar fi primejduit scaunul pentru o seară de nebunie, nu mi-au dat niciodată o satisfacție deplină; unele erau chiar meschine, la serbările populare din vremea copilăriei și tinereței mele, prin orașe sărmane, unde în zile festive se aprindeau câteva pocnitori luminoase la prefectură. Niciodată n-a fost după toată pofta inimii nici mai târziu, în capitala țării, la mari aniversări și la sărbători naționale; mereu mi se părea că se face economie, că artificiile se numără cu zgârcenie, sau se fură, cineva le pune deoparte pentru o serbare personală, un botez sau o nuntă. Până și în capitala Ungariei, în noaptea de 21 august, unde mai bine de-o oră cerul a fost o flacără, de părea gata să cadă în fâșii roșii, verzi și galbene, am rămas cu o nemulțumire; fiindcă după ce s-au terminat focurile bengale, cerul s-a făcut de un negru fără pătrundere, și orașul mi s-a părut întunecat ca la bombardamente, deși pe străzi ardeau toate luminile iar podurile de peste Dunăre erau îmbrăcate în lampadare festive.

Nu bănuiam ce lung avea să fie jocul soarelui cu pământul; așteptam să apună, nu-mi trecea prin minte că va fi cel mai feeric foc bengal pe care l-am văzut vreodată și singurul care mi-a dat o satisfacție dusă până acolo unde nu mai este nevoie de nimic și nu mai rămâne loc pentru altceva. La început am măsurat timpul cu minutele, apoi cu sferturile de oră, cu jumătățile, așteptând ca soarele să se ascundă după o colină sau să cadă într-o văioagă. Eram tot mai intrigat de vitalitatea lui neprevăzută, tot mai antrenat în acest joc, ca într-o competiție, până ce am trecut cu totul de partea învingătorului, trădându-mi pământul, ca la o întrecere sportivă, când te lepezi de echipa favorită, cucerit de jocul triumfal al celeilalte. Așa a fost soarele, puternic, tenace și a trecut triumfător peste toate obstacolele în câte un luminiș, unde îl urmăream cu pumnii strânși și cu bătăile inimii pripite, pe o vale unde cobora și părea că nu o să se mai ridice, așteptam să se stingă; în ultima clipă își regăsea forța, făcea un salt și mergea înainte. După acele clipe de încordare, am pierdut încet, încet, relația cu timpul; soarele mi s-a părut invincibil, nemaiavând cu cine să se măsoare, și descătușându-mă de orice teamă, am păstrat numai bucuria celui mai lung și mai scânteietor foc bengal pe care îl văzusem vreodată. Era ca o beție adâncă

dar pură și chiar cucernică. N-a fost economie de artificii, s-au aruncat cu lopata, dintr-un depozit interminabil. Și chiar dacă dincolo de pădurea care l-a acoperit la a treia parte a drumului o fi apus cu adevărat, pentru un ceas, sau pentru câteva clipe, am rămas cu sentimentul că el încă domina pământul. Fiindcă noaptea rămânea luminoasă.

Luminoasă am găsit-o și la Leningrad, când am ajuns cu o jumătate de oră înainte de miezul nopții. Era în deplinătatea ei, o noapte albă, cum auzisem de-atâta timp și de-atâtea ori, atât de ușor să se explice și rămânând totuși atât de misterioasă. Domnea asupra străzilor o lumină roșcată, puțin opacă și difuză, dintr-o sursă invizibilă și nebănuită, o reverberație egală, care nu desena umbrele caselor și ale oamenilor. Ar fi părut un vis, să nu fi fost frigul nopții care mă strângea în spate și să nu fi fost foamea care mi se părea o senzație rușinoasă. Nefiind nădejde să găsesc ceva de mâncare la o oră atât de târzie, m-am purificat prin asceză, și așa socotesc a nu fi pătat cu ignobilele nevoi ale viscerelor, amintirea celui mai feeric dintre focurile bengale.

Cu toate că îmi înghețase spinarea și simțeam cum au să-mi înghețe și oasele, am mers la Neva și am stat două ceasuri, să se deschidă podurile. Era multă lume pe cheiuri, așteptând același spectacol; dacă se deschid podurile, încep să treacă vapoarele. Nu-i nimic senzațional în schimbarea gărzii la Palatul Buckingham; dar e o tradiție, și lumea vine să vadă. Deși știam că nu va fi nici o surpriză, am simțit și eu nevoia să stau până la urmă, pe Neva, și m-am plimbat cu pași repezi de la un pod la altul, să mă încălzesc sau să grăbesc timpul, în vreme ce lumea cealaltă mergea calmă, ca la promenadă, și nici nu dădea semne de nerăbdare. E adevărat că sunt friguros, și nici cu răbdarea nu stau bine; învingând aceste două scăderi ale firii mele, am așteptat până după ora două, când majoritatea spectatorilor, oricât ar fi fost de răbdători în comparație cu mine, își pierduseră răbdarea și plecaseră. De obicei podurile se deschid pe la ora unu după miezul nopții. În noaptea mea, au rămas închise.

Iar noaptea albă după care venisem, despre care atâta lume îmi vorbise, începând cu Pușkin, rămânea o curiozitate consumată repede și fără emoție. Am căutat-o în continuare, până la hotel, în lungul bulevardului Nevski, am privit-o și am absorbit-o încercând să-mi trezesc sentimentele, până ce am înțeles că pentru mine nopțile albe începeau abia de aici înainte, și aveau să fie tot mai albe, până la limita lor paroxistică de la Capul Nord, în ziua cea mai lungă a anului, când soarele rămâne sus pe cer toată noaptea.

A doua zi plecam, în zori, cum fac totdeauna, și iarăși, ca înaintea tuturor plecărilor, am dormit numai câteva ceasuri. Lev, care îmi făgăduise că are să mă conducă până în afara orașului, a coborât cu mine și s-a urcat în mașină. Era frig și el, într-o cămășuță, tremura atât de jalnic că mi s-a făcut milă. L-am rugat să se întoarcă în cameră, mă temeam să nu se aleagă cu o pneumonie care mi-ar fi îngreuiat conștiința, când trebuia să fie tot mai ușoară pe măsură ce mă îndepărtam de casă, pierzând tot mai mult posibilitatea de spovedanie și de absolvire. Așa aveam, mai puternic decât pe orice cale, sentimentul singurătății mele, prin imposibilitatea de-a mărturisi cuiva păcatele zilei.

Lev s-a opus și am plecat împreună, dar la podul de peste Neva, unde zarea se lărgea și perspectiva drumului căpăta o certitudine îngrijorătoare, a înțeles că trebuie să renunțe. Ne-am despărțit în fugă și iată-mă singur, cu gândul că de-aici încolo nimeni n-are să mă mai ajute. Am luat ultima oară benzină, la marginea orașului; în câteva clipe cât s-a umplut rezervorul, mi-am amintit stațiile din tot lungul drumului, aproape aceleași pretutindeni, puțin cam bizare pentru mine, cu pompele lor manevrate de la distanță, cu șirurile de camioane, cu șoferii așteptând îndelung și calmi la volan, răsuciți puțin pe o parte și rezemați răbdători de fereastra deschisă, într-o liniște nefirească, de neînchipuit la o asemenea aglomerație, când peste tot în lume oamenii ca ei vociferează și claxonează, și puțin lipsește, pe alocuri, să se tamponeze unii pe alții și să se ia la bătaie.

O dată, într-una din acele zile ploioase în drumul meu către Moscova, am descoperit, la un cot al șoselei, o săgeată, care indica, la dreapta, o stație de benzină. Dar se vedea numai un drumeag, urcând un tăpșan, dincolo de care mă gândeam că nu putea să fie decât câmpul ud de ploaie și acoperit de tăcere. Am fost surprins să descopăr un platou betonat, și pe el pompe de benzină. În fața fiecăreia aștepta un șir de camioane; benzina curgea pe toate furtunurile. Departe, într-o odaie de zid, o femeie înfofolită în șaluri manevra pârghii și butoane, după ce primea bonurile, iar limbile contoarelor se învârteau pe cadrane. Pe asemenea drumuri n-am văzut decât puține autoturisme; stăpânul șoselei rămânând camionul, de toate mărimile, până la cele cât vagonul de cale ferată, având și o remorcă tot atât de mare. Nu mulți oameni pot să-și închipuie câtă benzină sau motorină consumă motoarele lor gigantice și nesățioase. Șiruri de cisterne grele brăzdează țara,

să le îndestuleze, prin stațiile de benzină ale căror pompe pulsează ziua și noaptea.

Stația de benzină de la Oriol era și ea cam ascunsă, cu un platou betonat, cu pompe plantate în șiruri, ca pomii într-o livadă, și la fiecare pompă așteptau camioane. Ceva acolo mi-a amintit stațiile de poștă, de odinioară, pe care nu le-am apucat ci le știu din literatură, și cel mai bine din literatura rusească. În loc să schimbe caii, șoferii își umpleau rezervoarele de benzină, pentru herghelia înțărcuită în motoarele lor puternice; atâți cai nu s-ar fi găsit odinioară, nici dacă îi adunai de la toate poștele. Cădea seara și pe vremuri la ora aceasta călătorii se opreau pentru cină și pentru noapte; surugiii dădeau caii în primire, apoi intrau la căldură, unde era și pentru ei un ceai fierbinte și o laviță. Mă uitam la șoferi cum stăteau la volan, rezemați de fereastra deschisă, gata să pornească motorul și să meargă zece pași înainte; nu puteau să se dea jos, șirul fiind în mișcare, și pentru ei munca zilei nu era sfârșită. După ce luau benzină plecau mai departe, mi-i închipuiam împânzind șoselele cum îi văzusem ziua. Oare unde îi aștepta un ceai și o laviță? Poate tocmai la capătul drumului, cine știe cât de departe! Am fost alături de ei în acele clipe, ca unul care tocmai gonisem pe șosele, în fața lor sau în urmă, cu deosebirea că nimeni nu știa deocamdată, nici eu mai mult decât alții, dacă drumul meu o să folosească. Pe când ei nu puteau să umble degeaba și m-am gândit că, adunați unii cu alții, cei de-aici și din toate stațiile de benzină, de pe toate șoselele pline și fără odihnă, bogățiile vânturate de ei nu aveau loc în imaginația mea, oricât ar fi fost ea de elastică. Iar ei așteptau cu răbdare și de multă vreme ca munca lor să dea roade, și mai făceau zece pași înainte, tăindu-și seara și viața în bucățele mărunte.

La această ultimă alimentare am găsit benzină mai bună, de nouăzeci și cinci de octani, fără eroare, fiindcă îndată motorul s-a simțit slobod și n-a mai țăcănit la accelerații. Atunci și dispoziția mea a fost mai slobodă, deși cerul posomorât ar fi putut să mă indispună, iar noul necunoscut din față să mă îngrijoreze.

Cum am putut să plec din Leningrad și să nu amintesc parcurile, după ce amintisem palatele? Pe un teritoriu strâns între ape, unde metrul de pământ are altă prețuire, un parc în mijlocul orașului înseamnă o generozitate pe care oamenii și-o arată lor înșiși. Așa am gândit la Roma, plimbându-mă prin parcul Borgheze, așa am gândit la Londra, ale cărei întinderi înverzite nu pot să aibă asemuire. Rămân încă destule exemple, mai strălucitoare sau

mai modeste. Printre ele, Leningradul ocupă primele locuri, și chiar de se va socoti că merg prea departe, eu l-aș numi Orașul Parcurilor, după ce l-am numit al Palatelor. Greu de convertit repede în monedă curentă, un parc într-un oraș înseamnă o bogăție mai mare decât palatele care îl înconjoară, nu atât prin valoarea lui intrinsecă, destul de redusă dacă nu produce dobândă sau dividende, ci mai ales prin sentimentele oamenilor, datorită cărora el supraviețuiește. Căci dacă oamenii n-ar ști să-l iubească și inima lor n-ar avea nevoie de iarbă, de flori și de arbori, în locul lor ar construi palate de piatră.

Au apărut tot mai deși pe marginea drumului mestecenii, molizii și pinii, și cum mașina mergea mulțumită, iar până la frontieră mai aveam timp pentru gânduri, mi-am amintit așa, fără nici o legătură, că într-o seară, la Moscova, am trecut pe lângă un parc de distracții, cu lumini și cu forfotă. Am rămas mult timp cu ochii la un carusel, mult mai mare decât tot ce văzusem prin bâlciuri, în Praterul de la Viena și-n toate Luna-Park-urile pe unde am căscat gura. Poate distanța să mă fi înșelat, dar cred că avea un diametru de peste douăzeci de metri, și se învârtea pe un fel de suspensie cardanică, fiindcă în afară de mișcarea circulară, știută, evolua în toate planurile, înclinându-se până aproape de verticală. M-am minunat și mi-ar fi plăcut să încerc senzația nouă pe care putea s-o dea această mașinărie, dar nu era vreme. Sau m-am temut că Irina ar fi râs de mine.

Tehnica modernă care a dus la zborul în Cosmos, trecând peste bomba atomică, s-a amestecat până și în jucăriile copiilor, și în rechizitele lor școlare. Nu mai vorbesc de plăcuța de ardezie, căreia i-a luat locul maculatorul, tot așa cum stiloul cu bilă, răspândit pe toate drumurile, a luat locul condeiului aspru de gresie, apoi a scos din circulație călimările de toate felurile, care pătau degetele, iar dacă se răsturnau în ghiozdan dădeau naștere la mici catastrofe școlare. Tabla lui Pitagora, imprimată adesea pe coperta caietelor, va fi înlocuită de micile calculatoare electronice, atât de utile în orice casă, în viața de toate zilele. Am și eu unul și cui crede că îl țin numai din fudulie, îi voi spune cât de mult îmi folosește, fie numai ca să adun kilometrii fragmentați în cifre mărunte, de-a lungul șoselelor de pe hartă. În câteva minute fac ceea ce îmi lua o jumătate de oră, și-i fără greș, fără osteneală. Ce m-aș mai fi bucurat în copilărie, cu frică, desigur, nu spun altfel, să mă fi putut urca într-un carusel care răstoarnă orizonturile și le amestecă între ele! Sau să fi avut o trotinetă rapidă și silențioasă, cum sunt cele de astăzi, cu roți de cauciuc, cu frână și cu ghidon nichelat, ca

bicicletele. Când eram mic, un coleg din clasele primare, mai înstărit decât alții, fiul băcanului, avea o tricicletă primitivă, cu roți de fier, greoaie și gălăgioase, cu scaunul de scândură goală. Dar ce fericit eram când mi-o dădea să fac un tur pe trotuarul din fața școlii, cu condiția să nu merg până la băcănie, ca să nu mă vadă taică-su! Acum copiii conduc carturile, apasă pe accelerație și învârtesc volanul făcând să geamă cauciucurile în viraje, ca la curse, pe când eu, la vârsta lor, nu pusesem piciorul nici măcar pe scara unui automobil, și nici nu-l privisem de aproape. Iarna trecută am văzut la Sinaia o jucărie care m-a minunat și mi-a rupt sufletul prin aduceri aminte, un bob, o sanie cu cârmă, pentru copii, deși ar fi putut să tânjească după el chiar un om mare. Avea linii ca de motoretă, sprintene, aerodinamice, cu două tălpice de ski în urmă, și cu una în față, pivotând odată cu axul ghidonului, cu șaua prelungă, moale, îmbrăcată în material plastic. La vremea copilăriei mele, o asemenea jucărie mi-ar fi luat mințile, dar pe-atunci nici nu și-ar fi închipuit-o cineva, și nici o uzină n-ar fi socotit serios s-o construiască. Mi-am pierdut o vacanță de Crăciun într-un atelier mecanic, unde am fost îngăduit prin nu mai știu a cui stăruință, tăind table și corniere cu dalta sau cu bomfaierul, dând găuri, cu bormașina, nituind piesele între ele sau strângându-le cu șuruburi, ca să fac o sanie cu cârmă, după închipuirea mea și fără planuri, dar socotind să le întreacă pe cele primitive, de lemn, șubrede, cu încheieturile bătute în cuie și chiar legate cu sfoară, care alunecau pe dealurile noastre, pe o șosea lungă, șerpuită și povârnită. Mult m-am chinuit, mi-am lovit degetele și mi-am julit mâinile până ce sania a fost gata, în ultima zi de vacanță, pe seară. Atelierul era chiar în deal, am scos-o și mi-am dat drumul, pe panta de trei kilometri lungime. Se întuneca și bineînțeles n-aveam faruri, mergeam cam pe bâjbâite, punând frâna la cotituri, și pierzând cu necaz din plăcerea pregătită o vacanță întreagă. Ajuns jos, am văzut că sania, făcută cu grija să fie robustă, era atât de grea că n-ar fi dus-o înapoi, la deal, nici doi oameni. Am abandonat-o după o singură coborâre; cred că a doua zi cineva s-a dus și-a adus-o cu calul. Eu însă plecasem la școală.

În parcul de distracții de la Moscova, printre multe altele era și un „montagne russe”, care, ce-i drept, existase și-n copilăria mea, dar nu-l cunoscusem decât la tinerețe, când încă mi-a dat senzații amețitoare, cum îmi dă și astăzi, căci nu-l ocolesc dacă îmi apare în față. Pe-atunci era un eșafodaj greoi, de lemn, iar vagonetele semănau cu niște troace pe roate. Priveam dantelăria metalică proiectată pe cerul de noapte al Moscovei,

vedeam vagonetele urcând panta abruptă, pornind apoi lin la vale, pe urmă prăbușindu-se în abisuri, contorsionându-se în curbe strânse și țâșnind ca rachetele pe altă culme, în mișcări care își pierdeau amploarea fără ca senzațiile să scadă, așa cum știam prea bine, până ce ajungeau jos, ca pe un teren de aterizare.

I-am aruncat o vorbă Irinei, uitându-mă la ea cu coada ochiului, să văd cum reacționează:

— Îmi pare rău că nu-i timp să ne dăm în „montagne russe”!

M-a privit o clipă fără să înțeleagă.

— Noi spunem „montagne americaine”! mi-a răspuns pe urmă, contrariată.

Sigur că dacă privești lucrul ca pe o idee trăsnită, se potrivește mai bine americanilor!

Cu amintirea acestei dispute hazoase, am ajuns la frontieră.

10

Nu era nimeni la vamă, nici în fața mea, nici în spate, dar formalitățile au ținut mult, așa mi s-a părut, deși poate n-au depășit jumătate de oră. După ce vameșul, politicos de altfel, m-a pus să completez niște formulare și mi-a puricat portofelul, doi oameni voinici, cu mănuși groase, mi-au controlat mașina, s-au băgat pe dedesubt, fiindcă nu era groapă de vizitare, ca la frontiera pe unde intrasem, pe urmă au inspectat compartimentul motorului și lada de bagaje, fără să umble în geamantane. Locul, înconjurat de arbori, mesteceni și conifere, sub un cer ud și vânăt, părea fără ieșire. Am mai așteptat un timp, afară, în mijlocul drumului, să-mi dea actele, și mă temeam să nu fie în ele o greșeală. Ceva care întârzie îmi trezește totdeauna o îndoială; dacă un om nu vine la vreme în locul unde ne-am dat întâlnire, încep să mă îndoiesc de memoria mea, îmi pun fel de fel de întrebări, fac tot felul de supoziții, poate trebuia să fiu în altă parte, sau la altă oră; în faza următoare mă năpădește neliniștea și necazul.

În sfârșit, cineva mi-a adus pașaportul, bariera s-a ridicat și am pornit mai departe. Peisajul, care avea oarecari reliefuri, urcușuri și coborâșuri, se împădurise și nu puteam să văd nimic în afara șoselei. Așteptam să ajung la lumină, dar drumul, fără nici o circulație, și fără nici o vietate în afară de mine, se prelungea prin pădurea tot mai deasă, deschizând o cale tot mai îngustă; mă așteptam să se închidă, mai ales că nu venea nimeni din față.

Sigur că n-au fost decât câțiva kilometri, dar mi se părea ceva fără capăt, când am ajuns la altă barieră, nebănuită. Un grănicer a ieșit din tufișuri, mi-a controlat actele încă o dată, făcându-mă să mă întreb dacă nu va descoperi o greșeală, în ultima clipă. Pe urmă s-a uitat iar sub capota motorului și la bagaje, dându-mi încă o emoţie, teama ca în cei câțiva kilometri de pădure să nu fi apărut un obiect interzis, fără să-mi dau seama de unde. Îmi făceam griji de pomană, așa sunt, mi le fac totdeauna.

Dincolo de barieră, deși peisajul îl continua pe cel dinainte, m-a izbit o senzație nouă, ceva se schimbase și nu înțelegeam ce, deși era ceva evident și continuu, un element nou al naturii; până ce am înregistrat o culoare adăugată, și am identificat în ea marcajele de pe marginea șoselei și linia mediană, de un galben intens, viu și luminos, adus parcă din soare.

Am crezut mereu că portocaliul, într-o natură posomorâtă, este culoarea cea mai vioaie, optimistă și pătrunzătoare, bătând până departe și suplinind soarele. O perdea portocalie, va lumina și va înveseli o odaie întunecoasă. Este culoarea echipamentului de salvare al marinarilor, fiindcă nu poate fi alta la fel de vizibilă pe apa albastră. Ea se răspândește tot mai mult în echipamente de protecție, la cantonierii de cale ferată, la lucrătorii de pe șosele și chiar la măturătorii de stradă.

Nu mă așteptam, dar pe asfalt, galbenul apare mult mai puternic. Datorită lui, amintirea șoselelor finlandeze rămâne cea mai frumos colorată. Dacă le evoc și le privesc printre pleoape, încadrând între cele două benzi marginale capota motorului, toată ființa mea se înveselește. În Suedia, care mi se pare că-i cea mai veche constructoare de șosele moderne, marcajele sunt albe, ca la noi, ca aproape pretutindeni în Europa. Dar pe soare albul lucește prea puternic și orbește ochiul; pe zloată se murdărește.

Norvegia folosește culoarea portocalie, care îmi este atât de dragă și pe care am așteptat-o ca pe o mângâiere în drumul spre nord, când îmi simțeam inima tot mai rece. M-a dezamăgit, pe asfalt portocaliul se ofilește, își pierde strălucirea, și șoseaua se întristează.

Am mult prea bine fixat în ochi conturul acestor trei țări nordice, l-am avut totdeauna, poate fiindcă de acolo începeam să desenez harta Europei; este un vechi loc de plecare. Și-apoi, cu toată forma neregulată a frontierelor, există între ele o idee paralelă, o alungire pe verticală care, nu știu cum, a făcut să mi se pară că toate stau în picioare, ca o pădure cu trei arbori gigantici, sprijiniți unul în altul.

Memoria mea geografică s-a întărit și a devenit mult mai precisă prin cele trei culori ale șoselelor, adăugate hărții. Nu mai am nevoie de hotare, ca să știu unde începe și unde se termină o țară. Dacă am trecut pe la un punct de frontieră fără să remarc placarda, care uneori se întâmplă să lipsească, m-am dumirit unde mă aflu, datorită marcajelor portocalii, albe și galbene. Ele mi se pare că alcătuiesc drapelul comun al acestei comuniuni europene.

Am oprit în fața vămii finlandeze și am așteptat să vină autoritățile de la frontieră. Văzând că nimic nu mișcă dincolo de ferestre, m-am dus înăuntru, vexat de atâta nepolitețe. Oamenii însă n-aveau treabă cu mine, cum se spune. Dar, fiindcă intrasem, m-au întrebat de cartea verde, asigurarea mașinii, și s-au încrezut în afirmația mea, fără să controleze. Puteam să-i iert că nu ieșiseră să mă întâmpine. Apoi mi-au atras atenția că portul centurii de siguranță este obligatoriu. Știam, dar uitasem și nu mi-a făcut plăcere. M-am înhămat greu, peste haina groasă, de călătorie; aș fi putut s-o scot, dar ceva în mine se împiedicase, fiindcă nu mă așteptam la această constrângere. Știu că se va socoti o răzvrătire, știu cât de folositoare poate fi la un moment dat centura de siguranță; eu însumi aș fi fost scutit de suferință și de necazuri, dacă aș fi avut-o, într-o zi nenorocoasă. Și totuși, n-o pun, dacă nu mă obligă nimeni. Gândul meu, pe care ar putea să-l dezmintă o altă întâmplare nefericită, este că trebuie să mă apăr nu în chip pasiv, sugrumându-mă într-o chingă, ci ferindu-mă cu puterile mele, dintre care prima și cea mai importantă este atenția continuă și nescăzută. Și apoi, într-o țară străină, departe de casă, unde n-are cine să te ajute, nu-i nici o bucurie să scapi teafăr, iar mașina să rămână fărâme; așa, descalificarea nu-i mai mică. Refuz să-mi pun centura, ca o provocare făcută mie însumi, să-mi adun toate forțele, chiar pe cele neimaginate și imposibile, ca ea să devină inutilă. Am mers țeapăn, până la Helsinki.

Un timp, peisajul a fost ca înainte de frontieră, împădurit cu mesteceni și conifere, până ce am ajuns la malul mării și la lumină, căci tot atunci soarele a învins pâcla și norii. Nu puteam să văd până departe, decât rar, când urcam o colină; în restul timpului bănuiam lacurile, în dreapta, iar în stânga arhipelagul, puzderia de insulițe înșirate de-a lungul coastei. Priveliștea nu s-ar dezvălui pe de-a întregul decât dintr-un avion, la înălțime mică, sau și mai bine dintr-un helicopter, apt să zboare cu viteză de promenadă. Fiindcă n-am avut această ocazie, găsesc în hartă o imagine apropiată, și n-am decât s-o completez cu imaginația. Ciudată este aici

organizarea naturii, alcătuită numai din insule; insule de uscat și insule de apă, repetându-se unele pe altele, inversându-și structura și culorile, ca negativul și pozitivul din tehnica fotografică.

Nu ascund că n-am putut să ajung bine la aceste elemente ale naturii, deși am mers în arhipelag cu vaporul, și pe urmă am urmat șoseaua printre mii de lacuri. Imaginea întreagă, bogată și migălită, ca o dantelă țesută cu fire de piatră și fire de apă, mi-o dă harta, în care descifrez peisajul inabordabil. Sunt nu o mie de lacuri, cum se spune, ci șaizeci și ceva de mii, iar insulele nu le-a numărat nimeni. Din insule, am văzut poate o sută, într-un drum de patru ore, lacuri nu știu câte, într-un drum de cinci zile, poate cinci mii, poate cinci sute sau nici atâtea; nu-mi dădeam seama unde se sfârșea unul ca să înceapă altul. Însă, ținând seama că am fost acolo, nu mi-e greu să proiectez pe harta mării și a uscatului drumurile mele, și să ajung la sentimentul că le-am văzut pe toate, lacurile și insulele, pozitivul și negativul priveliștei.

Prin schimbarea fusului orar am câștigat un ceas din ziua aceea; nu pot spune un ceas din viață, fiindcă am să-l pierd la întoarcere. Când am ajuns la Helsinki, în loc de unsprezece, ora era numai zece, și cum am văzut panoul albastru cu numele orașului, am dat ceasornicele înapoi, al meu și al mașinii, întrebându-mă de câte ori în viață am făcut această manevră. Aș putea să-mi amintesc și să număr, ceea ce voi încerca la noapte, între două somnuri sau între două vise. Mutarea ceasornicului înapoi sau înainte este un fel de a înregistra deplasarea noastră peste meridianele pământului.

Prima grijă la Helsinki era să găsesc Poșta Centrală unde așteptam corespondență lămuritoare pentru drumul meu mai departe. Degeaba învățasem frazele uzuale în engleză; m-aș fi descurcat bine cu ele în Anglia, unde toată lumea vorbește englezește, și de la un timp, de când cu revărsarea common-wealth-ului peste metropolă s-a obișnuit chiar cu accentele stâlcite ale străinilor, inadmisibile și intraductibile odinioară. Dar în Finlanda lumea vorbește finlandeza și când am oprit, într-o primă aglomerație, am pierdut timpul degeaba întrebând trecătorii dacă știu englezește. Mașina, atât de biruitoare pe șosea și atât de bună tovarășă, acum îmi atârna de picioare ca o greutate; pentru fiecare informație trebuia să-i caut loc unde să aștepte, și asemenea locuri se găsesc anevoie. Cu toată experiența, destul de lungă astăzi, care mi-a dovedit fără greșeală că nu există situație fără ieșire, nu mi-e deloc bine când intru în orașe mari, neavând alt mijloc de orientare decât busola sau soarele. Știam că n-am să

mă rătăcesc, și tot mergând spre vest, am să ajung în centrul orașului, unde era firesc să fie și Poșta Centrală. Dar înaintând așa, cu grija circulației, cu atâtea indicatoare și interdicții, și cu atâta mișcare nervoasă e greu să ții drumul după busolă. Se întâmplă uneori să te cuprindă descurajarea, spunându-ți că izbânzile trecute nu sunt o garanție perpetuă, că într-o zi, poate chiar în ziua aceea, vei rămâne la o răscruce și vei semna actul de abdicare.

Într-un magazin de automobile, unde am intrat convins că măcar acolo, fiindcă se face un negoț cu certe caractere internaționale, este imposibil să nu se vorbească limba engleză, am aflat, dar în germană, că poșta se afla lângă gară. Mergând tot înainte, gara am găsit-o; gările se simt de departe, chiar dacă nu se aud fluiere și nu mai există fumul locomotivelor. M-am învârtit un timp pe străzile învecinate, căutând un loc unde să pot opri câteva clipe, ca să cer o ultimă informație, însă n-a fost chip, mașinile stăteau unele peste altele și, apropiindu-se amiaza zilei, aglomerația era în creștere. După nu știu câte ocoluri am ajuns în umbra unei clădiri importante, la cincizeci de metri de statuia ecvestră a mareșalului Mannerheim, și acolo erau și câteva locuri de parcaj libere, atât de libere că păreau interzise. Tocmai ocheam pe cineva care să lase impresia că vorbește o limbă străină, ca să întreb unde-i poșta. Știam că va fi o căutare grea dacă nu vană, când, pe clădirea din fața parcajului, drept în botul mașinii am văzut scris: „Poșta centrală”. Cum nu mi se întâmplă prima oară să-mi pice asemenea pleașcă, mi-am spus orgolios că nu putea fi vorba de noroc, ci de un simț al orientării. Aveam să plătesc îndată deșarta mea îngâmfare.

M-am dus fuga la Post Restant, și am întins pașaportul, sigur pe mine și pe tot viitorul. Aveam în buzunar zece dolari și o mie cinci sute de forinți, pentru întoarcerea prin Ungaria. Will, un prieten de la Wilhelmshaven, în nord-vestul Germaniei federale, care s-a îngrijit cu dezinteresarea cea mai deplină să adune câteva mii de mărci din drepturi de autor uitate, urma să mă anunțe la ce bancă voi găsi banii. Fără ei, se înțelege, rămâneam al nimănui într-o țară străină, și cunoșteam sentimentul acesta de disperare din ziua când la Sevilla, în strălucitoarea călătorie prin Spania, îmi furaseră punga cu banii și actele. Contra furtului gândisem acum să-mi iau măsuri sigure de apărare, dar deocamdată nu aveau ce să-mi fure. Nu știam ce accident ar fi putut să mi se întâmple, totuși așteptam nu fără neliniște ca funcționara să găsească scrisoarea. Și deodată am văzut-o că se întoarce clătinând din cap și ridicând din umeri, cu pașaportul în mână. Scrisoarea

nu era și m-am simțit deodată ca la Sevilla, cum rămăsesem năuc în mijlocul străzii, încercând să mă arunc peste cei doi bărboși care se îndepărtau prin mulțime cu motocicleta, după ce îmi smulseseră punga de la subțioară.

În asemenea împrejurări rațiunea se îmbolnăvește și începi prin a face gestul cel mai nechibzuit din toate câte sunt posibile. Am intrat în primul sediu de bancă, mai răsărit decât altele, unde am întrebat dacă n-au ceva pentru mine. N-aveau și erau zeci de bănci pe aceeași stradă, sute în tot orașul, mii în toată țara. Minunându-mă, căci nu mai văzusem niciodată asemenea abundență, Pertti Halmari mi-a explicat ceva ce n-am înțeles prea bine, că în Finlanda, toată lumea, particulari, negoț, industrie, întreprindere trăiesc din credite. Așa o fi, dar cum aș putea înțelege? Dacă toți se împrumută, de unde vin banii?

În tinerețea mea a existat o societate de ajutor reciproc, care făcea mare reclamă prin ziare și ademenea oameni cu grămada. Îți puneai acolo economiile și începea să plouă cu avantaje. Nu mișcai un deget, fericirea venea de-a gata, și acesta era chiar numele societății, parcă îl văd scris mare în coloanele de reclamă din ziare sau pe afișe lipite pe ziduri, sau pe foi volante împărțite trecătorilor. Nu puteam crede, și-apoi n-aveam bani pentru nici o depunere. „Dacă toată lumea se îmbogățește, întrebam pe câte un guguman, care dădea fuga, de unde vine câștigul?” „Nu înțelegi că-i reciproc?” îmi răspundea el, cu logica obtuză a Conului Leonida. Cred că au trecut luni de zile până să vină jalea. Nu mi-a fost milă de păgubași, care plângeau prin ușile tribunalelor; dac-ar fi fost după mine, le-aș fi dat chiar și o pedeapsă, proporțională cu suma pierdută.

Desigur că nu se întâmplă la fel cu băncile finlandeze, de vreme ce finanța funcționează și n-am auzit de falimente. Însă tot nu pot înțelege.

Al doilea gest nechibzuit a fost să schimb cei zece dolari, în monedă locală; de fapt nouă dolari, unul îl rătăcisem. Cu suma obținută n-ar fi fost posibil să mănânc seara, să dorm noaptea și a doua zi să merg o sută de kilometri. Un om știa de mine și mă aștepta, la Nokia, dar până acolo erau două sute de kilometri, și nu puteam fi sigur că am să-l găsesc repede, și nu-i cunoșteam firea, fiindcă nu-l văzusem niciodată. Will îi scrisese despre mine și mă sfătuise să-l văd negreșit, cum făcuse și el o dată, vara, bucurându-se de găzduire într-o casă de vacanță, pe malul unuia din cele șaizeci de mii de lacuri. Acolo, îmi spunea Will, aș putea să stau și să scriu,

oricât mi-ar fi voia, până ce aș termina o carte. De unde să știe el cum îmi scriu eu cărțile?!

Îmi notasem adresa acelui om de la Nokia, și telefonul, deși eram hotărât să-l ocolesc pe departe, socotind că prietenul prietenilor nu ne este prieten și nouă. Apoi, nu-mi place să pic pe capul oamenilor, să le cer găzduire și a doua zi să plec la drum, ca să nu ne mai vedem niciodată; acest gen de relație umană e degradant pentru amândouă părțile.

Strâns cu ușa, mi-am călcat principiile și am început prin a telefona la Auli acasă.

Auli era o doamnă din Helsinki, deci foarte aproape, pe care de asemeni n-o cunoscusem; nu cunoșteam pe nimeni! Un alt prieten îmi dăduse numărul ei de telefon, ca s-o caut, chiar dacă n-aș avea nici o nevoie, doar ca să-i spun bună ziua. Prima mea cheltuială în Finlanda, din puținii bani pe care-i aveam în palmă, și-i priveam ca pe o monedă din alte planete, a fost o fisă de telefon, luată fără nici o încredere. Când am făcut numărul mi se părea că sun într-o casă din lună. M-am mirat să aud răspunzându-mi o voce omenească, o voce de femeie, și să aflu că era chiar Auli, care pe deasupra vorbea și limba franceză, ceea ce transforma luna închipuită mai înainte într-o realitate pământească, salvatoare. Aflând locul unde mă aflu și înțelegând că sunt în încurcătură, Auli mi-a spus că va veni într-un sfert de oră; nu puteam crede, puțini oameni au noțiunea timpului, iar dacă o au, mulți n-o iau în seamă.

Stăteam în soare, priveam statuia lui Mannerheim și dincolo de ea, orașul, care deocamdată era un loc de pedeapsă, cu casele lui de bancă, una lângă alta. Tot necazul n-a ținut decât o oră, care însă mi s-a părut interminabilă, cum popii pedepsit să stea trei secunde în infern, scufundat în cazanul cu smoală, o secundă i se părea cât trei sute șaizeci și cinci de zile.

Auli a venit într-un sfert de oră; ar fi trebuit să fiu mai optimist chiar din clipa aceea, văzând-o atât de punctuală, și nesperiată. Dar îi dădea mâna să-și păstreze sângele rece, era la ea acasă, și dacă nu izbutea să mă scoată din încurcătură, n-avea decât să ridice din umeri.

Ca prim gest, ființa aceasta pe care o vedeam prima dată, m-a poftit să stau la ei acasă, scuzându-se însă că seara vor avea oaspeți. Nu, mai bine mă culcam în mașină, decât să asist la o sindrofie și să dorm în picioare.

— Deci, ai nevoie de bani! a spus pe urmă.

— Nu! am ripostat grabnic. Bani am; trebuie să-i găsesc!

Sigur, am fi putut să-i telefonăm lui Will, în Germania, dar n-aveam nici o încredere că o să-l găsim acasă; poate era în vacanță, într-un munte, la o mare.

— Hai încă o dată la poștă! a hotărât Auli. Poate au confundat numele cu prenumele, și au pus scrisoarea la altă literă.

Am căutat și la litera cealaltă; zadarnic. Și deodată, în caseta pe care o inspectase funcționara mai adineaori, la litera bună, și văzusem chiar eu că era goală, acum apăruse un vraf de scrisori, nu știu unde ascunse mai înainte. Dacă fusese o pedeapsă pentru mine, nu-mi știam vina, decât îngâmfarea vană de la sosire. Vreo patru din scrisori erau ale mele, două de la Will, plus două telegrame; toate repetau numele băncii, una din cele o sută. Restul a mers ca pe roate; ieșind de la Poștă, statuia lui Mannerheim mi s-a părut măreață, și ca dimensiuni, și ca intenție; orașul căpătase culori vesele în soarele bun de amiază, care îmi încălzea sufletul, înveselindu-mă și pe mine. Și Auli era veselă, deși, cum spuneam, ar fi putut să ridice din umeri. Nu, zău, oamenii merită să existe, și ultimul dintre mizantropi va trebui să-și revizuiască sentimentele, și pentru Auli, și pentru statuia lui Mannerheim.

Mergând spre bancă, pe străzi înguste și aglomerate, cu vitrine luxoase, am băgat de seamă că semafoarele pentru pietoni, de la intersecții, emiteau tot timpul un piuit muzical, o serie de sunete armonioase, puțin sacadate dar fără violență și nu atât de puternice încât să ducă la poluare; se aud numai când vii aproape, și dacă vor să fie o avertizare sonoră lângă cea luminoasă, devin un tranchilizant de care oamenii se bucură poate fără să-și dea seama. De câte ori am auzit această muzică, așteptarea, în loc să mă enerveze, mi s-a părut plăcută. Ba am ajuns să caut drumurile cu mai multe semafoare, și să rămân lângă ele chiar după ce apărea lumina verde. Le-am întâlnit și-n alte orașe, dar, oriunde m-aș fi aflat, auzindu-le muzica mi s-a părut că sunt la Helsinki.

În loc de bani am luat cecuri de călătorie, nominale, pe care dacă ți le fură cineva, nu are ce face cu ele. Acum mă simțeam înarmat și parcă sfidam pe toți hoții de buzunare din lume, și mai ales, mă răzbunam pe cei de la Sevilla.

Auli m-a dus într-o prăvălie, să mi-o arate pe fiica ei, elevă de școală, angajată ca vânzătoare în timpul vacanței. I-a spus să vină mai devreme acasă, ca să facă pregătiri pentru oaspeți. Pe urmă am mers la o școală, pe-o înălțime din mijlocul orașului, unde însoțitoarea mea este secretară.

Înțelegându-mă din ce motive îi refuz găzduirea, și înțelegând mai ales că nici nu mai este imperioasă, Auli s-a străduit, cu telefonul, să-mi caute cameră la un hotel convenabil. Era greu în luna cea mai potrivită și mai frumoasă pentru călătorit în Finlanda, orașul gemea de lume străină. După multă căutare mi-a găsit o cameră studențească, la un cămin care se transformă în hotel turistic în timpul vacanțelor. M-a înspăimântat prețul, nebănuit și nemaiîntâlnit în nici o țară europeană, și m-am temut deodată că așa n-am s-o pot scoate la capăt.

Fiindcă în clipele de panică de la poștă pomenisem de Pertti ca de o salvare posibilă, n-am putut-o opri pe Auli să-i telefoneze la Nokia. Nu era acasă, ziua oamenii sunt la treabă; să-i fi telefonat când eram la ananghie și să nu-l fi găsit, aș fi crezut că nu se mai întoarce niciodată.

În sfârșit, ca să nu mă lase la jumătatea drumului, Auli m-a condus până la hotel, iar eu am condus-o pe urmă până acasă; nu era s-o las singură în mijlocul orașului, după ce își pierduse atâta timp cu mine, și mă readusese la viață! Numai că stătea departe, pe o insulă, legată cu un viaduct de centrul orașului. Mă uit acum pe hartă, recunosc totul, drumul pe unde am intrat în Helsinki, piața unde am cerut primele informații, gara, poșta, statuia lui Mannerheim, strada cu hotelul, numai despre insulă nu-mi aduc nimic aminte, nici măcar direcția.

Era un cartier de locuințe, blocuri moderne, cu unul sau două etaje, aerisite, curate, în plină verdeață, un parc din care casele ocupau o câtime. E privilegiul orașelor cu suprafață mare și cu populație mică.

Helsinki, care mi s-a părut o metropolă, și este, la urma urmelor, are abia un sfert din numărul de locuitori ai Bucureștilor, și nici a zecea parte din cei ai Moscovei, Parisului sau Londrei. Iar în toată Finlanda, a patra țară din Europa ca întindere, abia sunt trei orașe cu mai mult de o sută de mii de oameni, apoi câteva orășele, foarte civilizate de altfel; restul, cătune răslețe, și localități mici, urbanizate. Aglomerația care m-a izbit la Helsinki se datorează turiștilor, în număr poate egal cu al localnicilor, dar, după cum am băgat de seamă, nici aceștia nu stau închiși prin case; lumea trăiește intens și repede, consumând timpul în goană și brăzdând spațiul în toate direcțiile, cu fervoarea vremii noastre, cine știe dacă nu contaminată de mișcarea în cosmos!

Am însoțit-o pe Auli la cumpărături, într-o băcănie mică de lângă casă, unde se găseau de toate, dar la prețuri stupefiante. Ca mâncare a luat un fel de „frankfurteri”, cârnați de dimensiuni aproape impudice; era cam puțin

pentru o masă de oaspeți, dar, necunoscând obiceiurile, nu puteam să judec. Pe urmă, mergând acasă și urmărind-o pe Auli în treburile bucătăriei, am observat că n-avea nici pricepere, nici îndemânare, și nici nu se pierdea cu firea cum fac gospodinele noastre când le vine cineva în casă. Locuia într-un apartament frumos, dar nu de prima categorie, cu dependințele mai ales cam înghesuite. Eram istovit și aș fi vrut să fiu singur, însă Auli, plină de grijă pentru mine, telefonase din nou la Nokia, lăsând vorbă ca Pertti, când vine, să sune la ea acasă, și acum, pe jumătate năuc de oboseală, așteptam o convorbire pe care nu o doream și de care n-aveam nevoie.

Între timp gazda se agita la bucătărie, după ce mă îmbiase să fac un duș, ceea ce m-ar fi pus pe picioare; am refuzat, baia era prea mică, aș fi stropit pe jos și mi-aș fi aburit hainele; nu mă simțeam deloc ca la mine acasă. Între timp a venit și fata, fuga-fuguța, îmbujorată, și mama, care curăța cartofi, a pus-o să deretice puțin prin casă. Erau numai ele, stăpânul casei și restul familiei petreceau câteva zile la o casă de vacanță.

Fata a apucat de coadă un aspirator și a început să se plimbe cu el prin odăi, cu totul la întâmplare, mișcându-l ca pe o coasă, fără nici un efect în afară de zgomot. Pe urmă s-a plictisit, l-a lăsat pe jos în mijlocul sufrageriei și s-a dus la bucătărie, s-o ajute pe maică-sa. Stăteau amândouă aplecate peste o tigaie încinsă și învârteau cârnații, apucându-i cu furculița, una de-un cap, cealaltă de altul. Oaspeții puteau să vină oricând de aici înainte. Aș fi vrut să le ajut, să strâng măcar aspiratorul, când s-a auzit soneria telefonului. Am vorbit cu Pertti într-o germană cu atât mai dificilă cu cât nici el nu o știa prea bine, dar ne-am înțeles, și a rămas să vină a doua zi la Helsinki, să-l aștept la hotel pe la ora zece și jumătate. Ca și Auli, un asemenea om pe care nu-l văzusem niciodată și venea de la două sute de kilometri pentru mine, ar fi vindecat pe mulți de mizantropie. Nu puteam să-l împiedic, însă osteneala lui mi se părea o zădărnicie puțin enervantă, fiindcă nu aveam de gând să mă opresc pe malul unui lac din Finlanda și să scriu o carte.

Îndată ce-am închis telefonul, mi-am luat rămas bun de la gazde. Cu planul orașului în mână, a fost imposibil ca Auli să-mi arate drumul pe unde venisem. Poate era cu gândul la cârnați, să nu se ardă, sau se temea că au să sune oaspeții și ea n-o să fie gata. Dar, chiar dacă nu știa să citească o hartă și umbla ca împiedecată prin bucătărie, nu puteam să uit cu ce bunătate se ocupase de mine, scoțându-mă dintr-o încurcătură pe care o socoteam

catastrofală. Ducă-se naibii și cârnații, și aspiratorul; oamenii se judecă după alte merite!

Pentru oaspeți, Auli mai luase de la băcănie vreo cinci sticle de vin, cu un preț atât de mare, că nu-mi încăpea în minte. Speram să le poată scoate dopul fără să le spargă.

Eram amețit și mă apuca groaza la gândul că am să orbecăi prin cartiere necunoscute, după ce orbecăisem destul toată ziua, de la Leningrad până la Poșta Centrală din Helsinki, unde urmase altă orbecăială. Se însera, soarele coborâse până deasupra caselor, dar nu mai țin minte dacă îl aveam în parbriz, sau în spate, așa că nu știu unde m-a dus Auli, în estul sau în vestul orașului. Nu mai aveam puterea să întreb pe nimeni, mergeam drept înainte, inert, fără să recunosc locurile, până ce m-am pomenit cu gara în dreapta. Nu știu cum. Așa a fost totdeauna, așa are să fie și mai departe. Însemna că aveam dreptul și la drum și la viață.

11

M-am trezit în zori în camera studențească de la etajul al treilea. Erau două paturi, două scaune, două rafturi pentru cărți, și două mese de lucru sub fereastra largă de trei metri. Jos, într-o curte spațioasă, cu marcaje, vedeam mașina, a cărei culoare caldă și luminoasă suplinea puțin soarele, ascuns după nori sau în ceață. Venirea lui Pertti, anunțată la zece și jumătate îmi fragmenta dimineața; am ieșit totuși să recunosc împrejurimile, cu planul orașului în mână și cu grija să nu întârzii la întâlnire. Începeam să simt bucuria mersului cu piciorul pe străzi unde nu mai fusesem niciodată dar care mi se păreau cunoscute, fiindcă aveam sub ochi reprezentarea lor grafică, ajunsă, prin exercițiu, atât de vorbitoare și sugestivă că realitatea de care luam cunoștință nu mai putea să mă ducă la nici o surpriză, și cu atât mai puțin la derută. Am început această școală de mult, la Florența și am continuat-o ori de câte ori am avut un plan bun în mână, până ce-am ajuns la Londra, unde cred eu că mi-am luat certificatul de calfă, după un examen care a însemnat nu doar satisfacție, ci a mers până la voluptate.

Simțeam născându-se din nou în mine vechea bucurie, pe măsură ce mă îndepărtam de hotel, confruntând strada cu planul și bucurându-mă că puteau fi atât de identice. Dar la aceasta se adăuga o confruntare mai adâncită, derivată din prima și paralelă cu ea, prin punerea față în față a realității înregistrate pe cale obiectivă, cu informațiile din școală și cu

intuițiile îndepărtate. Tot ce vedeam sau simțeam în atmosferă mi se părea conform cu imaginea veche pe care o aveam despre această lume, iar când se întâmpla altfel și apărea o dată neprevăzută, sau se năștea un sentiment necunoscut înainte, voluptatea creștea și mai mult prin ceea ce devenea aventură. Din păcate trebuia să țin seamă de scurgerea timpului și-mi era necaz să-mi tai independența în două.

Întorcându-mă la hotel cu o jumătate de oră mai devreme, dintr-o prudență excesivă, dar incurabilă, băiatul de la recepție m-a anunțat că domnul Pertti Halmari telefonase de la Nokia, amânându-și sosirea cu două ore. Am pornit din nou, în alte direcții, ca să-mi fructific noua independență. După cartierul tumultuos din jurul gării centrale, al poștei și băncilor, cu caracterele lui citadine destul de standardizate, deși luminoase, elegante, confortabile și chiar cu o mică gingășie, ca să nu uit muzica semafoarelor, descopeream o suită de parcuri, a căror vegetație proaspătă acoperea casele. Întreg orașul mi-a lăsat impresia unui parc, deși am cunoscut și nu pot să uit vânzoleala altor cartiere, aglomerate și trepidante. Dar și acolo, nu știu cum, am avut tot timpul impresia că e destul să fac o sută de pași într-o parte, pe o alee imaginată, ca să mă pomenesc într-un crâng de pini și mesteceni, sau pe malul unui lac albastru, cu rațe sălbatice.

Am văzut scris într-o carte cu ilustrații că spre a face harta Finlandei, nimic nu-i mai ușor decât să moi pensula în culoare ultramarină și să stropești cu ea o hârtie. Deși Helsinki e un oraș cu construcții urbane, multe monumentale, reprezentarea lui cea mai bună pentru mine este ceea ce ar rămâne pe hârtie, după ce aș stropi-o cu pensula, la culoarea ultramarin adăugând verdele de pădure, ca să estompez cu ele caroiajul bulevardelor, străzilor și aleilor.

Treceam prin fața unei prăvălii cu fructe, făcută numai din geamuri, când soarele a ieșit din nori sau din ceață și o rază a lui a căzut pe o căpiță de banane, expusă afară, făcând-o să palpite cu voluptate. După portocala pe care mi-o dăduse Lev, nu mai mâncasem alte fructe, și nici nu mai văzusem decât căpșunile de la Leningrad. Bananele nu sunt pentru mine prima ispită vegetală, înainte rămâne loc pentru altele, printre ele ananasul și strugurele. Dar acum, pe lângă amintirea gustului lor și aromei, poate prea puternică, părând puțin falsificată, culoarea, strălucind în soare, fără umbră sau pată, mă îmbolnăvea de ispită, mai ales după ce de mult timp aproape că uitasem de ele. Din tot ce-i de mâncare, oricât mi-ar plăcea unele, nu sunt lacom decât cu fructele, ceea ce am mărturisit și altădată.

Astfel am ales cel mai mare și mai frumos ciorchine de banane și l-am pus pe cântarul de alături. Îndată pe cadran s-au iscat niște fulgere albastre, din care într-o secundă s-au născut cifre – greutatea și prețul. Am citit și am plătit, fără cuvinte.

N-am să spun că născocirea aceasta electronică nu mi-a plăcut și n-am socotit-o folositoare, economisind vorba și timpul omului. Dar atunci mi-am adus aminte cu nostalgie de abacul rusesc, al cărui țăcănit îl mai auzeam în ureche, străvechea și ingenioasa mașină de calcul, cunoscută și din literatură, unde aduce o puternică și indispensabilă culoare locală. Am avut și eu un asemenea instrument de calcul, în școala primară. Nu m-am lipit de el, ci mi-a fost mai ușor să fac adunarea pe degete. Pe când în Rusia, moșierii, arendașii, contabilii, vătafii o foloseau cu virtuozitate încă din secolul celălalt, dacă nu cumva mai dinainte. Dar chiar în zilele noastre am văzut cu ochii mei, în trecerea mea pe acolo, vânzători de prăvălie făcând calcule cu o viteză atât de mare că am rămas mut de admirație și uimire. Ar fi păcat ca țăcănitul acesta sugestiv, pe care l-am auzit adesea de după o ușă sau pe o fereastră deschisă, să rămână doar o amintire. Abacul ar trebui conservat ca un monument istoric.

M-am întors la hotel și în așteptarea lui Pertti am început să fac planuri financiare. Acum știam prețul vieții, aflasem chiar cât costă bananele, necrezut de ieftin față de celelalte; mai trebuia să aflu prețul benzinei. Estimându-l și pe acesta, apoi proiectând cheltuiala unei zile peste durata presupusă a călătoriei, mi-am dat seama că o pot duce până la capăt, de unde, în ajun, văzând ce scumpe erau toate, mă gândisem că va trebui să aleg un itinerar mai scurt și mai ieftin. Mă simțeam ca un ministru de finanțe care izbutește să scape de la faliment economia țării. Pe urmă mă cuprindea îndoiala, poate greșeam o cifră sau omiteam alta, le luam de la capăt, cântărindu-le meticulos, le adunam de sus în jos și de jos în sus a doua oară, căci încă n-aveam calculatorul electronic. După ce rezultatul apărea indubitabil, începeam să mă îndoiesc de obiectivitatea mea, poate eram prea optimist datorită cafelei pe care o băusem și care îmi dă de obicei puțină euforie, o căldură molcomă în suflet, calmă și prelungă, mai bună decât o euforie dezlănțuită, ușor să se transforme în depresiune.

Asupra acestor gânduri m-a surprins venirea lui Pertti Halmari. Întâlnirea cu un om pe care îl vezi prima dată pune în funcțiune un complicat și dificil aparat de recepție; resorturile lui, multiple, sunt

incontrolabile, de-aceea rămâne teama ca rezultatul să nu fie o greșeală. Un om nu poate fi depistat după date fixe, pe care să le pui într-o formulă universală. Firea lui trebuie găsită prin tatonări, prin interpolări, cum se găsește un ton pe o coardă de vioară. Cu pianul e simplu: apeși pe o clapă și se aude un sunet, care nu poate fi decât precis și corect, atât timp cât instrumentul nu se dezacordează. Dacă ar fi la fel și cu oamenii, ce repede le-am pune etichetele! Între un ton și altul, din muzică, se cunosc șapte *come*, sub diviziuni infime și mai mult teoretice, fiindcă diferența de la una la alta n-o pot sesiza decât urechile exersate. Că sunt oameni care cântă fals, îi privește. Cine însă ascultă cu un auz rafinat, nu suportă. Pe coarda de vioară, între un ton și altul, degetul alunecă, să zicem, un centimetru; cifra e variabilă, micșorându-se progresiv și sistematic, de la tonurile joase la cele înalte. Degetul alunecând în acel centimetru prezumtiv, sunetul trece prin toate șapte comele teoretice; dar nimeni nu mă poate împiedica de a gândi că între ele există alte trepte, o infinitate. Așa cred eu că sunt firile oamenilor, infinite și indefinite. Apucă-te să le cauți!

Pertti, primul finlandez pe care îl cunoșteam în viața mea, nepunând-o la socoteală pe Auli, mi-a apărut sub o înfățișare neprevăzută, dezmințind ceea ce îmi închipuisem și în parte știusem despre tipul lumilor nordice. Era un bărbat viguros, bine clădit, în plină și vie maturitate, mai degrabă brun, deloc palid, cu o față care, nu știu de ce, mi se părea păroasă, deși era bărbierit proaspăt. După doi ani de la întâlnirea aceea, nu știu mai bine decât atunci din ce lume părea să vină, mai degrabă din una sudică, și s-ar fi explicat prin influența conjugală, fiind însurat cu o columbiană, ceea ce înseamnă la fel de bine o spaniolă, prin limbă, temperament și moravuri. N-a pierdut multă vreme spre a mă pofti la casa lui de vacanță aproape de Nokia, unde ne-am dat întâlnire pentru a doua zi, vineri seara, când se sfârșește săptămâna de lucru. Abia după ce mi-a făcut în caietul de drum schița locului, ca să-l pot nimeri fără dificultate, am aflat că va avea câțiva oaspeți; nu puteam să mă dau înapoi, dar mă temeam că n-are să-mi placă, și am rămas cu o nemulțumire, care mi-a umbrit puțin șederea în Helsinki. Ne-am despărțit în zece minute, îmi părea rău că pentru atât făcuse două sute de kilometri și mai avea de făcut două la întoarcere. În zilele următoare, când cred că am descoperit în el un om ingenios, bine organizat și foarte practic, m-am gândit că poate la Helsinki nu venise doar pentru mine, ci profitase de prilej să-și rezolve și alte treburi.

Rămânând singur, după ce îmi fărâmițasem dimineața, m-am luat la întrecere cu mine însumi ca într-o după-amiază să colind tot orașul. Am izbutit, dar nu mi-a rămas timp nici să scriu o carte poștală, iar seara nu mai știam pe ce lume mă aflu; nu puteam măcar să-mi notez impresiile esențiale și am lăsat pe a doua zi, când le-am înșirat alandala; nici nu-i posibil să mă folosesc de ele, dar ciudat, când deschid foaia de la Helsinki, toate îmi revin în minte, într-o orânduire cursivă, deși le-am înregistrat mai de grabă haotic.

Am întâlnit pe stradă un grup de infirmi care mergeau în șir, unul mai beteag decât altul, orbi, ciungi, schilozi, estropiați de toate felurile, lamentabili bieții de ei în mijlocul unei naturi atât de sănătoase. Am trecut pe alături cu capul în pământ, cu o sfială rușinată. Nu puteam să mimez o suferință, să mă cocoșez sau să merg strâmb, cu un picior țeapăn; ar fi fost o batjocură. Dar să mă arăt întreg în fața lor, a acelor dintre ei apți să vadă, cu mobilitatea mea parcă impertinentă, era o jignire pentru tot grupul și pentru fiecare în parte. Imaginea lor m-a urmărit o vreme, sluțind ceva în mine, până ce mi-am regăsit locul în raport cu ei și am convenit că nu am a mă plânge de nimic în ceea ce mă privește, iar lor nu eu sunt dator să le port compătimire.

Am întâlnit atâtea interdicții pentru câini încât mi s-a făcut milă de ei și m-am întrebat dacă municipalitatea nu-i persecută. Pe urmă a trebuit să înțeleg că omul, căruia i se interzic atâtea, are nevoie și el de puțină protecție. În orașe din cele mai civilizate și mai îngrijite, la Copenhaga, bunăoară și apoi la Rotterdam, fără să exclud pe altele, am văzut atâtea urme lăsate de câini că, oricât de dragi mi-ar fi ei, mi s-au părut o pacoste. La început n-am înțeles ce erau acele imagini pictate pe trotuare, un câine în poziția când își face nevoile, tăiat oblic de o linie roșie. Credeam că sunt făcute de copii, în joacă, până ce, prin repetarea lor sistematică, organizată, presupunând muncă și cheltuială, m-am dumirit că desenul, tăiat cu bara roșie, împrumutată din semnalizarea rutieră, știută astăzi de toată lumea, era un semn de interzicere. În urma mea aud că lucrurile au mers mai departe: semnul de interzicere dovedindu-se ineficace, oamenii sunt obligați să aibă asupra lor un recipient higienic, pentru uzul câinilor, când îi scot la plimbare.

Am ocolit orașul, din nord unde este stadionul olimpic, înconjurat de parcuri goale, abătându-mă spre apus, la malul mării, am trecut prin porturi, până la cel mai sudic, apoi m-am întors spre nord pe malul altei mări, căci Helsinki este o peninsulă, înconjurată de ape, și după multe pauze și ocoluri

am ajuns la casa Președintelui, unde mi-am încheiat circuitul, mulțumit de câte văzusem.

O sală de concerte nouă și modernă, între peluze, pe bulevardul Mannerheim, mi s-a părut, în mic, un palat al Națiunilor Unite. Bulevardul din față este artera cea mai importantă a orașului; numele mareșalului, repetat cu frecvență, este ținut în cea mai mare cinste. Statuia de la Poștă, privită acum pe îndelete și cu sânge rece, am găsit-o mai prejos de intenție. Și calul și omul sunt țepeni. Dar poate rigiditatea lor va să fie un simbol pe care nu l-am putut traduce.

Stadionul s-ar putea să fi fost improvizație, ca să funcționeze o singură dată, dar durează. De la Tokio la Melbourne, la Mexico City, prin München, Grenoble, Roma și nu mai știu unde, se păstrează stadioane de pe vremea întrecerilor olimpice; Atena a rămas în afară și mică. Munca și cheltuiala pusă în ele reprezintă probabil mult mai mult decât munca și cheltuiala pe care o presupune câștigarea unor medalii. Merită oare lumea de astăzi, atât de turbulentă și învrăjbită, această încurajare a forței fizice? Până unde se vor împinge recordurile? Cât va ajunge omul să sară în înălțime? Și cât de jos va rămâne spiritul, dacă pentru el nu se fac stadioane de proporții olimpice?

Monumentul lui Sibelius, într-un parc de deasupra mării, reprezintă iarăși o intenție măreață, și se cuvenea celui mai mare compozitor al Finlandei, care nu-i mic nici printre cei mari ai lumii. Aș păcătui față de ideile pe care le cinstesc primele, dacă aș spune că monumentul nu trebuia să existe, îl socotesc însă de o inspirație puerilă, într-o realizare greoaie și agresivă. Pe un pat de stâncă se înalță un ciorchine gigantic de țevi verticale, care probabil vor să sugereze tuburile de orgă, fiind vorba de muzică; de aceea cred că inspirația este de o simplitate copilăroasă. Strânse unele în altele, de diametre și lungimi variabile, tuburile, greoaie, de oțel inoxidabil, cred că mai mult de o sută – n-am stat să le număr – par niște stalagmite metalice și nu lasă deloc impresia că ar putea să emită vreun sunet. Decât o orgă, ele sugerează mult mai bine niște coșuri de uzină, trunchiate și înghesuite, un coșmar industrial care cântărește vreo douăzeci și patru de tone, la propriu, și te aștepți să scoată foc și fum în loc de muzică. Un asemenea monument s-ar fi cuvenit unui fabricant de tunuri, unui Krupp nordic, care însă știu că nu există nici măcar în Suedia, cu oțelurile ei vestite, și cu atât mai puțin în Finlanda, țară de păduri și de lacuri. Luându-mă după fotografii, Sibelius nu are o figură blajină, și chiar

în muzica lui se simte uneori o agresivitate gata să se dezlănțuie; am socotit că provine dintr-un complex de oprimare; clima Finlandei este aspră și istoria ei n-a fost prea blândă. Dar n-am înțeles de ce artistul care i-a modelat capul și i l-a pus pe o stâncă vecină cu tuburile, retezat scurt de sub bărbie, încât pare căzut de-a dreptul din ghilotină, a mers atât de departe încât a făcut din el un om dur, în ură eu omenirea?

La Helsinki stâncă este o temelie continuă, apare la tot pasul printre străzi și în parcuri, de la marginea până în mijlocul orașului. Atât a fost la originea acestor locuri, stâncă și apă; pe urmă vântul a adaos puțin pământ, a răsărit un copac, cu rădăcinile înfipte în crăpăturile pietrei și din el s-a născut pădurea. În arhipelagul de la Turku, unde am mers a doua zi, am văzut fiecare din fazele acestui lung proces de formare. Sunt acolo insule cu evoluția ajunsă la ultima lor treaptă, cu pământul așezat peste pietre și cu vegetația împlinită, încât au putut veni și oamenii, găsind unde să se așeze, și cum să trăiască. De-aici înapoi sunt zeci de trepte și am stat cu ochii nu atât la ultima dintre ele, piatră goală spălată de ape, unde o plantă se va prinde poate după secole. M-am uitat mai mult, în mersul domol al vaporului, la o insuliță unde creștea un arbore, unul singur, într-o izolare rece de piatră. Nu mă miram că ajunsese acolo o rădăcină sau o sămânță, nu mă miram că se prinsese, crescuse și rezistase vântului și valurilor ci mi se părea de neînțeles că izbutea să trăiască mai departe în această înfricoșătoare singurătate. Cine știe când avea să-i răsară alături perechea! Dar pe urmă, la rădăcina lor avea să se adune pământ, aruncat de valuri, un firicel la mii de tone de apă, și de-acolo înainte putea să fie mai bine. Am văzut pe rând insule cu doi, cu trei și cu mai mulți arbori, într-o progresie continuă, până ce deveneau pâlcuri, crângulețe și pe urmă pădure. Iar în insula Vepsä, unde s-a oprit vaporul să coboare lumea, erau și case făcute de oameni, dincolo de arbori.

Am văzut multe case, la Helsinki, așezate de-a dreptul pe stâncă. În multe locuri trotuarul este străpuns de un bloc de piatră ruginită, cu colțurile tocite; dacă sunt mai mari, strada se taie în miezul lor, când nu le ocolește. Unde vezi iarbă, arbori și plante, în parcuri, te poți amăgi, crezând că pământul și-a câștigat supremația, și-a făcut legile și nu-i rămâne decât să rodească; la o palmă în jos dai de piatră, iar la zece pași într-o parte și-n alta, răsare câte o stâncă, înarmată și gata să lupte.

Mi-a plăcut de m-a dus până la stare de vrajă, după ce am trecut prin surpriză și prin admirație, biserica Taivallahti, escavată într-un uriaș bloc de

piatră. S-a făcut acolo o săpătură circulară, de vreo patruzeci de metri în diametru și după ce s-au completat pereții cu lespezi zidite, unde erau goluri în stâncă, s-a pus un acoperiș deasupra. Cifrele s-ar putea să fie eronate, dar nu m-am ostenit să le caut în vreo enciclopedie, căci am vrut să apară nu o dare de seamă exactă, ci impresia mea, sentimentele mele cuprinse de tulburare. Pe lângă frumusețea lui luată în sine, pe lângă stilul neîntâlnit în altă parte și cu desăvârșire inimitabil, căci dacă s-ar găsi cineva să încerce ceva asemeni cu siguranță s-ar zvârcoli văzduhul și s-ar rupe catapetesmele, edificiul acesta dovedește înainte de toate o deplină eliberare a spiritului, ieșirea lui de sub dogme și canoane, nu doar ale bisericii, ci și ale arhitecturii. Pe timpul lui Michelangelo, și mai târziu, și chiar mult mai târziu, până deunăzi, constructorul unui astfel de templu creștin ar fi fost condamnat pentru erezie. Și astăzi, cred că s-ar găsi cardinali la Roma care să se uite la el chiorâș, deși papii merg în automobil și cu avionul.

Mi se pare că țările scandinave au fost printre cele mai habotnice, cu mult înainte de inchiziție. Au fost habotnice chiar și în credințele păgâne, când încă nu se creștinaseră. Iar astăzi cred că sunt cele mai eliberate de constrângerile formale ale religiei, ale ritualului, îngăduindu-și să pună psalmii vechi ai credinței în versuri libere și în metafore. Așa am simțit intrând numai o clipă într-o biserică nouă de la Tampere, după ce aceea de la Helsinki mă câștigase atât că nu-mi închipuiam să fie alta care să-mi dea mai multă emoție. M-a izbit, cum am deschis ușa, un geam cât tot peretele din față, atât de înalt că ajungea până la cer și se contopea cu el, se dizolvau unul în altul și apoi curgeau împreună pe pământ, la picioarele credincioșilor. Nu mai era nevoie nici de altar, nici de preoți. Fără să-mi fi dat seama ce însemna desenul de pe vitrina aceea imensă, câteva linii, reprezentarea unei idei, nu a unei ființe, nu un Crist pe Muntele Măslinilor sau pe cruce, mi s-a părut că pe-acolo venea din cer toată istoria biblică, într-o singură clipă. Am simțit-o ca pe-o săgeată în propria mea inimă necredincioasă. Dar cum n-a izbutit să mă convertească, a trebuit să înțeleg că tulburarea și cutremurarea mea nu veneau de la Dumnezeu, ci de la artistul care îi făcuse biserica. Iată ce numesc eu eliberarea credinței.

Pe cât de neizbutită mi s-a părut tehnica modernă folosită la monumentul lui Sibelius, pe atât m-a încântat ea așa cum e aplicată în biserica Taivallahte de le Helsinki. Peste escavația circulară s-a pus un acoperiș din cele mai grele materiale, dar, datorită proporțiilor pare ușor ca o aripă de avion sau ca o pasăre. El e alcătuit dintr-o cupolă conică, de

metal auriu, în șuvițe concentrice, datorită cărora parcă își pierde o parte din masă și capătă caractere aeriene. Piesa aceasta cu diametrul cam jumătate cât întreg acoperișul, se sprijină pe lame de beton, ca niște raze, care îi continuă forma și se descarcă pe zidul cilindric. Iar spațiul dintre ele este sticlă, clară, lăsând să se vadă cerul.

În locul altarului nu era decât o estradă de piatră sau de marmoră albă și-n fața ei bănci îmbrăcate în pluș roșu; interiorul acesta semăna mai de grabă cu o sală de conferințe. Se încercau sunetele unui pian, i se căuta locul și am aflat că seara avea să fie un concert de muzică laică, ceva Grieg, mi se pare. Am revenit pe la șase și jumătate, după ce umblasem toată ziua, cred că peste douăzeci de kilometri (la Rotterdam și continuând în aceeași zi la Haga mi-am depășit recordul cu cincizeci la sută). Concertul însă era abia la opt și jumătate și-am renunțat, după ce încercasem să aștept, așezat pe o stâncă aflată alături și mai sus, la înălțimea acoperișului. Oboseala nu mai era o stare pasivă, mă zdrobea, îmi rupea oasele, că nu mai puteam nici să stau, nici să umblu. În schimb străbătusem o bună parte din oraș, destul ca să-l simt domesticit și să nu mă mai sperie. Oricând ar fi să mă mai aflu acolo, aș nimeri dintr-o dată Poșta Centrală, și toate locurile pe unde am fost prima dată, în afară de insula unde locuia Auli.

Aș mai fi stat încă o zi, îmi plăcea totul, mi se părea că Helsinki era orașul cel mai curat și mai civilizat din câte văzusem. Toate ale lui păreau bine gândite, și apoi bine făcute, chiar dacă nu-mi plăcea monumentul lui Sibelius. Nu stabilisem nici o relație cu oamenii, pe Auli nu mă învrednicisem nici măcar s-o chem la telefon, după o minimă politețe, și fiindcă nu m-am îndurat să-i rezerv două minute, mai târziu, poate la Stockholm, am pierdut o jumătate de oră ca să-i trimit o scrisoare de scuze. Dar deși eram străin în oraș, fără prieteni și cunoștințe, nu mă simțeam despărțit de oameni, dimpotrivă, mă atrăgea spre ei un sentiment confortabil, în care, analizându-l, am găsit o împletire de mulțumire și admirație. Pentru că neavând altă bogăție demnă de luat în seamă, decât pădurile, au izbutit să-și facă o viață civilizată și înlesnită. Fiindcă dacă nu-i de lucru, nu stau cu mâinile în sân, ci se duc să muncească în altă parte, bunăoară în Suedia aristocratică, și bineînțeles că lor le revine ce-i mai greu de făcut și mai ignobil. Îi admir fiindcă în ei nu-i umilință, ci bravură și înțelepciune. Chiar când păstrează suedeza ca a doua limbă oficială a țării, impusă în timpul unei ocupații nedrepte, ca tot ce-i ocupație samavolnică,

Finlanda nu se socotește umilită, ci eu simt pe fața ei un zâmbet de toleranță senină, fără nici un fel de resentimente.

Că finlandezii sunt un neam de oameni viteji, s-a văzut chiar și în timpul nostru de viață. Că sunt vrednici, se vede. Dar la timp de restriște au avut și noroc în scurta lor istorie!

Îmi era ciudă pe mine că îmi dădusem o întâlnire atât de fixă cu Pertti și eram nevoit să plec a doua zi. Unde o fi libertatea pe care am pornit s-o caut? Am fost legat până aici de sosiri și plecări la dată fixă, și sunt legat în continuare, până la sfârșitul călătoriei, prin propria mea voință și printr-un plan atât de mult chibzuit și atât de excesiv că trece dincolo de intenție și devine robie. Sunt hotărât să ajung la Capul Nord în ziua de 22 iunie; mereu confrunt harta cu calendarul, și chibzuiesc în continuare, să nu comit o greșeală. Sunt obligat să ajung la Wilhelmshaven la data anunțată, cu o toleranță de o zi sau două, altfel Will s-ar putea să fie plecat în concediu, sau să nu se fi întors încă. Trebuie să-mi gospodăresc timpul pe toată lungimea unui drum de optsprezece mii de kilometri, din care am făcut abia o șesime. Un prieten mă așteaptă la Bruxelles, nu mai devreme de 26 iulie, iar dacă ajung mai târziu, îmi rămân prea puține zile până la 1 sau 2 august, când m-am înțeles cu Cilly să fiu la Paris, unde și ea mă așteaptă. Aș putea să-i ocolesc pe amândoi, ca să rămân stăpân pe mine însumi, dar așa înseamnă să-mi depopulez lumea, și drumul meu să devină o sălbăticie. Mă voi supune, și în continuare voi fi la Lausanne imediat după 10 august, invitat stăruitor de un om care vrea să traducă una din cărțile mele și îmi va deveni prieten, dar deocamdată îl cunosc doar prin corespondență. În sfârșit, am o ultimă întâlnire, la Budapesta, la 19 august, spre a nu mai pomeni de întâlnirea pe care o am cu atâta lume și cu mine însumi, acasă.

Am respectat toate datele prevăzute și la urmă am admis că era o biruință, dar numai tehnică. Dacă mă puteam mândri de silința mea, de precizie, de hotărâre, chiar și de organizarea itinerariului, în schimb mă întrista gândul că în stânga și în dreapta drumului fuseseră poate priveliști mai frumoase, și se întâmplaseră fapte de care nu aveam să aflu niciodată. Ca să ajung la cunoașterea lumii pe unde umblasem cu eforturi adesea nemărturisite, trebuia să mă întorc la imaginație. Și astfel să admit că brăzdând Europa în toate direcțiile, nu făcusem mare ispravă. E adevărat că ideea aceasta descurajantă ar putea fi o consolare, pentru ceea ce nu mai am când să întreprind, din programul meu de viață. O resping însă și continui să fiu nemulțumit de mine, în vreme ce sunt revoltat pe oamenii care au avut

norocul să facă ocolul nu doar al Europei ci al tuturor continentelor, fără eforturi, venindu-le totul de-a gata, și nu au spus cât e lumea de mare decât în kilometri.

La un șantier naval am văzut un pachebot în lucru, cu cinci punți peste puntea principală, un bloc cu etaje, lipsit aproape cu totul de caractere marine, un oraș plutitor, atât de impresionant pe vremuri, impresionant chiar și astăzi, când toate au crescut până la nemăsurare, orașele și vapoarele. Puțină lume mai călătorește pe mări în zilele noastre; timpul e mai scump decât altădată, de aceea a biruit avionul. În afară de trasee scurte, în țări înconjurate de ape, cu vaporul se merge mai mult în croazieră. Pachebotul de la Helsinki, și atâtea altele văzute pe mări și prin porturi, cu tonaje care cresc în progresie geometrică, arată cât de dornici sunt oamenii să călătorească. Dar ce văd, ce înțeleg și ce spun altora? Când vreau să știu ceva despre lume, mă întorc la cărți scrise odinioară, la amiralul Byrd, la minunatul navigator Josuah Slocum, la Cook, și mai departe în urmă, la Pigafetta, biograful lui Magellan, până la Pitheas, corăbier din antichitate.

Mergând de-a lungul cheiurilor, am ajuns la casa în care locuiește președintele țării. Nu vreau s-o numesc reședință, fiindcă nu-i decât o casă, curată și simplă, modestă pe lângă primăria aflată alături. Singurul semn de autoritate sunt sentinelele de la intrare, doi soldați în uniforme kaki de campanie, cu căști și cu puștile în mână, stând față în față, atât de neclintiți încât m-am îndoit câteva clipe că ar fi oameni vii și nu stane de piatră. Puteam să-i privesc bine, de la grilajul de fier până la intrarea casei nu era mare distanță și mi-a făcut plăcere să văd în ei perfecțiunea încremenită, căci nici măcar nu clipeau și nu li se simțea respirația. Totul în acest decor sobru, fără a fi sever, fără multe culori, aproape ca o fotografie alb-negru emana statornicie și demnitate. Ce caraghioasă mi s-a părut, pe lângă această imagine, schimbarea gărzii de la palatul regal din Oslo, ca să nu mai vorbesc de Londra!

Era sărbătoare națională și peste Helsinki flutura drapelul Finlandei.

La biroul de turism, o fată, binevoitoare n-a putut să-mi spună mai nimic despre Laponia. Pe la toate birourile de turism, în toate țările nordice, am întâlnit numai fete, și am socotit că li se potrivește. Cred că nu trebuie să le trieze prea mult, ca să dea peste cele simpatice și arătoase. Am găsit ici-colea și câte una mai acră, dar de obicei toate știu să zâmbească și când ridică ochii te aștepți la o veste bună. Nu-i un obicei al profesiunii, o

obligație, care s-ar simți, fiindcă nu poate fi susținută, și îți strepezește sufletul. E o stare de disponibilitate, o discretă distribuție de căldură pentru omul care vine în țara lor friguroasă.

Încercasem și la București să aflu mai multe despre Laponia; n-a avut cine să-mi spună. Plec numai cu harta și cu ce-am învățat la geografie. Auli mi-a dat informația suplimentară că au să mă prăpădească țânțarii. E o idee care nu-mi intră în minte; știam că țânțarii bântuie în ținuturi călduroase și insalubre.

Lipsa de densitate umană se simte și în circulația de pe stradă, care în afară de centru rămâne moderată. Cele mai multe mașini sunt Volvo și Saab, amândouă fabricate alături, în Suedia, apoi cele japoneze, care le înving pe toate, deși sunt aduse de departe. Japonia dă și majoritatea motocicletelor, impunătoare nu atât prin număr, cât prin tehnica lor aproape smintită, cu motoare mai mari decât ale multor automobile, cu frâne hidraulice, pe disc, și chiar cu câte două discuri în față. Dacă îți pui mintea cu ele, cu frânele și cu motoarele, poți ajunge la o sinucidere acrobatică. Le-am întâlnit în multe locuri, dar nu în număr pentru mase, fiindcă nu oricine are nevoie de ele și puțini se încumetă să le conducă; ele se impun prin caracteristicile lor monstruoase. Dacă vezi una singură într-o zi, o ții minte. Nu știu toate mărcile, fiindcă n-am vrut să mi le bag în cap, nu mă tem totuși că fără informația mea vor rămâne necunoscute: Honda, Suzuki și altele, mai lipsind dintre ele numai Nagasaki și Hiroșima.

12

Ploua ușurel dimineața când am deschis ochii și aceasta este ultima imagine pe care am luat-o cu mine de la Helsinki, în amintirea mea însă totul a rămas sub o lumină intensă, ca de serbare. La șapte și jumătate am ieșit din oraș pe poarta lui vestică, fără nici o dificultate, fiindcă studiasem drumul pe hartă și îl învățasem pe dinafară. La o stație de benzină unde mi-am umplut rezervorul, cu grija să nu se piardă nici o picătură, am privit curajos contorul care vântura mărcile finlandeze ca pe grăunțe; după un moment de panică am acceptat realitatea și m-am adaptat la condiția locală. La urma urmelor, socotisem totul dinainte, și dacă ministrul de finanțe din mine nu făcuse vreo greșeală, nu putea să mă aștepte nici o surpriză. Totuși, fiindcă sub raportul benzinei trecerea de la Leningrad la Helsinki însemna un salt care ar fi făcut să pârâie nu doar baierele pungii, ci chiar oasele cascadorilor, am adoptat conducerea economică. Mergând cu trei mii de ture, la cuplul maxim al motorului, echivalent cu vreo nouăzeci de kilometri pe oră, și ferindu-mă să folosesc frâna fără socoteală, am izbutit să mențin consumul, mai tot timpul drumului, la nouă litri suta de kilometri, ceea ce este de necrezut, cu un motor de două mii de centimetri.

Drumul spre vest, până la Turku, vreo sută șaizeci de kilometri, a fost o bucurie care mi-a încântat dimineața, și mi-a prins bine să mi-o amintesc în partea a doua a zilei, încheiată cu o neliniște sumbră. Soarele ieșise din nori, curat și puternic, însă îl aveam în spate, așa că lumina peisajul din fața mea fără să mă orbească. Natura în jur era curată, verde, proaspătă, dominată de păduri care mi se păreau tinere și cam fragile, datorită poate mestecenilor îndantelați printre conifere. În luminișuri se vedeau culturi îngrijite, ca peluzele de la Londra, foarte verzi și sănătoase, dar dacă era grâu, cum puteam presupune, mi se păreau cam întârziate, și mă întrebam când mai aveau timp să se coacă. M-am gândit adesea la ele în timpul drumului, aș fi vrut să mă întorc pe acolo când ar fi fost gata de seceră. După vreo patruzeci de kilometri de autostradă, șoseaua redusă la dimensiuni obișnuite nu mi s-a părut mai puțin îmbietoare, cu circulația ei moderată, și mai ales foarte calmă. M-a surprins că în plină lumină a zilei, cu soarele pe cer și cu atmosfera limpede, automobilele mergeau cu farurile aprinse. Am oprit și am căutat repede într-o carte cu sfaturi privitoare la circulație, dar am văzut că vara nu-i obligatoriu să aprinzi farurile ziua-n amiaza mare. Poate

oamenii le aprind ca să nu piardă obișnuința, dacă nu cumva le-au uitat așa de peste iarnă.

În nouăzeci de kilometri, cât de la București la Câmpina, n-am pus nici o frână și n-am schimbat niciodată vitezele, ca pe o cale aeriană. Aș fi putut crede că într-adevăr mergeam fără atingere cu pământul, dacă n-ar fi fost marcajele galbene să-mi arate limitele terestre ale șoselei. Plăcerea de a străbate spațiul fără nici o violență și nici o crispare, unită cu senzația de plutire și cu farmecul peisajului, au însemnat în această parte a drumului una din cele mai mari mulțumiri pe care mi le-a dat vreodată călătoria cu automobilul, sentimentalizându-mă până la a-mi simți ochii umezi. E rău însă că în momente grele asemenea amintiri își pierd puterea, par inutile, și chiar neavenite, și lasă loc în suflet descurajării, așa cum avea să mi se întâmple chiar în seara aceleiași zile.

Turku este unul din orașele unde am intrat ca la mine acasă, fără nici o clipă de ezitare și orientându-mă fără să întreb pe nimeni. Tot la Florența, unde am învățat multe, mi-am dat seama prima oară ce ușor poți să te orientezi într-un oraș dacă este tăiat în două de o apă. La fel pot spune, cu corecția de rigoare, despre marile metropole, primele fiind Parisul și Londra. Iar în categoria opusă, cel mai concludent exemplu este Milano, fără nici un fluviu sau râu să-l străbată.

Turku nu-i o metropolă, ci un oraș mic, raportat la scara europeană, care ar intra cu ușurință într-unul singur din cartierele noi ale Bucureștilor, și-ar mai rămâne destul loc disponibil. Planul lui, simplu, îl învățasem pe dinafară privindu-l o singură dată. N-am avut decât să merg drept înainte, până ce am căzut pieziș pe apa Aurei, care-i o magistrală, și pe deasupra are o numire atât de frumoasă. De-acolo am luat-o în lungul ei, până ce am găsit „Lebăda Finlandei”, un vas-școală cu vele, stând la ancoră, în fața unui chei unde oprindu-mă, mi s-a părut că arunc și eu ancora. Vasul-școală a rămas doar un reper, fiindcă mai mult mi-a atras atenția un pod de beton, din apropiere.

De mult reflectez asupra betonului, cu regretul că nu l-am studiat științific și nu-mi rămâne decât observația și intuiția ca să înțeleg forța lui fantastică, în continuă creștere, sonoră ca muzica wagneriană și suplă ca zborul pasărilor. După bolțile grele de piatră, masive, puternice și poate imperisabile, fiindcă multe se păstrează din antichitate, betonul a îngăduit să se nască pilonul și grinda care, eliberând o mare parte din spațiu, schimbă priveliștea, apoi schimbă modul de viață al oamenilor și într-un fel

schimbă chiar istoria vremii noastre. Sigur că principiul bolții a fost unul din marile câștiguri ale omenirii, ca focul și roata. Dar în vreme ce focul și roata rămân elemente importante și indispensabile în mersul lumii înainte, chiar în epoca avionului supersonic, bolta ar putea să dispară, sau să rămână un decor și o amintire, înlocuită de beton cu o putere triumfătoare, deși istoria lui n-a împlinit un secol. Când spun beton, mă refer la cel cu armătură metalică; sper ca oamenii de specialitate să nu mă fi bănuit nici o clipă de ignoranță; pentru trebuința mea literară, vreau să simplific expresia.

Se spune că a fost născocit întâmplător, de un grădinar care s-a gândit să consolideze cu o plasă de sârmă ghivecele de flori sparte, sau în primejdie să se spargă. Cu sârmă și cu metale se repară astăzi până și oasele omului. Mai departe n-a fost greu; cimentul exista din antichitate, desigur nu cu formula lui de astăzi. Aud că prima clădire din București unde s-a folosit betonul armat, după metoda grădinarului, ridicată la altă scară, a fost hotelul Athéné Palace, în anul 1914. Dar există în jurul nostru clădiri mai vechi, și nu mai puțin înalte, care n-au beneficiat de această metodă de construcție, mai simplă și mai robustă. Le știu zidurile din cale afară de groase, plafoanele de lemn, sau în cel mai bun caz cu grinzi de fier și cu bolțișoare de cărămidă; asemenea plafoane nu puteau depăși o anumită deschidere; pentru mine a rămas un mister cum se menține în aer plafonul de la Sala Marelui Consiliu, în palatul Dogilor de la Veneția, o încăpere mai mare decât terenul de fotbal, fără nici un stâlp la mijloc; poate cu niște eșafodaje de lemn, ferme superioare, ascunse într-un etaj tehnic cum s-ar numi astăzi, nebănuit de afară; dar n-am găsit nicăieri nici o confirmare, și nici o altă explicație, încât ar putea să pară miracol.

Am în ochi podul de beton de la Turku, un arc subțire, sprijinit pe cele două maluri ale Aurei, în pupa vasului-școală. Am făcut chiar și-o schiță, ca să-l țin minte, numai că imaginea prinsă așa este săracă și stâlcită, încât mi-e mai ușor să-l văd cu închipuirea. Ca formă nu este o grindă, ci un arc, cum am spus, deci păstrează în el desenul bolții, fără să-i ia și funcțiunea. E o frumusețe modernă.

Printre lucrurile cele mai frumoase din natură cred că trebuie să punem aripile păsărilor, cu precădere albatrosul, apoi pescărușul și rândunica. Două aripi de pescăruș, sprijinite pe țărmuri, se împreunează la mijlocul apei, efilându-se progresiv, până ce în locul unde vârfurile lor se împreunează par a nu mai avea nici o greutate, și nici structură materială, ci una de vis sau de vrajă. Deschiderea nu-i prea mare, totuși cred că în punctul acela Aura are

măcar cincizeci de metri lățime. Iar betonul, arcuit deasupra ei, nu atinge la centru o grosime mai mare de două palme. Dimensiunea aceasta, raportată la lungime, nu mai poate fi luată ca reprezentare a unei materii, și așa podul pare doar urma lăsată în aer de o pasăre care a zburat lin de pe un țărm pe altul.

Câtva timp mai târziu, mergând spre estul Franței, după Colombey, unde văzusem mormântul lui de Gaulle, de o modestie zguduitoare, într-un mic cimitir de țară, am ajuns la Chaumont și m-am oprit în fața viaductului, neputând crede și neputând înțelege, după ce văzusem, în mic, zborul de pasăre peste Aura, de la Turku. A fost nevoie să se facă o trecere pentru calea ferată, peste o vale largă de peste jumătate de kilometru și adâncă de zeci de metri, o prăpastie. Viaductul se sprijină pe trei rânduri de arce, suprapuse, care pornesc masive din fundul văii și ajung deasupra istovite de propria lor greutate. M-am apropiat și am vrut să trec dincolo, dar după câțiva pași m-am întors fiindcă îmi venea amețeală; lucrarea, atât de masivă, mi se părea că se clatină. Un localnic mi-a dat informații, plin de mândrie, dar nu l-am crezut, mi-a fost mai ușor să-mi închipui că viaductul nu s-a construit punând una peste alta piatra adusă din altă parte, ci valea a fost de la început închisă de o stâncă gigantică, în care oamenii au cioplit deschiderile celor trei rânduri de arce.

Mai târziu, fierul a înlocuit piatra, peste ape și peste prăpăstii; era o trecere previzibilă, fiindcă repeta succesiunea materialelor folosite de om în epoca preistorică. Dar nu mă pot împăca deloc cu fierul în asemenea construcții, fiindcă e prea puternic și zgâlțâie rău natura, fiindcă n-are însușiri aeriene, oricât de frumos ar fi, luat ca exemplu, podul de la Cerna-Vodă, izbutit printr-o inspirație poetică. Apoi e prea multă casnă omenească în fier, să extragi minereul, să-l topești în furnale, prea mult foc și incandescență, apoi prea mult scrâșnet, prea mult bombardament și prea multe-multe mitraliere pentru a bate niturile, ca pe șrapnele și ca pe gloanțe, spre a lega o piesă de alta. E destul să mă gândesc la podurile de la Londra care bubuie când trec trenurile, de te ia groaza. Betonul armat, apărut pe urmă, în ultima clipă când mai putea salva omenirea, a înăbușit canonada, scrâșnetele și urletele, așternând asupra lumii o pace binevenită și o liniște plină de muzică. Dacă arcul de peste Aura, cel mai gingaș exemplu, e prea mic spre a înlocui viaductul de la Chaumont și podurile de peste Tamisa, îmi vin în minte alte poduri care reproduc în tăcere zborul păsărilor, cele de

la Stockholm, cu aripile întinse de la o insulă la alta, sau cele din Norvegia, de peste fiorduri.

Catedrala, monumentul important al orașului, de piatră și cărămidă, tencuită pe dinăuntru, n-avea de ce să mă impresioneze, decât poate prin solitudine. E și ea un semn al rarefierii umane; Turku, al treilea din orașele Finlandei, ca mărime, adăpostește abia o sută cincizeci de mii de oameni.

Pe o colină din apropiere se păstrează un cartier vechi al orașului care a ars în 1827, după ce încetase să mai fie capitală. Am sperat tot timpul să nu fie o reconstituire, fiindcă altceva decât vechimea lor nu putea să mă intereseze la acele case înghesuite, pe ulițe înclinate, cu ferestre față în față, continuând parcă în șoaptă o conversație începută de veacuri, în murmurul stins al unei lumi dispărute. Cartierul, labirintic, s-a amenajat ca muzeu de artizanat, vrând să arate ce producea lumea aici, ca să trăiască, la începuturile orașului. Am trecut din atelier în atelier, din locuință în locuință, sperând și de data aceasta ca uneltele, mobilele, obiectele casnice să nu fie reconstituiri meșteșugite, căci n-aveam nevoie să mă instruiesc pe o cale atât de directă, ci să simt o emoție. Toate meseriile erau reprezentate, cismărie, cojocărie, brutărie, apoi orfevrerie, ceasornicărie și tot ce se mai cuvine, nelipsind nici tipografia, cu legătorie. Am să țin minte o cameră de locuit, vetustă, unde nu m-a impresionat mobila veche, cu spațiul ocupat de oameni vii odată, cu pasiuni și păcate, cu deznădejdi și speranțe. Ci mi-au rămas ochii, cu o durere tristă la două pălării de femeie, atârnate de ușa dulapului, una albă, de mireasă, alta neagră, de doliu. Și cu toate că se păstrau din veacul celălalt, și de mult femeile care le purtaseră erau desăvârșite în țărână și purificate în uitare, mi se părea că amândouă sunt în odaia de-alături, mireasa plângându-și la capul moartei nunta îndoliată.

Nu aveam dorința să ajung undeva, anume, ci să văd arhipelagul, câteva insule, ca să-mi fac o idee. Nefiind altă posibilitate, la ora unu am luat vaporul de călători care mergea în insula Vepsä, și astfel, pe lângă arhipelag am văzut și locuitorii. Erau oameni veniți după cumpărături, sau care își terminaseră munca, fel de fel de lume, dar mai ales mijlocie și de margine, cu coșuri și cu sacoșe, nici sumbră, nici exuberantă, condusă de o rutină puțin tristă, la jumătatea drumului între oraș și natură. Era explicabil ca pe oameni să nu-i mai intereseze peisajul, nu-i puteam condamna că nici nu se uitau afară, îmi părea rău însă că puteau ajunge la o asemenea nepăsare.

Păreau că nu prea au ce-și spune, cei mai mulți stăteau cu bărbia în piept și priveau într-un gol fără adâncime. Și deodată m-am gândit că natura ciudată unde își duceau ei viața ar fi fost imposibil să nu aibă o înrâurire asupra oricăruia, să-i pună o marcă în suflet. Cu toată indiferența pe care i-o arătau, niciunul nu putea să scape de influența ei continuă, și dacă nu se puteau transforma nici în apă, nici în piatră, fiecare din ei era de fapt o insulă a arhipelagului, netrecută pe hartă dar subînțeleasă.

Se spune că arhipelagul acesta este cel mai frumos din lume; nu le-am văzut pe toate, am văzut prea puține ca să-mi fac o părere întemeiată. Sunt însă înclinat să cred că înainte de a fi cel mai frumos, este fără asemuire; datorită caracterelor inimitabile, incertitudinii care stă la baza alcătuirii lui geografice. Este el o mare semănată cu insule de piatră, sau un uscat semănat cu ape interioare? Unde o fi cu adevărat coasta Finlandei: la ultimele insule, când te apropii de uscat, sau la ultimele lacuri când te apropii de mare? Navigația printre insule mi-a amintit ceva din Delta Dunării, prin multitudinea canalelor, și am regretat că urmam un itinerar stabilit, când în jur se deschideau atâtea drumuri. Și pe deasupra, oricât ar fi fost ele de împădurite, insulele își păstrau severitatea de piatră, atât de rece pe lângă pământul dospit dintre canalele Dunării, cu vegetația într-o fecundare continuă, că pare lubrică. Arborii răzleți de pe insule, înainte de a deveni păduri, unde germinația se face în sfârșit pe căile cunoscute, polenizarea, fecundarea sămânții, mi s-au părut niște făpturi asexuate și chinuite, dezmoșteniții unei naturi puritane.

În mersul vaporului insulele răsăreau în față și apuneau în spate, într-o mișcare constantă, ca a stelelor pe bolta cerească, dar atât de accelerată că își terminau orbita în câteva minute, ca să răsară încă odată.

Am avut, într-adevăr, senzația unei călătorii cosmice, cum poate fiecare din cei care mergeau cu mine o avusese odată. Când am ajuns în insula Vepsä, la un debarcader sărac și au început să coboare, m-am mirat că nu se opriseră pe drum, ca să-și ia locul lor de insule în mijlocul apei.

O potecă strecurată printre arbori i-a absorbit în câteva clipe; aș fi mers pe urma lor, să văd unde se duc, dar nu știam ce se întâmplă cu vaporul, cât de repede pleacă și nimeni nu vorbea o limbă, să ne înțelegem. Sigur că erau case, după perdeaua de arbori, o localitate, fie și un cătun din cele mai oropsite; puteam să mi-l închipui dar nu-i totuna, și am rămas nemulțumit lângă scara vaporului.

În insule, ca și pe malul lacurilor, casele stau de obicei ascunse în vegetație; dacă or fi excepții, n-am luat cunoștință de ele. E un obicei, poate o obligație, ca să nu se denatureze priveliștea. Nicăieri în Finlanda, n-am descoperit o casă ieșită din pădure, la marginea apei. Acum mă gândesc că poate în interior erau cu sutele și cu miile, în jurul lor poate mișunau oameni, și eu credeam că merg printr-o țară pustie. Și casa lui Pertti, unde am ajuns seara, era ascunsă în pădure, neputând fi văzută nici de pe drum, nici de pe apă.

Echipajul, nu mai mult de trei oameni, coborâseră și ei, și cum nu-i vedeam pe nicăieri, am avut un moment de neliniște, gândindu-mă că poate nu eram informat bine, că poate vaporul rămânea acolo peste noapte, sau rămânea pentru totdeauna, devenind și el o insulă, împreună cu oamenii pe care-i adusese. Chiar dacă socoteam că n-ar fi posibil, mi-a fost teamă să nu le împărtășesc soarta, fără să am măcar vocația insulară. Mi-a venit inima la loc când echipajul s-a întors și abia atunci când am plecat și m-am uitat înapoi spre coastă mi-am dat seama cu adevărat că îmi fusese frică.

La întoarcere am privit insulele derulându-se invers, completându-și imaginea, fără să-și poată însă preciza raportul între ele și apă. Era acolo o îngrămădire de insule, sau o îngrămădire de lacuri?

Pentru a intra pe micul fluviu Aura, de unde plecasem, am luat portul în lung, trecând printre vapoare, și datorită tehnicii lor, structurii metalice, arhitecturii, deplasamentului înscris pe bordaje, și tuturor detaliilor, bine știute, îmi regăseam vechi cunoștințe și ele îmi certificau apartenența la lumea terestră care le construise; nu pierdusem nimic din mine în mijlocul arhipelagului, și puteam să-mi reiau sigur drumul pe uscat, cu mașina. Parcă pentru a-mi ajuta să mă rup mai repede din ceea ce fusese puțin o vrajă, vapoarele nu erau toate frumoase, iar cele complet descărcate, ieșite mult și nefiresc din apă, lăsau să li se vadă etrava cu bulb, o formă modernă care înlesnește alunecarea prin apă dar mă sperie ca o torpilă pe cale să fie lansată.

13

Aveam de mers vreo optzeci de kilometri, urmând o șosea pusă de Pertti pe hartă, alta decât cea prevăzută, ca să ajung la Lampäälä (să pronunțe fiecare cum poate) unde se află casa lui de vacanță. Cu schița făcută tot de el în caiet, s-ar fi părut că nu voi avea nici o dificultate să-i nimeresc poarta.

De la un loc înainte trebuia să mă țin mereu în stânga unei căi ferate, până în apropiere de un canal mare, cu taluzurile de beton; de-acolo s-o iau pe un drumeag la stânga și să mai merg cinci sute de metri. Ca să găsesc și mai sigur casa, n-aveam decât să întreb de un vecin, șeful poliției din Lampäälä, persoană cunoscută, desigur, care pe deasupra mai era și văr cu Pertti, ceea ce socoteam că îmi va asigura toată bunăvoința. Pertti însă mi-a atras atenția să-l iau doar ca reper, și să nu aștept altceva de la dânsul, deoarece mai mult ca sigur îl voi găsi în stare de ebrietate.

Nu l-am găsit deloc, după ce am ajuns cu multă caznă. L-am văzut abia a doua zi, jovial și roșu la față. Iar cum am ajuns acolo nu înțeleg prea bine. Știu că am urmat credincios calea ferată, am descoperit canalul, dar abia după ce îl traversasem, pe un pod care îl ascundea atât de bine încât n-aș fi putut să-l văd decât dacă mergeam pe balustradă. M-am întors, până ce dincolo de el am întâlnit un drumeag, la dreapta, care bineînțeles era în stânga la prima mea trecere. Pertti nu prevăzuse cotiturile, dar nici n-am ținut seama de ele, ci m-am tot uitat la contorul kilometrajului, să număr cinci sute de metri. Drumeagul era pustiu, îngust și năpădit de pădure. Ramurile mestecenilor intrau pe fereastră, mângâindu-mi obrazul, însă nu simțeam poezia acestor clipe, încă neîntâlnite, ci mă temeam să nu mă rătăcesc în pădure. După opt sute de metri, nevăzându-se nici o casă, nici urmă de viață omenească, am întors anevoie, între doi arbori, băgând în tufișuri când botul mașinii, când spatele, și după alte lungi mângâieri ale ramurilor de mesteacăn am ajuns în șoseaua de unde plecasem, în apropierea canalului. Toate erau întocmai cum mi le desenase Pertti.

Aveam încă timp înainte, sosisem mai devreme, din teama obișnuită de a nu fi în întârziere. Venea seara numai după ceasornic, altfel știam că n-o să se întunece decât după câteva ore. Nu mă grăbea nimic cu alte cuvinte, nu mă pândea nici o primejdie, dar îmi era necaz pe mine, mă socoteam de două ori nevolnic, că dădusem curs unei invitații care nu era altceva decât semnul unei politeți reciproce, și mai nevolnic că nu nimeream casa. M-am așezat la capul podului, care era, cum se spune la război, un loc obligat de trecere, și-am așteptat mult timp până să apară o mașină, cu farurile aprinse, ceea ce nu putea să-mi intre în obișnuință. Știu că farurile aprinse ziua, pe lumină, îmi semnalează sau o primejdie, sau o înmormântare.

N-a fost nevoie să barez drumul, mașina a oprit lângă mine; înțelegând că sunt în încurcătură, un tânăr, aflat la volan, a lăsat geamul în jos, iar eu, fără cuvinte, i-am întins cartea de vizită a lui Pertti, cu două adrese, la

Nokia și Lampäälä. Dar tânărul acela era un trecător, cum să descifreze adresele tainice, dintr-o pădure unde nu mai fusese niciodată? Așteptam să mă abandoneze și-i dădeam dreptate, hotărât să aștept până ce va veni un localnic, deși șoseaua rămânea goală, nelăsând mari speranțe.

De aici înainte nu mai știu cum a fost, decât că tânărul nu m-a lăsat în părăsire. Unde s-a dus, pe cine a întrebat nu-mi aduc aminte, căzusem într-o stare de indiferență bolnavă. Dar nu, n-a plecat nicăieri, ci cred că tot privind cartea de vizită și desenul făcut de Pertti în caietul meu de drum, a avut o revelație, și m-a luat cu el, pe drumul cotit unde fusesem și eu mai înainte. Iarăși m-au mângâiat pe obraz ramurile de mesteacăn, totul a fost ca prima dată, am trecut prin aceeași pustietate misterioasă, numai că n-am mai numărat sutele de metri, și nu știu cât mersesem, când m-am pomenit în poarta lui Pertti, ascunsă de arbori, vecină cu poarta vărului, șeful poliției. Abia după ce m-am dat jos și le-am privit de aproape, am înțeles, că mai înainte putusem să trec prin fața lor, și să nu le văd, cum stăteau ascunse în umbră și între tufișuri. Care din două era a lui Pertti, nu se înțelegea din schiță, și alte porți nu se vedeau pe aproape. M-am uitat pe deasupra, am descoperit casele, împresurate de arbori, pustii și parcă părăsite. Mi-a venit să râd, observând că Pertti îmi lăsase pe schiță și numărul de telefon al polițistului! Ca și când în pădure ar fi fost telefoane publice, de unde să-l chem ca să mă lămurească! Am luat un pietroi de jos și am început să bat pe rând în amândouă porțile, care scoteau sunete diferite. Mai era aproape un ceas până la șapte, când aveam întâlnire, și nu mă mira că Pertti încă nu sosise, deși sperasem că are să se grăbească, fie numai ca să întâmpine un oaspete în cazul când acesta, străin și de drum, și de obiceiuri, derutat de distanțe, ar fi venit mai devreme.

La casa din stânga s-a deschis o ușă, în sfârșit, după ce bătusem în poartă de mă durea mâna; dar nu era polițistul, ci o femeie răgușită. Întrebând-o de Pertti, mi-a arătat casa cealaltă, și s-a dus înăuntru. Poarta era descuiată, de fapt nici n-avea încuietoare, am dat-o în lături și-am intrat în curte, care era continuarea pădurii. Am băgat anevoie mașina între un pin și un mesteacăn, cu trunchiuri groase, apoi am făcut înconjurul casei, cu inima strânsă, fiindcă mi se părea cam sinistră. Cum își închipuise Will că aș fi putut sta aici ca să scriu o carte?

N-am îndrăznit să încerc ușile, poate erau tot descuiate, ca poarta, înăuntru însă nu se simțea nici o viață, ferestrele, în umbra copacilor și a amurgului păreau înghețate și vinete. Era o casă de lemn, un „chalet”, cu o

verandă în partea opusă porții pe unde intrasem, deasupra terenului care cobora cam abrupt, odată cu pădurea, spre o pânză de apă, și ea parcă înghețată și vânătă, pe jumătate ascunsă de ramuri. Am coborât râpa și aproape de malul apei, care se pierdea departe, conturată de pădure, am dat peste o cabană, făcută din trunchiuri de pin, o căsuță cu ferestre mici, cu acoperișul în două pante, cu un horn înalt de cărămidă netencuită. Alături era o stivă mare de lemne tăiate, de băgat în sobă, pin și mesteacăn, care după grosime se vedea că fuseseră copaci înalți și mândri, de mi se rupea inima. Am înțeles ce era acolo, n-ar fi fost greu să se înțeleagă, și-apoi o confirma un fel de diplomă pusă pe ușă, cu număr de ordine și pecete, cu textul în finlandeză și în engleză, atestând că sauna domnului Pertti Halmari corespundea normelor naționale. Nu se simțea nici o mișcare în jur, nu trecea nici măcar o pasăre în zbor, și de pe lacul fără țărmuri, cu pădurea crescută de-a dreptul din apă, venea o tristețe de moarte.

Nici astăzi, când am dreptul să fac haz de aventura mea caraghioasă, nu pot să mi-o aduc aminte fără să simt gheață pe șira spinării. Eram atât de prostit, că nu-mi înțelegeam nici stupiditatea, nici deznădejdea. A trecut o jumătate de oră nefericită până să aud mașina lui Pertti, dar nici orele care au urmat n-au fost mai frumoase. Am urcat râpa și privind acoperișul casei, care adăpostea o mansardă, n-am văzut nici un horn, deci înăuntru nu putea să fie nici sobă. Nimic nu putea să fie mai rău, la ora de seară când venea frigul, aducând după el întunericul. Ce sperasem să găsesc aici, de mă aventurasem? Ce speram să găsesc mai departe, unde singurul meu însoțitor rămânea mașina, și singurul îndrumător harta? Mă simțeam obidit ca un câine dat afară din casă, în ploaie ori în zăpadă. M-aș fi mulțumit pentru noaptea aceea chiar și cu un culcuș de câine, numai să aibă căldură.

Pertti venise singur, cu fața mai țepoasă parcă decât prima dată, și văzându-l așa mă întrebam ce punea la cale în casa aceea pustie? Unde erau prietenii? Și unde mâncarea? Îmi trecuse de mult ora de masă dar nu-mi trecuse și foamea. Trebuia să mă întorc la salamul de Sibiu și la stixuri?

Acum, dacă gazda venise și constatase prezența mea acolo, aș fi putut să mă scuz, invocând un motiv chiar neplauzibil, căci tot nu i-l puteam traduce cu toate nuanțele, și să plec imediat mai departe. Am și avut acest gând, câteva clipe, până ce curiozitatea din mine a învins, și m-am hotărât să rămân ca să văd ce are să se întâmple. Acceptam riscul, oricare ar fi fost el, socotind, rezonabil, că în nici un caz n-ar putea fi vorba de o crimă.

Pertti în acest timp, cu o alură cam primitivă, de parcă devenise un om al pădurii, descărca din mașină tăvi cu sandviciuri și lăzi cu sticle de bere. L-am urmat înăuntru, într-o odaie mare, cu ferestrele asupra lacului, rece ca după o iarnă geroasă, ceea ce era realitatea însăși și nu o imagine. Mai târziu gazda a aprins o lampă, sau o lumânare; până atunci n-a fost altă lumină decât cea de afară, a crepusculului vânăt, căci se înnorase și stătea să plouă. Tot încercam să-l întreb pe Pertti, ce soartă îmi pregătea, și în primul rând când avea să-mi ofere un sandvici. Eram cu haina de drum pe mine și cu mănușile pe mâini, cum coborâsem din mașină. Nu-mi venea să mă așez nicăieri și nici nu îndrăzneam să mă dezbrac, de teamă că mi-ar îngheța spinarea, dar cu haina pe tine nu te poți simți ca într-o casă de oameni. Am întrebat unde aș putea să mă spăl pe mâini, ca să-mi încep într-un fel viața.

— La saună! mi-a răspuns Pertti.

Am mers împreună, să facă focul.

— Acum au să vină și prietenii, mi-a mai spus el, pe când căra lemne înăuntru.

Era, în sfârșit, o saună finlandeză, autentică, după cele fanteziste și denaturate care au umplut lumea. O saună adevărată trebuie să fie în pădure și pe malul lacului. Să culegi ramuri de mesteacăn, să faci măturici din ele, să-ți biciuiești pielea încinsă, până dă afară toate toxinele și se înroșește, cuprinsă de o sfârșeală fierbinte. Iar pe urmă, când plăcerea ajunge până la frică, să te repezi afară și să te arunci în apa rece a lacului. Iarna să faci o copcă în gheață, să te scufunzi în ea ca într-o cristelniță păgână, ca oamenii preistorici.

Îngenuncheat în fața sobei, suflând în foc să se aprindă, cu fața afumată părând și mai țepoasă, Pertti semăna cu un om preistoric.

În afară de un pridvor și de un vestibul, sauna finlandeză are două camere, de dimensiuni potrivite cu numărul de oameni cărora le este destinată. Nu, nu-i adevărat că ar fi un loc de desfrăbălare. La saunele publice bărbații nu se amestecă niciodată cu femeile. La ei acasă nimeni nu poate să le interzică, după cum nu se interzice bărbatului să doarmă împreună cu nevasta. Și-apoi să mai spun ceva: dacă nu-i o mistificare frivolă, cum poate să existe pe undeva, cum există și cinematografe pornografice și magazine cu obiecte impudice, dacă temperatura înăuntru nu-i o amabilitate ci atinge eroic o sută de grade Celsius, când trupul omului se dezagreghează de nădușeală și nu lipsește mult să-i nădușească și

mintea și sufletul, apoi atunci cred eu că orice idee lubrică dispare, chiar și din capul libertinilor.

În prima încăpere, unde acum Pertti făcea focul, erau bănci, scaune, cuiere, toate de lemn alb, nevopsit, cu miros de pădure, în cuiere atârnau prosoape și halate de baie. După ce focul s-a aprins, gazda a urcat râpa și s-a întors cu două coșuri, unul cu merinde, altul cu sticle de bere. Dar nu erau sandvișurile pe care le înșirase pe masa din casă, ci cârnați de dimensiuni neobișnuite, cum văzusem la Auli. Ea însă îi oferea oaspeților în chip nelegitim, fiind cârnați anume pentru saună, cum se și numesc de altfel. Pertti i-a pus grămadă pe masă, apoi în jurul lor a aranjat farfurii, tacâmuri și pahare, totul de material plastic. Focul duduia în sobă, încălzind un cuptor de tablă, aflat în odaia alăturată și făcând să se încingă pietroaiele puse deasupra, cam câte încap într-o roabă. Acolo n-am intrat, nu-mi ardea de saună, am văzut abia a doua zi, când aveam o dispoziție mai bună.

Trecea timpul fără să se întunece de-a binelea; să nu fi fost nori de ploaie aș fi crezut că încă era ziuă. În această lumină puțin plumburie, am văzut o șalupă micuță, albă și frumoasă venind pe lac, cu viteză mică, de nici nu i se auzea motorul. Un om a coborât pe debarcader, în timp ce sus se auzea motorul unui automobil care intra în curte. Erau primii oaspeți; curând au mai venit doi, unul pe apă, altul pe dincolo. Pertti le-a spus ceva despre mine, mie ceva despre ei. Erau prietenii lui, se întâlneau vineri seara, mâncau sandviciurile, sus în casă, beau berea mai mult pe tăcute, dar uite că oamenii simt nevoia să fie împreună, chiar dacă n-au ce-și spune. Pe urmă coborau la saună, nădușeau, se biciuiau cu măturici de mesteacăn, se aruncau în apa lacului, făcând să se legene șalupele, își puneau halatele, Pertti frigea cârnații pe jeratic, îi mâncau, beau berea, pe urmă plecau acasă, unii pe drum, alții pe apă, și uite așa mai trecea o zi din viață.

Mi-am mâncat și eu sandviciurile, mi-am băut berea, dar nu mă bucuram că-mi trecuse ziua. În lumina lămpii sau lumânării, camera, mare, cu unghere întunecate era cam sinistră. Pe un perete atârna o roată de căruță. Am văzut în multe părți pe urmă, în mai toată Finlanda, roata de căruță pusă în odăi, uneori amenajată ca lampă. Nu știu de ce avea atâta răspândire, poate fiindcă era disponibilă, dacă dispăruseră căruțele de pe șosele. Dar o roată de căruță oricum rămâne frumoasă, și ca idee, și cum e făcută. M-am gândit și eu odată să pun una în casă, înainte de a fi fost în Finlanda; mi-ar fi trezit dorul de ducă.

Mi-era imposibil să-mi închipui ce-o să se întâmple cu mine, unde o să dorm și când o să pot merge la culcare. N-aș fi fost în nici un caz capabil să-i însoțesc la saună, abia îmi mai țineam pleoapele deschise și cred că din când în când ațipeam, fiindcă erau clipe când pierdeam legătura cu realitatea, mă trezeam cu capul căzut în piept, gata să se rupă din ceafă. Pe comeseni îi zăream tot mai nelimpede și nu-mi mai aminteam cum erau când sosiseră; acum parcă le crescuse barba, semănau unul cu altul și aveau numai câte un ochi, în frunte. Dacă scuturam capul și mă dumiream unde mă aflu, le apăreau amândoi ochii și nu mai semănau a căpcăuni, ci a oameni preistorici, iar odaia cu colțurile întunecate semăna cu o peșteră.

Ochisem din timp o scară de fier, răsucită, care ducea la mansardă, și speram că poate sus era o odaie încălzită, nu știu cum dacă nu se vedeau hornuri deasupra acoperișului; altfel nu înțelegeam ce avea de gând Pertti cu mine. Afară începuse să plouă, se auzea foșnetul frunzelor, copacii își legănau ramurile și se scuturau peste geamurile ude. Tot ce vedeam și simțeam trecea prin lumina gândului că aveam o casă de unde nimic nu mă silise să plec atât de departe, aveam un rost în viață, un loc al meu pe care nu mi-l uzurpa nimeni. Și dacă vroiam să văd lumea și lacurile Finlandei, și dacă era bine să aflu și ce-i o saună, oare nu se putea altfel decât să trec prin întâmplarea din astă seară?

N-am mai putut să rabd, i-am spus lui Pertti că trebuie să mă culc, altfel mor acolo, pe scaun; în glasul meu se simțea atâta obidă, și-n același timp atâta răzvrătire, încât toți oamenii preistorici au întors capul spre mine, încercând să-mi vadă chipul în lumina pâlpâitoare a lămpii sau a lumânării. Poate nu mă deslușeau cum nu-i deslușeam nici eu, poate și lor li se părea că îmi crescuse o barbă preistorică, și aveam un singur ochi, în frunte.

M-am dus la mansardă, pe scara de fier, care acum mi se părea o scară săpată în piatră. Sus nu era altă lumină, decât cea de afară, amestecată cu ploaia. Pertti a venit după mine, mi-a arătat o odaie cât tot etajul, unde mi se părea că bate vântul. Nu m-am lăsat în voia lui, ci am dibuit o odăiță, cu un pătuc înghesuit sub acoperișul în pantă, cu o ferestruică spre poartă, partea mai adăpostită a casei, și chiar dacă vântul și-ar fi găsit loc pe unde să intre, nu avea destul spațiu ca să se miște.

Abia acum am înțeles că nici vorbă nu fusese să înnoptăm acolo, venisem doar pentru o seară de saună și o întâlnire cu prietenii. Casa era încă la iernat, fără cuverturi și cearceafuri, toate lucrurile de folosință fiind duse la Nokia. M-am întins în pat, cu fața în sus, ca să-mi apăr de frig în

primul rând spinarea, m-am învelit cu haina, Pertti mi-a mai găsit și o pătură, uitată, și am adormit repede, cu pumnii strânși și încordat din tălpi până în creștet, jumătate de somn, fiindcă am auzit tot timpul, jos, murmurul glasurilor. Pe urmă s-a făcut liniște, nu mă osteneam să înțeleg ce se întâmplă, plecaseră sau erau la saună? De-afară venea aceeași lumină, puțin plumburie, puțin albastră, de parcă ar fi ars un bec cu neon deasupra porții. Nu îndrăzneam să scot mâna de sub pătură, ca să văd cât se făcuse ceasul, și iarăși am căzut într-un somn numai pe jumătate, fiindcă am simțit tot timpul ploaia pe acoperiș și copacii zbuciumându-se la fereastră. Speram că uitaseră cu toții de mine, nu mai doream decât să dorm până dimineața și să găsesc ușa descuiată, ca să plec fără să știe nimeni. Mai pe urmă, dar nu știu cât de târziu, am auzit pornind mașinile; am crezut că speranța mea se împlinise, și am adormit de-a binelea de astădată, până ce m-am pomenit cu Pertti, trăgându-mă de picioare, să mergem.

— Unde? am întrebat fără să știu pe ce lume mă aflu.

Am ieșit în ploaie, care nu mi se părea nici rece, nici dușmănoasă, și cu toate că nu știam ce mă așteaptă, mi-a trecut tot ponosul.

— Lasă mașina aici, mi-a spus Pertti. O s-o iei mâine.

Eram în miezul pădurii, nu mi-am ascuns teama că s-ar putea să mi-o fure.

— N-avea nici o grijă. Doar șeful poliției stă alături!

Seara, când Pertti făcea focul la saună, șeful poliției venise la gard și strigase, dar n-am apucat să-l văd la față. A strigat ce-a strigat, cu vocea cam năclăită, și cum văru-su s-a făcut că nu-l aude, s-a dus înapoi la el acasă.

M-am urcat în mașina lui Pertti, fără să întreb nimic, am înțeles că mergem la Nokia. Era ora unu și, cu toată ploaia, se păstra aceeași lumină plumburie și puțin albastră, a nopților albe. Mă simțeam bine, rezemat în spătarul scaunului, caloriferul începuse să dea căldură și-aș fi vrut să mergem toată noaptea, de teamă că la Nokia mă așteptau noi încurcături și necazuri. Cum aveam oare să mă simt într-o casă străină unde picam în puterea nopții, fără să-i cunosc pe cei cărora le stricam somnul? Aflasem că Pertti era însurat de curând, avea un copil mic, dar mai avea și o fată mărișoară, de la o altă nevastă. Toate aceste ființe nu știau nimic despre mine. Mai bine aș fi dormit în mașină, mai bine n-aș fi venit niciodată la Lampäälä, în casa friguroasă de pe malul lacului, unde Will își închipuia că aș putea să scriu o carte. Mulți oameni cred că o carte se scrie la fel de ușor

cum se citește, într-o vacanță. Dar iată că se vor împlini trei ani de atunci, au trecut multe vacanțe, iar cartea este abia la jumătate, nu din lene, ci fiindcă a avut o naștere grea și întârziată.

Cu părere de rău am coborât din mașină, când am ajuns în fața casei. Nu era nici o împrejmuire, ci doar o bordură de beton sau de piatră și dincolo de ea o grădină cu iarbă verde, cu flori ofilite, din toamna trecută. Ușa de la intrare nu era încuiată și pe urmă am văzut că ușile din casă nici nu aveau încuietoare, asemeni dulapurile. Am intrat în vârful picioarelor, și mi-a venit inima la loc, înțelegând că nu vom trezi pe nimeni. Pertti mi-a arătat camera, lângă intrare, apoi dușul, la capătul coridorului și s-a dus să se culce, după ce și-a scos pantofii, ca bărbații care întârzie prin cârciumi și vin acasă spre ziuă.

În ușa de la camera dușului, fără cheie și fără un zăvor pe dinăuntru, era o fereastră la înălțimea ochilor, pe unde putea să te vadă oricine, în pielea goală. Pe urmă, luându-mă după pereții îmbrăcați în lemn alb, nu în faianță, am dedus că eram într-o saună. Am înțeles, când ai obișnuința ei în sânge nu trebuie să-ți lipsească în nici o zi, și nu totdeauna te poți duce la Lampäälä. Era însă o saună citadină, încălzită electric, nu cu pietre încinse, și-i lipsea mirosul de fum care amestecat cu mirosul lemnului încălzit dă un parfum sălbatic. M-am bucurat că puteam să folosesc dușul fără nici o constrângere, cu toată presiunea, căci dacă stropeam n-avea ce să se strice. Între timp ceasul mergea înainte, dar afară rămânea vechea lumină albăstruie și udă.

Camera era a fetei, pe care însă n-a trebuit s-o evacuez, și nici n-am văzut-o fiind plecată în Anglia, să-și facă vacanța. După puzderia de dicționare și după cărți am înțeles că studia limba engleză. I-am cunoscut puțin și firea și gusturile, după portretele beattleșilor și altor cântăreți bărboși, înșirate pe toți pereții, la un loc cu afișe de corrida, aduse din Spania, cu toreadori și cu tauri. Nu putea fi decât o fată modernă, totuși nu înțelegeam cum se împărțea între cele două pasiuni, muzica bărboșilor și toreadorii. Chemând-o Ruija, sau plăcându-i să-și spună așa, în firea ei apărea o componentă hispanică, venită poate de la mama vitregă, columbiana, descendentă a conchistadorilor.

Dar cum să-i spun mamă vitregă acestei fetițe micuțe și gingașe pe care am descoperit-o surprins, a doua zi dimineața? Și cum aș fi putut crede în cei treizeci de ani pe care și-i declarase? Poate să mă fi uitat cu lupa și să descopăr o hașură delicată la coada ochilor. E adevărat că simțeam în ființa ei semnele maternității, dar cred că mai degrabă prin instincte, prin ceea ce

o femeie împrumută de la animale atunci când își ocrotește și își dezmiardă progenitura. O chema Clara și Myriam, dar își spunea Clarita, nume care atunci nu mi-a plăcut și numai acum, când mi-l aduc aminte simt muzicalitatea lui dulce. De mult nu mai văzusem o brună atât de completă, prin păr, prin piele, prin privire, prin gesturi, și desigur prin firea aprinsă, pe care zadarnic încerca să și-o ascundă, așteptând să se adapteze la condițiile reci ale locului. Mă temeam să nu se ofilească, departe de ecuatorul ei, în lungile nopți nordice.

Odrasla era în faza de devenire, încă făt într-o parte a trăsăturilor lui omenești, deși umbla repejor, pe două piciorușe cam scurte și cam strâmbe. Sigur că picioarele aveau să i se lungească și să se îndrepte, iar pe urmă poate avea să răsară din el o făptură frumos împlinită, un efeb cu scut într-o mână, în alta cu spadă. Până atunci, faza ingrată prin care trecea pruncul mă făcea să-mi feresc privirea și parcă împieta asupra mamei.

Aceasta voia să fie severă, era profesoară de altfel, preda spaniola la Universitatea din Tampere, avea deci practică pedagogică. Principiile educației rămân cam aceleași, la urma urmelor; cu unele corecții pot fi aplicate și studenților, și pruncilor. Așa că își supraveghea fiul tot timpul și îl ținea în frâu, împiedecându-l de la exuberanțe cu un *no* atât de autoritar că mi-ar fi făcut frică să n-o fi văzut la față. Mica făptură se numea Eros, ambiție neobișnuită din partea unei mame, oricât ar fi de emancipată, căci nimănuia nu-i trece prin minte să menească un destin amoros pruncului aflat încă în scutece. Ea însă pronunța numele fără nici o tandrețe, îi dădea un timbru imperativ, eliminând consoana finală, cum fac uneori spaniolii cu numele proprii. Devenit Ero, am crezut, cu nedumerire, până ce am primit lămuriri, că era viitorul lui „a fi” din latinește, unul din cele mai puternice cuvinte din cea mai puternică limbă.

Din toată Nokia n-am văzut decât casa lui Pertti, și cele două case vecine, pe care nu le puteam trece cu vederea, făcând parte din cadru. Mă aflam într-un cartier de oameni înstăriți, dacă nu cumva acolo era înstărită toată lumea. Mi-a plăcut casa, numai un parter, întinsă fără constrângere asupra spațiului care se simte că este disponibil, ca în ținuturile abia descoperite. Construcția, mai mult de lemn decât de zidărie, cred că îmbina aceste două materiale numai ca să obțină o expresie mai bogată, altminteri firesc ar fi fost să se întrebuințeze numai primul, aflat alături și mai bogat în timbre, capabil de asemeni să dea mai multă căldură, cel puțin în sensul figurat al cuvântului. Unde pe lângă arhitect, care a făcut o locuință

modernă, elegantă și confortabilă, s-au amestecat gusturi străine, au apărut zorzoane, de pildă o oglindă de calitate bună, luminoasă și clară ca numele stăpânei, dar înconjurată de raze metalice, aurite, ca o imagine schematică a soarelui. Afară ploua antipatic, și soarele din casă nu izbutea să-l înlocuiască pe cel fără podoabe, din spatele norilor. Mai erau apoi, la bar, câteva fotolii, obținute prin transformarea unor butoaie, acestea nefiind nici măcar adevărate, ca roata de la Lampäälä, ci reproduceri noi și lustruite, pentru a fi în atmosferă și a da locului o notă de autenticitate. În schimb grădina din spatele casei, cum se vedea pe fereastra cât tot peretele, o peluză verde ca la Londra, cu câțiva arbori și câteva plante aruncate parcă la întâmplare își proiecta imaginea în interior și ar fi putut să țină locul multora din mobile.

În cursul dimineții Pertti m-a dus la Tampere, și mi-a arătat orașul, mai repede și mai bine decât aș fi putut face singur, scutindu-mă astfel să mă opresc o zi și acolo.

Acum două sute de ani nu exista nici o așezare de oameni pe locul orașului, care dacă astăzi are cam o sută cincizeci de mii de suflete, în 1820, patruzeci de ani după ce venise acolo primul locuitor, număra abia opt sute. Tenacitatea oamenilor nu-i mai mică decât a arborilor care se prind în piatră și încetul cu încetul împăduresc arhipelagul, dar are limite; după acea creștere tumultuoasă, procesul pare că s-a oprit la cifra de astăzi.

Micuț, aerisit, spălat de ploaie, orașul mi s-a părut prosper, dar fără ifose. Singurul sunet de triumf pe care l-am auzit acolo, a fost biserica unde am intrat numai câteva clipe, destul ca în fața ferestrei cât tot peretele să înțeleg cum se naște credința. Și în casa lui Pertti fereastra capta o credință, prin mijlocirea peluzei. Multe au de spus ferestrele cât peretele!

Într-un crânguleț din mijlocul orașului, cu mici reliefuri, o natură miniaturală, există un teatru în aer liber, de o concepție neobișnuită. Locul spectatorilor, cu bănci în amfiteatru, e cuprins într-un fel de alveolă, o construcție de lemn, pusă pe o platformă turnantă, care se poate roti într-o direcție și-n alta, trei sute șaizeci de grade, făcând să defileze prin față decorul de teatru, plantat în decorul natural și confundându-se unul cu altul. Cred că rămâne doar o curiozitate, care după câte știu n-a dat roade. Totuși ar fi un mod de a rupe tiparele, și-mi pare rău că nu știu dacă l-au mai încercat și alții. Poate că oamenii se mulțumesc cu televizorul, care le oferă decoruri continui, circulare și etajate, suprapuse și combinate, destule ca să acopere tot câmpul lor de imaginație.

Tampere își datorează existența unor industrii diferite, nu prea vizibile, fiind și ele rarefiate, ca oamenii, cu o notă de intimitate și discreție. Pertti m-a dus să văd una, unde are un rol de conducere, poate director, o mică uzină de motoare Diesel. N-aș fi bănuit-o, cu halele pierdute printre arbori, cu alei curate și tăcute, ca în parcuri. E drept că, fiind sâmbătă, nu era zi de lucru, și n-am întâlnit decât un om, portarul, care ne-a dat cheile. I le-a dat lui Pertti, firește, dar poate felului cum făcea gestul, felului cum se uita la mine, mi se părea că mi le dă și mie.

Nu știu cine păzea uzina, n-am întâlnit nici un câine; poate or fi fost sonerii de alarmă, dar mai degrabă cred că nimeni nu se gândește să fure. Am mers prin magazii și prin hale, era o uzină mică, nu fabrica decât un număr limitat de motoare, pentru camioane, buldozăre, remorchere și felurite scopuri pașnice, nici pentru submarine, nici pentru tancuri. Datorită lor, Pertti avea o casă frumoasă, cu o fereastră cât tot peretele, în fața căreia, tânăra lui nevastă îi creștea odrasla. Apoi mai avea o casă de vacanță pe malul lacului, unde vineri seara își primea prietenii. Să nu fi fost toate acestea, aș fi putut crede că uzina nu fabrica nimic, și avea o destinație misterioasă.

La câteva sute de metri se înălța un masiv stâncos, acoperit de pădure. Pertti m-a dus să-mi arate niște uși blindate, puse în piatră și am aflat că dincolo de ele era o escavație mare, o hală, unde în timpul războiului nemții își reparau avioanele. De ce nu s-o fi extins acolo uzina de motoare, dacă locul era gata pregătit, probabil cu mașini și unelte și n-ar fi trebuit decât să se readapteze?

Ploaia țârâia mai tot timpul și aș fi mers la căldură, dar Pertti a ținut să-mi arate și ruinele unui castel, aflat în pădure, pe înălțimea stâncoasă. Am urcat într-o direcție și am coborât în alta, strecurându-ne prin hățișuri, sărind peste banchete de piatră, gata să ne rupem picioarele. Călăuza mea nu putea să se rătăcească, dar nu găsea castelul și, ambiționându-se, m-a dus mai departe, când la deal, când la vale. Degeaba scânceam și-l rugam s-o lăsăm baltă, era ca noaptea trecută, când vroia să stau treaz la întâlnirea cu prietenii, fără să țină seamă că mi se închideau ochii de oboseală. Eram cu capul gol, din imprudență, nu crezusem că o să ne aventurăm atât de departe, și n-ar fi fost nimic că mă ploua drept în creștet, speram să nu răcesc tocmai acum, nu mi-e îngăduit să mă îmbolnăvesc când sunt departe de casă, printre străini, dar mă prăpădeau țânțarii, se năpusteau asupra mea ca avioanele în picaj, nu-i împiedeca nimic să mă atace, nici ploaia care ar

fi trebuit să-i alunge și să-i potolească. Seara aveam în cap cucuie cât oul de bibilică, și atunci mi-am adus aminte că Auli mă prevenise.

Împotriva obiceiului, am luat parte la masa de prânz a familiei, nu era cuviincios să stau deoparte, și fără să regret găzduirea, am simțit încă o dată că independența deplină n-o pot avea decât în singurătate. Să fi fost de capul meu la această oră, poate aș fi colindat străzile din Nokia, cu umbrela în mână, să văd și casele celelalte. Îndată după masă Pertti m-a poftit să mergem la saună, în Lampäälä; credeam că-i vorba numai să-mi iau mașina lăsată acolo, el însă nu vroia să renunțe la inițierea ratată seara trecută, și cum am ajuns s-a și dus să aprindă focul. Clarita rămăsese acasă, de frica țânțarilor, care cu altă ocazie îl bășicase pe bietul Eros. Într-adevăr, privindu-l mai bine am văzut că era plin de cucuie înveninate, nu doar în creștet, ci pe toată fața, de mă miram cum supraviețuise.

După ce soba s-a încins bine, am mers să culegem ramuri pentru măturicile rituale. În poartă l-am întâlnit pe văr, șeful poliției și i-am mulțumit că îmi păzise mașina. A făcut ochii mari, cred că până atunci nici nu o văzuse. Era un om fără vârstă, dar i-am atribuit vreo patruzeci de ani, ca să am un punct de plecare. Purta haine civile, de catifea verzuie, ca un gardian silvic. Din înfățișarea lui mi-a rămas în minte o stare de echilibru instabil, poate fiindcă Pertti mă prevenise. O impresie luată de la altul nu-i demnă de laudă, dar degeaba îmi găsesc vină; dacă închid ochii îl văd limpede cum stătea în poartă, mutându-și greutatea corpului de pe un picior pe altul, cu o mișcare nesigură. Avea părul blond, cam veșted, și o față rotundă, atât de roșie că părea ținută la flacără. Spre deosebire de părul anemic, culoarea din obraji era foarte viguroasă. Părea să aibă mare chef de vorbă și de societate, ar fi vrut să meargă cu noi și probabil pe urmă să ne însoțească la saună, dar Pertti s-a sustras cu oarecare răceală.

Stătuse ploaia, se vedea chiar soarele, printre arbori. Ne-am adâncit în pădure, lăsându-l pe văr singur, în poartă; părea un copil mare, obidit, și cu toate că nu puteam să văd de la distanță cum rămânea în urmă, săracul, cred că îi tremura buza de jos, gata să-l cuprindă plânsul.

Tot îndepărtându-ne și căutând ramuri mai bogate am ajuns la un luminiș, pe unde trecea canalul care fusese reperul meu la venire. Atunci, dintr-o dată mi s-a făcut dor de șosea și de ducă, și am simțit o mică fericire în suflet la gândul că a doua zi aveam să plec mai departe. Nici Pertti, nici Clarita (pe Eros nu-l pun la socoteală) nu înțelegeau de ce această grabă, când poate Will îi anunțase că am să stau acolo să scriu o carte. După ziua

ploioasă și după atâta pădure, acel orizont lărgit dintr-o dată, și cerul limpezit când nu mai aveam nici o speranță, cu soarele cam palid coborând deasupra copacilor unde avea să se plimbe multă vreme înainte de a apune, îmi aminteau ce mare era lumea, și ce puțin timp îmi rămânea pentru a o cunoaște.

Când ne-am întors, se făcuse frig și lacul începea să se învinețească. Am intrat în saună dornic să mă pătrundă căldura, eram disponibil pentru orice temperatură și nici nu m-am mirat, nici nu m-am speriat când am văzut că termometrul arăta nouăzeci de grade, de două ori și mai bine cât temperatura mea corporală. Venisem cu teama că va fi un examen cam aspru, atâta lume vorbea despre sauna finlandeză cu un respect puțin înfricoșat, de parcă ar fi fost un loc unde virtuțile omenești erau puse la încercare, și chiar certificatul prezumțios, prins în ușă, vestea că nimic nu era de glumă aici, asemeni felul grav cum Pertti conducea această ceremonie, accentuând solemnitatea ei misterioasă prin toate gesturile, fie cel mai simplu dintre ele, de a lega măturicile cu o ramură subțire și elastică. Ne-am așezat pe banca de sus, aproape de tavan, unde temperatura este mai ascuțită. Cunoșteam din copilărie felul chinuitor și voluptos cum te cuprinde aerul fierbinte, ca o presă încinsă, învăluindu-te și storcându-te ca pe o cârpă, și nu putea să mă sperie; pe vremea aceea nu exista saună, ci doar baie de aburi, dar nu-i mare deosebire între una și alta, nu înțeleg de ce se minunează lumea atâta, poate fiindcă la baia de aburi nu se făcea nici o ceremonie, și nu se găseau măturici de mesteacăn.

Simțeam că Pertti mă spiona cu coada ochiului, așteptând poate să mă pierd cu firea și să o zbughesc afară, sau să-mi vină rău, să leșin, să mă apuce epilepsia. Însă mie îmi era grozav de bine, cum mi-a fost prima oară când am intrat în camera de aburi, la Baia Municipală din orașul copilăriei mele, și care pe urmă a devenit o ispită egală cu Biblioteca Publică și cu vitrinele librăriilor. Astfel, revelația se dovedea trăită de multă vreme, rămânea cel mult să se împrospăteze și poate să se îmbogățească. Deocamdată aveam de făcut o corecție, băile de aburi emanau un miros acid și coroziv de urină fierbinte, rezultatul înghesuielii publice, cu oameni de toate felurile, unii ispitiți să se relaxeze, dacă știau că prin perdeaua de aburi nu putea să-i vadă nici măcar vecinul, decât dacă își băga nasul.

Socotesc demn de spus că lemnul din care sunt făcute băncile și pereții în saună păstrează o temperatură suportabilă, deși atmosfera în jur depășește uneori punctul de fierbere al apei. Pentru aceasta, mai bun decât lemnul de

brad cunoscut în saunele de la noi, pe cale să se înmulțească, este plopul, cu structura lui poroasă, nu-i greșit să spun celulară, care înmagazinează mai puțină căldură. Acest lemn, spălat după fiecare folosire, lăsat să se usuce și să se aerisească, își păstrează structura lui vie, și dacă se încălzește emană ceva din mireasma pură a pădurii trezită de soare. Vedeam pe fereastră lacul, tot mai vânăt și-mi închipuiam că, deși venise vara, nu se dezghețase de multă vreme și nu-i trebuia mult până ce să înghețe iarăși. Drept în fața debarcaderului îmi închipuiam copca făcută în gheață, unde se arunca Pertti în zilele geroase, urmat de prietenii lui de vineri seara. Oare când aveau să-l supună și pe Eros la acest botez septentrionic?

Frigul de afară, devenit aproape vizibil, că nu trebuia doar să mi-l închipui, făcuse să suport mai mult decât cu ușurință temperatura fierbinte, să descopăr în ea o plăcere neprevăzută, care îmi făcea puțin frică, de parcă ar fi anunțat un viciu. În vreme ce îl simțeam pe Pertti spionându-mă, trăgeam cu coada ochiului la termometrul prins în perete. Trecuse de nouăzeci de grade, și cu siguranță avea să ajungă la o sută. Oare la ce temperatură fierbe sângele omului, și cât este el în stare să trăiască într-o asemenea stare?

Așa cum vedeam frigul de afară, de parcă ar fi căpătat o culoare proprie, sau chiar o structură materială, ca o pastă plumburie, vedeam și căldura dinlăuntru, cu densitatea crescută până la vâscozitate și mă miram că rămânea transparentă. Dacă m-aș fi mișcat, presimțeam că ar fi trebuit să mă lupt cu rezistența aerului, cum te lupți cu a apei, mai ales în lacurile foarte sărate.

Pietrele încinse se numesc Kiuas. Nimeni n-are nevoie să știe și va uita repede, cum am să uit eu însumi, dar cum aș dovedi altfel că am fost într-o saună finlandeză? E drept că Pertti mi-a dat la urmă un certificat cu pecete și iscălitură, provenit de la o asociație, aceeași cred care omologa sauna. O clipă l-am luat în serios; și am simțit chiar o îngâmfare, fiindcă îmi atesta curajul și bărbăția. Singurul meu curaj și singura bărbăție era că mă aflam cu cinci mii de kilometri la nord de mine însumi, într-o înserare rece și amorfă, între lac și pădure, cu un om necunoscut, care ar fi putut să mă omoare prin fierbere și apoi să mă arunce în apă, unde să mă conserve prin congelare.

Ca și când ar fi vrut să treacă la înfăptuire, Pertti a înhățat o ulcea de lemn, cu coada lungă, și luând apă dintr-o găleată, a stropit pietrele încinse (Kiuas!). Ehei, dar pietrele erau înroșite, nu ca la saunele noastre anemice,

și când apa a căzut peste ele, s-a auzit o detunătură prelungă, o salvă de tunuri, apoi a țâșnit o jerbă de aburi, care s-a dus până în tavan, ca o ciupercă de explozie atomică.

Se întâmplă ca într-o zi de vară dogoritoare, când stai în nisipul fierbinte de pe malul mării, soarele să intre repede și pe neașteptate într-o perdea de nori negri. După o primă senzație agreabilă, ca un început de odihnă, te cuprinde nu frigul, ci teama că soarele va sta ascuns toată ziua. Altminteri atmosfera rămâne plăcută, murmurul mării continuă, trupul despovărat de arșiță se destinde, și se poate să te cuprindă o toropeală binecuvântată, acea stare voluptuoasă dintre somn și trezie, când n-ai ajuns cu totul la uitarea de sine, ci percepi plăcerea cu simțurile aproape întregi și cu conștiința abia amorțită. Dacă soarele iese brusc din nori, într-o asemenea clipă, prima senzație pe care o ai este aceea de opărire, ca și cum din cer s-ar fi răsturnat peste tine un cazan cu apă fiartă.

Așa am simțit urmarea exploziei, un suflu fierbinte m-a izbit în față și mi-a învăluit trupul, în timp ce termometrul sărea brusc la nouăzeci și cinci de grade. Văzând că nu mă doborâse, Pertti a repetat gestul cu un sadism care poate era numai ciudă și ambiție. Termometrul s-a urcat la o sută de grade. La a treia și a patra repetare, abia de s-a mai mișcat, două sau trei linii; pietrele nu mai erau înroșite, iar eu triumfasem, fiindcă nici nu fugisem, nici nu cerusem grație.

În afară de certificat, Pertti mi-a mai dat drept recompensă și un termometru de saună.

Odată am construit o casă în jurul unei mese, o primă achiziție, de la care pornisem și care mă inspirase. Era prea târziu să construiesc o saună în jurul unui termometru. Nefiindu-mi de folos, și nemaiavând unde să pun atâtea obiecte care se adună într-o viață, l-am dăruit unui om tânăr, gândind că poate într-o zi el o să-și facă și sauna. Nu spun că n-a avut imaginație, ci sigur că i-au lipsit mijloacele; termometrul l-a pus în sufragerie, la loc de cinste, să-l vadă toți oaspeții, dar niciunul dintre aceștia nu-i cunoaște istoria, și nimeni n-a auzit de Pertti.

Când ne-am înțeles din ochi că prima experiență era terminată, m-am repezit afară în pielea goală, prin amurgul vânăt și rece, am fugit până la debarcader și m-am aruncat cu capul în jos în apa densă. Câteva clipe cât am stat la fund, nu mai știam dacă nu cumva trecusem prin gheață și făcusem o copcă; parcă auzisem un trosnet. M-am temut că n-am s-o mai nimeresc spre a mă întoarce la suprafață. Poate am nimerit-o, poate am

făcut alta alături. M-am pomenit în camera unde mă dezbrăcasem, mi-am pus un halat gros pe umeri și în timp ce Pertti frigea cârnații de saună pe jăratec, m-a cuprins o stare atât de bună că aș fi rămas acolo până la sfârșitul zilelor mele, și desigur aș fi scris și o carte, cum spera Will, și poate nu doar una, ci pe toate.

Ultimul gest al lui Pertti a fost să arunce peste jeraticul din sobă farfuriile, paharele și tacâmurile de material plastic. S-a iscat o flacără.

14

Nu mai știu când am avut timp să stau de vorbă cu Clarita în seara aceea, poate au fost numai câteva minute. Dar în timpul care cred că nu putuse să fie decât scurt, și cu puținele mele cunoștințe de limbă spaniolă, am izbutit să înțeleg esențialul din ceea ce am simțit că avea pe suflet. Eros se juca pe covor la picioarele ei, iar Pertti, la bar, alături, după ce scosese pahare și o sticlă de whisky și le pusese pe o măsuță ca un trunchi de arbore, între fotoliile făcute din butoaie măsluite, pregătea ecranul și proiectorul de diapozitive, fiindcă avea de gând să-mi aducă în fața ochilor întreaga lui istorie. Trunchiul de arbore, de vreo patruzeci de centimetri înălțime și de vreo șaizeci diametru, părea retezat din pădure, imita atât de bine natura, că se vedeau până și inelele de creștere, concentrice, ba chiar și urmele fierăstrăului. Dar poate că era un trunchi adevărat, și eu l-am suspectat de pomană!

Diapozitivele pe care le-am văzut mai pe urmă, de la nuntă, mi-au dovedit că tânăra columbiană îl urmase de bunăvoie de la ecuator până sub cercul polar, unde ne aflam în această zi de odihnă. Punctul ei de vedere exprima o nemulțumire de principiu, nu o dezamăgire personală, atâta timp cât nu făcuse nimic împotriva propriei ei voințe, și probabil avea ceea ce își dorise. Dar era mult prea la nord de ea însăși, la mii de kilometri, și cred că îi era frică de întuneric. Ascultând-o, mi-am amintit de fata finlandeză pe care am întâlnit-o în ascensor, la Leningrad, într-o stare de fericire artificială și cam necontrolată. Purtarea ei, care presupun că putea s-o ducă oricât de departe, nu era un semn de dezmăț, ci de adaptare la condiția de viață nordică, unde exuberanța devine o armă de luptă cu latitudinea. Nu mă iau după mulțimea publicațiilor pornografice, fiindcă am văzut mult mai multe la Amsterdam, unde domnește o climă mai omenească, aș numi-o europeană. Libertatea de moravuri în țările nordice nu-i o demonstrație, ci

un mod de viață, care cred eu că nu ajunge la indecență, deși mi s-au citat cazuri. E o neînțelegere. Exodul femeilor spre țările calde, în căutarea unor drepturi frustrate s-ar datora interesului scăzut pe care îl înregistrează ele la bărbații de pe latitudinea lor comună. Dar biologic sunt construiți și aceștia ca toți bărbații, și dacă există inegalități între unul și altul, ele se întâlnesc pretutindeni, chiar la sud de tot, între ecuator și tropice. Sunt și acolo femei nemulțumite, și nu toate se resemnează, dar ele nu fac din infidelitate o declarație publică.

Cele ce urmează nu mi le-a spus Clarita, Doamne ferește! Din pledoaria ei care era de fapt o predică, o profesie de credință personală conjugată cu credința catolică, am înțeles că femeile, în zona ei de naștere, sunt datoare să-și păstreze castitatea pentru bărbatul bun sau rău cu care s-au unit în fața bisericii. Religia catolică nu admite încă divorțul și mase întregi de credincioși se supun acestui canon drastic, prea puțini îndrăznind să se răzvrătească. Deci, cu educația ei puritană, nu le aprobă și nu le absolvă pe semenele ei nordice în căutare de dragoste, așa cum le-am văzut și eu prin gări sau prin porturi, în țări mai calde, cu o sacoșă în mână, unde au tot bagajul lor de aventură, periuța de dinți, atomizorul cu parfum și cămașa de noapte. Dar în același timp, ea care a venit aici cu un sânge fierbinte, nu ascunde că bărbații au sângele abia călduț, ca o supă, după propria ei expresie.

Neînțelegerea între sexe este un conflict vechi, început odată cu alungarea din rai a celor două victime. Desfid că un teolog ar putea să-mi explice cum s-a născut ideea de păcat biblic, când faptul s-a săvârșit sub îndemnul lui Dumnezeu carele a spus el însuși: creșteți și vă înmulțiți și stăpâniți pământul! De-atunci bărbatul și femeia se tot caută, și se întâlnesc, dar de multe ori fără să se găsească.

Trei din șapte filme care puteau fi văzute anii trecuți la cinematografe, între Stockholm, Paris și Viena, ca să mă refer la vremea când am fost acolo și la locurile cunoscute de mine, își propuneau să dezbată, după cum anunțau afișele, dreptul femeii de a-și căuta satisfacția în dragoste. Unul din ele, în două serii, făcut după o carte cu răsunet, un bestseller, se bucura de o continuă afluență a publicului, de la cea mai nordică, la cea mai sudică latitudine atinsă de mine. Regret că n-am văzut nici o serie, devenisem sceptic, fiindcă opt din zece filme proiectate în acea vreme erau „sexi”, sau și mai rău „porno”, unde n-ai ce să descoperi decât imagini obscene, directe, nedistilate și nici măcar trucate, fără nici o intenție creatoare, și nici

un fir de emoție, o răbufnire de dispreț și de ură a omului împotriva lui însuși. Nu știu de ce se aruncă atâtea zoaie peste iubire, când oamenii continuă să cumpere flori pentru alesele lor, și să le facă serenade sub fereastră. Nelipsit nici el de scene în gustul vremii, filmul amintit mai înainte mi s-a spus că ducea la o dezvăluire crudă a insatisfacției feminine și pleda pentru dreptul femeii de a repara nedreptatea.

Între bărbat și femeie există o inegalitate biologică, extinsă pe multe planuri, începând poate cu greutatea corporală, cu forța fizică și cu rezistența la eforturi. Deși s-a instaurat o egalitate socială pentru care sufragetele au luptat bărbătește, femeile nu concurează alături de bărbați pe stadioane, și recordurile duc astfel la handicapuri importante. După ani de îndoială, un renumit constructor de automobile a ajuns să spună că femeile sunt conducătoare la fel de bune ca bărbații, ba chiar pot să-i întreacă. Aș vrea să nu emit o părere contrară, întrucât am cunoscut câteva femei cărora le stătea foarte bine la volan și mergând alături de ele nu mi-a fost niciodată frică, așa cum mi s-a întâmplat cu frații, cu bărbații lor și cu alții. Femeia e grațioasă în tot ce face, și grația duce la perfecțiune. Astfel, sunt și eu alături de domnul Enzo Ferrari, care fabrică vestitele automobile de curse. Însă el n-a încredințat niciodată unei femei o mașină de „formula întâia”, care-i un balaur cu mii de capete. Și ce mai încoace încolo: pe pista de sare din statul Utah, al Americii, o femeie a atins viteza de aproape cinci sute de kilometri pe oră, pe un bolid de record, carenat ca avioanele, cu motoare de mii de cai putere. Mă înspăimânt și nu mai vreau altă demonstrație, la fel cum la circ mă înspăimântă triplul salt la trapez și sunt mulțumit să-l văd o singură dată. Dar, pe aceeași mașină, pe aceeași pistă și-n aceleași condiții, soțul acelei femei curajoase a atins aproape o mie de kilometri pe oră, viteză de două ori mai mare! E un raport de ținut minte.

Inegalitatea biologică a fost compensată dinaintea sufragetelor. Orice om care se socotește bărbat, și-a folosit forța ca să-și apere femeia. Dacă n-a putut-o scăpa de durerile facerii, a luat asupra sa greutatea armurii și s-a dus la luptă, ca să-și ferească familia de cotropire. De multe ori a fost femeia nedreptățită, ținută în stare de sclavie și supusă cu biciul. Dar nu-s puține exemplele când farmecul uneia a atras atâta adorație încât a ajuns să domnească nu doar peste bietul om care s-a așezat în genunchi la picioarele ei, ci peste popoare.

O singură inegalitate nu poate fi compensată; ea rezultă din rolul și destinul inegal pe care îl au în dragoste femeia și bărbatul.

Tiran al cetății, cu drept de viață și moarte, nobil, stăpânitor de domenii, cu privilegiul primei nopți a mireselor, explorator în ținuturi necunoscute, marinar în porturi îndepărtate de casă, cuceritor în țări trecute prin foc și sabie, sau cavaler al lupanarelor, sau brută care atacă și își impune forța, mecanismul masculin al tuturor acestora funcționează, fără a fi nevoie de altă comunicație, cu voia sau fără voia femeii, parteneră de ocazie sau victimă.

Prin structura ei anatomică, prin destinația viscerelor, care sunt un receptacol expus consecințelor, femeia este datoare să-și judece gesturile, și să rămână în defensivă. Nu totdeauna se întâmplă așa, uneori ignoranța, inconștiența, pasiunea, sau stări imprevizibile, luate pe rând sau împreună, fac dintr-o femeie altceva decât ceea ce a fost hărăzită să fie, și atunci datele problemei se schimbă; dar așa ea nu se apropie de natură, cum s-ar crede, ci se îndepărtează, chiar dacă ajunge la mulțumire. Știu că sunt femei care și-au depășit condiția, prin rafinament, prin exercițiu, și de multe ori printr-o predispoziție corporală, de unde vine un început de egalitate cu partenerul. Ele vor avea un dispreț ironic pentru cele spuse mai înainte, nevrând să înțeleagă că ideile acestea sunt de fapt un elogiu. În ceea ce mă privește, exprimându-mă astfel, nici măcar nu am mulțumirea să cred că am izbutit să spun întreg adevărul. Nu există nici o dovadă că privilegiatele, egale cu bărbații în satisfacție, se apropie cu adevărat, și toate, de bucuria visată, că nu o truchează. S-ar părea că femeile cele mai zvăpăiate sunt cele mai nemulțumite, de unde le vine și setea de căutare.

Nu admit o categorisire atât de vulgară, dar încerc s-o propun, lăsând cuvintelor brutalitatea care deși nu-mi aparține, recunosc că poate să fie convingătoare. De mult, un prieten, fără să fie misogin, dimpotrivă, spunea, bizuindu-se pe observații culese din literatură și din viață, fiind medic de altfel, că femeile în dragoste sunt femele lascive sau cățele frigide.

Singura jignire adevărată, teoria aceasta o aduce animalului luat ca exemplu; nu știu de ce este socotită cățeaua un etalon de nesațiu. E adevărat că ea își adulmecă masculul la toate ușile, pe sub toate porțile, pe toate maidanele, dar așa nu face altceva decât să se supună unei porunci a naturii, să-și respecte destinația ei de femelă care perpetuează o specie atât de chinuită. În schimb, pe urmă, când își are puii în burtă, nimic n-o mai cheamă spre masculul cu care s-a împreunat îndelung și inconfortabil, decât, uneori, o tandrețe pură, poate împrumutată de la oameni. Iar masculul, la rândul lui, îi simte starea de la distanță, și asiduitatea lui

încetează, printr-o comutare organică, fără să lase în urmă dorința continuă a omului.

Ar fi hazardat și impudic să spun câte din acestea sunt ideile mele, dar, chiar dacă mi-am format câte una, nici nu-i nevoie de ea, căci au alții destule ca să fie puse la baza unei discuții care frământă astăzi milioane de oameni, deși nu sunt scutiți de celelalte griji ale existenței. Că fierberea pornește din țările nordice este o presupunere sau poate chiar o constatare comună, după cum tot comună este observația că în sud, de-a lungul Mediteranei, comunicația dintre bărbat și femeie devine mai firească, mai simplă, mai bogată în consecințe, și chiar dacă uneori dă naștere la drame pasionale, în schimb exclude aproape cu totul controversa și discuția privitoare la drepturile femeii în dragoste. Între cele două limite ale Europei, se întinde destul spațiu ca să se nască situații de mijloc, întrepătrunderi, împletiri de moravuri și modificări de temperamente, prin modă și prin contaminare. Dacă ar fi să trag pe hartă o linie ca să despart cele două zone, ea ar trece printre Amsterdam și Bruxelles, cam pe frontiera dintre Olanda și Belgia, violând puțin ideea de comunitate europeană a acestor două țări, atât de deosebite una de alta. Dar hotărnicirea mea ar cuprinde multă eroare, nu atât prin situarea Belgiei în zona privilegiată, cât prin includerea Germaniei Federale în zona cealaltă, fără nici o dreptate, ci numai datorită situării ei geografice, între Olanda și Danemarca.

Sunt oare femeile care coboară din nord cu sacoșa în mână victime ale răcelii masculine, sau ale propriei lor inaptitudini, cel mai adesea, dacă nu totdeauna, provenită dintr-o lezare? Cum începusem să spun, nevoită să delibereze în fața dorinței, a pasiunii sau chiar a iubirii depline, femeia îndeobște purcede la faptă într-un chip atât de cerebral încât o pândesc toate primejdiile de nereușită. Și iarăși vor zâmbi ironic cele care au avut norocul să-și piardă controlul de la prima atingere, și nu cunosc numărul celorlalte, fiindcă nu-l cunoaște nimeni, și nici nu se va face statistică, fiindcă ele niciodată nu au să spună, decât câte una, sau în clipe de totală descurajare, sau când le licăre o speranță. Toate acestea, dacă nu sunt niște resemnate, caută, ceea ce uneori poate să fie o cale lungă, alteori o cale interminabilă. Dintre ele, se recrutează marile amante. Cred că Mesalina a fost o frigidă.

O doctoriță care a examinat mii de femei îmi spunea anii trecuți că nu se încrede în confidențele lor, iar competența ei medicală nu-i suficientă ca să le poată pune într-o categorie sau alta. Atât a putut să observe, că femeia care în societate atrage cei mai mulți bărbați și cea care face victimele cele

mai multe în dragoste, este cu siguranță o frigidă. Tot ea mi-a spus, ca o întregire a acestei teorii atât de paradoxale, că în neamul cerbilor se naște din când în când o femelă inaptă să fecundeze, care nu se liniștește niciodată, ci umblă capie, iar masculii o urmează scoși din minți, lăsându-le în părăsire pe celelalte. Această bacanală continuă până ce vânătorii, alarmați și porniți în urmărire o împușcă pe dezmățată, altfel neamul cerbilor fiind în primejdie să dispară. Între oameni nu se ajunge niciodată atât de departe. Dimpotrivă, în unele locuri, pe pământul nostru, femeile și bărbații și-au luat atâta libertate încât au ajuns, unii față de alții, la o toleranță degradantă, care premerge indiferența, apoi refugiul în băutură și în stupefiante. Iubirea ar trebui protejată, în sere și rezervații, unde să se regenereze. Ar trebui să i se închine mai multă meditație, mai multe flori și mai multă poezie.

Pe seară, după ce venisem de la saună, Clarita prăjea pâine, la bucătărie și se uita afară, unde mașinile stăteau una lângă alta, sub fereastră. Amândouă cam de aceeași putere, a lui Pertti gri, ca norii care acoperiseră iarăși cerul, a mea aurie, ca o scânteiere solară. Deși e așa numai din întâmplare, culoarea îmi face bine, mai ales în zile posomorâte.

— Parcă luminează! a spus Clarita cu o nostalgie columbiană.

În culoarea celor două mașini puse alături, mi se părea că rezidă însăși diferența de latitudine care mă despărțea de casă. Dar Clarita avea mult mai mult drept să se simtă dezrădăcinată, casa ei fiind la o diferență de latitudine de șaizeci și unu de grade, pe când a mea numai la șaisprezece. Nici nu știu dacă mai aveam vreun drept să mă plâng, și chiar mă rușinam de tevatura pe care o făcusem în propriul meu suflet. Căci în raport cu mine, nostalgica mea gazdă era mult mai la nord de ea însăși.

Am văzut-o îndată pe ecranul de proiecție, colorată și arsă de soare, în decoruri puțin cam aride, cu piatră roșcată, fierbinte. Avea o rochiță albă, fără mâneci, și părul, cu cărare la mijloc îi cădea pe spate în două cozi grele, atât de negre că ajungeau la o sclipire albastră. Apoi, treptat, de la o imagine la alta au început să se schimbe, și ea și decorul, mie însă nu mi-a rămas în minte nici o trecere, ci m-am pomenit brusc într-o casă plină de oaspeți și de lumină solară. Iar rochița, păstrându-și numai culoarea, se prefăcuse în rochie de nuntă, cu trenă și cu dantele; cozile grele nu se mai vedeau sub voalul alb de mireasă, și cărarea din creștet era acoperită de o diademă de perle, ca o coroană de lăcrămioare. Alături, Pertti, cam greoi pe

lângă ea, în smoking, cu fața țepoasă, deși se vedea că era bărbierit proaspăt, părea stânjenit și nemulțumit de asistență; oamenii se înghesuiau unii în alții, înălțându-se pe vârfuri și lungindu-și gâtul, ca să nu rămână în umbră. Erau părinții ei, frații, surorile, nu-i mai țin minte, și rudele, o familie numeroasă, legați unii de alții cu liane ecuatoriale și oricât ar fi fost de veseli, pe chipul fiecăruia se vedea o gravitate puțin aspră, ca a oamenilor care nu iau în glumă ceremoniile. Eu, unul, eram mirat de prezența lui Pertti acolo, cum venise, cine-l adusese, și ce nevoie avea el de o fată columbiană? Iar ea, prin ce vrajă plecase de pe ecuator, să se strămute în nord, dincolo de paralela șaizeci și una?

Un vârtej cenușiu m-a luat pe sus dintre imaginile colorate, și m-am pomenit în fotoliul disimulat în butoiul cu doagele decupate, cu sticla de whisky alături.

Ca să nu-mi drămuiască nimeni băutura, vroisem să iau o sticlă de whisky din mașină, dar Pertti mă oprise, asigurându-mă că nu-i nevoie. Într-adevăr, rafturile în bar erau pline de sticle, cele mai renumite mărci de whisky, printre ele unele scumpe, despre care nici nu auzisem și costau de cinci ori cât cele comune. Am aflat cu o surprindere admirativă, că toată această colecție se datora unei manevre ingenioase. Pertti mi-a mărturisit, cu o satisfacție cam levantină, cu totul de nebănuit pe o latitudine atât de înaltă, că toate sticlele erau mostre trimise de diferite firme scoțiene. Anunțând printr-o corespondență organizată că are de gând să deschidă un bar în localitate, fabricanții se întrecuseră unul pe altul în a-i trimite marfă de probă, și acum Pertti avea whisky în casă, pentru o bună parte din viață, iar dacă era cumpătat, putea să-i lase și lui Eros câteva sticle, moștenire.

Am rămas în fața ecranului și am urmărit diapozitivele în continuare, însă fără a mai izbuti să mă strămut în peisajul columbian, arid și fierbinte, unde mă duseseră primele imagini. Acum îl simțeam pe Pertti în stânga, manevrând casetele cu diapozitive, și chiar îl zăream cu coada ochiului, iar pe Clarita, așezată în fața mea și mai la dreapta o vedeam din spate, ca o siluetă neclară, dizolvată în prisosul de lumină a proiectorului, în vreme ce soarele columbian o bătea în ochi, făcând-o să clipească, așa cum se simțea din micile mișcări de recul ale capului.

Am urmărit, nu fără atenție dar fără să cred în vrajă, un itinerar care am înțeles că era călătoria lor de nuntă și astfel, când mă așteptam mai puțin, am luat cunoștință de priveliști ecuatoriale, aci sterpe și întristătoare, aci năpădite de vegetații nebune. Mi-a rămas în minte mai puternic, prin

contraste care îmi răneau retina, o cultură de tutun, într-o vale mănoasă, unde plantele, cu frunza plină de servă, păreau lubrice și carnivore, puse să se desfete și să digere; dincolo de ele, în planurile următoare, se deschideau înălțimi când frânte, când șerpuite, coline de piatră roșie, arsă de soare, unde niciodată n-ar fi putut să cadă o sămânță, sau o rădăcină de iarbă, fără să se prefacă în flacără. Numai în vârful vulcanului Etna am mai avut ca aici imaginea unei naturi moarte cu totul, unde viața e cu adevărat imposibilă.

De la un timp am uitat iarăși unde mă aflu, ecranul s-a mărit până ce a cuprins tot peretele, acoperindu-mi și partenerii, și m-am pomenit singur, la o fereastră vrăjită, care m-a purtat pe cei mai bine de un milion de kilometri pătrați ai Columbiei. Îmi era bine să fac realitate dintr-o imagine trecătoare, dar aveam o nemulțumire și mă temeam să nu crească, gândul că îmi trădam țelul, măcar într-o seară și într-o oră, desfătându-mă în lumina de două ori luxuriantă a Columbiei, prin ecuator și prin spiritul ei hispanic, când în două zile trebuia să fiu la Cercul Polar, și la Capul Nord într-o săptămână. Impresia a rămas neștirbită chiar după ce s-a stins proiectorul, și m-a înconjurat realitatea. N-am vrut să țin seama de ea, și cu toate că m-am purtat cuviincios, mulțumindu-le gazdelor și spunându-le noapte bună, și cu toate că afară începuse iarăși să plouă, am rămas în atmosfera mea solară, până ce m-a prins somnul. Impresia acelei călătorii ecuatoriale și puțin hispanice nu s-a stins nici atunci, ba cred că a tot crescut până dimineața, poate fiindcă dormeam în patul unei fete care își spunea Ruija, și pereții camerei erau tapetați cu toreadori și cu tauri.

15

Preocupat de grijile drumului și de datoria pe care o aveam de a ști tot timpul de ce mă aflu într-un anumit loc și nu în altul, adică de a-mi alege cel mai fructuos dintre itinerariile posibile, fără alt aparat decât harta și inspirația, am uitat din primele minute după plecare escapada din ajun, seara și de peste noapte. Era o dimineață urâtă, plumburie și udă și deodată rămâneam singur, în întuneric, după ce în jurul meu fusese atâta lume și atâta soare. Pertti, în pijama și cu picioarele goale m-a condus până la mașină, și iarăși m-am minunat că ușa de la intrare nu era încuiată. Dar și mai mult m-a minunat că stăpânul casei nu-și luase o pereche de papuci și mergea cu labele goale, pe aleea pietruită, călcând nepăsător prin băltoace.

Mi l-am amintit din seara când stătea la masă cu prietenii, în lumina slabă, pâlpâitoare a lămpii sau luminării, și mort de oboseală cum eram, toți mi se părea că aveau ceva din oamenii preistorici. Și acum, cu geamantanul meu în mână și cu picioarele goale pe aleea udă, Pertti mi se părea un om preistoric. Dar locuia într-o casă civilizată, avea o nevastă frumoasă și tânără, care îl aștepta în patul cu cearceafuri curate, cum fuseseră și ale mele. Oare ce nu înțelegeam eu despre acest om și despre lumea lui, dacă îl priveam cu nedumerire, pe când el nu părea deloc a fi într-o situație nefirească? Oare nu era el un om mai întreg și mai adevărat decât mine? Nu eram eu sclavul unor deprinderi din care îmi făcusem lege și vroiam s-o impun tuturora? Dar dă-o naibii de treabă, cum să te bagi în pat cu picioarele murdare și ude?!

Era duminică foarte devreme, Clarita dormea încă, ne luasem rămas bun de cu seară. Și deodată, pe când toată lumea dormea, sau trândăvea în cearceafuri, cum se obișnuiește duminica, m-am pomenit fără nimeni pe șoseaua plouată, între marcajele galbene, luminoase, care îmi dădeau siguranță în lumea exterioară, dar în același timp îmi limitau tiranic spațiul de mișcare și lumea mea interioară. Nu puteam face altceva decât să urmez șoseaua, cu speranța că am ales-o pe cea mai bună. Grija rămâneau bifurcările, unde trebuia să mă hotărăsc dacă o iau la stânga sau la dreapta și care se anunțau de departe cu o neliniște progresivă. Dar tot ele, oricât m-ar fi pus în cumpănă cu misterul lor și cu incertitudinea, îmi dădeau un sentiment de independență. În Finlanda, unde înaintam spre nord pe o bandă de cinci sute de kilometri lățime, puteam face orice manevră mi-ar fi trecut prin minte, mergând cu vântul când dintr-o coastă, când din alta, în volte cum spuneau corăbierii. Și totuși, oricare ar fi fost direcția, aleasă în libertate, dincolo de bifurcație deveneam iarăși robul frumoaselor marcaje galbene.

Am un izbutit atlas de călătorie, cu șaizeci de planșe înșirate logic și ușor manevrabile, acoperind întreaga Europă, cu toate șoselele și toate detaliile necesare unei călătorii cu automobilul. Fiind un dar și având altă utilitate decât un obiect oarecare, l-am păstrat cu multă îngrijire. Până acum m-a însoțit în șaisprezece țări europene, ferindu-l de uzură și de impietate. Nu mai spun câtă bucurie regăsesc în el după întoarcere, când îmi ajută să retrăiesc călătoria, în timp ce proiectez alta.

Încă de la Helsinki, Pertti i-a adus prima profanare, trasând cu stiloul un drum nou, ca să ajung mai ușor la Lampäälä. N-am apucat să protestez, și

cu toate că mi-a rănit puțin amintirile, trebuie să recunosc că mi-a prins bine. La Nokia, Pertti s-a apucat iarăși să-l mâzgălească, adăugind drumuri netrecute pe hartă, printre ele acela misterios găsit cu atâta anevoință, care de la Fauske, în Norvegia, unde mă prăpădise ploaia, m-a dus de-a dreptul într-o lume însorită, pe malul golfului Botnic.

Mă uit și acum la linia tremurată, inegală, care taie de la nord-vest la sud-est toată partea nordică a Suediei, și în atlasul meu mâzgălește în diagonală o planșă întreagă. Pertti i-a pus și un număr, 371, ca s-o pot identifica, dar n-am găsit cifra scrisă nicăieri decât pe harta mea; pentru toți informatorii mei, chiar și Oficiul Turistic din Fauske, cifra era necunoscută.

Mai târziu am început să mâzgălesc și eu planșele, după vorba franțuzească știută, că în tot ce facem numai primul pas contează. Astfel am încercuit cu cerneală localitățile care îmi marcau drumul, am trasat micile șosele secrete, dezvăluite de localnici, care duceau prin locuri mai frumoase, de obicei pe cele de lângă mare, am subliniat cifrele kilometrilor, ca să le pot aduna cu ușurință, și am făcut adnotări pe margine. De pildă, pe fondul albastru al Mării Nordului, deasupra Olandei scrie: „Wilhelshaven-Bruxelles, 628 km.”. De-ar fi să văd numai atât, și tot drumul meu reînvie, din nordul Germaniei până în Belgia, ca un film în culori care se derulează întruna.

De la Bruxelles sunt subliniați kilometrii până la Luxemburg, prin Namur și Bastogne, apoi spre Paris, prin Longwy, Verdun, Chalon sur Marne. Iar în Canalul Mânecii, între Boulogne și Le Havre scrie: „Bruxelles-Luxemburg-Paris, 557 km. Paris-Lausanne, 770 km”. Totdeauna au fost mai mulți kilometri decât prevăzusem și măsurasem, și totdeauna a trebuit să mă înfrânez ca să nu ajung înainte de ziua propusă.

La Tampere am ajuns repede, cunoșteam drumul și era aproape. Fiind duminică, n-am găsit deschisă nici o stație de benzină, decât una automată. Nu știam cum s-o pun în mișcare și nici n-aveam monedă potrivită, trebuiau hârtii de cinci sau poate de zece mărci; cine să-mi schimbe una de o sută? Cu ce aveam în rezervor nu puteam să merg toată ziua și mi-era atât necaz pe mine că nu luasem benzină în ajun, când îmi aduceam mașina de la Lampäälä, încât simțeam furnicături pe spinare. Cum nu mișca nimic în tot orașul, cred că o clipă m-a trecut gândul neghiob să mă întorc la Nokia, să cer ajutorul lui Pertti, uitând că bietul om poate dormea, după ce-și dezghețase picioarele.

După un timp au apărut două mașini, din două direcții și s-au întâlnit lângă mine, care mă uitam la pompa automată ca vițelul la poarta nouă. Tot ce-au putut face a fost să-mi schimbe o sută de mărci în hârtii potrivite și s-au dus, după ce au încercat și ei, zadarnic, să ia benzină. Vedeau prima oară o pompă automată, ca și mine, decât că nu aveau scuza mea, care veneam din altă parte. Cred că stația aceea, chiar dacă era nouă, nu putuse să fie montată sâmbătă seara.

Rămas singur, mi-am regăsit sângele rece, am studiat mașinăria pe toate părțile, socotind că fiecare buton trebuia să aibă o logică vizibilă, și când am crezut că mă dumirisem, am pus prima hârtie de bancă în deschizătură. Cu monezile metalice stă altfel treaba, e o chestiune de formă și greutate, știam cum funcționau aparatele de bomboane și șocolată încă din copilărie, când erau destul de primitive; nu-mi amintesc însă să-mi fi furat banii vreodată, cum fac telefoanele publice astăzi oricât or fi ele de moderne. Cu hârtia de bancă se schimbă toată tehnica, nu poate să se impună prin formă și cu atât mai puțin prin greutatea ei neglijabilă. Nu-mi era greu să înțeleg că intervenea o celulă foto-electrică, sau ceva asemeni, care citea cifrele și făcea contabilitate. Pentru aceasta, hârtia trebuia pusă numai cu una din fețe în sus, cea care avea chipul președintelui, cum arăta o schemă, și orientată într-un singur fel, altfel aparatul nu intra în funcțiune, fiindcă nu putea să citească de-a-ndoaselea, ca tipografii. Am pus zece hârtii, una după alta, aparatul mi le-a absorbit și a început să zumzăie, în timp ce eu mă gândeam că dacă n-am să nimeresc butonul și n-am să-l manevrez bine, am să pierd o sută de mărci, spre furia ministrului meu de finanțe. Treaba n-a mers dintr-o dată, trebuiau manevrate succesiv butoane și pârghii, începând cu cea care selecta felul benzinei, superioară sau obișnuită; aparatul confirma primirea comenzii făcând să se lumineze cadranul, cred că în albastru pentru prima din ele, și în galben pentru cealaltă, începând cu o manevră greșită, benzina n-a vrut să curgă, deși aparatul zumzăia mai departe, îngăduitor și parcă ironic. Mi se părea că înăuntru era o ființă vie, un contabil așezat la o masa plină cu fișe albastre și galbene, cu ochelari pe nas și cu un creion în mână, și nu știu de ce mi-l închipuiam cu fruntea pleșuvă. Iar la fiecare greșeală a mea, bătea nervos cu creionul în masă. Să nu fi fost grabă, mi-ar fi plăcut să mă joc, necăjindu-l, până și-ar fi pierdut firea și ar fi spart cadranul, să iasă afară și să mă pună pe fugă.

Ne minunăm că pe vremea lui Vlad Țepeș, dacă lăsai o pungă cu bani pe uliță, a doua zi o găseai tot acolo. De ce nu se minunează nimeni astăzi că

zac în stive sticle cu lapte, în fața prăvăliilor, și nimeni nu se atinge de ele toată noaptea? Iar eu de ce nu m-aș fi minunat de pompa automată, care nu costă doar cât o stivă cu sticle de lapte, ci probabil cât o pungă cu galbeni? Cum stă ea singură noaptea și ziua, în drumul călătorilor, și nimeni nu sparge cadranul, măcar ca să descopere mecanismul, și să se uite dacă nu cumva înăuntru este ascuns într-adevăr un contabil?

Dacă am văzut că în sfârșit benzina pornise, fiindcă am auzit-o clipocind înăuntrul rezervorului, m-am temut că n-are să se mai oprească, și că nu-mi va rămâne decât să pun furtunul în rigolă, lăsându-l să curgă în neștire. N-a fost așa, câți litri plătisem, atât am primit din partea automatului, și-am plecat la drum, lăsându-l pe contabil singur, cu fișele lui albastre și galbene.

N-aveam nici o încredere în drumul nou pe care mi-l desenase Pertti pe hartă; în zona aceea virgină, de la Tampere la Orivesi unde reîntâlneam șoseaua veche, se înșirau numai lacuri legate unul de altul. Nici în Orivesi n-aveam încredere, pronunțam numele cu glas tare și nu vroia să se lipească de locurile acelea, ci îmi amintea de Italia, de câmpia Toscană. Trecusem prin primele trei orașe mai mari din Finlanda, și ele erau cam toate. De-aici înainte n-aveam să întâlnesc decât localități răzlețe, uneori mici cătune, încolo doar peisajul, iar în peisaj nimic decât păduri și lacuri. Uitându-mă pe hartă mi-am dat seama că o Finlandă se sfârșise și începea alta, de zece ori mai întinsă. Aici nu mai cunoșteam pe nimeni, nu-mi rămânea de făcut altceva decât să merg înainte. Mergeam spre nord-est deocamdată, aproape în linie dreaptă, neavând alt țel decât să schimb cât mai curând drumul, spre nord, și să ajung la marginea Europei. Dacă avea să se întâmple ceva între timp, nu era pus la socoteală, și dacă pe lângă kilometrii parcurși mă alegeam și cu o impresie, cu o tresărire de sentimente, însemna să adun mai mult decât mă gândisem. Gândul meu rămânea să merg înainte.

Am ajuns la Orivesi, un grup de case, și-am văzut că numele italic era o realitate confirmată de panoul albastru, cu litere albe. Nu mai ploua, dar cerul rămăsese posomorât, ca de dimineață și mă simțeam foarte al nimănuia. Nu-mi era deloc bine, totuși mergeam înainte. Rar vedeam un ochi de apă, printr-un luminiș de pădure, un colț din cele șaizeci de mii de lacuri. Am făcut socoteala în gând, la câți locuitori revine un lac din acestea; la vreo nouăzeci, cu aproximație. Am fost dezamăgit, aș fi vrut să fie câte unul de familie. Oare oamenii care au dorit totdeauna să stăpânească pământ, pogoane, hectare, moșii, ce sentimente or fi având pentru proprietate, într-o țară cu atâtea lacuri? Dacă ar fi ale lor, ce ar face

cu ele? Le-ar îngrădi, le-ar apăra cu toporul în mână, ar înjunghia, ar sparge capetele, ar merge la judecată, cu avocați, cu martori falși, ar duce plocoane judecătorului?

Și uite așa, pe o șosea uscată și frumoasă, am ajuns la Jyväskylä, un oraș, când credeam că le terminasem pe toate. După statistică, ar trăi acolo șaizeci de mii de oameni; n-am de ce să suspectez cifra, dar pe strada principală, când am trecut eu pe acolo, am numărat numai vreo șaptesprezece, deși cerul începea să se limpezească și lumea ar fi putut să iasă din case.

Este o nepotrivire derutantă între ceea ce îmi amintesc despre această parte a drumului și ceea ce văd pe hartă, care ar trebui să-mi împrospăteze memoria. De la Jyväskylä și până spre Kuopio, vreo două sute de kilometri, am mers numai și numai peste lacuri; în zona aceasta, pe hârtia destinată să devină hartă, căzuse de pe pensulă o picătură mare de cerneală albastră, picătură nu-i bine spus, căzuse o călimară întreagă și se resfirase, prefăcându-se în ochiuri de apă, sute de oglinzi ca ale vrăjitoarei din basme. Peste ele Pertti trăsese o linie, iar eu o urmam, neînțelegând și nevenindu-mi a crede că mergeam pe o șosea stabilă și nu pe un lung pod de vase. Mă întrebam dacă sub învelișul de asfalt nu clipocea apa și dacă nu era primejdie ca într-un loc să apară o copcă, unde să mă scufund cu mașina.

Nu-mi rămânea decât să număr kilometrii parcurși și să mă uit la ceasornic, așteptând să se termine drumul și ziua. Nefiind nimic de văzut decât pădurea de molid și mesteacăn, care și ea părea să crească din apă, mă lăsam în voia gândurilor și a marcajelor galbene. Șoseaua se desfășura în neștire, prea puțin cotită, adesea cu lungi linii drepte, ceea ce ar fi fost o dovadă că nu căuta fâșiile de uscat dintre lacuri, ci trecea de-a dreptul prin apă.

Asfaltul împreună cu mașina erau singura realitate perceptibilă, astfel că viața mea în acele ore devenea de o simplitate elementară. Neîntâlnind nici oameni nici animale ca să-mi atragă privirea, neprevăzându-se nici o bifurcație pe zeci de kilometri, nici vreo localitate, nu-mi rămânea decât să-mi împart în două câmpul vizual, cu o linie orizontală, care era baza parbrizului, jos să înregistrez tabloul de bord, sus marcajele galbene, pierdute în zare, făcând din ele o imagine comună.

Așa îmi vine în minte etapa aceea, o bandă cenușie cu margini galbene alunecând continuu spre mine, iar peste ea cadranele, arătându-mi viteza: nouăzeci de kilometri pe oră; rotirea motorului: trei mii de ture; temperatura

apei de răcire: nouăzeci și cinci de grade Celsius; nivelul benzinei: patruzeci de litri, treizeci și nouă, treizeci și opt…; presiunea uleiului: trei atmosfere; tensiunea alternatorului: normală. Ore în șir Finlanda n-a fost decât atât pentru mine, și-atunci m-am folosit de răgazul acesta straniu, ca să mă întorc în Columbia, unde făcusem o incursiune neprevăzută. Imaginile de pe ecran, pierdute o vreme, reînviau dacă mă găseau disponibil, se așezau peste realitatea vecină, tabloul de bord și șoseaua, fără să le șteargă, ci combinându-se printr-o întrepătrundere colorată. De aceea în unele clipe mi se părea că drumul meu printre lacuri trecea în realitate peste pământul Columbiei, cu munți și cu șesuri arse de soare, cu case de piatră roșie pe marginea șoselei. Nu aveam atâtea elemente ca să fac din ele o țară întreagă, dar niciodată imaginile mele despre lume n-au fost destule, de aceea le-am completat cu închipuirea și nimeni n-a putut să mă contrazică. Țin minte mai ales plantația de tutun, la care m-am oprit găsind-o de o frumusețe eruptivă, viguroasă până la a părea carnivoră, în mijlocul unei priveliști cu totul sterpe și moarte. Dar în primul rând îi atribuiam o importanță istorică, socotind că de acolo se adusese tutunul în Europa. Și dacă este adevărat că el dăduse naștere la un viciu, combătut astăzi cu o vehemență ingrată, n-am să uit că mai bine de patru secole oamenii și-au găsit în fumul tutunului și în otrava lui milostivă micile lor miraje, când nu puteau avea altele. Sunt ani de când nu mai fumez, poate din îngâmfare, socotind că îmi pot face și altfel mirajele. De-atunci, după victoria mea tristă, când am aruncat țigara, sfătuiesc pe toată lumea să facă asemeni, dar și astăzi cred că în tutun am pierdut un prieten, venit din America.

Îmi mai apare în ochi, peste șosea și peste kilometrajul mașinii priveliștea unui râu, pe care nu cred că am să-l uit degrabă, fiindcă m-a frapat asemănarea lui imposibilă cu Orlikul lui Turgheniev, de la Oriol, unde am ajuns numai printr-o întâmplare demnă de numit inspirație. Dar de unde până unde o asemenea idee, când le desparte nu doar jumătate din emisferă, în longitudine, ci mai ales cele șaizeci de grade de latitudine, care nu îngăduie nici naturii, nici oamenilor să fie aceiași?! Și totuși, râul meu, Arauca, într-un loc din drumul lui spre Orenoco unde se varsă, îmi va aminti mereu cursul lin al Orlikului, în umbra sălciilor și a amurgului. Și totuși, arborii care îmi umbresc Arauca nu sunt sălcii; pe țărmul ei, în primul plan al imaginii se văd legate trei pirogi, cum nu pot să existe la Oriol, și nici în altă parte a Rusiei. Cineva care și-ar pune mintea cu vorbele mele, și, având destul timp și destule parale, s-ar duce pe Orlik și apoi pe

Arauca să compare priveliștile, ar putea să găsească nu un singur loc care să mă confirme, decât că oamenilor nu le dă prin gând să facă asemenea comparații, cum le numesc eu, imposibile. Adevărul este că natura nu are modele infinite pentru creațiile sale. Până și cea mai complexă, mai izbutită și mai nobilă dintre ele, făptura umană, cu diversitatea ei de rase, de tipuri fizice, de temperamente și caractere, și de tot ce înseamnă zestre omenească, poate fi pusă într-un număr de tipare atât de redus, că nimeni n-ar crede până ce n-ar sta să le caute și să le numere; oricum, nu sunt cu sutele, pentru miliardele de locuitori ai pământului. De ce să credem că ar fi altfel cu munții, cu câmpia, cu mările și cu râurile? Neputând să fabrice destule modele, natura se folosește de niște *module*, după cuvântul atât de răspândit astăzi, și le combină de câte ori îngăduie regula matematică, destul de zgârcită. Monotonia pământului ar fi întristătoare, dacă n-ar interveni anotimpul care schimbă culorile, ora, care schimbă umbrele, și imaginația noastră, care le îmbogățește pe toate, făcându-le să pară chiar infinite. Căci infinitul nu-i altceva decât o aspirație omenească. De ce chiar mie, după ce am făcut asemuirea Orlikului cu Arauca, și-am susținut-o, comparația mi se pare imposibilă? Desigur că din cauza distanței, privită fără înțelegere. Căci spațiul ar putea să împiedice înrudirea între două priveliști, numai dacă ele s-ar naște una din alta, prin atingere directă, urmată de fecundație. Pe când priveliștile sunt creații spontane, în serii destul de limitate, și așa îmi explic de ce un râu din Rusia nordică seamănă cu un râu din America ecuatorială; după cum și Pertti, într-o trăsătură a lui, seamănă eu Clarita.

Oricum, pe acel parcurs dintre Tampere și Kuopio, când am traversat jumătate din lățimea Finlandei, am fost mult mai absorbit de Columbia, și astfel, călătoria mea s-a încărcat cu date neprevăzute. Din păcate, nu le pot omologa, fiindcă le lipsește esențialul, faptul că în realitate nu am fost acolo. Pe când acea parte din Finlanda, unde n-am văzut decât tabloul de bord și șoseaua, s-a impus în conștiința mea cu multă forță, fiindcă dincolo de impresiile sărace, s-a născut sentimentul de martor, de participant la descoperire. Ceva care îmi dă drepturi.

La Kuopio am ajuns fără oprire și-am crezut că îl voi depăși fuga, fiind și el unul din cătunele răzlețe aruncate în drumul meu, la distanțe mult mai mari decât oazele în Sahara. Când colo, am descoperit un oraș, modern și vesel, cu case de lemn colorate, atât de fermecătoare că ar fi putut să-mi umple o zi întreagă de bucurie, dacă aș fi mers cu piciorul să le văd una câte

una. M-au intimidat cele câteva edificii mai importante, de cărămidă sau piatră, cu prea multă sticlă pentru o latitudine atât de înaltă. Bunăstarea vizibilă la tot locul nu se datorește, dacă stai să te gândești, decât pădurilor, căci lacurile, cu adâncimi mici, nu ascund cine știe ce bogăție. Am citit undeva că apa lor, câte sunt cu toatele, șaizeci de mii, sau chiar o sută de mii după o ultimă informație, n-ar da un volum mai mare decât al lacului Ladoga. Cu asemenea adâncimi, n-ar fi de mirare ca șoseaua mea de astăzi să treacă în multe locuri pe umplutură, căci altfel nu-mi explic lungile linii drepte. Și-apoi, un lac tăiat în două dă naștere la două lacuri, de unde și numărul lor, tot mai mare de la o zi la alta. Tot mai mare mi se pare și populația, față de ceea ce mă așteptasem. Am găsit șaptezeci de mii de locuitori la Kuopio, și-a trebuit să cred că-i adevărat, luându-mă după numărul caselor și după edificiile importante. Atunci m-am întors din nou la o pagină de statistică, unde, între Helsinki, cu o jumătate de milion de oameni, și Kaskinen, cu o mie trei sute, sunt vreo șaizeci de orașe. N-ar fi greu să fac o adunare și probabil n-aș descoperi nici o greșeală, totuși nu-mi vine a crede că atâți oameni, cum îi văd repartizați pe orașe, încap în cele patru milioane și jumătate cât numără locuitorii Finlandei.

Până la Kuopio mergând spre nord-est, mai mult de-a latul țării, am urcat abia un grad și jumătate de latitudine. De-aici drumul se îndreaptă în sfârșit spre nord, cade perpendicular pe paralele geografice, dându-mi sentimentul că odată cu schimbarea direcției începe altceva, un marș mai cert și mai rapid către țintă.

Se făcuse amiaza și din când în când apărea soarele, printre nori care nu amenințau a ploaie, ci îmi țineau de urât, intrând și ei în peisajul de deasupra parbrizului. Căci iarăși eram singur cu pădurile și cu șoseaua, peste care se suprapunea tabloul de bord cu cele șase cadrane. Și iarăși am dat o raită prin Columbia, fără să scap din vedere că mă aflam cu peste șaizeci de grade mai la nord de țara Claritei.

Știam că de aici înainte satele vor fi tot mai rare, și îmi făceam griji tot mai grele; oare în această lume îndepărtată exista vreo bancă să schimbe cecuri turistice? Prevederea mea devenea o neprevedere care mi-a dat câteva ore de neliniște. Și dacă mi se întâmpla un necaz cu mașina, cine venea să mă ajute pe o șosea atât de pustie? Dacă vedeam uneori apropiindu-se din față două faruri, în plină zi, nici nu-mi venea a crede, și le luam drept stele căzătoare. Nici nu îndrăzneam să mă gândesc că un necaz aș fi putut să am și eu, nu doar mașina, după bănuiala doctorului care îmi

urase noroc înaintea plecării: să mă fi apucat un junghi, sau o amețeală, să mi se fi întunecat privirea, sau să mă fi cuprins frica de necunoscut și de singurătate.

Și când colo, nu mersesem nici două ceasuri de la Kuopio, când iar am dat de un oraș, în locul unde așteptam să fie cătunul numit Kajaani. Un oraș cu douăzeci de mii de locuitori, având și el case de lemn, colorate, și edificii de cărămidă sau piatră.

Mult îmi plac casele de lemn, după ce ne-au împresurat betonul, aluminiul și sticla! De ce lemnul, care a însemnat atât de mult pentru omul din toate timpurile, nu ocupă și el o epocă în evoluția vieții pe planetă, ca fierul, bronzul sau piatra? Dar nu se poate ca ea să nu fi existat, numai că nu-i pusă la socoteală. Și focul, care să topească fierul sau bronzul, iar mai întâi să lumineze și să încălzească peștera preistorică, ar fi putut el să fie dacă mai înainte nu exista lemnul, adică pădurea?

Las la o parte cetățile primitive, făcute din trunchiuri de arbori, care au apărut în istorie după epoca lutului, de asemeni nepusă la socoteală, ca și epoca lemnului. Las la o parte primele corpuri plutitoare făcute de oameni, pirogile amintite mai înainte, existente și astăzi, scobite în trunchiuri de arbori, și având o istorie multimilenară. Apoi primele poduri peste ape și peste prăpăstii. Și cele trei corăbii ale lui Cristofor Columb, care au descoperit America, de unde au adus tutunul, cartoful și porumbul, pe lângă aur, dând Europei o hrană nouă, o amăgire amețitoare și un secol de strălucire. Între timp s-au făcut din lemn șarpantele caselor, apoi ale palatelor, pe când Invincibila Armada, o pădure imensă de catarge se scufunda între canalul englez și golful Biscaiei, înecând într-un ceas milioane de arbori, cărora le trebuise câte un secol să crească, pe când oamenilor nu le trebuie decât douăzeci de ani ca să meargă la luptă, iar uneori nici atâta. Las la o parte plugul de lemn, săracul, las lavița, scăunelul cu trei picioare, covata, fundul de răsturnat mămăliga, făcălețul, fusul și furca, mobila și unealta țăranului. Dar le las la o parte și pe cele bogate și lustruite, de mahon, abanos sau palisandru, care poartă numele unor regi ai Franței, Ludovici și Louizi Philipi, și pe-al lui Napoleon, ascuns sub marca Empire, atât de rece și de rigidă. Am văzut multă lume dornică să aibă în casă obiecte din acea vreme, mai de grabă murdară și sângeroasă, și m-am mirat că nu se rușinează în loc să se umfle în pene. Norocul lor, care îi apără puțin de îngâmfare lăsând în loc naivitatea, mai ușor să fie iertată, este că multe din acele obiecte istorice sunt falsificate, uneori chiar în zilele

noastre. Am văzut și eu câte unele, pe la prieteni, și ei mi-au arătat cu mândrie pe tăblia din spate iscăliturile de epocă, ale fabricanților. Iar eu am admirat lemnul, pentru el însuși și pentru istoria lui la fel de lungă cu a omului, de la ghioagă și suliță, până la Guarnieri, Amati și Stradivarius. Căci indiferent la ce mai este folosit astăzi lemnul, mă opresc la vioară, cea mai binecuvântată și mai măiastră formă pe care a cunoscut-o. Odată cu vioara, lemnul a căpătat suflet ca oamenii, însoțindu-se cu ei până ce le-a atins inima, de unde a împrumutat nobila lui vibrație și a transformat-o în sunete, de bucurie sau de durere. Acolo, în muzică se termină de fapt istoria lemnului și urmează un crepuscul prelungit până astăzi.

Era crepuscular lemnul pe care se sprijinea caroseria primei mele mașini, și nu-l vedea nimeni, și nici nu-l bănuia, fiind acoperit cu tablă vopsită. O asemenea folosire ascunsă însemna o nedreptate făcută lemnului, și el putrezea neștiut, în umezeală și întuneric, până ce te pomeneai cu ușile căzute, fiindcă stâlpii nu mai țineau balamalele. O, și ce lungă casnă, și ce tristă meserie să cârpești aceste epave încărcate de suferință! Și iar se trăgea o tablă deasupra, se vopsea cu duco și mașina înnoită pornea la drum cu coada pe spinare, sunând din claxon să se dea lumea la o parte. Cine mai putea auzi plânsul lemnului?

Dar mașina aceea, căreia și eu i-am uitat uneori structura ascunsă, ca să mă bucur de ceea ce se vedea deasupra, lustruit de-ți lua ochii, apucase să facă trei sute cincizeci de mii de kilometri când i-am pierdut urma, după ce, de la mine, trecuse din mână în mână. În tot acest timp, lemnul continuase să sufere, dar cine să simtă? Acum aveam o mașină metalică, de lemn rămânând numai scheletul tapițeriei; pe urmă a dispărut chiar și acela, și după ce-am terminat cu carii și cu putregaiul, am început să ne luptăm cu rugina. Nu-i zi să nu văd o mașină, prin curți sau prin garaje, răsturnată pe o coastă, arătându-și partea ei nevăzută, spre a fi dată cu un smac negru, de protecție. Dar dacă rugina a apucat să intre în tablă, ea își face treaba înainte, sub smacul zadarnic, la fel de neînvinsă cum este cancerul în zilele noastre de apogeu al științei.

Mai văd lemn și astăzi la construcțiile care îmi înconjoară viața, tot mai înalte, dar nu-i altceva decât cofraj, și după ce betonul se întărește, se scoate spre a fi folosit în alte părți: de treizeci de ori, așa aud că ar fi norma. Dușumele de scânduri sau parchet nu se mai fac decât pe ici-colo, și în loc se pune linoleum, ajuns la epoca lui de glorie; se va numi ea oare epoca linoleumului? Mă întreb când o să decadă materialul acesta, și ce o să-i ia

locul? Poate ceva adus tocmai din Marte, dat fiind că Luna s-a dovedit stearpă.

Despre tâmplărie nu am a mă plânge, dacă se face de fier, cu condiția să fie bine încheiată; căci încolo nici nu crapă, nici nu se strâmbă și nici nu putrezește. Cât despre aluminiu, îmi trezește respectul și admirația, și mi se pare că prin el lumea ar putea începe într-adevăr o eră nouă, cu condiția ca din lemnul cruțat să se facă hârtie pentru cărțile noastre, căci fără ele spiritul omului rămâne în urma materiei.

Străbătând pădurile Finlandei, din ce în ce mai firave dar nesfârșite, m-am gândit că partea lor cea mai mare se transformă în hârtie, și se răspândește în multe din țările lumii. Este un privilegiu să ai astfel de bogăție, care înseamnă pentru omenire ceva ca întoarcerea lui Mesia. Sigur că omul căruia îi trebuie pâine, ca să trăiască, poate supraviețui fără hârtie, dar aceasta înseamnă o trimitere nedreaptă în urmă, la vremea când se scria pe papirus și nici un profet nu anunța nașterea lui Gutenberg. Din câte uzine și-ar putea închide porțile, din lipsă de energie sau de materie primă, sau într-o criză de supraproducție, nimic nu mă întristează mai mult decât o tipografie oprită.

De-aceea mi-au fost dragi pădurile Finlandei, unde nu cresc arbori prețioși și puternici, ci brad mic, molid și mesteacăn; dar știam că fiecare din ei se va transforma într-o carte.

Înainte de a ajunge acolo credeam că mă vor subjuga lacurile; am făcut din ele ținta explorării mele, după un principiu practicat în altă călătorie, că, neputând să vezi totul și neavând loc în memorie pentru toate, e bine ca în fiecare colț de lume să cauți esențialul. Socoteam lacurile din Finlanda esențiale, din orice punct de vedere, și așa rămân, dar numai ca idee, căci altminteri am văzut prea puține; ele subzistă în conștiința mea prin hartă și prin închipuire. Pădurile în schimb au ocupat acel loc esențial, așezându-se cu mult în fruntea oricăror alte caractere ale Finlandei. Aceasta nu va mai fi niciodată țara celor o mie de lacuri, cum i se spune cu o eroare enormă, ci țara pădurilor. Le-am văzut în toată lungimea, desfășurate pe sute de kilometri, și am ajuns în intimitatea lor, prin măturicile de mesteacăn de la sauna lui Pertti. Datorită lor mi se pare că am cunoscut pădurea ca la un început de istorie, umblând gol printre arborii cu ramurile lăsate, care mi-au mângâiat pielea, mi-au zgâriat-o și mi-au însângerat-o.

Într-o zi nu va mai rămâne nici o bucată de lemn în viața noastră. Dacă voi mai apuca și eu vremea când totul va fi alchimie, voi păstra planșeta pe

care scriu aceste pagini. Știu că atunci nu vor mai fi nici chibrituri, ultima mărunțire a lemnului, dar de pe acum am pus deoparte o cutie, și ea va sta pe masă, lângă un alt vestigiu nostalgic, o lumânare.

16

La Kajaani am început să mă gândesc unde mă voi opri pentru noapte. Fiind încă devreme, m-am sfătuit cu un tânăr, de la recepția unui motel elegant din mijlocul orașului, și el a socotit că aș putea să mai merg vreo sută de kilometri, până la Ammässari, un cătun în drumul spre Kuusamo. Știu că în locul acestor denumiri cu pronunție necunoscută și dificilă, aș putea să pun cifre, sau inițiale, sau chiar să las loc gol, fiindcă sunt singur răspunzător de călătoria mea, și între noi fie vorba, nimeni n-o să mă urmărească pe hartă; cititorul să fie sigur că voi face o relatare exactă și sinceră, și așa cum nu-mi voi falsifica sentimentele, nu voi falsifica nici geografia.

Tânărul s-a oferit să-mi găsească o cameră, la un hotel modest, cum îi cerusem, din Ammässari, unde, deși cătun, se găseau posibilități de găzduire mai chivernisite, printre ele un motel nou de mâna întâia. Drept plată pentru osteneală, îndrumătorul meu mi-a cerut cinci mărci finlandeze, justificate de convorbirea telefonică prin care îmi reținuse camera. Las' că telefonul nu putuse să coste mai mult de o marcă, dar asemeni servicii se fac pretutindeni, cu bunăvoință și fără nici o plată, căci ajutând un drumeț, oficiantul își asigură recunoștința colegului căruia i-l cedează. Spiritul levantin, descoperit la acel tânăr, e o dovadă că în vremea noastră, când se călătorește mult, în toate direcțiile, moravurile oamenilor încep să se amestece. Dar nu mă așteptam ca orientul, cu viermuiala lui leneșă, care cândva a făcut din bacșiș o deprindere națională, să-și fi extins spiritul până în Laponia, unde aerul este ozonat datorită pădurilor, și populația e mult prea rară ca să-l polueze.

La nord-vest de Kajaani am văzut pe hartă un lac mare, cât unul din județele noastre. Aici cerneala căzută din pensulă nu se spulberase, ci făcea o pată compactă și densă. Nu mai putea fi un lac, ci o mare interioară. Am ieșit la marginea orașului, așteptându-mă să văd corăbii și vapoare. N-am văzut decât păduri, ascunzând apa și impunându-se încă o dată ca elementul dominant al priveliștii. Aș fi vrut să-mi fac drum până la malul lacului, dar n-am avut încredere că el mai există decât poate în depărtare, că s-a tot

retras în fața pădurii care încet se întinde peste apă, până ce se va uni cu pădurea de pe malul celălalt. Și-apoi îmi era teamă de țânțarii pe care îi auzeam zumzăind în umbra dintre arbori, pregătindu-se să mă atace.

Pe la patru și jumătate am ajuns la Ammässari, unde niște băieți cu bicicletele m-au pilotat până în fața hotelului; n-ar fi fost greu să-l găsesc și singur, între cele câteva case câte erau toate. Cum să numesc altfel decât cătun o asemenea localitate? Dar oare un cătun poate să aibă străzi asfaltate, două hoteluri, un motel și un supermarchet? Poți într-un cătun să întâlnești turbulența găsită acolo? Tineri gălăgioși, cu motociclete și ciclomotoare? La o margine de trotuar, câteva fetițe descălecate de pe bicicletă, păreau că duc o conversație comercială cu doi băieți aflați într-un automobil, amândoi cu capetele scoase pe aceeași fereastră. E ușor de închipuit cât își întindea gâtul cel din partea opusă. Nu cred că putea fi ceva grav, fetițele erau prea mici și păreau inocente, totuși, cei doi băieți, cum se aplecau pe fereastră, tâmplă la tâmplă, cu privirea fierbinte, păreau hotărâți să le corupă. Într-o zi tot avea să se întâmple, dar aș fi vrut să le mai cruțe, să le mai crească puțin sânii sub bluză.

Arbori uriași, pe care n-am putut să-i identific, asemănători cu stejarii noștri, își întindeau ramurile peste motelul unde am mâncat de seară, și făceau deasupra un acoperiș de protecție. I-am văzut apoi pe fereastră, trimițând în restaurant o umbră cam neagră, pornită din trunchiurile lor groase. Nu erau arborii care mă înconjuraseră toată ziua, ci poate ariergărzi ale unei păduri falnice de altădată. M-au dominat tot timpul cât am stat la masă, le simțeam ramurile deasupra capului, și cu toate că nu-mi făceau frică, am adăugat un element nou la impresiile mele despre pădurea finlandeză, firavă deși fără margini, care deodată mi se părea eternă și redutabilă.

La coada unei broșurele cu informații turistice, am găsit un mic vocabular finlandez, cu vreo patruzeci de cuvinte, cum avusesem și-mi fusese de atâta folos în Uniunea Sovietică. De mult mă plâng că nu găsim destule cuvinte pentru ceea ce vrem să scriem în cărțile noastre, și aș vrea să născocească fiecare din noi măcar câte unul, să ne îmbogățim unii pe alții. În schimb pentru convorbirea cotidiană trebuiesc atât de puține, ceea ce am constatat nu o singură dată chiar în această călătorie, încât dacă și-ar bate cineva capul să le selecteze cu inteligență, adăugându-le câteva minime reguli gramaticale, cred că orice om cu oarecare instrucție și cu puțină aplicație ar putea să se descurce în toate limbile pământului.

Așa încât, fetei care a venit să mă servească, i-am spus în limba ei, în loc s-o mai încurc cu engleza și cu germana: „Bună seara, vă rog, aș vrea…” Îndată fata s-a luminat la față, confirmându-mi ce putere miraculoasă are cuvântul. Iar la urmă, după ce mi-am terminat masa, am încheiat, cu vocabularul în față, silabisind și făcând-o pe fată să se bucure ca de o mângâiere: „Mulțumesc, am mâncat foarte bine, bună seara!” În total, șase cuvinte! Să nu-ți vină a crede! Și ne-am despărțit cu prietenie.

Forfota cătunului nu se terminase când m-am dus la culcare, bineînțeles în plină lumină, ca ziua. Hotelul, de lemn văruit pe dinafară, înăuntru cu tapete de hârtie (tot lemn la origine!) era un fel de porumbar simpatic, cu un etaj, cu camere micuțe că abia aveai unde să pui o valiză, dar curate și dichisite. Casele de lemn au să rămână doar o amintire cu timpul, și poate au să lase în urmă o suferință; poate lipsa lor, oricât erau de puține, are să schimbe ceva în firea noastră. Judec după bucuria pe care am simțit-o în cameră, știind că în pereții ei fremăta o pădure de altădată.

N-am stat să măsor cele câteva sectoare de drum netrecute pe hartă, de aceea nici n-am socotit kilometrii parcurși astăzi; cred că vreo șase sute, ceea ce mi se pare puțin, cu șoselele goale și cu aceeași priveliște mai tot timpul. Nu știu cât am dormit, dar în pat am stat opt ore și jumătate, trândăvind, căci nu mai simțeam nici o oboseală. Cred că urmăresc să-mi impun un ritm mai destins, să nu mă las atras în capcană de distanțe, care sunt libere și pot să te îmbete.

Țânțarii venind din păduri valuri după valuri, m-au împiedicat să dorm cu fereastra deschisă. Pe drum merg cu ferestrele mașinii închise, ceea ce nu-i o apărare suficientă, fiindcă din când în când un agresor intră pe tuburile de ventilație, și după ce se dezmeticește începe să-mi țiuie pe la ureche. Masa lor rămasă afară e uneori atât de densă, încât sunt clipe când am impresia că merg printr-o apă cenușie, vâscoasă. Spre norocul meu, nu-i întâlnesc tot timpul, poate au orele lor de repaos, poate au o tactică. Sau unii din ei își dau seama că un automobil este ca un car de luptă și n-are nici un rost să-l atace. Mi s-a întâmplat însă ca oprind într-un luminiș, unde nu mă așteptam la nici o primejdie, și coborând din mașină ca să-mi îndrept spinarea, să mă pomenesc împresurat de țânțari în câteva clipe, timpul cât le trebuie să simtă prezența omenească și să pornească atacul.

Sub fereastră era un liliac înflorit; la București vremea lui trecuse, înflorea salcâmul, care-i mai lasciv și mai leneș, și după el venea rândul teiului. Am reîntâlnit liliacul în plină înflorire la Oriol, apoi la Moscova, și

de-atunci mă întâmpină tot timpul, căci el merge spre nord odată cu mine. El a devenit floarea călătoriei mele. Într-un loc va trebui să ne despărțim, nu va mai putea să mă urmeze, și nu știu ce altă floare îmi va jalona drumul. Iar la înapoiere n-am să-l mai găsesc, vremea lui va fi trecută. Am să mă gândesc de unde îmi vine acest privilegiu, ca timpul meu să fie atât de extensibil.

Mergeam spre nord mai departe, în linie dreaptă, și mai aveam patruzeci de kilometri până la Kuusamo, care nici nu mai știam ce putea să fie, între cătune și între orașe. Pentru mine rămânea doar un reper, o presemnalizare, fiindcă dincolo de el trebuia să schimb drumul.

Mergeam iarăși ca în ajun, prin pădure, pe o șosea dreaptă și goală, ghidat de marcajele galbene, iar peste asfaltul încălzit de soare se suprapuneau cadranele de pe tabloul de bord, nouăzeci de kilometri viteza, trei mii turația motorului, când deodată între ele a apărut o fantomă. Înainte de a ști de unde venise, și ce putea să fie, piciorul apăsase pe frână, cu toată puterea, făcând cauciucurile să urle. La acest zgomot urmat de țipătul claxonului, fantoma, care nu putea să vină decât din pădure și începea să se contureze drept o făptură patrupedă, mai mică decât un cerb și mai mare decât o căprioară, și-a întins gâtul și a întors capul spre mine, cu o privire nu fricoasă, ci indignată. Atunci i-am văzut podoaba cornoasă din creștet și am știut cine îmi ieșise în cale. Am oprit la zece metri, fără nici o dificultate, dar ar fi putut să fie și altfel, și mă miram că făptura aceea, în loc să se dea la o parte, se expunea în mijlocul șoselei, fără nici o teamă, ci cu o îndrăzneală plină de aroganță.

Pertti mă prevenise, cu un ton de cobitoare, ca și când s-ar fi bucurat dinainte de necazurile mele posibile: „Și vezi că dacă omori un ren, îl plătești!” Acest amenințător „îl plătești!” l-a repetat de câteva ori, tot mai tare, și cu pauze, de părea un ecou în creștere, iar el parcă râdea în sine cu o mulțumire drăcească. Cred că se simțea în el ciuda celui care a pățit-o o dată și se răcorește să și-l închipuie pățind la fel și pe altul.

Era un ren și îmi bara drumul prin pădure, ca un guard silvic sau ca un paznic de vânătoare. Eu însă nu puteam decât să mă bucur, de-aceea am coborât din mașină și m-am dus la el cu mâna întinsă. M-a așteptat calm până am ajuns la doi metri; atunci, cu un salt nepăsător și parcă ironic, a trecut peste șanțul șoselei. M-am dus înapoi, la mașină, să caut o momeală; a venit după mine, ținându-se la doi metri, și când am dat să mă apropii cu

un biscuit în mână, s-a tras înapoi, fără ca măcar să miroasă. Așa ne-am tot jucat, vreo jumătate de oră, refuzând, afurisitul, să ia o atitudine clară, fugind când voiam să mă apropii și venind după mine dacă îi întorceam spatele, ca în provocarea șăgalnică a femeiuștei cochete: „Du-te-n colo, vino-ncoace, Lasă-mă și nu-mi da pace!”

L-aș fi dat naibii, dar întâlnirea aceasta îmi trezea multă emoție. Mai văzusem reni, în filme, poate chiar prin grădinile zoologice, și înaintea tuturor cunoșteam pe cei din literatură, care trăiesc în tundră, cu miile, și sunt bogăția eschimoșilor. Știam cum își găsesc hrana, lichen uscat sub gheața pe care o sparg cu copitele. Mă miram că numai cu atât puteau pe urmă să galopeze cu ceasurile, înhămați la sănii, alunecând ca nălucile în noaptea polară, la lumina lunii sau a aurorei boreale. N-am iubit locurile acelea înghețate, n-aș fi vrut să trăiesc o iarnă acolo, ci doar să trec odată, înfofolit bine. Iar ceea ce mă atrăgea în primul rând nu erau oamenii, cu viața lor aspră și pitorească, și cu moravurile izbitoare, ci două animale, foca și renul. Despre focă, pe care o știam de la circ, blândă și tandră, nici nu visasem că aș putea s-o văd vreodată într-o viață de libertate, în mările ei cu banchize de gheață. Renul în schimb știam că o să apară, doar Pertti mă prevenise; nu-mi închipuiam însă că o să mă tulbure atâta. Într-o clipă, înainte de-a mă apropia să-i dau bună-ziua, m-au împresurat amintiri din primii ani de școală, când nu mă temeam nici de profesori nici de învățătură. Când ascultam cu sufletul palpitând, despre cele șapte minuni ale lumii din vechime, cu care începea istoria. Și într-adevăr m-au minunat și mi-am dat seama prin ele că omul a reprezentat o forță colosală pe fața pământului, unde îmi venise și mie rândul să trăiesc, după milenii. Când am auzit despre faraoni n-am dorit să le văd mumiile, iar dacă s-a întâmplat să ajung în fața lor, la Cairo și la British Museum, mi-au făcut silă; și nu aveam nevoie de ele ca să cred în istorie. Ci am dorit să văd piramidele, fiindcă în închipuirea mea de școlar ele s-au înfățișat ca o gigantică piatră de hotar între o civilizație pierdută și una care s-a prelungit până în zilele noastre, cuprinzându-mă și pe mine.

Dar ce-i mai greu să se înțeleagă, este că odată cu piramidele, între imaginile mele despre lume a apărut renul din tundră care mi se părea și el un semn de hotar, între geografia noastră și o geografie imposibilă, mai abisală decât o civilizație pierdută. Chiar atunci, în primii mei ani de școală era mare luptă și întrecere între oameni, ca să ajungă la geografia aceea inabordabilă, și s-o dezgroape de sub gheață. Călătoria cu „Fram”, nu de

mult terminată, mi se părea o frumoasă poveste romantică, fiindcă deși credeam în ea ca într-o realizare recunoscută, imaginația mea nu izbutea s-o asimileze ca pe o întâmplare trăită de oameni. Multă înfiorare, amestec de spaimă și admirație mi-au dat numele lui Nansen și Amundsen; numele lor, căci pe ei, ca oameni, deși nu mă îndoiam că există, nu-i puteam proiecta într-o realitate istorică. A venit apoi, în adolescența mea, tragica întâmplare cu dirijabilul generalului Nobile, care, prins de furtună, s-a prăbușit pe o banchiză de gheață, după ce trecuse în zbor pe deasupra polului. Această izbândă tragică a zguduit lumea, făcând-o să uite că se pregăteau nenorociri mult mai mari, catastrofe mondiale; într-un fel chiar zborul trufaș al lui Nobile putea să le anunțe, fiindcă se ascundea în el nu doar ambiția, ci o demonstrație provocatoare. Oamenii ar fi trebuit să simtă de pe atunci amenințarea războaielor, of, Doamne! – atât de iminente. Dar erau ocupați cu salvarea supraviețuitorilor.

A rămas o controversă nerezolvată nici până astăzi, când demult sunt lăsate în urmă și au început să se uite războaiele din Libia și din Etiopia, și chiar cel din Europa, ai căror martori am fost mulți din noi, iar mulți alții i-au fost victime. De o jumătate de secol lumea continuă să se întrebe dacă era drept ca Nobile să se salveze înaintea celorlalți. Un film, acum câțiva ani, încerca să mă convingă că echipajul său avea mai mulți sorți să scape, dacă el ajungea la Roma, spre a stărui să li se trimită ajutoare! Pe naiba! Toată lumea sărise să-i ajute, fără pledoaria lui, atât de tardivă!

Ce bizar mi se pare și cum mi se clatină mintea când vreau să judec cele ce urmează! Oamenii se hărțuiesc și se măcelăresc în războaie, din ziua când s-a născut primul conflict și au găsit la îndemână o ghioagă, sau numai o piatră. Istoria omenirii se înscrie între această primă armă și, să zicem, racheta teleghidată, căci n-o știu pe ultima dintre ele, care, oricum, va fi depășită mâine, dacă nu astăzi. În timpul vieții mele s-au scufundat transatlantice, torpilate, apoi convoaie de sute și mii de vase, au căzut cu zecile de mii avioane și toate felurile de fortărețe zburătoare, orașe au fost năruite și țări pârjolite, într-un atât de nimicitor dezastru încât părea că nimic din lume n-o să se salveze, iar oamenii, câți ar mai fi rămas în viață, niciodată n-ar mai fi putut să-și întindă mâna și să-și vorbească. Și iată ce mi se pare mie de neînțeles: nu că până la urmă și-au vorbit și și-au întins mâna, ci că între două războaie, când unul abia se terminase iar al doilea putea să se întrevadă, căci se pregătea cu fervoare și aproape pe față, popoarele învrăjbite și gata să se învrăjbească din nou, de la o zi la alta, s-au

unit în compasiune și nu s-au dat în lături de la nici un sacrificiu spre a veni în ajutorul supraviețuitorilor abandonați de generalul Nobile. Erau de salvat abia câțiva oameni, la un deceniu după ce fuseseră uciși milioane, și cu vreo nouă ani înainte de a fi uciși de zece ori pe atâția. Și ce-i încă mai de neînțeles în această întâmplare, mergeau să-i salveze, dintr-o generoasă și nobilă pornire umană, adevărată și eternă, aceiași oameni care fuseseră în tabere opuse și se măcelăriseră între ei într-un război abia trecut, după cum aveau să se măcelărească într-un război viitor, aflat atât de aproape.

Atunci a pierit, încercând să găsească echipajul generalului, marele meu erou Amundsen, pus de mine între închipuiri, realitatea fiind prea mică spre a-l cuprinde.

Pe general n-am putut să-l iert, n-am admis că există o controversă. Și astăzi, când simt cum se trezește din nou în mine ura pentru el, îmi dau seama ce zguduire mi-a provocat în suflet fuga lui mișelească, devenită o hidoșenie a istoriei, și ce frică mai păstrez și acum pentru acel nord care a cerut atâtea sacrificii oamenilor, fără a-i răsplăti cu vreo bogăție. Astăzi, se trece pe la Polul Nord pe sub gheață, cu submarinul atomic.

Eram de mult în Laponia, dar nu văzusem nici o placardă ca să știu exact unde începuse. Confirmarea mi-a adus-o renul, care mi-a împrospătat amintirile din vremea când învățam istorie și geografie, atât de însetat să știu ce este pământul, ce sunt animalele și oamenii. Între timp am întâlnit oameni de multe feluri și acum, cu întrepătrunderea continentelor, cred că am șanse să văd toate neamurile de pe fața pământului, chiar pe cele cu toartă în nas sau în buză. Nimic n-o să mă mai mire și n-o să mă emoționeze. Renul cred că este ultima mea descoperire geografică.

17

Ieri am întâlnit un om beat pe stradă, cred că la Kajaani, dar îl notez cu întârziere, fiindcă n-am vrut să-l pun în memorie. Dar uite-l că rămâne! Din clipa când l-am întâlnit, chiar dacă n-am fost prea atent unde s-au întâmplat acestea, omul nu-mi mai iese din minte. M-am încrucișat cu mulți bețivi și mai înainte, și mai pe urmă. Între ei, unul, la Gävle avea să-mi producă, pe lângă dezgust, o stare de groază; fiindcă nu era un om în putere, căruia îi recunosc dreptul să-și bea mințile câteodată, știind că își poartă singur de grijă și se poate socoti responsabil de faptele sale; adică un om voinic, obosit de muncă sau abătut de o nefericire, care nu se poate apăra altfel

decât evadând pentru o seară într-o lume necontrolată de nimeni; câteva ore de uitare îl trec peste partea acută a crizei și poate nu-i păgubesc organismul mai mult decât medicamentele care ne alină o durere. Dacă un om sănătos și robust are să cadă pe trotuar și de acolo în rigolă, între scursurile străzii, și are să zacă letargic până la ziuă, dimineața are să-și vină în fire și are să se ducă la treabă. Și chiar dacă n-o să-i fie rușine de sine, organismul lui n-o să-l trădeze cu una cu două, îi va da destul timp ca să aleagă o cale mai bună, dacă este capabil. Și chiar dacă ar fi un înrăit fără scăpare, deocamdată nimeni nu știe; ultima lui șansă nu-i pierdută.

Omul beat de la Gävle era însă un bătrân decrepit, o căzătură umană, în stadiul de dezagregare organică, și nu-i găseam nici scuza că vroia să uite o nefericire, fiindcă pentru el toate sentimentele omenești erau abolite cu siguranță. El nu mai trăia, nefericitul, decât poate prin câteva simțuri de moluscă, o jalnică mulțumire organică. Eram într-un restaurant, l-am văzut venind din fund, printre mese, îndreptându-se înspre ușă, și nu înțelegeam ce-l determinase să plece, fiindcă din spate nu-l împingea nici un chelner. Mai era în el o urmă de judecată și de voință? Nu, s-ar fi văzut pe față, o ultimă licărire a conștiinței. Cred că îl conduceau niște reflexe, sau niște instincte, sau o memorie inconștientă dacă ea poate să existe. Mergea printre mese cu umerii căzuți, cu privirea drept înainte, albă și lăptoasă, cu picioarele îndoite din genunchi, târându-și pașii, înaintând penibil și totuși ce e ciudat, aproape fără să se clatine, ținându-și echilibrul cu brațele, apucând alternativ, când cu mâna dreaptă, când cu stânga, niște puncte de sprijin invizibile, distribuite în spațiu la distanțe potrivite, a căror schemă părea s-o aibă în minte. Dar dacă omul acesta ar fi căzut, sunt sigur că și-ar fi făcut praf toate oasele. Iar dacă nimerea în rigolă, dimineața măturătorii l-ar fi găsit în stare de putrezire.

Cu totul altfel fusese omul de la Kajaami, un tânăr blond, gras, pe a cărui față am citit groaza de ceea ce i se întâmplase. Nu părea un bețiv inveterat și exersat, ca bătrânul; poate avea să devină; deocamdată pe fața lui se citea panica și disperarea. Căzuse într-o capcană, întinsă de alții, sau de el însuși, băuse fără să-și cunoască măsura, trecuse repede și inconștient peste hotare și acum probabil simțea în el o forță atomică zumzăind, fabricând energie, având timp să crească înainte de a face explozie. Mergea pe trotuar și nici el nu se legăna, părea tras înainte de o forță exterioară, pe o linie atât de dreaptă că un om n-ar putea s-o țină nici în stare lucidă. Cred că n-ar fi fost capabil să se folosească de nici un sprijin, dacă îi apărea în

față, un gard sau o balustradă. Înțelegea că e condamnat și își accepta pedeapsa, dar groaza pe care i-am citit-o pe față nu i-o provoca grija de explozia finală, clipa de ispășire, ci drumul până acolo, timpul cât simțea că energia destructivă din el continua să crească.

Am ținut minte imaginea acestui om fiindcă nu mult după ce-l întâlnisem am observat deodată o schimbare a peisajului, bineînțeles fără nici o legătură între una și alta. Dincolo de Kuusamo, la vreo zece kilometri, luasem alt drum, după sfatul lui Pertti, spre un loc unde el îmi spunea că am să dau peste o priveliște unică, un râu cu cascade, cu jocuri de apă pe stânci înverzite, ceea ce, dacă nu vedeam cu ochii mei, nu puteam să-mi închipui. Astfel, în loc să apuc la stânga, spre Rovaniemi, capitala ținutului, am mers drept înainte, uitându-mă în toate părțile; degeaba, n-am văzut nici o cascadă și nimic să mă uluiască. Dimpotrivă, natura devenise brusc mai săracă, pădurile erau acum zgribulite, tot mesteacăn și conifere, însă reduse la jumătate și continuând să scadă, lăsând tot mai largi spații goale, un pământ nisipos, cu răni mari, cicatrizate. În această priveliște puțin tristă, izbucnea deodată o insulă verde, un pâlc de arbori regenerați, continua înverșunare a vieții, să se învingă pe ea însăși, să înainteze peste limitele știute; se simțea însă că totul își dădea duhul. Cum le vedeam de pe câte o culme, înșirate spre nord la distanțe tot mai mari, acele insule verzi mi se păreau niște spasmuri, ultimele tresăriri ale unui organism care vrea să-și depășească moartea și uneori izbutește, ceea ce însă nu-i un triumf, ci o amărăciune. Dispăruseră lacurile sau erau atât de rărite, că abia ghiceam în câte o zare sclipirea unei oglinzi de apă. Deși sărăcit, peisajul, cu orizonturile lărgite, îmi îngăduia să respir cu mai multă ușurință și să apăs mai tare pe accelerație. Întâlneam rar o mașină, care își încrucișa farurile cu lumina soarelui, într-un joc prea inegal ca să se poată numi luptă. Soarele, în spate, neputând astfel să mă orbească, mi se părea un bătrân și bun dulău de pază, așezat cu labele lui mari pe umerii mei, fără să mă apese, ci dându-mi bucurie tihnită. Mă puteam socoti ca într-o lume pustie, și era la urma urmelor, pe mulți kilometri. Dar acum nu mai simțeam teama veche că ar putea să mi se întâmple un necaz, mie sau mașinii, în locuri unde n-ar fi avut cine să ne ajute; amândoi mergeam foarte bine.

Drumul era cam prost pe alocuri, cu ondulații pronunțate, care însă mai degrabă mă legănau decât să mă zgâlțâie. Cum încă nu întâlneam cascadele anunțate de Pertti, începeam să-l țin de rău pentru sfaturi, și să mă cert că le urmasem cu ușurință. Mă gândeam că poate abandonasem o șosea mai

bună, și care, în orice caz, era cu mult mai scurtă. În loc să ajung la Rovaniemi pe la sud, în linie dreaptă, am ajuns prin partea opusă, făcând o buclă spre nord și căzând pe urmă înapoi, cu soarele drept în față.

Orașul se află la câțiva kilometri sub Cercul Polar, care este una din marile demarcări ale pământului, iar pentru mine înseamnă, odată cu ecuatorul și tropicele, cea mai sonoră chemare geografică. O placardă modestă, pe marginea șoselei, arăta locul și latitudinea lui cunoscută. M-am dat jos din mașină și am pus piciorul pe pământ, exact pe linia închipuită, dar n-am simțit nici o emoție. Nu că aș fi vrut să fie acolo o muzică, fanfară, tobe și trâmbițe, ca să mă convingă. Nu convingerea îmi lipsea, ci sentimentul izbânzii. Doar un zid înalt de piatră, pe care să mă urc anevoie, ca să privesc dincolo, mi-ar fi dat poate o tulburare pe măsura așteptărilor mele.

Când plecasem de la Nokia îmi spuneam că multă vreme de aici înainte am să fiu singur, și rămas fără personaje, călătoria mea va înceta să fie o povestire; așa încât, lipsindu-i suportul epic, singurul meu mijloc de exprimare, nici n-o voi mai putea scrie. Dar uite că Pertti era încă alături de mine, iar eu îl priveam chiorâș și îl bombăneam cu ciudă, pentru cascadele lui, pe care începusem să le cred închipuiri, așa cum am crezut închipuire șoseaua numărul 371. Și dacă totuși ea exista, și am găsit-o, cifra era în orice caz o născocire. Mă gândeam că poate în Pertti se ascundea un fel de Păcală, decât că nu înțelegeam de ce nu dăduse și cascadelor un număr. Mă uit și astăzi pe hartă, în locul încercuit de el, cu mâna lui, cu un pix Parker, la fel cu cele pe care mi le-a dăruit mie, vreo jumătate de duzină, dintr-o stivă, reclama uzinei de motoare Valmet. Dacă vroiam, îmi dădea o sută, destinația lor era să fie dăruite. Și nu fără efect, fiindcă așa am ținut minte numele uzinei, și chiar Pertti, mi s-a întipărit mai bine în minte.

După ce am trecut Cercul Polar, am mai mers, la nord de el, până în locul unde erau însemnate cascadele, iar de-acolo l-am mai trecut o dată, înapoi, după ce am făcut o buclă mare pe deasupra lui, ca să ajung la Rovaniemi. Bucata de drum cât am avut soarele în față, mi-a lăsat impresia că începuse întoarcerea. Am fost chiar neliniștit și nemulțumit de mine, fiindcă, deși îmi cunoșteam intențiile, mi se părea că mi-am abandonat datoria. Gândul m-a stăpânit tot timpul până după amiază, când am plecat de la Rovaniemi și am trecut Cercul Polar a treia oară.

Deși am stat acolo numai câteva ceasuri, acest Rovaniemi, capitala Laponiei, mi-a rămas în memorie ca un oraș știut dinainte, bine și temeinic, și pe care nici n-aș putea să-l uit cu ușurință. Sunt orașe ușor de descifrat, fiindcă au caractere precise și simple, fără ca astfel să fie sărace. Le socotesc înainte de toate simpatice, și mă simt acolo ca la mine acasă. Mi-a plăcut culoarea lui, cărămizie, într-o nuanță pală și transparentă, cum am mai văzut doar la Siena. Ca și acolo, n-am știut de unde venea această culoare; e ușor să spun de la pereții caselor, sau de la acoperișuri, dar era altceva, din afară, poate din aer. M-am dumirit când am ieșit în marginea orașului și în fața mea s-a desfășurat valea întinsă a fluviului Ounasjoki, care coboară dinspre nord și se varsă în golful Botnic, așa îmi place să spun, deși de la Rovaniemi înainte are alt nume; cred că nu păgubesc pe nimeni dacă modific puțin geografia. Apa aceea, așa cum o vedeam în vale, desfășurându-se până departe, ducând trunchiuri de arbori, pini probabil, drepți, curățați de ramuri, avea un mers majestuos, părea pornită, împreună cu pădurile tăiate, într-o călătorie care nu se putea sfârși decât în fața mării. Dincolo de ea, câmpia, tundră nepopulată, era cărămizie, cât vedeai cu ochii, lichen neînverzit încă, hrana renilor. De-aici venea culoarea, se ridica în aer și cădea asupra orașului. Era în această natură goală o forță ciudată, o simțeam pulsând și mi se părea triumfătoare, eliberată de oameni, singură ca în primele ere ale planetei noastre. Aici da, am simțit adânc și limpede că era o demarcație, o despicătură în scoarța pământului, altceva decât linia trasă de oameni pe hartă.

Bătea un vânt căldicel, de primăvară, cărămiziu ca tundra. Am mers mult de-a lungul țărmului, care domina fluviul și priveliștea de dincolo; n-aveam timp de pierdut, până seara vroiam să ajung departe, dar nu mă puteam desprinde de natura aceasta puțin înfricoșătoare și fascinantă.

Căzusem într-o stare de vrajă, poate aș fi mers în neștire până la izvoarele apei, când m-a trezit o troznitură a cerului. Un șir de bolizi au venit dintr-o zare și s-au pierdut în cealaltă, sfâșiind văzduhul, lăsându-l șuvițe în urmă; în fracțiunea de secundă cât unul din ei a fost deasupra capului, și când vuietul modulat, de torpilă aeriană, venea nu de el ci de la primele, aflate acum departe, am văzut că era un avion de vânătoare, supersonic. M-am simțit mic, și cred că asemeni se simțea și pământul.

Poate de aceea am descifrat ușor orașul, fiindcă l-am văzut din afară, într-o perspectivă plăcută, mergând pe o bună parte din circumferință, iar

apoi am ajuns în centru, pe cea mai frumoasă dintre raze. Mă uitam prin vitrinele elegante, fără nimic lapon în ele decât păpușile folclorice, de mărimi felurite și foarte scumpe, care înfățișează pe vechii localnici, în costume de ceremonie, albastre cu tivuri roșii. Atunci a trecut pe lângă mine lapona adevărată; am simțit-o și m-am întors s-o văd mai bine. Își păstra tipul, dar cred că era născută dintr-o încrucișare, fiindcă depășea mult înălțimea obișnuită. Și purta blugi. Puteam s-o împiedic?

Mai erau prin prăvălii coame de ren și piei argăsite, trofee de vânătoare, de-a gata. Chiar dacă aș fi avut bani de prisos, cum aș fi putut să le cumpăr?

Am cumpărat roșii și banane, să le am cu mine. Prăvălia, aproape în întregime de sticlă, era plină cu orice-ți trece prin minte și se mănâncă. În acest orășel nordic, unde vechea populație se stinge, se găsesc toate roadele pământului din părțile lui sudice. M-am uitat cu bucurie, și-am descoperit în ele toate latitudinile însorite, de la a patruzeci și cincea, a noastră până la tropice.

Ei, dar ce să fac cu omul care stătea afară, pe soclul unei ferestre, și ținea sus, deasupra capului, o sticlă de votcă rusească, de jumătate de litru, golită în bună parte? Era un om mic, negricios, nebărbierit de o săptămână, vioi, deloc mizerabil, într-o bună dispoziție manifestă, dar cuminte și cuviincioasă, fiindcă nu se lega de nimeni, ci doar oferea de băut, cui ar fi vrut să guste din sticlă. Pentru cât de scumpă este băutura acolo, se cunoștea că avea o inimă largă. Mi-a oferit și mie, fluturând sticla pe sus și apoi întinzându-mi-o, și din gungureala lui tandră parcă îl înțelegeam ce spune: „Hai, omule, gustă, nu fi acru! De ce refuzi fericirea?”

Nu beau niciodată în timpul zilei, și mai ales când sunt cu mașina; e o disciplină. Și-apoi nu-mi place votca. Dar el își pusese ochii pe mine, nu mai vroia să știe de altul. Am plecat cu mâhnire, necăjit că nu-i vorbeam limba, ca măcar să-i dau o explicație. Nu-mi pasă ce-ar crede altcineva, că adică degeaba îmi făceam scrupule, că el după atâta votcă nici nu știa cu cine stă de vorbă și nici pe ce lume se află. Așa o fi, dar starea lui nu anula sentimentele mele. M-am gândit la el până seara, și-am înțeles că după ce-l bombănisem destul pe Pertti și îl lăsasem pe șosea să se întoarcă pe jos la Nokia, aveam nevoie de un alt personaj, să-mi țină tovărășie. Seara, la Ivalo, am întâlnit o fetișoară, cu un câine cam cât ea de mare. Am mângâiat câinele, ea mi-a zâmbit și mi i-am luat de tovarăși, pentru etapa următoare.

Plecând din Rovaniemi am mers un timp pe drumul de la venire, ceea ce mă va nemulțumi totdeauna, și nu m-a consolat nici gândul că treceam Cercul Polar a treia oară, în câteva ore. Așa se întâmplă uneori, să ai prea multe deodată. De ce oare nu puteam să distribui altfel, în timp, evenimentul, să-l păstrez ca pe o economie, și să-l retrăiesc altădată, bunăoară într-o zi când aș fi acasă, odihnit și cu dor de ducă, și aș putea să simt mai bine emoția? Acum treceam peste Cercul Polar, du-te, vino, și nu era măcar un zăplaz, o piedică oricât de mică, unde să am o clipă de reculegere.

După treizeci de kilometri m-am despărțit de șoseaua pe unde venisem și m-am îndreptat iarăși spre nord, în linie dreaptă, într-un ținut care începea să se vălurească. Dacă mă iau după hartă, am trecut în ziua aceea prin vreo douăsprezece sate, fiindcă sunt puse pe hârtie și au câte o denumire, dar nu le-am văzut, sau nu le mai țin minte, poate fiindcă mergeam repede, în timp ce stăteam de vorbă în gând cu bețivul de la Roveniemi. După un timp a început să mă plictisească, bețivii nu au durată, și registrul lor de exprimare e mai sărac decât al unei viori cu o singură coardă. Am fost bucuros când mi l-am închipuit că și-a terminat sticla, care i-a căzut din mână, iar el a adormit cu capul în piept și a început să sforăie.

Aici erau lacuri puține, la zeci de kilometri unul de altul; cred că și pământul se săturase de ele. În locul tundrei cărămizii, de la Roveniemi, apăruse din nou pădurea, mai pitică, dar continuă. Era soare și tihnă, nu se vedea nici o mașină; din când în când un ren își scotea coarnele dintre arbori, poate intrigat de zgomotul motorului; oricum, nu uitasem sfatul lui Pertti, și stăteam gata să apăs pe frână. Nu știam unde am să mă opresc seara, și nici unde aș putea să găsesc un „service” sau un atelier mecanic, ca să schimb uleiul motorului. Preocupat mai mult de mașină decât de mine și temându-mă că degeaba caut ajutor din afară, m-am hotărât să-l schimb singur. Am pus mașina călare pe șanțul șoselei și m-am băgat dedesubt, pe un pat de frunze căzute toamna trecută; erau încă neputrezite și miroseau a pădure. Au absorbit uleiul vechi, fără să rămână o urmă; mi s-a luat o piatră de pe inimă, deși chiar dacă lăsam acolo o pată, la zeci de kilometri de prima casă, n-ar fi supărat pe nimeni. Stăteam lungit pe frunze, murdar pe mâini, cu haina cam prăfuită, tot ce avusesem de suferit de pe urma acelei trebi neplăcute, așteptam să se scurgă ultimele picături ale uleiului fierbinte din carter, când am văzut, pe sub mașină, că un ren se oprise alături, și se uita la mine.

Nu prea sunt îndemânatic la treburi pe care nu le fac decât la răstimpuri, și nu-mi place să-mi urmărească nimeni gesturile împiedecate. Cu toată poziția incomodă, că trebuia să-mi strâmb gâtul și să-mi sucesc mâna, n-ar fi fost nici o dificultate să pun la loc bușonul băii de ulei, deșurubat tot de mine. Dar acum, prezența renului care își aplecase capul și mă urmărea curios, de la mai puțin de un metru, mă cam enerva, de aceea nu nimeream filetul. Așa se cam întâmplă cu șuruburile; dacă nu le pui bine de la prima mișcare, încep să te sâcâie, și-i din ce în ce mai rău, nădușești, îți tremură mâna, te furnică în inimă.

— Tu n-ai nici o treabă? i-am spus furios renului care venise și mai aproape.

Nu avea, și a stat până la urmă, mirându-se de neîndemânarea mea și parcă râzând de mine. Numai când am ieșit târâș de sub mașină s-a tras puțin în lături. Dar încă n-a plecat, a vrut să vadă tot ce-am făcut pe urmă. Am șters cu o cârpă cheia cu care desfăcusem bușonul, am pus-o în trusă. Am luat bidoanele de ulei goale și le-am înghesuit în lada mașinii; era caraghios, vroiam să le duc la o groapă de gunoi, de parcă, dacă le-aș fi aruncat în pădure, ar fi putut să-i pese cuiva; dar fiind material plastic, știam că n-au să putrezească până la sfârșitul pământului. Tocmai citisem că omenirea, care deocamdată trage foloase de pe urma acestui material miraculos și avantajos, mai târziu o să tragă și ponoasele. Sau poate am luat bidoanele fiindcă mi-a fost rușine de renul acela, cum se uita atent la toate gesturile mele, să nu-i murdăresc pădurea, unde nimeni până acum nu aruncase gunoaie. Când am terminat cu toate, spălat și pe mâini cu apa din bidonul galben, i-am întins renului un biscuit, cum mai încercasem odată, cu altul și am vrut să-l mângâi; n-a fugit, dar s-a tras în lături. Am insistat, vorbindu-i cu blândețe; zadarnic, nu-mi înțelegea limba și n-am putut să mă apropii. Îi purtam pică, nu înțelegeam de ce se ferea de mine, după ce văzuse cum mă îngrijisem să nu-i poluez natura. Atunci m-am răzbunat poluându-i-o cu bună știință: l-am scos pe bețiv din mașină, așa cum îi trăgea la aghioase, și l-am târât în șanțul șoselei. Era mai ușor decât îmi închipuisem, atât pentru conștiința mea, cât și pentru brațe. Sticla goală am păstrat-o, s-o arunc într-un loc potrivit, împreună cu bidoanele de plastic. Renul s-a apropiat de bețiv, l-a adulmecat, s-a zbârlit și a luat-o la fugă.

Se împliniseră douăzeci și patru de ore de când îl abandonasem pe Pertti; dacă dădea drumul la pas și nu-l lăsau picioarele, într-o săptămână putea să ajungă la Nokia. Până seara am mers singur, în linie dreaptă, exact

spre nordul geografic. Ploua din când în când, mai degrabă în joacă; restul timpului strălucea soarele și era așa de fierbinte că puteam să rămân în cămașă, dar nu-mi venea a crede; seara mi-a confirmat termometrul, arăta douăzeci și cinci de grade. Pe alocuri se repara șoseaua, și nu știam pentru cine. De unde veneau lucrătorii, unde se duceau pe urmă? Mult timp crezusem că eram singurul om care trecea pe acolo.

Pe la cinci după amiază m-am oprit la Ivalo, pe care îl credeam un post înaintat, o mică așezare de oameni, la marginea lumii. Ce-i drept până la marginea lumii nu mai rămânea decât o bucată, o zi de mers cu mașina, iar localitatea era într-adevăr mică, dar cu un caracter atât de urban, că părea un oraș mare. Nu înțeleg cum putea să mă păcălească, fiindcă în afară de o stradă principală, și de o piață pustie, o bucată de câmp între case nu prea mari și răzlețe, nu se mai vedea altceva. Poate un fel de fabrică, într-o magazie, la câteva sute de metri; de acolo veneau fetișoara și câinele. Un negustor, care dădea și informații turistice, m-a trimis la o casă, în piața goală, cu insule mari de iarbă. Casa, de piatră, mi s-a părut rece și neprimitoare, deși o bătea soarele. O femeie m-a întâmpinat, m-a dus într-o cameră cu ferestre atât de mari că înăuntru parcă intra mai multă lumină decât era afară. Avea trei paturi și nu mă simțeam la mine acasă, deși femeia mă asigurase că nu va mai găzdui pe nimeni acolo; pentru câți oameni puteau să vină la Ivalo, mai avea câteva camere. Am rămas, călcându-mi pe suflet, fiindcă era o biată femeie cumsecade și plină de bunăvoință. Pentru ea, un călător care întorcea spatele, însemna o jignire, și cum rămâneau puține speranțe să vină altul, însemna și-o pagubă; cu toată casa ei de piatră, nu părea o femeie bogată.

La negustorul cu informațiile am cumpărat de-ale gurii și cu ce mai luasem de la Rovaniemi, am mâncat în cameră; cred că nici n-aș fi avut unde în altă parte. Roșiile, frumoase, mi-au adus aminte de orașul acela unde am stat numai câteva ceasuri și m-am simțit bine, și mi-au plăcut toate, mai ales fluviul larg de pe vale, cu mișcarea lui majestuoasă; n-am să-l uit multă vreme. Dar tot acolo am întâlnit și bețivul, și aducându-mi aminte de el, m-am gândit ce-o fi făcând în șanțul șoselei.

După masă, pe când afară era tot ziuă și nici n-avea să amurgească decât târziu și doar o oră, am făcut ocolul orașului. La marginea lui de nord începea un lac, mai mare ca întreaga deltă a Dunării. N-aș avea de ce să-i spun numele, Inari, dacă pronunțat de multe ori, alternat cu Ivalo, n-ar semăna cu strigătul a două păsări de pădure, bărbătuș și femeiușcă,

chemându-se seara pe deasupra copacilor. Încercați, și-o să vă placă; începeți cu Ivalo, e glasul bărbatului și se cuvine ca el să facă propunerea.

Când mă întorceam de pe malul lacului și cerul abia începea să se umbrească, am văzut fetița cu câinele, ieșind dintr-o curte și pornind să se plimbe. Nu era decât o copilă, dar se cunoștea de pe acum că are să fie o codană frumoasă. Ochii mai ales, când i-am mângâiat câinele, s-au încărcat de lumină, deși în adâncul lor părea ascunsă o noapte întunecoasă. Înăltuță și șuie, cu părul liber pe spate, blond ca paiul dar trecut o dată prin cenușă răcită, cu pielea obrazului mată, puțin palidă de sfială, ea va fi tipul de frumusețe nordică despre care se tot vorbește, așa cum l-am descoperit eu și cum îl voi întâlni adesea de acum încolo, în toată peninsula Scandinavă, poate mai frecvent în Norvegia, întinzându-se însă și la sud, până în Danemarca. De acolo înainte începe Europa, cu frumusețile ei eterogene.

Făcusem șapte sute de kilometri peste zi, aproape fără să-mi dau seama, fiindcă șoseaua era liberă și singura grijă rămâneau renii, să nu-mi sară în față. Țânțarii mă urmăreau încă, dar mi-a fost destul dacă m-am plâns o dată. Liliacul dispăruse cu totul și nu-i luase locul altceva; era o lipsă, și ea mă trimitea mereu în urmă, la amintirile de după plecare.

După atâta drum nu simțeam nici o oboseală, dar îmi era somn tot timpul, poate fiindcă nu dormeam bine. În noaptea de la Ivalo am observat prima oară, cu limpezime, cât mă chinuia lumina. Am deschis ochii, în mai multe rânduri și ziua de afară, abia puțin pălită, năvălind înăuntru pe ferestrele mari ale camerei, mi-a dat o stare rea, ca o boală, ca o durere fizică, nedefinită. Dar am intuit că nu mi-ar fi fost de ajuns întunericul, fiindcă la urma urmelor aș fi putut să astup ferestrele cu pături, erau destule în cameră; am simțit că aveam nevoie de altceva, de puțină noapte adevărată.

Am plecat devreme, nu mai pot spune în zorii zilei, care-i o vorbă atât de cuprinzătoare. Am ocolit prin stânga lacul Inari, am mers mult de-a lungul lui, pe o șosea mai degrabă goală, de aceea foarte plăcută, prin locuri uneori despădurite, peste culmi de unde puteam să văd până departe. Cerul era înnorat după ziua de ieri, atât de limpede, dar parcă îmi făcea bine să fie mai întuneric; ploua din când în când, și, oricât nu mi-ar plăcea ploaia, parcă și ea îmi făcea bine. Somnul însă nu vroia să-mi treacă, și m-ar fi cuprins pe nesimțite, ajutat și de torsul muzical al motorului, dacă n-aș avea o incapacitate absolută de a adormi cu volanul în mână. Mă îmbărbătam cu

gândul că era probabil ultima etapă în drumul spre nord, și că pe urmă, coborând repede de-a lungul peninsulei, zilele au să se scurteze, ca să am parte, cum visam la Ivalo, de puțină noapte adevărată.

Apăruseră și alte lacuri, pe partea cealaltă a șoselei, eram înconjurat numai de ape, fără pădure. De aceea dispăruseră și renii, îngăduindu-mi să merg mai în voie. De pe culmi, vedeam iarăși până departe și abia acum, când mai erau numai cincizeci de kilometri până la frontieră, descopeream în deplinătatea lor lacurile Finlandei. În mijlocul unuia era o insulă, și pe ea creșteau trei brazi înalți, ciolpăniți până în vârf, semănând cu niște catarge. Pe urmă am descoperit și alte insule, în alte lacuri, din ce în ce mai multe și pe toate creșteau câte trei brazi, cu ramurile curățate. Așa cum se vedeau, nemișcate și părăsite, păreau niște corăbii eșuate dintr-o flotă nordică de altădată.

A fost și un sat Inari. Ca numele lacului, dar am trecut pe lângă el fără să-mi dau seama. Acum mă uitam numai în față, cred că îmi pierdusem răbdarea, nu mai vroiam să văd nimic, ci să calc repede ultimele sute de kilometri, ca să termin această etapă și să ajung la marginea Europei.

Șoseaua continua să fie bună și bine întreținută, făcându-mă să mă întreb iarăși cui folosea la urma urmelor? Aproape că mă simțeam stânjenit, de parcă ar fi fost făcută numai pentru mine, și nu-mi găseam nici un merit să justifice atâta cheltuială. Dar chiar, la ce ar fi putut să folosească decât pentru distracție, mai ales că devenise cam acrobatică? O succesiune de văi adânci și coline înalte înșirate de-a curmezișul, cu povârnișuri rapide, îmi dădeau senzația din montagne-russe (sau americaine!) prelungită kilometru după kilometru, până ce devenise obositoare. Nu ascund că amețisem puțin și îmi era puțin teamă când îmi dădeam drumul la vale, pe o pantă atât de înclinată încât mă miram cum de continua mașina să meargă pe roate, în contact cu șoseaua, în loc să se ducă de-a berbeleacul. Asemenea coborâre îți provoacă un gol ascendent în abdomen, pe care o forță ascunsă îl împinge violent în torace, în timp ce trupul își pierde o bună parte din greutate, și-i gata să se desprindă de scaun.

Șoseaua noastră din Dobrogea, destul de adânc ondulată în unele locuri, îți poate da numai o idee vagă despre această senzație. Am cunoscut-o mai bine altădată, în Normandia, într-o altă succesiune de văi și coline, care parcă anticipau valurile oceanului, după cum cele din Dobrogea anticipează o mare nu prea montată. Dar abia săptămânile trecute îmi îmbogățisem experiența, dacă se poate numi așa, și o dusesem mult mai departe, într-un

loc, pe șoseaua Kievului, unde trupul mi-a fost pus la încercare, într-un tangaj mai adânc decât pe cel mai răscolit dintre oceane, depășind ce cunoșteam din Normandia. Acolo fundul de vale era atât de îngust, schimbarea planurilor atât de brutală și bruscă, încât mașina trecea cu o icnitură, vibrând și parcă arcuindu-se de la mijloc, gata să se rupă în două.

Spre deosebire de ceea ce simți în clipa când începe coborârea, ca spre un fund de prăpastie, senzația este inversă la urcare. Începe cu un moment de orbire și cu o zmucitură care te înfundă în scaun și vrea să te răstoarne pe spate, în timp ce stomacul, care mai înainte se înghesuia peste plămâni și peste inimă, în torace, acum cade în pântece, greu ca de piatră. Apoi, dacă în mersul la vale priveliștea se dezvăluie până la creasta de dincolo și ai clară noțiunea locului unde te afli, la urcare nu se vede altceva decât cerul și șoseaua care se scurtează cu o viteză vertiginoasă, urmând ca la sfârșit să te arunce în aer. Totdeauna, mai ales când urci cu viteză, o creastă pare o poartă misterioasă, fiindcă nu știi ce îți deschide în față. Totdeauna dincolo de ea te așteaptă surprize, uneori primejdioase, o curbă nesemnalată, o mașină în pană, o căruță sau chiar un bețiv legănându-se, bucurându-se de viață și puțin păsându-i de moarte.

Cam așa era șoseaua în dimineața când ieșeam din Finlanda, și încă mai năzdrăvană. Iar ondulațiile ei lungi de sute de metri, și atât de adânci că uneori fundul văii nici nu se vedea de la creastă, erau la rândul lor ondulate, creînd pe cei doi versanți alte văi și alte creste, care supuneau mașina la un dans besmetic, făcând-o să semene cu caii aceia sălbatici, de la *rodeo*, unde călăreții își arată curajul și dibăcia, într-un joc palpitant și zănatec, obișnuit în America. Așa sălta mașina, când de bot, când de coadă, într-o mișcare năprasnică, și dacă n-aș fi avut centura de siguranță, poate m-ar fi azvârlit în șanțul șoselei, cum pățesc călăreții de la rodeo.

Indicatoarele de pe margine limitau viteza la optzeci de kilometri pe oră, dar socotesc că asemenea limitare acum, era de fapt un îndemn la acrobație. M-am convins pe deplin că șoseaua era făcută pentru distracție și îmi aparținea numai mie în ziua aceea. Așa că am fost surprins când la o creastă îndepărtată a apărut altă mașină, semnalându-se prin farurile aprinse. Până să ne încrucișăm într-un fund de vale, am văzut-o tangând adânc și pierzându-se în ondulațiile secundare, ca un vapor pe furtună.

Când șoseaua și-a găsit liniștea am observat că peisajul, atât de mult prelungit din el însuși, pe aproape tot spațiul Finlandei, se schimbase cu violență. Până aici, deși apăruseră mari luminișuri, pădurea mă urmărise

mai tot timpul. Dispăruseră treptat bradul, pinul și molidul, rămăsese numai mesteacănul. L-am văzut în agonia lui lentă și lungă, pipernicindu-se, torsionându-se, încercând cu încăpățânare și deznădejde să-și depășească limita geografică, să mai înainteze zece kilometri, cincisprezece, douăzeci, să se mai ridice cinci metri deasupra pământului, apoi patru metri, trei, doi, unul, păduri întregi din ce în ce mai istovite, până ce și-au dat duhul. Atunci, pe neașteptate, am văzut munți în față, vineți și goi, nu înalți dar destul de puternici ca să bareze orizontul. Era numai un ceas de când trecusem pe lângă stive de cherestea, ude de ploaie. Fusese salutul de despărțire al lemnului, despre care cred că am vorbit cu destulă prietenie; de-aici înainte avea să fie doar piatră. Fiindcă pe deasupra ploaia se întețise, m-am simțit mizerabil. Aș fi vrut să fiu acasă, într-o noapte de zece ore, să dorm letargic, fără vise, fără respirație. Știam ce voi face: de la Kistrand s-o iau la stânga, și Capul Nord să-l las altora.

18

La ora opt și jumătate am trecut în Norvegia, cu emoție. Era o gheretă și un om înăuntru, dar n-a scos capul, ci mi-a făcut semn să trec mai departe; mă oprisem, din obișnuință, din timiditate, și mă mir că n-am părut suspect, fiindcă nimeni nu se oprește la aceste puncte de frontieră, mai degrabă simbolice; țările Scandinave, cu atâtea caracteristici comune, sunt o comunitate.

Panourile indicatoare, din albastre, au devenit galbene; marcajele șoselei, din galbene, portocalii și nu mai am de notat alte schimbări, decât că a încetat ploaia și s-a făcut mai frig, dintr-odată. Iar eu m-am simțit mai senin și mai zdravăn, poate la gândul că în aceeași zi avea să înceapă întoarcerea. Mașina, care mă îngrijorase înaintea plecării și mă neliniștise în primele zile, mergea lăudabil, sigură pe ea, constantă, supusă și credincioasă; nu aveam decât să apăs puțin pe accelerație, ca să-mi răspundă cu voie bună. Șoseaua, tot goală, devenise aproape alpină, se îngustase, în unele locuri două mașini n-ar fi avut cum să se încrucișeze, noroc că nu venea niciuna din față, iar din spate nimeni n-ar fi năzuit să mă depășească, fiindcă mergeam repede, ca să nu las nefolosită puterea motorului, când îl simțeam cu ce bucurie asculta de accelerație. Am mers mult timp pe o coastă de deal, care-mi amintea ceva din peisajul nostru, de pe la Bran, sau de pe la Rucăr, și-mi dovedea încă odată că natura se repetă, de la un cap la altul al pământului, neavând destule modele spre a fi mereu inedită. În vale curgea un râu vânăt; în toate văile curge un râu, și dacă-i înnorat și frig, toate sunt vinete. Un cătun, trei case, între șosea și vale; un om, privind în sus, la mine – ca pretutindeni. Un câine, nu speriat, ci împietrit de uimire, urmărindu-mă cu ochii, neînțelegând ce caut pe acolo.

Voi spune îndată ce înseamnă aceste notații. După alți kilometri, un panou galben, cu scrisul negru, anunța intrarea într-o localitate, Nattuatan, nu sunt sigur că am memorat bine ortografia, în viteza mașinii. Acea localitate era înfățișată de trei cabane pe dreapta șoselei, ca în cătunul de mai înainte. Pe stânga, la creastă, mai erau două corturi lapone, și pânza de la intrare fiind dată la o parte, se vedea focul, înlăuntru. Un om, în uniforma de paradă, albastră cu roșu, se uita la mine, la fel de uimit cum fusese câinele.

Dacă n-aș fi scris acestea, s-ar fi crezut că trecusem pe un drum ca multe altele, făcute să lege între ele orașe și sate, și dacă nu pomenisem despre

niciunul, însemna că nu-mi fusese mintea la ele, scopul călătoriei mele fiind altul. Ei nu, vreau să se știe că în afară de cele spuse, n-am mai întâlnit nici o așezare de oameni, până departe, și două cătune, cu trei ființe vii, printre care și câinele, e tot ce-am văzut într-o lungă parte a drumului, cea întipărită mai adânc în memorie. Dar de ce să mă opresc atât de stăruitor asupra acestei impresii, când sunt în lume atâtea locuri pustii și dezolante, întinsele pete albe rămase încă pe hartă? E adevărat, numai că pe-acolo n-am trecut eu cu mașina, într-o dimineață rece și înnorată, să mi se strângă inima de singurătate, să simt dezolarea în mine, pe calea cea mai directă și mai apăsătoare.

Scăparea era la vreo sută de kilometri în față, de aceea mergeam repede. Acum munții veniseră aproape, și erau înverziți, de unde mai înainte îi crezusem numai piatră. Aveau un desen robust, linii trase cu forță, de aceea mi se părea că în ei se ascunde o energie comprimată puternic; poate într-o zi aveau să facă explozie. Judecând după hartă depășeau o mie de metri în înălțime, dar păreau scunzi, fiindcă șoseaua însăși se afla mai sus de șase sute de metri, cum citeam pe altimetrul mașinii. Pe urmă am început să cobor, munții au crescut în spate, alții s-au ivit în față, ceva se zdruncina și se frământa în natură, sau poate că în mine.

Când am trecut la Lakselv, un punct de orientare, ajunsesem la nivelul mării, și așa am mers, vreo șaizeci de kilometri, în lungul fiordului Porsangen; îl aveam în dreapta, întins ca o mare, curat, rece, albastru. Apoi am intrat în Kistrand, și am luat piciorul de pe accelerație. Simțeam ceva rece în inimă, o îndoială, o teamă, dar nu puteam s-o înțeleg și s-o judec, de aceea creștea din ea însăși și părea tot mai gravă. M-aș fi oprit o clipă, eram într-o localitate, cu străzi și cu case, nu mai mare decât Ivalo, dar un loc unde trăiau oameni, și nu mi-ar fi stricat să-i văd la față și să le aud glasul, când toată dimineața, în afară de o mașină cu care mă încrucișasem, fără să-i deslușesc pe cei dinlăuntru, nu întâlnisem decât trei ființe vii, printre ele și câinele. Nu m-am oprit, am mers încet înainte, căutând răspântia unde s-o ia la stânga, spre casă. Mă gândisem la ea tot drumul, o așteptasem ca pe o eliberare, iar acum parcă aș fi vrut să fie mai departe, sau să n-o mai întâlnesc niciodată.

Am văzut-o pe neașteptate, la vreo cincizeci de metri, după o curbă, la ieșirea din Kinstrand, unde șoseaua se bifurca în unghiuri de nouăzeci de grade. Scrisul negru, pe fondul galben al panoului care arăta direcțiile, nu se vedea limpede; dar literele au crescut repede, până ce mi-au cuprins tot

câmpul ocular și atunci n-am mai putut să le deslușesc pe toate, ci numai pe cele din dreapta, NORDCAP, șapte semne, cifra mea fatidică.

Am oprit, dar după ce o luasem *la dreapta*. Din față venea o mașină a poștei. Am traversat șoseaua și i-am ieșit înainte. Omul de la volan a deschis fereastra.

Nu, nu vroiam să mă întorc, nu vroiam nici măcar să șovăi, vroiam să știu ce credea altcineva, sperând că nu va crede altfel decât mine. Oi fi folosit și câteva cuvinte, îți ies singure din gură, dar m-am înțeles cu poștașul prin semne și mimică, atât de exersate în ultima vreme, că pot duce cu ele o conversație destul de completă.

— Acesta e sigur drumul spre Capul Nord, domnule?

— Absolut sigur!

— Feribotul merge?

— Da. Vă îmbarcați la Repväg.

— Dincolo există o șosea practicabilă?

— Da, destul de bună.

— Un om ca mine și cu mașina asta poate ajunge până la capăt?

Poștașul m-a examinat, s-a uitat la mașină, apoi a făcut un semn de încuviințare. Aș fi vrut să-l întreb multe, cu o febrilitate care creștea în mine odată cu încuviințările lui binecuvântate: am unde să dorm, unde să mănânc, nu sunt urși albi, nici piei roșii?

La Repväg, drum de vreo patruzeci de kilometri și fără nici o dificultate, că putea să-mi fie rușine de grijile pe care mi le făcusem, am dat de o primejdie neprevăzută. Cine erau, pe unde veniseră, că în afară de mașina poștașului nu întâlnisem alta, iar acolo, ce să vezi?! grămadă de autocare și autoturisme, de autostopiști cu poveri în spinare, așa cum îi știam de pe toate șoselele Europei. Cerul se luminase, se apropia o amiază frumoasă, călduță, albăstrită de apa fiordului, dar ce folos?

Am strâns din fălci și mi-am luat rând la spatele ultimei mașini, cred că a treizecea. Mai erau încă pe atâtea, și vreo zece autocare, parcate alături; am înțeles că ocupanții lor se urcau pe feribot cu piciorul, iar dincolo găseau alte mijloace să meargă mai departe; până la Capul Nord rămâneau patruzeci și șase de kilometri. O clipă m-am gândit să fac asemeni, era o economie, și ministrul meu de finanțe mă bombănea ori de câte ori băgăm mâna în pungă. M-am scuturat repede, am optat pentru puțină risipă, fiindcă mi-am amintit ce mâhnire m-a cuprins la Londra, și ce necaz mi-a fost pe mine că îmi lăsasem mașina pe continent, ceea ce era o gravă ingratitudine.

Noroc că n-am așteptat decât o oră să vină feribotul, și am avut loc cu toții. Oricum însă, așteptarea înseamnă neliniște și umilință; totdeauna mi-a lăsat urme în suflet. M-am pomenit într-o lume neastâmpărată și gălăgioasă; copii care țipau, îndemnându-se la joacă, dându-și drumul pe balustrade; tineri care forfoteau cu ruksacul în spate, îmbrâncind și călcând pe picioare pe alții, negăsindu-și locul, de parcă ar fi avut ceva de descoperit, pe o punte de cincizeci de metri. Cât despre lumea care stătea locului, nu mai puțin antipatică, era și caraghioasă pe deasupra, cum își umfla obrajii mestecându-și merindele, cum scormonea cu binoclul într-un peisaj rece, unde nu se vedea decât apă albastră într-o parte, iar în alta stâncă golașă, pe toată lungimea fiordului, fără un copac, fără un fir de iarbă; ceea ce nu oprea pe nimeni să se extazieze și să scoată strigăte de admirație, întrecându-se unul pe altul. Sunt asemenea oameni, ei nu înțeleg să piardă niciodată, și trebuie să-și justifice totdeauna cheltuiala, chiar și într-o monotonă traversadă cu feribotul.

Nu spun că dacă aș fi putut aș fi aruncat pe vreunul în apă, nici că mi-ar fi plăcut să vină o furtună puternică, numai ca să curme chirăiala și zbenguiala copiilor, să-i potolească pe tineri, iar pe cei cu binoclurile și cu merindele, să-i văd pălind și aplecându-se peste balustrade.

Nu spun nici că îmi recunoșteam vreo dreptate, dacă mă uitam la toți cu atâta parapon, căci doar și ei aveau dreptul să meargă la Capul Nord, și era numai o întâmplare că se întâlniseră cu toții, într-o zi din viață, și acum stăteau claie peste grămadă.

Cred că printre ei se găseau și copii cu bună creștere, și tineri cuviincioși, dornici cu adevărat să cunoască lumea, și poate chiar între oamenii cu obrajii umflați de mestecătură, erau destui care nu veneau aici numai întâmplător, ci optaseră pentru drumul de astăzi dintr-o preferință vădită, nu dând cu zarurile.

Poate mulțimea asta nu mi-ar fi stat în spinare, dacă aș fi întâlnit-o treptat, și nu așa, dintr-odată, cu totul imprevizibil, după ce ultimele zile oamenii se tot răriseră, până ce astăzi abia întâlnisem câte unul, ici-colo, și nimeni nu-mi ieșise în față. Cât de mică era insula Mageröya, că n-avea nici cincizeci de kilometri lungime, pe deasupra zdrențuită de fiorduri care îi mâncau jumătate din suprafață, i-a absorbit repede pe toți călătorii, nu știu ce-a făcut cu ei, că în câteva minute mă găseam iarăși singur, pe o șosea goală. E un orășel pe coasta stâncoasă, Honningsväg, cu un chei unde acostează feribotul. Am trecut repede printre case, fără să le bag în seamă,

nu pentru ele venisem, și am ținut drumul drept înainte, n-aveam de ce să cer informații, căci nici nu se putea merge în altă direcție; într-o parte era apa oceanului, în alta povârnișuri bolovănoase, în care greu ai fi urcat chiar cu piciorul. La marginea orașului, strada în pantă m-a scos pe un platou de piatră, fără urmă de vegetație, de-o culoare cenușie-roșcată, cu ondulații tocite dar destul de adânci ca să nu știi ce se ascunde după ele, cam misterioase, într-o desfășurare neuniformă, ca o mare înghețată la sfârșitul furtunii. Oceanul aflat de jur împrejur, și nu departe, învingea culoarea solului și atmosfera era de un albastru atât de dens că părea gata să se lichefieze. Doar în spatele mașinii rămânea o trenă cărămizie, pe care o vedeam în oglinda retrovizoare, silindu-mă să mă grăbesc, ca să nu mă ajungă din urmă.

Am rămas cu impresia că în jurul meu topografia nu era stabilă, se modifica de la o clipă la alta, fiindcă de pe platoul circular m-am pomenit pe un drumeag îngust, de-a lungul oceanului, foarte aproape de apă și nu mai sus de un metru. În clipele următoare în față s-a ivit fără veste un munte de piatră, care nu știu unde fusese mai înainte, căci, atât de înalt cât era, ar fi trebuit să se vadă de departe; nu știu. Trecerea părea interzisă, muntele cobora până la apă, socoteam stupid să mă fi rătăcit când nu văzusem nici o răspântie, și era mai stupid ca un drum să se termine într-un perete de piatră. Abia când am ajuns aproape de tot am descoperit o grotă îngustă, care vroia să fie un tunel, și nici nu era altceva, dar nu-mi venea să cred că am să încap în el cu mașina.

Am trecut prin multe tunele, și pe unele le-am descris cu înfiorare, căci dacă nu toate mi-au făcut frică, în schimb niciunul nu putuse să-mi placă. Erau printre ele unele mărețe care, trebuie să recunosc, îmi stârneau admirația pentru cine le făcuse cu atâta pricepere și cu o muncă nemăsurată, dislocând și deplasând stâncă, sute de mii de metri cubi, trecuți prin puternica și măiastra mână a omului.

Am trecut și prin tunele mai oropsite, mai înguste, unele cu hârtoape și cu pereții uzi de apă. Acum însă era ceva ce nu mai văzusem și nici n-aș fi putut să-mi închipui, o gaură de cârtiță și nu în linie dreaptă, ci șerpuită, cu viraje cărora nu le puteam găsi explicația, ba mai mult decât atâta, cu rampe și pante încă și mai inexplicabile. Iar de sus cădea tot timpul o ploaie deasă, că a trebuit să pun în mișcare ștergătoarele parbrizului. Poate că drumul subteran să nu fi fost mai lung de un kilometru, sau nici atâta; mi s-a părut fără capăt și am răsuflat din adâncul pieptului când am zărit lumină în față.

Niciodată la sfârșitul unui tunel n-am avut un mai puternic sentiment de eliberare, ca data aceasta, când am văzut soarele, după greaua orbecăială prin întuneric și prin apă.

Nu mi-am dat seama unde ieșisem, mi se părea că recunosc platoul de mai înainte, și nu m-ar fi mirat ca tunelul să mă fi scos într-adevăr înapoi, după câte curbe făcuse. Dar nu, îmi păstrasem sau îmi regăsisem direcția, fiindcă soarele era în spate, ceea ce dovedea că nordul nu putea fi decât în față. Atât că topografia se schimbase încă o dată, revenind la forma ei dinainte, muntele nu știu unde dispăruse, și să nu fi fost mașina udă, aș fi putut crede că nu trecusem prin nici un tunel, ci doar îl visasem.

Câmpul de piatră se desena circular pe cerul albastru, cu aceleași ondulații de mare înghețată. Jos, la nivelul oceanului reglasem altimetrul punându-l la zero, și acum, nu știu când, căci nu îl mai privisem, arăta aproape trei sute de metri. Urcasem pe nesimțite, podișul deșert avea o înclinare vizibilă, orizontul în față era cu o palmă mai sus decât cel din spate și părea că se tot înalță, acoperind treptat cerul albastru. Aveam o senzație de legănare, ca și când insula ar fi fost mobilă și ar fi mișcat-o valurile. Cum nu puteam crede, mi-am amintit avertismentul doctorului, m-am gândit că legănarea se pornise din mine și avea să mă ducă la amețeală. Strângeam bine volanul, priveam concentrat în față, să găsesc un reper fix și să-mi recapăt stabilitatea, când de sub orizont s-a ridicat o lumină albă, diluând-o pe cea albastră a cerului. Busola în clipa aceea arăta exact nordul, deși de obicei are deviații atât de mari că te și derutează. Iar podișul mobil continua să se încline pe spate, lumina din față să se tot albească, până ce deodată, orizontul, până atunci în urcare, s-a prăbușit brusc, dezvelind o linie puternică de cerneală albastră, în contrast cu lumina albă a cerului. Atunci am oprit, gata să intru într-o împrejmuire de sârmă și abia pe urmă am văzut, într-o parte și-n alta, mașini și autocare, parcate, cu fața la oceanul de cerneală ultramarină, atât de strălucitor că scotea scânteieri albe, lăsând cerul fără nici o culoare.

Și iarăși nu știu de unde veniseră, că tot drumul fusesem singur, în tot pustiul. Și de ce era nevoie de un parcaj în mijlocul câmpului, de ce împrejmuirea, a cui era moșia aceasta necultivată? Am plătit taxa pentru staționarea mașinii, biata de ea n-avea nici o vină. Am primit în schimb un tichet, pe care îl mai am și astăzi; altceva n-am adus de acolo.

Pe o hârtie de o șchioapă, numerotată de mașină, într-un cerc albastru apare un promontoriu înalt și puternic, desenat cu linii apăsate. La baza lui este oceanul, făcut cu liniuțe șerpuite, cum desenam noi mările pe hartă, la școală. Pe cer, la înălțimea promontoriului se vede soarele de la miezul nopții, ca un disc, albastru și el, fiindcă tiparul ar fi costat mai scump dacă se adăuga o a doua culoare. Dar poate că discul acela albastru e luna din noaptea polară, când ea vine în locul soarelui și nu mai apune până primăvara. Deasupra desenului, într-un cerc mai subțire, care îl înconjoară, pe primul, scrie cu litere groase: NORDKAPP, iar jos „Bilett nr. 04467, KR. 500". Cinci coroane cred că nu era numai parcajul, ci și taxa de intrare în țarcul înconjurat cu sârmă. Am intrat și abia pe urmă am luat seama că în dreapta era o clădire modernă, urâtă ca orice s-ar fi clădit acolo. Am mers până în fața oceanului, dar n-am putut să mă apropii ca să privesc jos valurile, pe care le auzeam vag, lovindu-se fără putere în stâncă, fiindcă era o zi liniștită; o altă sârmă, întinsă la câțiva metri de buza prăpastiei, te oprea să mergi mai departe, poate ca să nu-ți vină amețeală. În locul acela, înălțimea promontoriului era de trei sute șapte metri. Pe un obelisc de piatră, ceva mai în spate, scria latitudinea, șaptezeci și unu de grade, zece minute, douăzeci și una de secunde; de-aici până la mine acasă erau douăzeci și șase de paralele, o bună parte din emisferă, în linie dreaptă aproape trei mii de kilometri, peste șase mii pe șoselele șerpuite. Un bust, de marmoră albă, pe un soclu de piatră, aflat alături, reprezenta un bărbat în uniformă, cu galoane bogate, un general sau un rege, uitându-se în largul oceanului. Era atât de caraghios așa, retezat de la mijlocul pieptului, cred că sub un șir de decorații, și atât de static, încât n-avea ce să caute acolo, de aceea nici nu m-am apropiat, să citesc numele care se bănuia scris pe piatră.

În jurul meu înflorise lichenul, această plantă austeră, și mi se părea atât de potrivit cu solitudinea locului, încât m-am bucurat să-l știu acolo, numai el, oceanul și piatra.

Dar unde erau ei, cei veniți în număr atât de mare, după cum dovedeau mașinile de la poartă? Erau în clădirea aceea utilitară, i-am găsit când m-am dus să cumpăr o ilustrată, ca s-o trimit cuiva de acasă, și să fie pe ea o ștampilă cu locul și data. Era și bar înăuntru, și prăvălie cu obiecte de amintire. Ei se foiau pretutindeni, beau cafele și mai rar coniacuri, acestea costând multe parale. Mulți se îngrămădeau să cumpere diplome, cu ștampilă, dovedind ajungerea lor acolo. Poate că nu era o mândrie deșartă, dar numele și-l trecea fiecare, în locul lăsat liber, așa că oricine putea să

cumpere câte diplome îi dădea mâna, pentru familie și pentru prietenii de acasă. N-am cumpărat. M-am simțit stânjenit chiar și de ilustrată, care înfățișa promontoriul, oceanul și soarele de la miezul nopții, întocmai ca pe biletul de intrare, numai că în culori naturale; nu mai aveam ce face, apucasem s-o pun la cutie, care nu lipsea nici în pustietatea de-acolo, fiind și ea o mică afacere.

Dar mai înainte, până a intra în clădirea aceea urâtă deși finisată cu multă pretenție, am stat singur pe promontoriu, lipit de sârma ghimpată, într-un loc unde nu se vedea nimic de-o parte și de alta, ci numai oceanul, în față, de-o densitate și de-o profunzime încă neîntâlnită. În mișcarea lui circulară, soarele de la prânz coborâse o palmă și acum mă bătea cam din stânga. Era ceasul patru, trebuiau să se mai scurgă opt ore până să fie miezul nopții și soarele să ajungă în față. Pentru cât drum făcusem, ar fi fost bine să rămân acolo, să-l văd cu ochii mei deasupra oceanului, ca în ilustrată, și să nu-mi vină a crede. Nu știu dacă m-ar fi lăsat paznicul; apoi, nu aveam cu mine nici cort, nici sac de dormit, și fără ele m-ar fi luat naiba.

Dar ar fi meritat, de-aceea m-am dus la mașină cu capul în pământ, ca după ce pățești o rușine. Când să descui portiera, nu m-a lăsat inima și m-am mai întors o dată, concentrându-mă asupra acelei clipe, s-o țin minte, să mă aleg măcar cu atâta. Un asemenea gând poate să pară o deșertăciune, sau o copilărie, iar unii, mai tari la suflet, pot socoti că era chiar ridicol, dar acest capăt al pământului, așa înfricoșător cum mi-l închipuisem, îmi stătea în minte din copilărie, de când văzusem harta Europei prinsă în perete, la școală. De aceea venisem. Și-atunci, cum aveam norocul să nu se apropie nimeni ca să mă tulbure, am dus gândul și mai departe, până ce am depășit cele două anotimpuri care mă despărțeau de noaptea polară, și așa, în locul soarelui am văzut luna, albastră, ca pe biletul meu de intrare. Jos oceanul era înghețat, iarna îl prinsese într-o zi de furtună, valurile sleite se vedeau ca niște munți albi, succedându-se până în zare. Îmi închipuiam că prin văi umbla ursul alb, căutând o copcă unde să-și vâre coada, ca să prindă un pește; de ce nu s-ar păcăli și el odată, ca ursul nostru? Poate se tupila pe aproape și vulpea albastră, deși n-ar fi avut de ce merge atât de departe, decât dintr-o toană. Și dacă mai în larg erau ochiuri de apă, iscate din ruperea ghețurilor, acolo poate mișunau morsele, mugind fioroase ca să alunge focile, știindu-se mai puternice decât ele. Sus lichenul meu înflorit, care înlocuise liliacul pentru câteva clipe, zăcea sub zăpada înghețată, de doi metri; acolo renul n-ar fi izbutit să ajungă la hrana lui, era prea ascunsă,

zadarnic ar fi bătut cu copita, n-avea decât să se ducă în altă parte, spre inima tundrei. Stăteam deasupra zăpezii, fără teama că n-o să mă țină; crescusem odată cu ea și îmi cunoștea greutatea. Alături am descoperit obeliscul, dar abia i se mai vedea moțul. Bustul generalului era îngropat în zăpadă până deasupra nasului și părea că se înăbușe, judecând după ochii de marmoră în care se citea groaza. Ce-i puteam face?

Ce-a urmat nu cred că a fost din gândul meu, n-aș fi mers atât de departe, mi-ar fi fost frică și n-aș fi avut îndrăzneală; știu doar că s-a pornit o furtună pustiitoare. A început cu urlete amestecate, ale vântului și ale animalelor, dar cred că urla și oceanul, sub gheață, și promontoriul, sub pătura grea de zăpadă. Atâta dezlănțuire nu cunoscusem, nici nu mi-aș fi imaginat-o, era peste forța naturii, depășea posibilitatea mea de gândire. Treceau nori fugăriți de furtună, atât de jos că în câte o clipă mă învăluiau și zmuceau de mine, dar nu izbuteau să mă ia pe sus, fiindcă în clipa următoare veneau alții, din partea cealaltă, se ciocneau, se destrămau, iar eu stăteam teafăr la mijloc. Ce e ciudat, luna rămânea luminoasă, norii se năpusteau în ea făcând-o să penduleze, ca un felinar bătut de vântoase, dar nu izbuteau s-o stingă. Dacă mă gândesc bine astăzi, în liniștea casei, după ce-a trecut timp de-atunci, nici nu mai știu dacă era într-adevăr luna, și nu soarele, așa cum nu știu sigur ce reprezintă discul albastru de pe biletul meu de intrare. Ceea ce se întâmplă în jur era o învălmășeală, o clipă nu se lega de alta, și nu mă miră, pe o furtună care amesteca între ele până și zilele anului. O cireadă de reni a trecut în galop, prin spate, le-am auzit tropotul, m-am întors și i-am văzut trecând pe deasupra parcajului; mașinile erau îngropate în zăpadă, se putea bănui acoperișul autocarelor. Renii s-au pierdut în tundră, pe unde venisem eu mai adineaori; tropotul lor l-am mai auzit o vreme, mai puternic decât furtuna, sau poate era tocmai atunci o clipă de acalmie.

Mi-e imposibil să înțeleg cum am ajuns sub ferestrele casei unde fusesem mai înainte să cumpăr ilustrata; sub ferestre nu-i bine spus, fiindcă zăceau sub zăpadă, iar eu priveam înăuntru pe-o fâșiuță de geam, rămasă liberă, la partea de sus, de unde vedeam totul, ca în palmă. Ei erau în locurile unde-i știusem, în aceeași înghesuială, care la bar, cu ceașca de cafea în mână și cu țigara în gură, care la tejgheaua cu obiecte de amintire, sau la stelajele rotative cu ilustrate, în sfârșit, pretutindeni, numai că stăteau țepeni, ca într-o fotografie, ca și cum timpul s-ar fi oprit în loc, căci nu erau morți, nu poate să moară atâta lume deodată, ci se aflau într-un fel de

suspensie. Și toți țineau în mână, îndreptat spre fereastră, arătându-mi-l mie, cu un gest de îngâmfare, certificatul Capului Nord, cu număr de ordine și ștampilă. Dacă aș fi vrut, aș fi putut să aflu cum îl chema pe fiecare, fiindcă toți își scriseseră numele.

După ce nu s-a mai auzit tropotul renilor, a venit rândul să treacă lupii, vulpile albastre și albe, urșii, nu amestecați, se înțelege, și nu toți deodată, iar ultimii au fost câinii înhămați la sănii, atelaje lungi, mai multe, n-am putut să le număr fiindcă goneau nebunește, lăsând în urmă vârtejuri de zăpadă și umplând cerul de lătrături vesele. Treceau chiar pe deasupra mașinii mele, și ce e ciudat, n-aveam nici o strângere de inimă s-o știu sub zăpadă, nu mi se părea pierdută, de parcă știam că tot ce se întâmpla era imposibil. Dar furtuna continua și chiar crescuse, venea mugind, de peste ocean, aluneca pe gheață, fără nici o piedică, și e ușor de înțeles ce se întâmpla când întâlnea promontoriul; nici două trenuri care s-ar ciocni în viteza lor cea mai mare n-ar putea să dea naștere la un cutremur, cum se cutremura acum stânca, de-ai fi crezut c-o să se năruie, și apoi fărâmele au să zboare în aer. Și este iarăși ciudat, dar mai ciudat decât orice poate fi ciudat pe lume, că în mijlocul acestei dezlănțuiri care nu știu cum de nu rupea pământul în două, eu stăteam calm și abia dacă simțeam o adiere, când venea o rafală; vijelia se despărțea în două, îmi lăsa loc la mijloc și se unea din nou abia după ce trecea de mine.

Cred că, așa cum închipuisem, undeva în larg banchiza era ruptă, dând naștere la ochiuri de apă, căci altfel cum ar fi ieșit bietele morse să respire, la suprafață? Nu mă înșelam, se auzeau izbituri și scrâșnete, sloiurile rupte se loveau între ele, într-o luptă tot mai smintită, până ce deodată am văzut, dar fără groază, ci gâfâind de curiozitate, că gheața care acoperea oceanul începea să se umfle, pe toată întinderea. O forță cum n-aș fi bănuit că există, în afară de cea atomică, și nu de ea era vorba, de unde până unde? – o forță nou născocită ridica în aer învelișul oceanului, făcându-l să geamă și să urle, cu o furie în care parcă se adunau răgetele tuturor animalelor sălbatice de pe toate continentele, cum se adunau, ceva mai în larg, toate meridianele emisferei nordice. Nu mi-a fost greu să înțeleg, în câteva clipe, că vântul, care nu mai avea loc pe deasupra, răscolea apa din larg, zăpăcind morsele, și intra sub gheață cu atâta putere, încât o ridica în aer, ca pe o pânză. O vedeam crescând pe faleza de piatră a promontoriului, care nu știu cum nu se năruise încă, nu mai avea mult până să ajungă deasupra, la trei sute șapte metri, să se reverse în tundră; nimic n-ar mai fi stat în picioare pe urmă, și

totuși nu-mi era frică, îmi venea să bat din palme și să strig ura, încurajând această nebunie a naturii, ca spectatorii pasionați la meciurile de fotbal.

Când gheața mai avea un metru până să ajungă la picioarele mele, iar furtuna continua să crească deși nu se înțelegea de unde, așa cum creștea tot ce se dezlănțuise, gemete, troznete, urlete, am avut un moment când nu mi-am mai dat seama ce se întâmplă cu mine. Să fi fost clipa de care se temuse doctorul, când ne despărțisem?

În acel moment mi-a fost frică.

Era momentul când furtuna depășea limita imposibilă, și lăsa deodată loc liniștii, prin una din cele mai puțin înțelese legi naturale, deși este atât de firească și ușor explicabilă. Există un punct în spațiu, sau în gândirea noastră, dincolo de care nimic nu mai poate trece, și atunci totul se întoarce în locul de pornire; altfel nici o idee n-ar putea să mai evolueze, nici o viață n-ar putea să continue, cum n-ar continua mișcarea aștrilor și a spiritelor în spațiu.

Când mi-am venit în fire în liniștea aceea neînțeleasă, viața în jurul meu nu-și reluase ritmul, toate rămâneau deocamdată încremenite, într-un loc de unde reîncepea totul, dar era cu o clipă înainte de pornire. Oceanul coborâse cei trei sute șapte metri, lichenul eliberat de zăpadă reînflorise. Nu știam dacă e noapte sau ziuă, soare sau lună, așa de ușor să se confunde după atâta învălmășeală și zgâlțâire. În jurul meu câmpul era semănat cu morse amețite, care încetul cu încetul își veneau în fire și începeau să miște. Se înțelege că le aruncase acolo vântul, luându-le de pe gheață, în clipa de paroxism a furtunii. Dacă erau acolo și puteam să pun mâna pe ele, ce dovadă mai bună aș fi avut că nimic nu fusese închipuire?

Dar ce-mi vedeau ochii? În locul unde știusem obeliscul și bustul, erau doi oameni care se uitau nemișcați spre largul oceanului. Încă nu înviaseră, păreau statui, de piatră sau mai degrabă de gheață. M-am apropiat, primul care începeam să umblu, și i-am recunoscut, Fridtjof Nansen, cu Roald Amundsen. Pentru Nobile nu era loc, dacă ar fi vrut să vină și el, în acest punct de pornire, unde acum începea o serbare în cinstea sosirii mele acolo.

Cine îmi va citi cartea să fie îngăduitor cu mine. Veneam de departe, tocmai de-acolo unde s-ar fi oprit pendula, între ecuator și Polul Nord al pământului, și tocmai din copilăria mea, încă mai îndepărtată; meritam această serbare, după cum meritasem și spectacolul teribil de mai înainte; altfel ce duceam cu mine după atâtea visări și atâta osteneală, că nu mă învrednicisem să iau măcar un certificat cu ștampilă?

Mergând spre mașină, pe când oamenii de la bar încă nu ieșiseră, m-am oprit deodată și mi-a stat inima. Dacă erau atâtea morse în jur, cum de nu se vedea nici o focă? Sunt nemângâiat că le-am uitat tocmai pe ele!

19

Stăteam seara trist și înghețat pe cheiul din Honnigsväg. Așteptam feribotul, dar degeaba; erau atâtea mașini la coadă, că nu mi-ar fi venit rândul. De unde se adunaseră, că nu întâlnisem niciuna tot drumul? Chiar orb să fi fost, sau cu gândul aiurea, măcar în tunel aș fi băgat de seamă dacă era cineva în față, sau venea din urmă!

De răul lor trebuia să înnoptez pe insulă. Văzusem un *Grand Hotel* luxos, în apropierea portului. Îl socoteam prea mare pentru mine. Am ieșit din oraș, pe unde plecasem de dimineață, pe unde venisem mai adineaori, am mers vreo doi kilometri până la un motel de pe marginea drumului. Acolo m-au întrebat dacă am sac de dormit; am înțeles cum stă treaba și m-a cuprins frigul. Camerele nu erau încălzite, de aceea nici nu veneau oameni. S-au și mirat că mă gândisem să înnoptez acolo.

N-am avut încotro, m-am întors la Grand Hotel, pe care îl socotisem prea mare. Dar avea căldură și prețul nu mai trebuia să intre la socoteală. Mi-am cumpărat mâncare de la un chioșc, un șnițel de o șchioapă și-un maldăr de cartofi prăjiți, într-o cutie de material plastic; erau fierbinți și-mi încălzeau mâinile. Feribotul nu sosise încă, coada mașinilor se lungea întruna; nu știu de ce nu chibzuiau oamenii, de ce nu înțelegeau că n-are să le vină rândul. Mi-am amintit coada la căpșuni, de la Leningrad, unde nu așteptau decât atâți oameni câte cutii erau pe tarabă. Uite așa face cine știe să trăiască!

Am mâncat în cameră, cu ochii pe fereastră. Era tihnă, căldură și mă simțeam bine. Peste stradă se ridica un povârniș înalt de piatră, o coastă de munte, presărat cu căsuțe frumoase, vopsite în culori vii, doar ușor atinse de vreme. Deasupra lor, sub creastă, am văzut o lucrare omenească de mi-a stat mintea în loc, gândindu-mă cu ce trudă fusese făcută; de departe semăna cu o rețea de sârmă ghimpată, în realitate era ceva mult mai puternic, ca un baraj împotriva tancurilor, cu stâlpi de beton sau de fier, nu-mi amintesc bine, înfipți oblic în piatră, și legați cu o solidă împletitură metalică, o plasă. Dacă n-aș fi văzut în ea bolovani căzuți de deasupra, nu i-aș fi înțeles rostul. Barajul era făcut, va să zică, să apere casele de pietrele care se prăvăleau de

pe coastă. Ceva însă a rămas tot neînțeles; de ce nu se duceau oamenii în altă parte, și se încăpățânau să stea agățați acolo, apărându-se cu baraje care poate costau mai mult decât casa, și nici nu erau sigure; că nu puteau să-și lase copiii singuri, ziua, când se duceau la treabă, fără să li se strângă inima; și nici nu puteau să doarmă noaptea în tihnă, când auzeau bolovanii rostogolindu-se de pe coastă, oprindu-se în plasa de sârmă și făcând-o să zbârnâie. Dar uite, așa e omul, dacă se așează, rămâne, chiar după ce descoperă că nu-i bine! Întreg acel Honnigsväg unde mă oprisem pentru o noapte, și Repväg de pe țărmul celălalt, pe unde urma să trec mâine în drumul meu mai departe în timp ce localnicii aveau să rămână, să întâmpine lunga noapte polară, și ea un fel de bolovan atârnat deasupra capului, și tot ce-ar mai fi fost așezare de oameni acolo, nu făceau decât să repete exemplul caselor de pe coastă, așa cum le vedeam pe fereastră.

Dar de ce spun toate acestea? Se mai poate spune ceva după ce-a fost înainte? Odată ce am ajuns acolo, povestea mea nu-i terminată? Aș vrea, și mi-ar face bine să fie aceasta ultima pagină. Dar nu se poate, fiindcă întoarcerea se leagă de ducere, cum se leagă între ele funicularele, cel care coboară cu cel care urcă. Fiindcă eu n-am rămas acolo, n-am devenit un localnic; rădăcinile mele sunt pe paralela patruzeci și cincea, și dacă n-aș avea în fața mea atâta spațiu să mă întorc spre sud, călătoria spre nord ar fi anulată, căci nu poate să existe dacă rămâne suspendată în spațiu.

Se înnorase încă din timpul întoarcerii; când am ieșit din tunel cu mașina udă de apă, cerul se înnegrise. Avusesem de gând ca la miezul nopții să urc la creasta din față, ocolind barajele, ca să văd soarele, dacă nu putusem să rămân pe malul oceanului. Stătea să plouă și aș fi urcat degeaba.

M-am străduit să uit tot ce era afară și așa am adormit repede, după ce făcusem o baie fierbinte. Dacă peste noapte or fi căzut bolovani de pe coastă, nu i-am auzit bușindu-se, și nici plasa n-am auzit-o să zbârnâie.

La cinci și jumătate eram la debarcader, primul; mi-am luat locul și am așteptat cu răbdare, până la șapte, când pleca feribotul. Mi-e mai ușor să aștept în față, decât în mijlocul șirului, sau mai departe; când ești primul, nu se poate spune că stai la coadă. Până la plecare se adunaseră mulți oameni, dar erau pe jos, mai ales tineri, cu bagajele la spinare. În spatele meu nu mai venise decât o mașină. Nu m-am necăjit dintr-atâta, că mă grăbisem fără să fi fost nevoie. Treaba lor dacă le era greu să se scoale devreme! Dar ce-aș fi râs să vină târziu și pentru feribotul de seară, să stea iar la coadă, cum îi văzusem, și la urmă să nu încapă! Dacă ar fi făcut așa în fiecare zi, încetul

cu încetul deveneau localnici. Deodată, luminându-mi-se mintea, am înțeles că toată populația orașului venise din alte părți și rămăsese acolo fiindcă pierdea ora de plecare a feribotului.

Pe feribot era liniște, toți cum veneau coborau sub punte, în salonul cu fotolii și canapele, se așezau și închideau ochii. Care nu avea loc se întindea pe podea, cu sacul de drum drept pernă. Alții, obosiți și cu ochii roșii de nesomn, își lăsau capul pe mese. Am stat și eu la o masă, cât să scriu o scrisoare, și m-am uitat la vecinii mei, un băiat și o fată din cei care călătoresc cu sacul în spinare și cu autostopul; dormeau duși, cu capul pe-o parte, amândoi blonzi, el nebărbierit, ea ciufulită. Poate nu avuseseră nici un adăpost peste noapte. Dormeau toți. După ce-am terminat scrisoarea, am ieșit pe punte. Jos, în cală, se vedea mașina; m-a cuprins bucuria că o luasem cu mine.

Cât a durat traversada am avut timp și liniște să mă gândesc la ziua de ieri, pe care o trăisem prea repede. Toate zilele din urmă le trăisem prea repede. Și cum intrasem în fiord îndată după plecare și alunecam pe lângă țărmul de piatră, peisajul mi-a amintit navigația mea în insulele Færoe, într-o atmosferă aproape identică, fiindcă într-un fel și acolo era o Norvegie, prin wikingii care le populaseră. Atunci însă îmi trăiam zilele prea încet, cu multe ore de lâncezeală, și am avut timp să mă întreb despre rostul călătoriei mele. M-am gândit pe îndelete și am aflat răspunsul, care mă mai satisface și acum dacă îl pun lângă vremea aceea. Astăzi însă nu se mai potrivește. Când îl raportez fie și la o singură zi din cele apropiate, cea de ieri bunăoară, constat că în viteza cu care am trăit-o ea mi-a dat mult mai mult decât zecile de zile din fiordurile insulelor Færoe. N-am de ce să regret că la Capul Nord am stat numai o oră, după ce făcusem șase mii de kilometri ca să ajung acolo. Cu anii de sedimentare și meditație, capacitatea mea de recepție a crescut, și ochiul s-a transformat într-un fel de aparat fotografic, care prinde imaginea repede. Până deunăzi mai trebuia să aștept ca filmul să se developeze, și între timp se întâmpla ca unele detalii să se piardă, voalându-se. Azi developarea a ajuns să fie automată și instantanee, și sper că de o calitate mai bună decât în cazul fotografiilor „la minut” de pe vremuri. Capul Nord e în posesia mea, și îl duc cu mine, fără să fi luat nimic din prăvălia cu obiecte de amintire.

Odată debarcat pe continent, n-am mai așteptat pe nimeni, am făcut drumul repede până aproape de Kistrand, și m-am oprit la răspântia unde vorbisem cu poștașul. Aici mi-am îngăduit un răgaz, am coborât din mașină

și am privit indicatorul de drum, cu o săgeată spre Hamerfest și cu alta spre Nordkap. M-am dus aproape, am urmărit literele cu degetul, ca școlarul care silabisește. Apoi am privit drumul pe unde venisem în ajun, când eram descurajat și vroisem s-o iau la stânga, spre casă. Iar acum m-a năpădit tristețea, fiindcă exact în acest punct începea întoarcerea. Totul mergea la vale de aici înainte, pe un drum paralel cu cel de la venire; în fiecare loc și-n fiecare clipă când m-aș fi gândit în urmă, aveam să mă regăsesc pe mine, cum mă duceam spre nord, pe șoseaua cealaltă.

Era într-adevăr ca un funicular cu liniile alăturate; în tot locul puteam să mă încrucișez cu o amintire care urca pe dincolo. De fapt, mai paralele decât șoselele erau cele două ipostaze ale mele. Prin această viziune, dacă o întrețineam pe drum și n-o lăsam să se piardă, mi se părea că ajung la o cuprindere mult mai mare, căci între cele două direcții, aflate în realitate la sute de kilometri una de alta, se creau numeroase zig-zaguri, comunicația mea cu mine însumi, ca niște șosele de legătură, care împânzeau toată peninsula scandinavă, dându-mi sentimentul că am umblat-o și-am cunoscut-o pe toată.

N-am mers decât douăzeci și trei de kilometri, până la Skaidi, unde, chiar dacă nu mă trăgea inima, trebuia s-o iau la dreapta, ca să ajung la Hamerfest. Nu aveam altă treabă acolo decât să caut corespondență, pentru care, sosită sau nesosită, plăteam cu un ocol de o sută douăzeci de kilometri și două treceri cu feribotul. Când dădusem adresa, mă jucam cu distanțele de pe hartă, iar trecerile cu feribotul le credeam gratuite, ca pe poduri. Dar chiar să nu fi fost un proiect judecat limpede, și o obligație datorită scrisorilor care puteau să mă aștepte, cred că la răspântie nu m-ar fi răbdat inima să las deoparte acest Hamerfest, măcar fiindcă este cel mai nordic oraș din Europa. (Bag de seamă că Honningsväg, aflat mai la nord cu zeci de kilometri, nu-i pus la socoteală, și nu mă miră, cu tot Grandhotelul. Acolo e doar un loc de trecere, o așezare provizorie. Păi cum altfel, dacă oricând pot să cadă stânci de pe munte, să rupă barajele și să dărâme casele!)

Mă bucur că am ajuns și în orașul cel mai nordic, mai ales că în ora cât am stat acolo se ivise și soarele. Fără poziția lui pe cer n-aș fi putut să definesc anotimpul. Era o lumină de toamnă și fiindcă uneori uit realitatea, încrezându-mă în impresii, am avut un moment de zăpăceală, urmat de o scurtă panică, la gândul că irosisem o vară și timpul trecuse în goană. Orașul este și el pe o insulă, înglobată în frământarea de pământuri și ape

care ciopârțesc coasta Norvegiei, făcând-o să semene cu o roată dințată, strâmbă și cam haotică.

Am traversat orașul, care n-are un diametru mai mare de o mie de metri și ajuns dincolo, pe o coastă, am privit în urmă. Eram tocmai la capătul de apus al insulei, pe malul oceanului. Să nu fi fost soare, m-aș fi crezut la Thorshaven, capitala insulelor Færoe, și nici această asemuire nu mă miră, dată fiind înrudirea. Decât că topografia unuia este concavă, a celuilalt convexă. La Hamerfast înălțimile, și eu eram pe una din ele, curg spre centrul orașului, aflat într-o ușoară depresiune; de aceea îl poți vedea pe tot deodată, dintr-o privire și rămâi cu impresia că duce o viață tihnită, apărat în toate direcțiile. Thorshaven în schimb este așezat pe o înălțime de unde coboară spre apa oceanului. Dacă ar fi să aleg între unul și altul, ca să mă strămut acolo, printr-o pedeapsă, l-aș alege pe primul. Poate m-a influențat și lumina, și anotimpul. În insulele Færoe am fost iarna; zeci de zile n-am văzut soarele.

Credeam că am făcut o descoperire demnă să fie notată. Biserica Sfântul Mihail e la *etajul* unei case, deasupra unei săli de conferințe. Nu spun mai mult, să nu mă fac de rușine; abia acum aud că este una și la Brașov, deasupra unui parter locuit de oameni; e o casă civilă, doar că are cruce pe acoperiș, ca o antenă de televiziune. N-am fost să văd: oare oamenii care locuiesc cu Dumnezeu deasupra, unde și-or pune antenele? Mai aud că și la Varșovia este o biserică la etaj, dar parterul n-are o destinație laică, fiindcă adăpostește altă biserică, a altui rit catolic decât cea de deasupra. Așa mi-a scris de curând un cititor fără nume, mustrându-mă pentru afirmația mea făcută în altă carte, că socotesc Moscheia-Catedrală de la Cordoba unică în lume, ca una care într-un timp a fost împărțită jumătate și jumătate între creștini și islamici. Nu spun ca să mă apăr și să-l mustru la rândul meu pe acel cititor aspru cu mine, că etajarea a două rituri ale aceleași religii nu-i tot una cu juxtapunerea a două credințe cam antagonice. Și-apoi, eu am socotit Moscheia-Catedrală unică în lume, mai ales pentru motivul care poate rămâne chiar singur la o nevoie, că arhitectura ei este inimitabilă.

Deci treaba cu biserica Sfântul Mihail o las baltă, și n-am să mai spun câtă nedumerire mi-a stârnit, închipuindu-mi că în timp ce sus se oficiază sfânta liturghie, jos un consiliu de administrație își dă raportul despre profit și pierderi și despre dividende, în fața acționarilor. Dar așa ceva a mai fost, când Isus i-a alungat pe negușători din templu.

Cine a văzut vreodată bisericile noastre din Maramureș, fie măcar cea transmutată la Techirghiol, sau la București, în Muzeul Satului, știe că stilul lor are caracteristici precise și evidente, de aceea nu este mai greu de identificat decât o coloană dorică; el nu poate să se confunde și nici nu se uită. Aş îndrăzni pentru acest motiv să-l socotesc unic între stilurile bisericilor, dar nu-mi mai dă mâna. Și nu doar de teama că s-ar găsi iarăși cineva să mă contrazică și să mă certe, ci fiindcă am văzut cu ochii mei una identică; la ieșirea din Hamerfest, pe dreapta. Nu-i nevoie să precizez locul, fiindcă oricine s-ar duce acolo ar vedea-o, dacă nu când intră în oraș, măcar când iese; atunci, datorită plasării ei nu poate rămâne neobservată. Este o biserică desenată la fel ca bisericile noastre din Maramureș, cu aceleași proporții, cu alura lor de săgeată care țintește soarele, însă nu de lemn ci de zidărie, sau de paiantă tencuită deasupra. Materialul, mai greu, n-o face mai greoaie.

Am totdeauna o mică emoție când ajung la o răspântie pe unde am trecut mai înainte; totdeauna mi se pare că mă întâlnesc cu mine însumi, un eu puțin altfel, fiindcă orice kilometru parcurs, orice oră care se duce schimbă ceva în structura noastră. Dar probabil nu se observă decât atunci când ești singur și te introspectezi tot timpul. În clipa când am oprit la intersecție, fiindcă intram în șoseaua principală și mi-am făcut un reflex de care nu mă scutur nici când devine ridicol, cum era aici unde nu venea nici o mașină, m-am revăzut în locurile pe unde trecusem în ultimele zile. Amintirea lor se adâncește și este tot mai bogată, i se adaugă detalii și impresii nu știu cum rămase în umbră, ca într-o inexistență, iar acum ieșite la lumină, cu o putere care mă face să cred că le trăiesc a doua oară. Aş vrea să mă întorc la ele, fiindcă mă cheamă înapoi, și simt cu câtă voluptate m-ar învălui dacă m-aș lăsa în voia lor. Dar trebuie să merg înainte, și mi se pare că duc o viață dublă, între ieri și astăzi. Iar când îmi arunc gândul înainte, de pildă la Narvik, unde probabil mă voi opri mâine, viața mea se triplează. Câteodată mă simt obosit și îmi vine amețeală; e greu să trăiești trei vieți deodată, cu aceeași intensitate.

Am mers spre sud pe un podiș, la trei sute de metri deasupra oceanului, printre niște munți înalți de cinci sute. Nu sunt tociți de vreme, au creste și muchii ascuțite, asta le-a fost formația, natura n-a avut mai multă materie. Priveliștea era întristătoare, pământ gol și lepros, parcă rănit de ape mari revărsate, o pedeapsă. Pe munți se mai vedea zăpadă, care cobora asupra podișului, iar pe alocuri ajungea până în șanțul șoselei, o zăpadă înnegrită

de timp, leproasă și ea ca pământul. Ce frumos răsar la noi ghioceii, încă din ianuarie, străpungând zăpada curată!

Nu se vedea nici măcar un fir de iarbă, toată natura era moartă. Cerul se întuneca iarăși și șoseaua se strica tot mai tare de la un kilometru la altul, până ce a ajuns să mă sperie. Așa avea să fie toată Norvegia? Și câte visuri îmi făcusem, și câte speranțe despre acest drum de-a lungul fiordurilor! Frumos rămânea numai numele Alta, care marca pe hartă o mică localitate, în locul unde șoseaua cobora din nou pe malul oceanului. Ca și Orivesi din centrul Finlandei, numele acesta cu sonoritate italiană, mi se părea rătăcit sau aruncat aici de o furtună, deși furtunile mari vin de la oceanul înghețat, nu de la Mediterană. Nu înțeleg cum poate sta Alta sub gheață.

Localitatea n-am văzut-o, am trecut pe alături, fermecat de apa fiordului care izbucnise în față, cu strălucire de email albastru; fiindcă ieșise și soarele. Toate se schimbă în natură când este soare și o apă albastră. În ultima parte a drumului au apărut primii arbori, mesteceni firavi și torsionați, cum îi văzusem și mă despărțisem de ei dincolo de Inari. Și iarăși mă regăseam paralel cu mine însumi, trăind cu o nostalgie puternică amintirea drumului spre nord, simetric cu drumul de astăzi.

De-aici nu m-am mai îndepărtat de malul fiordului; natura se îmbogățea, apăreau zone colorate în verde, vestind păduri și ogoare, dispărute de multă vreme. Totul era acum regăsire, până și șoseaua devenise mai bună, și avea chiar marcaje portocalii, care însemnau o făgăduială.

Pe la cinci și jumătate m-am oprit la capătul unui fiord, lângă o casă mare de lemn, cu etaj și mansardă; mi s-a părut că ar putea fi un hotel, deși nu avea nici o firmă. Nu mă înșelasem, o femeie care tocmai ieșea cu mașina din curte mi-a confirmat și chiar s-a întors din drum, ca să-mi dea camera, numai că era acră și antipatică și nu părea bucuroasă de oaspeți. M-aș fi dus mai departe, nu mi-era teamă că va veni noaptea, dar eram obosit și nici nu știam ce-aș putea să găsesc, și unde, în această lume, încă nu cu totul formată.

Pentru un hotel răzleț de pe marginea drumului, pe unde nu treceau mulți oameni și mușteriii n-aveau de unde da buzna, prețul camerei mi s-a părut scandalos, ca la elegantul Grand Hotel de noaptea trecută, dar nu încăpea nici o tocmeală. În schimb, masa de seară pe care am cerut s-o plătesc dinainte, ca să scap de grijă și să umblu la bani o singură dată, era surprinzător și inexplicabil de ieftină, astfel că un preț s-a compensat cu celălalt, fără însă ca eu să înțeleg ce era în mintea hotelăresei.

La început camera nu mi-a fost mai puțin antipatică decât femeia, toată de lemn, tavanul identic cu dușumeaua, de scândură băițuită galben și lustruită, că dacă hotelul s-ar fi întors cu susul în jos, nu prea s-ar fi băgat de seamă. Fereastra se deschidea asupra fiordului, în plin soare, și razele acestuia pătrunzând percutant înăuntru făcea să sune pereții ca o cutie de vioară; aproape că le vedeam vibrația.

Cum nu-mi găseam locul acolo, că nu-mi venea nici să las valiza din mână, am început prin a face un gest de cea mai mare stupiditate, și anume am vrut să văd dacă merge lumina electrică. Ei bine, nu mergea, și atunci am constatat că lămpile nu aveau becuri, nici cea din plafon, nici cele de la lavoar și de la noptieră. Era cât pe ce să cobor spre a reclama patroanei, când mi-am dat seama că de multe zile uitasem de existența luminii electrice, și pe la hoteluri nici nu băgasem de seamă unde erau întrerupătoarele și lămpile. Ce naiba mă găsise tocmai acum, în cea mai luminoasă cameră din câte avusesem, mai luminoasă chiar decât cea de la Ivalo, unde mă apucase prima stenahorie și simțisem nevoia bolnavă de puțină noapte adevărată. Nici acum nu-mi era mai bine, cu soarele care bătea până în fundul camerei de ar fi putut s-o și incendieze; mă consolam însă cu gândul că de-aici înainte ziua avea să scadă vizibil cu fiecare sută de kilometri.

M-am dus să mă plimb pe malul fiordului. Am descoperit și case în jur, puține, răzlețe și toate cam retrase, de-aceea nici nu le văzusem mai înainte. Era o localitate, se numea Burfiord, îi scriu numele, deși n-ar putea să intereseze pe nimeni, în afară de mine care am fost acolo și am dormit o noapte. Dar n-a fost numai atât, am mai multe amintiri decât somnul: stoluri de pescăruși au venit să mă atace în drumul spre fiord, și m-au obligat să schimb direcția. Era un câmp pietros, cu smocuri de iarbă uscată, mergeam spre malul apei la întâmplare, nefiind nici o potecă. Și deodată au picat asupra mea, din înaltul cerului, scoțând țipete furioase. În prima escadrilă erau trei, s-au redresat la câțiva metri și mi-au trecut pe deasupra capului, atât de aproape că am simțit furtuna stârnită de aripi. Nu le-am înțeles toana, și-am mers înainte; nu făcusem doi pași când au venit alții, val după val, tot mai amenințători, țipând ca de moarte. Între timp primii își luau înălțime, ca să-și reînceapă atacul. Nu înțeleg de ce m-am dumirit cu multă întârziere, că probabil mergeam în direcția unde își aveau cuiburile, cu puii, printre pietre. Până să schimb drumul nu mi-au dat pace, dar nu mă temeam, nu-mi închipuiam că ar putea să treacă la o agresiune directă, să

mă sfâșie cu ghearele și cu ciocul. Ba o clipă mi s-a părut că nu vor decât să se joace, deși răgușiseră și țipetele erau aproape sinistre.

După ce m-am întors din drum, au zburat pe lângă mine, liniștiți, cu mișcări suple, și parcă vroiau să-mi mulțumească; m-au dus până aproape de hotel, ca o escortă de onoare. Am fost însă mâhnit că nu le puteam vorbi și rămânea între noi o atât de tristă neînțelegere. Aș fi vrut să le spun că niciodată nu m-aș fi atins de puii lor, de nici un pui de pe lume, în afară de cei de năpârcă. Lor da, ce le-aș mai suci gâtul!

De-aici încolo însă, am avut necazuri cu pescărușii cât am mers de-a lungul fiordurilor, și chiar pe urmă, la golful Botnic, până ce am ajuns la Stockholm, când nopțile deveniseră adevărate. Până atunci aceste păsări n-au vrut să aibă și ele un ceas de odihnă, nu știu când dormeau și unde; poate făceau cu schimbul, fiindcă le auzeam țipând tot timpul, veneau până în mijlocul orașelor de coastă, gălăgioase și agresive, cum nu le-am știut niciodată, certându-se tot timpul și încăierându-se, disputându-și o coajă de banană, o pungă goală pe care o sfâșiau lacome, un gunoi sau o fărâmitură de pâine. De multe ori mi-au stricat somnul și am ieșit la fereastră, de unde le-am strigat hușșși, ca păsărilor domestice.

Dar pe urmă, când aceste amintiri au rămas în urmă, când am regăsit pescărușii de pe malul mării noastre, atât de cuviincioși că rar li se aude glasul, și când m-am reîmpăcat cu tot neamul lor pentru care totdeauna am avut dragoste, m-am gândit la cei din Burfiord, întristat pentru neînțelegerea rămasă între noi, pentru disperarea din glasul lor, neuitat până astăzi.

Pe aproape era un teren de fotbal, sau doar o bucată, o improvizație, și câțiva tineri băteau mingea, agitându-se, suflând greu, cu limba scoasă. Am bătut-o și eu, în copilărie, minge de cârpă, că era greu să am una adevărată; am gâfâit, am căzut, mi-am julit genunchii și am stricat multe ghete. Și uite că patima nu se stinge, chiar dacă mie mi-a trecut de multă vreme; dimpotrivă, creșterea ei este mondială. Un alt tânăr a venit cu motocicleta, șerpuind printre pietre, bineînțeles că o motocicletă japoneză, a trântit-o pe-o parte, n-a avut răbdare s-o salte pe cric, și s-a repezit drept la minge.

Nu știu unde se dusese hotelăreasa cu mașina, nu era nici un oraș pe aproape, dar când s-a întors se îmblânzise, îi trecuse acreala și chiar s-a grăbit să-mi dea de mâncare, înainte de ora fixată. M-am mirat cât putea să fie de mare restaurantul, ca o sală de bal și era doar o parte a lui, mai avea o anexă în spate, de aceleași proporții. Cred că nu era doar pentru călători, niciodată nu s-ar fi adunat atâția ca să umple o sală, ci mai de grabă veneau

oamenii din împrejurimi să petreacă sâmbătă seara; norocul meu că era vineri. Dar puțin chiolhan tot a fost noaptea. Totul înăuntru era numai de lemn, băițuit galben, ca în cameră, brad, sau pin, cu fibra dreaptă, parcă aleasă, cum rar se vede, și nu în această desfășurare; oricât am căutat, n-am descoperit un nod, sau o imperfecțiune, de parcă ar fi fost o imitație de material plastic, obișnuită astăzi. M-am și temut, ar fi fost o dezamăgire, deși nu era restaurantul meu și nu stăteam acolo decât o oră. M-am apropiat de perete, am pus mâna, se simțeau fibrele, și chiar dacă ar fi fost și ele o imitație, n-ar fi avut căldura lemnului, care nu poate fi imitată și nici mirosul rășinei, ca ambra, încă nestins, oricât de veche ar fi fost scândura.

Fiindcă soarele tot mai bătea în cameră, și ajunsese tocmai în colțul unde era patul, am socotit că n-am să pot dormi și am mai mers la plimbare, dar pe șosea, nu spre fiord, ca să nu mai necăjesc pescărușii. De altfel fiordul nici n-avea de ce să-mi placă, era ora refluxului și apa retrasă până departe dezgolea pământul mâlos, cu pietre urâte. Un grup de fete foarte tinere, codane, în blugi croiți bine, suple, voioase, m-au ajuns din urmă și m-au salutat strigându-mi „Hallo!” cu glasuri proaspete, fără nici o alterație, glasuri virgine. După ce-au trecut au mai întors capul și m-au salutat încă o dată, făcându-mi semne prietenoase cu mâna. Deși le despărțea o frontieră, semănau întru totul cu fetișoara de la Ivalo, doar că erau mai crescute; încolo la fel de subțiri și de suple, același păr de pai și cenușă lăsat pe umeri, aceiași ochi luminoși și adânci ca o noapte de vară cu lună plină, și aceeași paloare a obrazului, pe care o socotesc un semn de timiditate, chiar dacă nu s-ar potrivi cu mersul lor puțin zvăpăiat și cu gesturile prietenoase.

Cred că mâine seară am să fiu pe aceeași latitudine cu Ivalo.

Se vedeau munți în zare, cu crestele înzăpezite, dar cu coastele de piatră golașe prea povârnite să prindă zăpada. Am avut noroc ca soarele, în coborârea lui piezișe și interminabilă să se ascundă după un perete de stâncă, și camera a intrat în penumbră, așa că m-am culcat strângând ochii tare. Venise un Mercedes din Germania, cu o pereche, cred că bărbat și nevastă, dar ar fi putut fi frate și soră, judecând după proporții și greutate. Când au coborât din mașină, tocmai veneam de la plimbare, pământul le-a gemut sub picioarele enorme și grele, cred că peste numărul cincizeci, dacă poate cineva să-și închipuie. Nu știam cum au să încapă în cameră, și dacă podeaua de lemn o să-i țină. Această pereche infirma vechea teorie cu originea omului, căci de-o rămâne adevărat că ne tragem din maimuță, apăi strămoșul lor nu putuse să fie decât elefantul. Am avut nenorocul să ia

camera de alături. Ațipisem când au venit de la masă, m-a trezit călcătura greoaie care făcea să tremure tot hotelul, și când au intrat în cameră mi s-a părut că peretele dinspre mine se încovoaie de presiune. Am auzit paturile gemând odată, puternic și pe urmă au tăcut, strivite și înăbușite, n-au mai avut glas să scârțâie. Pe ei însă i-am auzit sforăind până târziu, în contratimp și parcă luându-se la întrecere. O asemenea dezlănțuire de forțe sonore nu mai auzisem niciodată; dacă n-aș fi fost stupefiat, m-ar fi luat groaza. Dar nu m-am enervat, ci m-am ridicat în coate și am stat să ascult, cu o intrigare în creștere, și fără ca să-mi slăbească atenția. După un timp am căzut în pernă, m-a cuprins somnul fără nici o trecere, mi-am pierdut cunoștința, istovit ca de o canonadă și am dormit dus câteva ceasuri.

M-a trezit liniștea, care este și ea o senzație pentru unii oameni, nu mai puțin puternică decât zgomotul. Vecinii amuțiseră, istoviți și ei probabil, fiindcă sforăitul consumă energie, pe neștiute. N-am mai putut să adorm, am stat în pat să se împlinească opt ceasuri de când mă culcasem, apoi m-am pregătit de plecare, umblând cu grijă, să nu fac vreun zgomot care să dezlănțuie iarăși sforăiturile. De ce atâta bunăcuviință, la urma urmelor? Mi-era și ciudă, mă gândeam ca la plecare să trântesc ușa, dar nu m-am ținut de cuvânt, am închis-o cu grijă și m-am socotit un om de nimica.

Eram în schimb mândru de mine că îmi cususem un nasture la vechea mea haină de călătorie. E al treilea drum pe care îl facem împreună, m-au împresurat aducerile aminte, vesele, duioase, melancolice sau triste. Dacă m-aș apuca să fac din ele o carte, ar ieși o poveste mult mai bogată decât a pledului care a devenit pătură de călcat rufe, cel mai vechi obiect din câte am în casă.

Nu sunt strângător, nu știu ce mi-a venit să bag în buzunar o sfoară de Manilla, găsită în cameră, albă și frumos răsucită, lungă de vreo doi metri; la ce-ar fi putut să-mi folosească? Sau poate m-a mirat, fiindcă n-am mai văzut de zeci de ani asemenea sfoară, de pe vremea când mă ocupam de corăbii; astăzi a înlocuit-o nailonul, și oamenii mai tineri nici n-au să știe despre ce este vorba.

Ultimul obiect pe care mai aveam să-l pun în valiză, era ceasul deșteptător, de pe noptieră, aflat și el la a treia călătorie cu mine. Îl pusesem să sune la șase, dar nu mai fusese nevoie. Se făcuse exact ora șase, și când am pus mâna pe el, și-a dat drumul, atât de strident și atât de neprevăzut, încât am rămas țeapăn, incapabil să fac un gest ca să blochez soneria. Pereții de lemn amplificau zgomotul, îmi închipui cum îl transmiteau în

odaia de alături și n-au trecut decât două clipe ca să se pornească sforăiturile, ca niște tunete, că se clătina tot hotelul.

Am coborât scara de lemn cu o precauție inutilă, lăsându-mi o parte din greutate pe balustradă ca să nu scârțâie treptele. Uite așa mă prostesc uneori; sforăiturile ar fi acoperit orice zgomot, chiar dacă m-aș fi dus tumba până la picioarele scării.

Ușa de la intrare era încuiată, și nu se vedea nimeni; nu puteam s-o învinuiesc pe hotelăreasă, îi spusesem că plec la șase și jumătate. Am așteptat pe scări, cu valiza în brațe, dar n-am pierdut timpul, ci am trecut în caiet fel de fel de gânduri. Apoi am notat cum îmi spăl rufele singur, seara, în cameră, fiindcă are importanță în viața mea de călătorie și poate să fie învățătură. În alte rânduri îmi luam un geamantan de cămăși, și bineînțeles nu puteau să-mi ajungă. Întârziam câte o zi într-un oraș și în altul, ca să le dau la spălătorie. Luasem și acum mai multe cămăși, chiar și câteva albe, pentru nu știu ce împrejurare, dar uite că la Kiev nu avusesem inspirația să-mi pun una, curată și neșifonată; poate directoarea restaurantului mi-ar fi găsit loc la o masă. Din toate am folosit cu precădere două colorate, deși ar fi putut să fie doar una. Sunt cămăși dintr-un material neșifonabil, și după ce le țin o jumătate de oră în apă caldă, cu un detergent bun la toate, pe deasupra cu un miros proaspăt, nu-mi rămâne decât să le clătesc și să le pun pe un umeraș, deasupra chiuvetei; dimineața sunt uscate și netede. La fel procedez cu restul rufăriei, în afară de pijamale, care nu se pot spăla cu aceeași ușurință. Și uite cum aș putea să fac ocolul pământului cu o singură cămașă. I-aș spune cămașa fericitului, uitând că fericitul n-avea niciuna.

Dacă am văzut că se făcuse ora șase și jumătate și nu venea nimeni, am mai așteptat cinci minute pe urmă am ciocănit la ușa biroului, a bucătăriei, a magaziei, a restaurantului, întâi cu discreție, apoi mai tare, iar la sfârșit am bătut cu pumnul. Se iscase atâta gălăgie că acoperea până și sforăiturile, ba după un timp le-a făcut chiar să înceteze, în schimb am auzit paturile troznind tare; nemții, treziți din somn, se întorceau pe o parte.

Și uite atunci ce-am făcut cu sfoara de Manilla pe care o luasem parcă prin inspirație: am legat valiza cu ea, și i-am dat drumul jos, pe o fereastră de pe palierul aflat la jumătatea etajului, fiindcă în holul de la intrare nu era niciuna, ci numai ușa, încuiată. Am lăsat să cadă și sfoara, care-mi fusese de-o folosință nebănuită, apoi, ținându-mă cu mâinile de pervaz, mi-am dat drumul în jos și pe urmă am avut de sărit mai puțin de doi metri. Nu asta era primejdia, ci s-ar fi putut să mă vadă vreun trecător, care să pună mâna pe

mine, crezând că fug fără să plătesc camera. Mă gândisem și mă bizuiam pe nota de plată, pusă bine, deși numai întâmplător, fiindcă de obicei nu păstrez asemenea hârtii; ministrul meu de finanțe n-are nevoie de ele. Noroc că nu m-a văzut nimeni și pot să spun că norocul a fost cu atât mai binecuvântat cu cât, seara, căutându-mă prin buzunare, frunzărind caietul și răscolind valiza am constatat că nota de plată nu era nicăierea.

Zece minute după ce plecasem, un ren a ieșit din lăstăriș și mi-a sărit înainte. Deși nu mergeam repede, n-aș fi putut nici să frânez, nici să-l feresc. Noroc că s-a ferit singur, a avut doar o clipă de zăpăceală, cât ne-am uitat unul la altul, pe urmă a zbughit-o înapoi, de unde venise. Știam ce-aș fi pățit, dar oare ce preț o avea renul? Pertti uitase să-mi spună, se mulțumise doar să cobească.

20

Lung a fost drumul până la Narvik și proastă șoseaua! Și nu peste tot mergea pe malul fiordului. Adesea urcam o coastă de munte, în serpentine sucite, urma un podiș, o vale, o altă coastă, într-un peisaj frământat care nu vroia să se liniștească. Satele erau la distanțe mari unul de altul, în schimb între ele întâlneam des case răzlețe. Natura căpăta tot mai multă vlagă, era ca la un sfârșit de iarnă, când toate încep să reînvie, iar ziua se tot mărește; mi se părea ciudat că aici se mărea noaptea. Am văzut pajiști cu iarbă înverzită, cărora le dusesem lipsa. Între animalele domestice au apărut oile, în grupe mici, pe care nu le pot numi turme. Erau cam firave, la limita zonei lor de existență, mai pitice, supuse acelorași legi ca arborii, și oricât ar fi de imposibil să atribui unei oi asemenea caracteristică, mi s-au părut palide; poate prin privirea puțin vagă, prin mișcarea nesigură.

La început mi-am închipuit că era o trăsneală, de aceea am oprit să mă asigur că vedeam bine. O casă aflată pe coastă, sub nivelul șoselei, avea garajul la etaj, iar la parter locuința. De ce m-oi fi mirat atâta? De-acolo înainte am văzut multe, toate la fel, și cu bune motive; un pod de lemn lega garajul de șosea, și astfel accesul mașinii era simplu, pe când dacă ar fi trebuit dusă jos, se creau complicații penibile, ca să nu spun că ar fi fost imposibil. Oamenilor le venea mai ușor să coboare, pe treptele săpate în coastă, sau pe o scară interioară. Dacă socotisem că era o idee sucită, pe urmă mi-am dat seama că veneam cu o judecată făcută dinainte; așa ne-am obișnuit, să fie garajul jos, și casa deasupra; de ce nu altfel?

De atunci înainte am fost cu ochii în toate părțile, sunt și astăzi, n-am uitat și tot caut. Degeaba! Oricât ar fi povârnișul de aspru, oamenii sapă, fac drumuri în serpentine scurte, prăbușite, că-i un chin să bagi mașina pe-acolo, și nu vor să pună garajul deasupra. Abia acum aș putea să mă mir cu dreptate.

Când am ajuns iar pe malul fiordurilor, lăsând munții deasupra, a apărut o lume mai densă; nu că aș fi văzut mulți oameni, mergeam și-aici kilometri fără să-mi iasă unul în cale. Dar erau pe undeva, și existența lor crescută mi-o dovedeau stelajele lungi și înalte, înșirate pe lângă apă, pentru uscatul peștelui. Acesta nu putea să pice din cer, cineva trebuia să-l pescuiască, să-l spintece, să-l săreze, să-l întindă la vânt și la soare. Și cineva avea nevoie de el, altfel ce rost ar fi avut osteneala? N-am văzut nici bărcile, nici pescarii. Dar în spatele acelor cherhanale cu stelaje lungi și înalte cât casa, mi s-a părut că mulțime de oameni așteaptă să se usuce peștele, așa cum plugarul așteaptă să se coacă grâul. Eram pe aceeași latitudine cu Inari.

Ca să nu aștept feribotul, am ocolit un fiord lung, pe o șosea proastă. Nu mi-aș fi închipuit că pe un sol de piatră, între munți și apă, o să fie atâta praf cât am răscolit acolo, poate ca nicăieri și ca niciodată, dacă las la o parte Bărăganul nostru pe vreme de secetă. Era soare, cer albastru, dar mi se păreau inutile, aș fi vrut să plouă, ca să scap de pedeapsă. De plouat a început să plouă, dar abia după ce înghițisem tot praful, și ieșisem de mult la șoseaua asfaltată, care, chiar dacă nu era din cele mai bune, o socoteam strălucită prin comparație. A plouat toată ziua, și ziua următoare, dar praful parcă tot nu s-a luat de pe mine.

Până să înceapă ploaia am întâlnit priveliști îmbogățite, costișe pline cu flori galbene, ca rapița, apoi altele, violete, pe tulpini ca de urzică. Erau culori pe care le și uitasem. Abia acum, când le regăsisem, puteam să-mi dau seama ce rece fusese natura tot timpul după Rovaniemi, unde tundra cărămizie proiecta în aer un ultim val de căldură. Eram încă la nord de Cercul Polar, dar aici, pe malul oceanului, vara avea un mare avans față de vara Finlandei, golașă și zgribulită. Din păcate, când a început să plouă, tot ce mă încălzise mai înainte s-a scufundat în neguri și atunci s-a așternut peste lume o atmosferă întristătoare de toamnă. Așa am ajuns la Narvik, care socoteam că va marca întoarcerea în geografia europeană. Înainte nu-mi închipuisem deloc că voi ajunge vreodată mai departe de orașul acesta, aflat la limita închipuirii mele. El reprezenta pentru mine cea mai nordică năzuință, și ce urma de acolo înainte era o zonă extracontinentală.

Am intrat în oraș cu amintirea războiului; fusese unul din locurile dramatice, un început de capitol în istoria vremii. N-am găsit nici o urmă, decât un muzeu care vrea să amintească debarcarea și ocupația, dar e prea sărac ca să izbutească, și reprezintă mai degrabă o divagație.

Nemții au urmărit să aibă în mână portul, pe unde se transportă minereul de fier adus din Suedia. Așa cum au venit, așa s-au dus, și parcă n-au fost niciodată. Orașul n-are ruine, nici cicatrice, trăiește în tihnă, cu înlesnire, judecând după case și după vitrine, poate chiar cu puțină opulență, dar discretă, ca să nu fie antipatică. Seamănă cu o stațiune de vilegiatură, și alpină, și marină, între munți și fiorduri. Dar chiar în centru se ridică un masiv de minereu ruginiu, parcă și el un munte, și până să se încarce pe vapoare, după ce a fost descărcat din trenuri, sluțește orașul. Fiindcă el aduce bunăstarea, nici un primar n-ar putea să-l desființeze. Însă acum, dacă e pace și bogăție, ar merita să se facă orice eforturi ca să-l mute mai departe, cu tot cu portul și cu calea ferată. Cred că nici pe soare n-aș fi judecat altfel, deși e drept că ploaia agravează impresiile proaste. Măcar să se facă un paravan decorativ, o uriașă pânză pictată prinsă pe cabluri, să aibă de lucru pe săturate toți pictorii orașului. Așa a făcut la Oslo primarul, i-a poftit pe artiști să decoreze primăria, să nu se sfiască, și a ieșit o treabă frumoasă.

Fiindcă ploua, am mâncat mai devreme; la cinci și jumătate eram gata și nu mai aveam ce face, decât să mă plimb pe stradă cu umbrela deschisă. Am mâncat pește, nici nu s-ar fi potrivit altceva, peștele se vestise de departe, când am întâlnit primele cherhanale.

Într-un parcaj am văzut o căsuță pe roate, nu o rulotă tractată, ci o cabină destul de spațioasă ca să-ți poți duce viața în ea, montată pe un șasiu de camionetă; ceva în felul cum a avut Steinbek, în călătoria lui pentru descoperirea Americii. M-am uitat pe ferestre, nu era nimeni înăuntru, și dacă ar fi fost posibil să dorm acolo, ca să văd cum este, n-aș fi pregetat, deși aveam cameră. Regret că nu m-am gândit și n-am încercat mai demult; poate m-am înșelat socotind că asemenea fel de a călători, cu casa în spinare, nu mi se potrivește. Ce-i drept, conducerea mașinii este mai anevoioasă, trebuie să mergi mai încet, apoi să accepți unele restricții; în schimb mare lucru să poposești unde-ți trece prin minte!

Fiind prea târziu pentru orice experiență, m-am dus la hotel, trecând odată cu strada principală pe sub muntele de pirită. Era prea frig pentru o

plimbare mai lungă, așa că la ora șase și jumătate mă aflam la adăpost, într-o cameră nu mai mare decât casa pe roate.

Ca să vezi câte le dă oamenilor prin minte! În dulap am găsit un umeraș care reprezenta o balerină făcând spagato. Haina se pune pe picioarele ei, întinse și stilizate, ca să aibă destulă lungime. Deși nu socoteam că ar fi fost ceva rușinos, mi-am pus haina alături. Dar fantezia nu era terminată: am mai văzut și un umeraș pneumatic; pliat, nu ocupă loc nici cât o batistă; când îl umfli, își ia forma, mai rotunjită și mai bine mulată decât oricare altele, așa că haina nu riscă să se deformeze. Pentru proiectanții de articole sanitare, am de semnalat sifonul de la lavoar, care de fapt este un decantor de jumătate de litru; pentru cât ar putea să coste mai mult, își scoate banii cu prisosință. Am scormonit peste tot, ca să mai treacă timpul, dar n-am mai găsit altceva, și la șapte m-am întins în pat cu ochii închiși și cu mâinile sub ceafă. Nu se culcă nimeni atât de devreme, ce naiba! Urmau câteva ore pierdute, eram prea obosit ca măcar să-mi aleg gândurile și să-mi fac planuri, când deodată mi-am adus aminte că Narvik se află pe aceeași latitudine cu Ivalo, unde simțisem prima oară apăsarea luminii. Ce folos că aveam de acolo amintirea frumoasă a fetișoarei care se plimba cu câinele, dacă mă chinuisem atât în ziua prea lungă! Ajungând cu gândurile aici, am deschis ochii, și am văzut cu uimire că se făcuse întuneric. Cauza erau și norii, dar oricum, puteam spune că afară se lăsa în sfârșit o noapte adevărată.

După două zile cât făcusem de la Capul Nord, acum eram în plină întoarcere.

Totul îmi era potrivnic, ploaia, frigul și șoselele proaste. Un pod suspendat peste fiord, la ieșirea din Narvik a fost ultima iluzie împlinită; stătea acolo singur, bătut de vânt și de burniță, și cum n-a trecut nimeni în timpul cât am zăbovit să-l privesc dintr-un bun loc de observație, părea că nu folosește nimănuia. Totuși, era făcut de oameni, știam cu ce muncă și cheltuială. Și cât trebuie oamenii să gândească mai înainte, și câte calcule trebuie să facă! Dar când își pun ceva în minte pot să concureze nu doar cu natura, ci chiar cu închipuirea, care i-a ajutat să facă salturile cele mai mari din istoria civilizației. Desigur, ei nu vor izbuti niciodată să construiască o singură celulă din creier, și nici o simplă articulație de falangă. În schimb construiesc aparate și mașini care iau asupra lor funcțiunile creierului și ale falangei, ba le îndeplinesc mai repede și mai bine. În fond, așa cum sunt

limitate elementele peisajului, natura e limitată în toate structurile sale. Ființele vii, de pildă, sunt concepute pe un principiu unic și există prin aceleași funcții. Omul, în ceea ce creează, merge mult mai departe și sigur că depășește natura.

Am privit peisajul din jur și dacă-i lipsea adâncimea, fiind îmbrăcat în neguri, n-aveam decât să mi-l amintesc pe cel de ieri, când soarele lumina puternic fiordurile. În unele locuri, dacă n-ar fi fost zăpadă la creste, m-aș fi crezut pe coasta Dalmației, la Kotor, unde marea intră adânc și decis în inima uscatului, dând naștere unui element geografic care ar putea prea bine să se numească fiord, fiindcă seamănă cu fiordurile Norvegiei. La fel cum ar semăna, iarna, cu o vegetație mai ostenită, cele de pe coasta spaniolă, în Galicia, care atât că nu se numesc fiorduri, ci *rias*. Ducându-mă și mai departe, și evocând cele mai memorabile priveliști din câte văzusem, trecătorile făcute de ape în munte, cascadele, prăpăstiile, piscurile, nimic nu mi se părea mai frumos, și n-ar fi părut nimănui dacă venea fără prejudecată, decât podul de la Narvik, oricât ar fi apăsat balanța în paguba lui, ziua urâtă, și dacă lăsam la o parte alte poduri, și la alte lucrări făcute de oameni, încă și mai frumoase.

Nu știu ce-am mai sperat în drumul până la Fauske, poate mă mai gândeam să merg înainte, aș mai fi avut un drum de aproape o mie de kilometri în lungul fiordurilor, până la Trodheim, cum plănuisem, prea lacom. Am simțit că mi se apleacă și-am apucat-o pe șoseaua lui Pertti, cam în locul unde treceam Cercul Polar a patra oară. Cred însă că în realitate l-am trecut de mai multe ori în ziua aceea, fiindcă m-am tot dus și m-am tot întors în căutarea șoselei ascunse. Dar după ce-am găsit-o, nu mi-a trebuit nici un sfert de oră să ajung la frontieră, unde soarele a ieșit din nori, luminând pământul Suediei deschis înainte larg și liber. Așa am scăpat de E6, artera continentală care mă chinuise atâta, și ajunsese ca la Fauske să mă scoată din fire. Sigur că fusese doar o neșansă, eu însă eram supărat pe toate și mă bătea gândul ca nici să nu mă mai întorc în Norvegia, săptămânile viitoare, după Stockholm, cum proiectasem. Spre norocul meu n-am mers atât de departe cu supărarea, și nu mi-am dus gândul până la capăt. Câțiva dintre oamenii mari ai Norvegiei m-au făcut să uit toate necazurile. Dar a trebuit să ajung la Oslo ca să-mi dau seama ce mare ar fi fost păcatul dacă nu mă duceam acolo.

Deocamdată goneam spre răsărit, cu soarele mai mult din spate, pe o șosea care se alinta cu văile și colinele, cu câmpia, ca o pisică învățată să se

răsfețe. Era o șosea plină de unduiri molcome și calde, o șosea felină, dacă mi-o fi îngăduit să spun astfel, fiindcă aștepta s-o mângâi, iar ea în schimb torcea fericită. Niciodată în drumurile mele, oricare mi-ar fi fost bucuria și fericirea, n-am întâlnit o șosea să se ofere atât de deplin și cu atâta încredere, până în intimitatea ei cea mai nebănuită. Eram singuri, numai noi doi, ca într-o călătorie de dragoste, dăruindu-ne unul altuia. Totul concura spre a fi voluptate, câmpia abia ondulată, lumina venită din spate, deplina singurătate și marea, ghicită departe în față.

Aveam însă o grabă care creștea odată cu kilometri și de la un timp nu mi-a mai îngăduit să-mi păstrez starea de beatitudine. Prima localitate din singurele două aflate în cale, era la o sută patruzeci de kilometri și abia după ce am trecut frontiera mi-am dat seama că trebuia să ajung acolo în mai puțin de o oră, înainte de două și jumătate, când se închideau băncile. Aveam asupra mea puțină monedă norvegiană, încolo doar cecuri de călătorie, care nu se schimbă oriunde. Și era vineri; băncile nu se mai deschideau decât luni dimineața.

Mi-am pus nădejdea în mașină și în șoseaua aceea fără viraje, doar ușor ondulată, pe care o sută patruzeci de kilometri nu s-a văzut nimeni, cred că nici păsări în aer. Nu-mi rămânea decât să țin bine volanul și să apăs pe accelerație, amestecând grijile viitoare cu bucuria vitezei. Ca să ajung la vreme, acul kilometrajului trebuia să fie mai sus de o sută patruzeci, și să rămână așa tot timpul. Pentru atât nu trebuia să facem eforturi, nici eu nici motorul, mașina știa să fugă fără să se zbuciume și să se zbată, cred că de la o anumită viteză înainte ar putea să și zboare. Mai greu era să nu las acul kilometrajului de capul lui, fiind gata oricând s-o ia înainte.

În Arjeplog, cum se chema prima localitate, un orășel parcă aflat în concediu, fără mișcare și fără treabă, am intrat la ora două și douăzeci și cinci de minute și nu se făcuse două și jumătate când am ajuns la bancă; numai că se închisese la două, călcând regula, în spiritul tolerant al provinciei.

Nu mi-a fost bine, dar n-o să-mi povestesc tot timpul necazurile. Am fost îndrumat la muzeul de alături, și acolo, nu știu de unde și cum, casierița de la intrare mi-a schimbat coroanele norvegiene în monedă locală; nu aflasem cursul, nu cunoșteam banii, mă uitam la ei ca mâța în calendar, pe când casierița mă poftea să vizitez muzeul. Cred că i-am răspuns cu o privire tâmpită, gândul fiindu-mi la ce aveam de făcut de aici înainte.

După câteva socoteli simple, m-am dumirit ce însemnau banii pe care îi aveam în mână; dacă vroiam să mă duc la Stockholm, nu mi-ar fi ajuns nici pentru benzină.

Pentru început, nu aveam ce face decât să merg înainte. Odată pornit mi-am recăpătat calmul, într-o măsură care m-a mirat și pe mine. Dacă împrejurarea era atât de gravă cum mi se părea mie, atunci trebuie să admit că m-am purtat cu bravură. E drept că mă ajuta și șoseaua, frumoasă și goală ca înainte, și gândul că până seara rămâneau destule ore, ca să am când lua o hotărâre cuminte.

În cea de a doua localitate, Arvidsjaur, un orășel atât de asemănător cu primul că nu mi le pot aminti decât împreună, am intrat la biroul de informații turistice, să întreb cam pe unde ar fi bine să rămân până luni dimineața, fiindcă așa chibzuisem, calm și cu bunăvoință, să aștept ziua când se deschideau băncile. Nu era un necaz prea mare, la urma urmelor, un prizonierat de două zile și jumătate, care ar fi fost un foarte nimerit timp de odihnă, cu condiția să nu-mi rod zăbala. Iar dacă s-ar fi putut să mă opresc chiar pe malul mării, atunci prizonieratul s-ar fi transformat într-o bucurie.

Dar ce să vezi, întrebând într-o doară, am aflat că biroul turistic primea cecuri de călătorie. Am schimbat repede o sută de mărci germane, și după ce am plecat și am făcut socoteli în minte, iar m-a prins grija că luasem prea puțin și n-avea să-mi ajungă până luni dimineața. Nu vroiam să mă întorc din drum, ajunsesem destul de departe și atunci, îmbărbătându-mă încă o dată, mi-am spus că soluția era economia. Singura cheltuială pe care n-o puteam reduce, rămânea benzina. Pentru rest, să mă întind cât îmi îngăduia plapuma.

Cu această intenție, la cinci și jumătate am oprit la un chioșc de pe marginea drumului, pe lângă o așezare de oameni, și pentru șase coroane am căpătat doi crenvurști fierbinți, cu pâine caldă, cu muștar și sos picant de roșii, și cu un fel de salată, toate puse într-o farfurie de carton pe oare am luat-o în mașină. Am mâncat pe îndelete și cu plăcere, așezat în fața volanului, cu toate instrumentele la zero, în poziție de odihnă, și asta mi-a fost masa de seară. M-am cam mânjit pe mâini, dar pe urmă mi-a fost bine. Așa am intrat în Skellefteå, voios de parcă veneam în vilegiatură. Să fi fost oare numai de la cei doi crenvurști?

Propovăduiesc de multă vreme mâncarea frugală și dacă uneori sar peste o masă, mi se pare că-i o victorie. Dar desigur, sunt limite, și dacă nu le-am

simțit decât poate abia astăzi, înseamnă că mai înainte n-am ajuns chiar până la ele, sau au rămas într-o vreme uitată.

Nu prea mai este timp de povestit întâmplări din afara drumului, totuși cum să nu mă gândesc la doamna aceea foarte frumoasă, pe care am văzut-o într-o zi intrând în casă, căci locuiam de partea cealaltă a străzii, atât de palidă și pierdută, încât, fiind destul de prieteni, mi-am îngăduit s-o strig și s-o întreb ce o doare. Cum nu se ferea de mine, căci îi cunoșteam binișor viața, mi-a mărturisit că tocmai se întâlnise cu un om care o tulburase mult de tot într-o vreme, apoi dispăruse. Acum se întorsese pe neașteptate, dar absența fusese atât de lungă, că nimic nu mai putea să se lege, nu rămânea nici o speranță, ci numai regretele dureroase. I-am spus, după obișnuință: „Lasă, o să uiți!” Ea mi-a răspuns: „Niciodată!”

Nu trecuse un sfert de oră, când a apărut la fereastră, în plină lumină a soarelui, mușcând cu poftă dintr-un sandviș, veselă și strălucitoare. „Știi ce-a fost? Cred că mi-era foame!” mi-a spus, cu cel mai fermecător dintre cinismele feminine.

Vorba este că după ziua începută prost, după grijile care nu-mi dăduseră pace nici măcar pe șoseaua frumoasă, m-am simțit alt om după ce mi-am potolit foamea, atât de frugal de altfel, încât intrând în Skellefteå, pe seară, toate mi-au mers în plin și chiar eu însumi eram mulțumit de mine. Îndrumat de biroul de informații turistice, pe care îl descoperi repede în toate orașele, cunoscut de toată lumea și marcat pretutindeni cu acel internațional I mare, verde pe fond alb, vizibil de la distanță, am găsit ușor casă, mai departe de centru, ceea ce nu putea să-mi displacă, mai ales că depărtarea nu însemna mai mult de cinci sute de metri. Era într-un cartier liniștit, cu vile curate, doar la adresa mea am găsit un blocușor cu etaj și mansardă. Un gospodar cumsecade, roșcovan, robust dar cam molatec m-a poftit să bag mașina în curte, unde erau chiar marcaje pentru parcare. După aceea însă m-a dat pe mâna nevestei, iar el a rămas pe afară, cu nu știu ce treabă. Nevasta cred că era și ea cumsecade, dar cam hrăpăreață fiindcă a vrut să-mi mai zmulgă zece coroane, peste ce știam de la Oficiul turistic, pe motivul că în preț nu intra și lenjeria. N-ar fi fost mare lucru, ca să nu-mi mai bat capul, dar mi s-a părut ceva prea balcanic pentru o latitudine atât de nordică. (Eram pe aceeași paralelă cu Kajaani, și atunci, ca să vezi ce simetrie a dracului, mi-a venit în minte întâmplarea de la motel, unde tânărul recepționer mi-a ciupit cinci mărci finlandeze, ca să-mi rețină cameră în altă localitate.) La refuzul meu, de care mă miram primul, femeia

a încercat să se tocmească, a scăzut pretențiile la jumătate, dar am rezistat în continuare, cu o energie inexplicabilă după doi crenvurști, tot ce fusese masa mea de seară.

De mult mă învățase un prieten să nu risipesc banii pe cereri fără justificare, spunându-mi că nu așa câștigi stima oamenilor și nici măcar simpatia. Am încercat de câteva ori și am văzut că avea dreptate, dar pe urmă n-am mai ținut seama, din lipsă de energie sau din plictiseală.

După o ultimă insistență, femeia a spus OK, uitându-se la mine cu o ciudă admirativă. Pe urmă a fost plină de bunăvoință, a dus cearceafuri curate, a înfățat patul, m-a poftit să mă folosesc de frigider și de plita electrică aflate într-un fel de antecameră. Dușul însă se afla la subsol, avea să mi-l arate bărbatul, care se plimba pe afară. Am uitat să spun că dacă exista o curte, nu exista și poartă; intrarea era slobodă. Dar nu mă temeam că o să-mi umble cineva la mașină; ultima mea grijă fusese când o lăsasem noaptea în pădure, la sauna lui Pertti, din Lampäälä. Auli, care fusese în România și văzuse cum se pun bine ștergătoarele de parbriz în parcaje și ce precauțiuni se mai iau cu mașinile, mă asigurase încă din ziua când ajunsesem la Helsinki, că nu trebuie să-mi fac asemenea grijă. În sfatul ei am simțit un orgoliu pe care l-am admis fără parapon. Căci dacă ea fusese în România, fusesem și eu în Italia și făcând comparație între moravurile de acolo și năravurile noastre, nu-mi era rușine.

Vroiam să cobor ca să văd orașul, dar femeia se pusese pe vorbă și nu m-a lăsat până nu mi-a spus toate necazurile: că pe la ei nu curge lapte și miere și câinii nu umblă cu covrigi în coadă; că trebuie să muncească din greu, de dimineața până seara, să se spetească, să spele rufe, să deretice odăile, altfel nu iese la socoteală, și nu-i dă mâna să țină o servitoare; că bărbatul stă mai mult pe afară, ca să nu-l pună la treabă. Toate acestea în mai puțin de cinci minute; avea debit și știința sintezei, și pe deasupra darul de a se face înțeleasă într-o limbă cu totul necunoscută de mine. Încercam să-i închid gura; nu-mi lăsa timp pentru o singură vorbă. Dădeam să mă îndrept către ușă; îmi tăia drumul și turuia înainte. Iar pezevenghiul de bărbat păzea curtea. Dar până la urmă am izbutit și eu să pun o întrebare: „Ce părere ai despre Greta Garbo?” Mi-a răspuns fără să ezite, ca și cum meditase dinainte: „O stricată!”

Acest cuvânt, în suedeză, mi-e mai necunoscut decât toate celelalte. Dar l-am înțeles ca în limba mea, după ton, după mimica ei încărcată de dispreț și scârbită, după un gest de lepădare, cu mâna, după o unduire lascivă a

șoldului, o izmeneală pe deplin sugestivă. „Dar Ingrid Bergman?” am întrebat-o. „O stricată!” „Și Candice Bergen?” „Stricată!” „Păi, am zis eu, asta nu-i suedeză!” „Ce-are a face?! Tot o stricată!”

Dușul de la subsol, cam primitiv, cu ciment pe jos, avea în schimb presiune și apa era fierbinte. L-am folosit îndelung, fără nici o constrângere, puteam să stropesc oricât, și nu mă păzea nimeni. Pe ușă atârna un sul mare de hârtie absorbantă, lat de o jumătate de metru și cred că avea o sută de metri lungime; desfășurat și înfoiat ar fi fost cât o căpiță. Nu știu de ce era pus acolo, doar nu mă puteam șterge cu hârtie pe tot corpul! Am văzut la fel pretutindeni, la lavoarele restaurantelor, la hoteluri, în locuri publice. Te prinde mila. Câte cărți se pierd în această hârtie batjocorită! Au oare chiar atât de multă?

La ora șase seara orașul era gol, toate prăvăliile închise, chiar și restaurantele. M-a prins o îngrijorare retroactivă: unde aș fi mâncat dacă n-ar fi fost crenvurștii? De stațiile de benzină nu mai vorbesc: au pompe automate și acum le cunosc rostul, le folosesc cu precădere, fiindcă operează și-o reducere de preţ, prin economisirea unui salariu, al omului care servește și a devenit disponibil.

Vremea s-a încălzit dintr-odată; seara, termometrul arăta douăzeci și unu de grade. Totuși, nu se vedeau oameni, stăteau prin case, fără să se bucure de vremea frumoasă. Sigur că mulți erau plecați, fiind sfârșit de săptămână. Dar nu pleacă toată lumea, mulți lucrează în continuare, apoi sunt bătrânii, nevolnicii și nevoiașii, leneșii, plictisiții, cei fără chef de viață. Nu se vedeau nici aceștia. Fără mai nimeni, orașul părea părăsit, deși i se simțea prosperitatea. M-am plimbat mulțumit pe străzi curate, în cartiere moderne, cu vile frumușele, adormite în tihnă și liniște. Am presimțit că urmează o bucurie în drumul meu mai departe, după atâtea zile urâte, și m-am dus la culcare cu o dispoziție atât de optimistă, încât multă vreme nu mi-a venit somnul. Mă gândeam că șoseaua de aici înainte mergea numai pe malul mării, până departe. De Stockholm mă despărțeau aproape nouă sute de kilometri; eram hotărât să-i fac fără grabă.

Oboseala adunată în mine, fără să fie vizibilă, înăbușită de dispoziția bună, m-a împiedecat să dorm mai mult de cinci ore. Când m-am trezit, la trei noaptea, soarele era în fereastră, deși am coborât multă latitudine. Aici nu cred că mai poate să rămână pe cer tot timpul și așa, cu toată vremea senină, nu am de ce să regret că nu am căutat să-l văd la miezul nopții. Cred că ultima ocazie am pierdut-o la Burfiord, când, deși nu avea să apună, s-a

ascuns după un perete de stâncă. Totuși, nu mă socotesc prea în pagubă, fiindcă, deși n-am ajuns să-l văd niciodată, l-am *știut* în fiecare miez de noapte, după nori sau după un munte, și eu eram acolo, nu mă despărțea de el poziția noastră în spațiu, a unuia față de celălalt, ci doar un obstacol.

21

Întocmai cum presimțisem, a urmat o zi desfătătoare, cu bucurii născute una din alta, amplificându-se și ducându-mă până la euforie. Îi voi spune Marea Botnică acestui golf numit așa poate de un geograf cu inima închircită de științe scolastice și care nu iubea apele. Căci ce este el altceva dacă nu un pui al Mediteranei, adus aici de o furtună caldă, la fel cum s-a întâmplat cu Orivesi și Alta? Așa mi-a fost dat să simt dimineața, ca pe o coastă a Italiei sau mai bine a Spaniei, cu frumusețile ei mai aspre. Mergeam cu soarele în față, dar îmi era prea bine ca să mă supere, iar dacă ar fi fost ceva să mă orbească, apoi nu putea fi decât priveliștea. Nu-mi venea să cred că în aceste locuri reci, nedreptățite prin forțe telurice, putea să fie o mare atât de albastră, de scânteietoare și caldă.

Nu mai puțin mediteraneean era și uscatul, o costișă cu planuri denivelate, ca niște terase unite prin pante line, coborând într-o alunecare prelungă până la țărm și parcă repetând ritmica liniștită a mării. Îmi părea rău să trec repede prin această grădină, să mă bucur numai în fugă, dar pe asemenea șosea binecuvântată îmi tot venea să merg înainte, fiindcă mișcarea însemna și ea o bucurie, iar oprirea ar fi fost ca o aterizare forțată.

Am avut doar o mâhnire de dimineață, am omorât o pasăre, colorată cu alb și negru, ca rândunicile. N-aș fi putut face nimic să-i schimb soarta, a căzut ca o piatră în botul mașinii. Cinci sute de metri mai departe am văzut iarăși una, moartă în mijlocul șoselei, și apoi încă vreo două. Aici unde eu simțeam numai bucurie, era o zonă nefastă pentru păsări.

Mai târziu, când voi scăpa din vraja acestei zile, am să-mi amintesc poate ce păsări am omorât în viața mea cu mașina. Gâzele nu le pot pune la socoteală.

Mergeam cu nouăzeci de kilometri pe oră, viteza îngăduită. Pe șoseaua de ieri nu era nici o îngrădire, și nici nu și-ar fi avut rostul. Aici, am înțeles că pădurile care apăruseră și veneau tot mai aproape însemnau o primejdie de orice clipă. În asemenea împrejurare n-am nevoie de nici o restricție, micșorez viteza singur, mai mult chiar decât mi se cere. În schimb,

restricțiile nejustificate mă înfurie și nu mă poate calma gândul că oamenii care le impun și nu judecă înainte, produc pagube atât de mari că nici nu pot să și le închipuie. Dar nu plătesc ei, din buzunarul lor, și iată necazul!

La ora opt eram la Umeå, un orășel de pe coastă, al cărui nume, dacă nu țin seama de tremă, îl pronunț cu plăcere, spre deosebire de Skellefteå, pe care cred că îl scriu ultima oară; de pronunțat nu l-am pronunțat niciodată, decât în gând, și tot mi-am simțit limba împleticită.

Începuse să picure când m-am dat jos din mașină, pe o stradă umbrită de arbori, și goală. Nu m-am speriat nici de ploaie, nici de pustietate. Ploaia a stat după câteva minute, și pe urmă am văzut și câțiva oameni. Întâi câte o femeie bătrână, ici-colo, stând în balconul casei, fără să se miște, cu șalul pe umeri, deși era o dimineață caldă. Soarele începuse să ardă, aș fi scos de pe mine pulovărul, să rămân doar în cămașă, ca vara, cum parcă nici nu mai sperasem.

După bătrânele din balcoane, am văzut două femei în putere, pe biciclete. Pe urmă un tânăr pe motoretă și câteva automobile silențioase. Nu-mi venea să cred că mă aflam în secolul nostru, spre sfârșitul lui și într-o vreme de zbucium. Mă întrebam cât de fericită era lumea aceasta; poate că nici mai mult nici mai puțin decât alta, și-apoi niciodată nu știi cum vrea omul să-i fie viața ca s-o poată numi fericită.

M-am simțit eu fericit, și nu doar pe jumătate, fiindcă pusesem frână goanei din mine și mă oprisem în acest oraș, care părea nou, ca scos din cutie, făcut din patrulatere trase cu sfoara, cum am visat eu să fie orașele, cu străzi drepte, ca să vezi până la capăt, și perpendiculare una pe alta, ca să vezi în toate direcțiile, fără ulicioare sucite, fără fundături unde dai cu nasul în ziduri și te întorci cu o umilință. Nu mă tem de monotonie când se repetă o frumusețe. Erau și câteva clădiri vechi, venerabile, dar nu ele determinau stilul orașului. Și-o catedrală, de cărămidă patinată, cu rosturile cimentate în relief, ciubucuri frumos rotunjite, care alcătuiau dreptunghiuri perfecte, că păreau o țesătură etaminată. Ideea nu o fi fost grozavă, dar migala nu fusese degeaba, căci prin această nimica toată se ajungea la o ornamentație plăcută și măcar cu o nuanță de noutate, căci n-am mai văzut niciodată rosturi umplute mai sus decât cărămida; și mi-am dat seama din nou, cum un joc monoton de linii poate fi o ornamentație. S-ar plictisi cineva vreodată să privească un fagure de miere, cu celulele atât de egale că stârnesc admirația?

În piața gării, singurul loc care era mai greoi și mai sumbru, ca și cum fumul locomotivelor de pe vremuri s-ar fi așezat pe ea straturi-straturi și ar fi apăsat-o, am văzut o orgă de sticlă, așa am numit-o, deși la început nu scotea sunete. Și chiar dacă vroia să fie altceva, având alt subiect, continui să cred că nimic nu i s-ar fi potrivit mai bine să fie, decât o sursă de muzică. Pe un soclu circular, ca o placă turnantă pentru locomotive, redusă la o pătrime, (fac comparația cea mai imediată, fiindcă alături, în gară erau și placa și locomotiva) se ridica un mănunchi de flăcări înghețate, care erau de fapt sticlă, și îmi sugerau niște tuburi de orgă nemaivăzute. Așa mi s-au părut, așa îmi vor rămâne în amintire. Fiecare element al acestui ansamblu vroia să spună ceva, și cine stătea să asculte putea să audă. Sticla avea darul ca odată cu sunetele de orgă să reproducă și vocea umană; se subînțelegea acolo un cor de copii, de femei și bărbați, de la basul cel mai profund până la cel mai ceresc soprano, cântând un imn de slavă în cinstea acelei zile frumoase. Nici prin minte nu-mi trece să spun că ar fi fost în cinstea venirii mele, deși poate sunt primul care a auzit această muzică. O, dacă ar fi sunat așa monumentul lui Sibelius de la Helsinki!

Dar iarna, ce se face cu orga asta de sticlă?

Am spus odată că orice om care aspiră la artă, sau măcar la frumusețe, ar trebui să vadă *Ultima Cena*, a lui Leonardo, de la Milano. Că nu toți pot să ajungă acolo, e o nedreptate. Nu vreau să apropii una de alta, dacă spun că orice sculptor al vremii noastre, și orice arhitect care înfrumusețează orașele, ar trebui să vadă orga de sticlă de la Umeå. Multora nu le-o plăcea, or socoti-o vulgară, unii or crede că sticla s-a prăpădit de pomană, și mai bine făceau din ea sifoane, mai ales că seamănă la culoare. Se poate, dar n-am mai văzut alta ca ea, și cred că n-a mai văzut nimeni, de-aceea are meritul de a fi prima. Cine va vedea-o pe a doua, să-mi dea de veste.

Temperatura la umbră în această dimineață, atingea douăzeci și două de grade. Mă aflam pe latitudinea orașului finlandez Kuopio, zona unde se presimțea apariția renului. Acum renul a dispărut, nu-mi dau seama din ce loc. Ultimul cred că l-am văzut la Burfiord, când mi-a sărit în fața mașinii. Regăsesc în mare viteză lumea pe care am depășit-o atât de anevoios, deși mergeam repede. Sigur că este doar o iluzie, datorită felului cum ne-am obișnuit să punem lumea pe hartă, dar de când mă știu, spre nord se urcă, și drumul este mai greu, iar spre sud se coboară. Ar trebui să fac o socoteală: nu cumva la întoarcere consum mai puțină benzină?

M-am mai oprit într-un portuleț, poate Normaling, îl caut acum pe hartă, fiindcă n-am văzut panoul de la intrare și n-am avut pe cine să întreb, decât mai târziu, când nu mă mai interesa să știu unde mă aflu. Am regăsit întreaga atmosferă de la Umeå, cu puține automobile, toate silențioase, cu femei bătrâne stând prin balcoane, cu șalul pe umeri. Dar de ce naiba atâta înfofoleală? Se făcuse ora unsprezece și era cald ca vara. Mi-am scos pulovărul și am pus în lada mașinii credincioasa mea haină de călătorie. O fi banal să spun și asta, așa e, dar nu pentru mine, și eu sunt povestitorul.

Greșeam crezând că am să găsesc aici mai multă lume; era sâmbătă, zi de odihnă, și viața oamenilor părea oprită. M-am dus în port; pentru un oraș așa de mic, vapoarele mi s-au părut gigantice. Totul dormea în soare, în afară de un polițist în haine de vară. Părea atât de mirat că mă vede, se uita atât de pătrunzător la mine, încât m-am temut că făcusem vreo contravenție și avea să-mi ceară socoteală. Nici n-am mai îndrăznit să-l întreb de numele orașului, cum mă gândisem; așa cum umblam pe acolo, m-ar fi dus sau la balamuc, sau la închisoare. Cum poți să fii undeva și să nu știi unde ești? Dar nu știam, e adevărat, și nu știu sigur nici astăzi.

Ca și la Umeå, toate magazinele erau închise și părăsite. Lumea fericită care am presupus că trăiește în aceste orașe frumoase putea fi reprezentată de manechinele din vitrine, cum n-am mai văzut nicăieri, nici în cele mai vesele locuri, unde s-a râs; pe săturate odată și unde se duceau oamenii să se bucure și să-și uite necazurile. Manechinele erau o expoziție de fericire, toate râdeau de-și rupeau fălcile, râdeau din trup și din inimă, cum nu cred că s-a râs undeva pe fața pământului, nici în secole mai bune decât al nostru. M-am bucurat să le văd așa, cu dinții ca perlele, cu ochii ca luceferii, cu obrajii ca trandafirii, până ce deodată mi s-a făcut lehamite. Prea multă bucurie, mi-am spus. Aș fi vrut să văd și o față plânsă. Și de-atunci, din ora aceea, a venit peste mine o îngândurare; atâta fericire a început să mi se pară suspectă. Până seara, îngândurarea s-a transformat în tristețe. Așa cum mă obosise râsul manechinelor, m-a obosit și frumusețea zilei.

Bucuria nu mai avea unde să încapă, totuși, în loc să mă opresc undeva, să închid ochii și să-mi astup urechile, m-am încăpățânat să merg mai departe; vroiam să ajung la Upsala, să înnoptez acolo. Ar fi fost o încheiere demnă de ziua frumoasă, fiindcă din toată Suedia, Upsala este pentru mine orașul cu cel mai mare răsunet. Cred că înainte de Stockholm, și chiar înainte de Greta Garbo cu Regina Cristina, să-mi fie iertată referirea, căci

nu-i nici naivă, nici frivolă, am auzit de la cel mai instruit și mai drag profesor care mi-a deschis ochii asupra lumii, despre Universitatea din Upsala, despre cele douăzeci de mii de manuscrise aflate în avuția orașului și despre catedrală, așa cum mi-o arătase el în fotografie, și era prima minune gotică aflată de mine.

Dar de la prânz frumusețea, cum spuneam, a început să mă obosească. Prea veneau unele după altele, și prea se întreceau în a-mi fermeca ochii. Aș fi vrut să fie o schimbare oricât de mică, o scădere, ca să mi se răcească puțin aparatele de recepție, și atunci am început să caut cu stăruință lucruri urâte. Într-un orășel de vilegiatură, cu un rond de flori într-un scuar pe unde trecea șoseaua, m-am oprit câteva clipe și am vrut să găsesc un cusur undeva, ceva strâmb, de prost gust, fără folos, sau o murdărie. Oameni nu se vedeau, poate la unul din ei aș fi găsit mai ușor o pată, ci ochii nu întâlneau altceva decât florile, și marea, ceva mai departe. Pe urmă, spre mulțumirea mea, a apărut un bețiv, legănându-se, cobora de pe o alee cu arbuști egali și simetrici, care îmi întăreau părerea mai veche despre frumusețea monotoniei. Mi-am spus, iată omul meu! și nu l-am mai slăbit din ochi, așteptând ca prin el natura să se sluțească. Pentru aceasta bețivul n-ar fi putut face nimic mai bine decât a făcut, în ochii mei și fără un pic de rușine, s-a descheiat la pantaloni și crăcănându-se, să nu cadă, a stropit florile din mijlocul scuarului. Gata! am socotit, cu o satisfacție condamnabilă. Acum natura a fost murdărită! Dar bețivul, după ce și-a ușurat bășica, și-a pierdut echilibrul, și a căzut lat, cu fața în jos, în mijlocul florilor, care după ce s-au tras în lături jignite, au revenit, acoperindu-l, de nu i se mai vedea nici urma. N-aveam ce face, natura biruia încă o dată!

Puțin mai încolo mi-a tăiat drumul un cârd de gâște, silindu-mă să opresc, ceea ce, în loc să mă necăjească, m-a făcut să râd drăcește. „Tocmai de voi aveam nevoie, suratelor!” Așteptam ca vreuna din ele, sau mai multe, cu atât mai bine, să lase o urmă în mijlocul șoselei. Au trecut gâgâind, dar fără să se găinățeze și asfaltul a rămas nepătat, ca mai înainte. Singura soluție, acum tardivă, ar fi fost, dacă aveam atâta cruzime, să mă fi repezit cu mașina în ele și să umplu șoseaua cu pene.

Într-o noapte, de mult, pe o margine de pădure, ceva ce n-a putut să se vadă s-a bușit în flancul mașinii, atât de puternic încât am simțit volanul smucindu-mi-se în mână. Am oprit, am căutat cu lanterna, n-am găsit nimic, și pe portierele mașinii nu se vedea nici o urmă. Să fi fost un câine? Sau mai

degrabă o căprioară? Cum n-am găsit victima și nici urmele ei, a rămas o enigmă.

N-am omorât animale. Odată era să mă omor pe mine, ca să nu dau peste un câine. Cu renul care mi-a sărit în față, n-aș fi avut ce face, dar am fost norocoși, și unul, și altul.

Victimele mele se înscriu printre păsări, zburătoare și domestice. Pe cele dintâi nu ai cum să le aperi; vin din cer, se lovesc în tablă, făcând-o să bubuie de te sperii, și cad într-o ploaie de pene. Unele se lovesc în parbriz; se spune că dacă îl ating cu ciocul, la viteză mare, pot să-l și spargă. Multe le iei în botul mașinii și rămân agățate. Adesea nici nu-ți dai seama, și când mai târziu le găsești acolo, te simți ca un ucigaș și în același timp ca un cioclu. Ce poți face? Așa se întâmplă în toată lumea! Truman Capote povestește cum în parcajul unui orășel din America, pisicile stăteau la pândă, pe margine, și cum venea o mașină de la drum, pe lungile șosele continentale, se repezeau să vâneze păsările moarte, agățate în grilele calandrului. Așa e viața, și pentru pisici și pentru păsărele!

Păsări de curte, care-s mai mari și nu zboară, am omorât numai trei în toată viața, două găini și o gâscă, tustrele în satul Tuzla, de pe malul mării. Și doar am trecut prin mii de sate, și am făcut sute de mii de kilometri! Spună oricine orice, este și Tuzla o zonă nefastă pentru păsări! Nu poți să le eviți? ar fi în drept să mă întrebe cineva, o inimă miloasă, ca să mă certe. Ba da, poți să le eviți, aproape totdeauna, dacă îți sar în față; e timp să frânezi, se văd de departe, și nu-i greu să le ghicești intenția. Partea proastă este că ele, mai ales găinile, se reped nu în față, ci sub mașină și iau această decizie după ce ți-au ieșit din câmpul vederii. Pe toate trei victimele mele le-am omorât cu roțile din spate.

Cine va socoti că mărturisirile acestea sunt o dovadă de cinism din parte-mi, să afle că și eu, de trei ori cel puțin, puteam să fiu victimă. Odată în Bărăgan, o cioară, un croncan negru, dintr-un stol care a zburat când am sunat cu claxonul, a venit peste mine cu aripile întinse de mi-au acoperit tot parbrizul, și s-a izbit atât de puternic încât s-a zgâlțâit toată mașina; nu știu cum sticla nu s-a făcut bucățele. E ușor de înțeles că într-un asemenea caz, cu parbrizul spart și cu croncanul peste mine n-aș fi avut nici o scăpare. Nici așa n-a fost fără primejdie; câteva clipe n-am mai văzut nimic în față, câteva zeci de metri am mers în zig-zaguri; închipuie-și oricine ce s-ar fi întâmplat, dacă tocmai atunci ar fi venit o mașină din partea cealaltă!

Am mai avut o pățanie, la Valea Călugărească, un sat vestit pentru vița lui de vie, unde în tinerețea mea, toamna, când se făcea vinul se îmbătau până și găinile. Căci găina de care va fi vorba nu putea fi decât beată. Mergeam încet, cum merg totdeauna după culesul viilor prin locurile cu podgorii. Am văzut găina pe taluzul din stânga șoselei, și m-am uitat, la ea cu grijă, deși, dacă se repezea în fața mea, era la distanță destul de mare ca să pot pune frâna. Dar nici prin minte nu-i trecea să se repeadă, stătea țeapănă și mă privea, cu o ascuțime în ochi de parcă ar fi fost pasăre de pradă. Nu mi-a dat prin minte că înțepeneala ei era nefirească, și aceasta mi-a fost greșeala, dacă trebuie să cadă vina pe mine. O câtime de secundă după ce o depășisem cu botul mașinii și puteam să nu-i mai port de grijă, găina și-a slobozit arcurile care o țineau țeapănă și de-acolo de sus, cum stătea pe taluz, s-a repezit, dar nu pe jos, ci și-a luat zborul, bătând din aripi și cârâind tare, poate cu gândul să treacă pe deasupra mea, deși nu o zorea nimeni. Iar dacă m-aș gândi că o speriasem tocmai eu, deși mergeam fără zgomot, apoi spaima ei era nu doar întârziată, ci și tâmpită, fiindcă mai ușor i-ar fi fost să scape fugind în ogradă, printre ulucile gardului.

Noroc că, în loc să pun frâna, am apăsat pe accelerație, și găina n-a mai nimerit în capul meu, ci s-a lovit în geamul ușii din spate. Dacă geamul ar fi fost deschis, cum era cel din față, ar fi nimerit înăuntru și ar fi rămas prizonieră. Așa, a umplut aerul cu pene, după ce zgâlțâise mașina nu mai moale decât croncanul.

Ultima întâmplare se aseamănă puțin cu cea de la Valea Călugărească, doar că mergeam mai repede, și în locul găinii, a fost un cocoș roșu. Era un cocoș mare, cât o curcă, viteaz și războinic cum n-ar crede nimeni, fiindcă, niciuna nici două, a vrut să-mi răstoarne mașina, ca pe o găină. Și-a luat și el zborul, de pe marginea șoselei, însă, în loc să aterizeze pe acoperiș, a nimerit pe capota motorului. Curentul l-a presat în parbriz și a rămas așa, lățit pe sticlă, cu aripele deschise, uitându-se tâmp la mine. Iarăși aș fi putut s-o pățesc dacă venea cineva din față, sau aș fi putut să intru în șanțul șoselei, căci am mers în zigzaguri, orbește, până s-a oprit mașina, îndată cocoșul, prostit până atunci, s-a uitat o ultimă oară la mine, apoi s-a ridicat în vârful picioarelor și a început să cucurigească bătând triumfător din aripi.

Țara se popula în drumul spre sud, și devenea tot mai frumoasă. În unele locuri peisajul amintea de Elveția, în zonele ei albăstrite de lacuri. De ce-oi lua oare drept etalon această țară, ce-i drept admirată de toată lumea? Mie

mi s-a părut rece, în timp ce Suedia devenea tot mai caldă. Cu vreo cincizeci de kilometri înainte de Sundsval, unde coasta era mai dantelată, pătrunsă de golfuri și de fiorduri, dacă le pot numi tot așa când sunt la câmpie, și dacă n-ar trebui să le spun *rias*, am văzut în fugă și numai cu coada ochiului, un orășel aproape lacustru, cu zidurile crescute din apă. Semăna cu Veneția, nu-i lipseau nici culorile, doar că acoperișurile, de țiglă, erau ascuțite și de aceea arhitectura părea gotică. Dar semăna și cu Leningradul. Cum se poate, m-am gândit pe urmă? Am început să nu mai văd bine, să nu mai înțeleg lumea? M-am oprit și m-am uitat în urmă. Da, semăna, și regretam că trecusem fără oprire.

Prin multe locuri am trecut fără oprire, și altădată, ca la Nantes sau la Bordeaux bunăoară, unde ploaia m-a împiedicat să mă dau jos din mașină. Dar nu mi-a părut rău, deși era o pierdere, poate mă grăbeam să ajung în Spania, care devenise o obsesie. Acum nu mai eram grăbit să ajung nicăieri, aveam de făcut doar niște mii de kilometri, până acasă. Amintirea acelui orășel cu asemănările lui ciudate, mă mai urmărește și astăzi; și astăzi îmi pare rău că l-am văzut din mers și doar dintr-o margine.

Șoseaua începuse să se aglomereze, veneau multe mașini din față, înmatriculate în alte țări ale Europei. Poate ținteau să ajungă la Capul Nord; acum, dacă fusesem eu acolo, vroiau să se ducă și ei, se duceau cu miile, că nu mai știam unde aveau să încapă. Veneau caravane, case pe roți, familii numeroase, cu copii nevârstnici, unii în scutece, în afară de cei care puteau să se nască pe drum, căci nu lipseau nici femeile în a noua lună de sarcină. Venea o Europă întreagă, motorizată și vagabondă. Pe marginea șoselei apăruseră campinguri, și dacă în locul mașinilor și rulotelor ar fi fost căruțe cu coviltir, ar fi semănat cu taberele din America, în timpul Goanei după Aur, cel mai mare exod omenesc din vremea premergătoare căii ferate.

Ploua din când în când, fără să fie o amenințare. Pe la ora două, am încercat să dorm puțin pe marginea șoselei; bătaia ploii în acoperiș mi-a amintit opririle în parcaje, pe drumul Moscovei, când mi-era atât de greu și simțeam atâta neliniște. Dar uite că era abia o lună de atunci, și amintirile acelea se și încălzeau, devenind nostalgice.

N-am putut să dorm, vuietul mașinilor, șuierul cauciucurilor, modulat de viteză, mi-a amintit autostrăzile Europei, chinuitoare dar fascinante. De nimic nu mi-e mai dor când stau acasă și nu-i rost să plec repede, decât de autostradă. I-o fi îmbolnăvind ea pe oameni, dar la ce bărbați dă naștere! Ca turnirele de altădată!

Rămâneau numai o sută douăzeci de kilometri până la Upsala, când n-am mai putut merge înainte. M-am oprit la Gävle, doborât de oboseală; în ultima parte a drumului șoseaua mă sufocase. Dar nu-mi găseam scuză, mă socoteam un nevolnic, aveam o nemulțumire surdă, amestecată cu o tristețe amară, care dădeau un compus mizerabil. Nu-mi pierdusem puterea de judecată, înțelegeam că trăisem cu prea mult entuziasm dimineața, mă bucurasem cu prea multă poftă de frumusețe și uite că ajunsese să mi se aplece.

Oficiul de Turism fiind închis, un tânăr și-a lăsat logodnica să-l aștepte, probabil se duceau la o petrecere, ca sâmbăta seara, și mi-a ajutat să găsesc un hotel, de altfel foarte aproape. Ocupa doar un etaj, într-un bloc cu apartamente, dar nu părea o improvizație, așa era croit din capul locului, cu un coridor la mijloc, cu odăi de-o parte și de alta. Am căpătat nu chiar o odaie, ci o chiliuță, cât să încapă un pat, un cuier, un scaun și o mescioară, dar nici nu-mi trebuia mai mult, și încolo toate erau curate, confortabile, moderne și nu lipsite de eleganță. Geamul, de aluminiu, cu sticla șlefuită, că nu făcea valuri și nu sluțea vederea de afară, mi s-a părut o lucrare de orfevrerie, cum rar se mai vede astăzi, când totul se face la ștanță. L-am manevrat curios și cu plăcere, l-am cercetat pe toate părțile și am socotit că dacă n-aș fi avut altă treabă, puteam să-l contemplu toată seara, fără să mă plictisesc, dimpotrivă, bucurându-mă că în lumea de astăzi, atât de pripită și standardizată, pot să existe lucruri frumoase pentru frumusețea în sine, căci geamul și-ar fi făcut treaba chiar dacă era de mâna a doua.

Nu înseamnă că așa am fost mai mulțumit de mine. Dimpotrivă, gândul că în loc să înnoptez la Upsala, pentru care am admirație și iubire, mă oprisem într-un orășel fără nici un renume, îmi dădea mâncărime de piele. În starea asta fiind, când am dus mașina la un parcaj de alături, atât am sucit-o și am învârtit-o, mutând-o de colo până colo, un loc părându-mi mai bun decât primul și altul mai bun decât amândouă, căci așa se întâmplă când ai de unde alege, încât am bușit-o într-o țeavă pe care nu o văzusem. Un necaz aduce pe altul! Paguba era fără însemnătate, o mică zgârietură și-o înfundătură cât palma, la aripa din spate, dar mi-era necaz și nu-mi găseam scuză. La plecare mă gândisem că într-un drum atât de lung, trecând prin orașe aglomerate, cu circulație nebunească, n-o să scap cu mașina neatinsă. Cred însă că în gândul meu aveam o ambiție, să o apăr din răsputeri, să fiu cu ochii în patru, și îmi făgăduisem o felicitare călduroasă la întoarcere dacă izbuteam să evit toate primejdiile, chiar și pe cele

inevitabile. Și uite că într-un parcaj aproape gol, unde nu se mișca nici o mașină, o făcusem cu mâna mea, într-o clipă nechibzuită. Nemulțumirea dinainte, care de fapt era cauza, n-a făcut decât să crească. Am strâns din dinți toată seara și când am mers la culcare nici n-am avut curajul să mă duc până la mașină, să văd încă o dată zgârietura. Nici dimineața nu m-am uitat, am trecut cu capul într-o parte.

Greu mi-a fost și cu masa, restaurantele erau închise, asemeni prăvăliile unde aș fi găsit ceva de mâncare. Cu toate teoriile mele despre frugalitate, sincere de altfel, m-a cuprins panica; una este să mănânci cumpătat și alta să rabzi de foame, după o zi istovitoare. Strădania mea de a cunoaște lumea mi se părea acum inutilă, toate erau numai deșertăciuni, aș fi vrut să fiu acasă, să nu mai plec nicăieri, să ascult muzică, patru pereți mi-ar fi fost de ajuns, chiar dacă însemna resemnare. Văzusem destule ca să am ce rumega până la capătul anilor.

Niște trecători cărora le-am spus necazul, m-au dus la un restaurant, pe care nu l-aș fi dibuit altfel, singurul deschis în tot orașul. Deși firesc să fie plin de oameni, nu mă așteptasem să întâlnesc atâția, dacă străzile erau mai mult goale; credeam că toată lumea plecase, la Capul Nord sau măcar undeva mai aproape. N-am avut încotro, am stat la masă cu alții, ceea ce nu-mi place, dar nu m-a incomodat nimeni, mi s-au părut oameni cuviincioși și cu respect pentru aproapele. De altfel, nu pierdeau vremea, mâncau în liniște, apoi plecau repede.

Deși liniștit cu masa, când am ieșit în stradă mi-am spus că a nu găsi de mâncare într-o lume civilizată, e o necivilizație.

Se înnorase și se făcuse frig, dintr-odată. Iarăși sunt îmbrăcat anapoda, nu-mi iau niciodată ce-mi trebuie; unele îmi lipsesc și altele stau degeaba în mașină. Cred că mă voi întoarce la pantofii cumpărați în Elveția (dar fabricați în Africa!). Rămân cei mai buni la drum, deși am colindat cu ei jumătate din Europa.

Un ceas, în turnul unei clădiri administrative, poate primăria, a cântat o melodie ciudată, după ce bătuse orele șase. M-am învârtit prin oraș și m-am întors puțin înainte de șapte, numai că așteptarea a fost zadarnică; după ce a bătut de șapte ori, ceasornicul a tăcut, de parcă era mare lucru să mai fi dat odată drumul la melodie! Admit ca la nevoie să-l oprească noaptea, deși muzica nu poate să supere pe nimeni, mai ales când vine din cer, singuratică și misterioasă.

M-am dus în gară; nu erau trenuri. Am vrut să mă duc în port; m-au întâmpinat neguri reci, le-am simțit umezindu-mi obrazul și m-am întors repede. În acest timp, când credeam că orașul se pregătește de culcare, că se oprise chiar muzica din turn, să fie liniște, au năvălit pe străzi motociclete și automobile, pornite să se ia la întrecere. Nu știu unde se duceau într-o zi de odihnă, ce nevoie aveau să demareze ca la curse, să vireze nebunește, să trântească frânele lăsând pe asfalt dâre de cauciuc groase de un deget.

Într-o piață mai retrasă, unde se simțea mai puțin dezmățul acesta mecanic, un pescăruș în schimb făcea o gălăgie inadmisibilă. Era în luptă cu alți pescăruși, vreo șase; pe tăcute, dar cu îndrăzneală și fără să se lase, aceștia vroiau să-i înhațe o agoniseală nevaloroasă, un cornet de înghețată, de material plastic, gol și călcat în picioare. N-avea ce face cu el, dar nu vroia să-l cedeze și în plus, îi mai și provoca pe ceilalți, lăsându-l jos, ca să-i ispitească. Iar când ei se repezeau să-l apuce, punea gheara deasupra și începea să țipe de răsuna piața. Țipa disperat și bătea din aripi, să crezi că-l omoară, și toată tevatura, pentru un cornet de material plastic; mitocani se găsesc și printre păsări. M-am apropiat gândind că am să-l sperii și are să plece. Da de unde! Ceilalți s-au tras în lături, făcându-mi loc aproape cu complicitate, acceptându-mi alianța, el însă nici gând n-avea să se urnească. Am pus piciorul pe cornet cu o mișcare dibace; reacția lui a fost neprevăzută: în loc să țipe și să protesteze, s-a uitat la mine cu o indiferență batjocoritoare, cum mi-ar fi spus: „Ce te bucuri la un cornet gol de înghețată?” I-am întors spatele, ceilalți s-au repezit la cornetul pe care îl eliberasem, el a pus gheara deasupra și a început să țipe ca mai înainte, reluându-și gălăgia mitocănească.

A țipat așa toată noaptea, l-am auzit, deși hotelul era la vreo sută de metri, i-am recunoscut glasul, decât că răgușea treptat și se făcea tot mai aspru.

În baie, când m-am dus să fac duș, hotelăreasa spăla blugii bărbatului; s-a scuzat și a terminat repede. Blugii i-a întins pe o frânghie să se usuce. Privindu-i, mă întrebam ce fel de om o fi bărbatul, și cum s-o purta cu nevasta? O fi tandru cu ea, sau acru? O desmierda-o sau o bate-o? Poate în timp ce ea îi spăla blugii, el stătea în pat cu burta în sus, își fuma țigara și își bea paharul. Sau era plecat în oraș, la distracție. Altfel de ce nu se arăta deloc și o lăsa pe ea să facă toate treburile? Că nu și le terminase; când am ieșit de la baie freca pe jos în bucătărie. Dimineața trebuia să deretice odăile, erau vreo zece, destule pentru o biată femeie, care desigur mai avea

pe capul ei și altele. Și în fiecare sâmbătă, ca să încheie săptămâna, spăla blugii bărbatului.

Tipul femenin al Suediei era determinat pentru mine, și probabil pentru multă lume, de întruparea lui cea mai fascinantă, Greta Garbo, căreia i s-a spus divina. O cale mai bună de cunoaștere decât filmul nici nu putea să fie, el oferea o experiență directă, aproape vie, căci mulți din noi ne-om fi lăsat prinși în mreje și i-om fi fost sclavi câte o oră și jumătate acestei femei cu putere de vrăjitoare, capabilă să se ofere simultan la milioane de oameni, hipnotizându-i cu privirea ei adâncă și invincibilă și cu glasul învăluitor, presimțit încă de pe vremea când era mută și când în schimb vorbea întreaga ei făptură.

După amiază, pe drum, când oamenii au început să apară în număr mai mare, ca în unele locuri să ajungă până la aglomerații, în campinguri și în parcaje, am văzut femei grase. Prima dată n-am prea luat seama la ele, mă intrigau mașinile împodobite cu ramuri verzi, și nu doar una ici-colo. Le descoperisem încă din ajun, poate mai rare, și nu le dădusem prea multă atenție; știu destui oameni care își îmbracă mașinile în verdeață când se duc în mijlocul naturii. Dar pe urmă au apărut tot mai multe de la o zi la alta, până ce, ajungând la Stockholm, și minunându-mă de ce-mi vedeau ochii, că nu era o mașină să n-aibă măcar două ramuri încrucișate pe capota motorului, am aflat că așa se sărbătorea acolo solstițiul de vară.

Femeile grase mi-au atras și ele atenția până la urmă, deși aș fi vrut să nu le văd odată cu ramurile înverzite. Erau atât de incompatibile cu imaginea feminină pe care o aveam de la Greta Garbo încoace, încât m-am uitat la matricolele mașinilor să văd dacă nu veneau din altă țară, deși nu știu unde au mai rămas femei grase în lumea noastră de astăzi, cu sporturi, piscine, masaje, institute de înfrumusețare și chiar saune; și când s-a convenit că îmbuibarea este o primejdie pentru omenire; când moda vestimentară e revelantă și nu cruță pe nimeni, ca malacovul sau crinolinele sub care trupul femeilor rămânea un mister, iar corsetul, strangulând mădularele fabrica talia de viespe, râvnită de bărbați în vremea copilăriei mele. Mă întreb cum suportau ei dezamăgirile din noaptea nunții, că nu erau mai multe divorțuri decât astăzi, și nici sinucideri. Unii se mai consolau retrăgându-se la mânăstire.

Astăzi a apărut o noțiune necunoscută înainte vreme, franchețea anatomiei. Numai naivii și orbii, sau cei cu totul în afara subiectului nu descifrează ce se ascunde sub o rochie modernă, cu toate artificiile ei de

care cu greu ar putea să se despartă cochetăria feminină. Și chiar blugii, răspândiți în toată lumea, în toate straturile sociale și la oameni de mai toate vârstele, nu sunt câtuși de puțin o mască. Femeile grase și rău făcute să nu-i pună, căci oricât de primitivă și de aspră ar fi țesătura lor, prin ea se vede ca la radioscopie, datorită croielii necruțătoare.

Dar uite ce îmi e dat să aflu în ultima clipă, când încerc să definitivez această pagină. Împotriva impresiilor și bănuielilor mele, în America, și poate nu doar acolo, a apărut un tip nou de obezitate, nu știu cât maladivă și cât întreținută cu bună știință, *obezitatea pătrată*, cum i se spune. S-ar părea că este o ostentație, și nu m-ar mira, într-un secol de antagonisme și contraziceri. Dacă unii se revoltă împotriva vieții părăsindu-și bunul trai și plecând în lume cu sacul în spinare, alții nu găsesc un mijloc mai nimerit să jignească societatea decât îngrășându-se până la decădere. Ei au chiar și o modă vestimentară, aleasă spre a le pune în valoare corpolența și dovedind cu atât mai mult că este vorba de o ostentație; nimic nu rămâne ascuns sub aceste vestminte derizorii, bluze și șorturi lungi până deasupra genunchilor, confecționate din tricou de mătase, așa că se mulează strâns pe trupuri, reliefând mărețele surplusuri pe care ei le poartă, pare-se, cu mândrie. La urma urmelor, este tot un fel de franchețe a anatomiei!

Primele femei care au apărut în drumul spre Stockholm, erau scunde, grase și lăbărțate. Și cu purtări grosolane; una, coborând din mașină, a scuipat birjărește, fără disimulare, crezând poate că n-o vede nimeni. Dar am văzut-o și am încremenit de rușine.

A fost, ce-i drept, numai o neșansă, fiindcă a doua zi au apărut altele, și pe prima din ele am văzut-o dis-de-dimineață, în umbra catedralei din Upsala.

Am plecat devreme de la Gälve, neliniștit de aglomerația care bănuiam că o să crească mai ales că era duminică; mă gândeam la Stockholm ca la un balaur și urmăream să-l surprind înainte de a avea timpul să se trezească. După drumul în nord, cu orășelele lui ca niște sate, unde nu mă împiedecam de nimeni, unde străzile și șoselele erau numai ale mele, întoarcerea spre marile centre care m-au chinuit totdeauna până ce-am găsit casă pentru mine și parcaj pentru mașină, începea iar să mă neliniștească. Nu uitasem, dar vroisem să nu mă mai gândesc, și prelungisem poate prea mult repaosul. Când mi-am revenit și mi-am dat seama ce mă așteaptă, până la Stockholm nu mai aveam decât două sute de kilometri. Am uitat și de Upsala, de dorul cu care mă gândisem la ea seara trecută, și ce necăjit am fost că nu mai

avusesem putere să ajung până acolo. Am vrut s-o ocolesc pe șosea de centură, dar când am văzut catedrala deasupra orașului, în dreapta, luminată de soarele dimineții, nu m-a lăsat inima să merg înainte, oricât de mare mi-ar fi fost graba și neliniștea. Străzile erau goale, încă nu se trezise nimeni, dar goale în tot înțelesul cuvântului, că nu se vedeau oameni nici măcar prin curți sau pe la ferestre. Din loc în loc erau rastele pentru biciclete. N-aveam pe cine să întreb pe unde să apuc, noroc că nici n-ar fi fost nevoie, turnurile catedralei s-au văzut tot timpul, nu le-au acoperit casele nici când am ajuns mai aproape; am mers spre ele în zigzaguri, cum erau străzile, dar fără să pierd direcția. Așa mă orientasem la Pisa și ajunsesem la țintă luându-mă după turnul înclinat care se vedea de departe și pe care l-ar fi recunoscut și proștii.

Când am ajuns, ceasul catedralei bătea șapte, fără muzică. N-am putut pătrunde înăuntru, ușa era încuiată, m-am mulțumit cu ce se vedea de afară și se vedea tocmai ce mă interesează cu precădere la orice construcție monumentală, proporțiile și relația ei cu lumea înconjurătoare.

Așezată pe o înălțime care nu domină orașul ci oferă numai o detașare, catedrala este grea dar nu greoaie, puternică dar nu agresivă. Ceea ce emană ea cred că este încrederea oamenilor în religie, care ar trebui să fie darul tuturor bisericilor, și îl au prea puține. Dacă desenul ei este caracterizat de cele spuse mai înainte, realizarea, sobră, adaugă un element de convingere. Nu-i folosit un material din cele mai scumpe, ci cărămidă, brună și roșie, cu portalurile și încadratura vitrourilor de piatră albă și cenușie, dar iată că au apărut patru culori și ele se îmbină în așa fel că îți dau un sentiment de statornicie.

Cele două turnuri de la intrare, terminate în vârfuri de lance exprimă o temeritate gotică nepotrivită cu restul construcției, dar contrastul, transformat parcă în sunet, duce la un timbru surprinzător și puțin alarmant, ca dizonanța din muzică, prin care armonia a făcut un important pas înainte. Cupola centrală, mai mică, de aceeași formă cu turnurile, are o terminație ajunsă până la ultima îndrăzneală a goticului, depășind vârful de lance și ajungând la săgeată, așa că denumirea ei, care sugerează rotundul, rămâne improprie. Deși mi-a plăcut tot ce ieșea din desen și se ridica deasupra acoperișului, m-am simțit mai apărat când mi-am întors privirea la zidurile de cărămidă brună și roșie. N-am stat decât un sfert de oră acolo, înconjurând catedrala în umbră și-n soare, și până la sfârșit am avut mai multă încredere și în mine și în oamenii câți puteau să-mi iasă în cale.

Primul om care mi-a ieșit în cale era o fată, în pantaloni albaștri și cu un vindiac galben. Tocmai plecam și începeam să cobor scările; m-am oprit, de sus o vedeam mai bine. Era primul om ieșit pe stradă în orașul care dormea încă, somnul de duminică dimineața, dinaintea liturghiei. Fata venea drept din față, cu un săculeț în mână, fără nimic altceva, și cred eu că nu se ducea nici la o slujbă, nici la piață, căci toate ale orașului erau în repaos, și nu se putea altfel decât că se *întorcea* acasă; se cunoștea după mers și după câtă lumină avea pe față. Când a ajuns la colțul străzii, a cotit-o la dreapta și am văzut-o din spate. Avea în ea lascivitatea omului tânăr, care-i mai proaspătă și mai pură, cu un fel de sportivitate învingătoare. Din când în când își juca părul blond, aruncându-l pe un umăr, și părea foarte mândră de sine. Era prea departe să-i fi strigat bună-dimineața, dar ar fi meritat, fiind prima care se trezise în tot orașul.

22

Am intrat în Stockholm cu cincisprezece minute mai târziu de cât ar fi fost bine; timpul petrecut la Upsala. Un sfert de oră mai devreme aș fi surprins orașul abia pe cale să se trezească. Așa, l-am găsit în forfotă.

I-am recunoscut repede, după mișcările pripite, ramificate în prea multe direcții, după binocluri, aparate de fotografiat, planuri și broșuri informative. Toți erau în vizită, cei mai mulți cred că din Anglia și Germania, judecând după înrudirea lor cu tipul nordic; adesea îi credeam localnici și nu înțelegeam de ce se agită atât de devreme, într-o zi de duminică. Oricum, mai bine așa decât să doarmă până la ora prânzului, deși mă temeam că vor ocupa locul meu în parcaj, și camera la hotel și locul la masă, și chiar bucățica de trotuar pe unde trebuia să umblu.

Aveam numărul de telefon al unei persoane necunoscute, prietena prietenilor, care mi s-a spus că ar putea să mă ajute. De teamă să nu se sperie, îi scrisesem din vreme: „Doamnă, v-am fost anunțat, dar să știți că nu am nevoie de nimica. Tot ce vă rog, dacă se poate, este să-mi indicați un hotel convenabil. Am să vă telefonez din oraș, în ziua sosirii”.

Un om, pe care l-am întrebat de un telefon public, după ce ajunsesem aproape de ceea ce bănuiam a fi centrul orașului, m-a dus într-o prăvălie întunecoasă, sau un depozit, nu se vedea bine, și mi-a arătat telefonul, într-un colț unde aș fi putut să-mi scot ochii cu degetele. Am făcut numărul pe pipăite, cu grijă să nu greșesc, și sunt sigur că nu greșisem, dar după numeroase apeluri n-a răspuns nimeni. Am repetat, și am insistat; zadarnic.

E adevărat că, așa cum am aflat mai târziu, doamna pe care o căutam era plecată în Norvegia, mi se pare, și poate chiar la Capul Nord, sau măcar la Hamerfest. Dar chiar să fi fost acasă nu i-aș fi auzit glasul, fiindcă numărul făcut de mine la telefon, deși corect, se transforma într-o eroare totală. La Stockholm discurile de telefon sunt numerotate nu de la unu la nouă, sfârșind cu zero, ci zero se pune înaintea lui unu. Cum o fi mai logic? Când am aflat, îmi găsisem cameră.

Orașul pe care l-am văzut ieri numai cu coada ochiului, înainte de Sundsval și m-a făcut să regret că îl ocolisem în grabă, anticipa o parte din Stockholm, așa că am avut o compensație imediată. Dacă el îmi amintise într-un fel de Veneția și totodată de Leningrad, acum impresia a mers și mai departe. Am fost chiar dezamăgit în primele ceasuri, toate mi se păreau

cunoscute și mi-era necaz că lumea pe care o colind cu grele eforturi este în realitate atât de mică. Aceleași cheiuri, aceleași case oglindite în apă, și nici stilul lor nu mi se părea altfel, ci abia le descopereai unele caractere locale. Încaltea culorile, în unele locuri, le reproduceau destul de bine pe cele de la Veneția, neinfluențate de latitudine. Toate aceste prime impresii le înregistram înaintea amiezii, la sfârșitul lunii iunie, într-o zi luminoasă și caldă, o adevărată duminică.

Primul loc unde m-am oprit să mă orientez și să cer informații, era un chei larg, luminat sărbătorește de soare. Am pierdut planul orașului, dar îl țin minte și știu că eram în fața unuia din brațele de mare pătrunse până în centru. Construit pe insule legate între ele, legate și cu uscatul, Stockholm s-a numit Orașul dintre Poduri. Nu știu cum or fi fost podurile când i s-a dat acest nume; cele pe care le-am văzut eu acolo în acea zi de duminică, nu puteau să aibă prea multă vechime și am descoperit în ele ceea ce îmi trebuia ca să găsesc orașului o caracteristică inedită.

Sunt ore pe malul mării când pescărușii cuprinși de o frenezie a zborului, se rotesc deasupra plajei, întretăindu-și traiectoriile, în viraje interminabile, inconstante, capricioase și atunci, cine privește de jos, vede o intersectare de aripi care țese o plasă argintie pe cerul albastru. Așa mi s-au părut podurile de la Stockholm, ca o împletire de zboruri, și dacă am făcut mai de mult aceeași comparație, înseamnă că nu-i prima oară când am avut această impresie. Și marele viaduct care leagă insula Oleron cu uscatul, în vestul Franței mi s-a părut ca un zbor de pasăre, și podul arcuit de pe Aura, unde impresia mergea atât de departe, încât parcă se auzea foșnetul aripilor în aer. Nici la Stockholm nu-i altceva, imaginea însă are altă amploare și se multiplică până ce ajunge la un delir de traiectorii aeriene. Așa ceva însă nu se vede și nu se simte de la înălțimea străzilor și cu atât mai puțin dacă îți dă prin minte să treci chiar peste poduri ca să le vezi de aproape și să ai dovada existenței lor între arterele orașului. Știu, am pățit-o când am trecut în insula Oleron, ispitit să descopăr viaductul, și n-am văzut decât asfalt și balustrade, ca pe autostradă. La Stockholm am mers la nivelul apei, cu o șalupă rapidă, aproape în viteza de zbor a păsării, și dacă m-am uitat pe cer și am pierdut în unele clipe senzația de mișcare, atunci podurile, în nenumăratele mele viraje s-au rotit pe deasupra mea, împletindu-se unele cu altele, ca în jocul frenetic al pescărușilor de pe plajă.

Așa a fost în prima oră a după amiezii, când mașina era într-un garaj, iar eu aveam cameră la un hotel de alături. Până atunci am avut câteva ore de

agitație.

Pe cheiul unde am oprit prima dată, m-am adresat unui șofer de autocar, care își aștepta clienții. Omul cunoștea și orașul și mișcarea turistică, fiind obligații ale meseriei. Întrebat despre hoteluri, a clătinat din cap cu îndoială, și m-a lăsat să înțeleg că va fi foarte greu să găsesc o cameră liberă, dacă nu chiar imposibil. O doamnă, ghid pe autocar, s-a apropiat și mi-a întărit părerea șoferului. Însă mi-a dat o speranță, sfătuindu-mă să încerc la un „Auberge de la jeunesse”, peste brațul de mare. Iar acel hotel pentru tineret, unde, la vârsta mea, n-aș fi avut ce să caut, nu era altceva decât o navă cu trei catarge, probabil un vechi vas de școală. Ideea de a locui într-o cabină de vapor mi s-a părut ispititoare, era mult mai mult decât o soluție de acceptat la nevoie; nici un hotel nu m-ar fi atras atât și nu mi-ar fi oferit mai multă bucurie, așa că n-am mai ținut seama de vârstă și m-am dus fuga, după ce am mulțumit doamnei pentru admirabila ei idee. Dar am făcut drumul degeaba, când am ajuns la nava școală erau atâți tineri înghesuiți la scară că mi-am pierdut tot entuziasmul. Totuși am vrut să fac o încercare, fără convingere, din inerție și m-am înghesuit printre acei tineri, cu poveri în spate, cu bărbi răvășite, cu lațe pe umeri, nedormiți, posaci de oboseală și sărăcie, pe care îi cunosc de prin gări și de pe la marginea orașelor, unde așteaptă cu ceasurile să-i ia o mașină, și până atunci tot fac semne, mecanic, cu ochii în gol, ca lunaticii.

Poate acești tineri veneau doar să întrebe și nu le dădea mâna să rămână, altfel nu înțeleg cum în înghesuiala aceea, pe navă se găseau locuri libere. Dar nu era ca în visul meu de adineaori, mi se oferea un loc într-o cabină cu mai multe paturi, și nu pe gratis, apoi lenjeria se plătea aparte, altfel trebuia să te mulțumești cu salteaua goală și cu o pătură neînfățată. Am plecat cu regretul că eram departe de vârsta când puteam să mă împac cu asemenea găzduire. Primul meu drum cu vaporul l-am făcut într-un compartiment cu patruzeci de paturi suprapuse; dar aveam șaptesprezece ani, când aș fi dormit chiar și pe punte, în umezeală, cu ruksacul drept pernă, numai să traversez Marea Mediterană.

Nu-mi rămânea decât să merg în gară, singurul loc unde duminica funcționa un birou pentru informații turistice. Numai că trecea vremea și toate drumurile le făceam cu piciorul, cu planul în mână; când nu cunoști drumul, mașina mai mult te încurcă.

Am căpătat adresa unui hotel unde erau camere libere, șoferul mă speriase degeaba, și porneam într-acolo, când aproape de gară am văzut

clădirea Poștei Centrale. Așteptam corespondență, dar socoteam că era mai bine s-o las la urmă, și întâi să-mi caut cameră. Nu m-a răbdat inima să aștept, am făcut necuminţenia de a traversa strada și a urca scările poștei. Când am ieșit de acolo, cu scrisorile în mână, preocupat să recunosc scrisul și să ghicesc cuprinsul înainte de a deschide plicurile, la colţul clădirii, pe o străduță, am văzut o firmă de hotel, unde m-am și dus, deși fără nici o încredere. Și totuși, aveau o cameră liberă și nu urâtă, și nu scumpă, încât n-am lungit vorba, am reţinut-o și am plătit-o, ca să fiu sigur. Pe străduța îngustă parcarea era interzisă, cu bune motive, alături însă exista un garaj și am băgat mașina acolo. Decât că n-a fost treabă ușoară până am adus-o. Am reperat cu atenţie străzile care de la poștă duceau până la cheiul unde o lăsasem. Nu era simplu, cu fel de fel de sensuri interzise, în cel mai aglomerat centru al orașului, partea lui monumentală, care crea și ea o dificultate, fiindcă îți atrăgea privirea în toate părțile. Îmi făgăduisem să mă întorc pe urmă în liniște, iar acum doar să studiez virajele și intersecțiile, când ochii îmi fugeau ba spre o statuie, ba spre o faţadă impunătoare de piatră gălbuie. În acest drum am descoperit o frumusețe citadină nebănuită și ea m-a scos din apatia dinainte, mi-a dezvăluit caracteristici originale, înainte de a vedea podurile care m-au vrăjit și m-au aruncat în mrejele orașului.

În schimb, cu mașina am încurcat-o, când să apuc într-o parte vedeam în faţă un scuar cu o statuie ecvestră și atât de mult îmi plăcea calul încât pierdeam intersecția studiată dinainte, iar pe strada următoare circulaţia era interzisă. Am făcut multe ocoluri până să ajung la poștă, dar n-am pierdut timpul cu totul, fiindcă din frecușul cu strada am descoperit alt aspect al orașului, dincolo de faţadele monumentale. Aproape ca la Helsinki, se nășteau lumi noi, cartiere liniștite și parcuri, și ca să ajungi la ele nu trebuia să faci mai mult de o sută de metri. În îmbinarea aceasta de oraș provincial și de metropolă am descoperit mai târziu spiritul aristocratic al Suediei, coborât din forța ei politică și militară de după jumătatea mileniului, când a fost și ea un imperiu, la Baltică. Suedezul de astăzi a uitat cu toată sinceritatea privilegiile secolelor grase, totuși în spiritul lui constructiv și democratic trebuie să fi rămas o urmă a ambiției de stăpânitor, și chiar și-o exercită, cu mijloace pașnice, dar fără ca evidența să se poată ascunde. Există în acest neam o noblețe veche, și ea duce la o infatuare nu mult diferită de a supusului britanic, bineînțeles nu cel de astăzi pe care pierderea imperiului l-a coborât pe pământul tuturor oamenilor. Mi s-a spus că

suedezul manifestă o indiferență rece față de restul lumii; nu-i constatarea mea și aș vrea să nu cred. Știu însă după statistica anului când am fost acolo, că în Suedia lucrau patru sute de mii de străini, finlandezi, sârbi, arabi, poate și alte neamuri, iar în acest timp în țară existau optzeci de mii de șomeri, supraviețuind din finanțele statului, așa cum supraviețuiesc bețivii scoși la pensie. Sunt munci pe care suedezul le refuză, măturător de stradă, bunăoară; recunosc că-i o muncă ignobilă, dar cineva trebuie să o facă, până ce se va ajunge ca murdăria orașului să se curețe automat, cu aspiratoare încorporate în structura străzilor. Deficitul rezultat din plăți nemuncite se compensează probabil cu impozitele excesive care stârnesc rumoare între oamenii de finanțe din toată lumea, iar în Suedia provoacă emigrarea și uneori, așa mi s-a spus, sinuciderile.

Se vorbește de o degenerescență alarmantă, de copii care se nasc schilozi și slabi de minte. Cum aș putea crede, când am întâlnit pe stradă atâți bărbați falnici, ca înaintașii lor vikingii, atâtea femei iradiind sănătate și frumusețe, și-apoi atâtea fete fermecătoare, sportive și libere, viitoare campioane olimpice? Dar e adevărat că am văzut la Stockholm, ca nicăieri în lume, parcaje rezervate infirmilor.

Mă doare inima să cred că lumea aceasta de oameni frumoși e în scădere. Unul din semne ar fi că fetițe de doisprezece ani se prostituiază, își caută clienți pe stradă, la miezul nopții. Nu vreau să cred; poate își caută parteneri, nu clienți, poate este în ele o grabă. Dintr-atât, și fără o procreație pripită, nu degenerează o rasă. Poate acele fetițe desfrânate au în sânge panica viitoarei lor insatisfacții, care a stat ascunsă habotnic iar astăzi se dezlănțuie, eliberată de biserică, eliberată de familie, de societate, de omenire. Ceva se întâmplă acolo, cum nu s-a întâmplat înainte și nu vrem să înțelegem că peste lume a trecut un război care putea să ducă la dispariția omenirii. Țările nebeligerante n-au fost scutite de amenințarea aceasta, întinsă ca o aripă neagră peste întreaga Europă și peste alte continente. E puțin dacă ea a lăsat în urmă numai beția și stupefiantele, dar uite că din ele se naște astăzi o amenințare poate nu mai mică.

La Stockholm am văzut într-o concentrație alarmantă ceea ce se vestise încă din Finlanda, și progresase, fără să bănuiesc până unde ar putea să ajungă. Am stimă pentru lumea aceasta, și oricând m-aș întoarce acolo, s-o văd încă o dată, dar cum să ascund cât mă dezgustă răspândirea beției și manifestările ei în public? Sigur că nu-i vorba de o reprezentare de masă, dar așa se întâmplă totdeauna, bețivul iese în frunte, ocupă mai mult loc pe

stradă, pe el îl vezi înaintea celorlalți, și fiindcă îl ții minte mai multă vreme, ocupă și mai mult timp, după ce a ocupat mai mult spațiu cu mersul lui în zigzaguri. I-am văzut clătinându-se lamentabil și mi-au făcut groază, mai ales vârstnicii și cu atât mai mult bătrânii, pentru rațiuni spuse altădată. Adevărul este că n-ai de unde ști în ce măsură starea lor nu se datorește și drogurilor. Dar s-ar putea ca pacostea aceasta să se lipească mai degrabă de tineri.

I-am văzut și pe ei, deosebindu-se de ceilalți prin violență. Pe o stradă din centru, puțin mai retrasă, un grup de trei sau patru, minori încă sau majori de puțină vreme, dezmățați, cu părul căzut în ochi, cu hainele răvășite, cu cămășile descheiate și sfâșiate, bombardau cu pietroaie firmele prăvăliilor, scoțând răcnete și agitându-se cu mișcări de gorilă. Am auzit zornăind o vitrină, pe urmă a venit poliția, repede, cu o dubă, și i-a scos din luptă cu o dibăcie care presupune multă școală și mult exercițiu. Violența ca răspuns violenței nu poate decât să-mi dea satisfacție, de aceea am urmărit scena bucurându-mă de succesul poliției. Se înțelege că derbedeii se apărau ca fiarele, dar în mai puțin de un minut au fost toți cu botul pe labe, aruncați în dubă claie peste grămadă. Nu mi-am dat seama bine ce le făceau, era o tehnică rapidă și sigură, îi apucau de brațe, pe la spate, și-apoi o lovitură scurtă cu genunchiul în șale, alta cu cotul în spate, le lua piuitul. Aș fi aplaudat, dacă pe altă stradă n-ar fi izbucnit tocmai atunci altă hărmălaie. Poliția are mult de lucru.

La o sută de metri de acolo erau hoteluri luxoase, făcând parte din acele așa zise *lanțuri* ale unor vestite societăți internaționale. Pentru cine sunt ele? Cine le merită cu adevărat și câți din clienții lor nu sunt o ofensă pentru omenire?

Se vedeau apoi cafenele, terase cu lume îngâmfată care se uită cu o milă rece la bietul om de pe stradă. Eram și eu un om de pe stradă, și mă bucuram să merg pe picioarele mele, fără să râvnesc la nimic din ce li se punea lor pe masă, și fără să le înțeleg pofta.

Erau, mai departe, magazine cu îmbrăcăminte pentru domni și pentru doamne, adusă de la Paris și Milano, nimic fabricat în serie și îmi plăcea să le privesc, recunoscând în ele ambiții din tinerețe. Aș fi vrut să fie cât mai multe, magazine de cămăși, de pantofi, de pălării, de umbrele și de bastoane, și erau și socoteam că înfrumusețează orașul. Dar nu le-am văzut la oamenii de pe stradă, care poartă îmbrăcăminte modestă, sau chiar ponosită, de unde mai înainte crezusem că fiecare aici are o fabrică de

oțeluri. A doua zi ambasadorul m-a dus într-un mare magazin cu de toate, un supermarket cu multe etaje. Acolo am descoperit îmbrăcămintea omului de pe stradă, din stambe de mult demodate și prăfuite, din stofe slăbuțe, haine și rochii atârnate strâmb sau aruncate în vrac prin raioane, într-o abundență care mai mult m-a întristat în loc să mă bucure. Căci oamenii au din ce în ce mai multe lucruri, dar tot mai proaste și mai urâte.

În timp ce eu gândeam așa, pe altă stradă derbedeii aruncau cu pietre. Iar fetițele de doisprezece ani își făceau lecțiile, așteptând să vină miezul nopții și să se culce părinții.

Am o părere îndoielnică despre notorietatea scriitorului, fiindcă el trăiește și lucrează mai mult în tăcere și singurătate, și nu prea apare în public. Cei care îi citesc cărțile nu-l știu fizic, decât poate după fotografii, adesea neconcludente și rămase în urma vârstei adevărate. Mai sunt și din cei care dacă au citit o carte nu rețin numele autorului, și dacă l-au reținut, îl uită sau îl confundă; ei însă fac parte dintr-o categorie prea tristă și s-ar cuveni să-i punem în rândul analfabeților.

Am povestit odată că întâmplându-se să mă aflu într-un birou de redacție, era acolo și Liviu Rebreanu, care gira atunci o gazetă efemeră, la stăruința administratorului, un om dinamic, și cu darul de a convinge. Atunci a intrat un comisar de poliție, în haine civile, elegante, o persoană distinsă, cu tâmplele argintate, cu mâinile fine. Venise în vizită de prietenie la administrator, și acesta s-a simțit dator să facă prezentările, fără prea multă ceremonie: domnule Rebreanu vă prezint pe domnul cutare, fără titluri, căci maestre se spunea mai rar pe vremea aceea. La care comisarul, așezându-se fără sfială pe biroul unde stătea Liviu Rebreanu, într-o poziție permisă poate camarazilor și intimilor, a fost străbătut de un fior al memoriei: „De unde știu eu numele dumitale, a spus, ducându-și mâna la frunte, să se gândească. N-ai fost cumva în poliție?"

Așa că, învățând bine, m-a mirat foarte mult reacția acelui om bun și mare critic al nostru, în fața comisiei medicale, unde l-au pus să se dezbrace. „Dar eu sunt E. Lovinescu!" a protestat el roșu de indignare, după cum singur povestește. „Și ce dacă?!" ar fi fost răspunsul comisiei, în cazul că s-ar fi ostenit să răspundă. Dar Lovinescu, atât de încrezător în darul culturii de a se impune în lumea cât de cât instruită, nu putea să-și închipuie o asemenea replică.

Dacă în ceea ce mă privește m-oi bucura de oarecare notorietate, nu am sentimentul ei; când un necunoscut mă privește cu o insistență semnificativă, sau când cineva, pe stradă, întoarce capul după mine, mă simt încurcat, cu teama că mi-au descoperit o neglijență vestimentară, un nasture descheiat sau o pată pe haină. Nu trâmbițez existența mea, și nu pun pe nimeni să sune din corn când trec eu, ca lumea să se dea la o parte. Nu o iau înaintea oamenilor care stau la coadă. Dar dacă detest aroganța, nu înseamnă că în mine nu există nici un orgoliu.

Se spune că fiecare om se socotește mai înzestrat decât este el în realitate. Socotind că poate fi adevărat și la mine, nu doar la alții, pun un semn de modestie în fața faptelor mele, iar trufia care nu-mi lipsește, cum nu lipsește nimănui când are sentimentul eului, o țin pentru mine. Am văzut atâta lume îngâmfată și mi-a fost atâta silă, încât de teamă să nu cad într-un asemenea păcat, mai bine las să treacă de la mine. Afară de clipele când sunt cu gândurile aiurea și nu văd și nu aud pe nimeni, salut primul pe oricare din cunoscuții mei, indiferent de meritele lor sau de vârstă, fiindcă îmi plac gesturile cordiale, dar și din teama de a nu lăsa pe cineva să creadă că îl socotesc mai prejos decât mine; meritele oamenilor nu se stabilesc cu un singur instrument de măsură. Nu rămân niciodată pe scaun, când cineva îmi întinde mâna. Dacă un cunoscut vine la masa mea, mă ridic în picioare și nu mă așez cât timp el nu are un scaun. Mi s-a întâmplat ca unii, în aceste împrejurări, după ce s-au așezat, să schițeze un semn de îngăduință, ca să-mi reiau și eu locul; dacă ei nu puteau înțelege, de ce le-aș fi deschis eu ochii că nu mă recunoșteam într-o situație subalternă? Acestor oameni, în multiplele lor variante, le adresez rechizitorii ironice, dar nu cu glas tare, și nu ca să le schimb firea, ci spre a-mi dovedi mie însumi că știu ce mi se cuvine.

În lumina acestor mărturisiri și după ce sper că am stabilit raportul între modestie și orgoliu, și n-am ascuns că am și eu ca atâția alții păcatul îngâmfării, se va înțelege cum am judecat confuzia unui funcționar de consulat, de la Paris, capitala culturală a lumii. Ducându-mă să cer o hârtie, către alt consulat, pentru o prelungire de viză, funcționarul, care ce-i drept nu era atașatul nostru cultural acolo, după ce m-a întrebat de meserie, s-a concentrat încrețindu-și fruntea și încruntându-și sprâncenele, și după ce și-a scormonit în memorie, mi-a spus satisfăcut, luminându-se la față: „Știu, am citit cartea cutare!” Dar acea carte era scrisă de altcineva, și cu totul altfel decât am scris eu vreodată.

Să nu fi avut exemplul lui Rebreanu și Lovinescu aș fi simțit multă umilință, căci de furie nu poate fi vorba, la firea pe care mi-am dezvăluit-o mai înainte. La vremea aceea aveam răspândite cu mult peste un milion de exemplare din cărțile mele. Să nu ținem seama că multe din acele exemplare trec din mână în mână și astfel numărul cititorilor ajunge la câteva milioane. Să luăm doar cifra inițială, dovedită și indubitabilă. A cui e vina că omul acela, oricât de modestă o fi fost funcția lui în orașul lumină, nu intra în primul milion din cele douăzeci de milioane de locuitori ai țării noastre?

Din prudență, aveam nevoie de un atelier mecanic, să-mi verific frânele și direcția, ceea ce va putea să pară o obsesie. Dar, îmi place să merg repede, și trebuie să știu pe ce pot să mă bizui.

A doua zi, luni dimineața, reluându-mi plimbarea, am ajuns la reprezentanța Automobil Clubului Român în Suedia. Am găsit acolo un om care, dezmințind așteptările mele pesimiste, m-a luat sub protecție, mergând până la a-mi dărui o sticlă de whisky în ziua când plecam mai departe. O sticlă de whisky în Suedia ar fi fost pentru mine aproape inaccesibilă. Nu-i însă motivul principal pentru care-i port recunoștință acelui om, și, cu toate că nu m-am învrednicit să-i scriu, îl țin minte.

Îndată ce mi-a aflat păsul, mimica lui a devenit îngrijorată, și m-a prevenit că atelierele mecanice sunt tot atât de scumpe ca whisky-ul. Știam, dar n-aveam încotro și eram pregătit pentru sacrificiu. „Mai bine să mergem la Ambasadă, mi-a propus el. Acolo se va găsi un mecanic care să vă ajute. Îngăduiți-mi să telefonez ambasadorului.”

S-a strâns pielea pe mine. Știu că ambasadele au alte treburi decât să se ocupe de nevoile unui automobilist aflat în încurcătură, și nici chiar de ale unuia în restriște. Bănuiesc că sunt mulți care sună la ușă, cu belele de toate felurile, cu cereri sâcâitoare adesea irezolvabile. Decât să intru în categoria lor, mai bine trec pe departe. Nu m-a mirat că la Roma, dacă am avut o treabă la Ambasadă, nu mi-a spus nimeni „Bine ai venit în Italia, ce planuri ai și cu ce ți-am putea fi agreabili?” Așa se spune în limbaj ales, diplomatic. Omul care m-a primit știa că mă aflu într-o călătorie de informare, și că urma să scriu o carte; am și scris-o și cine a vrut a putut s-o citească. Poate că o asemenea intenție trebuia să nu fie indiferentă Ambasadei noastre de la Roma, și s-ar fi cuvenit să ciulească urechile, să mă întrebe cum înțeleg eu treburile cu Italia. Știu doar că pentru o prelungire de viză am plătit cinci

mii de lire, ceea ce de fapt îmi scurta călătoria, când eu urmăream tocmai contrariul.

Nu m-am mirat că la Paris, când am sunat la poarta ambasadei, crezând că și consulatul era tot acolo, s-a deschis numai o ferestruică și un portar cu mutra neîncrezătoare, după ce mi-a ascultat întrebarea parcă îndoindu-se de bunele mele intenții, m-a îndrumat să mă duc după colțul străzii, fără să-mi spună: „Bine ai venit la Paris!”, în limba noastră românească, pe care o vorbeam și unul și altul. Pe urmă a închis ferestruica și a tras zăvorul. Înțeleg și mă împac cu toate.

De neînțeles însă mi s-a părut ce-am pățit la reprezentanța noastră comercială de la Madrid, căci nu aveam ambasadă pe vremea aceea. Și doar acolo mă cunoșteau, mai fusesem, cu atașatul cultural stătusem de vorbă, chiar și despre călătoria mea în Spania, unde venisem tot cu scopul să scriu o carte, pe care de asemeni am scris-o, ceea ce este un act cultural va să zică. O asemenea intenție, credeam eu, trebuie să-i intereseze, de aceea sperasem că n-au să mă lase în încurcătură, când mai târziu m-am dus acolo cu o nevoie cum nu s-ar fi putut mai modestă. Mi se furaseră actele mașinii la Sevilla, și circulam pe baza unei adeverințe a poliției. Numai că era nevoie, cum mi s-a spus, s-o traduc în limbile țărilor pe unde mă întorceam acasă, iar consulatele respective s-o autentifice. Așa am făcut și n-a fost greu, decât că am bătut drumurile și am pierdut timpul. Cu același scop m-am întors și la reprezentanța noastră, căci și în România puteau să mă întrebe de acte și aveam nevoie ca adeverința mea să fie autentificată în traducere românească. M-au pus să fac o cerere, și după ce-am așteptat mai bine de o oră, în care timp poate țineau sfat după ușa capitonată, vechiul meu cunoscut, atașatul cultural mi-a adus înapoi hârtia, în colțul căreia reprezentantul certifica autenticitatea semnăturii mele, deși nu mi-o contesta nimeni, iar eu cerusem altceva. Se înțelege că un asemenea document părea făcut numai ca să ne aflăm în treabă, și nu mi-ar fi fost de nici un folos la controlul circulației. Noroc că de la Timișoara până la București nu mi-a cerut nimeni actele.

Se înțelege cât de îndoit și de stânjenit eram de poziția mea în fața Ambasadorului de la Stockholm. Și nu am devenit cu totul încrezător nici când, fără a pune întrebări și fără a ține sfat cu nimeni, ne-a poftit să venim repede. Cele mai multe sentimente despre întâlnirea noastră le păstrez pentru mine. Dar n-am de ce-mi ascunde gratitudinea; fiindcă din clipa când ne-am întâlnit și-a dat osteneala să-mi fie bine acolo. Este adevărat că făcea

parte din prima parte a milionului de oameni care mi-au citit cărțile, dar știam, de la cel ce mă dusese acolo și stăruise să nu ocolesc Ambasada, că la fel de prevenitor era cu oricine se afla în vreo nevoie. Este adevărat că la Stockholm vin mai puțini oameni decât la Paris sau la Roma, dar firea cuiva nu se schimbă în raport cu volumul solicitărilor. Cine are o acreală în suflet o păstrează și în vacanță, și pe patul de moarte, și pe lumea cealaltă.

Șoferul ambasadei a mers cu mine la hotel, și m-a pilotat să mă întorc cu mașina, ceea ce fără el nu mi-ar fi fost mai ușor decât în alte orașe necunoscute. Pe drum, la ducere, m-a sfătuit ce se cuvine să văd la Stockholm, din câte nu văzusem încă. Am descoperit în el un ghid cu o foarte bună informație, și cu darul selecției; mi-a fost de folos să-i urmez sfaturile. Abia acum, când mă simțeam răsfățat ca niciodată, m-am gândit că merita să-mi amân plecarea cu o zi, ca să mă odihnesc și să mă bucur de prietenie. Însă apucasem să anunț la hotel că rămân numai două zile, și camera era dată; n-am avut energia să caut în altă parte.

Dar se poate vedea un oraș ca Stockholm numai în două zile? Sigur că da; esențialul poate fi surprins într-un timp și mai scurt, numai în câteva ore norocoase și inspirate. E foarte obositor să cunoști lumea așa, de multe ori mă simt incapabil să mai înregistrez o impresie, dacă nu apelez la energiile de rezervă. Încetul cu încetul se vor consuma și ele; sunt resemnat că după aceea să înceapă o lungă odihnă.

Ce-am văzut bunăoară luni dimineața, în ziua a doua? După ce am băgat mașina în curtea ambasadei, dintr-o ochire ne-am dat seama că frânele sunt bune, și pierderea de lichid care mă alarmase atât, era neglijabilă; poate aici aș fi găsit garniturile pompei centrale, am socotit însă și eu și șoferul că mai puteam aștepta până în Germania, unde-i fabricată mașina. Am vrut să mai verific o dată convergența roților din față, care se cam modifică, fără motive vizibile, de aceea a și devenit pentru mine un fel de obsesie. Într-adevăr, am găsit o diferență de vreo trei milimetri, în plus sau în minus, nu mai țin minte. Am socotit că este nevoie să se remedieze, și s-a remediat prin bunăvoința șoferului, dar am făcut greșeala să mă încred în măsurătoarea cu sfoara, ca pe vremuri, când nu existau instrumente mult mai precise. Pe drum am fost nevoit să aduc roțile în vechea poziție; nu-i vina nimănuia.

Toată această treabă nu ne-a luat mai mult de o oră și jumătate și până la patru după amiază, când aveam întâlnire cu ambasadorul îmi rămânea destul timp să bat străzile. Am lăsat mașina și-am pornit cu piciorul. Mă aflam în partea continentală a orașului, pe o înălțime și de acolo toate

străzile curgeau la vale, cam spre zona din jurul poștei, unde mă socoteam, ca să zic așa, ca la mine acasă. Singura dificultate a plimbării era să aleg o stradă dintre celelalte, și neștiind pe unde or fi casele mai frumoase, am mers în zigzag, de la una la alta, aproape pe toate. Așa cred că am izbutit să văd întreg cartierul, care este partea civilă a orașului, cu locuințe, mai mult vile, cu un etaj, mai rar cu două, adesea cu o grădiniță în față, izolate și neanimate. Rar se vede o clădire mai impozantă, o școală, o policlinică, o instituție mărginașă. Rar întâlneam oameni pe stradă; probabil dimineața își dădeau drumul la vale, în zvârcoleala orașului, pe care o știam, și nu se mai întorceau până seara. Nu se vedeau copiii și nu li se auzea gălăgia; probabil școlile erau în vacanță. Nicăieri nu am întâlnit o separare mai netă între partea activă a unui oraș, și aceea destinată vieții de familie; parcă mă aflam într-un orășel de provincie, și ceea ce este mai ciudat, tocmai acest cartier mi se părea o insulă, pe când insulele adevărate, care se vedeau jos, sub monumente și case, alcătuiau continentul.

Iată ce-am mai descoperit la Stockholm, și chiar dacă nu-i mare lucru, am făcut un pas înainte. Tot coborând am ajuns în centru, care nu-i un punct, ci o vastă circomferință. Am văzut orașe, și nu din cele mai mici, cu centrul cât o piață, unde încap primăria și instituțiile importante, apoi banca, poșta, iar pe o latură gara cu două hoteluri care o încadrează; și cu un monument în mijloc, sau cu o fântână arteziană. Dincolo de toate acestea începe periferia, care, paradoxal, devine centrală. Am văzut orașe, și nu sunt puține, cu două centre, la fel de importante, cum sunt ouă cu două gălbenușuri; dacă germinează amândouă, nu știu cum se pot dezvolta doi pui, în aceeași găoace. Dar asemenea orașe există, Berlinul era unul din ele, și sunt altele nu cu două, ci cu mai multe centre, mai apropiate sau mai îndepărtate, adesea lipite, printre ele putându-se pune Londra și Parisul, lăsând la o parte New York-ul și altele pe care nu le știu încă.

Stockholm-ul are un singur centru care însă acoperă întreg orașul, după ce lași la o parte cartierele de locuințe. N-ar fi de folos nimănui să identific străzile pe unde mi-am purtat pașii și să le spun numele. Într-o grădină publică, mărginită de chioșcuri, bufete și cafenele, văzusem în ajun multă lume. Pe una din laturi era o estradă, și în față scaune, așezate ca la teatru. Nu că aș fi vrut să-mi găsesc și eu unul, dimpotrivă, am trecut atât de repede că nici n-am luat seama ce artiști și cu ce se produceau pe estradă, dar n-am văzut un scaun liber; orășenii se înghesuiau ca la pomană, unii mai stăteau și în picioare, pe margini, și după îmbrăcăminte, după

fizionomie, nu păreau nici coate-goale, nici gură-cască. Era un concert popular, sau un spectacol de estradă, cred că am auzit un pian și o vioară iar mai târziu m-a ajuns din urmă un ropot de aplauze. Cum nu m-a oprit nimeni să trec prin grădină, și aș fi putut să mă așez dacă găseam scaun, însemna că spectacolul era gratis; așa mi-am explicat și aplauzele, prea generoase pentru o scârțâială de vioară; dacă nu scot bani din buzunar, oamenii au inima mai slobodă. E uimitor câtă lume destul de înlesnită ca să-și poată plăti biletul, strâmbă din nas când aude de un spectacol, sau de altul și nu se duce să-l vadă, în schimb dă buzna unde este gratis, fără să se întrebe dacă merită să-și piardă timpul, care de multe ori e mai prețios decât costul unui bilet de teatru. Nu știu sigur de ce, poate fiindcă este orașul premiului Nobel, poate fiindcă îl socoteam dincolo de zona poluată a Europei, într-o geografie proaspătă și aerisită, căci altfel cum ar fi dat-o pe Greta Garbo? aveam impresia că Stockholm este centrul aristocratic al continentului. Și într-adevăr, oamenii de la spectacolul acela nu erau luați de pe stradă, toți aveau parcă blazoane, cu fața lor distinsă, bine bărbieriți, cu cămăși albe, cu îmbrăcăminte curată, periată, călcată, pe care știau s-o poarte, chiar dacă unii își țineau haina pe mână, fiind o după-amiază caldă.

Când m-am întors, după vreo oră, i-am găsit tot acolo, atenți și aristocratici, urmărind niște comicării de pe scenă, un scheci cu aluzii politice, fiindcă recunoșteam nume de circulație mondială, șefi de guverne, generali cu renume, președinți ai Americii.

În ora cât lipsisem am mai văzut o parte a orașului, marea arteră comercială, sau una din ele, cu birouri și magazine. Pe o parte se ridicau câteva blocuri-turn, de metal și sticlă, geamuri prin care nu se vede înăuntru, de par oarbe și te fac să crezi că dincolo de ele este o atmosferă sinistră. Sigur că nu poate fi decât o impresie, am avut-o însă pretutindeni unde am văzut asemenea construcții, căci este plină lumea de ele, făcute parcă după un plan unic, omologat de o comisie mondială de mizantropi cu renume.

Mi s-a spus că de la o anumită înălțime în sus, de la etajul al șaptelea, al optulea, nu mai știu bine și de altfel cred că părerile variază, construcția se scumpește progresiv, până ce ar putea deveni oneroasă, dacă așa nu s-ar economisi spațiile centrale, atât de căutate și de rentabile. Stilul se potrivește la New York, care, așezat pe o stâncă înconjurată de ape nu putea crește decât în înălțime, și se bizuia pe o temelie puternică. Dar ce rost au asemenea turnuri în spații deschise și mai ales fără aglomerație omenească?

Până la un punct, înțeleg că ele dau relief orașelor și pot să fie monumente de arhitectură, căci am văzut și din acestea, destule, prilejuindu-mi să mă bucur ca de o priveliște frumoasă, și să fiu mândru de ele, de parcă eu aș fi fost și constructorul și proprietarul. Dar cum aș putea să găsesc justificare, ca s-o îngădui, acelei clădiri ca un gigantic castel de apă, pus în mijlocul Parisului, lângă gara Montparnasse-Bienvenue, de unde face o concurență greoaie turnului Eiffel, nici el o prea fericită podoabă a orașului, decât că are mult ifos. Asta este, clădirile inutil de înalte dovedesc doar o ambiție!

Ce mai era nevoie la Stockholm de acele turnuri, când centrul orașului are o rază atât de mare și atâtea case de locuit nu sunt ocupate? Nu spun că mi-au displăcut, le-am înconjurat cu capul pe spate și-am admirat munca pusă de oameni în ele. Nu puteam să văd nimic pe ferestre, nici mobila, nici mișcările locatarilor, poate erau locuințe, poate birouri, dar mă întrebam câte săli și odăi or fi goale? Ca frumusețe a orașului mi-au plăcut mai mult podurile, și cu toate că dimensiunea lor principală este lungimea, mi s-au părut mai înalte decât turnurile țepene și oarbe; fiindcă podurile imită zborul păsărilor, și oricând ți le poți închipui că se înalță în aer, arcuindu-se pe deasupra celorlalte construcții.

Pe aceeași stradă comercială unde se amestecă arhitecturi felurite, am văzut o clădire izbitoare, remarcată de toată lumea, fiindcă reia stilul național, al conacelor și fermelor, ridicându-l la o scară enormă, și înlocuind lemnul cu materiale moderne, beton, zidărie și sticlă. Dar stilul îl determina tocmai lemnul! Fără el rezultatul mi s-a părut întristător, și întristându-mă eu însumi, n-am mai vrut să mă socotesc nici arhitectul, nici proprietarul.

Pe aproape era biroul de informații turistice, unde am intrat să iau planul orașului, fiindcă până atunci mersesem orbește. Înăuntru am dat de o fată care, de ce-aș ascunde, mi s-a părut foarte frumoasă, blondă, puțin bronzată, cu un zâmbet cuminte. S-a scuzat stânjenită, ca de o meschinărie, că planul nu era gratuit, ceea ce ar fi fost o obligație a orașului. Dar nu costa cine știe cât, și-apoi s-a compensat cu zâmbetul fetei. Vorbea atât de frumos, de natural și de delicat franțuzește, încât am întrebat-o unde învățase; s-a înroșit puțin, apoi mi-a spus că fusese logodită cu un tânăr francez. Într-adevăr, o asemenea limbă, modulată și gingașă, nu se poate învăța decât printr-o dragoste. Însemna că nu fusese o simplă legătură turistică, de sezon, și poate nu rămăsese fără urmă în suflet. În zâmbetul ei, nu mai puțin cald decât înainte, se ascundea acum o ușoară tristețe. Plecând, i-am spus: „îți urez să ai mai mult noroc cu logodnicul următor!” A ridicat ochii surprinsă,

m-am temut că făcusem o grosolănie. Însă în loc să se crispeze m-a privit cu recunoștință. De fapt îi dădusem o speranță. Îmi pare rău că nu mai știu unde am pus planul orașului.

Nu departe de acea stradă comercială am dat de un deal ondulat, un parc natural, cu arbori de pădure, lăsați în voia lor; m-am mirat că la câteva sute de metri se ridicau turnurile amintite și le vedeam printre ramuri. Dacă ele se făcuseră ca să cruțe parcul, să nu-l parceleze pentru a se construi case, atunci le admit și fie binecuvântate!

Tot urcând am ajuns la o biserică monumentală, Sfântul Johanes, de cărămidă roșie. După catedrala de la Upsala am crezut că nu-mi va mai plăcea nici o biserică de cărămidă. N-am de ales, sunt în zona unde cărămida predomină, cum predomină piatra în Spania. Dar mi-a plăcut și Sfântul Johanes, poate fiindcă deși în centrul orașului, părea într-o pădure pustie. Am mai spus cât se întinde centrul la Stockholm; el înglobează și parcul. Am intrat, nu se vedea nimeni înăuntru, m-am așezat pe o bancă să mă odihnesc, și am ascultat orga, fără să pot ghici unde era organistul. Muzica, apoi copacii, mi-au dat o stare de bucurie că mi s-au umezit ochii.

A doua zi, trecând prin grădina publică, aproape pustie acum, unde fusese spectacolul gratuit de duminică, am văzut printre scaune atâtea hârtii, cornete, pahare de plastic, poleieli aruncate, că m-a prins mirarea. Cum de mă păcălisem cu lumea aceea aristocratică, unde nu văzusem bine, ce înțelesesem anapoda? Acum trebuiau să vină finlandezii, să măture. Am făcut un salt înapoi, cu închipuirea și m-am regăsit la Helsinki. Atunci abia mi-am dat seama că în două zile cât stătusem acolo, nu văzusem nici un măturător de stradă; parcă orașul s-a născut măturat gata, și nu se murdărește niciodată. Dar ceea ce am văzut în grădina publică de la Stockholm nu poate fi decât o întâmplare, hai să-i zic duminicală; aș greși dacă n-aș spune cât de curat era restul orașului.

Deși gândul mi s-a dus la Helsinki, mă aflam pe aceeași latitudine cu Tallinn. Zadarnic am încercat să evoc amintirea zilei petrecute acolo, cei o sută de kilometri pe care Natalia Alver i-a făcut în goană, ca să mă întâmpine. Am revăzut numai apusul de soare, prelungit ceasuri, în drumul spre Leningrad.

Datorez șoferului de la ambasadă sfatul de a merge să văd Vasa. Nimeni altcineva nu-mi spusese, nici măcar fata de la oficiul turistic, deși întrebasem despre tot ce trebuia să se vadă. Numele Vasa nu-l auzisem.

Până la ora patru era timp tocmai bine, dacă dădeam drumul la pas și nu mă opream în vreo altă parte. Aveam de făcut un drum lung cu piciorul, nu pregetam, șoferul îmi spusese că merită.

Dar ce este acest Vasa, picat deodată în povestire? Cum aș putea răspunde mai bine, căci nu-i ceva să se mai fi văzut și altădată, și să poată fi înțeles ca din carte. În structura materială, Vasa este o veche navă de luptă, de vreo mie trei sute de tone, lungă de peste șaizeci de metri și lată de doisprezece fără o șchioapă. Construcția ei a început în anul 1625, la ordinul regelui Gustav al doilea, care vroia să aibă o flotă de război, pentru a stăpâni Baltica. În corpul acestei ambițioase corăbii a intrat o pădure întreagă, stejar în cea mai mare parte, ales bucată cu bucată, ca fibra să urmeze forma coastelor și a bordajelor. Când a fost gata i-au montat pe punți șaizeci și patru de tunuri de bronz, cântărind peste șaptezeci de tone. Trei ani după ce începuse construcția, în ziua de 10 august 1628, Vasa, botezată așa după numele unei vechi dinastii suedeze, s-a desprins de cheiul șantierului, unde fusese lansată, în portul Stockholm, nu departe de palatul de locuință al regelui. Mai înainte, amiralul încercase stabilitatea vasului, după o metodă copilăroasă, punând să fugă treizeci de mateloți dintr-un bord în altul; pe mare intervin forțe mult mai mari decât greutatea câtorva zeci de oameni. Dar chiar și cu atât, vasul se înclina prea tare, și atunci amiralul a lăsat baltă probele, fără să dea vreo alarmă. Nu știu cât de onorat este în istoria marinei numele acestui amiral și nu știu cine va veni să-l apere, dacă voi spune că n-a făcut altfel decât struțul care își bagă capul în nisip, să n-audă și să nu vadă. Căci Vasa, cu abia patru pânze ridicate, când presupun că avea cu zecile, n-a apucat să facă mai mult de câteva sute de metri și s-a înecat în port, unde am fost și eu să văd locul. Așa s-a întâmplat, s-a înclinat pe-o parte, n-a mai putut să se îndrepte, apa a năvălit pe saborduri și în câteva minute a tras-o la fund, unde adâncimea era de vreo treizeci de metri. Nimic n-a putut să se salveze, decât probabil câțiva oameni. Nu prea se știe câți erau cu toții; trei sute de ani mai târziu, în cală s-au găsit vreo douăzeci de schelete.

A fost proces, din ordinul regelui, care se înțelege cu ce mâhnire și cu ce mânie a aflat vestea. Mă uit pe planul portului, și-mi dau seama că ar fi putut să vadă cu ochii lui cum s-a înclinat și s-a scufundat Vasa, dacă se afla

în palat și s-ar fi uitat pe fereastră. Vinovatul n-a fost găsit, se pare că era nevoie să recunoască, și n-a recunoscut nimeni. Constructorul, un olandez, s-a apărat spunând că planurile erau aprobate de însăși înălțimea sa, regele. Treaba a rămas încurcată. Dar amiralul, întreb eu după mai bine de trei veacuri?

Vreo patruzeci de ani mai târziu, cea mai mare parte a tunurilor de bronz au fost scoase de la fund, cu ajutorul unui clopot primitiv de scafandru. A urmat o tăcere îndelungată. Abia în anii noștri cineva și-a adus aminte, a făcut cercetări, a descoperit epava, destul de strivită și după mai bine de un deceniu de tatonări și instrumentații, ea a fost adusă la suprafață. Reparațiile și reconstituirea părților prăpădite au cerut alți ani de muncă, apoi nava salvată a fost pusă într-o casă de aluminiu și sticlă. Acolo am văzut-o, și mi s-a părut gigantică, între pereții care limitau spațiul. O ploaie fină, nu știu de unde pornită, dar desigur studiată științific, se abătea asupra ei, tot timpul, să mențină lemnul într-o umiditate fără de care s-ar dezagrega repede după o imersiune de peste trei secole. Această îngrijire continuă, plus construcția adăpostului, care-i un muzeu cu toate anexele cuvenite, reprezintă o cheltuială enormă, și ea se adaugă la tot ce a costat aducerea vasului pe linia de plutire, în ani lungi de eforturi ingenioase, uneori nereușite, și în sfârșit la banii care s-au mai băgat în reconstituiri și reparații.

Așa cum am văzut-o acolo, îngrijită încontinuu, supravegheată, controlată, Vasa mi-a amintit de bolnavii damnați care trăiesc într-un plămân de oțel, acționat mecanic, și stau așa, nu o zi, ci toată viața câtă le mai este dată, nemișcați, întinși pe spate, într-o cabină ca un sarcofag, având afară doar capul, cu gura care îngurgitează, cu ochii care văd numai tavanul, cu urechile care aud numai scârțâitul ritmic al aparatului, și cu creierul care gândește și le înțelege pe toate, ținându-le trează spaima că oricând motorul ar putea să se oprească. Decât așa, mai bine lipsă, Dumnezeu să mă ierte!

În țara vikingilor, cei mai temerari navigatori din câți cunoaște istoria de la fenicieni încoace, și poate chiar dinainte, un asemenea cult, pentru o asemenea epavă mă miră și mă nedumerește. O poate socoti cineva o mândrie națională? Am citit de zeci de ori broșura, destul de cuprinzătoare, unde se spune ce a fost Vasa, cum s-a construit, cum s-a scufundat, cum s-a readus la suprafață și s-a pus la loc de mare cinste. Nimic nu se poate înțelege greșit din ce scrie acolo, faptele sunt clare, fără echivoc și fără îndoială. Dar cum, nimeni nu vede că Vasa este mai degrabă o pată în istoria

navigației? Cum s-a putut construi o asemenea eroare, în țara celor mai minunate bărci făcute vreodată de oameni?

Le-am văzut după câteva zile, la Oslo, bărcile vikingilor, adevărate, cum s-au păstrat mai bine de un mileniu, și mi s-au părut neîntrecute în frumusețe. Am stat și m-am uitat ceasuri la ele, fiindcă bărcile au în viața mea un loc nostalgic, neocupat încă de altceva. Am învățat să le cunosc încă din faza lor virtuală, imaginație și gândire puse pe hârtie, când am cercetat sute de planuri, modele din toată lumea, ca să-mi aleg unul. Erau opera celor mai renumiți arhitecți navali ai vremii noastre, cu cele mai rafinate inovații prilejuite de tehnica modernă, dar cele mai izbutite păreau inspirate de bărcile vikingilor. În amintirea mea rămâne o bucurie timpul cât m-am uitat la ele, în muzeul de la Oslo, uimit și fermecat de puritatea liniei lor, care prin nimic n-ar putea fi redată mai bine, nici prin desen, nici prin sculptură, decât prin muzică. Aceste bărci s-au întrupat dintr-o cântare a mării, ritmată de mișcarea valurilor și li s-a adăugat, la prova și la pupa, câte o bătaie de aripă, din zborul pescărușilor. Dacă s-au găsit oameni să simtă această mișcare și această muzică, pe urmă nu le-a fost greu să traverseze Oceanul Atlantic, până la un continent nou, neștiut de nimeni, și care abia după secole a intrat în geografie, numindu-se America.

Într-un hangar, alături de bărcile vikinge stătea ca un urs brun, cam ursuz, dârzul și neînfricatul Fram, vasul polar al lui Fridtjof Nansen. El nu are un trecut tot atât de vechi ca Vasa, în schimb a înscris o pagină de neuitat în istoria descoperirilor geografice. Măcar pentru că a rămas aproape trei ani blocat între ghețuri, și a derivat împreună cu ele, nu dintr-o greșeală de navigație, ci după un plan studiat științific și urmărit cu temeritate. Îl știam din prima adolescență, îi citisem povestea, și tot timpul după aceea vroisem să mai aflu câte ceva, până ce am ajuns la Oslo, unde l-am văzut cu ochii. Și nu doar că l-am văzut, ci mi-a fost îngăduit să mă urc pe bord, fără să-mi ceară nimeni a-mi scoate pantofii; i-aș fi scos singur, aș fi mers cu ei în mână, dar sunt adversarul parăzii și gesturilor demonstrative; îmi celebrez culturile în tăcere și departe de ochii oamenilor.

Am mers prin toate ungherele, în cală, în camera motorului, primitiv și nu prea puternic, dar care își făcuse treaba cu bărbăție. Am văzut coastele de stejar, groase de aproape jumătate de metru și bordajul de două șchioape. Am vrut să dau cifrele exacte, cum le știusem în tinerețe, dar mi-am rătăcit însemnările și neavând alt mijloc de informație, m-am aplecat să caut în Marele Larousse, care le spune pe toate. Despre Fram nu spune decât ce

încape în cinci rânduri și jumătate. Mâhnit, am vrut să văd de ce spațiu se bucură Fridtjof Nansen, care în afara cercetărilor lui geografice, din ținuturile înghețate, unde atâți și-au lăsat oasele, a avut o viață bogată și generoasă, închinată umanității; am găsit abia patruzeci de rânduri, unde nici nu înțeleg cum a putut să se comprime biografia unuia din cei mai iubiți oameni ai vremii când începeam să înțeleg viața. Dacă meritele unui om se pot judeca oarecum după câte rânduri îi consacră o enciclopedie răspândită în toată lumea, apăi cum e posibil, m-am gândit puțin scos din fire, ca Larousse-ul, oricât ar fi el de franțuzesc, să-l pună pe Alain Gerbault alături de Nansen? Căci nu-i dă mai puține rânduri! Se poate face comparație? De când spun și nimeni nu vrea să mă creadă!

Consolarea mea este că am fost pe Fram și mi-am împrospătat vechile credințe, admirații și iubiri din anii de școală. Am coborât o scară, am urcat alta, am fost în bucătărie, în cazarma echipajului, în careul ofițerilor, în cabinele înghesuite și cam strâmbe, după forma bordajului și chiar în cabina lui Nansen, nu mult mai mare și mai puțin strâmbă decât celelalte. Am călcat peste tot cu aceiași pantofi care au bătut străzile Bucureștilor, și trecând peste ceea ce continuam să cred că era o impietate, am avut sentimentul unui privilegiu rar dat oamenilor, să trăiesc aevea o poveste din tinerețe.

Fram stătea bine acolo, în hangarul lui de la Oslo, lemnul nu era în primejdie să se năruie, și nu cădea pe el ploaia sfințită, ca pe moaștele de la Stockholm.

Am făcut un drum în afara orașului, destul de departe, pe drumeaguri de pădure, cotite și pline de frunze, până am ajuns pe malul unui golfuleț cu stânci pe margine și umbrit de arbori. Se vedeau câteva vile, câteva bărci pe apă, o mică stațiune de vacanță, ascunsă și liniștită. Aceasta era, mi-a spus ambasadorul, cea mai frumoasă priveliște din jur de Stockholm. Am simțit că mă spiona cu coada ochiului, să surprindă pe fața mea mulțumirea și emoția. Dar eu văzusem de zeci de ori ceea ce aveam acum în față, și nu putea să mă impresioneze. Apoi, deodată am simțit în suflet o tulburare neprevăzută, m-a năpădit un sentiment de recunoștință. Acest om pe care nu-l cunoșteam acum câteva ceasuri, îmi dăruia așa, dintr-o dată, întreaga lui simțire și aștepta să mă bucur. Din câte locuri unde putea să mă ducă îl alesese pe primul de lângă inimă. Ca să ajungem la el făcusem patruzeci de kilometri; pe drum se gândise ce încântat am să fiu, și cât o să crească, prin

încântarea mea, vechea lui încântare. În felul acesta își dăruia omenia, pe neștiute, printr-o scânteie spontană de prietenie, care a făcut să-mi bată inima mai repede și să mi se încălzească obrajii.

N-am putut să-i spun gândurile, și nici acum nu știu dacă le-am spus bine. Se înțelege oare? Nu mi-a dăruit ceasornicul de la mână, nici o tabacheră de aur, ci a vrut să împartă cu mine o emoție. Mi-a picat bine. Din când în când aveam nevoie de sentimente proaspete. Cele din amintire nu ne mai pot da o satisfacție suficientă, sunt și ele într-un fel răcite și sărăcite, ca alimentele conservate. Sufletul are nevoie de vitamine.

În drum ne-am oprit la casa-muzeu a sculptorului Carl Milles, despre care nu pot spune mare lucru, decât că nu înțeleg de ce a emigrat în America, unde nu-i mai știu urma, după ce în țara lui își făcuse un nume ținut în mare cinste și astăzi. Multă lume a emigrat în America, născută ea însăși din emigrație. Dacă s-au dus acolo până și țăranii noștri din Transilvania, fără să aibă fire nomadă! În copilărie, când aflam de această mișcare de oameni, mi se părea că la mijlocul Americii arde un felinar puternic, luminând până la coasta altor continente și atrăgând lumea ca pe fluturii de noapte. Era o imagine greșită, fluturii simbolizează ușurința, de aceea își ard aripile. Emigranții, împinși de obicei de o nemulțumire, au firi mai dârze.

Nu voi vorbi de doi sculptori, unul după altul; locul îl rezerv lui Gustav Vigeland, pe curând, când voi ajunge la Oslo. De pe terasele casei lui Milles, aflată pe înălțimi înverzite, se vedea Stockholm, în vale, ca într-o fotografie aeriană. Cum îl bătea soarele, făcându-l să strălucească, mi s-a părut o cetate fericită, aș fi vrut să mai rămân la ea și nu-mi venea a crede că atâți oameni se sinucid acolo, iar atâția alții emigrează, lăsând casele goale.

După ce-am mai cutreierat orașul, și-am întâlnit iarăși derbedei beți aruncând cu pietre în firme, încolțiți apoi de poliție, după ce am văzut strada animației de la miezul nopții, când fetițele de doisprezece ani ies să-și încerce puterea precoce, seara s-a terminat cu o masă frugală și intimă, la ambasadă; slavă domnului, să fi fost cu ceremonie nu mi-ar fi priit nici mâncarea, nici vinul. Am băut vin roșu, de Valea Călugărească; îi duceam dorul. Gazdele mele n-au prea mâncat, s-au ocupat mai mult de mine, nu era ora lor de masă, deși în multe locuri din lume s-a adoptat ora mea, șase seara, când cred eu că este bine să termini toate treburile zilei. Un trai mai

rațional nu cred că există, deși o altă parte a lumii nu-l admite și nici nu-l poate concepe.

Am fost deprins din copilărie, apoi din internate, din școli militare, cu mesele rituale ale zilei, dimineața, la prânz și seara. Gustarea de la ora zece și ceaiul de la patru după-amiază au dispărut cu timpul, din grabă și poate din sărăcie. Însă în copilăria mea se respectau, după cum se respectau și celelalte mese, prânzul la miezul zilei, fix ora douăsprezece, iar cina la căderea întunericului. Într-un fel era rezonabil să împărți ziua în două, și la mijloc să fie masa principală. Dar nici cina nu era o masă redusă, se mânca temeinic pe vremea aceea, începând cu supa, continuând cu o mâncare gospodărească, și sfârșind cu friptura, fără a mai pune la socoteală desertul care nu lipsea niciodată, măcar un compot dacă nu prăjitură.

A început vara, la mare, de multă vreme, atunci când restaurantele erau abia câteva, înghesuite, pline de oameni congestionați și de muște nervoase. Totuși îmi făceam datoria intrată în sânge, plecam de pe plajă, odată cu toată lumea, lăsând în loc pescărușii și pierzând partea cea mai fierbinte a zilei. În plus înduram înghesuiala, nădușeala, tratamentul zmucit al chelnerilor care își mai băgau și degetele în farfurie și pentru o amărâtă de mâncare, grasă și sleită, pierdeam două ore, lăsând marea să mă aștepte. Așa m-am decis să-mi iau de-ale gurii pe plajă, eram obișnuit din excursii sau petreceri la iarbă verde, care se obișnuiau și-n vremea copilăriei mele, când îmi făceam stilul de viață. Numai că pentru a cumpăra cele necesare trebuia să stau la coadă, la băcănie, apoi la pâine, în loc să mă plimb pe malul mării. Și-atunci, într-o zi, mi-am declarat război mie însumi și m-am hotărât să nu mănânc nimic până seara. Nici n-a fost greu, de ce m-aș plânge, am rămas pe plajă, singur cu pescărușii, nu-mi era nici foame, nici sete, mă simțeam ușor și slobod, și-am socotit că triumfasem asupra unei sclavii care nu era altceva decât o obișnuință nefericită.

Se mai întâmplase și alteori până atunci să trec peste o masă, sau peste mai multe; nu mă gândesc la cazuri de boală, când nici nu-ți arde de mâncare, ci la zile de lipsă, căci n-am fost scutit de ele. Am spus odată că foamea îți dă o stare de optimism, da, când știi că te așteaptă o masă bună. Foamea din sărăcie însă, foamea fără soluție și fără speranță e o tortură, pentru viscere și nu mai puțin pentru suflet. O cunosc milioane de oameni și astăzi, când alte milioane se supun la grele regimuri de slăbire, iar restul se îngrașă fără măsură.

Foamea mea, pe care nici n-ar trebui s-o numesc așa, ca să nu profanez sfânta foame adevărată a săracilor, e o bucurie zilnică, o ascensiune spre sferele pure, unde spiritul învinge materia, măcar vremelnic, căci nu vreau să fiu fățarnic și să ascund cu ce plăcere aștept masa de la ora mea, cea mai rezonabilă pentru un om din vremea noastră. Până atunci spiritul îmi rămâne liber, iar trupul nu se îngreuiază, nu trag la somn și creierul nu-mi amorțește, rămân receptiv la tot ce mă solicită. Așa ziua se lungește și timpul câștigat știu ce preț are, mai ales în călătorie, când orice oră pierdută, în locuri unde vii o singură dată și nu poți să stai multă vreme este un motiv de regrete și de tristețe.

Și dacă mi se va spune că nu e bine să mănânci mult seara, am să răspund celor ce-mi poartă de grijă, că în primul rând nu mănânc mult decât poate la mesele cu prieteni, unde te iei după alții. Am martori că dator să particip la ospețe de familie, cu bucate ispititoare cărora le cunoșteam gustul și nu neg că făceau să-mi lase gura apă, am stat între comeseni țeapăn, respingând ca un fachir orice tentație. Nu mi-a fost greu și m-am ridicat de la masă cu un sentiment de mândrie.

Iar masa mea de seară, nerecomandabilă, cum mi se spune, chiar dacă o descriu și arăt cât este de frugală, nu e amenințată de un somn înainte ca digestia să fie gata, cum pățesc alți oameni, și chiar sfetnicii mei, care după ce se ghiftuiesc cu de toate, la prânz, când e voie, nu așteaptă nici un sfert de oră, apoi pun capul pe pernă și încep să-i tragă la aghioase, ceea ce se cheamă siestă și e recomandată de medicina mai veche. Eu după masa mea de seară, dacă sunt departe, mă plimb prin orașele străine, ca să văd ce n-am avut timp ziua, și cu acest prilej să descopăr ceva și din viața lor de noapte. Nu mă dau în lături de la plimbare nici când sunt acasă, deși mă cam plictisește să bat aceleași străzi și aceleași parcuri, dar de multe ori merg mecanic și între timp îmi fac planuri de cărți și de viață. Sau dacă rămân acasă ascult muzică și stau de vorbă cu prietenii până ne apucă miezul nopții, când simt că aș putea să încep altă masă dacă aș fi lacom.

N-am stofă de misionar, și de teamă că aș putea să îndemn lumea la rele, după concepția altora, mă feresc de obicei să dau sfaturi. Dar dacă scriind aceste rânduri se va găsi cineva să mă urmeze, înseamnă că nu le-am scris degeaba. Eu tot mai cred că renunțând la una din mesele zilei omenirea s-ar face mai bună.

Șederea la Stockholm s-a încheiat în atmosfera neașteptată a unei seri de familie; poate în acest fel se crea o demarcație între două părți ale călătoriei.

Mi-am lăsat mașina la ambasadă, șoferul m-a condus la hotel, a doua zi a venit și m-a luat, cu bagajele, apoi, îndemnat de ambasador, care a coborât în curte să-mi ureze drum bun mai departe, m-a pilotat până am dat în șoseaua spre Oslo, scutindu-mă de grija orientării.

Golful din afara orașului, cu stâncile, cu vilele, bărcile și arborii unde ambasadorul m-a dus cu atâta bucurie și pe care eu l-am privit absent și încruntat, fără să-i simt frumusețea, îmi vine astăzi în minte cu o claritate mult mai mare de cât fusese imaginea lui în clipa când am captat-o. Era un loc fermecător, așa îl văd și îl simt astăzi, și ce-aș mai vrea să fiu iarăși o oră acolo!

24

Cei aproape șase sute de kilometri până la Oslo reprezintă un drum fără amintiri; o rutină. Am mers absent, cu ochii înainte, cu capul între umeri, incapabil să înregistrez o impresie și să simt o tulburare în suflet. Cred că întâlnirea de la Stockholm, neprevăzută în planul călătoriei, îmi cam sleise capacitatea emotivă. Îmi trebuia un timp de reculegere și odihnă și m-am folosit de orele drumului.

Uitasem cu totul supărarea mea pe Norvegia când am ajuns, la frontieră. Până acolo lăsasem în urmă una după alta șoselele care m-ar fi dus spre sud, ca să trec în Danemarca, dacă nu mai vroiam să merg la Oslo, cum mă gândisem în ziua deprimantă de la Narvik și Fauske. Dar cred că să fi rămas cu încăpățânare la această intenție, mâinile ar fi refuzat să pună volanul la stânga, ca să schimb drumul, m-aș fi făcut că nu văd indicatoarele de la răspântii, spre Malmö, spre Hälsingborg, din sudul peninsulei, și aș fi mers înainte, cum făcusem în ziua când am luat-o spre Capul Nord, schimbându-mi gândul în ultima clipă.

Nici nu-mi mai dădeam seama ce însemna Oslo, ce-ar fi putut el să-mi ofere, îmi fugise totul din minte, știam doar că trebuia să ajung și acolo, aș fi fost neîmpăcat altfel.

Cea mai mare parte a drumului a continuat în Suedia, printre ape albastre ca lacurile finlandeze, și m-aș fi crezut pe malurile lor câteodată, dacă priveliștea n-ar fi avut reliefuri mai pronunțate și pădurile n-ar fi fost mai robuste. În Suedia imperială de altădată, peisajul are mai multă putere de dominație și cred că nu-i lipsește o anumită trufie.

La Oslo am ajuns ghidat de marcajele portocalii ale șoselei, care aici era bună, după cum vremea era frumoasă și însorită. În schimb creștea aglomerația, din ea oboseala și câteodată îmi aminteam zilele din nord, unde mergeam zeci de kilometri fără să întâlnesc oameni, ci numai reni și mesteceni. Nu vroiam să regret nimic, fiindcă n-aș fi fost sincer cu mine; nu mă silise nimeni să dau bice la cai ca să merg mai iute spre casă, fusese propria mea voință și nimic altceva, dar dacă mă gândesc cu luciditate, între mine și lumea aceea, cu oricâtă curiozitate aș fi străbătut-o, dornic s-o aflu, a existat mereu o neconcordanță, care devine tot mai vizibilă pe măsură ce mă apropii de latitudinea mea firească.

Îmi alesesem hotelul încă de la frontieră, unde am schimbat banii; nu mi se păruse scump, față de costul vieții, decât că o cameră atât de înghesuită nu mai văzusem și mi-a cam făcut silă. Eram prea obosit să caut alta, am rămas, dar mi-am pus în gând ca altădată să fiu mai cu grijă. Am vrut să fiu, și când colo, la Lübeck, în nordul Germaniei, parcă mi-a luat Dumnezeu mințile, căci am nimerit într-o cameră și mai pocită, care pe deasupra n-avea fereastră, ci un luminator în mijlocul tavanului. Auzeam zgomote jos și mă mânca pielea de ciudă că nu puteam să văd ce se întâmplă pe stradă, decât dacă pierdeam timpul să mă urc pe un scaun și să scot capul deasupra acoperișului.

Camera de la Oslo, cât era de mică, avea o fereastră mare, numai că în fața ei se legăna o frânghie groasă, o parâmă afumată și cam sinistră. Uitându-mă afară, am văzut că la toate ferestrele atârna câte una, de la acoperiș până jos în curte; pe urmă le-am descoperit scopul, era scris pe o tăbliță: „De folosit în caz de incendiu!” Nu-mi făcea nici o plăcere gândul că hotelul ar putea să ia foc, și poate exista această primejdie, dacă erau luate măsuri de prevedere. Să zicem că mi-aș fi dat drumul pe parâmă, ce mă făceam însă dacă îmi veneau în cap cei de sus, fiindcă mai erau câteva etaje deasupra și orice om vrea să scape, pe cât cu putință înaintea celorlalți. Instrucțiuni ilustrate contra incendiilor am văzut apoi și pe coridoare, mi s-a părut o psihoză, poate hotelul mai arsese odată. Iar frânghia de salvare am găsit-o legănându-se chiar și în fața ferestrei de la baie. De fiecare dată când eram cu săpunul pe mine, m-am gândit ce-aș face dacă focul ar izbucni tocmai atunci, și nu m-am simțit în apele mele, mai ales că mâinile săpunite pot să alunece.

Despre viața mea particulară la Oslo am de notat că dimineața înainte de opt trebuia să iau mașina din fața hotelului, unde era interzis să stea peste

ziuă, fiind o zonă centrală, aglomerată, și s-o duc într-un parcaj mai departe; acolo mi se rupea sufletul câte coroane trebuia să bag în aparatul de taxat ca s-o pot lăsa până seara. Al doilea act civil, după ce se lăsa întunericul și aduceam mașina înapoi la hotel, era să intru într-un mic birt, după colț, unde mâncam invariabil supă de ciuperci, cum aș mânca și astăzi dacă ar face-o cineva la fel de bună, și crenvurști cu salată de cartofi, însoțiți de un pahar de bere, probabil dezalcoolizată. Altădată nu-mi amintesc să fi fost la fel de conservator și cu felul mâncării și cu localul. Patronul, un om robust, cu o barbă roșcată, de viking, mă recunoștea de la ușă și îmi zâmbea prietenește; e mare lucru, nu te mai simți singur, poate de aceea reveneam, de-aceea mi s-a întipărit totul în minte, de parcă aș fi stat acolo cine știe câtă vreme; ajunsesem să cunosc și clienții obișnuiți, oameni din cartier, de toate vârstele; cei mai bătrâni jucau cărți, pe tăcute, cei tineri ascultau muzică, după discuri și toți așteptau să treacă timpul. Mi se părea uimitor ce bine mă simțeam acolo, de parcă fiecare mi-ar fi fost prieten, în fruntea lor rămânând însă patronul roșcovan, cu zâmbetul simpatic și cu nemaipomenita lui supă; spun așa fiindcă n-am mâncat alta s-o egaleze. Însă istoria acelui birt de la Oslo nu-i terminată, ea are o continuare fantastică, fiindcă l-am regăsit întocmai la Copenhaga, de nu mi-a venit să-mi cred ochilor și mi-a fost teamă că mi-am pierdut mințile.

De obicei în toate orașele, am sau n-am timp, mă duc în gară, să văd trenurile. Nu știu de ce n-am fost și la Oslo. Orașul l-am văzut întâi de pe mare, înconjurându-l cu vaporul. De fapt marea era doar un fiord, iar vaporul o șalupă descoperită, cu scaune confortabile, pentru vreo cincizeci de oameni. Mă bătea soarele, îmi era bine, motorul duduia monoton, o femeie, mai monotonă spunea o cuvântare cu microfonul la gură, în vreo patru limbi, explicând ce se vedea ici și ce colo, până când, prima oară de când mă știu am simțit că mă cuprinde somnul, deși toate în jurul meu erau palpitante.

Clădirea care ia ochii când te apropii pe apă este primăria, în fața portului. Dacă n-ar avea două turnuri masive, cu baza pătrată, la colțurile din spate, depășindu-i de două ori înălțimea, și dacă materialul, cărămidă brună, ar fi de o culoare mai luminoasă, ea ar semăna uimitor de bine spre surpriza noastră, cu Palatul Dogilor, de la Veneția. De unde până unde, ar putea să mă întrebe cineva care a fost acolo. Iar eu i-aș răspunde: mai întâi să nu ținem seama de turnuri, cum am avut grijă să spun dinainte, și, iarăși cum am spus, să ne închipuim o piatră mediteraneeană în locul cărămizii.

Că poziția clădirii față de chei rămâne întocmai ca la Veneția nici n-ar avea importanță. Izbitor este că proporțiile ei sunt aceleași ca la Palatul Dogilor, și încă mai izbitoare este împărțirea fațadelor în registre identice. Lipsesc coloanele, înlocuite cu stâlpi drepți, dar iarăși proporția pare copiată. Și mai surprinzător decât orice, este peretele orb de deasupra etajului al doilea, înalt cât cele două etaje inferioare, de ai jura că arhitectul s-a inspirat la Veneția, ba a luat chiar și măsurile cu ruleta. Nu fac asemenea afirmație, mai ales că lipsește Puntea Suspinelor, din dreapta. Iar privind din partea opusă, dinspre oraș, unde este de fapt fațada principală, toată impresia, sau iluzia, se risipește, datorită celor două turnuri, prea masive și prea greoaie.

Ce mi-a plăcut în primul rând, este libertatea de a intra în primărie la orice oră, și a merge unde ți-e voia. Imensul hol de la parter, și saloanele de pe paliere, apoi scările monumentale, sunt decorate eteroclit cu mozaicuri, sculpturi, picturi într-un amestec de stiluri care în loc să ducă la discrepanțe te captivează, prin multitudinea inspirației și mai ales prin interdependența orgolioasă păstrată de autorii acestei opere de artă, născută într-o libertate aproape anarhică. Se pare că au participat toți artiștii norvegieni de mâna întâi, convocați de dogele orașului.

Am vrut să aflu și părerea altora despre valoarea celor ce s-au făcut acolo, însă n-am găsit pe nimeni să-mi spună. Mai e timp până ce lumea să afle și să judece; decorația nu-i terminată de multă vreme.

Ca să ajung pe terasa unuia din turnuri, de unde să văd panorama orașului, m-am rătăcit între lifturi și am nimerit prin diferite birouri. Funcționarii au ridicat capul din hârtii și mi-au zâmbit ca patronul birtului. Ar fi avut dreptul să se supere și să mă întrebe ce caut acolo. Poate atunci primirea mi-ar fi lăsat o impresie mai rece. Am doar un regret, că nu s-a folosit un material mai luminos la fațade, și că nu s-a renunțat la cele două turnuri, mai ales că n-am izbutit să ajung pe niciuna din terase.

În muzeul navigației am regăsit pluta Kon-Tiki, lângă Fram și bărcile vikingilor. O știam prăpădită într-una din insulele polineziene. Probabil au adus rămășițele și au reconstituit-o, dar mi s-a părut prea nouă, și n-am putut să-mi dau seama care erau părțile ei autentice.

La vremea când s-au petrecut faptele, șeful expediției și echipajul său mi-au trezit un puternic sentiment de mândrie pentru specia noastră omenească și mi-au fost alinare în niște clipe de suferință. Dar expedițiile următoare ale lui Thor Heyerdahl, când el nici măcar nu mai era tânăr și n-

au izbutit decât greu și numai în parte, au umbrit prima izbândă. Aventura se consumase și nu mai trebuia reluată.

Știu că expediției lui Kon-Tiki i s-a găsit un scop științific. Trebuia să se demonstreze că populația Polineziei migrase de pe coasta vestică a Americii, din Peru, după ce făcuse o escală, de decenii sau secole în insula Paștelui, unde au rămas semne, statui uriașe de piatră, misterioase, cum nu mai erau altele decât în presupusa lor vatră de pe coasta continentului. Această teorie se combătea prin argumentul că la data migrației nu existau mijloace de navigație pentru a traversa un ocean cât Pacificul. Însă Thor Heyerdahl s-a angajat să demonstreze că traversada se putea face pe o plută de balsa, existentă la acea dată; iar copacul balsa, care furniza materialul, creștea într-adevăr în Peru, astfel că teoria nu putea fi combătută măcar din acest punct de vedere.

Am crezut în ea cu tot entuziasmul și cu toată sinceritatea, datorită fabuloasei navigații cu pluta, care a izbutit într-adevăr să traverseze Pacificul, exact în direcția emigranților de altădată, și în condițiuni probabil identice. Nici n-am vrut să țin seama că alții susțineau o teorie contrară și au încercat să o demonstreze, navigând în sens invers, cu o plută asemănătoare, dar fără izbândă. Insuccesul unei asemenea croaziere n-a făcut decât să mă bucure, în timp ce-mi creștea admirația pentru expediția cu Kon-Tiki. Nu știu nici astăzi și nici nu mă interesează care este concluzia oamenilor de știință, și-n ce măsură demonstrația lui Thor Heyerdahl a făcut lumină; mi se pare că părerile au rămas împărțite și discuția s-a terminat fără o concluzie netă.

Mai târziu, Thor Heyerdahl a găsit alte teorii pe care să le demonstreze, din Peru s-a mutat în Egipt și de la balsa a ajuns la papirus. N-a mai avut haz și pentru mine a fost o dezamăgire. Aventura la el devenea o profesiune, ceea ce este cu totul incompatibil.

Ca să spun drept, aș fi vrut ca la originea primei lui navigații să nu fie nici o teorie, să rămână îndrăzneală gratuită și pură. Oare Columb credea cu adevărat că navigând spre apus se ajunge pe o cale mai scurtă în Indiile răsăritene, sau îl mâna dorința să meargă până la capăt pe o mare nestrăbătută de nimeni? Bineînțeles că nu le putea spune așa regilor, căci aceștia nu i-ar fi dat corăbiile, fără un scop practic. Și dacă a ajuns la țărmurile Americii descoperind un continent la care nici nu visase, teoria lui nu s-a dovedit mai puțin hazardată. Puțin îmi pasă! Puțin mi-ar păsa ca

teoria lui Thor Heyerdahl să fi fost o eroare; traversarea oceanului pe o plută rămâne printre cele mai bărbătești fapte săvârșite de oameni.

În tinerețea mea, când îmi câștigam greu viața pe lângă o gazetă bucureșteană, am făcut fel de fel de năzdrăvănii ca să-mi merit pâinea cea de toate zilele, oricât ar fi fost ea de mică și de amară. Directorul acelui ziar umbla mai mult prin străinătate, fusese când ambasador, când ministru de externe, iar redactorul șef îmi făgăduia săptămână de săptămână că o să-mi mărească leafa. Atunci porneam pe stradă, cu ochii în toate părțile, să vânez ceva ce nu se mai văzuse, pentru un reportaj de senzație, ca să-mi atrag mulțumirea redacției. Era la începutul verii lui 1939 și ziarele lâncezeau, o acalmie bolnavă se așternuse peste omenire, deși o amenințau dezastre și trecuse numai puțin timp de când Cehoslovacia fusese aruncată în gura lupului, pentru câteva luni de pace. Părea că nu se mai întâmplă nimic în lume, marii responsabili ai istoriei stăteau care cu capul în nisip, care cu umbrela deasupra capului, iar eu, cam nemâncat, umblam pe malul Herăstrăului și făceam reportaje despre prinzătorii de broaște. Într-o zi am citit într-un ziar din străinătate că la Madrid cineva pusese să se întreacă într-un meci de fotbal două echipe recrutate din pensionarii unui spital de boli mintale, nebuni cu alte cuvinte. Așa mi-a venit ideea, pe care n-am neobrăzarea să spun că o visasem peste noapte, să fac și eu un meci de fotbal cu nebunii noștri, împlinirea mi-a cerut mult mai multă energie mintală decât mi-ar fi trebuit spre a născoci eu însumi ideea năstrușnică. Și bineînțeles multă alergătură. Dar meciul s-a ținut și este scris în ziarul Timpul din iunie sau iulie 1939, așa că n-am să-l mai scriu încă odată. Trebuie doar să spun că l-am iscălit altfel, fiindcă m-am folosit de multe pseudonime în vremea aceea.

Dar mai înainte a trebuit să am și eu o teorie la bază, ca Thor Heyerdahl, altfel nimeni nu mi-ar fi dat nebunii pe mână. Iar Stelian Popescu, monitorul moralei naționale, atât ar fi așteptat să se repeadă asupra ziarului unde îmi câștigam pâinea, și care de mult îi stătea în coastă, pe strada Sărindar, terminată perpendicular pe fațada Universului. Și pune-te atunci la frunzărit cărți de specialitate, și du-te cu mutra smerită la oameni de meserie și invocă-le interesul științific, cerându-le binecuvântarea; altfel oricine ar fi putut spune că era o batjocură. Ultimul care și-a dat consimțământul, admițând chiar să formuleze o teorie pentru trebuința cauzei, a fost profesorul de specialitate. L-am vizitat de două ori, în casa de pe Cheiul Dâmboviței, unde locuia atunci, între Piața Sfântul Elefterie și

Facultatea de Medicină veterinară, și-mi amintesc cu ce seriozitate mi-a ascultat povestea, înainte de a face asupra ei semnul crucii.

Pe urmă am lăsat teoriile acasă și m-am prezentat la Spitalul Central, cu reporterul fotograf după mine. Mai fusesem acolo de multe ori, îmi câștigam pâinea cu sudoarea frunții, vorbisem cu directorul folosind numai cuvinte habotnice, vorbisem cu șeful serviciului, un medic mai tânăr, care a și organizat cele două echipe, fiind, spre norocul meu, iubitor de fotbal. Cred că el a și arbitrat meciul, cu multă pricepere, și grozav i-ar fi plăcut să dea măcar odată cu piciorul în minge. Dar nu mai povestesc, am scris altădată, punând alături fotografii luate la fața locului. Sper să nu mă judece nimeni astăzi, când atunci am scăpat cu fața curată și nu m-a mârâit nici măcar Universul. Ar fi greșit să mă acuze cineva de impietate, de vreme ce meciul meu a fost o distracție gustată cu pasiune de tot spitalul, căci au venit să-l vadă și au strigat ura chiar bolnavii din alte servicii, în afară de cei netransportabili.

Teoria lui Thor Heyerdahl nu puteam s-o găsesc la Oslo; mai rău este că n-am găsit nici spiritul aventurii, ci doar o consacrare oficială, pentru mine neconcludentă. La Kon-Tiki m-am uitat pieziș și fără încredere. Colac peste pupăză, nu lipsea nici barca Ra, de papirus. Totuși nu regret trecerea mea pe acolo; cu tot scepticismul și cu toată demitizarea, nu pot să uit că pe un pat de spital cum mă aflam într-o zi, istovit de suferințe și îndopat de injecții calmante, am avut o clipă de bucurie și am plâns de emoție cu cartea în mână, când Kon-Tiki a ajuns în Polinezia, cu minunatul ei echipaj, socotit de mine mai presus decât eroii oricărei saga din câte citisem.

Dar nu puteam crede că pluta de balsa era aceeași. În schimb, n-aveam nici o îndoială despre Fram și bărcile vremii vikinge.

În drumul de la muzeul navigației la parcul de sculptură Vigeland, care vor rămâne reperele importante ale trecerii mele prin capitala Norvegiei, făcând din ea o amintire de lungă durată, m-am amuzat să mă opresc la palatul Regal și să privesc schimbarea gărzii. Uitasem de capetele încoronate, și nu mă mai gândisem la destinul lor în lumea de astăzi, nici măcar în Suedia, unde, aflându-mă curând după nunta regească, fotografia auguștilor miri, împodobiți cu ghirlande de flori, putea fi văzută în toate vitrinele.

Palatul regal de la Oslo se află pe o pajiște, unde se intră slobod, și este așezat lângă o colină în care pătrunde cu aripa lui stângă. Mi-a plăcut, a fost

o frumoasă idee a arhitectului, construcția s-a supus peisajului și au ajuns să se înrudească în armonie. Altfel n-ar fi fost greu, și regelui nu-i lipseau mijloacele, să sape pământul, să facă o terasă pe care palatul să stea întreg, mândru și țeapăn. Așa, cam jumătate din parter lipsește, fiind tăiată pieziș de panta terenului, căruia nu i s-a adus nici o corecție, temelia pare oblică și tot ar curge la vale, ca să scape din pământ și palatul să-și recapete forma lui integrală. În loc să dea impresia de inabilitate, de grabă sau de sărăcie, artificiul norocos face din acest palat o izbândă subtilă, ascunzând cât de sever ar fi fost altfel.

Niște grădinari cu niște femei de corvoadă greblau pajiștea, adunau frunzele și gunoaiele, le cărau cu roaba, fără să facă mare ispravă, fiindcă în urma lor, iarba, cam săracă, nu rămânea mai frumoasă.

Atunci a venit garda, un grupșor de pedestrași, fără fanfară, care însă și-au îndeplinit cadrilul cu toată gravitatea, nedându-și seama probabil cât erau de comici. Ca să nu merg mai departe, la comenzi și la mișcările de operetă, ia să vedeți cum îi îmbrăcaseră, și țineți seama că toate se suprapuneau pe fondul verde al decorului: pantaloni negri cu lampas alb, tunică bleumarin cu vipuști roșii, epoleți verzi, ca iarba, pălării negre, cu penaje. Ura!

De aproape trei ani mă tot întreb ce reprezintă în artă acest Gustav Vigeland. Marele Larousse spune despre el numai câteva cuvinte, dar nici nu pun bază pe ele, de când cu Fram și cu Nansen. Am întrebat și pe alții; prietenul meu, sculptorul, a ridicat din umeri. Am continuat, am pus iscoade, să afle, am făcut o anchetă întreagă, și tot degeaba. Nu că aș fi vrut să mi se explice arta lui, mie artele îmi plac sau nu-mi plac, și n-am nevoie să mi le taie cineva în bucățele, ca să văd cum sunt făcute pe dinăuntru. Iar Vigeland îmi plăcuse, cu un fel de înfricoșare. Voiam să știu care-i valoarea lui în raport cu alții. Nu mi-a spus nimeni ceva clar, dar a trebuit să înțeleg că nu este pus printre cei de prima mărime. S-ar putea să fie așa, și n-am priceperea să demonstrez altfel și n-am nici convingerea, ca să fiu sincer. S-ar putea însă și altfel, ca opera lui să stea încă nedigerată, fiindcă este imensă de te sperie. Vigeland a lucrat mult și frenetic, suprapunându-se peste el însuși, frământându-se împreună cu fierul, cu bronzul și cu granitul, reluându-se cum se reiau valurile mării unul din altul, mereu nou născute și mereu aceleași.

Lăsându-i la o parte operele risipite prin oraș și prin alte orașe, în parcul Vigeland de la Oslo poate fi văzută, într-o sinteză necomprimată,

dimpotrivă, crescută până la exacerbare, întreaga lui forță și întregul program de creație. Pe o înălțime vastă care crește la marginea orașului, el a trasat o alee centrală, urmând configurația terenului, cu scări și cu terase și a împodobit-o cu fântâni, felinare, panouri de fier forjat și sute de sculpturi în bronz și în piatră, dominate de un monolit mai înalt de zece metri, după cum l-am estimat din ochi, căci n-am găsit nicăieri dată dimensiunea. Pe acest cilindru de granit cenușiu, cresc de la bază trupuri omenești înlănțuite și născute parcă unul din altul, bărbați, femei, copii, săpați în piatră, în toate pozițiile și mișcările pe care le presupune viața. S-ar putea spune că-i o scară, în înțelesul de aspirație. Oricum, subiectul rămâne omul, înfățișat în toate ipostazele sale. Întreg parcul reia aceeași idee, o amplifică și o detailează cu mijloace de exprimare cred că încă nefolosite în nici o sculptură. Viața omului devine o obsesie, începe cu însămânțarea, bărbatul și femeia se caută ca să procreeze și uneori ajung la acest act prin luptă și prin violență; nu lipsește nici răpirea și poate nici chiar violul. Pe urmă copiii se nasc și încep să crească, agățați în pomi ca fructele, gata să se scuture și să-și înceapă viața terestră. În jocul bărbatului cu femeia copiii se amestecă printre mădularele lor, vrând parcă să-și arate apartenența. Sub o mamă așezată în brânci, ca lupoaicele, copiii se îmbulzesc spre mamelele ei să sugă, arogându-și cu îndrăzneală dreptul la viață, de vreme ce le-a fost dată. Nu-i singurul loc unde părinților li se arată responsabilitatea, dusă uneori până la înrobire, acolo unde, de pildă, copilul încălecat în spinarea mamei o strunește cu frâul făcut din coadele ei împletite; n-am vrut să cred că-i numai o joacă. Nimic nu-i obscen, în confruntarea perechilor, nici chiar bărbăția omului, căruia i se păstrează în sfârșit proporțiile anatomice, fără să mai fie disimulată. Un cerc vertical, alcătuit din patru trupuri arcuite, unul în prelungirea altuia, bărbați și femei alternându-se, ar putea să pară un joc sportiv, dacă nu s-ar simți căutarea, efortul de a se ajunge la împreunare; dar sugestia este atât de purificată, încât gestul următor, necesar și obligator rămâne doar ca o idee.

Din tot ce poate spune despre om, nimic nu se ocolește, nici bătrânețea, și pentru ea s-a ales bronzul, mai sumbru și mai rece. Lângă bunicii cu trupurile scofâlcite, cu pieptul supt, cu pielea căzută, conștienți și întristați de stadiul lor jalnic, răsar nepoții, cu anatomia încă neformată, cu abdomenele umflate, cu picioarele scurte și strâmbe, cu fizionomii pocite; unul din ei este respingător când plânge, fiindcă s-a lovit la un picior, probabil; altul, râzând fără o cauză explicită, râzând pur și simplu, nu are o

apartenență omenească vizibilă. Apoi, pe măsură ce se simte că bătrânii se apleacă și te aștepți să cadă, să se rostogolească pe trepte și să iasă din scenă, la antipodul lor copiii evoluează, capătă figuri expresive, trupurile încep să li se formeze, și locul bronzului îl ia granitul de culoare deschisă. Mi s-au părut fermecătoare cele trei fetițe îngenunchiate, încă impubere, râzând cu o bucurie sănătoasă, râsul care face omenirea să existe și să spere în fericire după milenii de suferință. Era râsul fetelor de la Burfiord, care m-au ajuns din urmă și m-au salutat făcându-mi cu mâna semne prietenoase. Le-am recunoscut și ochii, cu lumina adâncă, și părul căzut pe umeri; dacă ar fi vorbit, le-aș fi recunoscut chiar glasul, îl aveam în ureche, cum mi-au spus „Hallo!”. Grupul lor este reluat în alte locuri, în alte ipostaze, dar peste tot sunt îngenunchiate, gata să se prosterneze în fața fericirii lor viitoare, pe care o așteaptă cu același râs plin de bucurie. Și iarăși apar copiii, în dialog cu bătrânii, bărbatul în dialog cu femeia, luptându-se, el înlănțuind-o, smulgând-o de pe pământ și fugind cu ea în brațe. Iar ea pe urmă se întoarce, într-o fugă nebună, ținându-și pruncul sus, și arătându-l triumfătoare.

Fiecare grup este un capitol dintr-o narațiune. De altfel cred că sculptorul a fost înainte de toate un povestitor, de felul lui Rabelais, cum am avut și noi unul și s-a numit Ion Creangă.

La începutul veacului, Vigeland împlinise treizeci și unu de ani; a murit spre sfârșitul războiului al doilea. Tatăl lui era tâmplar și sculptor în lemn, ca mai toți ascendenții. Vigeland și-a învățat meseria în familie, dar când a ajuns la o anumită treaptă, s-a dus la Copenhaga, să mai vadă cum lucrau și alții. Pe urmă, la Paris; era firesc, desigur. Apoi în Germania, în Anglia, în Italia, la Florența și Neapole; știm cu toții că nu se poate altfel. Apoi a revenit în Norvegia și a lucrat până la sfârșitul vieții, din ce în ce mai retras de lume, până ce a rămas singur, cu fierul, bronzul și piatra. Dar nu se poate spune despre el că a fost atins de mizantropie, când a lăsat în urma lui o atât de gigantică epopee închinată omului.

Nu știu exact în ce ani s-a construit parcul, probabil în deceniul al treilea, nu știu cum îl chema pe primarul care a încuviințat și desigur că a trebuit să finanțeze această lucrare; tot ce pot gândi, dacă îmi aduc aminte și de primăria nouă din Oslo, este că orașul a avut noroc de primari cu dragoste pentru artă.

Nu mă voi duce atât de departe în urmă, la grădinile Semiramidei, la templele egiptene cu statuile faraonilor, nici la Acropola de la Atena, vreme

prea îndepărtată ca s-o putem cuprinde cu judecata noastră de astăzi. Dar sper că nu greșesc dacă spun că istoria modernă nu cunoaște o comandă de proporțiile parcului Vigeland; nici un senior și nici un papă nu s-a încumetat să meargă atât de departe. Nu pot să estimez nici măcar cu aproximație cât ar costa acea imensă lucrare, dacă aș judeca-o negustorește. Acolo s-a învestit o avuție națională care nu produce dividende, și n-ar putea fi înțeleasă, admisă și votată decât de oameni cu simțul grandoarei; te și miri că ei pot să existe și să-și exercite spiritul, într-o țară nu foarte mare și nu foarte bogată.

M-am gândit fără voie ce parc de sculptură ar fi putut face Brâncuși la Târgu Jiu, dacă primarul orașului călca pe urmele celui de la Oslo. Mi se pare că a fost nevoie de sprijinul unui șef de guvern, cu fieful politic în partea locului, ca să se ridice abia cele trei monumente, cu Poarta Sărutului între Masa Tăcerii și Coloana Infinită. Iar dacă ele au fost plantate așa fel ca să marcheze o axă, care apoi să poată fi îmbogățită cu tot ce-ar mai fi ieșit din dalta cioplitorului, un parc cu totul de altă valoare decât cel din capitala Norvegiei, apoi nu s-a ținut seama nici măcar că perspectiva era întreruptă de o biserică, iar legătura interzisă de o cale ferată, unde oricând puteau să zacă trenuri de marfă. Oare nu s-a găsit în tot Târgul Jiului un teren unde să se poată așeza, într-o expunere mai fericită fie și cele singure trei monumente câte au apucat să se facă? Să fi fost un loc liber, ca să se vadă între ele, și să-și vorbească, într-un spațiu acoperit de tăcere. Oare ar fi fost chiar imposibil ca Brâncuși să fi făcut acolo o școală, unde ucenicii lui să lucreze piatra și să dea orașului o podoabă unică în lume? Ce-a rămas de la el, dacă ne duceam să-i căutăm urmele prin toată lumea? Mai mult gânduri nerealizate, himere, pe care el nu le-a materializat fiindcă i-a lipsit materia. I-am văzut atelierul, reconstituit la Muzeul de artă modernă de la Paris, cu o grijă care arată de câtă cinstire s-a bucurat el acolo. Dar sunt numai două chiliuțe, unde nici nu înțeleg cum putea să lucreze.

Am văzut și atelierul lui Vigeland, înalt cât o scenă de teatru și mare cât o uzină. Lumea vine în pelerinaj și așteaptă în cozi lungi la intrare, chiar pe vreme de iarnă. N-ar fi putut să aibă și Brâncuși o asemenea înlesnire? Cum să se fi materializat gândurile lui, în mărimea lor naturală, dacă se loveau de ziduri? Câte din cele făcute de el nu sunt de fapt decât reducții? Și câte virtualități nu s-au pierdut, fiindcă nu s-a găsit un primar, să le simtă?

Sculptura este o artă costisitoare. Și într-un fel, o artă dependentă de circumstanțe. Ce-ar fi fost Michelangelo fără marmora de la Carrara? Și

dacă papii n-ar fi avut nevoie de monumente?

Există la Măgura din județul Buzăului o școală de sculptură în aer liber. Am fost o dată și n-am putut să înțeleg totul de la întâia privire. Am încercat să revin de alte două ori, dar n-am mai putut să ajung, din cauza șoselei povârnite, bolovănoase și înnoroiate. M-am întors din drum cu un sentiment de frustrare. De atunci aștept să se nimerească un anotimp mai bun și o clipă mai norocoasă. Dar nu sunt cu totul sărac, mi-a rămas ceva în privire, poiana care coboară de pe o margine de pădure, alcătuind un amfiteatru natural, semănat cu blocuri de piatră albă, sculptată. Chiar și sculptura pare crescută acolo, ca un produs al naturii, neatins de mâna omenească. Este vestita piatră românească de Măgura, aflată la fața locului, o rocă modestă, dar nobilă și caldă, pe care o iubesc mai mult decât pe altele, fiindcă pare să aibă în ea o vibrație voievodală.

Știu cu ce greutate își procură sculptorii piatra, cât de anevoios se scoate din munte și ce scump este transportul de acolo până în fața atelierului. Cred că toți după Brâncuși și înaintea lui au rămas cu o parte din gânduri pierdute, fiindcă în clipa lor de inspirație le-a lipsit materia potrivită.

Un primar de Buzău, luminat la minte, a deschis tabără în poiana de la Măgura, și a dat zvon în țară să vină sculptorii, să lucreze la fața locului, că vor avea casă și masă, și piatră cât vor putea cuprinde cu gândul. De ce n-a avut parte Brâncuși de-o asemenea invitație? Să nu fi regretat Târgu-Jiul și să-și fi băgat dalta în piatra de Măgura. Să fi stat acolo o parte din viață și să fi decorat toată poiana! Vai, ce-am pierdut cu toții, și ce tare ar trebui să ne doară inima!

Mult noroc am că pentru a-mi spune gândurile nu-mi trebuie decât condei și hârtie, pe care pot să le port cu mine oriunde cred că voi găsi liniște. Liniștea, dacă se găsește, nu trebuie să fie plătită, ca piatra, iar hârtia costă nimica toată. Sunt mulțumit că slujesc religia aceasta, a scrisului, care nu-mi cere ateliere înalte, ci doar o odaie cu o fereastră pe unde să intre destulă lumină, altfel mă dor ochii și pagina îmi joacă în față. Iar gândurile, dacă sunt mai mari decât odaia, trec cu ușurință prin ziduri. Mai greu este ca ele să se nască și să aibă destulă putere, iar eu să nu le scap din mână. Altfel aș putea spune, pizmuindu-mă singur, o, ce fericită meserie!

Am avut noroc ca parcul Vigeland să-l văd în lumina dinaintea înserării. În plin soare, sculptura ar putea să pară stridentă.

Coborând spre oraș, ca să merg la supa de seară, pe o stradă din apropierea Palatului Regal, am dat de o statuie de bronz, pusă în marginea trotuarului, fără soclu, sau cu unul atât de mic că putea nici să nu se vadă; proporția era a unui om de pe stradă, și o clipă l-am și confundat cu un orășean ieșit la plimbare, cum mi se întâmplă adesea la Madrid, cu statuia lui Valle Inclán, de-mi venea s-o salut și să-i spun bună ziua. Nu eram deloc în seara aceea sub influența amintirii hispanice, Spania fiind prea departe în timp și în spațiu, dar la început mi s-a părut a-l recunoaște pe Unamuno din statuia de bronz pe care o știam de la Salamanca. Asemănarea s-a prelungit chiar după ce m-am dumirit că în realitate era Churchill, fost prim ministru al Marii Britanii, și nu s-a șters cu totul nici astăzi, deși între acești doi mari oameni nu se poate face nici o apropiere. Există însă în statuile lor o similitudine de sentimente, determinate, firește, de alte cauze. În amândouă am descoperit aceeași gândire grea și masivă, aceeași îndârjire invincibilă, puse însă lângă scepticism, amărăciune și tristețe. Rămânând numai cu Churchill, am citit limpede pe chipul lui nu doar gândurile, ci chiar destinul, așa cum a luptat el cu o forță supraomenească pentru cauza Angliei și-a altor popoare, asemeni pentru poporul Norvegiei, în vreme ce cauza lui proprie era pierdută. Căci odată războiul terminat, se termina și gloria lui politică.

25

Am adormit cu îngrijorare, gândindu-mă la drumul meu mai departe. Mai am de făcut mii de kilometri și cauciucul din față se uzează anormal, amenințând să mă lase înainte de a ajunge acasă.

Am auzit că la intrarea pe autostrăzi a început să se verifice sculptura benzii de rulare și dacă e prea tocită nu-ți dau drumul; nu-i nevoie să mă gândesc la controlul acesta, ca să mă cuprindă neliniștea. Plecând dimineața, pe soare, mi-am mai regăsit firea și am făcut planuri de bătălie; n-am să mă dau învins tocmai acum, când am trecut de jumătatea drumului, și partea a doua a lui este mult mai ușoară decât prima. În curând am să fiu între prieteni, care au să mă ajute la nevoie. Am început prin a umfla mai tare cauciucurile din față; mă zdruncină, dar așa uzura sculpturii devine mai mică. Dacă va fi nevoie, am să pun roata de rezervă, apoi am să mut în față roțile din spate; numai să merg înainte.

Spun toate acestea, ca să nu trec peste sentimentele sumbre care m-au învăluit câteodată, umbrindu-mi zilele însorite. De fapt griji am avut tot timpul, când una, când alta, cum prevăzusem și m-au chinuit chiar dacă mi se par uitate. Mergeam spre sud, pe o șosea care nu mi-a rămas în minte; preocuparea mea era să număr sutele de kilometri, și, nu știu cum, să nu-mi las toată greutatea trupului în scaun, ca să cruț cauciucurile măcar cu o câtime infimă. Din loc în loc mă dădeam jos și încercam să văd cât crescuse uzura, dar bineînțeles că era ridicol, nu puteam să constat nimic după o distanță atât de mică. Trecusem a doua oară frontiera în Suedia, marea apărea uneori în dreapta, dar se simțea tot timpul, purificând atmosfera și albăstrind-o. Într-un sat am văzut o firmă, cu o săgeată, indicând un *Service Ford*, ceea ce era o ispită, și putea deveni o salvare. Îmi părea rău de timpul pierdut, îmi era teamă de prețul lucrului, totuși nu aveam liniște să merg înainte.

N-am găsit acolo prea mulți oameni și toți aveau treabă; dacă m-au văzut străin și au înțeles că mă aflam în încurcătură, mi-au făgăduit că au să se ocupe de mine după o jumătate de oră, căci deocamdată pe rampă era altă mașină. Așa au spus, așa au făcut; timpul de așteptare însă mi s-a părut interminabil, m-am plimbat prin curtea pietruită numărându-mi pașii, suprapunând peste ei secundele și bătaia inimii, și gândindu-mă că la fiecare minut pierd un kilometru și jumătate.

Sigur că odată ce mi-am urcat mașina pe rampă doream să se facă o treabă ca lumea, dar m-a cuprins groaza când i-am văzut că n-aveau de gând să-mi corecteze convergența roților, cum le cerusem, ci s-au apucat mai întâi să-mi controleze articulațiile, capetele de bară și pivoții. Cunoșteau mașina, își cunoșteau și meseria, au făcut totul fără să șovăie, și nu de mântuială, ci pe îndelete, în timp ce mie îmi ticăia inima: dacă vreuna din atâtea piese, sau două, sau toate, aveau o uzură anormală și trebuiau schimbate? M-ar fi apucat noaptea acolo și mi-aș fi golit buzunarele. Spre liniștea mea, toate erau bune, mecanicii mi-au zâmbit cu satisfacție, de parcă ei ar fi fost fabricanții mașinii, și nu doar reprezentanții acestora. Eram mulțumit și mi-au fost simpatici, după cum mi-a fost simpatic și fabricantul, deși de multe ori îl cârtisem. Convergența însă, într-adevăr era greșită și mi-au corectat-o în mai puțin de zece minute, cu un instrument simplu; metoda, în schimb, deși în principiul ei îmi era cunoscută, mi s-a părut inteligentă și sigură, fiindcă nu îngăduie nici o eroare. La întoarcere

m-am grăbit s-o comunic unora din mecanicii noștri, iar ei mi-au spus „știm și noi, e fumată”! dar nu i-am văzut s-o aplice.

În afara timpului de așteptare, n-am pierdut acolo peste douăzeci de minute. Când am plecat toate mi se păreau mai frumoase, șoseaua mai curată, cerul mai albastru, mașina mai ușoară și parcă motorul trăgea mai bine. Sigur că efectul corecției nu putea să se vadă decât mai târziu, eram însă atât de sigur că se făcuse exact ceea ce era nevoie, încât mi-a dispărut orice grijă. Din clipa aceea n-am mai fost preocupat de mașină, și au urmat zile bune. Doar mai târziu, la Bruxelles, am schimbat platinele, ca măsură de prevedere, și am înlocuit crucea cardanică de pe axul volanului, fiindcă începuse să joace. Aveam piesele cu mine, iar operația am făcut-o în stradă, cu ajutorul unui prieten. Greu a fost până am găsit un loc unde să arunc crucea uzată.

Suntem înconjurați de fierărie aruncată; nu mă plâng eu primul. Deșeul devine o plagă pe fața pământului. Am văzut de mult, într-un fiord din insulele Færoe, o râpă plină cu automobile abandonate. Erau cu sutele, pe o insulă unde trăiau numai câteva mii de oameni. Dacă m-aș fi gândit bine și aș fi proiectat în viitorul ei această imagine, ar fi trebuit să mă cuprindă groaza: într-o zi, insula urma să fie acoperită de mașini vechi, aruncate. Dar era departe de casa mea, și-am crezut că nu trebuie să-mi pese. Nu mi-a păsat că sălbaticul povârniș de lavă de sub craterul vulcanului Etna, la mai mult de trei mii de metri deasupra mării, era presărat cu sticle și cutii de coca-cola; ce aveam eu de pătimit de pe urma lor, dacă plecam mai departe? Așa am spus ori de câte ori am trecut pe lângă asemenea repere ale vieții noastre moderne, debordată de înlesniri tehnice. Am ridicat din umeri când am auzit ce îngrijorare stârnește în America numărul tot mai mare de automobile părăsite în marginea drumului. Dar nu doar acolo, căci am văzut chiar eu, în țările Europei, câte o mașină fără stăpân, pe șosele, sau în orașe, pe maidane și străzi dosnice, după ce li s-au scos plăcile de înmatriculare, pentru a nu se găsi urmele proprietarului. Nu m-am speriat, mai era loc până la mine acasă.

Acum câțiva ani, am găsit pe marginea pădurii, la Snagov, o plită de bucătărie, crăpată, și un cuptor de tablă. Până atunci nu văzusem în pădure decât ghiocei, fazani și căprioare. Aș fi vrut să iau de acolo fiarele aruncate, dar n-aveam unde să le duc și le-am lăsat în pace. În anii următori au apărut alte plite și alte cuptoare; oamenii nu mai au ce face cu ele, toți își cumpără aragazuri. Necazul însă nu s-a oprit aici, fiarele vechi au continuat să

crească în înălțime, apoi să se întindă în lungime, altele au apărut mai departe, până ce vara trecută câmpul mi s-a părut că va deveni un maidan de gunoaie.

Un ucenic de vrăjitor a spus o formulă, a făcut un semn cu bagheta și asupra omenirii au început să curgă bunuri de consum, așa li se spune, deși se consumă numai unele, iar altele, cele mai multe, lasă urme murdare pe fața pământului. Legea lui Lavoisier pare dată peste cap, materia nu mai e mulțumită să se transforme, ci crește din ea însăși, ca un neoplasm al pământului, iar ucenicul nu mai știe cum să oprească vraja, declanșată dintr-o nechibzuială. N-o să spun tocmai eu că progresul trebuie împiedecat, dar ce facem cu progresia poluantelor? N-o să spun tocmai eu că trebuie să ne întoarcem la plugul de lemn care putrezea fără să lase urme, dar ce facem cu fierăria risipită până și pe marginea satelor, și ce facem cu materialele plastice, imputrescibile?

Făcusem vreo patru sute de kilometri când, ajungând la Göteborg, m-am hotărât să poposesc, deși abia trecuse amiaza. Nu vroiam să trec fără oprire prin acest oraș, unde s-au construit odată iahturi scandinave, faimoase. De câte ori visam drumuri pe mări, mă duceam cu gândul acolo, fiindcă era un loc de plecare. Lazăr Herdan, singurul nostru navigator mai acătării printre iubitorii de iahting, și-a cumpărat la Göteborg, căci îi dădea mâna, un vas cu pânze, de vreo zece tone, sau poate ceva mai mare, nu mai sunt sigur, botezat „Haiduc” și a venit cu el până la Constanța, având de ajutor un singur matelot, vestitul la vremea lui, Ieremia. I-am cunoscut pe amândoi mai târziu, întâi pe Herdan, când eram la Brăila, curând după ce se sfârșise războiul și mă osteneam să-mi fac și eu o corabie, destul de asemănătoare cu „Haiduc” de la Göteborg. Numai că n-am avut de unde să bag în ea atâți bani câți cere o asemenea construcție, și m-am oprit după ce trecusem de jumătate. Din simpatie pentru planurile mele, Herdan care avea pe atunci o moară, poate cea mai mare din tot orașul, mi-a dăruit un săculeț cu făină albă, cum nu se mai văzuse dinaintea războiului. M-am bucurat, dar mi-ar fi prins mult mai bine dacă în locul făinei albe mi-ar fi dat doi săculeți cu făină neagră, fiindcă de multă vreme brutăriile din oraș nu mai făceau nici un fel de pâine.

Alți navigatori n-am prea avut, iahtingul era un sport foarte costisitor, nu și-l puteau îngădui decât bogătașii; aceștia însă, chiar dacă ar fi avut înclinare, nu-și îngăduiau să-și irosească timpul ca visătorii. Abia dacă se

pot aminti vreo două croaziere, până la Constantinopole, una din ele pe un cuter construit tot la Göteborg. Măcar pentru atât și merita să văd orașul.

Au mai fost trei tineri, ofițeri de marină, care și-au construit singuri la Constanța un cuter de unsprezece metri, după planuri celebre, consacrate într-o traversare a Atlanticului, pe care însă nu le-am socotit prea fericit alese. Vasul se manevra greu, noroc că tinerii lui proprietari aveau și curaj, și pricepere. Cât s-au trudit și cât au sângerat ca să-l facă nu trebuie să-mi spună nimeni. Au plecat și-au ajuns tustrei până în insula Malta, de unde însă au trebuit să se întoarcă, fiindcă li se termina concediul. Ce mare ispravă făceau ei dacă lâncezeau în portul Constanței? M-am gândit atunci cu ciudă și cu mâhnire, că amiralii sau ministrul Marinei, dacă ar fi iubit cu adevărat călătoria pe mare și n-ar fi uitat cât le datorează navigatorilor civilizația omenirii, ar fi putut să le dea alt concediu, de un an, de doi, cât era nevoie, n-ar fi fost nici o pierdere, ba chiar să-i îndemne la drum, și astăzi am fi avut și noi un ocol al pământului, făcut pe un mic vas cu pânze, construit în România.

La ora unu și jumătate când am ajuns la Göteborg, într-o aglomerație zgomotoasă, cum nu mă așteptasem, ardea soarele, fluturau stegulețe, lumea forfotea, se auzea muzică; parcă eram la Neapole. Avusesem nenorocul să nimeresc de-a dreptul în centrul orașului și am trăit din nou o oră de neliniște, până mi-am găsit casă, pe o mică stradă liniștită, de nu-mi venea a crede, căci mă aflam încă în perimetrul aglomerațiilor. În schimb, chiar și pe această străduță, goală și fără circulație, nu exista un singur loc de parcare fără taxă. Oricât de îndreptățit o fi acest impozit, și nu-i îndreptățit totdeauna, el dă orașelor unde se aplică un caracter meschin și antipatic. Iar aparatele de taxat, plantate în buza trotuarului, mi se par niște cerșetori care întind mâna, și dacă nu le dai te acoperă de amenințări și blesteme.

Patronul hotelului m-a asigurat că, fiind străin, scap de taxă. Dacă nu întrebam, cu puțină revoltă, nu-mi spunea nimeni și puneam banii degeaba.

Deși m-am aranjat repede și mai bine decât sperasem, mai pusesem în spinare o oră de agitație, adăugând-o la altele. Aceste ore trec și pe urmă încep satisfacțiile, descoperirea orașului cu planul în mână, lectură pasionantă și inedită, dar timpul de neliniște lasă urme; în loc să mă deprind, sunt tot mai apăsat de incertitudine și așa începe oboseala, ca apoi să nu mai simt nimic din frumusețile lumii. Când mă văd pe străzi, voios și stăpân pe mine, mă cert pentru lipsa mea de răbdare, fiindcă niciodată n-am rămas în încurcătură, prea rar mi s-a întâmplat să pierd o oră întreagă, cum

tot spun plângându-mi de milă; atunci mă hotărăsc să fiu mai calm la prima ocazie, iar la prima ocazie o iau de la capăt, de mi-e și silă de mine.

Un fluviu larg, Götă Älv, taie orașul în două, înainte de a se vărsa în mare, printre două arhipelaguri. Un canal circular înconjură centrul orașului, și un canal linear pătrunde departe, pe bulevarde, pe străzi și prin parcuri. Nu-i nici Veneția, nici Amsterdam, aici urbanistica nu se lasă influențată de ape. De altfel, canalele nu sunt convingătoare, par mai degrabă pictate. Și fluviul pare o picătură, o pânză albastră ca într-un uriaș decor de teatru; chiar valurile par trucate, provenind din fluturarea țesăturii, cum am văzut în Lacul Lebedelor, la Moscova, de-am crezut că prințul are să se înece de-a binelea.

M-am dus pe cheiuri, spre mare, să caut portul de pescari, semnalat pe planul orașului ca un punct remarcabil. Sigur că ar fi fost ceva de văzut acolo, dar la ora când se întorc pescarii și arată ce-au scos din valuri. Când am ajuns eu, cheiurile erau pustii, cherhanalele goale, câte un om moțăia la soare. Un muzeu al marinei, aflat pe aproape, putea să lipsească. Mai rămânea să văd portul comercial, dar ce din el, dacă se întinde pe toată lungimea orașului? Mai mult port decât case și oameni.

Aș fi vrut să văd iahturile care au făcut pentru mine faima orașului, căci de aceea mă oprisem acolo. N-am descoperit niciunul, ci numai vapoare, multe și grele. Pe urmă am aflat că le-aș fi găsit în altă parte, la gura fluviului; n-aș fi avut când să mă duc atât de departe, iar dacă mă duceam, n-aș fi văzut decât ceea ce știam dinainte. Sunt convins că așa este, și totuși, fiindcă n-am fost, rămân acoperit de regrete.

M-am întors în oraș pe artere laterale și am găsit un alt Göteborg, spațiat, aerisit, aristocratic, mult mai întins decât crezusem, și mult mai liniștit, după zarva din centru. Semăna cu un mare oraș de vacanță, cum avea să mi se pară și Haga. Atât de mult mi-au plăcut cartierele că m-am tot dus înainte, bucurându-mă de atmosfera dinaintea înserării, puțin albastră și pură, mai mult vis decât realitate. Când m-am dezmeticit și am vrut să văd unde mă aflu și pe unde mă puteam întoarce, am constatat că ieșisem din planul orașului. Străzile unde ajunsesem erau dincolo de cadru, nu puteam să identific niciuna, și nu se vedea nimeni ca să-mi dea informații. M-am întors luând-o spre apus, care putea fi direcția generală și am grăbit pasul ca să nu mă prindă noaptea departe de casă. Și-abia atunci mi-am dat seama că intrasem de mult în zona nopților adevărate, cărora odată le simțisem lipsa până la neurastenie. Eram cu două sute de kilometri la nord de Moscova, iar

între timp se mai scurtase și ziua. În amintirea liliacului, din prima parte a drumului am căutat în jur să descopăr ce floare marca locul. N-am văzut niciuna, decât arbori și iarbă; n-am avut noroc, cum să cred altfel?!

Când am întâlnit un om, mersesem destul și mi s-a părut că era inutil să mai întreb de drum, în curând aveam să regăsesc străzile de pe plan, ca apoi să mă orientez singur. După ce omul nu s-a mai văzut, mi-a părut rău, și nu degeaba, fiindcă lumea din jurul meu rămânea necunoscută. La încrucișarea a două bulevarde largi, incredibil de goale și imposibil să le identific, am înțeles că mă rătăcisem. Nu mă temeam că n-am să ajung, ca în noaptea de la Moscova când nu găseam hotelul și nu trecea nimeni să mă îndrumeze. Dar mă gândeam că se vor închide între timp restaurantele, de aceea, când am văzut o mică prăvălie cu alimente, m-am socotit scos din încurcătură, și am intrat să-mi cumpăr de mâncare pentru acasă. Lucrurile de mâncare, dacă ai de unde alege și prăvălia este frumoasă, sunt printre puținele cumpărături pe care le fac cu plăcere, și nu pentru viitoarea satisfacție viscerală, ci pentru ideea că știu și eu cum se trăiește și sunt în stare să mă gospodăresc singur. Mi-a stat pe limbă s-o întreb pe vânzătoare cum se ajunge în centrul orașului, dar m-am ambiționat încă o dată să mă descurc singur. Și iar am regretat când m-am văzut pe strada pustie, încercând să găsesc drumul după lumina roșie care pâlpâia pe cer în partea apusului. Acum întâlneam mai des trecători, și cum venea unul mă gândeam să-l întreb, ca să renunț în clipa când era alături, și să regret când îl lăsam să se ducă mai departe. Într-un târziu, am recunoscut străzile din centru, cu unele clădiri somptuoase, neînghesuite, puternice. Întreg orașul mi s-a părut puternic, la capătul aventurii prin care trecusem.

Nu pot spune că mi-am stricat ziua, dacă ieșind să mă plimb după masă, și mergând spre canalul circular, pe care voisem să-l urmăresc de la un capăt la altul, m-am lăsat atras de curiozitate și am intrat la un cinematograf pornografic, cum scria mare de tot pe fațadă. Înainte de a păși pe ușă m-am uitat instinctiv în stânga și în dreapta, deși nu avea cine să mă cunoască, așa cum, odată, dacă treceam cu tramvaiul pe la Crucea de Piatră, îmi feream ochii cu o pudoare fățarnică.

Între filmele zise „sexi” și cele „porno” există o deosebire esențială. Primele se mărginesc la sugestie, neajungând niciodată până la demonstrația directă; ele pun un fel de poveste, chit că scâlciată și neghioabă peste scenele de iubire, acestea la rândul lor fiind și ele destul de neghioabe,

trucate cu stângăcie. Dar, în sfârșit, există piele goală și mișcare, destul ca să-ți fugă gândul la rele. În filmul porno, pe care l-am văzut la sfârșitul acelei zile frumoase, fără subiect și fără intrigă, nu găsești decât tehnica gestului, grotesc, cu o claritate trivială. Personajele sunt mai degrabă respingătoare, și nu mă miră. Am socotit totdeauna că există o corelație minimă între frumusețea fizică și cea sufletească; ca un om să-și expună public intimitatea cea mai secretă, trebuie să aibă o sluțire a spiritului, și atunci nici trupul nu se înfățișează mai bine. Oricât ar fi ele de limpede dezvăluite, gesturile nu pot stârni decât o curiozitate scurtă, urmată de dezgust și de dezamăgire. Fiindcă nu fac decât să se repete într-o ritmică monotonă, neconvingătoare de altfel, căci nici un bărbat nu poate fi viril decât pe jumătate, sub lumina reflectoarelor și-n țăcănitul aparatului de filmat, cu toată echipa de tehnicieni îmbulziți la marginea patului.

Ceva tot am câștigat însă, mi-am studiat vecinii sub fascicolul de lumină al aparatului de proiecție; după ce mi s-au deprins ochii, i-am văzut destul de bine. Nu era prea multă lume, asemenea filme au devenit o obișnuință, probabil ar trebui să li se adauge o bombă atomică spre a stârni cu adevărat o emoție. N-am descoperit în public nici o față congestionată, n-am simțit nici un freamăt, și n-am auzit respirații pripite. Mi-a atras atenția un grup care se strecura înăuntru pe sub draperia roșie de la intrare, i-am urmărit cum înaintau pe coridorul dintre scaune, până ce s-au așezat în fața mea, expunându-se tocmai în locul unde lumina bătea mai puternic. Să fi fost ceasul nouă seara, când la noi copiii se cam pregătesc de culcare, iar dacă sunt mai mărișori, își fac ultimele teme de școală. Noii veniți erau o familie, tatăl, mama și copiii, un băiețel și două fetițe, între zece ani și paisprezece. Tatăl, așezat la mijloc, le oferea bomboane și puteam să le văd fața, când se întorceau să bage mâna în pungă. Niciunul nu părea surprins de această escapadă, mai degrabă îi interesau bomboanele, dar, în sfârșit, după ce își luau partea și începeau s-o ronțăie, își aruncau ochii și asupra ecranului.

Iată un fel de-a le arăta copiilor cum stau lucrurile, m-am gândit, de a face război ipocriziei, de a se merge direct la țintă, trecând peste explicațiile incomplete și nesincere. S-a convenit de mult, și pedagogii și-au dat girul, că ignoranța nu poate aduce decât confuzie și nefericire; copiii trebuie să știe din vreme cum se vine pe lume și ce risc vor avea ei în iubirea pe care de altfel o presimt cu toții, înainte de a o ști și de a o înțelege.

Numai că filmul urmărea cu totul altceva decât să dea o explicație pedagogică, și copiii n-aveau cum înțelege extazul care încununează

împreunarea bărbatului cu femeia, dezbrăcând-o de obscenitate. Un tânăr cu barbă falnică, dar paralitic, pe un scaun cu roate, este adus în prim plan, și arătat cum urmărește, de la un pas, spasmele unei perechi care se demonstrează în fața ochilor lui aprinși de neputință și patimă. La mișcările mai concludente ale perechii, ele simțindu-se și auzindu-se chiar când nu sunt redate prin imagine directă, spectatorului paralitic îi ies bale din gură, într-un jet vâscos și sugestiv și i se preling, urmărite de aproape, în barba stufoasă.

Aș fi vrut să pot deveni nevăzut prin miracol și să urmăresc familia aceea la sfârșitul cinematografului, să văd ce spun copiii și ce răspund părinții. Dar poate n-aveau nimic să-și spună, și dacă e să mă iau după atitudinea lor placidă, cum se uitau pe ecran ronțăind bomboanele, mă tem că la asemenea filme copiii învață indiferența, care va fi viitoarea lor infirmitate.

După ce am asistat la dezbateri lungi și încă neînchise, am ajuns să cred, ceea ce crezusem înainte de a apuca să judec, că la baza științei despre bărbat și femeie trebuie să stea discreția. Toată lumea să fie instruită, dar nimeni să nu știe că știe și celălalt. Să fie un respect al tăcerii.

Parcă simt eu însumi rușinea nopților de nuntă cu martori cu muzică, băutură și chiote. Când mama miresei își ia fata de mână și-o conduce în camera nupțială. Când tatăl mirelui își ia băiatul de umăr, și-l împinge pe urma ei, apoi închide ușa. Când toți comesenii știu ce se întâmplă înăuntru, le lucesc ochii, și li se încleiază gâtul. Când țațele lăbărțate fac glume triviale, așteptând să se deschidă ușa și mirele să arate asistenței cămașa, de noapte a miresei, pătată de sânge. E anticiparea filmului de la Göteborg, poate și mai grotescă și mai sinistră. Tinerii au dreptul să se revolte, și să-și înceapă iubirea prin parcuri și prin tainițe. Așa se și întâmplă, spre salvarea lor; să nu-și mai facă griji părinții!

Sunt imixtiuni intolerabile. Odată am văzut de aproape o operație chirurgicală, când unei femei i s-a scos uterul înnegrit de cancer. Prietenul meu, profesor de chirurgie și pedagog de prima strălucire, mi-a dat prilejul că cunosc, printr-o experiență destul de lungă și sistematică, viața sălii de operație. Acolo am urmărit cu o privire uimită și puțin speriată, cum bate aievea o inimă omenească, al cărei puls îl știm cu toții, dar a cărei mișcare rămâne o taină, nedezlegată chiar când se incizează să i se facă o reparație, și chiar când se scoate cu totul, spre a fi înlocuită cu alta. Am văzut și plămânul, absorbind aer, schimbându-și culoarea, reanimându-se pe măsură

ce oxigenul pătrundea în alveole; așa se întâmpla și în plămânul meu, știam, dar nu-mi venea a crede. Am văzut pe rând splina, ficatul, stomacul, intestinele, până la cel mai tulburător dintre viscere. Căci pe lângă cele de până acum, oricât de tulburătoare ar fi și ele, toate concurând la întreținerea vieții, acesta are menirea ca, în afară de viața lui, plină de spasmuri, să dea naștere la o viață nouă.

Numai că era negru de cancer.

După ce a fost despresurat dintre celelalte organe, cu o muncă lungă și anevoioasă, nu mai spun cu ce atenție, a rămas liber sub o rețea uluitoare de nervi și de vase sanguine, pe care neîndemânarea sau neștiința ar fi putut să le încurce și să le prăpădească. Atunci am văzut înșurubându-se în acest organ un tirbușon ca oricare altele, de scos dopuri, și clipa aceea mi s-a părut monstruoasă, deși nu se putea face altfel; nici o mână omenească n-ar fi putut să pătrundă prin rețeaua de nervi și vase fără să le rupă. Ele semănau cu mănunchiurile de fire telefonice, întinse pe stâlpi în lungul căii ferate.

Odată tras cu grijă deasupra, tainicul organ s-a desprins de trup cu o ultimă tăietură, și a fost liber, încetând să aparțină vieții, incapabil să mai gesteze o viață nouă.

Atunci un tânăr, student în medicină, admis să asiste la operație, a luat tirbușonul din mâna profesorului și, urmat de alți doi tineri, studenți asemeni, s-au dus la fereastră să examineze într-o lumină mai bună uterul tumefiat și înnegrit de boală. N-ar fi fost nimic să mă mire, și nu m-ar fi zguduit cât voi spune, dacă n-aș fi știut dinainte că tinerii studenți, de vârste apropiate, erau frați, născuți de același pântece, iar uterul pe care-l studiau la fereastră fusese al propriei lor mame, aflată acum pe masa de operație. Dar nu se poate! am strigat în mine, și la fel strig de câte ori îmi aduc aminte. Nu se poate, fiindcă toți trei își aveau originea acolo, în acea biată bucată de carne, care când era sănătoasă se zvârcolise, atinsă de sământă, și apoi îi adăpostise pe rând. Câte nouă luni încheiate, îi hrănise și le împrumutase pulsul. Dar chiar mai târziu, după desprinderea trupească, după ce fusese tăiat cordonul care-i unise, după timpul de alăptare, de scutece, de cărucior, de școală, de armată, de război, ei aveau să rămână toată viața lor, prin moșteniri bune și rele, legați de acel fragment anatomic, unde ar fi putut să-și vadă toți trei imaginea.

Nu sunt fățarnic, cred doar că există un prag unde dorința noastră de cunoaștere trebuie să se oprească. Să ne bucurăm de ceea ce poate să

rămână o taină sublimă. Îi plâng pe toți inocenții care vor merge să vadă un film pornografic.

Dimineața următoare am avut de mers numai două sute de kilometri, până la Helsingborg, și de acolo, luând feribotul, am trecut în Danemarca, la Helsingör, orașul lui Hamlet, după legendă, și căruia Shakespeare îi spunea Elseneur.

Abia când traversam brațul de mare mi-am dat seama cu adevărat că Suedia se terminase și m-a cuprins melancolia. Orice se termină îmi dă o stare de tristețe și mereu m-aș duce cu gândul în urmă, la câte am trăit, chiar cu durere, căci durerile trecute dau dreptul la bucurii viitoare. Nu aveam sentimente atât de accentuate în ziua aceea, nu-mi era nici rău, nici bine, ci socoteam doar că trebuia să merg înainte. Deși nu venise amiaza, m-am oprit la Helsingör, nu știu dacă pentru a vedea castelul lui Hamlet sau pentru a amâna cu o zi intrarea în Copenhaga, unde știam că n-o să mă descurc cu ușurință. Într-un fel mi se părea că părăsind peninsula Scandinavă, reveneam în Europa care se simțea din ce în ce mai puternic. Göteborg fusese o anticipație, și Helsingborg o confirmare. Deși un oraș mic de coastă, m-a întâmpinat cu aglomerația și trepidația metropolelor. Hotel am găsit ușor, în schimb mașina a trebuit s-o duc departe, pe chei, până la niște șantiere navale care își învârteau macaralele pe sus și mi se părea că mă alungă.

Mi-am sărbătorit întoarcerea în această Europă cumpărând un ananas proaspăt și o sticlă de vin roșu, spaniol, revenit și el, în sfârșit, la prețul european, care a fost o surpriză plăcută. Toate aveau să fie din ce în ce mai europene de aici înainte.

Deși sceptic, m-am dus să văd și castelul, dar am avut dreptate să nu-i acord încredere. Tot ce pot să spun, și nu-i o notație banală, este că are ziduri, în unele locuri, groase de patru metri. Chiar ca fortăreață nu și-ar fi găsit explicația, pentru o artilerie fără forță. Nimic n-ar fi putut să amintească pe Hamlet, în primul rând arhitectura, fiindcă lipsesc scările de piatră exterioare, și terasele unde apare fantoma. Dar oamenii, din orgolii copilăroase vor să transpună legenda în realitate, dovadă că am văzut la Helsingör, într-o pădurice, chiar sarcofagul lui Hamlet; l-am luat drept ceea ce era, un simbol, poate cam ambițios, dar alții s-ar putea să-l creadă un real vestigiu istoric. Treaba lor, în definitiv de ce să mă amestec unde nu-mi fierbe oala? Nu se întâmpla la fel cu castelul If din fața Marsiliei, care nu se

potrivea deloc cu cel din carte și de unde ar fi fost imposibil să evadeze Edmond Dantès? Și uite că numele acestuia era afișat pe la toate debarcaderele, îndemnând lumea să meargă în insulă, cu șalupa, spre a-i găsi urma. De ce să mă supăr? Dimpotrivă, ca adept al ficțiunii ar trebui să mă bucur ce forță are ea de a se impune, devenind adesea mai puternică decât realitatea.

Terminând cu castelul lui Hamlet, nu mi-a rămas decât să bat străzile, până seara și cu toate că n-am văzut nimic de seamă, n-am de ce să regret că am rămas acolo. Viața de pe stradă, întâlnirea cu trecătorii, fizionomiile lor, gesturile îmi pot dezvălui mai bine decât orice informator caracterele unei lumi unde vin prima dată.

În drum spre portul de iahturi, am trecut pe lângă plaja orașului, o plajă gospodărească, diferită de cele ale stațiunilor de vilegiatură, unde lumea, venită în vacanță, se străduiește să-și uite grijile și să scape de rutina cotidiană. Goală de dimineață, când sosisem, plaja s-a populat după-amiază, cu oameni ieșiți de la slujbe, cu gospodine fugite pentru un timp de la îndatoririle casnice. Unii bărbați citeau ziarul, unele femei tricotau cu ochii în soare, altele erau încărcate cu plase, semn că între cumpărături și treburile de acasă își îngăduiau un răgaz, o mică bucurie furată de la viață. Nu se făcea nudism, domnea o atmosferă cuviincioasă, ca în familiile cumsecade, totuși, unele femei își mai dădeau jos sutienele, să se bronzeze, fără sfială, dar fără să se exhibeze, cu o decență atât de naturală că nici nu atrăgeau atenția. Am trecut pe lângă două copile, retrase și timide, care ședeau îngenuncheate în nisip, ca fetele lui Vigeland, numai că aveau sânii formați și îi dezveliseră, poate la prima lor experiență, că prea se uitau speriate una la alta. Păcat că într-o zi delicata lor nuditate n-avea să le mai sperie, ca mai târziu să le devină poate indiferentă.

Prea puțini oameni făceau baie și m-am gândit ce nedreaptă pedeapsă era pentru lumea aceasta să n-aibă parte de o mare mai caldă.

Portul de iahturi, cu debarcadere de lemn, numeroase, avea o întindere vastă, ca pe coastele Franței, dar am văzut prea puține vase mai răsărite; restul, cârpeli și improvizații modeste. Dar erau multe. Dacă m-aș gândi și la mașinile de pe stradă, tipuri mai învechite, cu zgârieturi și lipsuri, ar trebui să presupun că lumea aici este sau sărăcuță, sau zgârcită. N-am văzut nicăieri un semn de opulență, afară de o motocicletă care m-a lăsat cu gura căscată. Bineînțeles, era o japoneză (Suzuki!) cu un motor de șapte sute cincizeci de centimetri, cu patru cilindri, răcit cu apă, cu pornire automată,

ceea ce nu mai este o raritate, cu frâne hidraulice, cu două discuri în față. Scriu aceste date tehnice nu pentru plăcerea care mi-o fac mie însumi, ci încredințat că mult mai mulți cititori decât ne închipuim înțeleg subiectul și îi pasionează. Proprietarul acestui armăsar crescut cu jeratic era un tânăr cam șleampăt, slăbănog și cu bube pe față. Păcat de motocicletă! Aștepta pe cineva, a apărut o fată, n-am văzut-o prea bine, mă uitam mai mult la motocicletă, el s-a săltat în șa, ea l-a sărutat casnic, peste bubele de pe față, apoi s-a urcat la spate, deprinsă și indiferentă, dar cred că măcar motorul care a pornit la secundă, făcând să-i vibreze coapsele și șoldurile i-o fi dat o emoție.

Pe cheiul portului de unde pleca feribotul am văzut un om beat, nespus de simpatic. Cred că nu era un bețiv de profesie, ci un diletant, de aceea mi-a stârnit compasiune și nu repulsie. Avea un necaz, sau o bucurie și băuse fără măsură, iar acum, negricios, slăbănog, cu părul căzut în ochi, nebărbierit, căuta un om căruia să i se destăinuiască. Nimeni nu vroia să-l asculte, îl respingeau cu brutalitate, de parcă martorii aceștia ofensați nu s-ar fi îmbătat niciodată. I-aș fi ascultat eu povestea și poate nu mi-ar fi fost indiferentă, dar nu-i cunoșteam vorba. Am spus de multe ori că asemenea lipsă nu m-a pus niciodată în încurcătură, am găsit mereu un mijloc de comunicare cu oamenii, acum însă am regretat că nu înțelegeam limba daneză. Bietul om vorbea singur, liniștit, dar cu patos; poate în conștiința lui se adresa omenirii, altfel discursul n-ar fi avut atâta înflăcărare. A intrat pe coridorul caselor de bilete și a căzut lat pe ciment, cu fața în jos, barând trecerea. Până atunci își ținuse echilibrul destul de bine, m-am mirat că se prăvălise tocmai în acel spațiu îngust unde ar fi avut de ce să se sprijine. Sau poate dezarmase tocmai de aceea, fiindcă se schimba o condiție; se întâmplă așa cu oamenii, să se dea bătuți tocmai când începe să le fie mai bine. Cine vroia să treacă, trebuia să facă pasul mare, ca să nu-l calce. O femeie cu fusta îngustă a început să țipe și să se văicărească, fiindcă feribotul fluiera de plecare. Un om voinic s-a milostivit, a luat-o în brațe și-a trecut-o peste obstacol, dar am observat-o că se lăsa să atârne, parcă refuzând să fie ajutată; cred că se complăcea în a fi victimă. Sunt și asemenea oameni, făcuți să sufere pentru orice pricină, și când pricina dispare, suferința rămâne. Sigur că m-am uitat la ea cu ciudă; aș fi vrut s-o bată bărbatu-su. Am întâlnit privirea perplexă a omului care o ajutase; ne-am înțeles din ochi, mai bine decât prin cuvinte; gândea întocmai ca mine, femeia merita o bătaie!

Pe bețiv n-a putut să-l ia nimeni de acolo; a trebuit să vină duba poliției. Doi polițiști tineri, în uniforme negre, plini de voioșie, l-au apucat unul de cap, altul de picioare, râzând și distrându-se, și l-au aruncat în dubă. Ah, ce-aș fi vrut să-i văd în ziua lor liberă, beți turtă, din vreun necaz sau din vreo bucurie!

26

Drumul de la Helsingör la Copenhaga, făcut fără grabă, nu mi-a luat nici o oră, dar am nimerit prost intrarea în oraș, și pe urmă am ocolit de m-a apucat descurajarea. Deși nu aveam planul orașului, speram să mă orientez instinctiv, ca în atâtea rânduri. Veneam de la nord și am mers pe șoseaua de centură, până într-un loc unde, socotind că făcusem destui kilometri m-am abătut la stânga, ca să ajung în centru, la un birou de informații turistice. Numai că îi atribuisem Copenhagăi o întindere prea mare, și în loc să fiu la vest, ajunsesem aproape în sudul orașului. Străzile erau largi, cu clădiri rare, de periferie, și cu prea puțină circulație pentru o zi de duminică. Așa că am luat-o spre nord, până am găsit oameni care să mă îndrumeze. În centru însă, deși abia ora nouă, începuse aglomerația marilor orașe, atât de cunoscută și de apăsătoare. Ca și la Stockholm, mulțimea matinală o alcătuiau turiștii, și în primul rând tinerii cu bagajul în spinare; e ușor de înțeles, bogătașii nu-și încep plimbarea atât de devreme, și nici nu se bagă în aglomerații, se dispensează de oficiul turistic, merg de-a dreptul la hotelurile mari, unde au camere rezervate și portarii galonați se reped să le deschidă portiera mașinii, iar groomii să le care geamantanele.

La biroul de informații era coadă până în stradă, mereu tineri, cam rătăciți și morți de oboseală. Am aflat că în gară mai exista un birou și m-am dus acolo, cu pulsul în creștere, îmi lăsasem mașina pe o stradă, departe, temându-mă ca de atâtea ori și cu toată justificarea că în centru n-am să găsesc loc de parcare. Se vestea o zi frumoasă, orașul zărit numai cu coada ochiului începea să mă ispitească, aș fi vrut să-l privesc în față și iată că îmi pierdeam vremea ca să găsesc adăpost pentru noapte.

Gara m-a uluit, holurile imense erau pline de aceiași tineri cu sacul în spinare, forfotind și căutând nu știu pe cine, poate pe un sfânt al călătorilor, ca să-i scoată din acest purgatoriu unde se băgau singuri și pe urmă nu mai găseau ieșirea. Mulți dormeau pe lângă ziduri, de-a dreptul pe ciment, cu capul la perete, înghesuiți ca pe priciuri, unii cu picioarele goale, tăbăcite de drum și roșii de neodihnă. Holurile păreau lazarete pe vreme de ciumă. Nu puteam să trec pe lângă ei fără tulburare, am revenit să-i văd seara, și încă o dată a doua zi. Nu-i silea nimeni să plece la drum și nu umblau după vreo bogăție, nu erau niște trândavi, fiindcă făceau o muncă din cele mai grele, adesea fără odihnă, nu vagabondau, ci vroiau să cunoască lumea. A trebuit să vină vremea de astăzi, după un război care a chinuit jumătate din

omenire și a schimbat fața pământului, creînd o geografie nouă, a trebuit să fie nesiguranță și puține speranțe de liniște, ca tocmai acum să se nască în sufletele noastre această dorință de întrepătrundere. Sigur că înlesnirile pe care le-au adus automobilul și avionul au dat omului o mobilitate mărită; ea este însă costisitoare, și nu poate fi cauza adevărată a atâtor exoduri; cei mai mulți călători, și mai ales tinerii pornesc la drum cu nimica toată, în afară de ce duc în spinare. Cauza cred că este efervescența în care trăiește astăzi lumea și se transmite de la un continent la altul. După ce s-au urât și s-au măcelărit între ei, și-n timp ce măcelurile continuă, în oameni s-a trezit setea de a se cunoaște, de a ști ce-i desparte pe unii de alții, de a vedea că nu-i desparte nimica. Poate călătoria, când va deveni o instituție mondială, în vremea când orice om va putea merge în orice parte a pământului, să aducă, în sfârșit, pacea, de atâta timp așteptată.

N-am putut să mă apropii de ghișeul unde se dădeau informații despre hoteluri și atunci am pornit să caut singur. Nu știu de ce n-oi fi făcut așa mai devreme; uneori ne lăsăm duși de rutină. La primul colț de stradă, aproape de gară, unde hotelurile sunt unul lângă altul, ca în toate orașele mari din lume, am găsit tocmai camera de care aveam nevoie. Până când aceste hoteluri au să se ruineze și au să dispară, se vor construi altele, dar nu pe lângă gări, ci pe lângă aeroporturi.

Ca să spun drept, camera era mult mai mare decât aveam nevoie, și bine ar fi fost dacă se lua ceva din spațiul ei și se dădea dușului, unul singur pe tot etajul. N-am văzut niciodată o instalație atât de înghesuită; trebuia să stau cu fața în zid ca să mă săpunesc pe spate, și invers, iar ca să intru sub duș trebuia să mă cocoșez și să îndoi genunchii; dar curgea apă caldă și de ce aș mai fi făcut nazuri? Vecinii mei, judecând situația cu mai puțină bunăvoință, boicotau dușul, așa că era totdeauna liber.

Mașina mi-o țineam sub fereastră, mulțumit s-o știu și s-o văd acolo. Privite de sus, mașinile sunt mai frumoase; chiar cele pocite capătă linie. Nu mă gândeam că sub ochii mei se afla într-o siguranță mai mare; n-aș fi putut s-o apăr, până să cobor, hoții aveau când să fugă. Sentimentul pe care mi-l dădea prezența ei acolo, era că ea mă apără pe mine, și așa mă simțeam în mai multă siguranță.

După ce am pus mâna pe un plan al orașului, bine desenat și cu destule detalii, și după ce am reperat pe el locurile de prim interes pentru mine, am pornit să văd mai întâi și mai întâi Mica Sirenă, care în viziunea mea era tot ce putea să fie mai reprezentativ în Copenhaga. Am ajuns târziu, după ce

am străbătut portul în lung, chei după chei, până aproape de nordul orașului, pe când hotelul meu se afla în partea opusă. Cu toate că aveam o țintă, întâlneam fel de fel de ispite, în stânga și-n dreapta, unde m-aș fi oprit măcar să-mi arunc ochii; le-am însemnat în minte, să vin altădată. Una însă mi-a ieșit drept în față, curând după ce pornisem, mi-a barat drumul, și în loc s-o ocolesc am intrat pe poartă. Îmi atrăsese privirea o clădire monumentală, grea și masivă, cam rece dar impozantă, o instituție pe lângă care nu se putea trece cu indiferență. Era Muzeul de sculptură Ny Carlsberg, și împotriva voinței mele i-am dat două ore, lăsând-o pe Mica Sirenă să mă aștepte.

Carlsberg este numele castelului de la Helsingör, dar și o marcă de bere. Intrând în Copenhaga l-am văzut scris mare în vârful unui turn, nu prea departe de centru, unde poate chiar se fabrica berea, și mai târziu l-am descoperit pe pereții birturilor și barurilor.

Dându-mi restul, casierul de la muzeu s-a înșelat cu cinci coroane, în paguba mea, și n-am băgat de seamă decât mai târziu, căci am obiceiul condamnabil de care nu mă poate dezbăra nici o predică, să bag banii în buzunar fără să-i număr; deși așa se obișnuiește și așa este bine, mi se pare că nu-i frumos să pun la îndoială corectitudinea aproapelui meu, și că făcând altfel îi aduc o jignire; de multe ori am pierdut cu bună știință. Negustorul de băuturi de la Helsingör, de unde am luat o sticlă de vin spaniol, s-a înșelat și el cu vreo două coroane, tot în paguba mea, iar mai târziu, o fată de la care am cumpărat banane, pe o plajă din nordul Jutlandei, m-a păgubit și ea, cu seninătate, și nici măcar nu era frumoasă. Din trei exemple nu mă încumet să trag o concluzie. De fiecare dată când am descoperit lipsa, n-am putut crede și am convenit că probabil am scăpat banii din mână; mi-am controlat chiar și buzunarele, să văd dacă nu erau rupte.

La Ny Carlsberg este multă sculptură, piatră, marmoră, pământ ars, tot ce-a putut să se adune, la grămadă, din Egipt și din Grecia. Sunt puse laolaltă plăsmuirile tuturor personajelor cunoscute, din istoria antică și din mitologie, și sigur că aș fi fost cu mai multă luare-aminte la toate acestea, aduse aici cu multă ambiție, dacă aș fi uitat ce văzusem la British Museum.

Din arta modernă m-au intrigat numeroasele portrete în bronz de Rodin, care nu-mi explic prin ce circumstanțe ocupă un spațiu atât de mare că nu mai lasă loc pentru alții de mărime apropiată. Să fie o donație? Sau reproduceri? Am recunoscut pe mulți din contemporanii mei iluștri, pe

Clemenceau, bunăoară, și am făcut o paralelă între figurile secolului nostru și cele ale antichității, aflate alături. După milenii, ce va fi Clemenceau printre Ramseși?

Prin derogare de la titulatura muzeului, sunt și săli cu pictură. Mulți Gaugain, dar numai dinaintea epocii tahitiene. Un singur Van Gogh, de mirare, fiindcă nu trebuia adus de departe. Apoi Monet, Lautrec, Degas și alții, cum se găsesc prin toate colecțiile și pinacotecile, nimic să te înmărmurească. Nici un Rembrandt, deși nici el n-ar fi fost departe, și nici un italian în toată clădirea aceea monumentală.

Portul se întinde pe aproape toată lungimea orașului, pe un braț de mare, iar dincolo de acesta, dacă treci podul, dai de o suburbie cam ciudată, cu case dărăpănate, unele părăsite, în adevăratul înțeles al cuvântului. M-am lăsat ademenit de ceea ce aflasem, că felurite neamuri de hippy și-au făcut sediul acolo. Am amânat-o iar pe Mica Sirenă și m-am dus să văd, cu multă curiozitate, dar nu fără teamă. Sosisem prea târziu, nu i-am mai găsit, poliția îi zburătăcise, fiindcă pare-se făceau negoț cu stupefiante. Strada lor, paralelă cu brațul de mare, era cam goală. Veniseră acolo din toată lumea și ocupaseră casele părăsite. Una din acestea, cu vreo patru etaje prin care acum bătea vântul, avea un perete fără ferestre, un calcan de care ar fi trebuit să se lipească altă construcție, împodobit cu o pictură murală de proporții gigantice, în culori fără durată, fiindcă se vedeau cam decolorate de soare și șterse de ploaie. N-am deslușit ce reprezenta, ar fi putut să fie reclama unui produs, însă am vrut să presupun că era profesia de credință a locatarilor vremelnici, și că ei o făcuseră. Nu putea să fi fost lucru de glumă, să ridici schele, să desenezi și să colorezi o suprafață mai mare decât a oricărei fresce din câte sunt cunoscute. Pictura nu mai arată altceva decât destinul ei perisabil. Odată hippyi plecați, ultimele urme de culoare aveau să se șteargă. Și mai târziu, casa, încă sănătoasă, cu zeci de camere, avea să se năruie. Nici vorbă să se ridice alta alături, peste calcanul pictat, care ar fi putut să rămână un document al celei mai neînțelese și controversate mișcări omenești din vremea noastră. Hippyi au să dispară, de mult au început să se rărească, au să fie uitați și nimeni n-are să știe exact ce-au vrut ei de la viață.

Lăsând la o parte aceste ființe nedefinite, de neînțeles mi-au fost casele goale. Aveau uși și ferestre în stare bună, ziduri sănătoase, cu tencuiala întreagă și lumea fugea din ele de parcă s-ar fi prevestit un incendiu, sau un cutremur. Vecinii care mai erau acolo nu puteau nici ei să mai rămână multă

vreme, împrejurimile deveneau sinistre, poate noaptea umblau fantome și se auzea țipătul cucuvelei. Iar în acest timp, în alte părți ale lumii, familii întregi locuiesc într-o odaie, înghesuiți și promiscui, sau în bordeie, în adăposturi cu pereții făcuți din bidoane goale, deșeuri care-și mai găsesc o folosință, tristă și mizerabilă. Și chiar în peșteri, cum am văzut într-un oraș din sudul Europei, dar nu mai îndrăznesc să-i spun numele.

Mai târziu, când am ajuns la Rotterdam, am descoperit într-un cartier din apropierea portului, blocuri întregi părăsite; pe lângă ele, casele de la Copenhaga nici n-ar mai trebui amintite. Erau construcții mai vechi, dintre cele două războaie, lucrate solid, cum se obișnuia în vremea aceea încă patriarhală, cu cinci etaje, fără ascensor probabil, ei da, se poate, nu se moare dintr-atâta; populația Parisului are experiență, cu mansardele ei neîncălzite, existente și astăzi, unde se urcă pe scări de lemn, înguste și putrede.

Se pregătea să plouă pe când mă plimbam în cartierul din Rotterdam, îmbrăcat subțire, nu-mi luasem umbrela și până la hotel aveam de mers aproape o oră. Când a început să picure, mi-am pus în cap o pungă de plastic, și n-am plecat până n-am inspectat toate blocurile. Pe alocuri geamurile erau sparte și ușile date în lături; însă nejefuite. Stăteau așa, fără stăpân, și așteptau să le năruie timpul. Oare n-avea nimeni nevoie de ele? Era lumea acolo atât de bogată că își lăsa casa în părăsire, ca pe o mașină veche care se aruncă în șanțul șoselei, fără să se demonteze măcar farurile, sau măcar becurile? Fără să i se taie o bandă din plușul tapițeriei, pentru lustruit pantofii? De o fi lumea aceea bolnavă de nepăsare? Atunci cum de pulsa portul, nu departe de acolo, de ce macaralele încărcau și descărcau containere cu mărfuri de miliarde, pentru cine, dacă erau semne că nimeni nu mai credea în nimica? Să nu fi plouat, poate jalea mi s-ar fi părut mai mică.

Am mai amânat-o încă o oră pe Mica Sirenă, și fiindcă tot trecusem podul, și văzusem fostul cartier al hippylor, am mers și la biserica Mântuitorului, fiindcă era aproape și avea o clopotniță unde mișcau oameni; m-am gândit să urc și eu, ca să văd tot orașul deodată. A fost o lăcomie repede pedepsită, n-am urcat decât până la jumătate, pe o scară de lemn șubredă, și mi s-a făcut frică. În avion, dezlegat de pământ, mă simt ca la mine acasă; în schimb, nu-mi place ascensiunea terestră. Așa că am pierdut timpul degeaba, și pe urmă am dat fuga să ajung unde îmi propusesem. În portul interminabil am văzut un vapor de pasageri, de la Neapole. Puteam

să nu mă opresc, ca să ascult vorba? Cred însă că italieni erau numai oamenii din echipaj, care, ce-i drept, se interpelau gălăgios și cu multă dezinvoltură. Pasagerii, pesemne de prin părțile locului, înalți, blonzi și palizi, păreau jigniți de sonoritatea limbii italiene. Vaporul de la Neapole lua lume nordică de la Copenhaga, o plimba în Mediterană și-o aducea înapoi, acasă; important era să nu fie gol, nici la ducere, nici la întoarcere. Dar italienii? Poate ei călătoreau cu vapoare daneze. E și aceasta o întrepătrundere căutată probabil de amândouă părțile. În loc să-i țină la distanță pe unii de alții, diferența de temperament îi apropie și așa nordul se înfrățește cu sudul, spre fericirea viitoare a omenirii.

De-acolo am dat peste portul de vinuri; există și una ca asta! Am văzut pe chei o stivă de containere – totul se transportă acum în containere – vase de aluminiu de câte două mii cinci sute de litri, ceva în plus la unele, în minus la altele, după cum scria cu vopsea albă. Veneau din Franța și se cloceau în bătaia soarelui. Atât de mult a decăzut vinul în vremea noastră? Am numărat vreo sută din acele recipiente barbare, un sfert de milion de litri, nici nu era mult, judecând cu înțelegere. În Danemarca se bea mai degrabă bere, acolo se fabrică vestita Tuborg, răspândită în toată lumea, ca whisky-ul scoțian, a cărui cerere, astăzi, cred eu că n-ar putea s-o satisfacă nici toate râurile din Scoția; dar, fiindcă totuși whisky-ul se fabrică și se pune în sticle acolo, sub controlul majestății sale regina sau măcar al guvernului, înseamnă că apa se aduce din altă parte, probabil în containere de aluminiu.

E mare păcat să lași vinul așa, într-un vas metalic, și nici măcar la umbră, că de pivnițe sau de crame nici nu mai poate fi vorba. Pe când atâtea merg înainte în vremea noastră, se rafinează și ajung la subtilități inimaginabile fără calcul matematic, adică dincolo de gândirea directă, multe din cele ce-au însemnat bucuria generațiilor trecute se degradează și chiar se uită. Cel mai trist este ca vinul, care n-a fost doar bucuria bețivilor, să fie înlocuit de poșircă.

Pe Mica Sirenă am găsit-o singură. Întârziind, am avut norocul să ajung acolo când toți turiștii se aflau la masă. Nu m-a dezamăgit, fiindcă este făcută cu gingășie, alt cuvânt nu se potrivește mai bine, însă mi-o închipuiam plasată altfel, în mijlocul apelor, cum este Turnul Fetei de la Constantinopol. Toate fotografiile pe care le văzusem urmăreau să ascundă ceea ce oricine, ajuns acolo, își dă seama că este o proastă expunere. La capătul nordic al portului, Mica Sirenă își trăiește tristețea la un metru de

țărm, încât un om poate sări cu ușurință pe stâncă ei și-o poate atinge cu mâna, profanând-o. N-am văzut pe cineva să facă gesturi obscene, și nici măcar indiscrete, dar nu mi-a plăcut că niște copii se zbenguiau în jurul ei, neînțelegând că ea trebuia să fie singură și să n-o tulbure nimeni.

Așa cum e pusă acolo, Mica Sirenă nu atrage privirile; mi-o închipuisem ca pe un far în fața portului Copenhaga. Dar ea a intrat în istoria orașului, și lumea o caută până ce o descoperă. Este o sculptură în bronz și reprezintă un nud tânăr, o fată așezată pe stâncă, sfioasă fără a fi speriată de goliciunea ei deplină, fiindcă se știe singură, într-un loc unde nu poate s-o vadă nimeni. Ea își ține gambele îndoite din genunchi, adunate spre coapse, într-o mișcare firească și grațioasă, și brațele împreunate în față, nu ca să se apere, căci n-o pândește nici o primejdie, decât tristețea. Iar tristețea ei, înscrisă în ochii care se uită pe apă să vadă venind o corabie, e și mai bine redată de umerii puțin aduși și de brațe, cu gestul lor de oboseală și dezarmare. Mica Sirenă nu mai are nici o speranță.

Sigur că ea este inspirată de povestea lui Andersen, care și pe noi ne-a întristat cândva, și poate de aceea ne tulbură atât de mult această plăsmuire, fiindcă este simbolul unei jertfe supraomenești, făcută în numele dragostei. Fără ea, Copenhaga mi-ar fi lăsat o impresie mai rece. Ea m-a făcut să uit mișcarea zgomotoasă a portului, cu macaralele ridicate pe cer ca niște spânzurători cosmice, cu bușiturile baloturilor trântite pe cheiuri, cu cele un sfert de milion de litri de vin puși în containere de aluminiu, cu bubuitul tablelor aruncate pe cală la șantierele navale de pe malul celălalt, în răpăitul ciocanelor pneumatice și-n fulgerele albastre ale aparatelor de sudură, cu vânzoleala de pe străzile năpădite de lume străină, rătăcită, pornită să caute ceva ce nu se găsește ci doar ne înșeală, ducându-ne pe un drum fără sfârșit, între speranță și dezamăgire. Datorită Micii Sirene, îndurerată dar credincioasă unei iubiri neîmpărtășite, am fost mai puțin trist să văd că drept în fața ei, așezați pe o piatră, doi tineri cu poverile puse alături, mâncau pâine goală și beau pe rând din aceeași cutie cu suc de fructe.

Pentru Mica Sirenă a pozat o balerină de la Operă, care a trăit până în anii din urmă. Din când în când, bătrână și gârbovită, venea să se vadă cum era în tinerețe. Aș fi vrut să nu aflu. Bine că n-am găsit-o acolo!

Ca să mă întorc în oraș, m-am îndepărtat de port și am apucat-o prin parcuri. Îndată m-au năpădit țânțarii și tot felul de gâze. A trebuit s-o iau la fugă, apărându-mă cu mâinile și să caut o ieșire. Dar am avut timp să văd într-un desiș de lângă alee, statuia unei walkirii. Așa mi-am închipuit, fără

să șovăi, chiar dacă o fi fost altceva și-o fi avut vreo legendă necunoscută de mine. Niciodată nu am știut bine cum ar trebui reprezentate aceste fete războinice; le-am întâlnit în fel și chipuri, dar n-au putut să mă convingă, mai ales pe scenă. Oare cel care scrie muzica și știe pe ce se poate bizui la spectacol, nu se gândește că walkiriilor nu le era îngăduit să fie grase? Mai bine lipsă!

Walkiria de la Copenhaga, pentru care m-am oprit și am îndurat atacul țânțarilor, era, prima dată, întocmai ce trebuia să fie; până atunci nu putusem să-mi închipui, fiindcă îmi lipsise o clipă bună de inspirație. Dar am recunoscut-o. Ce distanță între ea și Mica Sirenă! O, ființa aceasta, dacă s-ar fi îndrăgostit vreodată, n-ar fi îngăduit să-i plece prințul și ea să rămână singură și tristă pe o stâncă bătută de valuri, ci i-ar fi înfipt jungherul în inimă.

Era o fată micuță, oțeloasă, cu fața îndârjită, cu gura rotundă scoțând țipătul ei de luptă și părând gata să-și sfâșie dușmanul cu dinții ca de lupoaică, poate urâtă și totuși frumoasă prin mișcarea descreierată, plutind, cu genunchii ridicați până deasupra grumazului pe un cal care parcă îi era frate și se vedea că n-are s-o trădeze și n-are să obosească. Erau amândoi atât de nebuni, că mi-au făcut frică. Dar am mai stat și am privit bine, să țin minte. N-am uitat, și astăzi, pe lângă imaginea lor făcută din arcuri și fulgere, parcă aud tropotul calului și strigătul sălbatic al fetei. Acum știu ce este o walkirie, și mult mi-a trebuit până să aflu. Iar dacă mă va mai duce cineva la Operă, am să închid ochii, să aud numai muzica.

Până am ajuns la hotel, bucurându-mă să văd mașina în fața intrării, până să mă spăl pe mâini și să-mi tamponez cu alcool obrazul ințepat de țânțărime, se făcuse ora de masă. Am umblat mult de astădată până să găsesc un birt care să-mi placă, și când l-am găsit, fără să știu de ce-mi plăcuse, am trecut pragul. Dar cred că nu era o alegere, ci o predestinare. La început nici nu mi-am dat seama, patronul mi-a zâmbit de după tejghea, i-am răspuns și m-am așezat la o masă. Pe urmă l-am recunoscut și n-am mai înțeles unde mă aflam, am alunecat înapoi, împotriva timpului, mi s-a părut că eram încă la Oslo, de unde plecasem de două zile. Omul, vânjos, cu o barbă norvegiană, roșcată, parcă răsărise din amintire. Nu-mi pot explica, nu era nici halucinație, nici suprapunere; însemna că birtașul de la Oslo se mutase la Copenhaga, cu tot cu birtul, se grăbise să mi-o ia înainte. Parcă

recunoșteam și mesele, și dacă aș fi avut vreo îndoială în privința lor, bufetul din fața mea, cu tacâmuri de material plastic, era identic.

Să fi fost numai o asemănare? Cum rămânea cu oamenii din jur, printre care recunoșteam figuri de dincolo? Apoi recunoșteam muzica, erau aceleași discuri. Nici azi, după trei ani, n-am ajuns la o lămurire.

Patronul a venit să-mi afle dorințele. L-am întrebat, privindu-l cam temător, dacă are supă de ciuperci. Avea; mi-a răspuns cu un zâmbet complice. Aceeași supă, am recunoscut-o; apoi aceeași salată de cartofi, lângă crenvurști. Și dacă își va închipui cineva că născocesc, sau că am avut halucinații, atunci să-mi spună de ce istoria n-a mers tot așa până la urmă? Fiindcă berea *era alta*. Nu-mi aduc aminte cum se numea cea de la Oslo, dar sunt sigur că nu Carlsberg, ca de astădată, marcă de care nici nu auzisem până la Copenhaga.

Am venit în fiecare seară la supa mea de ciuperci, convins că nicăieri n-aș fi găsit una mai bună.

Ziua nu-mi dădusem seama ce zgomot era la hotel. Toată noaptea au trecut pe sub fereastră mașini smintite, speriindu-mă în somn și făcând să-mi fie și mai dragă mașina mea, care stătea atât de cuminte. Pe la trei noaptea zgomotul, în creștere, m-a trezit, cu impresia că se făcuse ziuă și orașul își începea viața lui trepidantă. Poate am mai ațipit după aceea, dar fără să mă odihnesc, și dimineața eram obosit gata. E oare de crezut că totuși am umblat nouă ore încheiate, scăzând din ele cel mult una, timpul de masă și minutele cât m-am mai odihnit pe câte o bancă?

Ieri, zi de repaos, văzusem oameni pe stradă, cu sticle de bere în sacoșe casnice. Îmi închipuiam că merg cu ele acasă, pentru prânzul de duminică. Nu era doar unul, și nu într-un singur loc al orașului. Se așezau pe iarbă, în parcuri, sau pe o bancă, în piețe, uneori de-a dreptul pe bordura trotuarului, cu sacoșa la picioare, și începeau să sugă din sticlă, pe îndelete, până terminau toată provizia. Cunoașteți gestul omului care bea cu capul dat pe spate și din când în când ia sticla de la gură și se uită să vadă ce-a mai rămas înăuntru; pe măsură ce sticla se golește, mutra lor este tot mai amărâtă. Oamenii mei n-aveau de ce să se amărască, o duceau într-o veselie, deși prea puțin exteriorizată, reținuți cu ei înșiși și rezervați cu vecinii, când se întâmplă să fie mai mulți laolaltă; fiecare rămânea al lui însuși. Amărăciunea lor ar fi început la ultima sticlă, dacă n-ar fi fost destule înainte.

Am încercat să cunosc orașul urmând unul din cele trei itinerarii trasate pe plan în culori diferite, și folosindu-mă de explicațiile scrise alături. Ar fi o metodă ca să zic așa, științifică. Am vrut să fiu cinstit și cu mine și cu cine-mi oferea această documentație, am urmat pas cu pas, stradă cu stradă linia roșie, am descoperit ce trebuia să se vadă și când am ajuns pe la jumătatea itinerarului mi-am dat seama că nu există metodă mai bună ca să nu te alegi cu nimica. Adică, zăresc la stânga o casă frumoasă, cu arhitectura ciudată și nemaivăzută, sau o fântână cu ghizduri de piatră tocită, sau o scară săpată în coasta unei coline, ducând spre o înălțime enigmatică, și planul mă trage de mânecă s-o iau la dreapta, împotriva dorinței mele, a providenței și a instinctului, care de multe ori m-au dus tocmai unde visasem odată.

Am păstrat planul, dar am lăsat deoparte cele trei itinerare, albastru, galben și roșu.

M-am mai supus unei obișnuințe, m-am urcat într-o șalupă care a făcut turul canalelor, în zgomotul monoton al motorului; o femeie-ghid a vorbit iarăși tot timpul, dând explicații în patru limbi, mici discursuri învățate pe dinafară. Și iarăși a trebuit să mă lupt cu somnul, în bătaia călduță a soarelui. Tot câștigul acestei excursii este că îți cruți picioarele, încolo, dacă mergi pe străzi și pe cheiuri, toate se văd mult mai bine, nu mai ai sentimentul că te duce cineva de mână și nici nu te mai cuprinde somnul.

Înainte de a merge în cartierul cel mai vechi din Copenhaga, mi-am început ziua printr-o plimbare plăcută, într-una din părțile moderne ale orașului, asupra căreia își întinde umbra luxoasă marele hotel Sheraton, dintr-un lanț internațional cunoscut atât de bine că nu-mi era străin nici mie, deși nu mă preocupa nici în cea mai mică măsură. Din fața lui pornește un canal care taie orașul în două, ca un mare bulevard circular, colorat în albastru. Cum este traversat de poduri scunde, abia ridicate deasupra apei, părând mai degrabă un fel de diguri, fiecare segment devine de sine stătător și toate la un loc alcătuiesc ceva care s-ar putea numi un lanț de piscine. Spunând așa, poate se va înțelege mai ușor ce înseamnă un lanț de hoteluri. Ceva ce se repetă și se leagă, sub un aspect comun și cu o soartă egală. Un hotel Sheraton nu poate fi nici mai mic, nici mai ieftin decât alt Sheraton, personalul nu poate avea nici uniforme nici moravuri diferite, iar pasagerii alcătuiesc o singură lume, oricare ar fi rasa din care fac parte, albă, galbenă sau neagră, convertindu-se aici la o culoare unică. Așa cum apa piscinelor,

indiferent de sursă, și oricât ar fi de poluată, se socotește albastră. Există deci o culoare necunoscută în spectru, culoarea Sheraton.

Nu m-am apropiat, am privit de pe malul canalului, și doar în treacăt. Lăsând la o parte etajele, pierdute printre ramurile copacilor care îmi țineau umbră, două elemente mi-au definit instituția, ușile de cristal și mașinile aliniate în față. Cred că la un salon al automobilului reprezentarea nu ar putea să fie atât de bogată. Și la nici o expoziție de pahare nu s-ar găsi atât cristal fără pată, ca în ușile acelea care când se deschideau revărsau valuri de lumină, încât părea că se naște încă o dimineață, una mai strălucitoare ca alta. Îngăduiți-mi să le spun uși *Baccara*, după numele unui cristal care începe să cânte la cea mai mică atingere. Ce muzică trebuie să fi fost în holul hotelului!

Dar în Copenhaga hotelul Sheraton, cu sutele lui de camere, nu-i singurul de aceeași categorie, mai sunt încă patru, judecând după prețuri și luându-le pe cele care costă peste patru sute de coroane. Cui sunt ele destinate? Există în lume atâți oameni care să le merite? Și sunt ei, cu însușirile lor, chiar atât de distanțați de lumea care doarme pe ciment într-o gară?

Obișnuitul meu loc de popas între un drum și altul era piața primăriei. Acolo mă așezam pe o bancă și priveam lumea. N-am putut să-mi fac o idee prea clară despre viața orașului, ceva este denaturat de numărul mare al turiștilor care pe stradă depășesc cu mult pe localnici, îi acoperă și aproape îi anulează. Orășenii se refugiază prin parcuri, unde găsesc un spațiu mai liber și mai multă liniște, dar acolo îi necăjesc țânțarii și gâzele.

Am petrecut clipe vesele uitându-mă la fațada primăriei, cu un balcon deasupra intrării. Nu era nici o asemuire, dar balconul m-a făcut să mă gândesc la Mussolini și la palatul lui de la Roma. Ah, ce balcon potrivit pentru discursuri ar fi fost și cel de la Copenhaga! Un balcon nu prea mare, cu balustradă de fier forjat, cât să încapă în el vorbitorul, încadrat de două persoane. Și ce piață uriașă în fața lui, să cuprindă zeci de mii de oameni, să asculte și să aplaude. Multor oratori, dacă s-ar duce acolo, le-ar lăsa gura apă.

Dacă n-am avut parte să ascult un discurs, l-am văzut în schimb pe gunoierul pieței; s-a nimerit ca într-unul din popasurile mele acolo, să-l găsesc tocmai când își făcea treaba. Nu era finlandez, nici african, semăna a localnic, dar uite că nu se dădea în lături de la o treabă urâtă. Numai să vezi cu ce măsuri de precauțiune! Întâi, avea mânuși în mână, și halat alb, ca

infirmierii. Ajuns la o cutie de gunoi apuca numai cu două degete săculețul de material plastic pus înăuntru și, fără să vină în atingere cu ceea ce putea să cuprindă, fără ca măcar să se uite, îi dădea drumul în cărucioru l cu roți de cauciuc, ca un landou vopsit în alb, cu nichelaje, o trăsurică imaculată și parcă sterilizată. Apoi în cutia golită punea o pungă nouă de material plastic, făcută pe măsură și pleca mai departe cu landoul care ai fi zis că mergea singur. Deci, dacă n-ai africani, există și alte soluții!

Cât despre căruciorul gunoierului, n-am exagerat deloc spunând că ar fi putut merge singur, fiindcă nu era greu deloc să aibă o autopropulsie. Într-adevăr, am văzut în oraș cărucioare cu fructe, mânate de un motoraș cu explozie. Vânzătorul merge pe de lături și doar îl cârmește. Încetul cu încetul africanii n-au să mai aibă nimic de făcut în Europa.

În cartierul cel mai vechi al orașului, lângă port, pe strada Nyhavn pe care un canal o taie în două de-a lungul, am descoperit casa lui Andersen. Poate acolo ar fi trebuit s-o pună pe Sirena cea Mică. Am văzut în jur case care au împlinit trei secole, și sunt locuite și nu par mizerabile. Multe mai păstrează firme vechi, ale unor prăvălii de altădată, ciudate și neînțelese astăzi, când toate s-au schimbat, chiar și negoțul.

Un tâmplar a venit să repare scara de lemn de la intrarea unei case. A venit cu o camionetă mică, însoțit de un copil și de nevastă. Era spre ora prânzului; după ce tâmplarul și-a dat sculele jos, nevasta și-a instalat o masă în spatele camionetei și s-a apucat să gătească; avea tot ce trebuie, fiindcă n-a trecut multă vreme până să pună oalele la foc, pe o plită cu gaze lichefiate. Nu m-am uitat decât cu coada ochiului, nu-i frumos să spionezi o femeie care gătește, mi se pare o indiscreție; gătitul bucatelor este o intimitate. Și-apoi, mă interesa mai mult ce făcea tâmplarul. Mai întâi s-a dezbrăcat până la brâu, dându-mi prilejul să văd pe pieptul lui cel mai frumos și laborios tatuaj din câte ar putea să existe.

Tatuajele sunt de obicei imagini grosolane, făcute de oameni care cunosc tehnica și au puțină rutină, dar cărora le lipsește simțul artistic. Pe pieptul tâmplarului nu era un tatuaj din cele știute, ci o gravură fină, în culori care nici n-am bănuit că există și pot să prindă pe epidermă, cine știe ce chimicale, săruri și plante exotice. Tot pieptul era ca un panou de pictură, unde roșul se împletea cu verdele, cu albastrul, cu galbenul, negrul și violetul și, fie că nimeni n-ar vrea să creadă, chiar și cu albul, alb de cretă, nu știu cum obținut, poate prin extirparea unor vinișoare sanguine, fără ca pielea să se mortifice. În mijloc se vedea o navă cu trei catarge, cu pânzele

umflate de vânt și credeți-mă că erau albe, de acest alb am vorbit mai înainte. Să nu mă fi uitat de aproape, căci indiscreția aceasta mi-am îngăduit-o, pe când urmăream atent pe tâmplar cum lucrează, să nu fi văzut transparența pielei și porii plini de sudoare, aș fi crezut că-i vopsea de ulei, dată cu pensula. La prova și la pupa navei ieșeau din valuri două sirene, dar nu anonime, se cunoștea că erau niște portrete, chipurile a două ființe pe care tâmplarul le ținea aproape de inimă. M-am uitat la nevastă, nu semăna cu niciuna, totuși nu părea geloasă, ci își vedea de bucătărie. De o parte și de alta a navei cu sirenele se mai vedeau un bărbat în stânga, în dreapta o femeie, desigur Adam și Eva, înainte de izgonire. Doi șerpi încolăciți la mijloc, în valuri, își întindeau capetele spre cele două personaje edenice, printr-o licență umanitară care amenda biblia și crea două ispite egale, ca bărbatul și femeia să nu pară unul victima altuia.

Tâmplarul avea și el tot ce trebuie, toate uneltele și chiar o tejghea demontabilă, cu un fierăstrău circular, pe care o fixase în flancul camionetei. Folosea un material lamelat, cum ar fi melacartul, desigur rezistent la apă. Scara nu avea decât patru trepte, într-un ceas a fost gata, bine ajustată, prinsă în clei rece și-n cuie. Băiatul îl ajuta cu pricepere. Pe urmă am observat că trebuia reparată și ușa, au început să măsoare cu metrul, tocmai atunci însă femeia i-a chemat la masă. S-au spălat pe mâini în spatele camionetei, ea le-a turnat apă dintr-o canistră, le-a dat săpunul, pe urmă prosopul. Ustensilele de bucătărie, cu mașina de gătit le pusese pe podeaua camionetei și s-au așezat toți trei în jurul mesei, pe scăunele pliante. Erau o familie fericită.

Nu departe de acolo, în contrast cu lumea pitorească și veche pe care o lăsasem în urmă, mergând încă o dată spre mare să văd din nou Sirena cea Mică după ce casa lui Andersen îmi trezise o duioșie melancolică, decorul s-a schimbat brusc, în față mi-a apărut o piață monumentală, cu o statuie ecvestră, pe fațada Palatului Regal, unde nu se vedea nici o mișcare; probabil regina se afla în altă parte, la o reședință mai liniștită, de aceea nici garda nu s-a schimbat cu ceremonie. Uniforma soldaților semăna cu a celor de la Palatul Buckingam, nu lipseau nici căciulile. Dominantă fiind culoarea tunicilor, roșie, ca pe la toate palatele regale, afară de Oslo, a trebuit să înțeleg că există pentru ea o predilecție a capetelor încoronate. Apăi, așa și trebuie, ce-ar mai rămâne din ideea regalității, dacă palatele ar fi păzite de soldați în uniformă de campanie, cum am văzut la modesta reședință a Președintelui Finlandei, de la Helsinki?!

Mi-am prelungit șederea la Copenhaga până ce am ajuns la impresia că pierd timpul. Nu m-am descurajat ci am mers înainte, continuându-mi drumurile pe îndelete, prin părți ale orașului cunoscute și necunoscute, tot căutând ceva ce nu mai văzusem; cred că am ajuns prin locuri unde primarul n-a fost niciodată, dar dacă spun așa, nu înseamnă că îl țin de rău, alta-i treaba primarului decât să descopere ulicioare uitate. Dacă aș fi putut să-i spun o dorință, l-aș fi rugat să țină un discurs din balconul primăriei; mereu mă uitam, când treceam prin piață, și rău îmi părea că nu ieșea nimeni să vorbească mulțimii.

Seara, în fața hotelului, pe partea cealaltă a străzii, un băiat își lăsa motocicleta, nu o Suzuki, una modestă, și venea s-o ia dimineața, la șapte și un sfert, desigur ca să meargă la slujbă. La început n-am dat nici o importanță întâmplării, până ce, repetându-se cu regularitate, am priceput că începeam să percep cotidianul din viața orașului. Și așa, printr-un fapt de nimica, am avut sentimentul că făcusem un pas înainte, că îmi câștigasem un drept de viață acolo și deci nu pierdusem timpul degeaba. Dar sentimentul acesta, oricât mi-ar fi redat curajul și încrederea în mine, era departe de a-l egala pe cel cunoscut la Londra, unde fiecare minut, chiar și cele când stăteam pe iarba din parcuri, devenea ceea ce s-ar putea numi o plenitudine, o multidimensionare.

Există în centru, aproape de piața primăriei care îmi devenise familiară, un parc de distracții, grădina Tivoli, renumită și socotită un loc unde oricine, străin sau cetățean al orașului, este dator să meargă. Mi-am făcut și eu datoria și-am petrecut o seară acolo, după ce îmi mâncasem supa de ciuperci, la birtașul cu barbă norvegiană. Tivoli este înainte de orice o aglomerație; toate acolo sunt înghesuite și interminabile, că mi-au depășit imaginația, deși o socoteam atât de exersată și gata să funcționeze, încât nimic, îmi spuneam, nu mai putea să fie pentru mine o surpriză. Deși am intrat neîncrezător și pregătit pentru orice dezamăgire, m-a surprins totul, până la amețeală, și în primul rând mulțimea.

În afară de bâlciurile ocazionale, unde dă năvală toată lumea, cu mic, cu mare, există pretutindeni parcuri de distracție deschise tot anul, sau cât îngăduie starea vremii. Acolo afluența nu poate fi continuă; oricât de numeros ar fi publicul, după un timp se rărește, apoi se epuizează și până să se formeze altul, distracția intră în ritm de croazieră. Apoi este o lume care nu se duce niciodată în asemenea locuri, și nu doar aristocrații și snobii, ci oamenii înclinați să ia altceva de la viață, iar desfătarea pentru ei înseamnă

un concert, un spectacol de calitate, o discuție, o bibliotecă. La Tivoli vine tot orașul, și fiecare găsește ce caută, chiar rafinații, măcar un restaurant de lux, de pe a cărui terasă pot urmări bucuriile mulțimii, ceea ce este un spectacol. Am văzut la Tivoli asemenea localuri, cu mesele distanțate, cu chelneri galonați și solemni ca maharajahii, alături de barăci unde se mânca în picioare cârnați și crenvurști, se bea bere și se hăpăia înghețată. Orice copil, și orice om, de orice vârstă, găsește aici ceva să-i placă, dovadă că toată lumea este efervescentă, veselă și satisfăcută. Și la fel de densă tot timpul, deși se intră cu taxă, și înăuntru nimic nu-i gratis. Nu-i lumea de bâlci, cunoscută, ci tot orașul, într-un amestec pe care nu l-am mai văzut nicăieri și niciodată. Tivoli este o mândrie cetățenească. Mi-au atras privirea pavilioanele cu jocuri de noroc, ruletă, pocher mecanic, într-o extindere industrială. Sigur că nu se pot pierde averi, ca la Monte Carlo și nu sunt sinucideri. Dar se joacă sub presiune, într-o trepidație maladivă, se bagă bani în aparate, se trage de pârghii și după insuccese care nu descurajează pe nimeni, deodată răsună un clopot, anunțând o izbândă, și încep să curgă monezile, o cascadă metalică, sonoră, un triumf zgomotos al norocului. Sigur că nu se poate îmbogăți nimeni pe această cale, cred că șansele sunt controlate mecanic, n-am auzit să fi spart cineva banca, fenomen rar dar teribil, cunoscut pe la marile cazinouri. Totuși, patima nu scade, și dacă n-am văzut cozi la Copenhaga, decât la Oficiul de informații turistice, mi-a fost dat să le descopăr în pavilioanele din grădina Tivoli, unde șiruri lângă șiruri de tineri, transpirați, agitați, cu ochi scânteind de nerăbdare așteaptă să le vină rândul la pocherul mecanic. Nu m-am speriat, așa încă e bine, m-am gândit la cei care în acest timp undeva, într-o cameră cu ferestrele astupate, înghesuiți trup lângă trup, pe canapele, într-o coadă orizontală, își trec din mână în mână țigara de marijuana.

Ieșind de la Tivoli, sleit de zgomot și de înghesuială și lăsând mulțimea să petreacă în continuare, m-am gândit anticipând o concluzie, că niciunul din marile orașe nordice, de altfel nu mai mari decât jumătatea milionului de oameni, oricât ar fi de frumoase, de curate și confortabile, nu se pot apropia în nici un fel, la o comparație, de Paris, Londra sau Roma, care rămân centrele lumii și alcătuiesc pe harta Europei un triunghi magic.

Un loc de atracție, după Tivoli, era și grădina zoologică; m-am dus s-o văd în ultima seară, până atunci am tot ezitat, întrebându-mă dacă merită. Mai mult mă ispitea să văd oamenii de pe stradă, și mai ales pe cei din gară, unde îmi luasem obișnuința să fac o vizită înainte de culcare; în orice zi și la

toate orele, am găsit aceeași lume, tinerii în călătorie, unii forfotind într-o continuă căutare, alții dormind pe ciment, cu picioarele goale, obosiți și descurajați să mai caute.

La grădina zoologică era mai multă mulțime de oameni decât de animale, familii, dar mai ales copiii cu bonele sau cu mamele. Am fost și eu dornic în copilărie să văd aievea fauna exotică, despre care învățam la școală și era înfățișată de fotografii sau desene sărace. Menajeria, cum se spunea atunci, și putea fi găsită rar, mai degrabă pe lângă circuri, m-a atras mai mult decât saltimbancii, am mers și-am privit animalele de după gratii, fără să presimt cât aveau să mă întristeze odată. A trebuit să treacă mulți ani, până ce într-o zi, abia la maturitate, am văzut două fiare închise, doi lupi neîmpăcați cu captivitatea. Până atunci fusesem prin multe grădini zoologice, unele renumite, ca de pildă cea de la Berlin sau de la Cairo, și nu mă gândisem niciodată limpede ce simțeau animalele de după gratii și ce gândeau, dacă mi-e îngăduit să le atribui, măcar unora, puterea de judecată. Unele mi se păreau indiferente, altele mulțumite și cred că erau destule care aș fi zis că se bucură știindu-se acolo în grija omului, ferite de primejdii și scutite să-și caute singure hrana. Oare ursul nu venea de bună voie să ia zahărul din mâna vizitatorilor, ca pe urmă să-l ronțăie cu plăcere? Și maimuțele nu făceau ghimbușlucuri pentru desfătarea copiilor?

Așa mi s-a părut grădina zoologică, o reuniune fericită de reptile, păsări și animale, aduse acolo de corabia lui Noe, înfrățite, puse pe zaiafeturi.

Târziu am văzut lupii, în grădina zoologică din Dumbrava de la Sibiu și mi s-a înfiorat pielea. M-am întors la ei în mai multe rânduri, la intervale, și i-am găsit ca prima dată, doi lupi tineri, poate mascul și femelă, mergând în cerc în spațiul dintre ziduri și gratii, fără oprire, înrăiți, cu spume la gură, cu ochii roșii de furie, cu otrăvuri în sânge, uitându-se la oameni cu o ură de moarte. Nu iubesc lupii, imaginea lor m-a terorizat în copilărie, în iernile cu zăpadă când veneam de la școală, seara pe întuneric, având de străbătut un câmp de trei kilometri, cu ghiozdanul în spate. Parcă îi auzeam urlând în depărtare, pe urmă mi se părea că se apropie, le vedeam ochii lucind în întuneric. Odată mi s-a năzărit că în șanțul șoselei zăcea un om mâncat de lupi, numai oasele; poate să nu fi fost decât niște coceni, albiți de zăpadă, și peste ele o ruptură dintr-o târnă de nuiele, pe care am luat-o drept coșul pieptului. E ușor să povestesc astăzi și să găsesc explicația, dar atunci groaza mea n-a fost mică. Privind lupii din Dumbravă mi-am amintit tot ce știam despre neamul lor, din auzite, chiar și povestea cu cei doi țigani

lăutari care, încolțiți de o haită, au cântat toată noaptea din vioară, și muzica i-a scăpat de la moarte. Dar dacă îmi făceau groază, nu înseamnă că puteam să-i condamn pentru felul cum îi dotase natura înainte de a le da drumul în lume, și atunci am trecut de partea lor, deplângându-le soarta. Așa cum deplâng soarta elefantului de la Băneasa, cu picioarele puse în lanțuri, neputând să se miște mai mult de un metru, după ce a lui a fost jungla întreagă. De câte ori m-am dus acolo, l-am văzut cu fruntea în gratii, legănându-se fără întrerupere, niciodată altfel, mutându-și greutatea de pe un picior pe altul, în zornăitul lanțurilor. Memoria elefanților e proverbială, așa se spune; atunci, cum va putea el să uite jungla? Și dacă-i așa, ce simte el și ce crede?

Am văzut un elefant și la Copenhaga, închis, dar fără lanțuri la picioare. Părea blând, numai că nu stătea locului, ci tot vroia să deschidă o ușă, împingând în ea cu trompa, fără violență, numai cu încăpățânare. Dacă vedea că nu izbutește, se trăgea puțin înapoi, parcă pentru a-și face vânt, și iar revenea la ușă, încercând-o cu trompa. Să se fi izbit o dată cu tot dinadinsul, sigur că ar fi scos-o din balamale. Mi s-a părut că mișcarea lui neîntreruptă trebuie luată drept un protest pașnic și continuu. Pragul de cărămidă era tocit de atât umblet, și ușa lustruită de trompă.

Era și un urs alb, se mișca într-un bazin cu apă, unde abia avea loc să facă o mișcare, aceeași, stereotipă, părând stupidă, când nu putea fi decât înnebunită; se scufunda lângă un perete al bazinului și ieșea lipit de peretele din față, de zeci de ori, de sute, fără să se oprească, fără să se uite la lume, la copiii care se bucurau și băteau din palme. Le-aș fi spus copiilor: „Iată ursul alb despre care ați învățat deunăzi; e bine că îl vedeți, așa o să-l țineți minte și încetul cu încetul o să înțelegeți cum este alcătuită lumea. Dar să știți că nu trebuie să bateți din palme, ci să păstrați tăcerea, în semn de respect pentru suferința lui, fiindcă nici o ființă nu poate fi fericită dacă s-a luat libertatea!”

Aud că pițigoiul nu suportă captivitatea și se omoară singur, băgându-și ghiara în gât și sugrumându-se. Mai trebuie oare să mă întreb ce gândește el și ce simte? Mă întreb însă ce simt și ce gândesc oamenii care l-au închis în colivie?

Nu știu bine ce se întâmplă cu animalele domesticite, de pe lângă casa omului. E limpede doar că și-au pierdut simțul libertății. Altceva ce s-a întâmplat cu ele? Au devenit rase noi? Nu mai au nici o amintire în afara ogrăzii?

Numai despre câine știu în mod neîndoios că nu poate trăi fericit fără tovărășia omului și nu l-ar părăsi niciodată, oricâte nemulțumiri ar avea să îndure de la el, nemâncarea, sudalma, picioarele în burtă și lanțul. Câinii nu se simt bine între ei decât în clipele lor de petrecere. Pe urmă vin lângă stăpân, fie el cât de aspru, și cine le vede atunci ochii, poate să citească în ei o bucurie deplină și absolută, niciodată mai mică decât ea însăși, cum oamenii, vai, n-au parte! Câinele este de mult simbolul statorniciei și fidelității; niciodată el nu și-a părăsit și nu și-a trădat stăpânul. Când oamenii sunt dezamăgiți de prieteni, își iau un câine. În vremuri de neliniște, când trăim în neîncredere și ne ferim unii de alții, crește nevoia omului de a avea un câine. De multe mă îndoiesc, de câine niciodată.

Vizita mea la grădina zoologică a fost un prilej de reflecții triste, după cum se vede. Nu pot cere să se desființeze; recunosc că este o școală. Dar primul lucru pe care ar trebui să-l învățăm acolo ar fi să dezaprobăm captivitatea.

Am văzut toate animalele, iar la urmă girafa și zebra. Amândouă păreau mirate, zebra de gâtul lung al girafei, girafa de haina tărcată a zebrei. Nu spun ce bine mi-a părut că lipsea renul.

O împletitură de sârmă, mai mare decât o casă, adăpostea păsări exotice. Vrăbii în libertate zburau stoluri pe afară, inconștiente și insolente; câte una se oprea o clipă, agățată cu ghiarele de sârmă și privea curioasă înăuntru. Odată, într-un alt loc al pământului, unde vrăbiile sunt păsări exotice, au să fie ele închise, și papagalii albaștri în libertate au să le privească de după plasa metalică.

La supa de ciuperci din seara aceea, mă gândisem să-l întreb pe stăpânul birtului dacă nu avea un frate la Oslo; îmi și pregătisem fraza în minte. M-am răzgândit în ultima clipă; de ce trebuie să știm totul, să le dezlegăm pe toate? Am plătit și nici nu i-am spus că plecam a doua zi.

27

După ce am trecut cu feribotul în Jutlanda și am ajuns la răspântia de la Kolding, m-a încercat iarăși o ezitare, ca în Norvegia, în locul unde șoseaua se bifurca, spre Capul Nord și Hamerfest. Să nu fi avut o săptămână câștigată, poate aș fi luat-o spre sud și aș fi scăpat de apăsarea care m-a cuprins îndată și m-a chinuit până seara. Ce-am câștigat făcând altfel, respectându-mi planul și mergând până la Capul Skagen, unde se despart

mările? Din prima zi a acelei etape, mi-a rămas în minte satul Gedved, unde m-am oprit curând după-amiază, fiindcă nu mă simțeam în stare să merg mai departe. Mă obosise așteptarea la feribot, și sentimentul, de atâtea ori încercat, că îmi pierd independența pe care mi-o dă mașina; apoi aglomerația, industriile, atmosfera impură, zăpușeala, indicatoarele neclare din Odense unde am pierdut drumul de mai multe ori. Dar n-am fost liniștit nici când m-am oprit în acel sat și am găsit cameră, la un han cu fațada frumoasă, nici când mi-am văzut mașina în curte și am fost liber să plec la plimbare. Am umblat trei ceasuri pe drumeaguri asfaltate, goale, ca într-o lume părăsită, într-un peisaj de câmp și colină, amintindu-mi destul de bine pe cel din Bucovina și făcându-mă să uit câteodată unde mă aflu. Se vedea câte un sat, în depărtare, se vedeau ferme, între pâlcuri de arbori, și ogoare de ovăz, sfeclă, rapiță, colorate puternic. Și viței, nepăziți de nimeni decât de o sârmă electrică; aveau botul umed și ochii plini de curiozitate, dar nu îndrăzneau să se apropie de mine.

Atunci, în plimbarea pe câmpia lin ondulată, cu drumeaguri care deveneau narațiune, având de spus toate câte o poveste cui vroia să asculte, am simțit că nemulțumirea mea, revenind ritmic, se datora întoarcerii spre Nord, începute la Kolding, de unde crescuse tot timpul. Chiar și în plimbarea pe acele drumeaguri tihnite, în peisajul plin de farmec, mă aflam sub influența punctelor cardinale, căci dacă mergeam spre sud, simțeam un început de liniște, și-o iritare crescândă când apucam în partea opusă.

Întors la hotel m-am uitat încă o dată pe hartă, am numărat din nou kilometrii și m-am hotărât să rabd încă o etapă. A doua zi, până seara, puteam să ajung ușor la capul Skagen, iar de-acolo nu mai aveam decât să cobor, tot timpul, spre paralela patruzeci și cincea. După ce-am luat această hotărâre m-am liniștit, am avut o noapte bună, iar a doua zi m-am purtat destul de bine.

Deși nu mai urmăream altceva decât să ajung într-un anumit punct geografic, să-l consemnez în cugetul meu ca pe o împlinire, nu m-a răbdat inima să trec prin Arhus legat la ochi și cu urechile astupate. Orașul modern nu putea să-mi spună mare lucru, am văzut destule orașe, îmi ajunge să mă opresc o jumătate de oră, să-mi arunc o privire în jur, și apoi le țin minte. Am mers în orașul vechi, la îndemnul unei fete de la biroul de informații turistice și pot să-i mulțumesc astăzi, căci multe orașe vechi am văzut, dar niciunul să semene cu acesta, necum să-l întreacă în frumusețe, nici chiar cel de la Turku, pe care îl țin minte cu destulă emoție. M-am temut doar că

ar putea fi o reconstituire, am avut o ezitare, pe urmă am socotit că lucrurile frumoase, dacă izbutesc să ne tulbure puțin sufletul, nu trebuie descusute și scărmănate, ca să se vadă cât de autentic este praful din ele. Era ca un cătun, în mijlocul orașului, pe o coastă de deal care cobora spre un râușor umbrit de sălcii, cu o moară de apă, dacă nu cumva voi fi luat imaginea din altă parte, căci în memoria mea este multă aglomerație. Mi-au plăcut casele, de lemn și cărămidă, luminoase și vesele și cât am stat acolo parcă am trăit într-o viață de altădată, când lumea avea mai puține decât astăzi, dar era mai fericită. Mi-ar fi plăcut, tot aveam o săptămână economisită, să fi rămas acolo câteva zile, dacă mi s-ar fi închiriat o căsuță, și dacă nu era apă trasă înăuntru, puteam să mă spăl la gârliță, lângă moara umbrită de sălcii, căci am trăit și așa în copilărie, și n-am rămas cu o amintire urâtă. Dar degeaba îmi făceam planuri, nu puteam să rămân din cauza mașinii, știu că ar fi fost nemulțumită, ea e făcută să meargă.

Tot fetei cu informațiile îi datorez drumul pe care l-am luat mai departe, de la Randers, unde am părăsit șoseaua principală, din inima țării, și am luat-o la dreapta, spre mare. Era mai greu să mă orientez, aveam ca repere localități mici, nu prea bine cunoscute de oameni, primeam informații contradictorii și le corectam cu busola. Dar, în sfârșit, am ajuns la un fel de plajă, și de-acolo înainte am mers numai pe malul mării, prin sate și mici localități de vilegiatură, sărăcuțe, prăfuite și parcă acoperite de pâclă, deși era o zi însorită. Nimic nu m-a îmbiat, de aceea am mers repede, ferindu-mă să judec de ce o luasem pe acolo, altfel ar fi trebuit să înțeleg că avusesem o inspirație nefericită. Totuși, ori de câte ori voi avea de ales între două drumuri, îi voi da preferință celui de pe malul mării, chiar dacă voi ști dinainte că va însemna o dezamăgire.

Prin Frederikshavn am trecut fără oprire, ocolind pe străzi periferice. Era stupid dar nu mai aveam vlagă și mi-am amintit câtă nevoie aș fi avut odată să fi putut arunca asupra portului măcar o privire. În apele acelea mi-am închipuit un naufragiu, îmi trebuia într-o carte, l-am trăit cu închipuirea și l-am pus pe hârtie, dar tot timpul a fost în mine o suferință și o nedumerire, de parcă aș fi mers legat la ochi în locuri necunoscute, chinuindu-mă să le văd cu altceva decât simțul văzului. Poate de aceea nu m-am oprit la Frederikshavn, fiindcă era prea târziu și nu vroiam nici măcar să mi-l aduc aminte. Ce voi face mai târziu, când nu-mi va rămâne decât trecutul, cu nostalgiile, dacă până atunci nu voi izbuti să las pe drum toate regretele?

Aproape de Skagen peisajul monoton a început să capete reliefuri bizare, au apărut dune uriașe de nisip consolidate cu ierburi robuste, un câmp întreg de conuri parcă vulcanice. Ajungând la umbra lor și strecurându-mă printre ele am simțit o înfiorare, un fel de teamă, natura era nefirească și mi se părea hazardat să merg mai departe, mă așteptam ca aerul să se rarefieze și apoi să dispară, ca pe o planetă fără viață. În mișcarea mașinii dunele alunecau în urmă cu viteze inegale, după depărtarea fiecăreia, suprapunându-și traiectoriile, creînd o furtună de imagini. Abia după ce le-am depășit am avut curaj să mă opresc și să mă uit la ele. Văzute în perspectivă, mi se păreau într-adevăr înfricoșătoare, nu-mi venea a crede că trecusem pe acolo și eram teafăr. Mi le-am închipuit bătute de vântul iernii, crescând întruna cu nisip adus de pe plajă, înmulțindu-se și cotropind țara.

Skagen era încă neîmpresurat de dune, își ducea viața într-o înghesuială de vacanță, cu multă lume de vilegiaturiști, și fără destule case să-i găzduiască. Nici nu-mi închipui unde încăpeau cu toții, căci doar n-or fi dormit pe afară. N-am găsit nicăieri o cameră, deși am căutat stradă cu stradă, sperând că mă pot descurca fără biroul turistic, aflat într-o aglomerație unde aș fi vrut să nu intru. N-am avut încotro, am lăsat mașina și mi-am făcut loc cu coatele. Erau vreo cinci fete la o tejghea lungă, și-n fața fiecăreia așteptau oameni.

Se întâmplă uneori ciudățenii care rămân neexplicate; nu mi-am explicat până astăzi de ce în îmbulzeala aceea, o fată stătea degeaba, nimeni nu-i cerea sfatul, nu se apropia de ea de parcă ar fi fost ciumată sau slută, și, ca să fie și mai inexplicabil, pot să jur că era chiar frumoasă, mai frumoasă decât toate, dovadă că o țin minte. Semăna cu finlandeza din lift, de la Leningrad, un tip scandinavic trecut peste mare, semăna și cu fetița de la Ivalo, și cu fetele de la Burfiord, și chiar cu cele de granit alb ale lui Vigeland. Avea blugi, se înțelege de la sine astăzi, și o bluză albastră înnodată pe pântece, de-i lăsa pielea liberă, nu prea bronzată, și cred că din această cauză, fiindcă stătea într-un birou cu lume nervoasă și nădușită, în loc să se ducă la plajă, mi s-a părut necăjită. Poate de aceea nu-i adresa nimeni cuvântul. Mi-am luat inima în dinți, și trecând peste ceea ce ar fi putut să fie o interdicție, ca să găsesc o explicație situației inexplicabile, am rugat-o să mă ajute. Mă așteptam să mă trimită la coada de alături, sau nici măcar să nu se uite la mine și nici să nu-mi răspundă, de parcă ar fi fost și oarbă și surdo-mută. Dar m-a privit, m-a auzit, m-a înțeles și mi-a vorbit cu bunăvoință, deși e drept că puțin absentă, cu gândul poate la plajă, unde ar

fi vrut să stea în nisip, cu un băiat alături. Era exact miezul zilei, când soarele arde mai tare. M-a informat că în tot orașul nu era nici o cameră liberă, a pus însă mâna pe telefon și a întrebat în mai multe locuri, în alte localități de pe coastă, până ce mi-a găsit găzduire la un hotel din St. Tomby, în partea vestică a Jutlandei. Până acolo nu erau mai mult de cincizeci de kilometri, însă de la o mare treceam la alta, lăsând Kattegat pentru Skagerrak; n-aveam de ce să mă supăr, ba chiar am simțit o satisfacție, gândindu-mă la mobilitatea și la independența pe care mi-o dădea mașina. Regretam doar că n-am să mă pot duce în portul Skagen, seara, când pescarii își vând peștele, la licitație. Tot fata mi-a dat și harta Jutlandei, și a însemnat cu mâna ei drumul până la St. Tornby. Avea un inel subțire de aur, cu un briențel veritabil, care sclipea de-mi ardea ochii. Cât timp stătuse de vorbă cu mine, în spatele meu se adunaseră vreo cinci oameni, urmându-mi exemplul. Am plecat cu sentimentul unei ingratitudini, gândindu-mă că din cauza mea fata o să aibă multă bătaie de cap cu mușteriii așezați la coadă, de unde mai înainte putuse să viseze netulburată.

În port m-am dus chiar dacă nu era ora de licitație. Câteva iahturi cu pânze, legate la chei, mi-au amintit că ne aflam în anotimpul croazierelor de vacanță. Sunt oameni care își lasă locuințele confortabile, se înghesuie pe un vas de șapte metri, și cutreieră mările. După inscripțiile de la pupa, erau iahturi de la Göteborg, probabil la prima lor escală, dar unele venite mult mai de departe, de la Plymouth, Calais, Saint-Mâlo, și cel mai îndrăzneț dintre toate tocmai de la Barcelona. Dintr-odată mi-au venit în minte drumurile mele în Spania, mi-am dat seama că n-am să le uit repede, nici una din țările nordice n-o să le umbrească, oricâte amintiri frumoase voi păstra despre ele, n-o să fie la fel de nostalgice.

Fiind ora prânzului, oamenii se pregăteau să mănânce, bărbații puneau masa, în cockpit, copiii aduceau paharele și tacâmurile, femeile ieșeau de la bucătărie, roșii de căldură și nădușite. Peste tot cântau tranzistoarele, nu se poate să fie numai bine. Pe vremea când am umblat și eu pe mare, cu o barcă de șapte metri, n-aveam nici un fel de muzică, decât pe-a etravei în valuri.

Dincolo de chei era un șir de căsuțe ca un decor de teatru, de lemn, vopsite în negru, cu un etaj, cu acoperișurile în două pante, unite între ele, că dădeau o linie continuă de zigzaguri simetrice și egale, stilizând parcă legănarea mării. Identice una cu alta, căsuțele aveau la parter o ușă cu geamuri, o alta la etaj iar de-o parte și de alta câte o fereastră, toate cu

încadraturi albe, cu traforaje și ornamente. Era atât farmec în ele încât am avut un moment de îndoială, n-am știut ce-aș fi ales dacă ar fi fost cu putință, un iaht să mă duc pe mare, sau o căsuță unde să rămân seara, renunțând la hotelul de la St. Tomby? Dacă am putut să pun alături aceste dorințe, și am stat în cumpănă, înseamnă că fără să-mi dau seama era în mine multă oboseală. Altfel cum să ezit între o casă și o corabie?

Pe o colină nisipoasă am văzut vechiul far de la Skagen de pe la anul 1600. Nu-i altceva decât o cumpănă înaltă de lemn, ca la puțuri. La unul din capete este fixat felinarul, pe care, odată aprins seara, cumpăna îl ridică la vreo opt metri. Deși era o reconstituire, mi-a părut bine să știu că ideea lui există acolo de patru secole.

Am mai mers câțiva kilometri spre nord, ultimii, pe o plajă cenușie, până la Grenen, unde-i un far din zilele noastre, fix și rece, de piatră, cu reflectoare electrice. Era lume destul de multă, întinsă la soare, dar cam zgribulită. Drept în față se întâlneau cele două mări, lovindu-se una în alta și creînd între ele un val mai înalt decât celelalte. Nu putea să fie doar o impresie, am privit multă vreme, mereu se forma acolo un val mai puternic. Nu mai încape nici o îndoială că și mările au hotare și nu ostenesc să le apere. Ce-o fi aici pe furtună, până unde s-or fugări cele două ape, cât s-or uzurpa una pe alta?

Scopul meu fiind împlinit, puteam să mă întorc repede. Despre drumul la Tornby nu am ce spune decât că traversează toată partea de nord a peninsulei, fără să ducă în altă lume. Ajuns acolo am avut sentimentul că marea avea caracterele schimbate, altă culoare, altă formulă chimică, nu puteam să uit că o văzusem încleștată cu marea cealaltă. Sau poate îmi exageram impresiile, nu vroiam să admit că făcusem atâta drum și mă luptasem cu oboseala pentru o cauză pe care alții nici n-o bagă în seamă. Căci la Grenen nimeni nu stătea să vadă hotarul, ci se bălăceau în mare, luând valul de la mijloc drept egal cu toate.

După ce-am văzut camera, după ce mi-am lăsat mașina sub fereastră și-am aflat că masa de seară e la ora mea, șase, m-am dus să mă plimb până la plajă, mândru că din ce în ce mai multă lume adoptă programul meu de viață. Plaja se afla la vreo șase kilometri, însă aveam destulă vreme, ceasul parcă mergea mai încet decât altădată. Șoseaua era îngropată între două taluzuri înalte, mergeam cam orbește și n-am ce povesti, decât că întâlneam mașini și motociclete. Nici un om nu mi se părea destul de bronzat, ca pe malul mării noastre. Nu mă înșelam, când am ajuns am dat peste o masă de

oameni cu pielea albă sau abia ușor pârguită. O fi fost pielea lor de vină, o fi fost soarele, fără destulă putere, o fi fost o piedică în atmosferă? Păreau toți sănătoși și n-am auzit pe nici unul gemând și văitându-se, dar mie oamenii care nu se bronzează mi se pare că suferă de o boală. Nisipul alb și prea fin, ca făina, era ocupat în măsură egală de oameni și de mașini care făceau umbră, fără să fie nevoie, fiindcă la ora aceea soarele nu mai dogorea, începea să se simtă răcoarea de seară. M-am întins pe nisip fără să mă dezbrac, am stat așa cu mâinile sub cap, vreo oră, lăsându-mă în voia lenei, cum nu mi se mai întâmplase de multă vreme. În jur însă simțeam mișcare și gălăgie, oamenii își strângeau lucrurile să plece, apoi își chinuiau motoarele să scoată mașinile. Roțile patinau și aruncau trombe de nisip în spate. Nu le înțelegeam imprudența, nu puteau fi la prima experiență și atunci cum de nu țineau minte? Bărbatul stătea la volan, iar familia împingea mașina împotmolită. Când au plecat cu toții, nu fără cazņă, plaja părea răscolită de rinoceri sau de buldozăre.

Nu m-am mai întors pe șosea, ci am luat-o pe sus, printre dune acoperite de ierburi. Am trecut pe lângă case de vacanță, răzlețe, de lemn și piatră, foarte sumbre, maronii sau negre, fără nici o dâră de culoare mai luminoasă; datorită lor atmosfera mi s-a părut posomorâtă și impresia s-a prelungit chiar după ce le lăsasem în urmă.

Lângă hotel era un camping, am mers să-l văd, totdeauna e ceva de văzut, viața în cort mă intrigă, deși nu mi se potrivește; mă uit la alții și încerc să înțeleg ce-i atrage. Unii vor să facă economie, ceea ce poate fi într-adevăr o justificare, la oamenii cu mijloace de existență modeste. Cunosc însă și din aceia care își declară, și chiar își dovedesc pasiunea pură pentru acest fel de viață. Și iarăși înțeleg, când e vorba de locuri frumoase și izolate, unde liniștea și priveliștea răsplătesc unele necazuri, cum sunt întinsul cortului, spălatul anevoios, lupta cu gâzele, dogoarea zilei și frigul de peste noapte, asemenea umezeala; nu mai vorbesc de ploaie și de furtună. Pe toate le poți accepta pentru ceea ce îți oferă o natură nealterată. Dar campingul? Praful, îmbulzeala, gălăgia, promiscuitatea? E ceva ce nu pot înțelege, deși cred că are un înțeles, de vreme ce atâta lume acceptă. Spre a-mi întreține reținerile, campingul de la St. Tomby mi s-a părut a fi cel mai păcătos din câte văzusem vreodată, într-o împrejmuire neîngrijită, jegoasă, fără un petec de iarbă și nici un arbore. Oamenii aduceau apă cu găleata, din altă parte. O prăvălie, la poartă, o baracă, nu avea spre vânzare decât înghețată și coca-cola. Tot locul era plin de cutii goale și de gunoaie.

Am încercat să regăsesc frumusețea pe câmp, m-am dus pe drumeaguri, printre ogoare, însă n-am putut să mă purific, și să retrăiesc orele pline de farmec din satul Gedved.

Întors la hotel, un om, poate patronul, m-a anunțat că masa era gata de zece minute; într-adevăr, întârziasem, dar nici nu mă încrezusem cu totul în ora propusă. Oricât ar fi de cronometrată viața noastră modernă, condusă de computere, oricât de riguros ar fi programate mișcările omului în orele zilei, sincronizate cu mișcarea aproapelui, ca să nu ne lovim unii de alții în aglomerația mondială, întârzierea n-a fost stârpită, și punctualitatea n-a devenit o religie, ci este deocamdată o credință prea puțin răspândită. Mă devotez ei din tot sufletul, și ea îmi dă satisfacții, ca tuturor bigoților, dar uneori calc și eu strâmb, fără nici o înclinare spre viciu, numai să nu par ridicol între oamenii fără credință. Sfertul de oră numit academic, cât întârzierea este admisă, mi se pare un semn de slăbiciune, și socotesc că prin el punctualitatea este compromisă într-o progresie continuă. Odată ce întârzierea a fost acceptată, ea devine un principiu. Aș vrea să-i opun cea mai îndârjită intoleranță. Ușile să se închidă, comandate electronic, deci incoruptibil, și lumea n-are să mai întârzie la teatru; dar spectacolul să înceapă și el la oră fixă, gongul să fie și el comandat electronic, la fel să se ridice cortina. Dacă mi se va spune că așa vom deveni noi înșine mașini electronice, voi răspunde că nu-i nici o primejdie. Este adevărat că prin gândirea lui și prin imaginație omul este o ființă înclinată spre fantezie. Sigur că da, dar mașinăriile nu ne vor omorî fantezia, dimpotrivă, vor exalta-o, fiindcă prin ea și prin creșterea ei continuă am ajuns la mașinărie. Împărțirea vieții în ani, în zile, în ore, minute, până la miimi de secundă, și-apoi instrumentul de măsurat timpul, ornicul, ceasul și cronometrul se datorează fanteziei. Ea funcționează în afara rigorilor exterioare, este un instrument independent și imperturbabil. De ce să ne temem că un ritm impus faptelor noastre ar putea să-l distrugă? Bătăile inimii, primul cronometru din lume, de sub controlul căruia nu poate să iasă nimeni, a împiedecat oare pe om să fantazeze și să ajungă în zone de gândire incontrolabile? Dar ce să mai lungesc vorba! De un secol oamenii merg cu trenul și totuși n-au devenit mai proști și mai uscați la suflet dacă se duc la gară fără să întârzie. Pretutindeni ar trebui să facem asemeni.

Întârziasem fiindcă n-aveam încredere în punctualitatea bucătarului, cum am în a trenului. Omul m-a condus într-o sală de restaurant mare ca un hangar, cu mesele goale; nu știam ce vrea cu mine, nu înțelegeam nimic,

până ce-am ajuns la ușa din fund, pe care a dat-o în lături și atunci mi s-a dezvăluit un decor neașteptat, depășind închipuirea, mai presus de fantezia mea disponibilă. Mă aflam într-o sală mai mică, intimă, cu draperiile trase peste ferestre de nu mai venea nici o lumină de afară, cu vreo zece mese, doar una liberă și pe fiecare masă ardea o lumânare albă. Era o liniște de refectoriu, oamenii așezați la mese, familii, vorbeau în șoaptă, nu se auzeau nici măcar copiii. O fată în rochiță neagră, cam scurtă, deși s-a dus moda, cu șorțuleț de dantelă albă și cu părul într-o diademă cu pietricele ca perlele, m-a luat în primire și m-a condus la masa liberă programată pentru mine. M-am mirat că fata nu aparținea tipului nordic, întâlnit pretutindeni atâta vreme, decât că era subțire și sprintenă și avea acea franchețe a mișcărilor pe care mi-o revelase fetița de la Ivalo, apoi fetele de la Burfiord. Dar era brună ca o meridională, cu părul negru și fața smeadă, străvezie; în lumea aceea blondă, cred că toți ochii s-ar fi întors după ea, pe stradă. Avea o frunte ușor boltită, care o făcea să semene puțin cu o căpriță. Era prea mică să fie cochetă, totuși, știindu-se frumoasă, nu evita să se arate, aplecându-se în lumina lumânării și absorbindu-i toată strălucirea. Un zâmbet de satisfacție, reținut dar nu până la a-și pierde căldura, îi înflorea în colțul gurii abia formate și îl oferea cu bucurie la toată lumea. Nu am avut de spus nici un cuvânt ca să-mi aducă la masă, exista un ceremonial stabilit dinainte, cu oarecare pretenții, ceea ce nu putea decât să-mi placă, știind că niciodată n-ar ajunge să mă înrobească. N-am prea ridicat ochii din farfurie, eram intimidat de tăcerea mănăstirească și abia dacă mi-am văzut vecinii, cu coada ochiului, luminați și ei de lumânarea albă. Însă am apucat să bag de seamă că la o parte din mese servea altă fată, greoaie și bosumflată. N-am avut a spune un cuvânt nici la urmă, masa era plătită și-am scăpat de un moment penibil, când fata mea ar fi venit să ia banii. Așa mi s-a părut că luasem parte la un ospăț din basme, și mă servise o mică zână cu diademă de pietricele.

Nu-i spre lauda mea să spun că am străbătut într-o singură zi aproape toată lungimea Jutlandei. După Capul Nord, acum începea o a doua întoarcere. Totdeauna întoarcerile au trezit în mine o precipitare, m-a apucat graba, chiar când nu mă grăbea nimeni. Am crezut că era dorul de casă, și putea să fie, după cum putea să fie și oboseala, dorința de-a ajunge mai curând la odihnă, dar, acestora li se adaugă altceva, mai greu să se definească, teama de dezrădăcinare, nevoia de a mă regăsi pe mine, cu

mentalitatea mea, pe care lumea străină poate s-o altereze. Locurile noi și oamenii noi ne dau prea mult de gândit, gândim tot timpul, fără întrerupere, până ce ne pomenim deodată că am pierdut reperele și punctele de referire. Întoarcerea spre ele este ca o revenire la suprafață, ca o renaștere și o reeducare.

Odată sfârșită mica feerie a mesei de seară, m-am dus în cameră. Un copil în vecinătate a țipat până la miezul nopții, poate ca să se descarce după tăcerea păstrată la masă. După miezul nopții un om a tușit până dimineața, cu beregata tăbăcită de tutun sau poate de oftică.

În zori am pornit spre sud, căutând linia cea mai dreaptă. Luându-mă după ea, am nimerit pe șosele secundare și nu mi-a părut rău, fiindcă erau neaglomerate; în schimb trebuia tot timpul, la toate răspântiile să mă uit pe hartă, cu teama că aș putea să iau o direcție greșită, și nimic să nu-mi atragă atenția. Am mers tot timpul cu soarele în față, de aceea poate atmosfera mi-a părut prăfuită. Mi-e că fac o nedreptate Jutlandei, dar nu i-am descoperit frumusețea. Până și marea, și fiordurile, și apele mi se păreau decolorate; ar fi fost altfel cu soarele în spate, cine n-a avut timp să observe, nici nu-și poate închipui ce schimbat se vede peisajul, privit într-o lumină și-n alta; orice înrudire dispare. Ca și pe coasta răsăriteană, satele de vacanță erau sărăcuțe și triste, plajele inospitaliere, marea urâtă și murdară. Mă gândeam la marea noastră, dar aveam să fiu acolo abia în septembrie, când ziua se micșorează, soarele își pierde puterea și toate sunt obosite. Iar acum era iulie, și nu făcusem o zi de plajă, nu mă aruncasem odată în valuri.

Goneam pe șoselele albite de soare, cu mașina încinsă, deși afară nu era mai cald decât primăvara. Vroisem să rămân peste noapte la Vejle, un oraș din fundul unui fiord, unde gândeam că o să găsesc priveliști frumoase, îmi și făcusem planul să merg pe malul apei vreo zece kilometri, până la un sat unde mi se năzărise că am să găsesc pescari și au să-mi dea pește fript pe plită.

Vejle nu-i un oraș mare, nu-mi făcea frică, mă așteptam la străzi liniștite, la căsuțe vopsite în roșu, cu încadraturi albe la uși și ferestre, și când colo am căzut într-o mișcare înnebunită, în scrâșnet de frâne și urlet de cauciucuri, în strigăte, în praf, în miros de benzină și gaze nearse. N-am știut cum să fug mai departe. Venise amiaza, cu lumină orbitoare, aș fi vrut să se înnoreze, mi-era dor de ploaie. De la Fauske, când fugisem descurajat din Norvegia, picurase în câteva rânduri în drumul spre Stockholm, și pe urmă vremea rămăsese obositor de frumoasă.

M-am lăsat să alunec spre mare, până la portul Fredericia, ultimul loc unde socoteam că aș putea să rămân noaptea, fiindcă nu mă simțeam în stare să merg mai departe, deși mai era timp până seara. Orașul s-a arătat blând și ușor accesibil, cu puțini oameni și aproape fără automobile, numai că pluteau peste el aburi chimici. Văzusem încă de departe coșuri de fabrică fumegând, dar trebuia să mă resemnez, n-aveam nici o scăpare. Și-apoi, dacă nu-mi era bine, ce să mai spun de oamenii condamnați să rămână acolo toată viața, să procreeze, să-și trimită copiii la școală, să-i însoare, să le crească nepoții și toate acestea să se întâmple sub emanația continuă a uzinelor chimice?

Am fost îndrumat la un hotel mic, curățel, convenabil, la doi pași de port, învecinat însă din păcate cu o fabrică de unde veneau miasme, le vedeam, aburi gălbui, ca lămâia, care colorau norișorii de pe cer și apoi cădeau asupra orașului. Am avut senzația că mă înăbuș, că peste noapte voi muri împreună cu toți locuitorii. Am rămas, nu aveam putere să merg mai departe și nici nu mai eram în stare să găsesc un alt loc de popas, în haosul de pe hartă; uneori, când ești atât de obosit că îți amorțește până și imaginația, harta devine o enigmă, imposibil să fie pătrunsă, tot ce se vede deasupra sunt linii colorate și semne convenționale, intraductibile.

La hotel m-a întâmpinat o femeiușcă nervoasă, poate nevasta patronului; nu știu din ce motive trecea tocmai atunci printr-o criză de isterie. Mă gândeam că o fi din cauza aburilor chimici, care parcă începeau să mă isterizeze și pe mine, dar tot nu aveam putere să plec mai departe. Până să-mi dea camera, care m-a ispitit fiindcă era curată și liniștită, cu fereastra spre o grădină, de nebănuit înainte, femeia a tot pufuit și s-a stropșit nu știu la cine. Seara, în restaurant, când mi-a adus de mâncare, căci nu servea altcineva la masă, n-am mai recunoscut-o, era calmă și zâmbitoare și puteam s-o socotesc chiar frumușică, poate cam oțeloasă, dar altfel ispititoare, micuță și bine făcută; din acest punct de vedere n-avea de ce să fie nemulțumită. Ce se întâmplase cu ea în câteva ceasuri? E adevărat că după-amiază dăduse o bură de ploaie, care limpezise puțin atmosfera și alungase miasmele. Constatând chiar și la mine o altă stare de spirit, m-am întrebat dacă nu cumva la sosire eu fusesem cel iritabil și-o molipsisem; se întâmplă, dracii sunt transmisibili.

O cale ferată care mergea în port, trecea chiar pe stradă, prin fața hotelului. M-a nemulțumit, deși fereastra mea dădea în partea cealaltă, în grădina din spate, unde erau rufe puse la uscat și cântau păsărelele. Seara,

calea ferată nu-mi mai stătea pe suflet, ba mă și bucura s-o știu acolo, la trei metri de casă; e adevărat că nici nu treceau trenuri.

După o oră de umblet, în căutarea a ceva care să justifice popasul meu la Fredericia, m-am întors la hotel, să fi fost ora trei după-amiază, m-am întins în pat, am căzut brusc în somn, ca niciodată, și-am dormit dus până la patru. Când am ieșit se înnorase, n-am apucat să merg cincizeci de metri, când s-a pornit ploaia binevenită. Nu m-am întors, ci m-am adăpostit în mașină, care se afla aproape, într-un parcaj din portul de iahturi. Și iarăși bătaia ploii în acoperiș mi-a adus aminte de primele zile ale călătoriei, când mă odihneam câte un sfert de oră în afara șoselii, ronțăind stixuri. Drumul spre Moscova e ceva ce pare că n-o să se uite. Stixuri mai aveam și acum, dar oricât ar fi fost de asociate cu amintirile celelalte, pe ele le uitasem.

Am privit iahturile, câteva, legate la chei și mi s-au părut triste sub ploaia care făcea bășici în apa bazinului. Le-am comparat cu mașina, m-am comparat pe mine cu navigatorii, eram în inferioritate și totuși n-am simțit nici un fel de regrete; am acest dar, să mă despart ferm și definitiv de ceea ce nu se poate.

Un cuter mărișor, de vreo unsprezece metri, cu pânzele abia coborâte, intra în port și se apropie încet cu motorul. Un bărbat în trening a lăsat cârma și a venit la prova, să acosteze. N-avea cine să-i ajute, am coborât și am prins parâma; e un gest care m-a emoționat totdeauna, dar acum nici el nu mi-a trezit regretele, ci numai nostalgia. Tot echipajul îl alcătuia bărbatul, o femeie, probabil nevasta, rămasă în cockpit, la cârmă, și un băiat care lega vela mare, udă de ploaie. Băiatul să fi avut doisprezece ani, iar părinții între treizeci și patruzeci; poate le lipsea o fetiță.

După ce-au legat pânzele, au încuiat cabina, spun așa fiindcă e un gest obligatoriu, altfel nu-mi amintesc bine, n-ar fi fost exclus s-o fi lăsat descuiată și atunci mi-ar fi devenit și mai simpatici, și s-au dus să se plimbe. În lipsa lor am putut să le examinez vasul, era o construcție modernă și elegantă, cu puntea de pitchpain, suprastructurile de mahon, catargele de duraluminiu, lucrare de șantier, care știu prea bine cât costă. Nu putea fi decât luat cu chirie, se obișnuiește, nu păreau oameni bogați și un asemenea iaht nu-și pot îngădui să aibă decât milionarii și poate fanaticii care își sacrifică toate bunurile.

Puțină lume știe că pe un asemenea vas și chiar pe unul mai mic, se pot traversa toate mările și se poate face înconjurul pământului. Viața într-un spațiu atât de îngust încât se măsoară cu decimetrul, în umezeală, în luptă

cu valurile care adesea trec peste punte nu-i ușoară, cere multă pricepere, cunoștințe de navigație, de radio, de meteorologie, apoi de matelotaj, de manevrat și reparat pânzele și toate avariile posibile, cere rezistență și forță fizică, până la acrobație, și bineînțeles și-o sănătate neștirbită a trupului și-a sufletului, și un curaj de wiking, iar mai presus de toate, dragoste pentru mare.

Nu toată lumea trebuie să se gândească atât de departe, familia sosită adineaori nu face înconjurul pământului, își petrece luna de vacanță pe apă, mergând din port în port, într-o croazieră cumpănită, ca o excursie cu mașina și nu mai primejdioasă, dar cu satisfacții neînchipuite. Cine n-a încercat, nu crede, de aceea n-am să lungesc predica.

M-am dus pe cheiul opus, să văd portul de reședință al vasului, scris la pupa; era Travemunde. Până a doua zi când am ajuns la Lübek, în Germania, am rămas cu o obsesie și o confuzie. Știam bine de Travemunde, numele mi-a plăcut prin sonoritate, iar prin înțelesul lui, așa cum l-am gândit eu, fără să am dreptate, mi-a trezit o stare de vitejie și un dor de ducă puternic, fiindcă despărțind cuvântul în două, și apropiindu-l de limba noastră latină, am vrut să cred că el înseamnă înconjurul Lumii. În schimb nu mai țineam minte ce era Travemunde, decât un port pe suprafața pământului. Cuvântul m-a urmărit toată seara, fără să mă sâcâie însă, ca toate lapsusurile, ci dimpotrivă, dându-mi o reverie calmă, pornită de la dorul de ducă.

Portul mare, alături, mi s-a părut părăsit, am văzut doar vreo două vapoare, adormite de-a lungul cheiului pustiu, fără echipaj, fără pază, parcă abandonate. Am făcut ocolul orașului, pe malul mării, de-a lungul unei faleze înalte, împădurite, care acoperea casele. Pe plajă erau câteva terenuri de sport, fără nimeni, se vedeau lucrări întrerupte, un dig, o alee betonată; pentru cine? Am urcat în oraș pe la capătul celălalt; privit de sus peisajul avea o deschidere largă spre podul suspendat de peste Micul Belt, brațul de mare dintre insula Fyn și Jutlanda, pe unde trecusem deunăzi, venind de la Odense și Copenhaga. Natura căpătase deodată o grandoare nebănuită, o desfășurare de linii lungi, puternice și parcă sonore, ca acordurile finale ale unui poem eroic. Din locul unde urcasem pornea un șir de bastioane care înconjura orașul, apărate de un canal în zigzaguri, un șanț de cetate. Fredericia a fost odată asediată; mi-a trezit respectul, înseamnă că avusese ceva de apărat și tot atunci m-am gândit că a doua zi plecam din Danemarca

fără să fi descoperit ce apărase ea în decursul vremurilor, în afară de ceea ce spune istoria.

Am mers mult printre bastioane și case, fără să întâlnesc oameni; doar o dată a trecut pe lângă mine o femeie pe bicicletă. Ca și cele două vapoare din port, casele păreau părăsite. Doar în centru, pe străzile comerciale se vedea lume, rară și liniștită. Când am ajuns în port, familia de la Travemunde se întorsese; bărbatul aducea apă cu găleata de plastic, de la benzinăria aflată aproape; sigur, viața lor nu putea să fie ușoară.

Tot pe acolo era o stație automată de spălat mașinile și dacă n-ar fi fost tocmai atunci în funcțiune, aș fi crezut că este și ea părăsită; de fapt era, fiindcă nu se vedea nici un om, administrator sau paznic, ci numai o femeie care-și adusese mașina s-o spele. Și mașina mea ar fi avut nevoie, de aceea am urmărit-o pe femeie să văd cum face. Nu făcea nimic altceva decât să bage niște fise în aparatul de comandă; apa și periile porneau singure. Instalația îndeplinea patru programe, la alegere, spălat simplu, o fisă, spălat cu șampon, două fise, spălat și uscat, trei fise, spălat, uscat și lustru, patru fise. Las ‘că nu știu unde se cumpărau fisele, cred că trebuia să le iei din vreme, de la un birou aflat alături și care era deschis numai în unele ore, dar nici instalația nu făcea o treabă prea bună, mai degrabă o mozoleală, păcat de șampon și de lustru, dacă rămâneau dâre de praf pe mașină! Așa că m-am lăsat păgubaș și m-am dus la masă. Se făcuse cam frig când am revenit în port, să-mi mai mișc puțin pașii, după ce mâncasem. Oamenii de pe iaht terminaseră și ei masa, se îmbrăcau cu treninguri matlasate și pulovere groase, pentru noapte. Am simțit o bucurie nevrednică și lașă gândindu-mă că în camera mea nu era umezeală și mă aștepta un pat confortabil.

28

Ca să merg mai departe trebuia să trec iarăși prin Kolding, pe unde venisem; orașul nu-mi lăsase o amintire prea bună, cu indicatoarele lui încurcate, așa că am preferat să-l ocolesc pe autostradă. Numai că nici așa nu mi-a fost bine, am căzut victima unei confuzii cunoscută de multă vreme, marcarea defectuoasă a șoselelor, pe care poți să le identifici după o cifră, care însă nu-ți indică și direcția. Autostrada mea era marcată A1, și trebuia să merg pe ea până întâlneam ieșirea spre E3, care ducea în Germania. Am apucat pe E3 fără greșeală, dar după câțiva kilometri am constatat că mergeam într-o direcție opusă. Am întors pe loc, fiind o șosea

obișnuită nu exista interdicție, numai că, pentru a ocoli orașul, cum mă hotărâsem, a trebuit să intru din nou pe autostradă și nu mai spun cât am bâjbâit ieșirile, până ce am găsit-o pe cea bună. De-aici încolo am mers repede, am avut noroc să iasă și soarele, m-am bucurat de peisaj, mai ondulat, mai colorat și mai curat decât fusese până acolo, poate ca să regret plecarea din Danemarca. Aș fi avut timp să mai rămân undeva, o zi, două sau șapte, îmi lipsea însă răbdarea; simțul întoarcerii creștea, dominându-le pe toate.

M-am oprit numai jumătate de oră, când mai aveam zece kilometri până la frontieră. Am adunat toată moneda metalică de prin buzunare, căci n-o puteam schimba în Germania și, fără s-o număr, am pus-o în mâna unei vânzătoare de la o fructărie, cerându-i să-mi dea banane. S-a mirat ea puțin, dar n-avea de ce să se împotrivească și a umplut de trei ori cântarul, cu totul vreo zece kilograme de banane, că abia le-am putut duce în brațe. Le-am înșirat pe bancheta din spate, peste bagaje, gândind rău despre mine, că în dorința de a-mi simplifica gesturile, adesea îmi complic viața; la ce-mi trebuiau atâtea banane, că nu puteau fi păstrate mai mult de câteva zile și era păcat să le arunc în șanțul șoselei?

Au ținut până la Wilhelmshaven unde puteam spune că nu veneam cu mâna goală, căci vinul roșu de Dealul Mare, destinat lui Will îl băusem de multă vreme.

Înainte de Flensburg, când am trecut frontiera în Germania am avut încă o dată, și mai evident, și chiar mai îndreptățit decât la Elsingör, sentimentul că ajungeam cu adevărat în Europa. Oricum, mă înțelegeam mult mai ușor cu oamenii, nu doar datorită limbii, mai accesibile, ci unei comunicații vechi, începută în copilărie, trist din nefericire, cu experiența războiului, apoi în școală, cu istoria, literatura și muzica, iar pe lângă acestea cu tot ce mi-a pus viața în față ultimele decenii, întâmplări și oameni.

Nu mă încumet să afirm că știu bine ce-a însemnat fenomenul germanic în secolul nostru, dar câteva cuvinte tot voi putea spune la urmă, spre a se adăuga la atâtea opinii răspândite în lume astăzi, când nu s-au tras toate concluziile. M-am întrebat ce voiam să văd în această țară, ca ea să nu rămână pentru mine doar un coridor de trecere între Danemarca și Olanda. Nu mă dau în lături să mărturisesc că mă interesau urmele războiului, sub aspectul lor epic, și dacă mergeam drept la Hamburg, aflat în față, la numai două sute de kilometri, nimeream bine, fiindcă intram în zona celor mai mari distrugeri. M-am abătut însă prin Kiel și Lübeck, aflate în afara

drumului, pe care însă nu le puteam lăsa deoparte cu indiferență, fiecare fiind evocator pentru mine. Înainte de a ști ce însemna Kiel în istoria flotei germane, și unde se afla el pe hartă, auzisem în casă, pe când nu începusem să merg la școală, că tatăl meu ajunsese acolo cu o navă de război, la o ceremonie, pe când își făcea armata la marină. Kiel era așadar o amintire din copilărie și încă una foarte emoționantă. Nu trebuia să ezit la răspântie.

Îndată ce-am pornit la drum, în mirosul lasciv de banane, peisajul, care-l continua pe cel dinaintea frontierei mi s-a părut că tindea să-și mărească dimensiunile, și poate nu era doar o impresie; după peninsula Jutlandei unde rămânea înghesuită Danemarca, aici începea să se simtă continentul.

Dar ce puteam să văd la Kiel într-o oră? Nu mă interesa decât portul, și numai pe cale sentimentală. În locul vechii flote de război, am găsit feriboturi; nenumărate. Și în fața lor, pe chei, mașini, în zeci de șiruri, așteptând să le vină rândul; poate o zi întreagă, poate și o parte din noapte. Era un exod, oamenii păreau în bejenie, dormeau în mașini, acoperiți de bagaje, cu capul dat pe spate, cu gura căscată. Câte o mamă își ținea copilul în brațe, apoi tresărea alarmată, cobora bombănind sau drăcuind, scotocea prin boccele, prin geamantane, căutând hârtie igienică și rufărie curată. Alte mame își puneau copilul pe olița de noapte, lângă mașină. Între timp, capul familiei, care moțăia la volan tresărea la claxonul celui din spate și mergea zece pași mai departe. Mama fugea să-l ajungă, trăgându-și copilul cu o mână, cu alta ducând olița. În alte părți mamele împărțeau sandvișuri familiei, pateu de ficat, salam, cârnați, toate nădușite în lada mașinii. Bărbații beau cafea din termos, și iar mai mergeau zece pași înainte, nu știu de ce, poate șirul se strângea, ca armonica, peste primul din față. Așa se întâmplă, dacă oamenii se înghesuie au impresia că scurtează timpul de așteptare, că se apropie de țintă. Iar eu, privind această imensă tabără de pribegi mă întrebam cine îi pedepsise, cine îi alunga, ce primejdie venea din urmă?

Erau nordici care se întorceau acasă din țările sudice, și sudici în drum spre țările nordice. Era Europa frenetică, bătrânul continent apoplectic, întinerit prin miracol, prin sângele pierdut în ultimul masacru care i-a ușurat arterele sclerozate. Nu mai e nimeni bătrân astăzi!

Într-un gang din port, am văzut trei curtezane de stradă, vopsite strident, stil neperimat încă, subțiri, slabe ca manechinele tuberculoase, stil inimaginabil la începutul veacului. Aveau toate trei rochii negre, de serată,

și pantofi cu tocuri ca picioroangele. Nu s-au mișcat, aș fi fost curios să văd dacă pot să umble. Stăteau umăr la umăr alcătuind un desen ca o treflă.

Puțin mai departe, într-o piață plină de lume, un funicular trecea pe deasupra mulțimii, legând între ele două clădiri moderne, sediile unor instituții, întreprinderi, bănci sau societăți anonime. Putea să fie doar un capriciu al unei conduceri, sau o ambiție, dacă nu o simplă idee trăsnită, dar pentru mine devenea o dovadă că afacerile mergeau spre extindere. Nu-mi venea să cred că trecuseră numai trei decenii de când totul aici fusese ruină. Nu se mai vedeau urme.

Intrând într-o biserică, am dat peste un mort, pe catafalc, neveghiat de nimeni. Să nu-l fi văzut, n-aș fi avut dovada că în această lume întinerită se mai și moare. Dar, după singurătatea din biserică, aș putea crede că oamenilor moartea le este indiferentă.

Câteva ore mai târziu, în altă biserică, la Lübeck, am văzut o nuntă. Mai rămânea să văd și un botez, ca să fie tot ciclul. În legătură cu ideea aceasta n-are importanță că toată asistența la nuntă purta ochelari, inclusiv preotul. N-am să caut pretutindeni simboluri; era doar o coincidență.

Lübeck, unde am ajuns curând după amiază, este unul dintre orașele care mi-au dat satisfacții rapide și multiple, m-a bombardat cu impresii. Partea lui veche, hanseatică, este o insulă pe fluviul Trave, care la șaptesprezece kilometri de acolo se varsă în Baltică. Și deodată mi-am adus aminte de plaja unde se ducea familia bogătașului Buddenbrook cu trăsura, unde fiica începe o idilă repede curmată cu un tânăr de altă condiție. Locul se chema Travemünde, în sfârșit îl localizasem, după ce din ajun, de la Fredericia, mă tot întrebam unde ar putea să fie. Îmi părea rău însă că un simplu u, a cărui tremă o omisesem, mă obliga să renunț la traducerea mea, atât de angajantă: Travemiunde nu mai suna latinește și nu mai putea să însemne Înconjurul Lumii.

Nu era un motiv să ocolesc casa bogătașului și m-am dus fuga drept în Mengstrasse, la numărul 4. Iarăși am fost dezamăgit să descopăr confuzia pe care o fac sistematic între realitate și ficțiune. Știam că nu putea să fie casa din carte, totuși vroiam să mi-o închipui așa în continuare, și recunosc că primăria se străduia să mă ajute, marcând-o pe planul orașului drept casa familiei Buddenbrook. În realitate este casa unde a locuit un timp familia Mann, care a dat lumii doi scriitori demni să fie ținuți minte, chit că n-or fi de mărimea întâia. Pe cer stelele sunt în mii de mărimi diferite și toate fac parte din același întreg astronomic, căci una de-ar lipsi s-ar schimba legile

firmamentului. Oare casa din Mangstrasse ar fi spus mai puțin oamenilor dacă s-ar fi numit casa Mann, pur și simplu? Cu toată dezamăgirea mea, a trebuit să admit că de fapt ficțiunea era triumfătoare, un personaj închipuit devenind mai puternic decât plăzmuitorul.

Am trecut pragul; înăuntru era o instituție bancară.

Pe stradă trecea un camion uriaș, cu butoaie, tras de doi cai zdraveni. Mi s-a părut o imagine din vremea lui Buddenbrook.

Câțiva pași mai departe m-am întâlnit, – să nu-mi vină a crede – cu bărbatul care sosise cu iahtul la Fredericia și-mi amintise de Travemünde. A trecut pe lângă mine, cu copilul de mână, și fiindcă știam măcar puțin din aventura lui, l-am asemuit cu Wilhelm Tell, prin solidaritatea dramatică dintre fiu și tată. Aș fi putut să-l salut, într-un fel ne cunoscusem, îi ajutasem să acosteze, dar eram sigur că nu mai ținea minte. Eu de ce oare n-oi fi uitat nici acum, după trei ani și jumătate?

La câțiva pași de casa Mann-ilor, biserica Notre-Dame și primăria alcătuiesc împreună o dovadă mai puternică decât ar fi nevoie spre a convinge, despre ceea ce a însemnat bogăția și puterea Hansei. Dar nu sunt numai ele; risipite pe sute de metri se ridică turnurile îndrăznețe a zeci de biserici și construcții pline de forță și de ambiție. Pe vremea când s-au construit ele, omul nu avea la îndemână alte unelte decât ciocanul și dalta, mistria, firul cu plumb și cam atâta. Cărămizile și mortarul se cărau cu targa sau cu spinarea și se urcau până în vârful turnurilor, la înălțimea marilor blocuri de astăzi, în cel mai bun caz cu scripetele și cu forța omului. Pentru a ridica numai schelăria unei biserici era nevoie de o pădure întreagă. Dar ornamentația migăloasă, la înălțimi unde nu-i locul omului ci al păsărilor și norilor, cu ce migală se făcea, câtă răbdare și ce curaj trebuia să aibă meșterii? Sau acoperișurile povârnite, cum se îmbrăcau ele în tablă de aramă, în ardezie sau țiglă, pe ce sprijineai piciorul și ce te salva dacă alunecai la vale? Dar crucile și săgețile din vârful turlelor gotice? De câte ori le privesc îmi vine amețeală și nu pot nici măcar să-mi închipui cum erau înzestrați oamenii care au izbutit să le ridice și să le fixeze, ca vântul și timpul să nu le dărâme, să stea acolo țintind și sfidând cerul, secol după secol, până în zilele mele? Oare câți morți or fi în temelia fiecărui turn de biserică și fiecărei clopotnițe?

Și nu mai de mult decât acum un secol, la sute de ani după ce s-au făcut aceste splendori de care ne mai minunăm și astăzi, multe din ele neputând fi nici măcar imitate, reprezentând un moment unic în istoria civilizației, un

om bogat și vrednic, un stâlp al orașului, bărbat în floarea vârstei, putea să moară, după suferințe atroce, dintr-o măsea bolnavă, fiindcă felcerul nu izbutise s-o scoată, și-o infectase.

Abia trecusem podul împodobit cu păpuși colorate, și făcusem numai câțiva pași în orașul vechi, pe insulă, unde sunt urme de acum nouă secole, când am văzut în fața mea un bătrân în stare de mumifiere, târșindu-și picioarele cu eforturi penibile, ajutat de o femeie care îl ducea de braț, după semne o slujnică, nici ea tânără, dar încă în putere.

Mergeam în urma lor pe cheiul numit An der Untertrave, în lumina soarelui de după amiază răsfrânt în apa albastră. N-ar fi nevoie de nume dar mi se pare că așa povestea mea devine mai ușor de crezut, fiindcă eu însumi mă îndoiesc de ea în unele clipe, deși am văzut-o cu ochii. La colțul unei străzi, Braunstrasse sau Fischstrasse stăteau la pândă două femei din acelea cărora li se spune, nepotrivit, păsări de pradă; din necunoașterea situației sau mai de grabă din lipsă de imaginație. Una din ele, de vârstă mijlocie, blondă, trupeșă, îmbrăcată cu șort, ca turistele, și-a lăsat însoțitoarea și a venit repede în întâmpinarea bătrânului, care în mod evident era o cunoștință mai veche. Acum da, admit vorba, era ca o pasăre de pradă, l-a înhățat de brațul liber și l-a dus cu ea, l-a răpit, eliberând-o pe slujnică. Aceasta a rămas să aștepte în bătaia călduță a soarelui; avea un răgaz și părea bucuroasă. Nu mai spun cu ce caznă și-a dus femeia în șort prada, a traversat strada, pe lângă prietena abandonată și a băgat-o în prima casă, pe o ușă scundă. Am apucat să-i văd și la față pe acest mușteriu cu piciorul în groapă, un obraz uscat și galben, de pergament mucegăit, cu pete ca de rugină, cu nasul străveziu, cu pleoapele căzute; poate era și orb, n-am putut să-mi dau seama. Îi tremurau mâinile atât de tare, poate și încheieturile celelalte, încât se auzea foșnetul veșmintelor fluturate și pocnetul surd al oaselor. Mai mult n-aș fi în stare să spun, chiar dacă se va fi păstrat și altceva în memorie. Prietena rămasă pe trotuar a întors capul după ei și i-a urmărit cu un zâmbet de dispreț, atât de acră că părea vânătă, ca murăturile. Dar poate că nu era dispreț, ci invidie.

Puțin mai departe o pisică s-a luat după mine. Mi se întâmplă așa cu câinii vagabonzi; dacă îi mângâi și le spun o vorbă, mă urmează până intru într-o casă; atunci așteaptă la ușă și trebuie să treacă timp ca să plece, dacă nu cumva mai înainte un alt om îi mângâie și le spune o vorbă. Pisici vagabonde nu prea cred să existe, ele au darul să-și găsească repede o casă, dacă sunt părăsite, ceea ce iarăși cred că nu se prea întâmplă. Ele știu să se

insinueze, le ajută și supletea trupului, pot sări pe ferestre, și odată intrate în casă nu le trebuie mult să sară chiar în brațele oamenilor, să se alinte și să toarcă; în această privință sunt meștere neîntrecute. Dar eu, unul, n-am auzit niciodată de o pisică să se țină după cineva pe stradă, fie chiar de stăpânu-su. Pasiunea ei este casa, de la pivniță, unde își vânează șoarecii, până la acoperiș, unde își petrece luna de miere, lăsând la mijloc odaia cu soba caldă pe care se întinde să toarcă și bucătăria unde se năpustește miorlăind când aude că se ascute cuțitul de tăiat carnea. În mod obișnuit, pisica nu merge în lungul străzii, ci doar o traversează, pentru un motiv sau pentru altul, niciodată din fantezie. La Copenhaga am văzut însă o pisică în lesă, scoasă la plimbare prin parcuri. Or fi mai multe, și-n alte orașe, eu n-am văzut decât una. Era o pisică mare, tigrată, cu un ham trecut în jurul gâtului și pe sub burtă; atât de mult m-a surprins și m-a minunat că nici n-am băgat de seamă cine ținea lesa, era o persoană, nu știu dacă bărbat sau femeie; m-am uitat doar la pisică. Părea supusă și chiar mulțumită, însă avea o mutră parșivă, care nu-mi inspira nici o încredere, o mutră de pehlivan capabil de orice șmecherie. Cum aș fi putut crede că mergea așa de bună voie și că lesa îi făcea plăcere, când prin tufișuri mișunau șoriceii de câmp și pe alee ciuguleau vrăbiuțele? Ce-ar mai fi pornit la vânătoare! Sunt sigur că avea planuri ticăloase și nutrea gândul să se răzbune. Regretat că n-am să fiu martor.

În schimb, n-am înțeles ce vroia cu mine pisica de la Lübeck. M-a urmat pretutindeni, mergând aproape lipită de mine, am traversat piața primăriei, aglomerată, și dacă am stat să văd arhitectura m-a așteptat cu răbdare, asemeni la biserica Notre-Dame, iar la casa Buddenbrook n-a ezitat să intre pe ușă, fără să se teamă de portar și de funcționarii băncii. Cât timp am citit istoricul casei, scris pe un panou la picioarele scării, nu s-a urnit de lângă mine, și nici măcar n-a ciulit urechile atrasă de țăcănitul mașinilor de scris, cu zecile, și de chițcăitul calculatoarelor. M-am gândit o clipă că avea un motiv să traverseze centrul orașului, pe unde n-ar fi putut trece singură fără s-o înhațe cineva, căci în îmbulzeala de acolo n-avea cum să fugă; era o copilărie, desigur, să fi fost așa, putea să ocolească pe străzi liniștite, le cunoștea mai bine ca mine. Am încercat o umilință, socotind că, om în toată firea, mă aflam în inferioritate față de o pisică, fiindcă nu puteam bănui ce avea în minte; dar sigur nu urmărea să-mi țină tovărășie, cum îmi închipuisem, ci *să se folosească* de mine.

Am depășit centrul cu aglomerația, am mers pe străzi goale, bolovănoase și povârnite, până ce am ajuns la canalul care mărginește orașul vechi în partea de răsărit, opusă celei pe unde venisem. Era un fel de port, fără activitate, cu cheiul gol, cu câteva șlepuri urâte. Și acolo, în locul acela gol ca în palmă, fără oameni și fără mișcare, pisica a dispărut de lângă mine; a dispărut așa deodată, ca un duh, s-a risipit în aer, nu avea unde să se ascundă. Creadă oricine, orice, am povestit întâmplarea și acum mă spăl pe mâini de orice răspundere.

Urcând înapoi spre centru, pe altă stradă bolovănoasă și povârnită, cu case vechi de cărămidă, cam năruite, m-a învăluit o mireasmă suavă și dulce, venită dintr-o grădiniță izolată, puțin tristă. Abia în clipele următoare am recunoscut mirosul teiului înflorit; îl uitasem. Ca latitudine mă aflam cu vreo cincizeci de kilometri la nord de Oriol, unde înflorea liliacul. Și deodată, uite așa, mi s-a făcut dor de fata care venea prin ploaie pe bicicletă, nu de ea ca ființă, fiindcă abia o zărisem, ci de imaginea ei, în trening albastru, cu părul blond, ud, fluturat de curentul camioanelor, cu pantalonii colanți sumeși până deasupra genunchilor, răsărită din neguri, gonind între două necunoscute și lăsând în urmă o clipă de lumină. Dacă ne aflam pe aceeași latitudine, însemna că teiul a înflorit și acolo, la Oriol și la Moscova.

Am văzut multe fete pe bicicletă, mai ales în Danemarca, iar în Olanda nici nu mai spun, erau câtă frunză și iarbă, dar niciuna nu mi-a luat privirea, și nici n-a putut să înlocuiască amintirea acelei prime și vechi imagini.

Mergeam pe Breite Strasse, strada comercială, elegantă, cu vitrine luxoase, când o mașină a lovit un porumbel care i-a zburat prin față. Eram alături, am auzit izbitura. Lovit în zbor, porumbelul a făcut un salt magnific, detașându-se de propria lui greutate rănită și s-a oprit pe un cablu, prins în zidul unei case, la înălțimea etajului. A rămas așa două secunde, privind strada, făcându-mă să cred că scăpase. Apoi a început să se clatine și a căzut pe trotuar, în pieptul unei cucoane grase care întâi s-a speriat, pe urmă a început să țipe indignată. Ce vină avea porumbelul și cum ar fi vrut să-l pedepsească? Agoniza pe trotuar, bietul de el, își mișca aripile, în spasmuri. Dar primul lui reflex, după izbitura de moarte, fusese să zboare. Stoluri de porumbei se roteau speriați pe deasupra. Ar fi putut să-l ajute? Poate să se fi strâns roată în jurul lui, să-l ia pe sus și să-l ducă în înălțimi, să-l așeze pe acoperișul unei case unde să moară. Ar fi fost dincolo de limita frumuseții

închipuite de oameni, și dacă oamenii nu pot s-o depășească, nu le-o fi mai ușor porumbeilor.

Am avut o noapte de insomnie, n-am dormit decât puțin, aproape de ziuă. Nu-mi era că un pescăruș a țipat tot timpul, în piața dintre hotel și gară, cum se întâmplă mai la nord, în orașele de pe coastă; uitasem de ei. În loc să mă înfurii, am zâmbit nostalgic. Tot ce lăsăm în urmă, chiar și întâmplările dureroase, devin nostalgie cu timpul. Cred că e un dar al omului de a-și vedea viața din unghiuri diferite, putând să și-o multiplice și să se multiplice pe ei înșuși.

N-am putut să dorm fiindcă pentru prima oară de când sunt la drum mi-a venit în minte cartea lăsată în lucru acasă. Dacă îmi amânam plecarea cu două luni, putea să fie gata și atunci starea mea de spirit ar fi fost alta; așa mă urmărește un sentiment de neîmplinire. Am încercat să uit, altfel drumul se transforma într-o zădărnicie; nu pot să am două preocupări deodată, risc să se diminueze una pe alta sau chiar să se anuleze.

Peste noapte personajele abandonate s-au răzbunat și au năvălit peste mine, în camera mansardată de la Lübeck, cu fereastra în acoperiș, de nu se vede altceva decât cerul.

Pe acolo au venit probabil și personajele, alunecând printre stele și s-au strâns în jurul patului, ridicând glasul, unul mai puternic ca altul. În loc să mă supăr m-am lăsat cucerit de ele, satisfăcut că veneau cu atâta vitalitate și își cereau dreptul lor la viață. Dar viața aceea le-o dădusem eu, eram răspunzător de fiecare, și câte alte nopți nu dormisem de teamă că am să le greșesc destinul, sau am să-i pierd pe drum, cum se pierd copiii născuți fără vlagă!

Pe la trei noaptea s-a făcut frig, m-am dus să închid geamul și personajele au rămas cu mine până m-a prins somnul, fiindcă n-au mai avut pe unde să iasă. Nu mai aveam altă dorință decât să mă înapoiez acasă, cu ele, și să reiau cartea. Atunci, în noaptea de la Lübeck, care nu era un reper important pentru mine, am înțeles că în acest loc unde venisem întâmplător, călătoria mea era terminată. Ce voi povesti mai departe, încercând o reînsuflețire, va fi o codă agonică.

29

Nu mă voi rușina să spun că Hamburgul mă neliniștea foarte tare. Mai fusesem odată acolo, pe fugă, și nu țineam minte mai nimic, decât portul, mohorât, într-o zi de toamnă, la începutul războiului, când silozurile de cafea pe unde am trecut cu șalupa erau închise, din cauza blocadei și acest necaz însemna preludiul nenorocirilor viitoare ale Germaniei. Mai știam un local pentru marinari și femei de stradă, din cartierul Altona, unde un măgăruș nărăvit venea pe la mese și căpăta bere din halbă, bețivanul. Restul orașului, cu palate și turnuri de catedrală mi se părea impenetrabil și îmi făcea frică; poate fiindcă de acolo plecau submarinele; poate fiindcă îi prevedeam destinul, pe care n-ar fi fost greu să-l prevadă oricine, din clipa când Germaniei i se blocase cafeaua.

Nu știu cât era de gândită intenția să nu intru în Hamburg cu mașina, obosit de aglomerație și de restricții; luasem planul orașului de la frontieră, și îl tot studiasem, căutând drumul spre centru, dar fără convingere și parcă mă atrăgeau mai mult împrejurimile. Ceea ce știu sigur este că intrând în micul târg Ahrensburg și văzând pe dreapta șoselei o gură de metrou marcată de litera U, de la Untergrundbahn, scrisă mare pe sticlă, am pus frâna. La un hotel mic și curat, ceva mai departe, o mașină ieșea din curte; m-am adresat omului de la volan, care se vedea că era un drumeț, ca și mine și l-am întrebat ce greșeală aș face dacă aș rămâne acolo, iar la Hamburg, vreo douăzeci de kilometri, m-aș duce cu metroul. N-aș face decât bine, mi-a răspuns omul, hotelul e curat, aș avea liniște, decât, m-a sfătuit el, să prefer trenul electric în locul metroului. Nu trebuia să-mi spună de ce, și mie îmi place mai mult să merg pe deasupra pământului. Hotelăreasa m-a sfătuit la fel, gara era la trei sute de metri, trenurile de suburbie veneau unul după altul și nu făceau decât douăzeci de minute până la Hamburg.

Așa a fost, și-am învățat minte, pentru altădată. Datorită acestei inspirații norocoase, orașul m-a primit ca o fiară cu dinții scoși și domesticită, și oprirea mea acolo a fost o desfătare, după ce mă speriase atâta. Mașina stătea sub pază, în curte, plecam dimineața, la opt, mă întorceam pe seară și-mi rămânea timp să mă plimb pe străzile burgului. Era un târgușor cu locuitorii ca și invizibili, tulburat numai de rarele mașini care treceau în goană pe strada principală. Cele mai multe, și acelea se numărau cu miile, ocoleau târgușorul, pe autostradă, nu puteam să le aud, până acolo erau

câțiva kilometri. Ce m-a uimit, în această mică localitate, cu un singur restaurant, lângă gară, erau magazinele cu automobile, cel puțin două, de ele sunt sigur fiindcă le-am studiat cu atenție, cred însă că am văzut mai multe. Pentru cine se expuneau acolo zeci de mașini, de unde veneau cumpărătorii? Se nășteau ei oare în același ritm cu mașinile? Și cum de aveau loc în casele târgușorului?

Într-o seară, ieșind de la gară am văzut o mașină care intrase într-un semafor și-l culcase pe o parte. Mi-a fost imposibil să înțeleg cum se întâmplase, era o intersecție liniștită, cu o vizibilitate largă în toate direcțiile. Venise poliția și cerceta cazul, măsura, încerca să dezlege enigma și s-o pună pe hârtie. Alături de polițiști, o femeie grasă, îmbrăcată în negru, dar nu de doliu, autoarea accidentului, își frângea mâinile. În cinci minute ar fi fost acasă, unde probabil o așteptau bărbatul și copiii, să pună masa de seară, și acum se vedea aici, imobilizată, speriată și disperată, deși n-avea nici o zgârietură, iar mașina cu calandrul înfundat și cu aripile din față băgate în cauciucuri putea fi reparată cu ușurință; mai mare belea era semaforul, fiind proprietate comunală. Văzând-o că se pierde cu firea, unul din polițiști a apucat-o pe femeie de braț și-a urcat-o în mașina poliției, să aștepte. Cred că aveau de gând s-o ducă la spital, să-i ia sânge pentru analiză, așa cum e regula. Chiar dacă nu băuse nimic, cum îmi închipui, rămânea cu rușinea. Până ce polițiștii să termine procesul-verbal, a venit și mașina de depanare, au încins cu lanțuri partea din față a mașinii avariate și au ridicat-o cu macaraua. Întinzându-se, lanțurile au turtit aripile și mai tare, le-au făcut să troznească și să scrâșnească și atunci femeia a început să geamă, sfâșiată. Păcat de mașină, că părea nouă! Dar ce atâta tevatură, atâta zbucium și plânset, când în vitrinele celor două magazine, de-o parte și de alta a străzii străluceau zeci de mașini și numai cu o semnătură puteai să iei una proaspăt ieșită din fabrică!

Șederea la Ahrenburg și drumurile la Hamburg m-au trimis cu gândul departe în urmă, la vremea copilăriei, când locuiam la patru kilometri de școală, unde câteodată mergeam cu trenul; sigur că despre acel timp am mai mult decât amintiri, el a marcat puternic începutul meu de viață, dar a trebuit să treacă mulți ani până să observ ce adânci sunt aceste urme, abia acum, când experiența s-a repetat la altă scară, trezindu-mi duioșia și ducându-mă până aproape de lacrimi. În timp ce trenul își spunea vechiul cântec, având schimbat numai ritmul, datorită vitezei triplate, m-am revăzut copil, cu ghiozdanul la spinare, privind uimit, cu ochii mari, viața

neînțeleasă, fără să revăd nimic din ceea ce avea să mi se întâmple mai departe. Confruntându-mă cu mine însumi nu mi-am dat seama în primele clipe decât ce mulți ani am lăsat în urmă; dar ajunge!

Trenul m-a dus până în centrul orașului; cum am ieșit din gară, liber și cu mâinile goale, mai ușor chiar decât în copilărie, fiindcă nu mai aveam ghiozdanul, am văzut un om căzut pe trotuar, cu fața în jos, într-o băltoacă de sânge. Nu știu dacă era un bețiv, și dacă ar fi fost n-aș mai spune; și așa mi se pare că aș putea fi bănuit de o obsesie. Nu-i decât o constatare, și încă atenuată. De câte ori am vorbit despre oameni beți, vreau să se știe că ei făceau parte din culoarea locală; dacă îi omiteam, aș fi denaturat-o.

Doi polițiști păzeau rănitul, așteptând ambulanța; odată, unul din ei a încercat să-l răsucească, dar fără prea multă convingere și a renunțat, așa că nu l-am văzut la față, și n-am putut să-mi dau seama de unde curgea sângele; se lovise în cădere sau avea o junghietură?

Așa a fost, n-am născocit nimica, și mi s-a părut simbolic că înainte de orice, debarcând la Hamburg, am văzut sânge. A curs atât sânge aici, că ar fi putut să înece orașul, și sigur că Elba s-a făcut roșie, poate și Marea Nordului. Aici se fabricau aproape jumătate din submarinele Germaniei, lăsând la o parte alte industrii războinice. În 1943, vara, patru raiduri aeriene ale coaliției antinaziste, două mii șase sute de bombardiere gigantice au vărsat peste oraș, în numai zece zile, aproape nouă mii de tone de bombe, omorând peste patruzeci de mii de oameni și rănind grav încă pe atâția. Incendiile, întețite de o furtună răzbunătoare au transformat locul într-un imens crematoriu. Groaznică introducere pentru vizita mea la Hamburg!

N-am îndrăznit să caut un supraviețuitor, dacă el putea să existe. Nu aveam nevoie să-mi povestească, ci doar să-l văd la față. Și cum ar fi reacționat dacă îi puneam o întrebare? Urlând ca fiarele, sfâșiindu-mă cu dinții, zdrobindu-mă?

Am plecat repede din gară, cu capul între umeri, temându-mă să nu aud pași în urmă. În afară de biserica Sfântul Nicolae, din care a rămas doar clopotnița, dezolant de frumoasă, n-am mai văzut alte ruine. Orașul s-a reconstruit, cu o viteză de competiție, în timpul de după război, când lumea se lua la întrecere. Aflată între două puteri cu doctrine contrarii, care vroiau să-și apere și să-și impună modul de viață, Germania vestică a beneficiat din plin de înfruntarea vechilor parteneri ai victoriei. Asupra ei au curs vagoane de aur, cum curseseră bombele înainte. La acest ajutor datorat

circumstanțelor adăugându-se și fanatica putere de organizare și muncă a poporului, și o ambiție deznădăjduită, și chiar, cum voi spune mai târziu, o căință adâncă, în câțiva ani nivelul ei de trai, pornind de la mizerie și pedeapsă, a ajuns să-l întreacă pe al învingătorilor.

Nouăzeci la sută din instalațiile portului au fost distruse. Toate s-au refăcut, războiul n-a mai lăsat nici o amintire. Am fost pretutindeni, cu șalupa, cum mai fusesem odată când se blocase cafeaua, care este o obișnuință națională. Într-un singur loc, pe un chei părăsit, am văzut o lucrare de beton, prăbușită. Dacă rămăsese așa, însemna că nu mai avea nici o trebuință; poate că fusese o cazemată. Iar în oraș, la chioșcuri, în baruri, la toate colțurile de stradă cafeaua curgea gârlă, mai multă decât în cea mai fericită vreme de pace, cum probabil nu cursese niciodată, și nimeni nici nu o visase.

Cred că în două zile am ajuns să văd tot ce aveam nevoie, căci nu vroiam să știu altceva decât ce însemnase războiul pentru Hamburg, care împreună cu Berlinul erau pentru mine locuri de referință, fiind orașele cele mai mari și cele mai crunt lovite.

Am mers cu planul în mână, dar fără un plan în minte, de aceea am făcut drumuri inutile, mi-am cules impresiile cam alandala și am obosit repede. Dar nu cred că am rămas cu o lipsă, am adunat mai multe decât aveam nevoie.

În prima zi, puțin înainte de amiază, m-am simțit fără vlagă, m-am întins pe iarbă, la soare, într-un parc cu pajiști, ca la Londra și m-a prins somnul. Înainte de a adormi am văzut un polițist trecând pe lângă mine, cercetându-mă cu atenție; credeam că o să-mi ceară socoteală, deși mai erau și alți oameni pe iarbă. Nu mi-a spus nimic, ci s-a dus înainte. Am dormit binișor și pe negândite, până ce m-a cuprins o răcoare. Umbra unei statui masive, un om trufaș cu privirea prădalnică s-a abătut peste mine și abia atunci, privind-o mai bine, l-am descoperit de Bismarck.

Din istoria secolului celălalt, Bismarck este readus în viața Germaniei de astăzi; poate ca un simbol al reînvierii. I-am văzut statuia și la Kiel, și la Lübeck. Iar cea de la Hamburg părea nouă. Însă mie cancelarul Germaniei mi-a inspirat totdeauna teamă, și prin politică, și ca fire, și chiar ca înfățișare. Nu pot eu să dărâm miturile unei națiuni încercate în două războaie nefericite, dar mi-ar fi plăcut să fie acolo statuia lui Goethe, sau ale lui Schiller, Kant, Schopenhauer, Beethoven și altele. Oare Bismarck a dat Germaniei mai mult decât oricare dintre aceștia? Căci ei nu sunt emanația

lui, ci lor, nu cancelarului, li se datorește existența Germaniei, și forța ei de-a renaște din cea mai arsă cenușă.

În același parc am văzut un monument care mi-a amintit un al treilea război, scăpat din vedere. Reprezenta un soldat rănit, căzut împreună cu calul, și o femeie, desigur Patria duioasă și bună se apleca să-l aline. Era închinat celor căzuți la 1870, pe pământul Franței. Bine, dar cine vroise? Putea Germania, aplecată cu durere la capul rănitului să fie socotită o victimă?

În altă parte a orașului, pe un canal, în flancul primăriei, un obelisc de piatră, într-un stil destul de modern ca să mă deruteze în privința timpului când se ridicase acolo, comemora pe cei patruzeci de mii de hamburghezi morți pe câmpul de luptă din 1914 până în 1918. În 1943 au murit tot atâția, dar numai în zece zile! N-am văzut nici un monument, închinat morților din ultimul război; poate că o exista undeva, poate o să se facă.

Mișcarea în oraș era mai domoală decât mă așteptasem, circulația mașinilor moderată, se găseau chiar și locuri de parcaj, dar tot nu regretam că rămăsesem la Ahrensburg și mă gândeam cu plăcere să mă duc seara acolo, ca oamenii care vin de la muncă. Pe la trei după amiază în oraș aproape că nu se mai simțea mișcare, poate fiindcă era sâmbătă. Las la o parte portul și cartierul Altona, loc de pierzanie, unde forfota nu încetează nici noaptea, ba dimpotrivă. Fiind prea obosit, pentru ele, mi-am petrecut timpul până seara în locuri mai liniștite. Există nu departe de centrul cu clădiri severe și impunătoare, un lac lung de câțiva kilometri, mărginit de parcuri și cartiere rezidențiale. L-am înconjurat de la stânga la dreapta, după ce m-am întrebat dacă n-au să mă lase picioarele la jumătatea drumului. Mersesem mult dimineața, mult zilele trecute, mersesem mult de la plecare și visam tot mai des să stau odată în pat fără să măsor timpul, să opresc ceasul și mersul lumii, să fie o nemișcare universală, ca să nu ajungă până la mine nici un zvon și nici o trepidație.

Drumul în jurul lacului se arăta mai lung decât mi se păruse, aș fi vrut să mă întorc dar mi-era rușine de mine. În prima parte am văzut într-adevăr reședințe impunătoare, le-am privit cu timiditate și n-am îndrăznit să mă apropii, deși multe nu aveau împrejmuire. Erau locuințe de ambasadă, cu peroane, cu catarge pentru steaguri, cu jaluzele misterioase, iar peste ele veghea tăcerea și nemișcarea. Tot pe acolo locuiau probabil marii industriași, bancherii, oamenii puternici care mă mir că lăsau lumea să treacă prin față. Pe malul celălalt, mai aproape de mișcarea orașului,

construcțiile pierdeau din grandoare, din palate deveneau vile și apoi vilișoare, iar printre ele răsăreau mici localuri, restaurante, cafenele și baruri.

Am văzut și-o moscheie, cu fața la apă. Un anunț pus la poartă, bătut la mașină, se adresa credincioșilor: „In Namen Allahs…” Ce-o fi zicând Alah de invocarea lui în limba germană? Și ce caută Islamul tocmai în nord-vestul Germaniei, la Hamburg, unde iernile sunt cam aspre? M-am mirat ce de tipuri arabe am întâlnit pe stradă. Erau și negri. În parcul cu statuia lui Bismarck unul dormea cu capul în poala unei nemțoaice; s-a dus naibii puritatea ariană!

De mult vreau să spun ceva despre automatizare, și nu știu de ce amân întruna; poate ca să se strângă mai multe. Despre pompele de benzină am apucat să povestesc; m-a luat gura pe dinainte. La fel despre stațiile de spălat mașinile. Acum toate dau năvală peste mine, și de când cu copilul de la closetul public, care a pus vârf celorlalte, nu îmi îngădui nici o amânare. Era acolo, pe malul lacului, nu departe de moscheia islamică, un closet de marmoră și faianță. Un băiat, împins de o nevoie urgentă, a dat fuga înăuntru și a vrut să deschidă ușa unei cabine. Cabina însă era închisă cu o clanță automată, care nu se deschidea decât dacă puneai o monedă metalică. Bietul copil nu prevăzuse, a smucit clanța, pe urmă a început să se scotocească prin buzunare, le-a întors pe dos, încurcându-se, cuprins de o panică tot mai febrilă, până ce s-a întâmplat în el o declanșare, o destindere și atunci a început să plângă deznădăjduit, lovit de o nenorocire penibilă.

Bagi un ban într-o cutie, apeși pe un buton și iese un pliculeț cu mărci poștale. Sau tichete de autobuz, de tramvai, de metrou. Pui suma cerută, miști un cursor, pe un cadran gradat în kilometri, apeși butonul, mașina zumzăie și-ți eliberează un bilet de tren, pe distanța aleasă. De cântare și distribuitoare de țigări, de dulciuri, de bere, nici nu mai vorbesc, sunt prea vechi și prea cunoscute. Și nici de ascensoare, care nu pornesc până ce n-ai pus o monedă. Peste tot, în locul omului găsești o mașină; nu mai ai cu cine să schimbi o vorbă. N-aș aminti nici telefoanele, cu fisele lor cunoscute de multă vreme, dacă n-ar fi ajuns la o extindere intercontinentală. Nu-i nici o minune că ieri, la Lübeck, m-am dus în gară, am băgat câteva mărci într-un aparat telefonic, mi-a venit tonul, am făcut prefixul și numărul, și-am vorbit cu Will, la Wilhelmshaven, ca să aflu că mă așteaptă, nu-i nevoie să mai întârzii prin alte orașe. Dar ca de la un aparat de pe stradă, la îndemâna

oricui, să poți vorbi în America, mi se pare ceva de știință-ficțiune. Și parcă fu ieri când Columb descoperi continentul!

Niște oameni cu învățătură și imaginație și-au frământat mintea, au făcut schițe, apoi planuri, au construit prototipuri, în laboratoare, le-au încercat, uneori au ajuns la eșecuri, și-au revizuit gândirea, au luat totul de la capăt și într-un târziu au izbutit ceea ce vroiseră, să dea lumii o înlesnire, o mașină automată, care să ușureze viața. Sunt cu miile aceste invenții, cele amintite mai sus rămân abia niște glume. Acești oameni au o minte fertilă și neliniștită, după izbândă nu se culcă pe o ureche, ci încep să mediteze la altă invenție, studiază tomuri tehnice, culeg informații, se consultă cu alții și poate nu dorm noaptea, chinuiți de o problemă nerezolvată. Dar ei trebuie să-și facă timp ca să citească și altă carte, să meargă la teatru, la concerte, la expoziții, să asculte conferințe despre gândirea umană, și mai ales să călătorească spre a-și lărgi imaginea lumii; fără toate acestea imaginația li s-ar slei și peste năzuințele lor ar cădea întunericul. Multe se vor automatiza pe fața pământului, numai o mașină n-o va putea concepe nimeni, una care să satisfacă dintr-o dată toate nevoile viitoare ale omenirii. În lipsa ei, cineva va trebui să gândească și să născocească încontinuu.

Dar ce fac între timp oamenii eliberați de blestemul biblic, dacă nu mai e nevoie să le nădușească fruntea? Probabil acum se apleacă și ei peste carte, merg la teatru, la concerte, la expoziții. Cu siguranță sunt și din cei care se îmbată, trândăvesc, fac degeaba umbră pământului. Iar unii poate îi pizmuiesc pe cei care au născocit mașinile automate și visează să-i pună la muncă, să vadă și ei cum se câștigă pâinea cu sudoarea frunții.

Pe lacul de la Hamburg am văzut prima dată sportul nou numit windsurf, ajuns astăzi la o răspândire bunișoară. El are la origine o deprindere a băștinașilor din insulele Oceaniei, întâlnită de mine prima oară la Jack London, în jurnalul lui de călătorie peste Pacific. Acei oameni, de o îndemânare acrobatică, izbutesc să plutească în picioare pe apă, folosindu-se de o simplă planșă, o scândură cioplită dintr-un lemn tare, de dimensiuni bine chibzuite, rotunjită la capete. Cu acest instrument primitiv și folosindu-se de mișcarea oceanului, ei aproape că nu mai plutesc ci zboară pe apă, trec peste brizanți, îngropându-se în spumă, coboară povârnișurile adânci create de valuri, ajungând la viteze fantastice, din care pierd prea puțin ca să urce la creste, și așa își continuă alunecarea vertiginoasă, până ce eșuează pe plajă.

Această practică numită surf, scriu cum se pronunță fiindcă nu cunosc originea cuvântului transmis de Jack London, pare-se nu s-a extins până pe coastele Europei, unde valurile mării nu au nici aceeași mișcare, nici aceeași amploare ca în Pacific. A venit numai planșa, perfecționată și industrializată și i s-a adăugat o velă, pusă pe o vergă, un catarg subțire pe care sportivul o ține în mâini, într-o anumită poziție față de direcția vântului. Acesta este windsurful. De curând a apărut și pe marea noastră, adus, mi se pare, de un club sportiv din Polonia.

Atunci când l-am văzut prima oară, la Hamburg, m-am oprit pe mal, și am privit fără să pot înțelege dintr-o dată; iar când am înțeles, n-am putut crede. Nu erau decât doi tineri, care se exersau cu stângăcie, dar fără să se descurajeze; se vedea că nu aveau o practică prea veche, cădeau, scăpau vela din mână, se ridicau anevoie, ezitau în lupta lor cu vântul, până ce, în sfârșit, izbuteau să-l prindă într-o poziție bună, și atunci urma victoria, o lungă linie dreaptă pe care o urmăream cu respirația oprită, simțind eu însumi încordarea jocului și trăindu-l cu satisfacție. E un sport greu, mi-am dat seama când au venit mai aproape și am văzut cum le vibrau mușchii sub piele, din umeri până la glezne. Dar poziția impusă de înfruntarea cu vântul, căci este o înfruntare și o luptă în adevăratul înțeles al cuvântului, dădea trupurilor omenești, tinere, o plastică olimpică, de zeități marine.

După ce am făcut înconjurul portului cu șalupa, am revenit pe cheiuri și am umblat pretutindeni unde se putea merge cu piciorul. Apa era verde, vâscoasă și îmi stârnea repulsia, când o auzeam clipocind, spălând în continuu pereții de cărămidă ai antrepozitelor. Erau clădiri masive, cam sinistre, tăcute, cu temelia în apă, care desigur pătrundea în subsoluri unde își dospea miasmele. Nu mă împăca deloc gândul bogățiilor care probabil zăceau în magaziile de deasupra.

Dacă am vorbit de forfota portului, m-am referit la locurile năpădite de turiști, de unde pleacă șalupele, vaporașele, vapoarele de excursie și de croazieră și rarele pacheboturi transatlantice. În portul de mărfuri se vedeau prea puțini oameni pe cheiuri, asemeni pe punțile cargoboturilor. Mecanizarea și automatizarea au făcut să scadă echipajele și să dispară hamalii de pe cheiuri. În locul lor au apărut mecanici, și gâfâitul omenesc de altădată, înjurăturile, blestemele, au fost înlocuite de huruitul motorului. Cerul abia se mai vede sub pădurea deasă de macarale. Și iarăși mă întreb, unde este și ce învârtește mulțimea pe care au eliberat-o mașinile?

Fiindcă nu prea mai aveam ce face, m-am plimbat în sus pe Elba, până la marginea orașului, unde autostrada trece pe malul celălalt printr-un tunel săpat pe sub apă. Nu văd prima oară locuri unde oamenii nu mai au loc să circule pe suprafața pământului; metroul este un vechi exemplu. Dar aici n-am prea înțeles nevoia, era destul loc pe deasupra și încă un pod, pe lângă cel care există, chiar dacă ar fi costat mai mult, ceea ce nu este sigur, ar fi creat încă o frumusețe. Largul peisaj al fluviului, privit de pe falezele înalte, avea o desfășurare grandioasă, care însă mi se părea goală și rece. Nu-i o idee fixă, dar sunt sigur că un pod suspendat în locul acela, ar fi îmbogățit și ar fi încălzit priveliștea, așa cum, la câteva sute de metri în urmă făcea podul pe unde aveam să trec a doua zi dimineața.

La întoarcere m-am oprit un ceas în Altona, cartier de petreceri, cu o faimă veche. Până acolo am mers mult pe străzi largi, curate și liniștite, cu case oneste locuite de lume cuviincioasă, ca într-un orășel de provincie. Altona s-a vestit sub un aspect cam aristocratic, care nu-i caracterul ei de bază, un avantpost înșelător, o casă cu pereții mov, care o făceau să semene cu un boschet de liliac în plină eflorescență. O fereastră deschisă lăsa să se vadă perdelele gri și draperiile negre; în cadrul ei stătea de veghe, pe un jilț cu spătarul înalt, de catifea neagră, o doamnă în doliu, cu părul blond platinat, strâns într-un coc sobru. Singura lumină în acest tablou mortuar, nu lipsit de noblețe, era o floare albă pe care doamna o ținea în mână cu o grație tristă. În spatele ei mi-aș fi închipuit catafalcul, rudele îndurerate și canonicul citind rugăciuni în șoaptă, dacă n-aș fi văzut-o pe doamna zâmbind discret și făcând cu ochiul. Cui s-ar fi oprit, i-ar fi aruncat floarea.

Când am ajuns în inima cartierului, o stradă largă plină de lume, cu clădiri nu prea înalte, hoteluri, cinematografe, restaurante, n-am găsit acolo nimic care să mă sperie. Nu erau prăvălii cu obiecte pornografice, cum abundă la Amsterdam, nici filme sexi, și n-am văzut nici femei la pândă, prin ganguri. Poate viața adevărată a cartierului începea la miezul nopții.

Am mâncat într-un restaurant gol, unde servea o fată cu fața roșie și cu picioarele groase, sugrumate de ciorapi albi până deasupra pulpei. Mi-a propus un rasol de vacă, am acceptat socotind că o să fie o mâncare serioasă și mi-a adus un ciolan întreg care ieșea peste marginea farfuriei. Fusese o vacă zdravănă. Dar pot să jur că picioarele fetei erau mai groase.

Ultima seară la Ahrensburg mi-am petrecut-o plimbându-mă pe strada principală, ca să reperez ieșirea spre autostradă. Burgul, fără nici o urmă a războiului, reconstruit probabil în marea lui parte, fiindcă și aici s-au întins

covoare de bombe, de n-a mai rămas piatră pe piatră, mi s-a părut prosper, în schimb cred că lumea era mai degrabă reținută. Rănile sufletului omenesc se vindecă mai greu decât ale pământului; fiecare om aici avea pe cineva mort de pe urma războiului, mulți ai lui cunoscuseră suferința, dacă nu suferise el însuși.

Astăzi, reflectând la Hamburg, apoi la Berlin și la tot ce mi-au văzut ochii în partea aceea a lumii, a trebuit să convin că dacă nemții și-au dus țara la distrugere, s-au priceput și s-o reconstruiască, repede și poate mai bine.

30

Trecerea peste Hamburg n-a fost ușoară, era în mine teama să nu intru greșit pe autostradă și să mă încurc la macazuri, în lipsa unei hărți clare. Totuși, aceste șosele ingenioase unde niciodată o mașină nu poate să se încrucișeze cu alta, ci se merge ca pe calea ferată, de aceea schimbătoarelor de direcție le-am spus macazuri, rămâne o fascinație, ca o călătorie pe Calea Lactee. Odată ce-am lăsat orașul în urmă și am găsit ieșirea spre Bremen, nu mi-a mai rămas decât să apăs pe accelerație. Mă gândeam că peste câteva ceasuri am să fiu între prieteni, și acolo am să-mi acord o odihnă de șase zile, ceea ce aproape nu mai înțelegeam ce înseamnă. Dar deși toate mi se păreau bune, deși ziua era strălucitoare, șoseaua captivantă, nu știu de ce îmi simțeam sufletul greu și-mi era dor de altceva.

Am ocolit Bremen și după cincizeci de kilometri, la Oldenburg am luat-o încă o dată spre nord, fără însă ca de data aceasta să mai simt oprimarea cunoscută în Iutlanda, când mergeam spre Capul Skagen, împotriva tuturor instinctelor mele geografice. Acum știam că era ultima oară când mă îndepărtam de mine însumi. Peste alți cincizeci de kilometri am ajuns într-un sat mare, cu peste o sută de mii de locuitori, mândru port de război altădată, numit Wilhelmshaven, în amintirea împăraților uitați astăzi.

Un benzinar m-a îndrumat la adresă, era mai simplu decât în orice locuri necunoscute am fost vreodată, am mers pe ulița principală, drept înainte, numărând ulițele secundare, până ce am ajuns în Mozartstrasse. Casele erau acoperite de arbori, și ca dovadă că mă aflam nu într-un parc sătesc, ci într-o adevărată pădure, în fiecare dimineață la răsăritul soarelui o veveriță îmi intra pe fereastră, privindu-mă curioasă. Neavând alune, îi puneam stixuri pe pervaz și mă trezea ronțăitul ei vrednic.

Când am ajuns, mi-a deschis micul Karsten…

Șapte zile mai târziu eram la Franecker, o mică localitate din nordul Olandei, unde am rămas noaptea. Acolo abia am redeschis caietul de drum, și fără să-l completez, căci nu mai scrisesem nimic în el de la Hamburg, mi-am pus amintirile în ordine, alegându-le pe cele care socoteam că ar fi trebuit să ocupe paginile albe. La Wilhelmshaven nu mi-a rămas nici o clipă de repaus, am picat între oameni care s-au dat în vânt să-mi facă viața plăcută, n-am ajuns bine că m-au și luat în primire; am avut, cum se zice, o agendă bogată.

Îl las la o parte pe Will, care în prima zi a mai fost ocupat să-și pună treburile în ordine ca să-și poată lua un concediu, de presupus că în cinstea venirii mele. M-a întâmpinat soția lui, Gitta, o femeie tânără, nefățarnică dar nici frivolă, care, într-o societate foarte reticentă în ceea ce privește dreptul și datoria la procreere, nu s-a dat în lături să aducă pe lume trei copii și să-i crească, lipsindu-se de bucurii legitime. Dacă adesea existența este o povară, o asemenea mamă trăiește trei existențe deodată, și ele trebuie să încapă în propriul ei timp de viață, comprimând-o și dându-i o densitate triplă. Am înțeles respectul Gittei pentru maternitate printr-o vorbă a ei care nouă, celor prezenți ni s-a părut o glumă puțin deșucheată, când de fapt era o reflecție serioasă. Aflându-ne odată la un han din Bucovina, ni s-au adus pe un taler de lemn felurite cărnuri fripte, printre ele acea parte animalică socotită o mâncare cu totul aleasă, și care este, la toate regnurile, însemnul virilității. Abia când am terminat masa i s-a spus Gittei prin ce experiență trecuse. Iar ea, după un moment de surpriză, a răspuns fără să-și ascundă emoția: „Aș fi mâncat cu mai multă reculegere dacă știam dinainte”.

Din agenda acelor zile extrag necronologic și la îngrămădeală, întâi întâlnirea cu domnul Eickmeier, pe care îl cunoșteam din România, unde a venit în mai multe rânduri, interesat de prefacerile noastre sociale. Când un om vrea să fie amabil cu un oaspete, îi arată în primul rând ceea ce ține el în mai multă simpatie. Nu ajunsesem bine când am aflat că domnul Eickmeier mă poftește la o plimbare cu avionul. Știam că îi place să piloteze, că într-un timp avusese chiar în proprietate un mic avion de turism, cum mi-am dorit și eu în tinerețe, când de visat visam și aveam mari speranțe, dar satisfacții mult prea puține. Gitta cu Karsten m-au dus la aeroport îndată după-amiază. Avionul aparținea acum unui club sportiv, al cărui suflet cred că este tocmai domnul Eickmeier. L-am găsit pe pista de decolare, om de

cincizeci de ani presupun, robust, cu alură sportivă, se înțelege de la sine, tot atât de cordial cum îl țineam minte.

— Unde vrei să mergem? m-a întrebat, pe când mecanicii porneau motorul.

— La insula Helgoland! i-am răspuns cu premeditare.

Nu știu ce-mi evoca numele acesta, poate o legendă uitată, oricum, îmi plăcea cum sună și făcusem din el, de multă vreme, ținta, abandonată, din nefericire, a unei croaziere în Marea Nordului. Zborul putea să fie o compensație, cum fusese și altădată, la insulele Canare, unde am ajuns cu avionul, în două ceasuri, după ce trei luni și jumătate le dădusem târcoale cu un vapor de pescuit, fără să le văd măcar țărmurile.

— Știi să înoți? m-a întrebat domnul Eickmeier.

Motorul tocmai pornise și n-avea un mers din cele mai promițătoare, iar avionul, cam demodat, nu inspira multă încredere. Sau poate era numai o impresie, datorită întrebării. Nu m-am speriat pentru atâta, am zburat pe avioane cu adevărat primejdioase, și dacă am scăpat teafăr înseamnă că am avut noroc, fiindcă altminteri se prăbușeau multe. N-am să spun că și de astă dată m-a însoțit norocul, era un avion făcut să nu cadă deși avea un zbor cam aspru, care m-a ținut încordat în primele minute.

Insula Helgoland nu-i decât o curea de pământ cărămiziu, pe care oamenii s-au străduit să-l facă ospitalier, ca să fie un punct de atracție. Am întâlnit un vapor întorcându-se de acolo cu sute de turiști, și sunt sigur că niciunul n-avea altă mulțumire decât că putuse să cumpere lucruri mai ieftine decât pe continent, fiind scutite de taxe vamale. Mai de folos mi-a fost că la întoarcere am zburat pe deasupra orașului și de sus am văzut mai bine că Wilhelmshaven este într-adevăr un sat mare, năpădit de păduri transformate în parcuri. În afară de coșurile fabricilor nimic nu se ridică deasupra copacilor. Când mai târziu am mers pe jos am văzut și case mai înalte, cu trei și poate cu patru etaje; nici ele însă nu izbuteau să dea locului apăsătoarele caractere urbane. Singură primăria avea un turn prizmatic, cu vreo șase etaje, care cred că nu vroia să fie o compensație, ci doar un semn de autoritate.

Când l-am întâlnit prima oară, acum mai bine de zece ani, venit în concediu la marea noastră, domnul Eickmeier era directorul primăriei din Wilhelmshaven, dar nu știu dacă el stăruise să se facă turnul. Ceea ce îmi amintesc bine, de la prieteni comuni, este că se interesase dacă în vacanța sa pe malul Mării Negre va avea posibilitatea să joace tenis. Iată un motiv

pentru care l-am privit cu interes și cu simpatie, deși eu, unul, n-am practicat niciodată tenisul. După un deceniu, el continuă să fie directorul primăriei, ceea ce, pentru cine înțelege funcția aceasta, îl face, dacă nu mai important decât primarul, cel puțin mai folositor și pe durată mai lungă. Nu mi-a spus nimeni cu claritate, dar presimt că prosperitatea orașului se datorește mult domnului Eickmeier.

Când eram în școala primară în cel mai bogat din orașele României pe vremea aceea, institutorul nostru, poate fiindcă făcea și puțină politică, sau din admirație sinceră, nu pierdea nici un prilej să ne vorbească de meritele primarului, inițiindu-ne prematur dar nu fără folos în treburile publice. Orașul n-ar fi devenit atât de bogat că i s-a dus vestea, dacă primarul n-ar fi avut ideea isteață să-i mărească perimetrul administrativ, incluzând în raza lui rafinăriile de petrol, prospere și numeroase și supunându-le la impozite comunale care, date fiind cifrele de afaceri ajungeau la sume de ordinul milioanelor. În ceea ce mă privește, n-am avut cum să mă bucur de bogăția aceasta, și nici n-am văzut-o; dintr-un impunător palat al Justiției, s-au turnat în copilăria mea numai temeliile, și așa au rămas, cu subsoluri năpădite de șobolani și de vagabonzi, până târziu după ce plecasem de acolo; iar strada pe unde se ieșea spre Câmpina, singurul loc de trecere pentru automobile, căci nu exista șoseaua de centură, era groaznic de prost pavată și m-am chinuit rău cu ea eu însumi, până după războiul al doilea. Institutorul însă nu contenea cu laudele și-l ridica pe primar în slavă, deși nu-l răsplătea nimeni, iar prosperitatea lui personală nu putea fi dovedită decât printr-un singur costum de haine, lustruit în coate.

Încep prin a spune că la Wilhelmshaven n-am văzut pe nimeni cu coatele lustruite, nici măcar pe cel mai vechi prieten din câți am acolo, căruia treburile nu-i merg prea bine. El are nenorocul să fie arhitect, într-un moment când construcțiile sunt în descreștere sau au ajuns chiar să stagneze; nu-i de mirare, în anii trecuți s-au clădit atâtea case că pot să ajungă pentru tot secolul. Și acolo încă, poate datorită înțelepciunii domnului Eickmeier, lucrurile nu s-au făcut cu nechibzuința care a generat o boală a ultimelor decenii.

Acum un număr de ani, când am fost prima oară la Bruxelles, m-au înspăimântat și mi-au dat o stare depresivă imobilele aflate în construcție pretutindeni în centrul orașului; ceva mi se părea nefiresc, depășea o anumită măsură, totul în lume are un ritm de creștere, și când este depășit încep trepidațiile. Așa era Bruxelles la data aceea, trepida nemaiputând să-și

suporte temeliile și etajele. Când am revenit, trei ani mai târziu, totul se terminase, nu se mai construia nimic, imobilele erau gata, unul mai ambițios decât altul, palate pentru marea industrie și finanță. Dar pe una singură din magistralele orașului, monumentala Avenue Louise, pe fațadele finisate am văzut zeci de placarde care anunțau în van ce spații erau de închiriat înăuntru, birouri de sute și mii de metri pătrați, de cel mai înalt standing, cum putea să se vadă și de afară. Pe o stradă vecină, în fața casei unde am stat câteva zile, scheletul de beton al unui viitor palat comercial era lăsat în părăsire, antreprenorul se zbătea, fără mari sorți de izbândă, să obțină autorizația de la primărie ca în loc de birouri să facă apartamente de locuit, care încă se mai caută.

Ca și orașul copilăriei mele, Wilhelmshaven își datorește prosperitatea petrolului. Porturi și rafinării sunt în construcție, incluse în perimetrul orașului, printr-o manevră dibace, de care cred eu că nu este deloc străin domnul Eickmeier. Așa că îi recunosc dreptul și să joace tenis, și să-și piloteze avionul. Să nu-mi vină a crede: în timp ce zburam spre insula Helgoland și ne legănam aripile în rasul valurilor spre a saluta câte un vapor cu turiști înghesuiți la balustrade, însoțitorul meu m-a anunțat că peste două zile pleca în concediu, și nu în altă parte decât la Capul Nord, și nu cu alt mijloc de drum, decât cu avionul. Același cu care zburam acum, nu prea confortabil, sau cu unul asemeni. Se asociase cu un prieten, poate ca să-și țină de urât, poate ca să iasă mai ieftin, căci oricât ar fi el de director al primăriei, și oricât l-ar cinsti lumea, nu are alte venituri decât salariul.

— Dar de ce cu avionul? l-am întrebat, cu un ton de dezaprobare. Nu-i prea repede?

Mi-a răspuns că îi place să zboare și atunci mi-am dat seama că obiecția mea era o fățărnicie, fiindcă și mie mi-ar fi plăcut să trec cu avionul peste fiorduri, doar așa le-aș fi văzut bine, ca pe hartă, mi-ar fi plăcut să cobor sub promontoriul cu obeliscul, până aproape de valuri, și miezul nopții să mă prindă în aer, cu elicea în soare. Să nu te doară sufletul?

La ieșirea de pe aeroport aștepta o limuzină, decât că era roșie, nu neagră, un „Opel-Diplomat” cu motorul de cinci litri. Domnul Eickmeier m-a poftit la volan și mi-a dat cheile. Oricât de mult mi-ar plăcea să conduc și să fac comparații, mă feresc să pun mâna pe mașina altuia, de teamă să nu-i produc o pagubă imprevizibilă și fără să am vreo vină; să mă tamponeze cineva, de pildă. Oricât de generos ar fi proprietarul și cu oricâtă eleganță s-ar purta după aceea, n-aș putea să mă iert și nu m-aș consola cu

ușurință. Am socotit totuși că a traversa acest sat mare numit Wilhelmshaven, cu circulație potolită, cu mai-marele primăriei lângă mine și cu o mașină în fața căreia se deschideau toate semafoarele și toată lumea se dădea la o parte era o glumă pe lângă zborul la Helgoland, așa că am acceptat invitația. Un motor de cinci litri era o ispită de altfel, nu mai avusesem de a face cu altul, vroiam să văd ce este în stare, însă nu pot să spun că după experiență mașina mea mi s-a părut mai nevolnică, și când m-am întors la ea nu eram umiliți nici unul, nici altul. Să ne fi luat la întrecere, mai ales pe șoselele de munte, cu numeroase viraje, nu ne-am fi făcut de rușine.

A doua zi da, am cunoscut o mașină pe lângă care trebuia să ne socotim rude sărace. Will a vrut ca prietenul său, domnul Reih, care am auzit că ar fi omul cel mai bogat din partea locului, să-mi facă o demonstrație cu ultima lui achiziție, un Porsche Turbo, nu prea la îndemâna oricui; nu știu dacă în drumurile mele după aceea am văzut mai mult decât două. Nu mă laud că proprietarul mi-ar fi acordat aceeași încredere ca domnul Eickmeier, dar nici n-am râvnit să pun mâna pe această mașină, mult prea distanțată de năzuințele mele, și m-am mulțumit să fiu martor, din curiozitate. Cei două sute cincizeci de kilometri pe oră, atinși repede și fără să se simtă efortul motorului nu m-au impresionat cum s-ar crede, deși era o viteză mai mare decât a multor aeroplane, cel de ieri bunăoară. Asemenea viteze încetează să fie utile, este de ajuns să mă gândesc câte zeci de kilometri am mers spre Oldenburg, pe o autostradă nu prea umblată, abia deschisă și încă necunoscută, până să găsim o zonă lipsită de riscuri. În privința aceasta n-am putut decât să admir răbdarea și prudența domnului Reih; mi-e teamă că în locul lui n-aș fi fost la fel de chibzuit, și dacă-i așa, mai bine lipsă! Ca să nu renunț nici acum la o comparație, cred că dacă m-aș fi întors la mașina mea și ne-am fi luat la întrecere pe șosele aglomerate, Porche Turbo nu m-ar fi lăsat prea mult în urmă. Recunosc în schimb că mi-au plăcut accelerațiile; nu vreau să folosesc cuvinte gongorice, n-am să spun nici măcar că demarajele m-au uluit, fiindcă erau presupuse și mi le imaginasem cu mult înainte. În viteza a doua, la un impuls energic senzația de înfundare în scaun se transformă într-o brutalitate care ar deveni dureroasă, dacă n-ar fi însoțită de o satisfacție demonică. Îmi închipui că la decolarea navelor cosmice accelerația nu este mai puternică.

Regăsindu-mi mașina în fața casei, n-am socotit-o nici acum mai puțin decât o știu că este, și am convenit din nou că n-aveam de ce să fim umiliți

niciunul nici altul. Numai că trebuia spălată, merita atâta osteneală, ceea ce am și făcut zilele următoare, la o stație automată, nici nu-i de conceput că s-ar putea și altfel, mâna omenească e mult prea scumpă și chiar dacă ai da prețul, nimeni nu mai acceptă o astfel de muncă; mi-e teamă că lumea prea se răsfață. Am intrat pe o bandă care mi-a prins roata stângă din față și, cu volanul liber, m-a condus prin tunelul cu perii, dușuri și uscătoare, de unde am ieșit în două minute. Cu murdăria de pe drum mă obișnuisem, chiar dacă nu era lăudabil; nu puteam suferi însă isprava mașinii automate cum nu pot suferi nimic ce nu-i dus până la capăt, de-aceea, în fața casei, m-am chinuit un ceas să spăl cât de cât ceea ce se mozolise în două minute, fără să apreciez cât putea să coste mâna mea de lucru. Și cu această ultimă remarcă nu voi mai spune nimic despre mașină; de pe acum mi se reproșează că i-am închinat prea multe pagini și în prea dese ocazii. Le voi scurta și le voi rări, însă cu strângere de inimă. Cine nu m-a înțeles de la început, n-o să mă înțeleagă nici după ce voi da explicații. Dar este imposibil să-mi ascund sentimentele pentru un tovarăș de drum care m-a urmat atât de departe și cu atâta credință. Spre a fi o încheiere, am să adaug numai că mi-am sfârșit drumul cu bine, în clipa când contorul de pe tablou arăta o sută de mii de kilometri.

Poate fiindcă Wilhelmshaven e ca un sat mare, deși are o existență citadină, oamenii se cunosc între ei, își știu sau își bănuiesc puterile și cultivă aparențele. L-am întrebat pe domnul Eickmeier de ce pe mașina sa lipseau obișnuitele cifre care arată puterea sau capacitatea motorului. Mi-a răspuns că este o obișnuință, și într-adevăr pe urmă am văzut multe mașini în aceeași situație, din cele care sub o caroserie comună ascund motoare de capacități diferite, ca proprietarul să nu-și dezvăluie cu ușurință standingul de viață. Când un om își face o casă nouă, chiar dacă dispune de toți banii, e bine să se împrumute la bancă. Veniturile se camuflează pe cât cu putință; bunăstarea trebuie să rămână subînțeleasă. Apărându-se de rigorile fiscului nimeni nu va merge până acolo încât să renunțe la treapta pe care dorește s-o aibă în societate. Oamenii de-o anumită condiție își construiesc vile, luându-se la întrecere, pe tăcute dar angajându-și toată ambiția; treapta câștigătoare este piscina. Din prietenii lui Will care au fost puțin și prietenii mei cât am rămas acolo, unul singur, avocat de meserie, locuiește într-un apartament de bloc, însă de proporții princiare, deși omul n-are pe altcineva în casă decât o soție; toate obiectele din jur, începând cu fotoliile, dovedeau

buna lui stare. Will de asemeni locuia atunci într-un bloc, mai vechi, cu trei etaje, fără ascensor, în schimb cu odăi imense, cum se făceau pe vremuri, cu dependințe largi, un apartament unde ai fi putut să mergi călare, dacă s-ar fi găsit un cal să urce pe scară. Acolo m-a și găzduit, în sigura cameră mai mică, pe care mi-am ales-o fiindcă era mai izolată și nu avea fereastra la stradă, ci în parcul de unde venea veverița în toate diminețile. Prietenul meu însă nu avea ambiții mai mici decât alții ca el, cu atât mai mult cu cât fiind medic, cu clientelă, casa trebuia să fie de nivelul profesiunii. Știam de mult că își cumpărase un teren cu o sumă pentru noi fabuloasă, într-un cartier rezidențial, deși tot orașul poate fi socotit o rezidență. Când am fost eu acolo începuse construcția, am văzut-o, am cercetat planurile, erau atât de pretențioase, încât m-am temut că niciodată n-au să se transforme în realitate, că Will are să se împotmolească. I-am spus și a zâmbit ca omul care știe ce face; banii oricum îi lua de la bancă, iar constructorul trebuia să-și respecte contractul.

Un an mai târziu am primit fotografia casei, o vilă fără etaj, cu zidurile albe, cu acoperișul de țiglă vânătă, smălțuită, cu două garaje, în fața cărora lângă BMW-ul lui Will staționa Volkswagenul Gittei. O singură greșeală făcuse proprietarul, după părerea mea, că nu prevăzuse încă trei garaje, pentru Cornelia, Claudia și Karsten. Numele fetelor știu de unde le-au luat părinții; nu m-am dumirit cu al băiatului. Desigur că într-o zi Cornelia, apoi Claudia trebuiau să se mărite și să plece la casa lor, dar până atunci, unde să-și țină mașinile, căci mâine-poimâine aveau să-și dorească și ele câte una?

Ce m-a uimit mai mult la casa nouă, era un arbore decorativ, pus lângă ușa principală, într-un pătrat de pământ lăsat între lespezile de piatră care pavau curtea. Așa cum era izolat și se proiecta pe zidurile albe, avea în el o gingășie amară, de logodnică singură, ca un simbol al fetelor cărora aleșii le-au murit în războaiele Germaniei. Nu-mi venea să cred că abia cu un an înainte găsisem acolo doar temelii și câteva ziduri.

Fetele lipseau, plecate amândouă într-o tabără de vacanță, poate că în Olanda. Când le-am cunoscut, doar Cornelia era mai răsărită, să fi avut vreo unsprezece ani, iar acum mi-o închipuiam domnișoară, gata să-și înceapă viața. Taberele de vacanță sunt o școală pentru multe din câte nu se pot învăța acasă.

De multe ori mi-a ținut tovărășie Karsten, un băiețel blond, liniștit și mult prea cuminte; mergea ce mergea lângă mine, prin oraș, apoi dispărea

dintr-o dată. Îl regăseam lângă casă, stând singur, tăcut și cam trist în umbra copacilor de unde venea veverița.

Will m-a dus să-i văd cabinetul, în alt punct al orașului, într-un apartament pe care l-a transformat într-o mică policlinică, înzestrată fără zgârcenie, unde să tot vii ca să-ți cauți sănătatea. Deși lucrează singur și își ia un înlocuitor numai când pleacă în vacanță, are nu mai puțin de șapte asistente, surori, laborante sau infirmiere; sper să fi ținut minte cum trebuie și să nu greșesc cifra, stârnind vigilența fiscului. Will își vede bolnavii ca să zic așa, în serie, în două camere de consultații vecine, în timp ce el se ocupă de un pacient în prima cameră, o asistentă îl pregătește pe al doilea în camera vecină, îi întocmește fișa, îl dezbracă dacă e cazul, îi ia sânge pentru analize. E un cabinet de medicină generală, unde se fac mai ales investigații, destul de scumpe după cum mi-am dat seama prin comparații, pe care le plătește fără tocmeală Asistența Socială. Însă trecerea lui Will în lumea bolnavilor se datorește tehnicii aplicate de el în vindecarea unor beteșuguri, pentru care este căutat pe o rază de o sută de kilometri, ceea ce dă naștere unei clientele enorme chiar dacă jumătate din raze cad peste Marea Nordului.

Fiindcă veni vorba de mare, Will mi-a arătat porturile pentru petroliere. Ele nu sunt ceea ce am știut totdeauna, cheiuri adăpostite de furtună, unde acostează vapoarele. Giganticele petroliere de astăzi ar avea nevoie de bazine prea mari ca să merite osteneala de a fi făcute, mai ales că la tonajul acestor vapoare, orice furtună rămâne neputincioasă. Astfel ele se apropie de coastă numai cât le permite pescajul și acolo ancorează. Cuprinsul lor se pompează direct la rafinării prin tubulaturi cu diametrul mai mare de jumătate de metru, întinse pe eșafodaje de beton, piloni și traverse, până în largul mării. Cine vrea, poate să facă ușor socoteala cât petrol se scurge prin aceste tuburi într-o oră, apoi într-o zi, și într-un an, admițând că nu s-a speriat încă. Dacă materia aceasta nu s-ar arde, de mult fața pământului ar trebui să fie ca smoala.

Prin îndiguiri care apără landa de inundații, în timpul fluxului și al furtunii, uscatul, în aparență în inferioritate, înaintează constant în mare, datorită nisipului depus de valuri. Periodic digurile se împing mai departe, și așa țara crește; nu știu până unde ar putea să ajungă. Deocamdată, topometrii primăriei măsoară hectarele câștigate și domnul Eickmeier, ca bun gospodar cum îl știe lumea, își râde în barbă, socotind cum să exploateze mai bine aceste terenuri născute din apa mării; cel mai bun client

rămân deocamdată rafinăriile, până va apărea altă sursă de energie decât petrolul.

Fiindcă își luase concediu, Will s-a ocupat mult de mine, abia am avut câte un răgaz ca să mai descopăr ceva și singur. Dar îi datorez faptul că mi-a prilejuit să văd mici localități de pe coastă, sate de pescari, de vilegiatură, pitorești, colorate, care anticipau atmosfera Olandei. Uneori ne opream la câte o cârciumioară, unde peștele se arunca viu în tigaie, dar nu mă atingeam de nimic, respectându-mi ora de masă. Într-un loc se vindeau țipari afumați și lumea dădea năvală, cum dă la noi pentru banane. Am observat că prietenul meu era preocupat să cumpere de toate, ori de câte ori se ivea o ocazie; am înțeles că reflexul acesta se datorește grijii pentru familie, și este născut în vremuri de lipsă, apoi transmis generațiilor următoare între un război și altul. Într-un orășel din Olanda, Will a descoperit o prăvălioară de condimente, renumite în partea locului deși cele mai multe sunt aduse din ținuturi îndepărtate. O oră întreagă a stat înăuntru, lăsându-mă să fierb de nerăbdare, căci aș fi vrut să plecăm mai departe, cum îi stă bine călătorului, și a cumpărat ba una, ba alta, boabe, prafuri, frunzulițe, roșii, negre, cenușii, maronii și albe, în pungi, în cutiuțe, în plicuri, la un loc mai mult de o baniță. M-am întrebat la ce i-or fi trebuit atâtea, dacă nu să le lase moștenire copiilor, pentru o viitoare vreme de lipsă, un al treilea război, ducă-se pe pustie!

Cu domnul Eickmeier n-am terminat în acea plimbare cu mașina, care mi-a prilejuit o experiență târzie, cutia de viteze automată. Mulți o socotesc fără viitor, și vor să rămână credincioși cutiei clasice, fiindcă îți îngăduie să-ți formezi un stil de conducere propriu. Apoi schimbarea manuală a vitezelor poate fi socotită un sport tehnic, un exercițiu de îndemânare și o mai bună înfrățire cu motorul. Toate acestea sunt însă rămase în urmă; astăzi a conduce corect o mașină înseamnă cu totul altceva decât să schimbi vitezele la vreme; e mult mai important să se obțină randamentul maxim al motorului, și mai ales randamentul maxim al celui care conduce. Pentru aceasta tehnica nu mai este suficientă, trebuie să i se adauge o tactică a circulației pe străzi sau pe șosele și o strategie a autostrăzii. Spre a reuși, e bine să știi geografie și istorie, biologie și psihologie, și nu doar atâta, iar pe lângă ele să nu ignori politica vremii, vrajba între popoare, războaiele în curs și cele pe cale să izbucnească. Automobilul astăzi este un esențial instrument de existență a omului. Ca omul să urce o treaptă în viață, optez

pentru cutia de viteze automată și îi sunt recunoscător domnului Eickmeier că mi-a dat prilejul să fac o experiență.

Destinația noastră în drumul acela era un depozit de vinuri, unde să ne aprovizionăm pentru seara. N-am prea înțeles, am nimerit într-o vilă unde am făcut conversație cu amfitrionul, un bărbat distins, cu părul încărunțit bine, dar nu de bătrânețe. Pe urmă a venit și soția lui, franțuzoaică. Stăteam într-un living-room mobilat cu pretenții reușite, casă de oameni cu gust și dare de mână, atât că azi am pierdut etalonul cu care să-i judec valoarea și să trag concluzii, fiindcă toate locuințele pe unde am fost poftit la Wilhelmshaven erau una mai sus decât alta, într-o competiție neterminată. Apărând și Will mai târziu și amfitrionul aflând că își construiește o casă, l-a sfătuit să-și facă neapărat și piscină. O ușă mare, glisantă, dădea pe o terasă cu lespezi de piatră, cu flori și plante ornamentale, iar în mijlocul ei se vedea un bazin de înot, de o formă sinuoasă, placat cu faianță albastră. Era plăcut și ca simplu element de decor, prezența lui acolo însemna o bucurie. Doamna casei, intervenind în discuție, a comentat binefacerile unei piscine.

— Ah, nu știi ce minunat este, i-a spus lui Will, extaziindu-se, ca dimineața, cum deschizi ochii, să te arunci în apă! E cum te-ai naște din nou, de fiecare dată!

N-aș fi contrazis-o, iar Will era întru totul de părerea lor, și i-a informat că adoptase de mult ideea, ba mersese chiar mai departe, optând pentru o piscină acoperită și încălzită, ca să poată fi folosită în toate anotimpurile. Nu se lăuda, văzusem săpăturile, ideea era ca și realizată. „Ah! le-aș fi spus eu gazdelor, supralicitându-i, nici nu știți ce minunat este să te arunci în piscină diminețile de iarnă, când ninge afară!” Dar ar fi fost o răutate, căci și așa pe chipul domnului se așternuse o paloare acră; doamna para mai bine, datorită fardurilor și deprinderii ancestrale a femeii de a nu-și da în vileag cu ușurință nici iubirea, nici invidia.

Amfitrionul era neguțător, pe scară mare, și între altele, se ocupa de vinuri, așa că am nimerit bine.

Seara, domnul Eickmeier a invitat la un garden-party pe toți prietenii și cunoscuții mei, în mod vădit ca să-mi facă plăcere; îi știam din România, unde vin vară de vară pe malul mării. Stăteam într-o grădină umbroasă, în fotolii de răchită, era liniște pe stradă, cartierul de vile se odihnea patriarhal, departe de amintirea războaielor. Mâncam cârnați nemțești pe care stăpânul

casei, ajutat de doamne voluntare, îi frigea serii după serii pe un grătar cu jeratic, pus la vedere în mijlocul nostru.

La vremea aceea era mare încurcătură în lume, izbucneau războaie când ici, când colo și nici în zona noastră de existență nu eram scutiți de temeri. Poate că domnul Eickmeier, ca director al primăriei și răspunzător de prosperitatea orașului să fi avut vreo îngrijorare, să se fi întrebat cum va fi soarta lumii în următoarele decenii, în următorii ani, în următoarele luni și zile. Chiar atunci un avion izraelian, cu turiști, oameni pașnici, cei mai mulți în vârstă și chiar bătrâni unii, era sechestrat în Uganda. A doua zi aveau să fie eliberați printr-un act de comando care ar fi trebuit să dea de gândit tuturora, ca o faptă nemaipomenită în istoria omenirii.

Părea că nimănuia nu-i pasă și n-avea de ce să mă mire; oamenii erau sătui de războaie. Ne-am mâncat cârnații apoi am mers în casă și am ascultat muzică, Bach, în murmurul conversațiilor.

31

A treia zi, domnul Eickmeier a plecat la Capul Nord, pe urmele mele, iar eu m-am urcat în mașină și am gonit pe autostradă, fără oprire, până la Hanovra, de unde am luat avionul. În mai puțin de o oră zburam peste întinsele periferii ale Berlinului, cu locuri virane acoperite de automobile, în culorile vii de astăzi, care creau o înșelătoare atmosferă festivă. Jos toate mi s-au părut mai triste, deși n-am găsit nici o urmă de mizerie.

Înaintea prânzului îmi lăsam valiza în cameră la un hotel mic, a treia casă pe strălucitoarea Kurfürstendamm de altădată, la cincizeci de metri de ruinele unui vechi monument al orașului, Keiser-Wilhelm-Gedächtniskirche. Fără voia mea a fost primul loc pe care mi-au căzut ochii. Nu știu dacă biserica îmi plăcuse vreodată, cred că fusese prea sumbră, și nu mă mulțumea cum era pusă, la o intersecție de străzi importante, în inima Berlinului, faimosul Charlottenburg, luxos și aristocratic. Din orice parte ai fi venit, te izbeai de această construcție mohorâtă, prea masivă pe lângă piața din care ocupa prea mult spațiu, deviind circulația. Știam că din biserica bombardată a rămas doar o parte din turnul de la intrare și în loc să fie dărâmat până la temelie, se păstrează ca un semn de trimitere în urmă. Ideea putea să fie frumoasă, nici un monument n-ar fi amintit mai bine războiul, dar acum, când am văzut cu ochii, ruinele m-au crispat, ca un infirm care își arată ciotul. Mai rău mi se

pare că pe vechile temelii s-a ridicat o biserică nouă, arhitectură modernă, neinspirată, sau cu o inspirație sumbră, fiindcă pare un cavou întunecos și rece, unde tot timpul te strânge ceva în spinare. În spațiul din față se adună hippyi, se tolănesc pe lespezi cu o nepăsare puțin animalică, și nu știi ce-i mai trist acolo, prezența lor neînțeleasă, sau ruinele de alături, prea bine înțelese. Din când în când paracliserii și preoții vin să-i alunge; la două mii de ani după Hristos, luptele bisericii nu sunt terminate.

Acolo, unde m-am oprit adesea, încercând să înțeleg sensul construcției noi în fața construcției ruinate, mi-am amintit de biserica Sfântul Nicolai de la Hamburg, din care n-a rămas întreg decât cel mai înalt dintre turnuri; a trebuit să ajung la Berlin ca să înțeleg ce greșit judecasem, gândind că biserica n-ar trebui reconstruită cum părea că există intenția, că mult mai frumos ar fi să se păstreze doar turnul scăpat de bombardamente. Nu, aceste ruine care slutesc orașele ar putea să genereze odată ura, în locul căinței de astăzi.

Ce înseamnă căința, am văzut la vechiul Reichstag, unde sub zidurile reconstruite Germania și-a îngropat vechiul orgoliu și nesăbuința a două războaie nenorocite. Nu știu ce are să se întâmple după un secol, și cu atât mai puțin peste un mileniu, dar la mijlocul deceniului al optulea, când am fost eu acolo, lumea părea copleșită și rușinată de ororile abia depășite, deși generațiile mai noi nici nu le cunoscuseră. Reichstagul cârpit pe deasupra și modernizat înăuntru este astăzi o industrie a aducerii aminte. Nimic din ce a generat venirea lui Hitler la putere nu este lăsat la o parte, decât tăcerea, indiferența sau complicitatea marilor puteri care aveau datoria să se opună, în numele Tratatului de la Versailles semnat de ele. Cineva a spus că tratatul acesta a fost mult prea aspru cu Germania, în părțile lui blânde, și mult prea blând în părțile aspre. Blând sau aspru, n-a trebuit să treacă nici douăzeci de ani ca el să fie călcat în picioare, fără ca partea lezată să se opună, nici măcar simbolic. Despre conducătorii popoarelor libere, care au făcut concesii după concesii, nu spre a salva pacea, cum au spus lumii, ci de frica războiului, nu se arată nimic la Reichstag; Germania se războiește cu ea însăși, înșirând din sală în sală, pe sute de metri, panouri cu documente, fotografii, statistici, grafice, întreagă istoria celui de al treilea imperiu. Un film documentar, scene scoase din arhivă este proiectat și reluat fără întrerupere într-o sală rece de tăcere și nemișcare, arătând tot procesul care a dus la prăbușirea Germaniei, începând cu prima înfrângere din 1918, și sfârșind cu a doua, petrecută sub ochii noștri. În această sală nu-și îngăduie

să tulbure liniștea nici măcar grupurile de hippy, prea tineri ca să fi fost martori.

Germania este populată astăzi în bună parte de generații care n-au cunoscut războiul și antecedentele lui, tot ce ar fi trebuit reprimat din vreme, lagărele, deportarea, exterminarea. Mulți nu vroiau să creadă, și când au văzut prima oară asemenea scene, captate pe pelicula cinematografică, aud că au făcut crize de disperare și unii au mers până la a-și lua viața. Dacă a fost într-adevăr așa, este și acesta un fanatism, în altă tonalitate, și el m-a pus pe gânduri: câți din acești tineri, exaltați de oroare, dacă mi se admite asemenea împerechere de cuvinte, nu și-ar fi îndreptat exaltarea în altă direcție, să se fi născut mai devreme și nu ar fi devenit membri în Hitlerjugend?

Reichstagul n-are o istorie mai lungă de o sută de ani, nici ca instituție, nici ca edificiu. Acesta din urmă, construit la sfârșitul celuilalt secol, nu și-a primit inscripția de pe fațadă decât după 1914, în timpul războiului, când monarhia începea să se clatine. Până atunci kaiserii Wilhelm, întâiul și al doilea nu o îngăduiseră, ea lezându-le majestatea. „Dem Deutscher Volke”, scris deasupra coloanelor de la intrarea principală, cum fusese prevăzut la începutul construcției înseamnă „Poporului german”, ceea ce era o năzuință neplăcută capetelor încoronate.

Niciodată în trecut nu m-am apropiat de această clădire ci am ocolit-o, fiindcă arhitectura ei mi se părea prea încărcată, prea rece și războinică. Apoi istoria derulată acolo timp de un secol nu făgăduia nici o fericire, oamenii care credeau în vorbele de pe frontispiciu au fost înfrânți unul câte unul, neocolindu-se nici crima, și chiar dacă au lăsat amintiri nobile, triumful a fost al părții celeilalte, culminat cu venirea lui Hitler la putere. Incendierea Reichstagului, parcă simbolică, s-a atribuit adversarilor; prin încarcerarea și suprimarea lor, Parlamentul poporului german, simbolizat de această clădire, a încetat să existe. Doisprezece ani mai târziu clădirea însăși era prefăcută în ruine, marcând sfârșitul războiului și-al unei ere nenorocite.

Am în față fotografia ei, după incendii și bombardamente. S-a lovit în ea din toate direcțiile, căci a fost unul din ultimele puncte de rezistență în Berlinul care încetase să mai existe, și nu înțeleg cum de își mai păstrează o formă, după atâta canonadă. Așa cum se vede, găurită și sfâșiată, în zdrențe pe piatră, pare un boxeur care a luptat cu mai mulți adversari deodată și, la lovitura finală, nu i-a mai rămas nici măcar puterea să cadă. Din câte imagini ale războiului mi-au rămas în minte, și am destule, aceasta este cea

mai cumplită, fiindcă pare o rană totală și definitivă. Nu știu cu ce curaj s-au apucat oamenii să reconstruiască Reichstagul din propriile lui ruine; credeau oare cu adevărat că au să izbutească? Luându-mă după dărâmături, mi s-ar fi părut imposibil.

În timpul războiului, când capitala noastră a fost greu bombardată, Calea Griviței era răscolită de cratere, cu tramvaie răsturnate sau aruncate de-a latul, cu firele aeriene rupte și învălmășite, cu cai morți printre ruinele străzii. În această învălmășeală însângerată, mi-a luat ochii sclipirea unui arc voltaic și apropiindu-mă, am văzut un om care suda linia tramvaiului, înnădind două capete rupte de schije. Era o ruptură numai de două palme, ușor să fie reparată, și omul își făcea treaba încăpățânat și destoinic, de vreme ce primise un ordin. Dar la zece metri de el, într-o parte și-n alta, unde căzuse câte o bombă, linia tramvaiului fusese spulberată cu totul, aruncată până în zidul caselor.

Așa mi se pare mie că s-au apucat oamenii să reconstruiască Reichstagul, luând cu mâinile goale o piatră și punând-o alături, ca să curețe locul, fără să știe dacă va veni cineva să-i ajute. Avea vreunul din ei cu adevărat speranța că o să reușească?

Dar iată că într-o zi tramvaiele au început să meargă pe Calea Griviței, deci bucățica de linie pe care o suda un om singuratic, nu fusese o treabă făcută degeaba.

Cât despre Reichstag, l-am văzut cu ochii mei, reconstruit, întocmai ca în fotografia de la inaugurare, numai că s-a suprimat cupola centrală. Nu știu cu ce motiv, cred însă că este tot un act de căință, o scădere a aroganței. Iar vechea inscripție de mai jos, „Dem Deutscher Volke”, care a fost și ea refăcută, nu pare o făgăduială deșartă. Prietenii mei de la Wilhelmshaven se bizuie pe ceva dacă își fac vile cu piscină și nu par îngrijorați de soarta omenirii.

Centrul vechiului Charlottenburg unde Kurfürstendamm se întretaie cu Joachimstalerstrasse e refăcut atât de bine că parcă n-a fost distrus niciodată. Dar să nu mă las înșelat de aparențe: am căutat unele case pe care le țineam minte, mi-am dat osteneala să compar liniile și detaliile cu ceea ce știusem acolo: păreau aceleași, dar erau altele.

În afară de Kaiser-Wilhelm-Gedächtniskirche n-am mai descoperit alte ruine. Dar, încă o dată, să nu ne lăsăm înșelați de aparențe. Căci am văzut imense locuri virane, acolo în inima orașului, unde știusem construcții

imperiale. În locul lor nu s-au făcut nici măcar parcuri, înșelătoare, a rămas pământul gol, nivelat și bătătorit ca în piețele orașelor sărmane, unde se țin iarmaroacele.

O sală de concert nouă, pe un teren vast care ar putea s-o slujească dezvăluind-o în perspectivă, seamănă cu o improvizație, o construcție provizorie, de paiantă și mi-a amintit că un om s-a apucat odată să sudeze o bucățică din linia tramvaiului, pe când totul în jurul lui era aruncat în aer.

În aceeași zonă, un muzeu de artă modernă, nou de asemeni și lucrat pentru mai multă vreme, mi-a prilejuit reflecții de altă categorie. N-am să neg că m-a interesat tot ce era înăuntru, fiindcă recunosc datoria omului de a căuta mijloace noi de exprimare, de a nu refuza pe nici unele, nici chiar pe cele absurde. Nu m-am uitat pieziș nici la sculptura dinamică, pe care nu știu dacă o numesc bine. Admit că o compoziție plastică poate să capete încă o dimensiune, să facă o demonstrație mai sugestivă, dacă la forme se adaugă mișcarea. Ar fi ca o înviere a materiei moarte. Apeși pe un buton, și plăsmuirea, antrenată de un motoraș electric, invizibil, își schimbă poziția în spațiu și față de ea însăși. Ar fi ca o narațiune, ca să mă întorc la ce i-am atribuit lui Vigeland, numai că la el povestirea se năștea din imagini multiple, juxtapuse, pe când aici, imaginea modificându-se, vrea să fie vorbitoare prin evoluție. Desenele animate din copilăria noastră nu erau departe de acest procedeu, decât că se exprimau cu totul neenigmatic.

Dar dacă motorul se strică, sau se întrerupe curentul electric, sau se dă alarma aeriană într-un război ipotetic? Ce mai rămâne din intenție și cum trebuie ea privită? Nici cea mai intraductibilă din operele de artă n-ar putea să creeze această dilemă.

Și mă mai întreb ceva: dacă Phideas, sau Michelangelo, sau chiar Rodin, ca să mă apropii de zilele noastre, s-ar naște astăzi, ce-ar face cu zestrea lor perimată și cu vechile instrumente?

Într-o zonă înverzită, aproape de Unter den Linden pe care niciodată nu l-au copleșit construcțiile, dar care acum face impresia că a rămas așa de la bombardamente, căci azi la Berlin toate spațiile libere par a se datora războiului, ca niște cicatrice, s-a făcut o demonstrație de arhitectură modernă, ridicându-se un cartier nou, după inspirații multiple. S-ar crede că a fost o contribuție samariteană, un act consolator și poate un semn de solidaritate cu orașul transformat în ruine, fiindcă s-au adunat acolo mulți arhitecți cu renume ai vremii noastre, printre ei Le Corbusier, cunoscut în

toată lumea. M-a surprins și m-a dezamăgit și nu mi-am putut explica mediocritatea ansamblului, care ar fi vrut să fie un loc de procesiune pentru orice constructor de astăzi. Nimeni nu va găsi acolo un punct de pornire, cred că nici ucenicii.

Ca arhitectură, amintirea cea mai puternică rămâne Reichstagul, nu însă fără tristețe, cu zidurile ciuruite de schije, înnegrite de timp și de incendii istorice, doar că li s-au pus plombe din aceeași rocă, nepatinată, ca niște pete albe, stridente. Ele prelungesc amintirea războiului, reînvie exploziile, gemetele, suferința și disperarea și până să nu se mai deosebească de piatra cealaltă, vor rămâne un îngrozitor loc de trimitere, pentru mai mult decât o singură generație.

Am văzut puțini oameni pe străzile Berlinului; oricât de rărite ar fi fost casele, orașul mi s-a părut prea mare pentru numărul locuitorilor. Animație citadină există în centru, pe Kurfürstendamm și în vecinătate, și mai ales seara, dar nu vechiul public aristocratic și clienții magazinelor elegante, ai cafenelelor cu orchestră, unde femei cu voaletă și bărbați cu monoclu veneau să asculte *Leichte Kavalerie*, *Dichter und Bauer* și valsuri de Strauss.

Nu știu ce lume era prin case și cum își ducea viața; am văzut doar mulțimea de pe stradă, mâncând crenvurști, orășeni modești, cu îmbrăcăminte obișnuită, nu prea exuberanți dar nici sumbri. M-am gândit mult ce cuvânt ar putea să caracterizeze starea lor de spirit și am ajuns să cred că se poate spune indiferența. Să mă înșel oare? Să fie Berlinul un loc de reculegere? Sau un lagăr de carantină? Poate în nepăsarea lor, așa cum mi s-a părut mie, oamenii așteaptă să treacă timpul de incubație.

Am privit cu mirare afișe lipite pe ziduri, cu chipuri bărboase, anarhiști și teroriști din bande internaționale, cu unul Carlos în frunte, pe capul cărora sunt puse mari premii. Ce-or mai fi vrând aici acești oameni? Nu-i lumea destul de dărâmată?

Am plecat la amiaza unei zile toride; orașul părea gata să se aprindă. Când avionul a decolat, mi s-a părut că în urmă izbucniseră primele flăcări.

La Hanovra am găsit mașina încinsă de soare și nu s-a răcorit decât seara. Drumul până la Wilhelmshaven, două sute de kilometri, l-am făcut fără să-mi trag răsuflarea; vroiam să ajung înainte de a cădea întunericul, dar mai târziu am înțeles că de fapt mă alunga căldura, și parcă mă temeam să nu mă ajungă din urmă.

Multe zile de aici înainte m-a urmărit aceeași senzație, din ce în ce mai apăsătoare, că devenise greu suportabilă. Era cald, centrul Europei suferea de secetă și de caniculă. În ceea ce mă privește cred că se adăuga o agravare psihică, mă deprima inegalitatea fenomenelor naturale, inechitatea lor atât de nemiloasă, căci îmi aminteam ce frig fusese la începutul drumului și ce mult plouase.

32

Din Wilhelmshaven am plecat într-o bună zi, dar abia la ora unu și jumătate, când soarele topea până și aerul, prefăcându-l într-o sticlă opacă. Will se hotărâse deodată să nu-și mai aștepte fetele și să meargă cu mine în Olanda. Până să se pregătească de drum, au trecut orele de dimineață, mai răcoroase. Nici nu mai știam bine ce aveam de făcut de aici înainte, mă orbea soarele și cât era el de luminos, îmi întuneca mintea. Mai aveam mii de kilometri până acasă, pe acest parcurs mai trebuia să văd multe, de aceea nu vroiam să admit că drumul meu se sfârșise. L-am lăsat pe Will să treacă în față și l-am urmat la cincizeci de metri. Prezența lui acolo m-a scutit de grija orientării, am mers în neștire, uitând unde mă aflu, căzut aproape în transă, tresărind când în câmpul meu vizual, golit de orice imagine, se aprindeau luminile lui roșii, de frână.

Doi tineri francezi, unul funcționar, altul student în vacanță, s-au rugat să-i ducem până la Amsterdam. Dar noi mergeam în altă direcție, și-atunci s-au mulțumit să ajungă la Groningen, unde ni se despărțeau drumurile. Fiindcă aveau în spinare câte un samar atât de încărcat că n-ar fi încăput într-una din mașinile noastre, i-am împărțit între noi, mie revenindu-mi studentul, care mi-a povestit pe unde fusese. Ei bine, fusese tocmai la Capul Nord, numai cu autostopul, arareori cu trenul, mâncând pe sponci, cheltuind nimica toată, fiindcă n-aveau de unde, dar uite că izbutiseră să vadă toată peninsula Scandinavă.

— Unde dormeați?

— Pe unde apucam!

Știu, chiar și prin gări, îi văzusem!

— Avem și un cort cu noi, dar nu-l poți pune oriunde. Și-apoi în nord era prea frig noaptea. Iar pe ploaie îți putrezesc oasele.

Nu i-am întrebat ce stare aveau familiile lor, era ușor de înțeles că nu-i dădea bogăția afară din casă. Colegul lui punea ceva de o parte din leafă. El

lucrase undeva, timp de o lună, înainte de plecare.

— Unde?

— La un depozit de papetărie.

— Ce făceai?

— Căram baloturi de hârtie. Acum poate am să mai lucrez o lună. Ca să am pentru vara viitoare.

— Unde vrei să te duci?

— În Spania.

— Și pe urmă?

Dar de ce l-aș mai fi întrebat? Pământul e mare și dacă un om simte nevoia să-l vadă, înseamnă că are și dreptul. Din păcate, nu izbutește oricine, nu-i lege, uneori poți să te spetești cărând baloturi de hârtie și rămâne degeaba.

La ora trei am trecut frontiera; era îmbulzeală și forfotă. Dacă frontierele ar avea praguri, s-ar toci în câteva zile. Peisajul s-a schimbat dintr-odată, a devenit plat, ca o foaie de hârtie, puțin înclinată în față; coboram pe negândite, poate eram sub nivelul mării, nu știu bine, altimetrul meu n-are atâta precizie ca să arate diferențe de nivel de câțiva metri. De pe câmp veneau mirosuri de apă stătută ca între canalele din Belgia, care nu sunt o amintire frumoasă; i-am și plâns pe acei oameni condamnați să trăiască în miasme. N-am de lucru, plâng când pe unii, când pe alții, iar ei, oamenii aceia, dacă ar ști, poate ar da cu bâta în mine, că de ce mă amestec unde nu-mi fierbe oala? Cum ar face și oamenii de la Honningsväg, pe care i-am compătimit că au casele amenințate de pietre.

Căldura creștea în loc să scadă odată cu după-amiaza; când am ajuns la Groningen, în mijlocul orașului, într-o aglomerație zgomotoasă, mi s-a părut că zidurile dogoresc și pavajul îmi arde cauciucurile. Chiar mirosea a cauciuc ars, dar nu știu de unde, nu de la mine. Ce e ciudat, Will nu părea să sufere de căldură, nici cei doi prieteni, pe care i-am debarcat, cu tot regretul lor, și nici mulțimea de pe stradă. Însemna că dogoarea era în mine; trebuia să aștept până ardea tot ce trebuia să ardă.

La propunerea lui Will am încercat să vizităm orașul cu mașina, ceea ce nu-i o metodă, și nu va fi niciodată. Mi-a reușit numai la Moscova, în circumstanțe cu totul speciale. Eram numai cu trei grade și treizeci de minute mai la sud, abia vreo patru sute de kilometri; oare bântuia și acolo arșița?

N-am văzut decât lume înghesuită, ocupând strada din trotuar în trotuar, nedându-se la o parte din fața mașinii, nu din rea voință, ci dintr-o anumită stare de spirit, superioritatea pe care și-o arogă uneori pietonul, știind că el a venit pe lume înaintea automobilului. Ne-am resemnat să mergem la pas odată cu ei, și atunci au întors capul să ne privească, ba ne-au și zâmbit iar unii ne făceau chiar semne prietenoase.

Din tot orașul, în afară de aglomerație, mi-amintesc o stradă povârnită care ne-a apărut în față. M-am revoltat, am refuzat să merg mai departe, am pus frâna și l-am claxonat pe Will să oprească. Azi îmi pare rău, a fost singura înălțime întâlnită în Olanda și-ar fi meritat s-o urc, fiindcă de sus poate se vedea toată țara.

După șaizeci de kilometri am mai dat de alt oraș, Leeuwarden, unde Will ar fi vrut să rămânem noaptea, dar găsind iarăși îmbulzeală, și nici căldura nevrând să se potolească, l-am implorat să mergem mai departe. Așa a fost de aici încolo, așa va fi totdeauna când doi oameni vor merge împreună la drum, cu drepturi egale; unul va trage hăis, altul cea, mereu se vor implora între ei să cedeze și dacă vor cădea de acord, și dacă vor face într-un fel, niciodată nu vor ști dacă în felul celălalt n-ar fi fost mai bine. Will a cedat fără discuție, iar eu m-am frământat tot drumul, temându-mă că avusesem o inspirație proastă. Nu, inspirația a fost bună, ne-am oprit la Franecker, un orășel curat, cu lume puțină, acoperit de o tăcere ca de vrajă, care ne-a cucerit repede. Totuși, fiindcă Will a strâmbat din nas în prima clipă, iarăși m-am frământat, mi-am bătut capul să-i enumăr ce de avantaje ne oferea popasul, i-am arătat ce poezie avea canalul care trecea printre case, cât de frumoase erau toate, ce curat hotelul, ce îmbietor restaurantul; iar când s-a destins și mi-a recunoscut dreptatea, m-am temut că se preface, numai ca să nu fie zâzanie.

Dar într-adevăr canalul avea o poezie tainică, parcă plină de șoapte și casele de pe cele două maluri își vorbeau peste apă, într-o intimitate netulburată de oameni, fiindcă nu trecea nimeni. Se înserase, toată lumea se strânsese pe la vetre, îi vedeam pe ferestrele de la stradă, adunați în odaia de toată ziua, așteptând ora de masă, femeile tricotând, bărbații citind ziarul, cu pipa în gură, copiii făcându-și lecțiile, iar cei mici de tot jucându-se cu pisica. Toate acestea apăreau ca la teatru, în lumina lămpii, ferestrele erau largi și bine șterse, cu perdelele date în lături. La început am privit numai cu coada ochiului, nu-i frumos să te uiți la oameni în casă. Ei însă, dacă mă

observau, nu întârziau să mă salute, zâmbindu-mi prietenește, în loc să se supere.

Obiceiul de a expune așa viața de familie, răspândit în Olanda, și numai acolo, se spune că este o moștenire din timpul ocupației spaniole, când prin porunca ducelui de Alba oamenii erau obligați să nu acopere ferestrele, ca iscoadele să poată vedea tot ce se întâmplă în casă.

Hotelul era curățel, masa plăcută, Will n-avea nici un motiv de nemulțumire. Disonanța a apărut a doua zi, la gustarea de dimineață. Mi-am băut fuga cafeaua, nerăbdător să plecăm mai departe; plouase puțin peste noapte, atmosfera se limpezise și dispoziția mea părea mai bună. Will însă nu înțelegea să se grăbească, observa cu mirare semnele mele de nervozitate, în timp ce-și umplea luleaua pe îndelete. A băut un ceai, degustându-l cu mare plăcere, ceea ce ar fi putut să mă bucure, era într-un fel meritul meu că ne oprisem acolo, după cum, dacă ar fi fost nemulțumit de ceva, vina cădea pe umerii mei, chiar dacă el se abținea să-mi reproșeze. După ce a băut ceaiul, a mai cerut unul, și-a curățat pipa, a umplut-o încă o dată și a început să pufăie, învăluindu-mă în fum albastru și în aroma tutunului, ce-i drept foarte plăcută. Decât că nu-i nici o afacere să fumeze unul, pentru năravul lui și altul să tragă ponoasele, inhalând nicotină și carbonurile fără nici o vină și fără să-și satisfacă vreun viciu. Ar fi trebuit să-i spun, ca unul care fumasem și eu și cunoșteam meșteșugul, că pipa nu trebuie umplută cât timp este fierbinte, fiindcă se strică, dar am tăcut lăsându-l să învețe singur. La fiecare nor de fum care venea peste mine mă apăram cu mâna și tușeam cu subînțelesuri, el însă nu băga de seamă și pufăia înainte. Când a cerut a treia cană de ceai, i-am spus, cu blândețe:

— Will, tu poți să te întorci oricând în Olanda, n-ai nevoie de viză și nu faci mai mult de câteva ore, mie mi-e mult mai greu, înțelege că nu-mi pot irosi timpul, trebuie să văd cât mai multe.

M-a înțeles numaidecât și vrând să mă ajute l-a întrebat pe hotelier ce-i de văzut la Franecker. Am primit sfatul să vedem primăria și planetariul. Începea să fie iar zăpușeală, am mers la primărie, am privit-o, probabil era mândria orașului, dar eu văzusem altele, mult mai frumoase. Mai mult timp am pierdut la planetariu, care era o instalație cârpăcită, opera unui ceasornicar pasionat de astronomie. Văzusem planetariul de la Londra și nu mai era nevoie să-mi amintesc de altele. Will însă a ascultat explicațiile cu multă atenție, a urmărit mișcarea aștrilor pe orbită, pe urmă am fost poftiți în pod, să vedem mecanismul. În timp ce urcam scările i-am spus:

— Will, tu poți să vii oricând în Olanda…

— Dar pentru tine merg, pe mine nu mă interesează. Dacă ești aici e păcat să nu le vezi pe toate!

După câțiva kilometri am avut parte de o compensație grandioasă, era ceva ce într-adevăr vroisem să văd și merita cu prisosință, o lucrare omenească nemaiîntâlnită, digul de nord cum i se spune, care separă vechiul și uriașul golf Zuidersee de Marea Nordului. Pe aici nu puteam să trec cu indiferență și cine nu va ajunge acolo nu va ști tocmai ceea ce este mai important despre Olanda, și nu va înțelege tocmai ceea ce este esențial în firea olandezului, afară doar dacă mă va crede pe mine. Ideea exista de multă vreme, încă din secolul al șaptesprezecelea, însă un proiect cu adevărat realizabil n-a apărut decât cu nouă ani înainte de secolul nostru. De data aceasta nu mă mai codesc să dau date, dimpotrivă, mă bucur să le pun pe hârtie, de parcă ar fi meritul meu în ceea ce s-a făcut acolo. Lucrările au început curând după primul război mondial, determinate de inundațiile catastrofale din 1916. Scopul digului era să evite inundații viitoare și să creeze un rezervor de apă dulce, prin eliminarea treptată a apei saline și înlocuirea ei cu ceea ce vărsau râurile și mai ales fluviul Ijssel; tot deodată se smulgeau mării întinse terenuri fertile, aproape un sfert de milion de hectare. Terminat abia în 1932, în mai multe etape din ce în ce mai grele, lung de treizeci de kilometri, digul are o lățime de aproape nouăzeci de metri la bază și se ridică șapte metri peste nivelul mării. Cu argilă scoasă de la fundul golfului, s-au făcut la început două diguri paralele, consolidate cu împletituri de nuiele, metodă care poate să pară primitivă, dar se mai folosește și în zilele noastre. Odată digurile realizate, spațiul dintre ele s-a umplut cu nisip scos de la fundul mării cu pompele. Deasupra există astăzi o pistă pentru biciclete și o autostradă care mi s-a părut o linie de navigație, nu doar datorită locului ei între ape, ci de asemeni atmosferei saline și murmurului mării, care depășea zgomotul potolit al motorului; se înțelege, pe un asemenea drum nu mă grăbeam, aș fi vrut să nu se mai termine. Will, în fața mea, se distanța până ce-l pierdeam din ochi, dar l-am lăsat să se ducă, și n-a avut încotro, din loc în loc se oprea să mă aștepte. Pe la jumătatea digului, un turn marchează locul unde s-au întâlnit lucrările pornite de pe un mal și de pe celălalt și pe el scrie: „Un popor viu trebuie să-și clădească singur viitorul”.

Astfel, golful Zuidersee a dispărut, cuvântul nu-l mai folosește nimeni, dar nu pot să uit că așa l-am învățat în anii de școală; geografia s-a schimbat

sub ochii noștri, și nu ne dăm seama cât s-a schimbat între timp firea oamenilor, la urma urmelor dependentă de natura pe care ei o transformă.

Iarăși m-am tocmit cu Will după ce am trecut digul, el vroia să ținem linia dreaptă până la Amsterdam, unde am fi ajuns într-o oră, eu propuneam să mergem în zigzag, între malul mării și marea interioară care a fost golful Zuidersee, ca să văd cât mai multe, vechea mea argumentație. I-am spus:

— Will, tu poți oricând să…

A acceptat cu bunăvoință, astfel am ocolit prin frumoase orășele de coastă, care, chiar dacă nu le mai țin minte, mi-au dat ceva din imaginea Olandei, pământ cu totul nou pentru mine.

La Hoorn, de pildă, n-am găsit nimic prea deosebit față de Medemblick, decât emblema orașului, pe care însă nu mi-o pot aminti și o confund cu altele. În schimb o țin minte pe cea de la Enkhuizen, împodobită cu trei heringi, fostă bogăție locală. Dar Hoorn ar fi meritat mai degrabă să i se atribuie acest simbol, deoarece acolo s-a țesut prima plasă de prins heringul, acum o jumătate de mileniu. Zuidersee dispărând și pierzând ieșirea directă la mare, toate aceste mici localități se socotesc astăzi „orașe moarte” și seamănă unul cu altul. La Hoorn însă Will m-a târât prin piața primăriei și pe străzile care o mărginesc, deși n-ar mai fi fost nevoie, de vreme ce fusesem la Enkhuizen. Dacă l-am grăbit mi-a răspuns:

— Nu pierde ocazia, cine știe când ai să mai vii în Olanda!

Ultima mea victorie în ziua aceea a fost să nu poposim la Amsterdam, ci la Haarlem, pe malul mării. Argumentația n-o mai țin minte, iar scopul nu vroiam să-l mărturisesc dintr-odată; îmi era frică de Amsterdam, de canalele lui la fel de numeroase ca străzile, mă gândeam că mai ușor am fi mers acolo cu o barcă decât cu automobilul. Cine și-ar putea închipui un automobil la Veneția?

Am traversat deci peninsula spre vest, de la Hoorn la Alkmar, am trecut prin Velsen și curând eram la Haarlem. Am găsit camere frumoase la o sută de metri de gară, ceea ce se potrivea cu o anumită intenție a mea, secretă. Mașinile ni le-am lăsat pe o stradă laterală, nu prea umblată. A treia zi dimineața, când am plecat, pe a mea am găsit-o descuiată, și, după ce am văzut că nu lipsea nimic, n-o răscolise nimeni, toate erau așa cum le lăsasem, a trebuit să admit că pur și simplu n-o încuiasem. Cum era admisibil? Și cum era posibil ca două nopți și o zi întreagă să nu încerce nimeni portiera? Sau și mai greu de crezut, s-o fi încercat, și apoi să-și fi văzut de drum, ca pe timpul lui Vlad Țepeș al nostru?

Mergând din restaurant în restaurant și cercetând listele de bucate lipite pe geamuri, în căutarea celei mai ispititoare, din inițiativa lui Will, nu a mea, Doamne ferește! — nu fac nazuri când e vorba de masă, am cam vizitat și orașul, și am auzit clopotele de la Biserica Mare, înăuntrul căreia este înmormântat Franz Hals. Aș fi vrut să aud orga, s-ar părea că pe ea a cântat Mozart, în copilărie, dar poate că nu mai era aceeași și în orice caz nu era ora. A treia zi dimineața, înaintea plecării, am mers la muzeul Franz Hals, unde am văzut atâtea portrete, unele colective, pânze mari cât pereții, și atât de bine mi-au rămas în memorie, că pe cele mai multe le revăd dacă închid ochii, și în orice caz nu pot să uit atmosfera lor comună. Era și liniște, și-o lumină prielnică, și poate chiar dispoziția mea să fi fost favorabilă, fapt este că vizita noastră acolo a însemnat o destindere. M-am bucurat iarăși, pentru Will, că n-o scrântisem ducându-l la Haarlem. Și m-am ales cu impresia, păstrată și astăzi, că măcar în aceste portrete caracteristice pentru Olanda și pentru epocă, grupuri de breaslă, consilii comunale, Hals nu este mai prejos de Rembrandt, chiar dacă se dezvăluie mai direct și nu se acopere de prea multe umbre misterioase.

Abia după ce ne găsisem restaurantul și terminasem satisfăcuți masa de seară, i-am propus lui Will să lăsăm mașinile, ca să scăpăm de grija lor printre canale, și să mergem la Amsterdam cu trenul, cale de zece minute, mai puțin decât orice traseu citadin de autobuze sau de tramvaie.

A acceptat iarăși, cu bunăvoință, fiindcă în definitiv este un om rezonabil, așa că am plecat cu mâinile în buzunare, fără altă grijă decât să mă uit în stânga și-n dreapta, să descopăr cu mijloace proprii motivul drumului meu la Amsterdam. Cum am coborât în gară ne-am și urcat într-o șalupă de excursie, și am făcut înconjurul orașului pe canale. N-am văzut altceva decât mă așteptam, era de fapt o confruntare cu informațiile adunate cu anii, atât de complete și reliefate că mi se păreau rodul unei experiențe personale, trăită în altă viață.

Ca idee, orașul seamănă cu Veneția, dar și cu Bruges, deși acestea două sunt atât de deosebite unul de altul. Ca Veneția, el este construit pe o îngrămădire de insule, vreo sută, legate între ele cu peste șase sute de poduri. Ca la Bruges, o parte din canale, cele care prin desenul lor circular ca o pânză de păianjen, dau forma orașului, au fost săpate de oameni; așa, aducând căile de apă până în fața prăvăliilor, ei, firi lacustre și navigatori prin vocație, își legau negoțul de toate oceanele.

În rest, nimic nu mai seamănă nici cu Bruges, nici cu Veneția. Amsterdam este o emanație olandeză; în arhitectura și în stilul lui de viață pot fi recunoscute caracteristicile acestei țări, care datorează totul mării, folosind-o și luptându-se cu ea tot timpul.

Acum opt sute de ani, aici era doar un sat de pescari, pe râul sau fluviul Amstel, ramificat astăzi în tot orașul, alcătuind străzile și bulevardele lui acvatice. Pescarii au devenit pe urmă constructori de corăbii, navigatori, cuceritori de pământuri, neguțători și bancheri, fondând la Amsterdam una din primele instituții de credit cunoscute în istoria finanțelor. Cu toată bogăția, arhitectura orașului vechi nu este caracteristică prin grandoare, deși unele edificii administrative au multă masivitate. Spațiul pentru fațade fiind limitat de condiția lacustră a locului, în cartierul central unde s-au înghesuit neguțătorii, armatorii și bancherii, toate casele sunt înguste, având rar mai mult de o odaie la stradă, și o scară alături, pentru etaje. De obicei parterul era folosit pentru prăvălii, depozite sau birouri, când acestea nu se extindeau și mai sus, iar restul casei rămânea pentru familie.

Și astăzi mai există grinda de sub acoperiș, ieșită în afara fațadei, pentru macaraua cu care se ridicau mobilele la etaje, scara fiind mult prea înclinată și prea îngustă. Adesea, în spatele acestor case cu vederea la stradă, se ridicau altele, căci terenului nu-i lipsea adâncimea, și cine nu știa de ele nu avea cum să și le închipuie. Într-o asemenea casă a stat ascunsă în timpul ocupației germane familia Anei Frank, și fără un denunț, Gestapoul n-ar fi găsit-o.

Am fost s-o văd, pe Prinzengrat, la numărul 263, unul din canalele circulare. Aceeași casă, ca pretutindeni, umbrită puțin de arbori, îngustă și înaltă, cu un pinion caracteristic și el, între cele două pante ale acoperișului. Dincolo de ea, în curtea nebănuită, la numai doi metri, se afla a doua casă, și în podul ei fusese ascunzătoarea. Acum venea multă lume să vadă, amândouă clădirile erau transformate în muzeu, se mergea din odaie în odaie, organizat, altfel vizitatorii n-ar fi putut face un pas înainte. De-aici a fost luată Ana Frank, și dusă nu se știe unde, căci nimeni nu i-a găsit urma. A fost și ea una din milioanele de victime a unui lagăr, poate a unei camere de gazare. Întâmplarea a făcut să se descopere însemnările ei zilnice, scrise în timpul când stătea ascunsă. Jurnalul i-a adus o tristă celebritate postumă, de aceea vine atâta lume în casa ei, într-o procesiune înfricoșată. Numai că, făcând un caz din drama Anei Frank, oamenii uită câte Ane Frank au existat

în lume și nu se știe de ele, fiindcă n-au avut un jurnal, sau dacă au avut nu l-a găsit nimeni.

M-a surprins interesul pe oare i l-a trezit lui Will expoziția de documente, fotografii, ordonanțe polițienești, statistici, ilustrarea prigoanei dezlănțuită de ocupanți împotriva populației civile, inocente și incapabile să se apere. Făcea impresia că nu auzise niciodată de asemenea atrocități, sau nu crezuse, sau le uitase, și cred că nu era singurul în aceeași situație; lumea într-adevăr uită repede, poate dintr-un reflex de apărare. Will nu putea să aibă nici o vină, fusese aproape copil în timpul războiului, nu făcuse parte nici măcar din Hitlerjugend, totuși, pe chipul lui, după uimire, se citea consternarea. L-am așteptat răbdător, interesat mai mult de reacția lui decât de documente, pe care eu unul nu le uitasem. Când am ieșit în stradă, era gânditor, și mult timp n-a scos o vorbă; atunci am simțit că, oricât de nevinovat, îl copleșea căința, devenită sentiment național în Germania, cum observasem la Reichstag.

Plimbarea pe canale mi-a dezvăluit deci șiruri lungi de case înguste, cu mai multe etaje, ale căror pinioane se ridică uneori deasupra acoperișului, făcându-le să pară și mai înalte. Judecând după ferestre, dimensiunea orizontală, limitată, se compensează prin alungirea celei verticale. Impresia este de înghesuială, dar în același timp de bogăție, căci oamenii care s-au băgat unii în alții de-a lungul canalelor erau chemați acolo de afaceri mănoase. Aici nu sunt palate ca la Veneția, sălașele unei nobilimi trufașe, ci sedii comerciale, unul mai ambițios decât altul. Chiar dacă negoțul de altădată este astăzi organizat altfel, în societăți anonime, în trusturi, în concerne și funcționează în buildinguri de aluminiu și sticlă, amintirea lui este zugrăvită pe fațadele bogat decorate ale caselor vechi, vopsite în roz, bleu, violet, de pe timpul când fiecare din ele ar fi putut să aibă acoperișul de aur.

Mergând cu șalupa am descoperit și cartiere mai oropsite, ca în toate orașele, locul celor care lucrează pentru lumea bogată. Mai târziu, luând-o cu piciorul de-a lungul canalelor, am dat chiar de case sordide, unele ruinate și părăsite, câte una ocupată de hippy. În apropierea portului aceștia s-au instalat pe șlepuri vechi, rămase fără folosință, mâncate de rugină, care încurcă locul, și pe care nimeni nu se ostenește să le demonteze și să le topească, în timp ce minereul de fier pentru oțelării se aduce de la mii de mile. Pe punțile acestor vase mizerabile, n-am văzut nici o mișcare, hippy

stau ascunși și se gospodăresc în calele umede și întunecoase, unde mi s-a spus că nu-i bine să-ți arunci ochii. Prezența lor o dovedesc rufele și zdrențele întinse afară, să se usuce, alcătuind un pavoaz cam sinistru.

Am mers înainte, pe cheiuri tot mai murdare, luptând din greu cu repulsia, până ce am ajuns pe un maidan, un depozit de fiare vechi, lăsate în părăsire, și printre ele maldăre de biciclete scoase din uz, vehicul național în Olanda. Fiarele vechi au totdeauna o istorie, de multe ori le-am răscolit, le-am întors pe o parte și pe alta, încercând să-mi închipui ce fuseseră ele odată, un pinion, un arc, o manivelă, un bloc de fontă, cărei mașinării aparținuseră și ce lucraseră în folosul omului. Aici însă erau în starea de decădere când nici un gunoier de meserie nu le-ar fi atins fără scârbă; păreau parcă de un secol, năpădite de bălării și de reziduuri umane dospite la soare. Iar într-un loc, pe o cărăruie nu mai puțin murdară, lucea un obiect uimitor, un chiloțel de femeie, alb, cu dantele, atât de curat că părea feciorelnic.

Dacă n-am văzut nici un hippy la locuințele lor mizere, erau în schimb adunați cu sutele în Dam, piața Palatului Regal, locul cel mai animat din tot orașul. Palatul, o construcție greoaie, pe care m-am și ferit s-o privesc mai mult decât odată, a fost pe vremuri primăria orașului, și i-a inspirat lui Rembrandt o frumoasă aqua-forte, cum scrie la carte; o fi frumoasă reproducerea, arhitectura palatului rămâne tot greoaie. Poate de aceea acest edificiu nici nu este folosit ca locuință regală, ci aici se desfășoară numai ceremonia încoronării. La începutul celuilalt secol, în plină glorie napoleoniană, municipalitatea din Amsterdam i l-a oferit în dar lui Louis Bonaparte, fratele împăratului, rege ocazional în Olanda. Să mi-l fi dat mie aș fi luat gestul drept o ofensă.

De cealaltă parte a pieței se ridică monumentul național al eliberării, simbolizând suferința umanității lovită de război. Marele soclu circular al monumentului, cu trepte continui e năpădit de hippy, care se strâng în partea însorită și se tăvălesc pe jos ca șopârlele; partea din umbră o ocupă porumbeii.

Am fost la Rijksmuseum și dacă nu m-am dat în lături să-i vizitez sălile, voi pomeni doar de o vestită pictură a lui Rembrandt, care s-a numit *Rondul de noapte*. Abia după războiul al doilea, fiind curățată, s-a văzut că fondul sumbru al acestei pânze celebre și greșit botezate se datora straturilor succesive de verniluri îmbâcsite și nu era, cum se crezuse, un decor de noapte. Ca să spun drept, nici acum nu mi s-a părut mai luminoasă decât o

știusem, și dacă ar fi fost, n-ar mai fi semănat cu Rembrandt. În realitate scena reprezintă un grup de arhebuzieri, Compania căpitanului cutare, ducându-se la schimbarea gărzii, în plină lumină de ziuă. Las la o parte pisica din primul plan, care o zbughește printre picioarele oamenilor; intră în deprinderea pisicilor să umble pe întuneric, dar mă întreb ce-ar fi căutat la un rond de noapte fetița jucăușă care se vede printre archebuzieri, țopăind veselă? La ora rondului, fetițele dormeau, mai ales pe vremea lui Rembrandt.

Acum câțiva ani, un om stăpânit de diavol s-a năpustit cu cuțitul în această pânză nenorocoasă și a sfâșiat-o. Nenorocul era mai vechi, căci, pare-se, oricât de mult ar fi prețuită astăzi, ea a marcat la vremea ei declinul lui Rembrandt. A fost nevoie de mult timp, și bineînțeles de multă prudență, ca să fie reparată. Eram informat că nici nu poate fi văzută, dar uite că am avut noroc și am găsit-o pusă la vechiul ei loc de cinste, acum apărată printr-un ecran de sticlă, probabil blindată. Dar nu era mai luminoasă.

Întâmplarea mi-a amintit cum a fost mutilată delicata *Pietà* a lui Michelangelo, din catedrala San Pietro, de la Roma, asupra căreia un descreierat s-a repezit cu ciocanul în mână. Oare să fie acestea faptele unor iresponsabili, cum a aflat lumea? Sau un alt fel de a declara război omenirii? Nu m-ar mira, într-o vreme când copiii sunt răpiți și uciși dacă nu se plătește răscumpărarea, când unui om luat ostatic i se taie degetul și se trimite familiei, drept avertisment și semn de recunoaștere, și atâți alții sunt împușcați și aruncați în stradă, sub ochii poliției, dacă refuză cereri inacceptabile.

Fiindcă face parte din ceea ce este caracteristic la Amsterdam și fiindcă mai ales a stăruit Will, care îmi făcuse destule concesii ca să merite și el una, am vizitat un atelier de șlefuit diamante. Nu era simplu, am mers la un birou, ne-am înscris pe o listă, ne-au fixat o oră, am respectat-o, ne-am adunat într-o cameră, ne-au dat instrucțiuni și apoi, prin flanc câte unul, sub strictă supraveghere, ca la Sing-Sing, ne-au dus într-o sălișoară, unde, după un parapet de scânduri, destul de înalt ca să nu poți pune mâna pe nimic de dincolo, vreo cinci oameni își frecau degetele pe niște tocile orizontale. Erau discuri de metal, acoperite probabil cu o substanță abrazivă foarte dură și fină; să nu fi fost antrenate mecanic ar fi semănat cu unealta olarului. Iar între degete, oamenii țineau o bucățică de sticlă, înclinând-o în diferite direcții, ca să obțină fațetele, care dau valoarea pietrelor prețioase. Credeam că astăzi operația aceasta delicată și migăloasă se face cu instrumente de

precizie, căci n-ar fi mare lucru să se imagineze unul, care să ducă la perfecțiune. Nu știu ce să spun, poate atunci piatra finisată ar avea o valoare mai mică, i-ar lipsi căldura transmisă de mâna omenească, fie și printr-o greșeală, printr-o fațetă neegală cu celelalte. Lucrătorii n-aveau nici un instrument de măsură, se bizuiau pe ochiul lor și pe mână. Din când în când ridicau pietricica, o priveau în lumină, o suceau pe o parte și pe alta, până hotărau unde mai trebuia șlefuită, și atunci o puneau pe tocilă. În era mecanizării și automatizării, care știm până unde poate să ajungă, această muncă mi-a reînviat noțiunea de măiestrie, și mi-a reînnoit respectul pentru ce poate să facă mâna omenească.

Încolo, nu m-au emoționat deloc pietrele prețioase, n-am avut niciodată și nici n-am dorit să am una, oricât de mică. Știu însă cât valorează, câtă lume râvnește la ele, la câte sentimente pot să dea naștere, între orgoliu, invidie și ură, câte conștiințe cedează în fața lor, câte drame și crime li se datorează. Aceste pietricele urmau să fie montate pe inele, pandantive, broșe, coliere, diademe. Cine avea să le poarte, și pentru ce merite? Și ce amar simțământ de zădărnicie stârneau ele în mine, dacă le puneam alături de șlepurile cu hippy unde fusesem puțin mai înainte!

Spre seară am intrat într-o prăvălie de băuturi, să luăm o sticlă de vin roșu. Înăuntru nu era decât patronul, un om tânăr, cu gesturi cam legănate și unduite, aproape feminine, cu maniere suspecte, dar nu era un motiv să-i suspectăm și vinurile. În fundul prăvăliei, un câine mare, un doberman alb cu pete galbene stătea pe un scaun, așezat pe picioarele din spate, într-o poziție oarecum omenească. M-am îndreptat spre el, cu gândul să-l mângâi, dar patronul m-a prevenit să nu mă apropii, că mușcă. Nu făcea impresia, dimpotrivă, părea foarte blând și gata să se gudure, așa că am făcut un pas mai departe. Atunci omul s-a repezit și mi-a tăiat calea, cu o impolitețe pe care n-am putut-o interpreta decât ca o dovadă de gelozie. Știu că unor oameni nu le place să le mângâi câinii și să le captezi simpatia. Privirea negustorului de vinuri spunea însă mai mult decât atâta, și băgând eu de seamă că dobermanul era de fapt o femelă, m-a fulgerat un gând pe care nici nu-l pot spune.

Seara, în tren, pe o bancă din fața noastră s-a așezat o tânără asiatică, venită în ultima clipă, poate o indoneziană, din care am întâlnit multe în Olanda. Avea trăsături delicate, și înclinarea ochilor nu depășea unghiul pe care femeile astăzi îl sugerează cu farduri. Ne-am uitat la ea fiindcă ni s-a părut drăgălașă, spun cuvântul care se potrivește cel mai bine, deși nu mi-a

plăcut niciodată. Era obosită, venea de la treabă, probabil avea o slujbă nestrălucită, judecând după înfățișarea ei modestă, și se ducea acasă, într-un orășel unde casele sunt mai ieftine decât la Amsterdam. A luat cunoștință de privirile noastre și a închis ochii, cu o satisfacție ascunsă, îngăduindu-ne s-o studiem fără stânjenire, și fără ca, la rândul nostru, să ne ascundem satisfacția. Dar curând a doborât-o oboseala, și-a sprijinit capul de peretele vagonului, și a adormit liniștită, cu un surâs ușor de mulțumire. Mi s-a părut că privind-o cu stăruință, făcusem o faptă bună.

Hotărâsem să revenim la Amsterdam a doua zi, însă dimineața, pe când îmi beam cafeaua, Will, care se răzgândise peste noapte, a socotit că nu mai merită, și mai bine să ne continuăm drumul. Era atât de decis că n-am făcut opoziție, am înțeles, relațiile omenești se bizuie pe concesii și am mers împreună mai departe, ducând nemulțumirea în mine. Într-una din zilele următoare, când ajunsesem la Haga, iar Will plecase spre casă, n-am mai răbdat și m-am întors la Amsterdam. Era o duminică, puțin tristă, cum sunt sărbătorile fără prieteni, n-am intrat nicăieri, n-am schimbat o vorbă cu nimeni, am umblat toată ziua, pe străzi și în lungul canalelor, neocolind locurile pe unde mai fusesem o dată. M-am mirat ce de case strâmbe puteam să descopăr, unele într-o rână, stând în picioare prin miracol, și mai toate aveau pinioanele aplecate în față, gata să se dărâme. Dar în toate locuiau oameni și privite în lungul străzilor, cu fațadele colorate, păreau într-o zi de paradă.

Pe un canal, aproape de Dam, am văzut statuia Wilhelminei călare, tânără, cu pălărie de paie, neoficială, senină, cu un aer comunicativ, într-un fel de intimitate cu strada și cu trecătorii. Așa au fost reginele Olandei și n-am auzit ca vreodată cineva să le fi împins cu cotul, sau să se fi făcut vinovat de o altă lezmajestate.

Treceau pe canal bărci pline cu flori, ducându-le în piețe. Toată lumea avea flori în mână, în acea duminică, în afară de hippy din Dam, așezați pe soclul monumentului. Oare ce s-ar fi întâmplat dacă s-ar fi dus cineva la ei, cu un buchet în brațe și ar fi dat fiecăruia câte o floare? Poate s-ar fi schimbat fața lumii.

Nu departe de Dam, rătăcind pe canale în sunetul clopotelor de la biserici, am nimerit într-un cartier de pierzanie, dar fiind înaintea prânzului, ora liturghiei și a predicilor, nu se vestea nici o primejdie, lăsând la o parte vitrinele cu articole pornografice, mai ales reproduceri după trofeele masculine, așezate în șiruri, ca într-o plantație. Apoi fotografii obscene, o

întreagă enciclopedie, puse sub ochii trecătorilor de toate vârstele și de ambele sexe. Și afișele sălilor cu anumite spectacole, față de care striptisul a rămas o naivitate, interesantă poate pentru elevele de la maici și pentru călugărițe. Acum lucrurile se fac până la capăt, în fața publicului, și pentru acest spectacol se plătește între cincisprezece și douăzeci de guldeni, după cum scrie la ușă. Versiunea filmată costă mult mai ieftin, cinci guldeni, dar, vorba aia, nu merită. La etajele acestor case locuiesc familii oneste. Un bătrân gălbejit se chiora cu lupa la o vitrină cu poze de reclamă fixată în perete, pe stradă, reprezentând femei goale în atitudini ademenitoare, mult mai numeroase decât știu oamenii. La subsolul aceleiași prăvălii, o profesionistă tânără, dar atât de grasă că nu mai avea nici o formă omenească, se uita plictisită pe fereastră, la picioarele bătrânului, probabil fără a spera vreun efect din partea fotografiilor. Mai bine ar fi pus mâna pe un retevei și i-ar fi dat vreo două peste țurloaie.

Cartierul este botezat Petit Paris, după o faimă de mult depășită. Parizienii ar avea dreptul să protesteze; nu m-ar mira ca unii din ei să roșească dacă s-ar duce în cartierul acela din Amsterdam.

Pentru puțină purificare am să semnalez că după ce m-am minunat atât de niște biserici aflate pe la etaje, aici am găsit una mai sus decât toate, la ultimul nivel al unei case de locuit, de aceea se și numește „Tatăl nostru din pod”. A fost un locaș de rugăciune clandestin, după Reformă, când catolicii erau alungați din biserici. În Olanda, cu pământurile ei joase și inundabile, soluția catacombelor nu era posibilă.

33

Mă întorc la dimineața când am plecat din Haarlem, când Will a băut trei ceaiuri, pe îndelete, umplându-și de trei ori pipa, riscând s-o ardă. Nu i-am mai adresat vechiul meu protest cu privire la timpul pierdut, și am observat că pot trăi și în stilul altuia. Ceva n-am ajuns să împrumut de la el, și am rămas mereu în inferioritate; când m-am adresat unui om, mai întâi l-am întrebat timid dacă vorbește germana, limbă oarecum accesibilă unui olandez, dar nu atât de răspândită precum și-o închipuia Will, care o folosea fără șovăire, încredințat că toată lumea trebuia să-l înțeleagă. Nu știu cum ar putea să se înlăture, în decenii sau măcar în secole, nedreptatea pe care o reprezintă pentru oameni diferența de temperament a popoarelor.

În două zile care au urmat am bătut în zigzaguri spațiul cel mai interesant al Olandei, după Amsterdam, cuprins între Haarlem, Utrecht, Rotterdam și Haga. În acest poligon, câmpie plană, având ca singur relief dunele de nisip de pe malul mării, locurile unde merită să te oprești sunt foarte multe, dar distanțele fiind mici rămâne destul timp pentru fiecare.

Pornind spre sud, primul loc unde am socotit să ne oprim, era vestitul câmp de flori de la Keukenhof. M-aș fi abătut și pe la Zandvoort, să văd autodromul vestit în istoria curselor de automobile, dar Will m-a convins că în drumurile noastre vom avea de făcut o cursă mult mai interesantă. Așa era, dintr-un anumit punct de vedere. Și-apoi vizita la un autodrom într-o zi când nu se aleargă nu poate să satisfacă nici o curiozitate, iar valoarea lui rămâne imaginară.

N-a fost ușor să găsim câmpul de flori, pe o împletitură de șosele care se intersectau sub toate unghiurile și porneau în toate direcțiile. Will mergea înaintea mea, n-aveam nici o grijă decât că mă nemulțumea cursa noastră puțin epileptică, fiindcă ne-am zbătut cu porniri tot mai nervoase și opriri împiedicate, cu întoarceri smucite, pe șosele înguste, între puncte pe unde mai trecusem nu o singură dată. Tenacitatea prietenului meu mi s-a părut ciudată, nici nu mai știam dacă îl interesau florile și nu cumva căzuse sub stăpânirea ambiției. Când într-un târziu am întâlnit un automobilist, am aflat de la el că nu eram departe de țintă, ne învârtisem în jurul ei o jumătate de oră, ceea ce în starea noastră trebuia să se socotească dublu, ca sub ploaia de gloanțe. Câmpul de flori este o expoziție de lalele care cresc în sere și în partere, pe o întindere cel puțin cât a orașului Amsterdam. Îmi închipui ce feerie reprezintă ea într-o anumită parte a anului, îi dădeam dreptate lui Will că stăruise cu atâta încăpățânare, așa ceva nu se poate vedea de multe ori în viață, merită oricâte ocoluri și oricâtă stăruință, căci răsplata va fi neasemuită. Numai că perioada de înflorire se terminase, câmpul era închis de la jumătatea lui mai, și n-am putut nici măcar să ne aruncăm ochii înăuntru. Singura satisfacție mi-a dat-o Will, prin îndârjirea lui, care deși rămânea gratuită, reprezenta o idee frumoasă; oricum, însemna că nu fusesem acolo degeaba.

Norocul mi-a scos în cale Leyda, oraș neprevăzut în planurile mele, fiindcă îl scăpasem din vedere în chip condamnabil. Ar fi trebuit să-mi aduc aminte de faimoasa „butelie de Leyda”, primul condensator electric, care a fost o revelație pentru mine, la primele lecții de fizică, și mi-a deschis drumul către miracol, făcându-mă să cred cu convingere în ceea ce poate să

se ascundă sub fața lucrurilor. Mult m-a fascinat, mult mi-a dat de gândit și multe drumuri a deschis imaginației mele aparatul acela cu care mi-a fost îngăduit să umblu în laboratorul de fizică, să torn în el electricitatea invizibilă, și-apoi s-o văd materializându-se într-un fulger. Ceva al meu s-a născut la Leyda, dar am înțeles abia când am ajuns acolo, și când mi-am evocat amintirile îndepărtate.

Frumoasă este istoria Universității care a făcut din Leyda capitala culturală a Olandei; oricât m-aș îndepărta de intențiile mele, nu mă lasă inima să n-o povestesc, pentru cine prețuiește spiritualitatea umană.

În al treilea sfert al secolului al șaisprezecelea, orașul, fortificat, a suferit în două rânduri asediul înverșunat al spaniolilor. Redusă la jumătate de foame și ciumă, populația s-a revoltat împotriva primarului. Acesta, ca să nu cedeze, și-a oferit propriul trup drept hrană înfometaților, ceea ce i-a zguduit atât de tare pe asediați, încât au trecut peste toate suferințele, și au continuat rezistența, până ce spaniolii, obosiți de luptă, au întors spatele. Drept mulțumire pentru bravura lor, Wilhelm Taciturnul le-a propus cetățenilor din Leyda să aleagă între o scutire de impozite pe mulți ani de atunci încolo, sau înființarea Universității. Și iată ce mi se pare de-o mândră frumusețe a spiritului omenesc, cetățenii, chinuiți de lungile asedii, cu morții lor și cu alte pierderi, au ales Universitatea! Dar nici Taciturnul n-a fost mai prejos decât ei, și înainte de a se împlini anul, făgăduiala era împlinită.

La Leyda s-a născut Rembrandt.

M-a nedumerit colina din mijlocul orașului, unde a fost fortăreața, când eram convins și apucasem să afirm că în Olanda nu sunt reliefuri, decât dunele de pe malul mării, iar singurul ei munte este turnul de televiziune de la Rotterdam. N-am greșit, colina au făcut-o oamenii.

Pe un canal din mijlocul orașului, cu poduri în trei arce, am văzut fațade frumoase, dar n-am putut să le privesc în voie, fiindcă pe cheiuri era un fel de iarmaroc, tarabe înghesuite, unde țăranii își vindeau produsele, legume, miere, fructe, cârnați și cărnuri afumate. Nu mai știu ce-a cumpărat Will, dar n-a plecat cu mâinile goale.

Am mers spre răsărit, cu soarele în spate, pe o câmpie cu lacuri, până la Utrecht, unde ne-am oprit după-amiază. Orașul a fost locul unor neînțelegeri religioase, acum trei sau patru secole, dar n-am a spune despre ele nici o poveste frumoasă. Și nici vestita catifea de Utrecht nu se mai fabrică astăzi.

Merită să vorbesc despre canalul vechi, cum n-am mai văzut altul, cu cheiuri înalte sub ale căror bolți sunt pivnițe, restaurante și chiar camere de locuit, răspunzând pe un al doilea chei, ca un trotuar, la jumătate de metru de apă. În fața caselor, locatarii, așezați pe scăunele, pescuiau cu undița; nimic nu poate fi mai comod pentru cine are pasiune, nu trebuie decât să deschidă ușa. Am văzut pe unii care exploatau avantajul până la ultima consecință, și aruncau undița pe fereastră; peștele putea să-l pună direct în tigaie.

Cât timp am stat la un restaurant cu mesele afară, prin față a trecut din când în când câte un mic iaht cu motor, o căsuță pe apă, mergând la pas ca să nu facă valuri. Erau familii în vacanță care brăzdau țara pe canale, având tot ce le trebuia ca să se gospodărească. O fi frumos să mergi așa, să te oprești în orașe și târguri, să faci cumpărături de la piață, căci dacă peștele îl iei de-a dreptul din apă, mai este nevoie și de legume; apoi să ieși în câmp, să înnoptezi într-un zăvoi, să nu te tulbure nimeni, să uiți grijile lăsate acasă, cu sentimentul unei eliberări depline. O fi, și totuși nu mi-ar plăcea; pe mare m-aș duce în grabă, nu și pe canale, fiindcă așa eliberarea înseamnă doar o iluzie, rămâi sclavul unei direcții obligatorii, o îngrădire mult mai severă decât a șoselei. Și fără să ai emoția navigației. Nu le-am plâns de milă acelor oameni, cu care îmi tot încrucișam calea, dar nici n-aș fi vrut să intru în pielea lor mai mult de-o oră, atâta cât să-mi confirm dreptatea.

Pe la opt seara mă plimbam cu Will pe străzi tăcute, cu case posomorâte, făcând impresia că nici nu sunt locuite, apăsate de poezia tristă a părăsirii. Am văzut chiar și o biserică lăsată în voia vremii, cu geamurile sparte și ușile vraiște; m-am întrebat ce putea să însemne, că pierise credința, sau muriseră credincioșii? Tocmai când gândeam așa, am auzit, undeva mai departe, cântec de clopote. Era ceva uimitor, peste oraș se răspândea muzica închinată lui Dumnezeu de acel slujitor al bisericii care s-a numit Johann Sebastian Bach și a fost luminat de credință chiar în cântările sale laice, omul care la sfârșitul zilelor a așteptat cu bucurie să moară, ca să ajungă în fața Domnului. Am pornit atras ca de vrajă spre locul de unde venea muzica, umplând întreg spațiul cuprins sub bolta cerească. Mașinile care treceau pe alături în viteză, înăbușind sunetele, nu puteau decât să mă înfurie. S-ar fi cuvenit să stea locului cât ținea acest concert de vecernie. Nu exista o ordonanță municipală? Cu tot necazul, am izbutit să ascult preludii, fugi și partite, până ce am ajuns la picioarele clopotniței de unde venea muzica. Paraclisierul nu mi-a dat voie să intru și să urc scările, dar am aflat

de la el că erau treizeci și patru de clopote, sau poate mai multe, altfel nu-mi explicam cum de puteau să redea armonii complete, în tonalități diferite. Am mai aflat că nu sunt acționate electric și nici măcar cu o instalație mecanică, ci numai cu două ciocane de mână, ceea ce mi-ar fi stârnit neîncrederea, să-mi fi spus altcineva decât un om al bisericii. Dar atunci executantul trebuia să fie un virtuoz demn de admirația cea mai mare, dacă izbutea să redea fără greșeală și fără încetinire chiar ritmurile cele mai repezi. Concertul a durat o oră, după care toate în jurul meu păreau că și-au pierdut sensul. Uimirea și încântarea mă mai urmăresc și astăzi, făcând din Utrecht o amintire plină de armonii celeste.

O sută de kilometri să mai fi mers spre răsărit, am fi ajuns la Arnhem, unde mi-aș fi amintit de cel mai înspăimântător episod al războiului. Olanda a fost una din marile victime, însă, în afară de casa Anei Frank, nimic nu mi-a sugerat acei ani scăldați în teroare și sânge. Țara și-a vindecat rănile, iar cicatricile le-a acoperit cu lalele. Am trecut pe lângă ele cu o neiertată inconștiență, cu atâta mai inexplicabilă cu cât mai târziu, ajungând la Verdun, amintirea războiului, deși era cu două decenii mai veche, m-a zguduit și mi-a înghețat sufletul. Poate mi s-ar fi întâmplat la fel dacă ajungeam la Arnhem, unde Montgomery, îmbătat de o victorie aflată încă departe, a dezlănțuit un atac de o ambiție inconștientă, care a adus suferințe absurde Olandei, pe lângă îngrozitoarele pierderi ale aliaților. Această crimă a fost uitată, fiindcă totul s-a sfârșit cu bine până la urmă, și chiar cu contribuția lui Montgomery câteodată, dar eu aș fi vrut ca la Arnhem să se pună o lespede comemorativă, care să fie mormântul lui simbolic. Să fi știut că ea există într-adevăr acolo, m-aș fi dus negreșit, să-mi reîmprospătez dezaprobarea și să-mi pun sare pe inimă. Dacă admit clemența și toleranța, socotesc că iertarea a denaturat în mod nedemn relațiile dintre oameni.

De la Utrecht am plecat a doua zi dimineața, cu o întârziere care de data aceasta mi-a depășit puterea de reținere, făcându-mă să protestez aproape cu vehemență. Will a descoperit o anticărie de cărți și s-a înfundat între rafturile prăfuite, răscolind volume uitate de când lumea, și care nu știu dacă aveau să-i fie de folos vreodată, admițând că le-ar fi venit rândul la lectură. Nu înțeleg cum de îl așteptasem mai calm când cumpărase condimentele. Să fi știut cât are să întârzie acolo, poate făceam singur drumul până la Arnhem, și pe urmă n-aș mai fi avut regrete. I-am spus:

— Mai am de stat în Olanda numai câteva zile…

Totuși, pasiunea lui pentru cărți, chiar dacă unele nu puteau să fie decât decor într-o bibliotecă, nu se cădea să-mi rămână indiferentă și fiindcă luase mai multe decât îi încăpeau în brațe, i-am ajutat să le ducă până la mașină.

Mergând spre sud-vest, ca să ajungem la Rotterdam, ne-am oprit puțin în Oudewater, un orășel celebru pentru „Balanța vrăjitoarelor”. Este o balanță care se păstrează și astăzi, în hangarul cântarului public, agățată de o grindă a podului, cu talere de lemn, destul de mari ca să stea pe ele un om în picioare. Persoanele bănuite de vrăjitorie se aduceau aici din toată țara, să fie cântărite, și dacă aveau o greutate prea mică în raport cu dimensiunile antropometrice, era o dovadă că pot să zboare călare pe mătură. În cazul când greutatea se dovedea normală, mai aveau de trecut o probă, să se arunce în apele râului, și dacă se duceau la fund în loc să plutească, li se dădea în sfârșit certificatul de nevinovăție, admițând că mai reveneau la suprafață.

Intrând în hangar, câte un gealat ne-a înhățat pe fiecare, ne-a pus pe balanță, unul după altul, ne-a luat greutatea, au strigat-o cu un glas sinistru unui scrib aflat la o masă, iar acesta, spre mântuirea noastră ne-a înmânat, în schimbul câtorva guldeni, certificatul de absolvire. Proba cu apa n-au mai socotit-o necesară.

Cunoșteam de mult pasiunea lui Will pentru lacuri, dovadă prietenia lui cu Pertti și vacanțele la Lampäälä unde mă sfătuia și pe mine să rămân cât să scriu o carte; Finlanda, împânzită de ape, va fi fost pentru el o rarisimă desfătare. De mult îl auzisem suspinând că în nord-vestul Germaniei nu există nici un lac, altfel n-ar fi întârziat să-și facă o vilă acolo. Dar chiar și marea, care ar înlocui orice altă apă, la Wilhelmshaven stă ascunsă după diguri înalte; ele o separă de oameni, împiedicând voluptuoasa intimitate mijlocită de o plajă adevărată.

Acestei pasiuni îi datoresc drumul nostru printre lacurile de la Reeuwijk, unde am ajuns cam pe la amiază, într-o lumină cu adevărat albastră, punctată cu fluturași cu adevărat de aur. O șoseluță șerpuia printre ape, doar cu o palmă mai sus decât ele, că nici nu înțelegeam cum de rămânea uscată. Din loc în loc erau pajiști, nu mai înalte, parcă plutitoare, ca niște plauri și pe ele apărea câte o căsuță îmbrăcată în lumina fierbinte a soarelui. Cred că Will tânjea după una din ele, mi-a și mărturisit că s-ar bucura mult să poată veni vara acolo, cu copiii, să se scalde, să se bronzeze, să se tăvălească în iarbă. O fi bine, nu spun altfel, și mie mi-ar plăcea, dar știu că o casă

înseamnă o servitute, obligația de a nu o lăsa fără folosință, și așa începe omul să-și piardă independența.

Cred că lacurile de la Reeuwijk, întinse pe mii de hectare, dezvăluie cel mai tipic caracter al Olandei, întrepătrunderea dintre pământ și apă, dar nu pot spune că a fost o surpriză pentru mine, deoarece cunoșteam Delta Dunării, unde fenomenul este dus mult mai departe, până la cea dintâi zi a genezei. Inedit în acel peisaj aproape lichid era șoseaua, care continua să șerpuiască în căutarea unui suport terestru, și abia de putea să-l găsească, după curbe ascunse de vegetație, când credeam că are să se înece. Așa am rătăcit mai mult de o oră, uimit și confuz, fără să mai știu de ce venisem acolo, temându-mă că începeam să-mi pierd vechea apartenență, ca să devin o ființă amfibie.

Într-un fel am regretat când am ieșit în șoseaua stabilă, fiindcă reprezenta o realitate prea concretă, după ora de legănare pe ape, dar în același timp am fost bucuros că regăseam toate vechile caractere ale lumii, fie ele chiar și aglomerația și gălăgia întâlnite după câțiva kilometri, când am intrat în Gouda.

Veneam acolo să vedem biserica Sfântul Ion, cu cele șaptezeci de vitrouri. Mai întâi am întâlnit hărmălaia și forfota unui orășel care și-a pierdut caracterul provincial, devenind gălăgios și agitat ca suburbiile industriale; se nimerise să vină și circul, pe care tocmai îl instalau într-o piață, în chirăiala fericită a copiilor, în vreme ce o parte a trupei, cu elefantul în frunte, cu clovni, trapeziști, acrobați și dansatoare băteau străzile să anunțe spectacolul, în sunet de trompete și tobe.

I-am ascuns lui Will, cu perfidie, informația luată dintr-o broșură, că Gouda este vestită prin producția de pipe. I-am vorbit în schimb despre lumânări și despre faimoasa Goudsekaas, brânza locală, îndemnându-l să cumpere.

Vitrourile, mai vechi de patru secole, făcute de mai mulți meșteri renumiți în epocă, reprezintă daruri din partea principilor, a prelaților, a municipalității și bogătașilor, și într-adevăr sunt șaptezeci, m-am ambiționat să le număr, cu o intenție cârcotașe, convins că era o exagerare. Numai ca să trec prin fața lor mi-a trebuit o oră întreagă și noroc că prietenului meu i-au plăcut de asemeni, ba chiar mai mult decât mie, dovadă că tot timpul rămânea în urmă; altfel ar fi putut să mă bombăne, mai ales că se arătase neinteresat de brânza recomandată de mine.

Nu toate vitrourile erau la fel de frumoase, însă aveau aceeași strălucire, nescăzută după atâtea secole, de păreau făcute în vremea noastră, cu migala de altădată.

Cu toată îmbulzeala de pe străzi, am apucat să văd câteva case cu fațadele frumoase, dar toate cu pinioanele aplecate, gata să cadă.

După concertul de la Utrecht, mi-am amintit că în multe orașe văzusem clopote, câte patru, opt, zece, pe la primării și clădiri reprezentative, ba chiar și pe la alte case, prinse pe fațadă cu suporturi de metale ciocănite pe nicovală, probabil vechi, patinate, dând o foarte decorativă culoare locală. Însă nu le-am auzit sunând, probabil nu se pun în funcțiune decât în anumite ocazii, când îmi închipui că tresaltă de bucurie. Erau și la Gouda. Mai puternică a rămas amintirea vitrourilor. O exista oare în lume un registru unde să fie înscrise toate lucrurile frumoase de pe fața pământului, un inventar universal, și cât de mare poate să fie? Iar dacă nu există, nu vrea nimeni să-mi ia ideea?

34

La Rotterdam nu l-am mai putut păcăli pe Will, să ne oprim în fața orașului, sau măcar înainte de a ajunge în centru. Zadarnic i-am făcut semne cu farurile; ori nu le vedea, ori se făcea că nu vede, nu mi-a rămas decât să mă țin de el, la zece metri, ca să nu ne separe un semafor roșu. Făcusem atâtea în dimineața aceea, începând cu alesul cărților la Utrecht, care ne luase mai bine de două ceasuri, încât nu mai înțeleg cum de ajunsesem la Rotterdam încă la începutul după-amiezii, când strada cu mașinile băgate una în alta devine o masă metalică. Nu cădeam prima oară în capcană, dar aici astăzi nu pot înțelege cum de am scăpat teafăr de fiecare dată.

Așa cum i-am recunoscut curajul de a se adresa oricui în limba germană, socotind-o universală, trebuie să-i recunosc lui Will și darul de a se orienta mai ușor decât mine, dat fiind că are un antrenament continuu. L-am urmat uimit de precizia cu care a luat-o pe unde era mai multă aglomerație, și, fără să întrebe pe nimeni, fără să ezite la intersecții m-a dus fără oprire până în mijlocul portului, unde chiar avusese intenția. Dar dacă traversarea orașului durase numai douăzeci de minute, ne-au trebuit treizeci până să găsim un locșor de parcare, și încă nu gratis, și îndepărtându-ne simțitor de ținta inițială. Dar, în sfârșit, dacă ne-am văzut liberi, am mers drept la debarcader

și ne-am urcat fără întârziere în primul vaporaș care făcea înconjurul portului.

Era contrar obiceiului meu, aș fi vrut ca mai întâi să găsim camere și un loc de parcare fără plată cu ora; așa, am avut tot timpul o grijă pe suflet și plimbarea n-a prea putut să-mi priască. Dar nu-i mai puțin adevărat că primul lucru recomandabil, odată ajuns la Rotterdam, este să vizitezi portul.

Nu-i posibil să mă lipsesc chiar de toate datele, să spun doar că ajunsesem în portul cel mai mare din lume. Deci iată: dacă într-un an, toate porturile Franței, de la Canalul Mânecii, de la Atlantic și de la Marea Mediterană, și sunt printre ele câteva gigantice, au înregistrat un trafic de mărfuri de o sută nouăzeci de milioane de tone, în același timp Rotterdam singur depășea volumul de mai sus cu peste zece la sută. Nu-mi place să speculez cifrele, dar cine vrea, n-are decât să le transforme în vagoane, în trenuri, în bani, în avuții naționale; parcă îmi imaginez ceva, dar nu-mi vine a crede.

În 1940, un bombardament german a distrus aproape în întregime orașul vechi; în afară de primărie au rămas în picioare numai câteva clădiri, iar alături de ele statuia lui Erasmus, care se născuse acolo cu aproape cinci secole înainte. În 1943, bombardamentele aliaților au desăvârșit distrugerea; s-a întâmplat și-n alte părți la fel, din nefericire eliberarea s-a plătit cu sânge. Trei sute de hectare din suprafața orașului au fost semănate cu bombe; treizeci de mii de case au ars, spre a se împlini canoanele războiului. În sfârșit, doi ani mai târziu, în retragerea lor furioasă și deznădăjduită, nemții au aruncat în aer ce-au mai avut timp din ceea ce rămăsese, șapte kilometri de cheiuri în port, bunăoară.

Mă întrebam ieri dacă o fi existând undeva un registru cu toate lucrurile frumoase din lume, făcut așa ca să nu lipsească nici unul. Dar oare distrugerile războiului sunt scrise în vreun registru, casă cu casă, om cu om, nu estimate în grabă, ca să se poată iscăli tratatele? Nu, să se purceadă la o muncă temeinică, nu-mi pasă cât ar putea să coste, oricum și-ar merita prețul; să se meargă din oraș în oraș, stradă cu stradă, din sat în sat, din munte în munte, să nu se ocolească nici deșerturile, căci poate și-acolo au căzut bombe, să se adune mărturii, să se măsoare, să se numere și să se scrie într-un catastif mare, să se tipărească, și dacă n-o fi cu putință să se dea fiecărui om viu câte unul, cel puțin să-l știe cititorii de carte. Eu cred că o asemenea osteneală n-ar fi absurdă, fiindcă măcar s-ar prelungi pacea,

războiul următor n-ar putea începe până n-ar fi gata statistica, fiecare beligerant ar vrea să știe ce i-a mai rămas să distrugă.

Uite însă că oamenilor li se pare mai ușor să reconstruiască, din jalea trecută fac tabula rasa și dau drumul la serbări populare, cu muzică.

Ca și la Hamburg, nimic nu se mai vede la Rotterdam din ceea ce a fost războiul; poate să fi rămas ceva doar în amintirea oamenilor, numai că supraviețuitorii se răresc repede, în locul lor au și venit alte generații. Poate că într-o zi unii, care nu se vor osteni să se apropie și să citească inscripția, nici nu vor ști ce simbolizează statuia de pe bulevardul Blaak, un om torturat, cu inima smulsă, și o inscripție săracă: „Unei cetăți devastate". Dar e prea puțin, pentru numele lui Dumnezeu! — cum să nu se uite? Știu că degeaba spun, nimeni n-o să mă audă.

Reconstrucția s-a făcut repede, ținând seama mai mult de nevoile practice decât de estetică. Totuși, câteva clădiri colosale, în adevăratul înțeles al cuvântului, sunt frumoase prin imensul volum de aer pe oare izbutesc să-l dislocuiască. Te și întrebi ce le mai rămâne oamenilor să respire; prin umbra lor am trecut repede, ca pe sub apă, și am ieșit la lumină gâfâind ca asmaticii. Mă opresc la cel mai reprezentativ dintre ele, un imobil destinat comerțului, care ocupă două hectare și adăpostește două sute șaizeci de întreprinderi, depozite și magazine, cu un personal de șase mii de oameni, cât o uzină. Numeroase rampe și viaducturi îngăduie camioanelor cu mărfuri să ajungă în mijlocul clădirii, la diferite etaje. Cred că toate construcțiile acestea care maschează trecutul orașului nu sunt atât o necesitate, cât o demonstrație, un răspuns răzbunător dat soartei lui nedrepte.

Nici în port nu se mai văd distrugerile, dar nu se poate spune că a fost reconstruit, în realitate s-a trecut peste ce fusese înainte, într-o progresie care mă cam înspăimântă. În curând el va acoperi tot spațiul până la Marea Nordului, în lungul unui canal nou, de vreo treizeci de kilometri, pe care pot să intre petroliere de un sfert de milion de tone. Mă cuprinde beția cifrelor, după ce m-am ferit atâta. Peste patruzeci de kilometri de cheiuri, în jurul a șapte sute de bazine îngăduie ca la Rotterdam să acosteze anual două sute de mii de vapoare fluviale venite pe Rin, din inima Germaniei. Peste două sute de vapoare marine au simultan loc la cheiuri, și peste cinci sute de macarale lucrează pentru ele, manevrând peste cincizeci de mii de tone de mărfuri, în douăzeci și patru de ore. Magaziile unde se depozitează acestea ocupă un milion de metri pătrați suprafață. Între timp, Rotterdam se extinde

spre malul mării, unde se construiește Europortul, cea mai mare poartă marină a continentului, dacă nu fusese și până acum destul de mare. Aproape că nu înțeleg ce înseamnă toate acestea, și unde au să ajungă; oare Europa nu va rămâne prea mică pe lângă ele?

Abia plecase vaporașul de la chei, când am aflat că tocmai treceam pe deasupra tunelului care leagă porturile de pe cele două maluri ale Meusei. În clipa aceea sute de mașini (șase mii într-o oră) goneau pe sub pământ și pe sub apă, puțin cam orbește, cu toată iluminația; acum știu cum este, am trecut și eu peste câteva zile, și pot să spun că nu-i ceva care să te îngrozească. Însă atunci, închipuindu-mi-i pe oameni ca pe niște cârtițe, bâjbâind pe sub becurile care pentru imaginația mea rămâneau stinse, căci în tunel trebuia să domnească întunericul, măcar ipotetic, m-am gândit la ei cu strângere de inimă, ba chiar cu puțină oroare, și mi s-a făcut frig pe șira spinării, deși mă dogorea soarele.

N-am să judec necruțător, ca la Hamburg, și am să admit că dacă tunelul s-a făcut, înseamnă că era nevoie. Dar ce de muncă! O, să nu se creadă că au săpat pe sub apă, și pe urmă au betonat pereții, ar fi prea simplu! Pământul era prea moale ca să țină, s-au făcut chesoane, nouă segmente de câte cincisprezece mii de tone, s-au lăsat la fund, au fost împreunate sub apă, și apoi, săpându-se pe lângă ele le-au îngropat, să nu stea în calea vapoarelor. Ce diametru au aceste chesoane e ușor de închipuit, dacă în ele încap două galerii de câte două benzi de circulație pentru mașini, și alte două suprapuse, pentru pietoni și pentru biciclete. Tunelul are o lungime de peste un kilometru, din care jumătate sub apă. Într-o oră, pe lângă cele șase mii de automobile, pot trece într-o parte și-n alta opt mii de biciclete și patruzeci de mii de pietoni, dar se spune că în curând aceste cifre vor rămâne prea mici față de mișcarea orașului. Am trecut la timp ca să nu mă prindă vreun *ambuteiaj* și să rămân prizonier sub apă, cine știe câte ceasuri. E drept însă că, fiind dimineața, devreme, nu mă împingea nimeni din spate și am avut răgaz să văd pereții, placați cu o frumoasă ceramică galbenă care era ea însăși un izvor de lumină și datorită ei trecerea nu mi s-a părut penibilă.

S-a născut un stil nou de a transporta mărfurile. Înainte ele se puneau în saci, în lăzi, în baloturi, sau se aruncau libere, în *vrac*, așa se spune, în camioane, în vagoane sau în cala vapoarelor. Nevoia de a scurta timpul de încărcare și descărcare, mai costisitor poate decât transportul, a făcut să se inventeze containerele. E mult timp de când le știu și de pe străzile noastre,

lăzi solide, standardizate, care se manevrează cu ușurință, se stivuiesc sistematic și nu ocupă mai mult spațiu decât propriile lor dimensiuni, cum se întâmplă cu ambalajele de forme neregulate. Formele neregulate, sau improprii, sunt o mare pacoste în viața noastră. Făcut-a cineva socoteala — cu puțină geometrie și cu puțină aritmetică o poate face oricine — cât ar câștiga economia mondială dacă sticlele de transportat băuturi fără presiune, vin și whisky bunăoară, care sunt cele mai multe, ar căpăta toate formă prismatică? Așa, numai din gând, fără nici o socoteală, cred că s-ar câștiga un sfert din spațiul pe care-l ocupă în lăzi, apoi în containere, sticlele cilindrice, rămase fără nici o noimă la urma urmelor.

La Rotterdam există un port pentru containere; îl amintesc fiindcă reprezintă un pas înainte în istoria economiei, și chiar a civilizației noastre. Mărfurile se încarcă la locurile lor de proveniență, în spații mai puțin costisitoare decât cheiurile unde vin vapoarele, și unde chiar timpul costă mai puțin decât în porturile aglomerate. Dimensiunile containerelor sunt standardizate, e de la sine înțeles, însă există mai multe tipuri, unele cât vagoanele de cale ferată. S-au născocit odată cu ele și mașinile care să le manevreze, transportoare felurite, cricuri și macarale. Toate fiind pregătite în timpul stabilit dinainte, căci așa se fac treburile astăzi, cu minutul și cu secunda, un vapor de zece mii de tone poate fi încărcat în câteva ore. Nu mai socotesc, mi-ajung atâtea cifre, cât costă staționarea unui vapor, și cât se câștigă dacă pleacă la drum, lăsând cheiul altuia, cu o zi mai devreme, ca să nu spun cu două zile și chiar cu săptămânile, cum se întâmpla pe vremea când nu apăruse containerul. Doar ceva nu admit, containerele cu vin pe care le-am văzut în bătaia soarelui, la Copenhaga.

Și la Rotterdam erau clopote pe fațadele caselor.

M-a contrariat fărâmițarea spațiilor libere, piețe de dimensiuni generoase, cu barăci, chioșcuri, pavilioane înghesuite, pentru felurite negoțuri mărunte. S-ar putea ca primarul să nu știe? Să fie ele rezultatul unei corupții? Altfel cum să-mi explic existența lor, la picioarele buildingurilor de două hectare?

Pe seară o orchestră ambulantă, din nu știu ce țară, tineri în blugi, bărboși, pletoși, nu hippy, liniștiți, cu priviri melancolice, și-au instalat amplificatorul și difuzoarele într-un squar pavat cu lespezi de piatră, cu un bazin în mijloc, și au dat un concert de muzică tristă; nu știu dacă era un program, sau numai o întâmplare. De la primul cântec s-a adunat lumea; unii s-au așezat pe lespezi, în grupuri care și ele mi s-au părut triste, ca

muzica. Au continuat să vină și alții, dar mergeau în vârful picioarelor. Stăteam pe bordura bazinului, și prima oară de când îl știu, Will, așezat lângă mine, mi s-a părut melancolic. Parcă plutea în aer o suferință surdă și muzica o punea în sufletul oamenilor. După o oră cât am stat acolo, am băgat de seamă că și eu eram trist, de-a binelea.

Dimineața ne-am despărțit, Will a plecat spre casă, fără să-și bea ceaiul și fără să-și mai fumeze pipa, tocmai când le-aș fi suportat fără supărare, fiindcă era ultima dată! Uite cum suntem făcuți, în fiecare dimineață mă enervasem, iar acum, când mașina lui a plecat de lângă mine, căci eu mai întârziam să merg în cartierul de peste Meusa, mi-am simțit ochii umezi. Nu că rămâneam singur; mă gândeam că poate n-am să-l mai văd niciodată.

Știu că era sâmbătă, 24 iulie 1976, acea dimineață când am colindat de unul singur cartierul din Rotterdam, cu blocurile părăsite. Nu mi-a trebuit mai mult de trei ore ca să-mi fac o idee, pe care am și spus-o, să mă întorc și să plec spre Haga, ultimul punct obligatoriu de trecere. Acolo aveam și o întâlnire, cu domnul Ruiz, șeful unei agenții de turism, sau așa ceva, pe care îl cunoscusem la București unde venise la un congres de specialitate. O prietenă, interpretă la acea întâlnire internațională, știind că voi ajunge și la Haga, orașul domnului Ruiz, a socotit că el era omul cel mai indicat să-mi dea o îndrumare și un ajutor la nevoie, de aceea ne-a făcut cunoștință. Întâlnirea aceea a însemnat pentru mine vreo două ore pierdute, la o masă pe malul lacurilor, unde l-am invitat împreună cu doamna domniei sale, în spiritul ospitalier al neamului nostru. Neplăcerea n-a fost alta decât că a trebuit să explic ceea ce părea inexplicabil, refuzul de a ingurgita ceva la acea oră a amiezii, când nici măcar n-am băut un pahar cu apă.

Cu un timp înainte, aceeași prietenă mă prezentase, în aceleași scopuri unei suedeze de la Göteborg, profesoară de spaniolă, venită în țara noastră la un simpozion hispanistic. Fiind încă iarnă, nu mi s-a părut potrivit s-o invit la masă pe malul lacurilor, și în loc de „Pescăruș” am dus-o la „Hanul lui Manuc”, cu știuta lui culoare locală. Cum ne-am înțeles Dumnezeu știe, că nu vorbea nici o limbă în afară de cea maternă, nici măcar spaniola, dacă veți putea crede. Au încântat-o lăutarii și s-a legănat tot timpul, pe când eu, cu spatele la orchestră, trecând peste orice politețe, făceam o mutră din ce în ce mai otrăvită, până ce a remarcat cu reproș, nu mai știu în ce limbă:

— Nu vă place muzica?!

— Așa este, i-am răspuns acru. E o infirmitate!

Se înțelege că la Göteborg nici nu mi-a dat prin minte s-o caut.

Cu domnul Ruiz se schimba treaba, era un om simpatic, asemeni și doamna, și aveam cum ne înțelege. Între servituțile drumului am înscris-o și pe aceea de a nu ajunge la Haga înainte de sfârșitul lui iulie, până atunci ei fiind în călătorie. Le-am scris din vreme, de pe la Stockholm, când am început să-mi dau seama că data propusă devenea imposibilă: „Stimată doamnă și stimate domnule, iată cum stă treaba…" Mi-au răspuns la Wilhelmshaven, căzând la o învoială, cam strâmbă pentru mine: „O.K. Vom fi acasă pe la 26 iulie". Dar eu spusesem 20, și îmi luasem orice nădejde că ne vom mai întâlni vreodată.

Cum am ajuns am oprit la un telefon public și am făcut numărul lor de acasă, deși era cu două zile prea devreme; n-a răspuns nimeni. Am făcut numărul de la birou; îndată am recunoscut glasul:

— Aici Ruiz, vă rog vorbiți!...

— Bună ziua, domnule Ruiz, iată sosii. Îmi pare bine că v-am găsit!

Domnul Ruiz părea însă că nu mă aude, repeta întruna aceleași cuvinte:

— Aici Ruiz, vă rog vorbiți, comunicați-mi adresa dumneavoastră!...

Când am vorbit despre automatizări, cum am uitat-o pe aceasta? Cred că a înțeles oricine, nu vorbeam cu domnul Ruiz, ci cu un robot care îi ținea locul. Măi să fie!

Dar cum am uitat robinetele de apă de la birourile domnului Reih, la Wilhelmshavenm unde am fost poftit să văd fel de fel de inovații, printre altele un sistem de alarmă inviolabil? Domnul Reih are o întreprindere de construcții, prosperă, spre deosebire de altele, fiindcă face cu precădere case de locuit, tipizate, predându-le „la cheie", cum se spune, ceea ce se pare că e foarte rentabil. Despre casa lui personală, unde am fost la masă, nu mă apuc să povestesc, fiindcă n-aș termina repede. Las la o parte cămara frigorifică, mai au și alții. Dar ce instalație de reprodus muzică! Și ce pik-up, ultimul strigăt! Cu brațul de lectură nu pivotant, cum sunt toate, ci parcurgând discul cu o mișcare de translație, vor înțelege specialiștii! În birourile domnului Reih nu se păstrează valori, sau planuri secrete, gangsterii s-ar păcăli dacă ar sparge ușa; sistemul de alarmă e instalat pentru plăcerea proprietarului, și întrucâtva pentru a vizitatorului; eu personal mărturisesc că m-am minunat când am văzut cum funcționează, deși nu cred că mi s-a dezvăluit totul, un sistem de alarmă trebuie să-și păstreze secretul. Nu m-ar mira să aflu că îl simte pe gangster încă din clipa când pleacă de acasă și îi numără pașii; probabil îl trădează trusa cu instrumente.

Iar robinetele de la lavoarul unde se spală pe mâini domnul Reich, se deschid singure când te apropii; dacă te dai mai la stânga, curge apă caldă; ca să vină amestecată îți muți șoldul spre dreapta.

Neputând să-i dau o adresă domnului Ruiz am închis telefonul și am pornit să-mi caut un hotel mai de doamne-ajută; desigur el le cunoștea pe toate, nu vroiam să-mi plângă de milă.

Oprisem mașina în flancul unui parc unde se auzeau sunete de flașnetă, puternice și amestecate. Am descoperit instrumentele, erau vreo șapte și nu știu dacă la dimensiunile lor nu li s-ar cuveni alt nume; în franceză se spune „orgue de barbarie”, care tradus n-ar însemna nimic în limba noastră. Erau flașnete pe roți, unele mai mari decât camioanele, pictate și înzorzonate, funcționând cu motor electric, care n-avea cum să obosească, așa că au cântat toată ziua, fără oprire, fiecare melodia ei, concurându-se.

Dacă l-aș fi găsit pe domnul Ruiz, sigur că aș fi aflat ce semnificație avea acest concert barbar, ca să iau ceva din numele franțuzesc al instrumentului.

După ce m-am instalat la hotel, am telefonat din nou, și i-am încredințat robotului adresa, adăugând că oricum voi reveni înspre seară. Seara mi-am comunicat programul pe a doua zi:

— Domnule Ruiz, mâine dimineață plec la Amsterdam, de unde mă întorc în cursul după-amiezii.

Când m-am întors, am telefonat, de mai multe ori, până m-am dus la culcare; mi-a răspuns tot robotul:

— Aici Ruiz,… vă rog comunicați adresa!

Dar eu nu mai aveam nici o treabă cu domnul Ruiz, a doua zi plecam din Haga și din Olanda. Dimineața, înainte de plecare, am telefonat o ultimă dată, dându-i domnului Ruiz o ultimă șansă; a pierdut-o și pe aceasta.

Dacă despre Wilhelmshaven am spus, exprimând o părere personală, că este un sat mare, despre Haga a spus altcineva că este satul cel mai mare din lume. Într-adevăr, luându-l de-a lungul și mergând repede, mai mult prin parcuri și pe bulevarde cu casele distanțate, mi-au trebuit vreo trei ceasuri să-l parcurg pe tot și să ajung la plajă. Cu ce mai mersesem de dimineață la Rotterdam și cu ce-am mai mers până seara, peste zece ore cu totul, mi-am depășit recordurile, căci, scăzând din socoteală scurtele opriri, cât am căscat gura la unele și la altele, înseamnă că am făcut peste treizeci de kilometri, cu zece mai mult decât vechea etapă a infanteristului.

Plaja, care fusese o țintă, nu mi-a dat nici o satisfacție, asemeni esplanada, amândouă sărace. Adăugând această impresie la unele mai vechi, bunăoară din Danemarca, trebuie să înțeleg că Marea Nordului nu-i un loc de vilegiatură destul de ispititor, oricât ar vrea să mă dezmintă prospectele, cu făgăduielile lor îmbietoare, frumos ilustrate.

La întoarcere, luând alt drum, am traversat alte parcuri, care sunt marea frumusețe a orașului, prin luxul lor de spațiu, posibil într-adevăr numai într-un sat mare. Iar bulevardele nu și le-ar putea îngădui decât satul cel mai mare din lume. Mi-l amintesc pe cel numit Prezident Kennedy, care ar putea să fie transformat în aerodrom la nevoie, și unde pietonul se pierde ca pe o arteră lunară. Acolo e zona clădirilor guvernamentale, sălile de congrese, palatele ambasadorilor, centrul diplomatic al Europei.

Poate atmosfera liniștită a acestui sat care nu-i doar cel mai mare, ci și cel mai luxos din lume, a făcut ca Haga să fie aleasă, de la sfârșitul celuilalt secol, drept centru al multor negocieri internaționale. Construcția unui Palat al Păcii i-a consfințit caracterul. Prima conferință de pace ținută la Haga, din inițiativa țarului Nicolae al doilea, exact cu un an înainte de a începe secolul nostru zgâlțâit de războaie, a hotărât să se ridice acest palat cu scopuri generoase, unde să funcționeze o Curte permanentă de arbitraj, ca să se mențină buna înțelegere între popoare. Guvernul olandez a oferit terenul, americanul Carnegie a dat banii, un arhitect francez a făcut planul, apoi fiecare națiune a contribuit la mobilarea și decorarea interioarelor. E bine de știut că Palatul Păcii a fost inaugurat în august 1913, deci numai cu un an înainte de izbucnirea primului război mondial, care a deschis seria. Dar el continuă să existe; lumea nu se descurajează.

Am tot vrut să spun ceva despre biciclete, am amânat întruna și iată-mă în ajunul plecării, fără să mă fi ținut de cuvânt, deși n-am uitat nici o clipă de ele; nu-mi pot închipui o Olandă fără biciclete. Dacă li s-a făcut o pistă specială pe lungul dig de nord, și am văzut-o, nu-i singura. În mai toate orașele, și în satele mari, ca Haga, între trotuar și partea carosabilă a străzii, există un coridor pentru biciclete, apărat cu severitate; nici o mașină nu-și poate scăpa o roată acolo, fără sancțiuni grave, nici un pieton n-are voie să pună piciorul. Odată, mergând pe jos prin Haga, pe o stradă goală, puțin distrat fiindcă nu avea de ce să mă preocupe circulația, un biciclist, căruia îi încălcasem domeniul din neatenție, m-a adus la realitate, cu strigăte furioase. Să mă fi aruncat în fața unei mașini, șoferul nu m-ar fi admonestat

cu atâta vehemență. Ca automobilist, am socotit mai sănătos să acord prioritate bicicletelor, în orice împrejurare. Mi-a fost teamă că într-un conflict, oricât aș fi fost de nevinovat, nimeni nu mi-ar fi dat dreptate. Bicicleta este copilul răsfățat al Olandei.

35

În ultima seară, la masă, imitându-mi vecinii, am cerut de mâncare specialitatea casei. Mi s-a adus o farfurie cu bucăți de ficat și alte cărnuri prăjite, puse pe un pat de orez fiert numai pe jumătate; alături murături, macaroane, și o moviliță de pesmet, cu nu știu ce semnificație. Pe altă farfurie un ou prăjit, o frigăruie cu sos, o lingură de „zacuscă” picantă, cum fac și gospodinele noastre. În sfârșit, pe lângă toate, un castronaș cu gogonele și cu gulii murate, altceva decât murăturile din prima farfurie, și fierbinți să te ardă, puse pe un aparat de încălzit, ca să nu se răcească.

După masă am mers până aproape de capăt pe strada care iese din oraș pe la sud-vest, ca să recunosc drumul. Aveam de gând să trec pe la Europort, dar nimeni n-a putut să-mi dea informații prea sigure asupra șoselii, care după hărțile mele ajungea în zone mlăștinoase și se pierdea în apă. Ei, s-ar fi schimbat treaba dacă îl găseam pe domnul Ruiz! El trebuia să le știe pe toate, fiind de meserie. Poate eram și obosit, umblasem mult în ultimele zile, n-am mai avut curaj să trec prin locuri nesigure, mai ales că nu speram să văd mare lucru, și atunci am luat-o înapoi prin Rotterdam, am trecut pe sub Meusa, și în mai puțin de o oră pe autostradă, care bineînțeles avea un coridor pentru biciclete, mă aflam în Belgia, mergând spre Anvers.

De aici înainte n-aș mai avea ce spune, dacă n-aș fi dator să marchez drumul spre casă.

La Bruxelles, unde am văzut atâtea birouri neînchiriate, că mă prindea mila ce mari erau, ce luxoase și ce inutile, am descoperit că motorizarea curtezanelor făcuse mari progrese în câțiva ani, de când fusesem prima dată acolo. Or fi și pedestrașe printre ele, cine le știe? — le-am numărat pe cele cu mașină, de obicei Mercedes; să fiu în locul fabricantului, aș interzice, e compromițător pentru firmă. Vin pe înserat, opresc în anumite locuri, probabil sunt cartelate, să nu se concureze, și așteaptă. Le recunoști fiindcă țin lumina din interior aprinsă, și stau cu ochii într-o carte. Dacă nu se dau jos din mașină nu se poate spune că fac trotuarul; dar cum să spui oare? Cu dusul și cu întorsul lipsesc cam o oră.

Prietenul meu care caută nesățios o iubire și consultă publicațiile periodice cu oferte, după care urmează corespondența, fotografiile și vederea, se plânge că până acum n-a găsit decât ființe mercantile, pe când el dorește o sufletistă, cum sunt la noi cu duiumul; să fie o româncă ar lua-o cu ochii închiși, fără să-i ceară autobiografia.

Am văzut un film, „Portocala mecanică” dar nu mai țin minte decât scene disparate și nu că aș fi fost neatent, ci nu mi-a trezit nici o rezonanță. Probabil memoria mea este saturată de altele, care spun aceeași poveste nenorocită. Când nu mai pot să suport mizeria omenească a secolului nostru, aș asculta un vals de Chopin, cel mai simplu, cântat de oricine, fie și la un pian hodorogit, fie și școlărește, cu un deget, ca să aud niște sunete capabile să-mi reînvie memoria romantică.

De La Bruxelles am dat o goană până în Luxemburg, unde nu mai fusesem. Nu vroiam să văd nimic, ci doar să pot trasa drumul pe hartă. Am văzut mai mult decât îmi închipuisem, reliefuri de piatră nebănuite, care redădeau geografiei a treia ei dimensiune, de proporții halucinante; în Olanda o uitasem. Oare nu întinderile plane au favorizat răspândirea bicicletei? În Luxemburg n-am întâlnit niciuna.

Acest Grand-Duché, cum se chema el, este o Elveție mai mică, și un principat de Monaco mai mare. Existența tuturor trei rămâne pentru mine puțin inexplicabilă, dar se explică pe cale financiară. Fără debitori, n-ar exista nici creditorii. Nu e cazul întocmai, dar m-am minunat câte instituții europene, productive, își au sediul în Marele Ducat, care nu știu ce produce; probabil dividende. Peisajul capitalei e monumental, cu prăpăstiile lui stâncoase, reci și adânci de-ți îngheață sângele.

Am renunțat la Metz în ultima clipă și m-am dus direct la Verdun; scopul era cam același, vroiam să văd câmpurile de luptă, cu fortificațiile. Dar am văzut mai multe cimitire decât forturi și cazemate.

Châlon-sur-Marne era în închipuirea mea un oraș de mare prestigiu, poate fiindcă se asocia cu Marna, poate fiindcă prestigiul Franței se răsfrângea peste toate. Am găsit un târg modest, care se trezea greu dimineața, la ora când am ajuns eu acolo. Mi-am învins dezamăgirea, am luat în lung strada principală, până la Marna, am trecut podul și m-am întors, socotind că făcusem tot ce trebuia să se facă. Am văzut în vitrine fotografiile a trei imobile vechi, din piață, cu un trecut de secole, în primejdie să fie demolate de primărie. Peste tot erau fotografiile lor, însoțite

de proteste. M-am dus să le văd, într-adevăr, orășenii aveau dreptate, ar fi fost păcat să le demoleze, dar eu ce puteam face?

Am ocolit pe la Reims, cu intenția să-mi controlez impresia penibilă pe care mi-o făcuse catedrala. Probabil uneori avem clipe de agonie, chiar dacă stăm în picioare. M-am uitat bine, din toate părțile, nu era o zi mai frumoasă decât altădată și nu puteam înțelege cum se formase în conștiința mea părerea aceea nefericită. Revizuindu-mi impresia veche, m-am simțit ca după boală.

La Paris am stat o săptămână, mi-am luat un abonament la toate metrourile și autobuzele și n-am făcut altceva toată ziua decât să străbat orașul, pe raze și pe cercuri, din centru până la periferie; nu-i loc unde să nu fi pus piciorul. Pentru întinderea lui, Parisul are prea puțină strălucire. Am fost de două ori la Roissy, patruzeci de kilometri, să văd cum decolează „Concorde”. E monstruoasă ca o reptilă zburătoare din preistorie. Dar când își ia zborul, cu ciocul ridicat și cu roțile strânse devine aeriană ca o cometă. În trecut, avioanele au imitat pasărea, până unde a fost cu putință; odată cu „Concorde” au depășit-o. Încăpățânarea cu care a fost realizată, împotriva profețiilor negre și a cârtelilor, m-a pus pe gânduri. Chiar dacă este un eșec economic, sau poate tocmai de aceea, constructorii, Franța și Anglia, rămân națiuni mărețe; nu, nu le-a venit ceasul pieirii!

Am văzut și la Paris un film deocheat, după titlu, „America la ora sexi”. Și ei? Credeam că au alte treburi. Filmul, pe jumătate documentar, nu-i dezgustător, ci tragic. Și America și-a pierdut echilibrul pe care îl presupunea viața bărbătească, frustă și primejdioasă din filmele western. Literatura lui Henry Miller putea să mă prevină. Violul a devenit o primejdie; n-am auzit pomenindu-se de el în nordul Europei. Ca să vezi ce sucită e lumea: unele fac plângere în justiție, altele zic bogdaproste!

În piața Bastiliei, teribil de prăfuită, o mașină a omorât un tânăr care venea cu ciclomotorul; zăcea pe pavaj, cu fața în jos și așa a stat până ce polițiștii și-au scris actele. Erau trei, cu o dubă; doi au ridicat mortul, de cap și de picioare, al treilea a împins o targă sub el și gata! Se pricepeau la treabă. Putem să ne mirăm, dar era primul accident pe care îl vedeam în lunga mea călătorie, când jumătate din timp mi l-am petrecut pe șosele.

De la Paris m-am dus într-o goană până la Besançon, unde n-am apucat să văd decât munții, și nicidecum orașul, căci abia sosit și înainte de prima orientare a început să plouă. A plouat isteric toată noaptea. Dimineața, curtea hotelului unde aveam mașina, era inundată; am intrat în apă până la

glezne și pe urmă picioarele nu mi s-au mai încălzit decât la Lausanne, unde am stat o săptămână, și m-am dus la ștrand, pe malul lacului Leman. Deși în plin miez al verii, jumătatea lui august, soarele n-avea putere; era bun doar pentru promenadă.

În goană am străbătut restul Elveției, prin Berna și Zürich, profitând cu sete de autostradă și tot mi se părea că nu merg destul de repede. Era sfârșitul, îl simțeam în mine, mă crezusem mult mai puternic.

Ziceam să ajung până seara la Innsbruck, numai că trecând în Austria a început și aici să plouă, ploaie austriacă știută din alte drumuri. N-am putut merge mai departe, norii făceau întuneric și ploaia îmi pătrundea printre coaste, până în suflet. M-am oprit într-un târg de sub munte, Dalaas, al cărui nume m-a intrigat și mi-a adus aminte de sfârșitul președintelui Kennedy; unde te duci găsești un prilej de tristețe.

În prețul hotelului, cam mărișor, era cuprinsă intrarea la ștrand, așa mi-a explicat hotelăreasa.

— Profitați! m-a îndemnat ea, cu convingere.

Afară ploua cu găleata.

Serile următoare am rămas la Salzburg, apoi la Viena și la Budapesta, unde am ajuns în ziua hotărâtă de la plecare; n-am simțit nici o mândrie, deși aveam dreptul. Aici am stat, în sfârșit, două zile, după ce de mai multe ori trecusem fără oprire; toate se împlinesc, odată și-odată, cu condiția să încapă într-o viață. Dacă mă voi gândi în urmă, să aleg zece din orașele cele mai frumoase văzute de mine, Budapesta va fi printre ele.

De la Cluj drumul tot coboară spre sud, prin Târgu-Mureș și Sighișoara, dar abia după Brașov, de la Predeal, începe linia dreaptă, ca meridianul. De-acolo înainte nu te mai poți rătăci între punctele cardinale.

Mai jos de Câmpina este un han, „La paralela patruzeci și cincea”. Numele nu i s-a dat fără justificare; paralela trece prin apropiere. Astfel, ajuns aici, toate erau încheiate. Rămâneau gândurile, care au dus la această povestire. Pentru locurile pe unde am trecut prea repede, rămâne harta.

Un volum sferic nu poate fi reprezentat pe o suprafață plană decât cu concesii și artificii. Dar dacă trag pe hartă o linie dreaptă între Haga și Moscova, când de fapt ar trebui să fie curbă, obțin o bază solidă. Iar dacă pornind din aceste două puncte construiesc un triunghi cu vârful în promontoriul unde vara soarele nu apune niciodată, ajung la expresia grafică a acelei obsesii consumate, din care a rămas titlul cărții.